

A MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
TANULMÁNYOK

STUDIA NATURALIA

3.

SZEGED, 2003

MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE
TERMÉSZETTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK
STUDIA NATURALIA

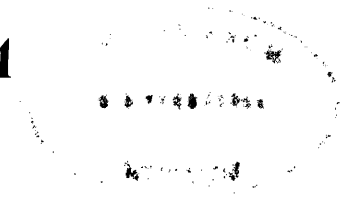
A MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE

**TERMÉSZETTUDOMÁNYI
TANULMÁNYOK**

STUDIA NATURALIA

SZEGED, 2003

DR. GASKÓ BÉLA

**A SZEGEDI MÚZEUM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI
RÉSZLEGÉNEK TÖRTÉNETE**

MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE
TERMÉSZETTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK
STUDIA NATURALIA

*TECHNIKAI SZERKESZTÉS,
NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:*

VARGA ANDRÁS

BORÍTÓ:

ÖLVECKY GÁBOR

A KÖTETMEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

**NEMZETI KULTURÁLIS ÖROKSÉG
MINISZTERIUMA**

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

SZEGEDÉRT ALAPÍTVÁNY

ISSN 1585-891X

Tartalomjegyzék

Előszó	11
I. fejezet A természettudományi gyűjtemény	
A hőskorról és trendjeiről	
A „háromlábú csirke” kora (1880–1896)	13
A Budapest–centrikusság kialakulása és annak hatása a vidéki természettudományos múzeológiára (1880–1910)	14
A háromlábú csirke szárnyalása, avagy a fellendülés kezdete vidéken (A Csongrád megyei közgyűjtemények kialakulása és természettudományos anyaga az 1800–as évek végén, valamint a századfordulón)	19
Kutatói magatartásformák és szakmai kapcsolatok Csongrád megyében a századfordulón (1884 és 1920 között)	26
A szegedi múzeum gyűjteményének története	
Vita a természettudományi tár arculatáról (1885–1896)	29
A gyűjtemény kialakítása (1896–1904)	32
Az első állagvédelmi katasztrófa és annak tanulságai	38
Koncepcióváltás a század elején	
Előzmények	42
A természettudományi tár (osztály) vezetését – legalább részlegesen – szakképzett gyűjteménykezelőkre bízák (1909–1915)	44
A növénygyűjtemény gyors ütemű fejlődése	
Lányi Béla tárvezetése alatt (1911–1915)	45
Az állattár kibővítése látványos (tehát elsődlegesen kiállítási célokat szolgáló) állatokkal, továbbá a helyi fauna fontosabb elemeivel	48
A Czögler korszak (1917–1936)	50
A gyűjtemény szétzilálódása és újjászervezése (1934–1957)	
Amikor kis híján megszűnt a természettudományi gyűjtemény (1934–1936)	60
A korszerű madárgyűjtemény kialakításának kezdete és a II. Világháború nehézségei (1936–1945)	62
Beretzk Péter, mint „kulturpolitikus” (1936–1945)	65
A II. Világháború utáni évek a múzeumok államosításáig (1945–1950)	66
Egy –szerencsére– zsákutcába jutott fejlesztési terv (1950–ból)	67
A gyűjtemény második megalapítása	
Az igazi változás (Beretzk Péter örökleté) (1951–ből)	68
Az újjászervezés munkálatai	69
Amikor még malacunk is volt	79
Az a bizonyos országút, amely jó szándékkal volt kiköveztve, mégis megbotlottunk rajta, avagy a hódmezővásárhelyi kudarc	80
A megújult természettudományi részleg (1957–1974)	
A Tisza–kutatás hőskora és a Móra Ferenc Múzeum	84
Nem biztos, hogy tréfának szánták, de vicc lett belőle (A takarékosági mozgalomban elért eredményeinkről)	87
A botanikai részleg önállósodása és profiljának megváltozása (1963–1974)	90
Az állattár történései 1965 és 1974 között	92
A dél–amerikai gyűjtemény továbbfejlesztése (1955 és 1989 között)	102

<i>Az 1974–től napjainkig tartó időszak eseményei</i>	
Személyi és szervezeti változások 1974 és 2000 között	104
Múzeumi tudományos előadölések	108
Alapvető változás az állagvédelem terén 1974 után	112
<i>A polihisztorság korától a természettudományi osztály megalakulásáig</i>	
Kiből lesz a jó néprajzos?	115
Megalakul a természettudományi osztály	116
Az egyes részgyűjtemények helyzete 1974 és 2000 között	120
Nagyobb jelentőségű tárgy–együttesek (adományozások, vásárlások, cserék) 1974 és 2000 között	130
<i>Egykori munkatársaink, akik már nincsenek közöttünk. (Képek)</i>	139
<i>Legszebb tárgyainkból. (Képek)</i>	143
<i>II. fejezet A természettudományi részleg közművelődéséről a kezdetektől 2000–ig</i>	
<i>Kiállításaink</i>	
Néhány gondolat a természettudományos kiállításokról	165
A természettudományos kiállítások klasszikus csoportosítása és az egyes csoportok főbb jellemzői	167
Az állandó kiállítások létrehozásának főbb elemeiről	171
A kiállítások továbbfejlesztésének lehetőségeiről	174
A Csongrád megyei múzeumi szervezettel megírt kiállításairól	175
A szegedi múzeum alapinformációkat közlő kiállításai	182
A raktárkiállítások végnapjai Szegeden	190
Egykori tematikus állandó kiállítások	191
Jelenleg (2000–ben) is megtekinthető tematikus állandó kiállítások	213
Korlátozott időtartamú kiállításaink a múzeumok államosítása (1950) előtti idők	224
<i>Főbb népművelési tendenciák és jelentősebb kiállítások az 1950–es és az 1960–as években</i>	226
Az időszaki kiállítások számszerűsítése	229
Az időszaki és alkalmi kiállítások számszerűsítése	232
A Múzeumi Hónaphoz kapcsolódó kamara kiállítások	236
Komplex időszaki kiállítások megjelenése	237
Vándorkiállítások	238
<i>Az 1974 utáni korszak kiállításai</i>	244
Alkalmi kiállítások	244
Reklám célzatú önálló– és részkiállítások	246
Vándorkiállítások	251
Korlátozott időtartamú, lokalizált (időszaki) kiállításaink	256
Egyéb, kiállításokkal kapcsolatos tevékenység	262
Párhuzamos természettudományos kiállítások kiépülése 1996 után	265
Akik önzetlenül segítettek intézményünk közművelődésének	266
<i>Jelenlegi állandó kiállításaink állagvédelméről</i>	269
<i>Állandó jellegű foglalkozások</i>	271
Gyermekfoglalkozások	271
Múzeumbaráti körök, szakkörök, szakosztályok	272
<i>Egyéb rendezvények</i>	
<i>Múzeumi filmdélutánok</i>	280

A Múzeumi Hónap keretében tartott természettudományos hetek	282
<i>Civil kezdeményezésű szervezet alakítására tett kísérlet</i>	
A MOÁVE Szegedi Csoportjának megszervezése	286
A régi és jelenlegi kiállításaink (Képek)	287
III. fejezet; Múzeum és természetvédelem	
Alapelvek	323
A hőskor és tapasztalatai (1879–1948)	325
Az útkeresés évei (1948–1973)	327
A szervezett együttműködés (1973–1995)	328
A legújabb idők kihívásai 1995–	332
<i>Intézményünk munkatársai és a természet védelme</i>	
Lakatos Károly és a „zöld gondolatok”	333
Puskával védhető természet	334
<i>A Fehér-tó védetté nyilvánításáról, és a helyi természetvédelem hőskoráról</i>	340
<i>Beretzk Péter utáni idők</i>	
A Fehér-tó története	351
Részvételünk a Csongrád Megyei Természetvédelmi Bizottságban	352
Csongor Győző a páfrányok és az orchideák szerelmese	353
Mire tanítanak a zuzmók? Gallé László –senior–, mint környezetvédő	356
A Tiszától Sopronig, Marián Miklós természetvédelmi munkásságáról	357
Az utóbbi 2 évtized természetvédelmi vonatkozású feladatairól	358
<i>A természet munkatársaink szemével (Képek)</i>	369
IV. fejezet; A gyűjtemény számokban	
Miért lényeges a gyűjtemény	389
A konkrét számadatok	390
1. sz. melléklet; Kőzetek	
A Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: az Ásványtani Gyűjtemény Leltára alapján	395
2. sz. melléklet; Ásványok	
A Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: az Ásványtani Gyűjtemény Leltára alapján	405
3. sz. melléklet; Kőületek	
A Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: az Ásványtani Gyűjtemény Leltára alapján	419
4. sz. melléklet; Állatok	
A Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: az Állattani Gyűjtemény Leltára.I. alapján	437
5. sz. melléklet	
BERETZK PÉTER ÖRÖKLETÉTJE	463
6. sz. melléklet	
Az „Erdő és ember” c. állandó kiállítás VII. pavilonjának pincéjébe tervezett bányainterőr témavázlata és részlet a „Fa a bányászatban” c. kiállítás forgatókönyvéből	467
Összegzés	475
Summary	479
Irodalom	483

Előszó

A szegedi múzeum természettudományos gyűjteményének a története nagyon régen kezdődött, az első szakanyag még 1885-ben került intézményünkbe. Létünket az 1896-ban megvásárolt Praznovszky hagyatéknak köszönhetjük.

Részlegünket elég nehéz feladat lenne valamely sablon szerint kategorizálni. Ha a gyűjtemény nagyságát vesszük alapul, akkor mindvégig az ország első 5 vidéki gyűjteménye közé tartoztunk. Tárgyanyagunk darabszáma már XX század első éveiben meghaladta a 40000-et. Amennyiben a létszámot is vizsgáljuk, úgy a kép lényegesen sötétebb tónusú. 2000-ig soha nem dolgozott nálunk 2 főnél több tudományos munkatárs, és 1985-ig az egyéb szakalkalmazottak (preparátorok és raktárkezelők) összlétszáma sem múlta felül a 2 főt. Kezdetben a tár kezelésére alkalmas ember hiányzott, később az anyagi és a szemléleti korlátok következtében marginalizálódott ez a jobb sorsra érdemes szakág.

Két alkalommal (1934–1935-ben és 1945–1950 között) komolyan fenyegetett a megszüntetés réme. Mindkétszer dr. Beretzk Péter MÁV főorvos egyéni gesztusa mentette meg a képtelen helyzetet. Először fehér-tavi madáryanagát helyezte letébe intézményünknel, majd 1951-ben minden addigi preparátumát, örökletét formájában Szeged város múzeumának ajándékozta.

Kötetünkben a hitelesség kedvéért hagytuk „beszélni” az egykori történészek szereplőit, így nem ritkák a hosszú idézetek. A kor hangulatát azzal is igyekeztünk felidézni, hogy az írógéppel készült szövegekre a hiányzó ékezeteket nem tettük ki, és a helyesírási hibákat egyetlen dokumentumban sem javítottuk. Bármennyire furcsa, a durva elírások az érdektelenség, és az ellenséges érzület legjobb indikátorai. A Czögler korszak utáni zavaros időket például kitűnően jellemzik a leltárkönyvbe bejegyzett, „következetesen” hibás latin nevek. Két intézményvezetőnk előszeretettel feledkezett meg arról, hogy gyűjteményünk második megalapítójának a nevét nem Berecknek, hanem Beretzknek kell írni. Minő véletlen, éppen ők akarták kisöprözni a ház falai közül a „természetrájt”.

Végezetül szeretnék valamennyi munkatársamnak (név szerint: Antal Tamásnak, Bátyai Gittának, Csehó Gábornak, Tóth Lászlónak és Varga Andrásnak) köszönetet mondani gyűjteményünk fejlesztése és tudományáguk művelése során végzett áldozatkész munkájukért, mely nélkül e szerény összegzés sohasem jöhetett volna létre.

Szeged, 2000. 12. 23.

Gaskó Béla

I. fejezet

A természettudományi gyűjtemény

A hőskorról és trendjeiről

A „háromlábú csirke” kora (1880–1896)

Az 1800-as évek utolsó harmadában a természettudományos közgyűjtemény fogalmát nagyon nehéz a mai normatívákkal behatárolni. A vidéki múzeumok túlnyomó többsége a Millennium előtt egyáltalán nem rendelkezett ilyen jellegű tárgyanyaggal. A kevés kivétel olyan kuriózumnak számított, amely a szabályt erősítette. Az esetleges fejlesztések többnyire néhány helyi nobilitás gyűjteményének az elfogadására, vagy megvásárlására korlátozódtak.

A kör némileg bővíthető, ha vizsgálódásainkba bevonjuk mindazokat a közgyűjteményeket, ahol természettudományos (akkori szóhasználattal élve természetrajzi) tárgyakat tartottak. A helyzet itt annyiból tekinthető kedvezőbbnek, hogy legalább a szemléltetéshez nélkülözhetetlen kellékeket beszerezték.

Bár az alapvető elvárások ekkora már helyel-közzel megfogalmazódtak, ám az 1880-as évek vidéki múzeumaiban, a természetrajzi szakág vonatkozásban illúzió lenne a gyűjtés, feldolgozás, közművelés hármas követelményrendszerének az érvényesülését firtatni. A raktárak mélyén porosodó, jobb sorsra érdemes preparátumok érdekesebb darabjai többé-kevésbé hatékonyan szolgálták az adott múzeum közművelődését. A kialakult helyzetet kissé pesszimistán, de igen találóan jellemezte Kézdi-Kovács László (1899).

„Természettárak – természet nélkül!

Ez a természetiszony a legszembetűnőbb a vidéki múzeumoknál.

...Némi ásványtöredékek és színehagyott préselt növények is kerülnek a gyűjteménybe, honnan természetesen a molyette kitömött állat sem hiányzik (melynek a bal szeme kiesett), meg a fehér veréb és a háromlábú csirke se maradhat el.”

(Mint az a hivatkozás évszámából remélhetőleg kiderül, az idézet nem a mostani, hanem a több, mint 100 esztendővel ezelőtti állapotokra vonatkozik.)

A Budapest–centrikusság kialakulása és annak hatása a vidéki természet-tudományos múzeológiára (1880–1910)

A korai időszakban (1800-as évek vége –1900-as évek eleje) a rovarfauna determinálása magyar határozók híján csaknem kizárólag német nyelvű könyvekből történt. Ilyen például a Seidlitz tollából 1891-ben Königsbergben (Kalinyingrád, Oroszország) megjelent, az erdélyi faunát ismertető *Fauna Transsylvanica*. A mű tartalmában és formájában a későbbi nagy faunamunkák (Ganglbauer 1892–1904, Kuhnt 1912 és Reitter 1908–1916) egyik előfutára. Az irodalmi hivatkozásokból tudjuk, hogy gyűjtőink alapvető forrásmunkának tartották Schaufuss (1916) és Redtenbacher (1874) könyveit is.

A *Fauna Transsylvanica* kivételével a felsorolt határozókban (érthetően) a német, vagy jobb esetben az erősen leszűkített közép–európai régióra találhatók ökofaunisztikai utalások. A magyar rovarász legfeljebb azt tudhatta meg belőlük, hogy milyen mértékű az adott faj előfordulása a német nyelvterület egyes vidékein, és ott miben fejlődik. Ezt gyakran általánosították és így a „ritkaság, vagy gyakoriság” nem a magyar viszonyokra vonatkozott. A kritika nélkül átvett adatok azután többnyire (a szóban forgó rovarrend tüzetesebb hazai revíziójáig) téves következtetésekhez vezettek.

Az idegen faunisztikai adatok kényszerű átvétele az alkalmazott rovartan területén szintén szokványos jelenségnek számított, sőt itt „élt” a legtovább. Különösen a rejtett életmódú fajokkal foglalkozó erdészeti szakirodalomban találunk erre szemléletes példákat. Európai összefüggésben szemlélve a történéseket megállapíthatjuk, hogy az 1800-as évek végén és a századfordulón a német erdészeti rovartan klasszikusai óriási ismeretanyagot halmoztak fel. Műveikkel olyan szintézis lehetőségét teremtették meg, amely mind az erdészeti rovartant, mind az erdővédelmet új alapokra helyezte.

A régóta esedékes feladatra Karl Escherich vállalkozott. A közép–európai erdei (erdészetiileg jelentős) rovarokról írt háromkötetes műve (Escherich 1914, 1923, 1931) napjainkra sem veszített aktualitásából.

Közép–Európa keleti határát Escherichnél (is) minden bizonnyal Ausztria jelentette, mert magyar, vagy egyéb, kifejezetten a Kárpát–medencét vizsgáló faunisztikai munkákra sehol sem hivatkozott. Így érthető, hogy az általa kártevőnek tartott fajok egy része nálunk kifejezetten ritka, mások jószerivel elő sem fordulnak. A külhoni minősítés – figyelmen kívül hagyva a hazai faunakutatás eredményeit – az erdészeti tankönyvekben hosszú ideig fennmaradt. A nálunk faunisztikai ritkaságnak számító „kártevők” módszeres ismertetése még a monografikus igényű Győrfi–féle (1957) „Erdészeti rovartan”-ban is megtalálható.

A tülevelű fákban fejlődő cincérek (*Cerambycida*) közül ekképp vált Magyarországon erdészetiileg jelentős károsítóvá a *Callidium aeneum*, a *Monochamus*

sartor és a *Monochamus sutor*. Hasonló megfontolásból ugyanezt a minősítést kapta a lombos fában nevelődő *Rhopalopus insubricus*.

Bár a Rovartani Lapok hasábjain sorra jelentek meg a faunisztikai részeredményeket tartalmazó apróbb–nagyobb cikkek, a kirajzolódó faunakép a századfordulón (XIX. és XX. század) még meglehetősen mozaikszerű.

Az egyik leginkább kikutatott csoportot, a bogarakat (Coleoptera) alapul véve a kevésbé fajgazdag Alföldön óriási területek maradtak fehér foltnak. Igazán átfogó felmérésekre kevesebben vállalkoztak. Ilyen összefüggésben válik fokozottan értékessé Halász Árpád (1902) makói, továbbá Vánky Józsefnek és Vellay Imrének (1894) Szeged környéki fajlistája.

A fővárosi hivatásos és a vidéki, jórészt amatőr entomológusok kapcsolatát az iratlan rovarászat etika határozta meg. Bár léteznek közös pillérek, ez a szabályozás semmiképp sem azonos a Gozmány (1978) által közölt angol „Etikai kódexel”.

A hazai „viselkedéstannak” egy erre a korra is érvényes elemét említette Kovács és Gozmány (1962), amikor a lepkékre vonatkoztatva a következőket írták:

„A szakmunkákból elsősorban azokat az állatokat igyekezzünk meghatározni, amelyek nem téveszthetők össze másokkal. Szaktanácsért végső fokon forduljunk a Természettudományi Múzeumhoz. Ha mások segítségét igénybe vesszük, ne sajnáljunk átengedni fáradságuk fejében néhány olyan állatot, amelyből több is van birtokunkban, mert ez általánosan elfogadott szabály.”

A kapcsolat mindkét fél számára hasznosnak bizonyult, hiszen azon túl, hogy az anyag átnézése szakmai revíziót jelentett, alaposan felgyorsította az információk áramlását.

Szegedi példánál maradva a Vánky–Vellay (1894) szerzőpár szakszerű tanácsaikért, továbbá meghatározásaik felülbírálásáért írásuk előszavában Horváth Géza állami rovarügyi állomásfőnöknek (1896–tól az Állattár igazgató öre), Mocsáry Sándor múzeumi segédörnek és Sajó Károly (reáliskolai) tanárnak nyilvánít köszönetet. Jablonowski szerint (1898) a kor egyik legnagyobb szaktekintélye, Edmund Reitter szintén átnézte Vellay gyűjteményét. Ez a teljes anyag esetében nehezen képzelhető el, de egyes példányok elkerülhettek Reitterhez.

Az eddig elmondottakból következik, hogy adataik pontosítása a vidéken dolgozó, gerinctelen taxonokkal foglalkozó szakembereket is meglehetősen szorosan kötötte az Állattárhoz.

Az esetek többségében a revízióhoz hasonló célt szolgált a Budapesten zajló társasági élet. A kor rovarászai az információcserét annyira fontosnak tartották, hogy a Rovartani Lapok (XX. század elején megjelenő) köteteinek belső borítóján következetesen feltüntették az összejövetelek helyszínét. A hőskorra az amatőröktől átvett baráti légkör a jellemző. Erre utal, hogy évek hosszú során át a lapban az alábbi tájékoztatás olvasható:

„A budapesti entomológusok minden pénteken este e Kaszás–féle (Muhr utóda) vendéglőben (Rákóczi út 44) találkoznak.”

Már csak a „hangulat és a hangerő szeponájából” is felmerül a kérdés, hogy mennyien lehetettek ezek a derék rovarászok a (XIX–XX.) századfordulón. Egy, „A Természet” c. havilapban 1899-ben megjelent névtelen cikk szerint 12 rendes tag volt (A Természet 1899), közülük a szegedi múzeum története kapcsán az alábbiakról történik említés: Lakatos Károly, Csiki Ernő, Abafi–Aigner Lajos és Lendl Adolf. Az összejöveteleken a vidéki érdeklődőkkel felduzzadt valamelyest a létszám, de még így sem haladta meg az esetenkénti 20–30 főt.

Husztly Sándor (1974) szerint az ornitológusok is szerettek vendéglőbe járni. A Nemzeti Múzeumban elhangzott rendszeres előadóiülések után

„...a fiatalok a közeli Posch vendéglőben csapódtak össze. Mehettek volna persze kávéházba is. Oda azonban csak a hagyománytisztelő megfontolt polgárok jártak.”

„Nem furcsa hát, hogy a magyar zoológia történetében minduntalan találkozhatunk kocsmákkal. A múlt század 70-es éveiben Herman Ottó invitálta a maga fajtájúakat kocsmái beszélgetésekre, ...”

A széles körben elterjedt vásárlásokról szintén ejteni kell néhány szót. Az intézményeken és a viszontkereskedőkön kívül a nevesebb amatőr rovarászok is gyakorta vásároltak különféle rovarokat. A beszerzést a gyűjtőszendvélyen kívül más is motiválta. Az ily módon szerzett tárgyanyag felhasználásával korrektil határozott összehasonlító anyagot lehetett kialakítani, ami alaposan megkönnyítette a további munkát.

A (XIX. és a XX.) századfordulón se szeri, se száma a Rovartani Lapok reklámoldalain megjelenő hirdetéseknek. Olvassunk bele a taláalomra kiválasztott 1903. évi (10.) kötetbe:

Merkl Ede¹ (1903) az alábbiakra hívja fel a rovarok iránt érdeklődők figyelmét :

„Rovar–Coleoptera–kereskedés.

Mint honunkban a legrégibb és legnagyobb rovarkereskedés tulajdonosa, ajánlom magángyűjtőknek, iskoláknak, gazdaszoknak és erdészeknek 8000 hibátlanul meghatározott honi és külföldi fajból álló rovarkészletemet. Honi faunának közönséges és legritkább fajai nagy számban, továbbá több száz exotikus faj. Iskolák részére gyűjteményeket olcsón állítok össze. Honi gyűjtőkkel szivesen lépek csereviszonyba.

Megkeresésre nyomtatott árjegyzéket ingyen és bérmentve küldök.

Merkl Ede

Német–Bogsánban. (Krassó–Szörény megye.)”

Kelecsényi Károly² (1903) ajánlata „több ezer, jól meghatározott és preparált európai, különösen magyaroszági bogárfaj”.

¹ Merkl Ede hirdetése az 1903. évi Rovartani Lapok reklámoldalán

Ne tévesszen meg senkit, hogy a hirdetések egy része nem a fővárosban élő kereskedőktől származik. Anyaguk határozását ők is a már megismert mechanizmus segítségével (Állattár, elismert hazai és külföldi specialisták) pontosították.

1910-ben Csiki Ernő hathatós közreműködésével megalakult a Magyar Rovartani Társaság, ami a főváros domináns szerepét tovább erősítette.

A gerinces taxonok esetében némileg más volt a helyzet. Itt a fajszaám alacsony és a határozás sem túlzottan nehéz feladat. Igaz az 1880-as években mind a magyar, mind a latin nómenklatúrában meglehetősen nagy káosz uralkodott, de némi nehézség árán ezt át lehetett hidalni. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a vadászathoz ekkor még erősen kötődő madarászat, évszázados hagyományokra építhetett. A XIX. század közepétől már csak egy elhivatott szervező hiányzott, akit hamarosan meg is találtak, a sokoldalú tudós, Herman Ottó személyében. Az ő érdeme, hogy a kutatások koordinálására 1893-ban megalakult a Magyar Ornithológiai Központ (Gaal 1894, Herman 1894).

Az új intézmény első feladatai közé tartozott 1894-ben a szinkron megfigyelések országos hálózatának a továbbépítése és működtetése. A teljességre törekvő felmérésekben rendszeres megfigyelőként (ami akkoriban nagy szó volt) két szegedi madarász vett részt (Jablonowsky 1894). Az egyik intézményünk későbbi munkatársa Lakatos Károly volt, a másik Zsótér László, aki nagy értékű madárgyűjteményt ajándékozott a Szegedi Városi Múzeumnak.

1894-ben mindkettőjük megfigyelési helyének Szegedet jelölték ki, amely 2 nagyobb részterületből állt a Fehér-tóból és a Tisza-mentéből (Magy. Orn. Központ 1895). Lakatos megfigyelési helyei később kibővültek a Horgosi-tóval és a Madaras-tóval (Mórahalom, Madarász-tó). (Lakatos legtöbb tanulmányával ellentétben az 1895. év vonulási adatai – közzétette Gaal (1896) – helyes magyar és latin nevekkkel jelentek meg.)

A társasági élet és a kereskedelem hasonló szerepet töltött be, mint a bogarászoknál, azzal a különbséggel, hogy Herman Ottó zsenialitásának köszönhetően minden lényegesen szervezettebben zajlott.

Bár az időpontok és a mechanizmusok mások, a többi gerinces taxonnál (halak, kételtűek, hullók és emlősök) szintén nyomon követhető a kutatóhelyek centralizálódása.

Összegzésképp megállapíthatjuk, hogy a hazai madarásztársadalom Budapesthez történő kötődését nem annyira a határozás nehézségei, mint inkább az átfogó tudományos programok biztosították (ahogy az napjainkban is történik).

Az eddig tárgyalt előnyei mellett, a főváros-centrikusság árnyoldalai is korán megmutatkoztak.

A vidéki múzeumvezetők számára (tisztelet a kisszámú kivételnek, amilyen például a szegedi Reizner János volt) a határozások „bonyolultsága” és a speciális szakértelmet igénylő rendszeres állagvédelem nem tette túlzottan vonzóvá a termé-

² Kelecsényi Károly hirdetése az 1903. évi Rovartani Lapok (10. kötet) reklámdalán

szettudományt. A többi klasszikusnak számító múzeumi szakág ennél azért jóval nagyobb önállóságot engedett meg művelői számára.

Lényeges szempont (volt és maradt), hogy a múlt emlékeinek védelmét valamennyi társadalom és helyi közösség fontosabbnak tartja a természet köréből kikerülő tárgyanyagnál. Ezen az axiomatikus igazságon a zöldmozgalmak megerősödése sem tudott érdemben változtatni.

A fenti hatások eredőjeképp a vidéki múzeumokban a többi tudományterülettel (úgy mint a régészettel, a néprajzzal és a helytörténettel, a képzőművészettel stb.) összevetve a természettudomány már a kezdet kezdetén jelentős lépéshátrányba került. Úgy tűnik szakágunk vidéken művelt változata „későn érő típus”, mert ezt a gyermekbetegséget a mai napig sem tudta teljesen kinőni. Ennek fényében az sem számít komolyabb meglepetésnek, hogy a századforduló idején (XIX és a XX.) egy–egy patinásabb középiskola természetrajz tanára, diákjai bevonásával, különb szertárat állított össze a környék élővilágából, mint amilyenekkel a vidéki múzeumok rendelkeztek. A fenti megállapítás nem feltétlenül a darabszámra, inkább az egyes gyűjtemények tudományos értékére vonatkozik. Megyénkből a hódmezővásárhelyi Bodnár Bertalan, a szegedi Vánky József és a makói Halász Árpád ez irányú munkálkodását emelhetjük ki követendő példaként.

A Budapest központúság a Magyar Minerva III. kötetében (1903–1904) található adatsorok segítségével akár számszerűsíthető is. Intézményünk relációjában a nagyságrendek magukért beszélnek.

Az intézmény neve:**Tárgyanyaga (db):**

	<i>állat</i>	<i>növény</i>	<i>ásvány, kőzet és kőület</i>
Állattár	1.285.865	–	–
Növénytár	–	425.700	–
Ásvány- és Őslénytár	–	–	89.610
Somogyi-könyvtár és (szegedi) Városi Múzeum	31.659	4.200	3.300

A háromlábú csirke szárnyalása, avagy a fellendülés kezdete vidéken

(A Csongrád megyei közgyűjtemények kialakulása és természettudományos anyaga az 1800-as évek végén, valamint a századfordulón)

A kaotikus viszonyoknak számos vidéki múzeumban (köztük Szegeden is) a Millenium körüli évek általános gazdasági fellendülése és kultúrpolitikai szemléletváltása vetett véget.

Némi képzavarral élve úgy fogalmazhatunk, hogy a korábban „totemállatként tisztelt” háromlábú csirke egyszer csak se szó, se beszéd elkezdett szárnyalni. Ilyen csodák manapság már nincsenek, hiszen a mesébe illő teljesítményhez valamennyi pénz is szükségeltett. Mivel a (XIX.) századvégen az alapok lerakásához nélkülözhetetlen anyagi háttérrel, nem pazarló bőkezűséggel ugyan, de biztosították, országszerte sorra létesültek az új közgyűjtemények, és jelentős gyarapodást könyvelhettek el a meglévők.

Ilyen szempontból a Somogyi–könyvtár és Városi Múzeum helyzete szerencsésnek mondható, hiszen, mint e kor legnagyobb vidéki közgyűjteménye, némi szervezeti módosítás árán, jogosultságot tudott szerezni az állami támogatás elnyerésére. Az intézmény város hozzájárulásával 1898–ban állami felügyelet alá került. Ettől kezdve évi 2000–24000 korona államsegélyben részesült, mely összeghez a város, ugyancsak évente, 2000 koronával járult hozzá (Bezerédy 1991).

Lényeges előrelépésnek számított, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége módszeresen (ám az elburjánzó bürokrácia visszahúzó hatása nélkül) felmérte hazánk tárgyakban realizálódó kulturális örökségét. Az érintett intézmények vezetőitől megkövetelték a rendszeres statisztikai adatszolgáltatást. Bármennyire meglepő, a korabeli rendszer bővebb kört érintett, mint a jelenleg érvényben lévő (1997. évi CXL) közgyűjteményi törvény.

A kulturális értékeként nyilvántartott gyűjtemények statisztikai mutatóit a Magyar Minerva kötetei tartalmazzák. A III. évfolyamot (1903–1904) már a teljesség igényével állították össze, így ezt bizvást tekinthetjük hivatkozási alapnak. A kiadvány megyénkben az alábbi „természetráji” gyűjteményeket említi:

<i>A gyűjtemény megnevezése</i>	<i>helye</i>	<i>keletkezésének éve</i>
1./ <i>Ev. Ref. Főgimnázium</i>	<i>Hódmezővásárhely</i>	<i>1862</i>
2./ <i>M. kir. Állami Óvónőképző</i>	<i>Hódmezővásárhely</i>	<i>1902</i>
3./ <i>M. kir. Állami Főgimnázium</i>	<i>Makó</i>	<i>1895</i>
4./ <i>A Kegyes–tanítórend Városi Főgimnáziuma</i>	<i>Szeged</i>	<i>1850</i>
5./ <i>M. kir. Állami Felső Kereskedelmi Iskola</i>	<i>Szeged</i>	<i>1897</i>
6./ <i>M. kir. Állami Felsőbb Leányiskola</i>	<i>Szeged</i>	<i>1897</i>
7./ <i>M. kir. Állami Főreáliskola</i>	<i>Szeged</i>	<i>1872</i>
8./ <i>Somogyi–könyvtár és Városi Múzeum</i>	<i>Szeged</i>	<i>1896</i>
9./ <i>A Csongrádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat Múzeuma</i>	<i>Szentes</i>	<i>1897</i>

Valószínűleg azt az intézményt tekintették „közgyűjteménynek”, amelyik valamennyi állami juttatást kapott, és a látogatók fogadásától nem zárkózott el. Ezen kívül nagyon nehéz bármi közöset találni bennük.

Ha a táblázat évszámait konvencionális alapnak fogadjuk el, akkor 4 Csongrád megyei iskola természettudományi részlege korábban keletkezett, mint a Városi Múzeum hasonló jellegű gyűjteménye. Ötödikként említhetjük a felsorolásban nem szereplő Ásotthalmi M. Kir. Erdőöri Szakiskolát. Mivel a szertárak története számos megszívlelendő tanulságot hordoz, érdemes részletesebben elidőzni e tárgykörnél. Az áttekintésnél az időrendet követjük.

A Kegyes–tanítórend Városi Főgimnáziuma

Ez a legrégebbi természettudományi gyűjtemény megyénkben, még 1850–ben keletkezett (MM 1904). Állománya 1904–ben 502 állatból állt, ebből 25 emlős és 123 madár. Ez semmiképp sem lebecsülendő mennyiség, bár értéküket csak a pontos fajlista ismeretében lehetne megbecsülni. A legnagyobb tételt a 2423 növény jelenti, ami nyilván összefügg Pap János mennyiségtan tanár gyűjtő tevékenységével (MM 1904). Az ő nevéhez fűződik az első jelentősebb Szeged környéki növénytanulmány is, amely 1890–ben jelent meg „Képek Szeged város birtokterületének növényvilágából” címmel (Pap 1893). Sajnos a munkában az irodalmakból átvett részek dominálnak, kevés benne az eredeti megfigyelés.

A vásárlások főbb tételei (Magyar 1890, 1893), egyértelműen az oktatást szolgálták. Az ajándékok kevésbé kapcsolódtak a tananyaghoz, de hiányzott az a rendszerező pedagógus, aki a tárgyak kavalkádjából Vánkyhoz és Bodnárhoz hasonlóan „múzeumot” alakított volna ki.

A Hódmezővásárhelyi Ev. Ref. Főgimnázium (Református Gimnázium) gyűjteménye

A református gimnázium az 1800–as évek második felében olyan felekezeti középiskola volt, amely mai kifejezéssel élve „elsődlegesen állami feladatokat” látott el. Természettudományos gyűjteményüket 1862–ben alapozták meg Wagner Károly, egykori hátszegi gyógyszerész felállított madár dermoplasz-tikaival. A szaporodó tárgyanyag hamarosan „kinőtte” a tanórákhoz kapcsolódó szertár szűkösre szabott kereteit. Az 1875–ben készített első hiteles szakkatalógusból kiderül, hogy egyedül a madárgyűjtemény 200 faj 273 példányából állt. Ez (mennyiségben és fajszámban egyaránt) sokkal több annál, mint amennyi a szemléltetéshez feltétlenül szükséges. Természetesen a dolgok már akkoriban sem történtek önmaguktól. A célirányos fejlesztésekhez hozzátartozik a személyi oldal is. A „múzeum” létrehozója Bodnár Bertalan, kisdíák korában magától Herman Ottótól leste el a természet alázatos szolgálatát (Bodnár 1939). A mester mellett eltöltött tanulói idő egyfajta komplex szemléletet eredményezett. Az összefüggésekre érzékeny világlátás szépszámú publikációin kívül megnyilvánult abban is, ahogyan a gyűjteményfejlesztéshez viszonyult. Ennek célját és alapelveit az iskola „természettudományi múzeumáról” írott monográfiájában az alábbiakban összegezte (Bodnár 1939):

Az általános anyagi feltételekről és a gyűjtések céljáról

„A református iskolák biológus szaktanárai számára ugyan kevés szertári költség szokott rendelkezésre állani, nem is tudnak annyit vásárolni a tanszerkeskedőktől, mint állami kartársaik, de viszont ha csak kis hajlamuk is van múzeumi munkára, a hosszú évek folyamán össze tudnak állítani valamelyes, ha nem is mutató gyűjteményt. Aki pedig igazán megérdemelt szeretettel viseltetik a természetrajzi studiumok iránt és ambícióval kezeli a reábizott szertárt, az hamar megéri, mennyire fontos nemzeti szempontból a lokális fauna és flóra összegyűjtése fáradságot nem kímélve évek folyamán megteremti városa környékének az állat- és növény gyűjteményét.”

A tanulók bevonásáról a munkálatokba

„E mellett maga a tanuló is nemes kedvtelését leli munkájában, mert érzi, hogy azzal ő is hozzájárul városa múzeumának a gazdagításához s így az egyetemes magyar nemzeti kultúra kiépítéséhez.”

A külső és belső anyagi erőforrások fokozottabb bevonásáról

„Ha ehhez még hozzájön esetleg az iskolát fenntartó testületek tehetős volta és megértő gondolkodása is, mely a segédeszközöket (mikroszkóp, lupék, determináló művek) a tanár számára megteremti; vagy egyes jómódúak felkaroló áldozatkészsége, akkor egészen természetesnek találhatjuk, hogy abban az intézetben nagy, értékes múzeum s a mi a fő, egy-egy gazdag lokális gyűjtemény is keletkezik a szaktanár munkája nyomán.”

A tudományos alapokról

1./ „Az ne bántson egy szaktanárt se, hogy valami okból nem tudja determinálni a begyűlt anyagot. Nagy érték az úgyszólván későbbi éveiben az ő, vagy azzal foglalkozó más szakember kezében minden darab hamar meg fogja kapni a nevét. Csak az a fontos, hogy a lokális anyag összegyűjtése lelkiismeretes gonddal történjen és figyelmetlenség, hanyagság ne keverjen közé vásárolt vagy más vidéken gyűjtött példányokat.”

2./ „Csakis az ilyen hűséggel összeválogatott és minden idegentől és kétes példányoktól pontosan megtisztogatott helyi gyűjteményeknek az egybevetéséből, összehasonlító összegezéséből lehet teljesen megismerni és nyugodt felelősséggel megismertetni a tudományos világgal a magyar fauna és flóra való képét és anyagának igazi gazdagságát.”

Ma már lehetetlen eldönteni, hogy a természetrajzi tárgyanyagot kezdetől fogva múzeumnak szánták-e, vagy sem. Azt viszont a szemelvények ismeretében biztosan állíthatjuk, hogy Bodnár Bertalan 1892-től 1928-ban történt nyugállományba vonulásáig (Körtvélyessy 1963/64) erre törekedett. Aktív tanári pályafutá-

sa során három nagyobb gyűjteményi egységet alakított ki, melyek a következők (Bodnár 1939):

- 1./ zoológiai gyűjtemény
- 2./ botanikai gyűjtemény
- 3./ ásvány-, kőzet-, földtani- és kémiai gyűjtemény
(Ez utóbbiba tartozott az őslénytani anyag is.)

M. kir. Állami Főreáliskola

A gyűjtemény 1872-ben keletkezett. Az 1904. évi hivatalos adatokból (MM 1904) kitűnik, hogy jelentős állattani anyaggal rendelkeztek, ami nem a véletlen műve. Az 1800-as évek végén hosszú ideig Vánky József gondozta a gyűjteményt. Az iskola beszerzései ebben az időszakban kevésbé kötődtek a tantervhez, mint azt a Kegyes-tanítórénd Városi Főgimnáziuma esetében láttuk. Kimondva, vagy sem, Vánky József „múzeumi szemlélettel” fejlesztette a természetrajz szertárt. Az egyes részgyűjtemények kialakítása tervszerűen történt, ami a szertárgyarapításról szóló jelentésekből egyértelműen kiolvasható (Hoffer 1885, 1887, 1888).

A tendencia a Vánky utáni korszakban is folytatódott (Homor 1904, 1907, 1908). 1901 és 1914 között Szabó Imre elég tetemes, 3500 növényfajt (példány?) tartalmazó herbáriumot hozott létre (Péter 1989).

A Királyhalmi M. Kir. Erdőőri szakiskola gyűjteménye

A gyűjtemény besorolása nem túlzottan egyszerű feladat. Kérdéses ugyanis, hogy a hajdani erdőőri szakiskola tárgyai melyik tudományághoz tartoznak, a természettudományhoz, az erdészettörténethez, vagy a kultúrtörténethez. Mivel határterületről van szó, többféle válasz is elképzelhető.

Az iskolaalapítás ténye és annak körülményei szerves részét alkotják a hazai erdészettörténetnek. Kálnoki Bedő Albert munkatársaival, Divald Adolffal és Wágner Károllyal együtt 1879-ben elkészítette az Első (nem összbirodalmi) Magyar Erdőtörvényt (1879. évi XXXI. tc.). Ennek 22.§-a az ún. kötött forgalmú birtokon (hitbizomány, állami tulajdon, magánalapítvány, egyházi- és kincstári területek, stb.) kötelezően előírta a szakképzett erdőőrök alkalmazását. Érdekes helyzet állt elő. A törvényi kötelezettség létezett, az elrendelt képzés megszerzését lehetővé tevő iskolák hiányoztak (Kolwentz 1976).

Az 1963-as hírhedt Luca napi szélvihar alapos pusztítást végzett a nem megfelelő fafaj összetételű szeged-alsótanyai erdőségekben. Az elemi kár mértéke mindenképp intő jelnek számított. Okulva a történekből a homoki erdőségek tervezését és fenntartását új alapokra kívánták helyezni (Kiss 1939). Szeged belterületét az 1879. évi Nagyarvíz romba dönti. A katasztrófa után ismét felvetődik a

nagykiterjedésű városi erdőségek „okszerűbb” hasznosításának a kérdése. Ez a tényező érdekközösséget teremtett a város és az erdészek között. Tisza Lajos királyi biztos szorgalmazására Szeged anyagilag is felkarolja az ügyet. 1882. 06. 02-án Pálffy Ferenc polgármester elnökletével a város törvényhatósága 16.000 Ft-ot szavaz meg a leendő intézmény számára. A M. Kir. Erdőőri Szakiskolát 1883. október 10-én nyitotta meg Kálnoki Bedő Albert Országos Főerdőmester (Fröhlich 1983, Gaskó–Lesznyák 1983).

Ásotthalmon (1884-től Királyhalom) a homoki erdőségek művelőit képezték. Ezt látszik alátámasztani, hogy a kezdeti években a szűkebben vett szakmai ismereteket mindössze 2 könyvből oktatták. Az egyik Bedő Albert (1874) kérdés–felelet formájában megírt „Erdő-Őr” c. munkája, amely az általános tudnivalókat foglalta össze, a másik Illés Nándor (1885) „futóhomok megkötése, befásítása”.

Amikor 1983-ban Lesznyák László erdőmérnökkel (Gaskó–Lesznyák 1983) a készülő állandó kiállítás előtt belettároltuk a szakiskola 1884 és 1921 közötti évekből származó tárgy–fotó–és dokumentumanyagát valóságos kincsesbányára bukkantunk.

Az általunk törzsanyagként nyilvántartásba vett tárgyak tetemes részét valószínűleg a nyitás körüli években kapta az iskola. Két nagyobb tétel származása ismert. Az egyik az Országos Erdészeti Egyesület gyűjteményéből származik, a másik a selmechányai Erdészeti Akadémiáról érkezett (Andrési 2003). A szemléltető eszközök bizonyos hányada a Teodorovits Ferenc személyéhez kapcsolható tudatos fejlesztés eredményeképp, „házilagosan” készült. Az apróbb–nagyobb vásárlásokkal és az adományokkal szintén számolni kell. A századforduló eltérő eredetű anyagrészeinek az elkülönítése ma már szinte megoldhatatlan feladat.

A különféle oktatási segédeszközök az egykori erdőőri képzés magas színvonalára utalnak. Tangenciális és radiális fametszetek, fakocka minták, valamint zománcozott növénykerti táblák sorakoztak a polcokon. A termés– a talaj–, a mag– és a faszén gyűjtemények míves üvegtartói (akkor) a csúcstechnológiát jelentették. Nemesak praktikusak voltak, de a legkényesebb esztétikai igényeket is kielégítették.

Az intézmény szép sikerrel szerepelt az 1896. évi milleniumi kiállításon, ahol az iskolában folyó tevékenységet mutatták be (Bátyai 2003). Tárgyanyaguk egy részét megcsodálhatták az 1900-as Párizsi Világkiállítás és az 1910-es Bécsi Vadászati Világkiállítás látogatói is. Az életképszerű szemléltető makettekre és a hasonló műgonddal kidolgozott, „in situ diorámákba” beépített állatpreparátumokra, bármely múzeum büszke lehetne.

Nagyon látványos elem a szakiskola „túlméretezett térbeli képeslapokra emlékeztető” hullaték– és csapagyűjteménye. A falra akasztható sorozatok eredetileg a Kárpát–medence valamennyi vadászható emlős– és madárfaját tartalmazták.

Valószínűleg a századvég legnevesebb szegedi madarászának, Lakatos Károlynak a dermoplastikái közül is került néhány a szakiskolába, de ennek egy közleményen kívül semmi nyomát sem találtuk. A „Természet”-ben megjelent cikkből (Lakatos 1901) idézve:

„Volt már sok mindenféle lápi madarunk, melyek között nem egy ritkaság is akadt, így a többek közt egy szép kígyászsas (*Circaëtus gallicus*), mely jelenleg a „Királyhalmi erdőéri szakiskola” általam alapított madárgyűjteményét díszíti.”

Szerencsére Királyhalmon (Ásotthalom) sohasem hiányoztak a nagyformátumú pedagógus egyéniségek. Felsorolásuktól csak azért tekintünk el, mert nem szeretnénk az erdészettörténetbe belebonyolódni.

Bár Teodorovits Ferenc igazgatósága alatt (1892–1921) a Királyhalmi M. Kir. Erdőéri Szakiskola önálló alkotóműhellyé nőtte ki magát, igazából sohasem folyt múzeumi szempontokat favorizáló gyűjteményfejlesztés. Az oktatáshoz használt különféle eszközöket és dokumentumokat az eltelt idő változtatta át múzeumi patinájú tárgyakká (Gaskó–Lesznayk 1983).

Az 1983-ban Gaskó Béla és Lesznayk László által készített állandó kiállítást az erdész szakma előszeretettel emlegeti múzeumként, de az érvényes közgyűjteményi normatívák szerint ez csak egy kiállítóhely.

Makói M. Kir. Állami Főgymnasium

1895 és 1904 között az összes iskolai szertár közül talán a makói főgimnázium gyűjteménye gyarapodott legdinamikusabban. Nézzük az első év adatait (Közvetette: Tóth 1896):

I. Állattan.

Megnevezés	Darabszám	Értéke
Csontvázak és csontkészítmények	32	97 frt 30 kr.
Kitömött állatok	55	236 frt 10 kr.
Spiritusz-készítmények	11	34 frt 50 kr.
Száraz készítmények	193	25 frt 20kr.
Műkészítmények	6	41 frt
Képek	89	53 frt 50 kr.
Összesen	386	187 frt 60 kr.
(Ebből 52 drb 190 frt 30 kr. értékben a megszünt polgári fiú-iskolából való.)		

II. Növénytan

Megnevezés	Darabszám	Értéke
Szárított növények	34	3 frt 55 kr.
Növényrészek	2	60 kr.
Műkészítmények	9	57 frt
Képek	88	52 frt
Összesen	133	113 frt 65 kr.
(Közülük 75 drb 32 frt 30 kr. értékben a polgári fiú–iskolából.)		

III. Ásvány–földtan.

Megnevezés	Darabszám	Értéke
Ásványok, kőzetek és kővületek	866	227 frt 34 kr.
Kristályminták	158	105 kr.
Műkészítmények	25	16 frt
A „Földtani” társulat oklevele	1	5 frt
Összesen	1050	403 frt 34 kr.
(Ebből 80 drb 37 frt értékben a polg. iskolától.)		

IV. Természetrajzi eszközök.

14 drb különféle eszközök 94 frt 90 kr. értékben (ebből 1 drb 30 frt értékben a polg. iskolától való).

Sajnos a fejlesztés egyetlen személyre épült. Halász Árpád 1904-ben bekövetkezett halála után a gyarapodás látványosan visszaesett, annak ellenére, hogy a megüresedett állást dr. Györffy István (a Ferencz József Tudományegyetem későbbi professzora) foglalta el. Az ő távozását követően a természetrajzi szertár anyagi támogatása a legszükségesebb szemléltető eszközök pótlására korlátozódott.

Kutatói magatartásformák és szakmai kapcsolatok Csongrád megyében a századfordulón (1884 és 1920 között)

Megyénk 5, országos szinten is „jegyzett” természettudományos gyűjteménye (a Szegedi Városi Múzeum, a M. Kir. Állami Főreáliskola, a Kegyes–tanítórend Városi Főgimnáziuma, a Hódmezővásárhelyi Református Gimnázium, a Makói M. Kir. Állami Főgymnasium és a Királyhalmi M. Kir. Erdőöri Szakiskola) között elvileg kialakulhatott volna a szakmai kooperáció. Ehhez a tárgyi feltételek megvoltak, de a (kellő számú és felkészültségű) szakembergárda mindenhol hiányzott.

Személyzet nélkül már a szinten tartás is komoly eredménynek számított. Az egyetlen, rendszerint félállású tárvezető két lehetőség közül választhatott, vagy az

arányos fejlesztés mellett döntött, vagy szelektált a különféle tudományos profilok között. Az első megoldás intenzív tárgyanyag fejlesztést eredményezett, de a tudományos feldolgozás lelassult, szélsőséges esetekben el is maradt. Ezt leghatékonyabban a szakági specializáció gyorsíthatja fel, természetesen csak akkor, ha van mit feldolgozni.

A fentiekből következik, hogy a XIX. és a XX. század fordulóján ugyanazzal a két kutatói magatartásformával találkozhattunk, mint napjainkban. Léteztek szűkebb tudományos spektrumú *taxonspecialisták* és jóval szélesebb alapokra építkező, gyűjteménycentrikus *generalisták*. Tulajdonképp beszélhetnénk gyűjtő és feldolgozó típusokról is, de a századfordulón ezeket a fogalmakat sokkal nehezebb lenne értelmezni.

A merítés további növelésével egy idő után elvileg eljuthatunk a *polihisztorságig*, ami a szó klasszikus értelmében már ekkor is a tudomány határain kívül eső kategóriának számított. Idővel a fogalom pejoratív felhangja némileg háttérbe szorult. Napjainkban e kategóriát egyfajta elismerésképp, a több tudományágra kiterjedő életmű megjelölésére használják. Történetünk későbbi szereplői közül ebben (de csakis ebben) az értelemben tekinthető „polihisztornak” Laktos Károly és Csongor Győző.

A (XX.) századelő viszonyai között a taxonspecialisták és a generalisták elkülönítése nem túl hálás feladat. A specializáció foka ekkortájt lényegesen alacsonyabb volt, mint napjainkban. Korunk specialistái általában egyetlen családdal, vagy valamely népesebb nemzetség fajaival foglalkoznak, a régiek ennél mindenképp szélesebb spektrumú mintát vizsgáltak. A zoológiánál maradvá, felméréseik rendszerint a teljes osztályra (Ordo) kiterjedtek. Ráadásul a hajdani szakemberek fő állatsoportjuk mellett egyéb taxonokat is kutattak, igaz kevésbé alaposan. Ezeknél a több részterületet felölelő vertikumoknál az arányok a mérvadóak.

Nézzünk az elmondottakra egy példát. Vellay Imre növényvédős korszakában közölt néhány mezőgazdasági vonatkozású cikket. Halála után Abafi–Aigner Lajos megjelentette kéziratait a Rovartani Lapokban. A meglehetősen szegényes fajlisták a Szeged környéki egyenesszárnyú–(Orthoptera), hártványászárnyú–(Hymenoptera), kétszárnyú–(Diptera), poloska–(Heteroptera) és lepkefaunáról (Lepidoptera) készültek (Vellay 1899/a, 1899/b, 1899/c, 1899/d, 1899/e). Apróbb írásai azonban összességükben sem érnek fel főművével, az 1894–ben Vánky Józseffel közösen publikált, „Adatok Szeged vidékének állatvilágához” c. munkával. – Az állatvilág esetünkben kizárólag a bogarakat (Coleoptera) jelenti.–

A saját korát majd egy évszázaddal megelőző, ökológus szemléletű faunamű, napjainkban is kikerülhetetlen alapirodalom. Mindezek alapján talán nem meglepő, hogy Vellay Imrét a szakmabeliek bogarásztként tartják számon.

Viszonylag egyszerűbb Lányi Béla besorolása, akinek csaknem teljes életműve a virágos növényekhez kötődik, így bizvást tekinthető taxonspecialistának.

A kor tudósai közül a nagy gyűjteményfejlesztők (generalisták) közé sorolhatjuk a hódmezővásárhelyi Bodnár Bertalant, a szegedi Vánky Józsefet és a makói Halász Árpádot. Esetükben a széles érdeklődési kör semmiképp sem párosult „polihisztoros” felületességgel. Mindegyiküknek létezett egy, vagy két kiemelhető tudományos profilja, amelyet magas színvonalon művelt. A választott szakterületek valamilyen mértékben állandónak bizonyultak, bár az idő múlásával elég éles súlypont eltolódások érzékelhetők. Halász Árpád például botanikusként kezdte, bogarászoként folytatta, majd mintegy kiegészítésként néhány gerinces csoportot is felmért (Gaskó 2002). A széles spektrum valószínűleg azzal magyarázható, hogy igyekezett minél több rendszertani egységre kiterjedően megismeri szülővárosa élővilágát. Szemlélete a kor vidéki természetbúvárai között általánosnak mondható.

A Reizner nevével fémjelzett időszakban a megyei természettudományos gyűjtemények kezelői közül kizárólag Vánky József főreáliskolai tanár kötődött valamelyest intézményünkhöz, bár a munkálatokba legfőbb tanácsaival kapcsolódott be. Igaz a Szegedi Városi Múzeumban (hozzáértő) gyűjteménykezelő híján nem is lehetett kivel kooperálni.

1911. után, amikor Lányi Béla személyében (gyűjteményünk történetében először) botanikusra bízta a növénytarat, az adott szakterületen belül azonnal megindult a korábbi gyakorlat átértékelése. Rövid idő alatt gyümölcsöző cserekapcsolat épült ki Theodorovits Ferencsel, a Királyhalmi m. kir. Erdőöri Szakiskola igazgatójával és Bodnár Bertalannal, a Hódmezővásárhelyi Ev. Ref. Főgimnázium természetrajz tanárával (Csongor 1960/a). A többi Csongrád megyei természettudományos gyűjteménnyel – mivel ott nem dolgozott botanika iránt érdeklődő szakember – továbbra sem jött létre semmilyen együttműködés.

Mivel széles érdeklődési körük ellenére mindketten meglehetősen fanatikus bogarászoknak számítottak, hasznos információcsere alakult ki a Hódmezővásárhelyi Bodnár Bertalan és a makói Halász Árpád között is (Bodnár 1939).

A szegedi múzeum gyűjteményének története

Vita a természettudományi tár arculatáról (1885–1896)

Mielőtt rátérnénk szakágunk történetére, essen néhány szó intézményünk jogelődjének megalakulásáról. Az 1879. évi Nagyárvíz Szegedet romba döntötte. A meginduló újjáépítés egyik nemes gesztusaként Somogyi Károly esztergomi kanonok a városnak ajándékozta több, mint 40.000 kötetből álló könyvtárát, megalapozva ezzel a később róla elnevezett intézményt. Szeged igyekezett méltó módon megadni a tiszteletet az adományozónak, ezért a könyvtár élére Reizner Jánost állította, aki korábban a város főjegyzője volt (Fári–Nagy 2002).

A természettudományi anyag felhalmozódása szinte a kezdetektől nyomon követhető. Még a főreáliskolában lévő könyvtárba érkeztek az első tárgyak. 1885-ben a Lászy Vilmos színi igazgató–féle régiséggyűjteménnyel együtt 144 ásvány, 17 „fakövület” és 30 különféle csiga került intézményünk jogelődjének tulajdonába³. A zömmel felvidéki lelőhelyekről származó anyag egy része (pl. a Selmecbányáról származó ametiszt, antimonit és argentit, a szomolnoki termésréz, vagy a Gölnicbányán előkerült kalkopirit) ma is megcsodálható raktárunkban. Még ugyanebben az évben az Esztergomban élő dr. Feichtinger Sándor (kir. tanácsos, reáliskolai igazgató és megyei főorvos) felajánlotta herbáriumát a létesítendő szegedi egyetem számára. 870 genust felölelő, 4205 darabból álló növénygyűjteménye 1986 augusztusában a könyvtárban nyert elhelyezést (Csongor 1960/a, Gaskó 1999/a). Kisebb jelentőségű adományozások történtek, de ezekről nem készült értékelhető kimutatás. Sajnos tárgyi bizonyítékunk is alig maradt ezekből az esztendőkből. A kis számú kivétel egyike az a csodálatos szépségű nagyági kvarccsoport, melyet 1887-ben, Szabó Dénes ajándékozott intézményünk jogelődjének.

A korai évszámok ellenére sem dicsekedhetünk azzal, hogy szakágunk története 1885-ben, vagy 1887-ben kezdődött. Hivatalosan ugyanis a könyvtár falai között sokáig legfőbb „rejtve” folytató a későbbi Városi Múzeum megalapozása. Somogyi Károly attól tartott, hogy az új profil túlzottan sok energiát és anyagi eszközt von el a könyvvállomány gyarapításától és gondozásától. Akaratát tiszteletben tartották és csak a halála után (1888) készített Reizner János (Fári–Nagy 2002) múzeumi tervzetet. Ebben a tervzetben, melyet az 1892 május 1-én tartott közgyűlés tárgyalta, a természettudomány semmilyen szerepet sem kapott. A múzeum megnevezése „Történeti, régészeti és népismeji múzeum” lett volna. Osztályai: kö-emlék-tár, éremgyűjtemény, régiség-tár, történelmi arcképtár és népismeji osztály (Bátyai 1992).

A ballasztnak tekintett természettudományos anyagtól meg kívántak szabadulni. Erre két lehetőség kínálkozott, vagy szétesztjék azt a környékbeli iskolák-

³ Lászy Vilmos hagyatékának a leltára

–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 37/1885

nak, vagy átminősítik csereanyagnak. Bár kezdetben Reizner János könyvtárigazgató is azonosult ezzel a (rémisztő) tervvel, ám véleményét hamarosan megváltoztatta. Szemléletváltása annyira mélyrehatónak bizonyult, hogy hajszál híján ő lett a „Vidékmagyarország” első természettudományos múzeumának az igazgatója (Fári 1999, Gaskó 1999/a).

A történet 1893-ban kezdődött, amikor Camillo Schaufuss meissenai entomológus több városnak, köztük Szegednek is, följánlotta (a saját maga által) nagy értékűnek mondott „természetrizsi múzeumát”. Cserébe a gyűjteményért azt kérte, hogy alkalmazzák, mint a természettudományos tár igazgatóját. Reizner János a Somogyi-könyvtár igazgatója szerette volna a tervezett kultúrpalotát azonnal tudományos igényű gyűjteménnyel feltölteni. Profetikusnak bizonyult meglátása szerint:

„Egy jövendőbeli nagy és szép természetrajzi múzeumot tehát vagy az ajánlat elfogadása útján sikerül megalkotni, vagy pedig talán soha sem lesz a városnak ily intézménye.”

(Így igaz, nem lett!) – idézi Fári-Kőhegyi 1985–

Reizner, miután két alkalommal is megtekintette a „Schaufuss múzeumot”, jelentésében elismerően nyilatkozott a látottakról. Javasolta, hogy a város fogadja el a tulajdonos feltételeit. (Fári-Kőhegyi 1985)

Vellay Imre – 1894/a, 1894/b, 1894/c, 1894/d– (SzH 1894. 01. 21., SzH 1894. 02. 02., SzH. 1894. 02. 17., SzH. SzH. 02. 10.) és Zsótér László – 1894– (SzH 1894. 02. 25.) másképp látták a dolgot. Szerintük Szeged múzeumát helyi anyaggal kellene feltölteni, ami – valljuk be őszintén – nagyon is indokolt kérés volt.

Vellay (SzH 1894. 01. 21.) véleményét szó szerint idézve:

„Nem valóságos mellőzése ez a hazai tudományos törekvéseknek? Hát az ország második metropolisa szemében olyan alacsony fokon áll a hazai tudományosság, hogy a haza kulturális emelése végett, – még mielőtt itthon, hazánkban széttekintett volna, egyenesen külföldi tárgyak után kapkod?”

Nem minden ok nélkül tartottak attól, hogy a városi vezetés ezzel az „üzlettel” egyszer s mindenkorra letudja a további fejlesztéseket. A Szegedi Híradó hasábjain kibontakozó vita elmérgesedését úgy lehetett megakadályozni, ha kikéri az adott kérdésben valamely országos szakteknitély véleményét. A választás a város korábbi országgyűlési képviselőjére Herman Ottóra esett, aki a fejlesztés megvalósítását Reiznerhez hasonlóan képzelte el. 1894. február 5-én keltezett jelentéséből idézünk:

„Az az eszme, hogy csak hazánk földjének termékeire legyünk tekintettel, nem helyes, mert a tanúság akkor mélyed, a látókör akkor tágul, a midőn hazánk termékeinek helyét és viszonyát az egyetemes rendszerben ismerjük fel.” (Fári–Kőhegyi 1985)

A helyszíni szemle után Herman Ottó nem a helyi zoológusok, általa hibásnak tartott elutasító véleménye miatt ellenzi a Schaufuss gyűjtemény Szegedre kerülését (Fári–Kőhegyi 1985). Főbb indokai a következők:

1./ Szó sincs múzeumról, a látott anyag inkább „... egy régi természetrajzi kereskedésnek legnagyobbbrészt igen elhanyagolt állapotú, el nem kelt maradványa; részben olyan maradék, a mely a használható anyag többszörös kiválogatása után fennmaradt s már sehogysem értékesíthető.”

2./ A preparátumok zöme lelőhelyezetlen, pedig az lenne „...a legfontosabb, hogy a tárgyak ne nélkülözzék azokat az adatokat sem – nevezetesen a származást illetőleg – a melyeket a természethistória mai magaslata el sem engedhet.”

3./ Különösen a madarakat, de az emlősöket is szétrágták az Anthrenusok (múzeumbogarak). A dermoplasztikák a nem megfelelő tárolástól penészesek.

4./ Bár a bogarak és a lepkék lényegesen jobb állapotúak, az eddig leírtak ezekre a rovarcsoportokra is vonatkoznak.

Annyit Herman Ottó is elismert, hogy a rovarok határozása általában korrekt. Úgy fogalmaz, hogy rovertani múzeumnak Schaufuss gyűjteménye csekély átalakítással és kibővítéssel megfelelne. Véleménye megalapozottnak tűnik, hiszen Schaufuss ekkor már neves entomológusnak számított. Szaktudását az 1916-ban, Stuttgartban kiadott kétkötetes műve, a Calwer's Käferbuch bizonyítja. Amennyiben gyűjteménye Szegedre kerül, összehasonlító anyagként felbecsülhetetlen szolgálatot tehetett volna a helyi faunakutatás számára. Úgy tűnik ez a lehetőség elkerülte mindkét vitázó fél figyelmét.

A Schaufuss gyűjtemény körüli huzavona ha másra nem is, arra mindenképp jó volt, hogy felhívja a városatyák figyelmét a természettudomány (és a hozzákapcsolható tárgyak) jelentőségére. Ezek után egészen 1934-ig egyetlen múzeumvezető, vagy felelős hivatalnok sem akart a természetrajzi anyagtól megszabadulni.

A gyűjtemény kialakítása (1896–1904)

A komplett gyűjteményvásárlás megíúsulása után Reizner János igazgató átért a lényegesen célravezetőbb apróbb lépések taktikájára.

1896-ban dr. Praznovszky Géza budapesti ügyvédtől 2000 forintért megvásárolták a neves természetbúvár Praznovszky Ignác hagyatékát (Magyar Minerva II. 1901–1902). A gyűjtőről jószerével csak annyi életrajzi adatot ismerünk, amennyit 1900-ban, Praznovszky Géza írt Reiznernek.⁴ Eszerint Praznovszky Ignác 1814. 07. 14-én született Erdődön. Jogi tanulmányait Budapesten folytatta. 1849-től a Károlyi grófok „központi ügyvédjeként” dolgozott. 1892. 02. 01-én hunyt el. A kor legkiválóbb lepkészei között tartották számon A Fauna Regni Hungaria szerzői (Abafi–Aigner–Pável–Uhryk 1918) szerint:

„..igen tekintélyes gyűjteményre tett szert s egy-két állatot először fogott Magyarországon”.

A hagyaték értékelésre dr. Horváth Gézát, a Nemzeti Múzeum Állattárának igazgatóját kérték fel, aki jó néhány formai kifogást tett a preparálás minőségére és hiányosnak találta a lelőhelyezést. Praznovszky Géza leveleiből tudjuk, hogy e miatt kis híján az egész üzlet megíúsult. Szerencsére a félreértéseket hamarosan sikerült tisztázni. (Gaskó 1999/a). Ezután a tár felügyeletével megbízott Lázár Béla segédkönyvtárnok és Kasza József könyvtárszolga 1896 áprilisában fölutazott Budapestre, hogy az Állattár hivatali helyiségeiben szállításra előkészítsék az anyagot. Amikor megérkeztek éppen festettek, így mindenütt a lehető legnagyobb rendtelenség honolt. Horváth Gézának –érthetően– kisebb gondja is nagyobb annál, hogy velük foglalkozzon. Lázár Béla levelében valóságos panaszáradatot zúdított Reiznerre⁵. A helyzetet Vellay Imre mentette meg. Idézzük a történetet úgy, ahogy azt a segédkönyvtárnok látta:

„ A lepkék és bogarak letűzdelését én végzem, mert ha ezt is József-re kellene hagynom, úgy a kívánt időre bajosan lennénk készen. Egy ember csak egy ember, ez a munka meg oly piszmozó, az emberi türelmet próbára tevő, hogy inkább felületes végzésnek teszi ki magát az ember semhoggy meg keljen görnyedni. Higgye el ezt igazgató úr, a derekam leszakad az állás és folytonos lehajlás miatt.”

„Eddig Jablonovszky és Vellay voltak szívesek a kezelésre, fenntartásra végre szüntelen informálni, s e kettőtől valóban fontos dolgokat tanultam. Jablonovszky aranyos egy ember, Vellay pedig minden délután eljön s útmutatásokkal szolgál.”

⁴ Praznovszky Géza levele Reizner Jánoshoz

– in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 161/1900

⁵ Lázár Béla segédkönyvtárnok 1896. 04. 18-án keltezett levele Reizner Jánoshoz

– in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 26/1896

(A kortársak visszaemlékezései alapján meglehetősen nehéz természetű Jablonowskyt, Lázár Bélán kívül valószínűleg senki sem találta „aranyos egy embernek”!)

Vellay Imre és Pável János múzeumi segédőr gyakorlatilag minden munkafázisban részt vett. Dr. Horváth Gézával közösen elmagyarázták Lázárnak, hogy milyen a rovardoboz, miért szabványméretű és miért kell jól záródnia. A segédkönyvtárnok leveleiből nyilvánvaló, hogy nem mindent értett meg, igaz nem is dédelgetett entomológusi ambíciókat^{6, 7}. Az általa készített átvételi jegyzőkönyv egyik aláírója Vánky József később finoman figyelmeztette Reiznert, hogy a rovar és bogár szavak nem szinonimái egymásnak.⁸ Az összes hibát felsorolva levelét így zárta:

„Ha az újra írás nem képezne nagy terhet szívesen venném azt. Bár a nemszakértő magistratus a szarvas hibákat képviselő szót nem venné észre mégis nem szeretném ha nevem szakszerű hiba alatt fityegne.”

A korabeli sajtó szerint a Praznovszky hagyaték a következő nagyobb tételekből tevődött össze: Trópusi pillangó 1428 faj 2450 példány, európai lepkeanyag 1910 faj 7250 példány, lepeduplikátumok 3000 példány, csiga 414 faj (más adatok szerint 428 species), tojások 363 faj 1550 példány, egyéb rovar 1225 faj, továbbá 1 láda közelebről meg nem határozott ásvány (Bátyai 1993/a, Gaskó 2002).

A gyűjtemény részeként került hozzánk a „tízaranyas lepke”, amelyről Abafi-Aigner Lajos (1898) és Móra Ferenc (1919) is megemlékezett. A történet dióhéjban a következő:

Kindermann Albert ismert budai lepkész cserével hozzájutott egy hazai gyűjtésű nagyfoltú bagolylepkéhez (*Oxytrypia orbiculosa*). Ezt Praznovszky Ignác mindenképp meg szeretne volna vásárolni. Kindermann az adás-vételtől mereven elzárkózott, mert a kérdéses példányt egy bécsi gyűjtőnek már elígérte. Praznovszky kétségbeesésében Kindermann feleségének könyörgött, aki a pártjára állt. Együttes erővel győzték meg a kőszívű lepkészt úgy, hogy kérését Praznovszky térden állva terjesztette elő. Végül 10 aranyért elnyerte álmai lepkéjét.

Az *Oxytrypia orbiculosa*-nak létezik egy további helyi vonatkozása is. Azt a példányt, amelyről Esper 1799-ben a fajt leírta, Koy Tóbiás találta Szeged környékén. A hernyók tápnövényei a különféle nőszirmfélék –*Iris* sp.– (Mészáros-Vojnits 1972).

⁶ Lázár Béla segédkönyvtárnok 1896. 04. 18-án keltezett levele Reizner Jánoshoz –in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 26/1896

⁷ Lázár Béla segédkönyvtárnok 1896. 04. 19-én keltezett levele Reizner Jánoshoz –in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 26/1896

⁸ Vánky József 1896. 07. 13-án keltezett levele Reizner Jánoshoz –in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: –

Mivel Praznovszky rovaranyagának egy része rossz állapotban érkezett meg, a könyvtárbizottság úgy döntött, 120 forintért megvásárolhatják a Mihelyes-féle, főként hazai fajokat tartalmazó bogárgyűjteményt is. A vásárlás a következő évben, 1897-ben realizálódott. A Magyar Minerva II. (1901–1902) 100 forintos vételárát említi. Ez a döntés (hozzávetőlegesen) újabb 5.000 példányos gyarapodást tett lehetővé. A két rovaranyagot hamarosan egységesítették. Ettől kezdve kizárólag a Praznovszky–Mihelyes-féle gyűjteményről történik említés.

Az eddigieknél lényegesen nagyobb tudományos (de nem esztétikai) jelentőséggel bírt Vellay Imre gyűjteménye, mely korrektilül lelőhelyezett Szeged környéki rovarokból állt. 1899-májusában, Pálffy Viktor tanácsnok sürgetésére vásárolták meg a törvényszerinti örököstől, Vellay Emiliától 400 forintért, ami rendkívül kedvező vételárnak számított⁹.

A rovarok ekkor még 30 dobozt töltöttek meg, a példányszámot 12000-re becsülték. A teli dobozok száma hamarosan 27-re csökkent.

A Vellay-féle anyag túlnyomórészt bogarakból (Coleoptera) állt, de egyéb rovarrendekből is tartalmazott reprezentatív mintákat. Ezek a mai rendszertani felosztás szerint haladva az alábbiak: kérészek (Ephemeroptera), szitakötők (Odonata), csótányok (Blattodea), fogólábúak (Mantodea), egyenesszárnyúak (Orthoptera), álkérészek (Plecoptera), bőrszárnyúak (Dermaptera), skorpiófátyolkák (Mecoptera), tegzesek (Trichoptera) recésszárnyú-formájúak rendszere (Neuropteroidea), poloskák (Heteroptera), lepkék (Lepidoptera), kétszárnyúak (Diptera) és a hártásszárnyúak (Hymenoptera), – Gaskó 1999/d –.

A poloskák (Heteroptera) fajszáma 209, ami a bogárfauna felméréséhez hasonlatos, megalapozott vizsgálatokat feltételez. Vellay e rendszertani csoport (taxon) vizsgálatával hagyományt teremtett. Múzeumi éve alatt Czögler Kálmán és Csongor Győző szintén magas színvonalon foglalkozott a vízi poloskákkal.

Az 1902–1903. évi jelentés szerint 299 darabból álló madárgyűjtemény fejlesztése főleg vásárlásokkal történt.

A vételek után vegyük sorra az adományozások nagyobb tételeit is.

1896-ban a m. kir. Földtani Intézet 121 darabból álló hazai ásvány- és kőzetgyűjteményt adományozott intézményünknek (Gaskó 1999/a).

1898 áprilisában Zsótér László Budapestre költözött. Félteve őrzött madárpreparátumait úgy kívánta az utókor számára megmenteni, hogy mind a 47-et a múzeumra hagyta. (Életrajzi adatairól lásd Bátyai 1993/b) A madarak kivétel nélkül városunk környékéről származnak. Többségüket (ha nem mindegyiket) a neves ornitológus kedvenc vadászterületén, a szegedi Fehér-tavon ejtette el. Az átadás-kor (minden bizonnyal diktálás alapján) kézírással készült fajlista nem tartalmaz túl sok információt. Ennek ellenére, mint fontos kordokumentumot célszerűnek tartjuk a maga teljességében közzé tenni.

⁹ Jegyzői leirat a Vellay-féle bogárgyűjteményről
–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 131/1899 (városi isz.: 20249/1899)

Az egyes fajoknál először az alaplistán található latin és (ahol egyáltalán van) magyar elnevezéseket tüntetjük fel. Ezt követően a hajdani nevezéktant Chernel (1899) „Magyarország madarai...” c. munkájában lévő szinonimák, továbbá a legújabb nomenclator (Magyar–Hadarics–Waliczky–Schmidt–Nagy–Bankovics 1998) segítségével pontosítottuk. A szövegűség kedvéért az eredeti verzió helyesírási hibáit is meghagytuk, a javítás az adott név mellett zárójelbe téve olvasható.

A kérdéses dokumentum¹⁰ a kiegészítésekkel együtt a következő:

1./ <i>Haliaetus (Haliaetus) albicella (albicilla)</i> —jav.— <i>Haliaeetus albicilla</i> (Linnaeus, 1758)	<i>Halászasas</i> <i>rétisas</i>
2./ <i>Circus aeruginosus him</i> —jav.— <i>Circus ae. aeruginosus</i> (Linnaeus, 1758)	<i>Nádi ölyv</i> <i>barna rétihéja</i>
3. <i>Ugyanaz nőst.</i> —jav.— <i>Circus ae. aeruginosus</i> (Linnaeus, 1758)	<i>barna rétihéja</i>
4./ <i>Pandion halietus (haliaetus)</i> —jav.— <i>Pandion h. haliaetus</i> (Linnaeus, 1758)	<i>Folyami sas (ráró)</i> <i>halászasas</i>
5./ <i>Aquila naevia</i> —jav.— <i>Aquila p. pomarina</i> C. L. Brehm, 1831	<i>Lárna sas</i> <i>békászó sas</i>
6./ <i>Astur palumbarius</i> —jav.— <i>Accipiter g. gentilis</i> (Linnaeus, 1758)	<i>közönséges héja</i> <i>héja</i>
7./ <i>Falco sacer v. lanarius</i> —jav.— <i>Falco cherrug cyanopus</i> Thienemann, 1846	<i>Kerecsen sólyom</i> <i>kerecsensólyom</i>
8./ <i>Strigiceps cinerascens (cineřascens)</i> —jav.— <i>Circus macrourus</i> (S. G. Gmelin, 1771)	— <i>hamvas rétihéja</i>
9./ <i>Buteo cinereus him</i> —jav.— <i>Buteo b. buteo</i> (Linnaeus, 1758)	<i>közönséges ölyv</i> <i>egerészölyv</i>
10./ <i>Aquila pennata nőst.</i> —jav.— <i>Hieraetus pennatus</i> (Gmelin, 1788)	<i>Kis sas</i> <i>törpesas</i>
11./ <i>Ugyanaz him</i> —jav.— <i>Hieraetus pennatus</i> (Gmelin, 1788)	<i>törpesas</i>
12./ <i>Buteo cinereus nőst.</i> —jav.— <i>Buteo b. buteo</i> (Linnaeus, 1758)	<i>közönséges ölyv</i> <i>egerészölyv</i>
13./ <i>Meghatározatlan</i>	
14./ <i>Syrnum uralense</i> —jav.— <i>Strix uralensis macroura</i> Wolf, 1810	<i>Urali bagoly</i> <i>uráli bagoly</i>
15./ <i>Glaucidium passerinum</i> —jav.— <i>Glaucidium p. passerinum</i> (Linnaeus, 1758)	<i>Kis csuvik</i> <i>törpekuvik (?!)</i>
16./ <i>Carine noctua</i> —jav.— <i>Athene n. noctua</i> (Scopoli 1769)	<i>Csuvik, halálmadár</i> <i>kuvik</i>
17./ <i>Recurvirostra avocesta (avosetta)</i> —jav.— <i>Recurvirostra avocetta</i> Linnaeus, 1758	<i>Kardcsdőrű gulipán</i> <i>gulipán</i>
18./ <i>Ugyanaz</i> —jav.— <i>Recurvirostra avocetta</i> Linnaeus, 1758	<i>gulipán</i>

¹⁰ Zsótér László 1898. 04. 29-én keltezett jegyzéke az átadott madarokról

—in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 125/1898

19./ <i>Numenius pheopus</i>	Kis szélkiáltó
—jav.— <i>Numenius ph. phaeopus</i> (Linnaeus, 1758)	kis póling
20./ <i>Buphus ralloides</i>	Éjjeli gém
—jav.— <i>Ardeola ralloides</i> (Scopoli, 1769)	üstökös-gém
21./ <i>Ardetta minuta</i>	Kisgém, fakutya
—jav.— <i>Ixobrychus m. minutus</i> (Linnaeus, 1766)	törpegém
22./ <i>Larus ridibundus</i>	Nevető sirály
—jav.— <i>Larus ridibundus</i> Linnaeus, 1766	dankasirály
23./ <i>Pluvialis apicarius</i>	arany lille (lile)
—jav.— <i>Pluvialis apicaria</i> (Linnaeus, 1758)	arany lile
24./ <i>Podiceps cristatus</i>	búbos vöcsök
—jav.— <i>Podiceps c. cristatus</i> (Linnaeus, 1758)	búbos vöcsök
25./ <i>Sterna perdix</i>	fogoly
—jav.— <i>Perdix p. perdix</i> (Linnaeus, 1758)	fogoly
26./ <i>Plegadis ibis falcinellus</i>	Zsidó madár, batla, ibisz
—jav.— <i>Plegadis f. falcinellus</i> (Linnaeus, 1766)	batla
27./ <i>Haematopus ostralegus</i>	Kagyló halász
—jav.— <i>Haematopus ostralegus</i> Linnaeus, 1758	csigaforgató
28./ <i>Larus argentatus</i>	nagy sirály
—jav.— <i>Larus a. argentatus</i> Pontopiddan, 1763	ezüstsirály
29./ <i>Galeola (Galeola) pratincola</i>	széki csér
—jav.— <i>Galeola p. pratincola</i> (Linnaeus, 1766)	székicsér
30./ <i>Otis tetrax</i>	Reznek v. kis tuzok
—jav.— <i>Tetrax tetrax</i> (Linnaeus, 1758)	reznek
31./ <i>Botaurus stellaris</i>	dobos gém
—jav.— <i>Botaurus s. stellaris</i> (Linnaeus, 1758)	bölgömbika
32./ <i>Egretta garzetta</i>	Kis kócsag
—jav.— <i>Egretta g. garzetta</i> (Linnaeus, 1766)	kis kócsag
33./ <i>Ugyanaz</i>	
—jav.— <i>Egretta g. garzetta</i> (Linnaeus, 1766)	kis kócsag
34./ <i>Oedicnemus crepitans</i>	bagoly fejű lille
—jav.— <i>Burhinus oe.oedicnemus</i> (Linnaeus, 1758)	ugartyúk
35./ <i>Carbo cormoranius</i>	Kormorán kára katona
—jav.— <i>Phalacrocorax carbo sinensis</i> (Blumenbach, 1798)	kárókatona
36./ <i>ugyanaz him</i>	
—jav.— <i>Phalacrocorax carbo sinensis</i> (Blumenbach, 1798)	kárókatona
37./ <i>Clangula glaucion</i>	–
—jav.— <i>Bucephala c. clangula</i> (Linnaeus, 1758)	kerceréce
38./ <i>Pica caudata</i>	szarka
—jav.— <i>Pica p. pica</i> (Linnaeus, 1758)	szarka
39./ <i>Garullus (Garrulus) glandarius</i>	szajkó
—jav.— <i>Garrulus g. glandarius</i> (Linnaeus, 1758)	szajkó
40./ <i>Tringa subarquata</i>	paprika sneff
—jav.— <i>Calidris ferruginea</i> (Pontopiddan 1763)	sarlós partfutó
41./ <i>Fuligula cristata</i>	–
—jav.— <i>Aythya fuligula</i> (Linnaeus, 1758)	kontyos réce

42./ <i>Pelidna maritana</i> (<i>maritima</i>)	–
—jav.— <i>Calidris maritima</i> (Brünnich, 1764)	tengeri partfutó (?)
43./ <i>Machetes pugnax</i>	Küzdő v. bajnok sneff
—jav.— <i>Philomachus pugnax</i> (Linnaeus, 1758)	pajzsoscankó
44./ <i>Charadrius hiaticula</i>	juhászka
—jav.— <i>Charadrius h. hiaticula</i> Linnaeus, 1758	parti lile
45./ <i>Platalea leucorodia</i> (<i>leucorodia</i>)	Kanalas gém
—jav.— <i>Platalea l. leucorodia</i> Linnaeus, 1758	kanalagém
46./ <i>Ardea purpurea</i>	vörös vagy biborgém
—jav.— <i>Ardea p. purpurea</i> Linnaeus, 1766	vörös gém
47./ <i>ugyanaz</i>	
—jav.— <i>Ardea p. purpurea</i> Linnaeus, 1766	vörös gém

Szegeden 1898 április 29

Zsótér László

Jelmagyarázat

—jav.— = Javitott, napjainkban használt változat

(?) Elég valószínűtlen közlés. Akkor tekinthetjük hitelesnek, ha a faj előfordulását újabb adat megerősíti.

A listában főlegesen lenne a (szegedi) Fehér-tó környékére jellemző népi madárneveket keresni. Az viszont többé-kevésbé kiderül belőle, hogy milyen elnevezéseket használtak a szegedi vadászok az 1800-as évek legvégén.

A Czögler által vezetett zoológiai leltárkönyv¹¹ tanúsága szerint Zsótér László kapcsolata később sem szakadt meg intézményünkkel. Kisebb számban ugyan, de egészen 1906-ig kaptunk tőle további dermplasztikákat.

Az 1900-as évek elejéről származó gyűjtések adatai kevés kivétellel megmaradtak. Úgy tűnik Zsótér a korábbi évekkel ellentétben, ekkorra már (mint minden tudományos igényességre törekvő madarász) kényszerűen ügyelt a lelőkhelyezésre¹². (Czögler Kálmán munkába állásáig, a zoológiai tár kezelőiről ez nem mindig mondható el.)

Az 1900 utáni madarak zömmel a Tisza és a Maros folyók hajdani ártereiről kerültek elő, ami arra utal, hogy Zsótér László a torkolatvidéket legalább annyira ismerte, mint a Fehér-tavat. Ezt a feltételezést támasztják alá azok a feljegyzések, miszerint az adományozó klárafalvi birtokán nagy vadászatokat tartottak.

A Közoktatásügyi Minisztérium 1902-ben mintegy 12.000 példányból álló csigagyűjteményt vásárolt Szinnyi Ottmártól. Az adomány 2 részletben érkezett Szegedre. Sajnos ez a gyűjtemény (is) teljes egészében beolvadt a lelőhelyezetlen „törzsanyagba”. Ettől kezdve sorsa követhetlenné vált, adatai elvesztek a tudomány számára. Stelczel Frigyes szegedi MÁV üzletvezető-helyettes több időpontban értékes ásványokkal gyarapította meglévő gyűjteményünket. 1904 májusában

¹¹ Városi Múzeum Szeged (1917–1950) Az Állattani Gyűjtemény Leltára I.

—in.: MFM Adattára isz.: –

¹² Mint előbb

Zombory Mihály ny. városi vámpénztárnoktól az 1874. évi tiszai kotrások során előkerült pleisztocén kori állatsontokat (óriás szarvas, őstulok, mamut) kaptunk (Bátyai 1993/d, Gaskó 1999/a).

A főfelügyelőség ajándékként 1900-ban (tévesen *Chelonia mydas*-nak határozva!) érkezett egy álcseropes teknős (*Caretta caretta*)¹³.

1899-ben, Lázár Béla távozását követően, Tömörkény István veszi át a természetrajzi osztály gondozását. Feladata ellátásához alapképzésben is részesült. A sok preparátum időt rabló gondozása nem kötötte le túlságosan a néprajztudományhoz vonzó író. Az első adódó alkalommal megszabadult a tár vezetésétől. 1904-től Móra Ferencnek adta át a gyűjtemény felügyeletét (Gaskó 1999/a).

Az első állagvédelmi katasztrófa és annak tanulságai

Reizner nem sokkal a gyűjtemény megérkezése után, 1899-ben tudatja Fraknói Vilmos püspökkel, a magyarországi nyilvános múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjével, hogy a Vellay-féle rovaranyagban rágásokat észleltek:¹⁴

„A gyűjtemény még a leszállítás előtt athrenusoktól (helyesen Athrenusoktól) megtámadtatva némi rongálást szenvedett, de ezen hiányokat utólagosan pótolni fogjuk..

A becsült példányszám ekkor még 12000.

A természetrajzi tárról 1902-ben készített kiegészítő leltárban Reizner már arról panaszkodott, hogy a Vellay-féle rovarok állaga több, mint aggasztó¹⁵.

„Megjegyzem azonban, hogy ezen gyűjtemény hosszas ideig alig lesz fenn tartható. Az egyes preparátumok nem spiritussal, hanem a legolcsóbb módon, lángon égve készültek, minélfogva azok a más módon készütekkel szemben romlékonyabbak. Az egyes pusztuló példányok tehát időnként eltávolítandók.”

Nem tudni ki találta ki ezt a képtelenségében is zseniális magyarázatot. Valószínűleg Haering Ede tanszergyárosé a kétértékű dicsőség. Az ötlet nagysága abban rejlik, hogy tudományoskodó nagyképűséggel álcázza a rendszeres mérgezések elmaradását.

Tömörkénynek, aki hosszabb ideig kezelte a természetrajzi tárat, pontos ismeretei lehettek a Vellay-féle gyűjtemény állapotáról. Tudta, hogy a házilagosan

¹³ Mint előbb

¹⁴ Reizner János levele Fraknói Vilmoshoz
–in.: Somogyi-könyvtár Adattára izs.: 153/1899

¹⁵ Reizner János jelentése Szeged (sz. kir.) város tanácsának a városi múzeumról
–in.: Somogyi-könyvtár Adattára izs.: 14/1902

(szakértelem nélkül) végzett fertőtlenítések hatásfoka szinte a semmivel egyenlő. A mérgezéseket ezért a megrendeléseket ezidőtájt „monopolizáló” Haering–féle cégre bízta. A felkérés szövegét nem ismerjük, de Haering Ede 1904. szeptember 11-én keltezett, Tömörkénynek írott válaszlevelét igen. Az íromány több szempontból is nagyon tanulságos¹⁶.

„Bizalmasan újra és újra megmondhatom, hogy a Vellay gyűjteményét javítani lehetetlenség. Ő a rovarokat eprorettába (?) tette és a lámpa megölte. A gyűjteményt úgy lehet megtartani, ha az egész gyűjteményt átdolgoznánk azaz, ha lassanként a régi példányok helyett a (Haering által küldött) fiatal ember újakat gyűjtene.”

„E körülményekről a városnak sem kellene tudni, nehogy megsértsünk kapcsolatot és más érdeket. A fiatal ember teljesen arra való. Megbízhatik benne és én is fogom vigyázni.”

A több, mint hibás érvrendszert Móra Ferenc (1927, 1936) szintén átvette:

„Vellay Imre a maga idejében ismert szegedi entomológus ugyan a kilencvenes években összegyűjtötte Szeged arthropodáit (helyesen Arthropodáit) Vánky József tanár segítségével, de mind a két tudós olyan szegény ember volt, hogy rovarkonzerváló anyagokra nem telt nekik, hanem csak úgy lámpa fölött, üvegcsőben szárították meg a bogarakat. Így aztán nagy értékű gyűjteményük hiába került a múzeumhoz, néhány év alatt az egész elpusztult.”

Az igazság ezzel szemben az, hogy a bogarakat nem kell külön „konzerválni”. Ölöszerként (jobb híján!) megteszi a spiritusz, bár túlságosan merevít.

A feladat nemcsak értelmetlen, de a technika mai (és kiváltképp az akkori) szintjén lehetetlen is. Még a széles körben elterjedt, (időközben egészségkárosító hatása miatt több országban betiltott) EULAN nevű német konzerváló csodaszert sem alkalmazták soha ilyen célokra.

A gyűjtemény sorsa gyakorlatilag már 1904-ben megpecsételődött. Nem a jó szándék hiányzott, hanem egy rovarokhoz értő raktárkezelő. Tömörkény 1903/1904. évi jelentésében¹⁷ olvashatjuk:

„A Vellay–féle rovargyűjteményt rendezni kellett. Eredeti 24 nagy dobozában nehezen volt kezelhető, s e dobozoknak szekrényük nem volt. Azonkívül az áttekintést zavarta a gyűjteménynél használatba vett meghatározási rendszer,

¹⁶ Haering Ede levele Tömörkény Istvánhoz
–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 317/1904

¹⁷ A városi muzeum 1903–1904. évi közérdekű állapotairól,
az egyes osztályok fejlődéséről s azok látogatásáról... (évi jelentés)
–in.: Somogyi Könyvtár Adattára isz.:–

amely minden egyes rovar tíjére húzott papírszeleten determinálta az állatot. He-lyi faunánk nagy része apró s igen apró rovarokból állván, a szemlélt a papírsze-letek tömege igen zavarta. Miután a Praznovszky-féle szekrény dobozai erre fel-használhatók voltak, a gyűjteményt ide helyeztem át, a jelenlegi múzeumi kezelési rendnek megfelelő új cédulákkal.”

A feleslegesnek talált cédulákon a rovarok latin neveit, a lelőhelyi adatokat, a determináló személyét és a meghatározás időpontját rögzítik. Ha ezeket leszedik, az érintett példányok elveszítik tudományos értéküket és akár ki is dobhatók. Az eseményre 1909-ig kellett várni. Ekkor Tömörkény (hivatalból, mint igazgató) javasolta a teljesen tönkrement Vellay-féle gyűjtemény leselejtezését.¹⁸ Kérését – jobb ötlet híján – a „hibás konzerválással” indokolta. Az ügyet jegyzői végzéssel jóváhagyólag lezárták¹⁹.

A felügyeletet gyakorló Állattár igazgató, dr. Horváth Géza szakvéleménye eléggé egyértelmű. Nem a „konzerválás” a probléma, hanem a múzeumbogár fer-tőzöttség. Olyannyira, hogy nincs már mit tenni²⁰.

„Legtanácsosabb lesz az egészet elégetni, hogy az egész Anthrenus (múzeum-bogár) tanya mindenestől biztosan elpusztuljon.”

A teljességhez hozzátartozik, hogy a rágókártevők (moly, múzeumbogár, szücs-bogár) elleni védekezést behatárolta a gyűjtemény közművelődési funkciója.

A raktári anyag közkinccsé tétele viszont olyan elvárás volt, amelyet nem le-hetett figyelmen kívül hagyni. A városi múzeumban, mint az ország összes többi gyűjteményében, egyszerre oldották meg a tárolást és az információközlést. (Erről a kiállításokat tárgyaló fejezetben részletesebben szólnunk.)

A feladat napjaink fertőtlenítő szereit ismeretében sem tartozik a bárki által el-vegezhető rutinmunkák közé. Ez a megállapítás különösen igaz a jóval kezdetlege-sbb technológiai színvonalú (XIX/XX.) századforduló idején.

Intézményünkben (ki tudja miért?) egészen az 1960-as évek végéig a raktári rágókártevők (múzeumbogár, szücsbogár, moly stb.) irtása szinte kizárólag szén-kéneggel történt. Különösen Reizner és Tömörkény ideje alatt az évi jelentésekben több helyen is található utalások tervezett ciánózásokról, de a tényleges fertőtlení-tések valamilyen ürüggyel mindig meghiúsultak.

Az óvatoskodást a félelem szülte. A cián és a szénkéneg helytelenül alkal-mazva akár halálos kimenetelű mérgezést is okozhat. Egészségkárosító hatása mel-

¹⁸ Múzeumi bizottsági javaslat a Vellay-féle gyűjtemény megsemmisítése iránt

–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 3309/1909

¹⁹ Jegyzői leirat a Vellay-féle bogárgyűjtemény megsemmisítéséről

–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: – (városi isz.: 45352/1909)

²⁰ Horváth Géza levele Tömörkény Istvánhoz

–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 819/1909

lett az utóbbi vegyszer fokozottan robbanásveszélyes is. Elég egy apróbb elektromos szikra és bekövetkezhet a katasztrófa. Ha tényleg a tervekben szereplő mérgezőanyagokkal fertőtlenítenek, azzal az egész kultúrpalotát könnyedén fel lehetett volna robbantani. Ezt pedig nyilvánvalóan egyetlen igazgató sem merte megkockáztatni.

Nehéz elképzelni, hogy a XX. század első harmadában folyamatos látogatás mellett miként oldották meg a rendszeres mérgezéseket.

Valószínűleg nem az egész raktárra kiterjedő fertőtlenítések történtek, hanem egy speciálisan kiképzett ládában történt a fégementesítés, csakúgy, mint Marián Miklós idejében. A módszer a határfoka az újrafertőzés miatt meglehetősen alacsony.

Elvileg a technikai–technológiai lehetőségek a XIX. század végén már lehetővé tették volna a hatékony állagmegóvást.

Lássuk, hogy kísértetiesen hasonló helyzetben miként sikerült megmenteni a Hódmezővásárhelyi Református Gimnázium „természetrajzi múzeumát”. (A történések akár akképp is értelmezhetők, hogy mit kellett volna tenni a Szegedi Városi Múzeumban.)

A kiindulási állapot ott sokkal aggasztóbb volt, mint nálunk. A Halász Árpád-féle bogárgyűjteményből például

„Egyedül az ügyesen szerkesztett, a lelőhelyeket pontosan feltűntető s nagy szakismeretről tanúskodó katalógus élte túl a pusztulást!” (Bodnár 1939).

1892-ben, amikor Bodnár Bertalan átvette a szertárt, a gerincesgyűjteményben az alábbi állagmegóvási munkálatokat végezte el (Bodnár 1939):

a./ madár (és emlős) gyűjtemény

„A megmaradt elég ép állatokat kiporolva s tollazatukat, amint csak lehetett elrendezve visszahelyeztem a kitakarított, karbolozott s alaposan benaftalinozott (akkor csak ezt a két fertőtlenítő szert használták) szekrényekbe, a termeket pedig dezinficiáltam előbb kéndioxiddal, utána ciángőzzel.”

A selejtezés és leltározást követően is maradt bőven állagvédelmi tennivaló:

„Ezután a leltárban maradt állatokat karboléterrel s a mérgezőládában szénkénnel újra dezinficiáltam s úgy kerültek át az új szekrények fehérre mázolt deszkáira, melyeken a reájuk hulló rágáspor azonnal elárulja az esetleg élve maradt pusztító álcák jelenlétét.”

b./ rovargyűjtemény

„Ennek a nagyon kicsire zsugorodott gyűjteménynek a kiegészítésére és gyarapítására addig gondolni sem mertem, míg meg nem győződtem arról, hogy az új szekrényekben a régi anyag további romlása végleg megszűnt. Eddigi tapasztalataimból tudni illik láttam, hogy friss anyagnak a beszerzésével a fertőzött múzeumba –mint azt a tanszéken elődöm tette–, csak csalogatóbb táplálékot adtam volna a molyok ármádiájának.”

A leírtakkal mindenben egyet lehet érteni.

Koncepcióváltás a század elején

Előzmények

Mint arról már szóltunk, az 1904–ig terjedő időszakban a tárgyanyag szakmai rendszerezésében, megóvásában és bizonyos mértékig a fejlesztésben is a legnagyobb gondot a megfelelő szakember hiánya okozta. Reizner e nem könnyű problémát úgy oldotta meg, ahogy mindenki más tette ebben az időszakban. A nehezen határozható állatcsoportok (taxonok) determináláshoz a szakfelügyelet segítségét kérte, ami egyet jelentett a Természettudományi Múzeum támogatásával.

Elképzeléseiről az 1901. évi levelezéséből pontosabb képet is nyerhetünk. Feltehetően Szeged város polgármesterének írta azt az augusztus 30–án keltezett beszámolót, amely dr. Horváth Géza (az Állattár igazgatója) júniusi felügyeleti látogatásáról tudósít²¹:

”Volt ugyan szó közöttünk arról is, hogy jó lenne a természetrajzi múzeum fentartására (conserválására) rendezésére és a gyűjtemények kiegészítésére a helybeli tanár urak közül szakembert alkalmazna s ez által mi a könyvtári tevékenységre több időt szentelheténk.

Ezen felfogásra legott kijelentettem, hogy a város erre nem hajlandó, de ha az országos főfelügyelőség az államsegélyből erre támogatást ad, igen örvendenék ha a dolog ily megoldást nyerne.”

Abaf–Aigner Lajos a kor „lepkészfejedelme” 1901. január 10.–én Horváthénál jóval szerényebb kérést terjesztett elő Reiznernek²²:

²¹ Reizner János levele az államsegély hasznosításáról (vsz. Lázár György pm. helyetteshez) –in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 186/1901

²² Abafi Aigner Lajos levele Reizner Jánoshoz –in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 7/1901

„Ha p. o. (példának okáért) a város megkeresné a főfelügyelőséget az iránt, hogy ez a gyűjteményei gondozása és kivált a helyi (Vellay-féle) gyűjteményének kiegészítése céljából (mire az igen rászorul) szakembert bocsásson rendelkezésére, aki p.o. negyedévenként két hetet ott töltene..... arra a főfelügyelőség készséggel ráállna s engem leküldene. Esősorban természetesen tisztelt Igazgató úrtól függ, vajon óhajtja-e a várost ez irányban kapacitálni: azt hiszem nem lenne nehéz.”

Ami azt illeti ebben Abafi tévedett, mert Reizner minden igyekezete ellenére a kapacitálás túlságosan nehéznek bizonyult. A válaszlevél a gyarapítás elsődlegességét emeli ki²³.

„Tehát minél inkább gyarapodik az osztály (mert mostanában különösen márdárpreparátumaink szaporodnak), annál inkább indokolt lesz egy állás szervezése. Csak hogy a mint említém, a mostani körülmények erre nem alkalmasak és várni kell a jobb időkre.”

A korabeli dokumentumokból világosan látszik, hogy a hangsúly a szakképzettségre esett, hiszen a személyes felügyeletet Reizner formálisan megoldotta. Sajnos a tárvezetésre kijelölt munkatársak (Lázár Béla, majd Tömörkény István) nem rendelkeztek sem szakirányú végzettséggel, sem kellő szakmai ismeretekkel. Ezen a tényen az sem változtat, hogy Tömörkény elvégzett egy „gyorstalpaló” tanfolyamot (Bátyai 1993/c).

Nem zárható ki, hogy (a városvezetés, esetleg maga Reizner is) a természetrajzi anyagot a létesítendő szegedi felsőoktatási intézménynek szánták. Így talán érthető a példásan gyors ütemű gyarapodás és a többé-kevésbé szakszerű állagmegóváásra korlátozódó gyakorlat. A rendelkezésre álló szűkös keret felosztásakor 2 lehetőség közül választhattak. Vagy a vásárlásokkal történő feltöltést helyezik előtérbe, vagy a kezelőszemélyzetet gyarapítják.

Az egyetem szükségességének gondolata már az 1879. évi Nagyárvíz óta benne volt a levegőben. Mint arról a korábbiakban már szóltunk, dr. Feichtinger Sándor deklarálta a leendő szegedi egyetemnek ajánlotta fel herbáriumát. Herman Ottó 1894-ben olyan szemmel nézte át a meissenai Schaufuss anyagot, hogy az

„többek között el nem tagadható érvül szolgáljon egy főiskola felállításához, tehát lehetőleg olyan legyen, hogy a természetrajzi tanszak kathédraját reá lehessen alapítani; ...” (idézi Fári-Kőhegyi 1985).

(A szegedi felsőoktatási intézménnyel kapcsolatos korabeli elképzelésekről Fári és Kőhegyi (1985) tanulmányában részletes irodalmi áttekintés található.)

²³ Reizner János válaszelevele Abafi Aigner Lajoshoz
–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: 7/19901

A természetrajzi tár (osztály) vezetését – legalább részlegesen – szakképzett gyűjteménykezelőkre bízák (1909–1915)

Lakatos Károly második szegedi periódusa

Tömörkény elődjével ellentétben a hosszú távú kibontakozás útját (igen helyesen) az erre a tudományágra specializálódott gyűjteménykezelőben látta. Valószínűleg a Vellay–féle rovargyűjtemény pusztulása miatt értékelték át a korábbi évek gyakorlatát. A szomorú ügynek, ez a szemléletváltás az egyetlen, igaz cseppet sem lebecsülendő pozitívuma.

Hearing Ede tanszergyára 1909-ben csödbe ment, így az ő segítségére sem számíhattak többé (Bátyai 1990–1991). Ha nem akartak újabb állagvédelmi botrányt lépniük kellett. Tömörkény rövid időn belül, Móra azonnal megtalálta a tár vezetésére a megfelelő személyt.

Először (még 1909-ben²⁴) a vadászok és madarászok között vitathatatlan szaktekintélynek számító Lakatos Károllyal próbálkoztak. Mivel a jelölt, 1869 és 1895 között, alkotó éveinek legjavát városunkban töltötte, feltételezzük, hogy neve nem csengett teljesen ismeretlenül Tömörkény István számára.

A győri születésű Lakatos, Chernel István a legtermékenyebb hazai madártani szakírónak tartotta, aki éppoly nagyformátumú ornitológus, mint Petényi Salamon János, Madarász Gyula, vagy Lovassy Sándor (Czvalinga 1997). Herman Ottó szerint e sokoldalú természetbúvárnak mindössze „*egy hibája van, az, hogy nem németnek született, s nem Schlossernek hívják*” (idézi Czvalinga 1997).

Lakatos Károly a Természettudományi Közlönyben éppúgy házi szerzőnek számított, mint az Erdészeti Lapokban, az Ethnographia-ban, a Néprajzi Értesítőben, vagy éppen a Halászatban. Nagy-Britanniában a The Field hasábjain sorra jelentek meg apróbb–nagyobb tanulmányai, német nyelvterületen ugyanez mondható el a Naturhistorische Monatsberichte c. folyóiratról (Czvalinga 1997, Gaskó 2002).

1897-ben Lendl Adolf megindította a „Természet” c. folyóiratot, melynek főszerkesztője a laptulajdonos, felelős szerkesztője Lakatos Károly lett. Minden túlzás nélkül állítható, hogy a „Természet” az adott műfajban a legjobbak közé tartozott. Szerencsésen ötvöződtek benne a különféle szakterületek legújabb tudományos eredményei és az érdekesítő vadásztörténelem. A szerkesztési elvek mindvégig a soktényezős megközelítési módszeren alapultak.

Lakatos Károlynak és barátjának, Zsótér Lászlónak köszönhető, hogy az 1800-as évek végén össze lehetett állítani vidékünk madarainak faunajegyzékét.

A Fauna Regni Hungariae-ben közölt szegedi adatok (Schenk 1918) ugyanis egészen bizonyosan tőlük származnak (Gaskó 1999/c). A korszakos jelentőségű

²⁴ Tömörkény tájékoztató levele Lakatos Károly alkalmazásáról
–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 174/912

faunaműben összesen 45 madárfaj neve után olvasható a Szeged lelőhely. Sajnos a szóba jöhető gyakoribb madaraknál (így az énekesmadarak túlnyomó többségénél) az egyszerűsítésre való törekvés jegyében konzekvensen hiányoznak a lelőhelyek. (Ha egy állat mindenütt közönséges, nincs értelme előfordulásait külön részletezni.)

Senki mással össze nem téveszthető, szépirodalmi ihletettséggű könyvei és elbeszélései saját korában hihetetlen népszerűségnek örvendtek. Lakatos Károly rendkívül igényes, jelzőkben gazdag, képszerű elemekre épülő stílusa nagyon hasonlított Csizmazia Györgyére. Mindketten avatott mesterei voltak az írásművészetnek. Úgy tudtak tudományos kérdésekről értekezni, hogy a közérthetőségről sohasem feledkeztek meg.

Az ornitológusok Lakatos Károly főművének az 1910-ben megjelent „Magyarország orvmadárfaunája” c. könyvet (Lakatos 1910) tartják. Nekünk szegedieknek legbecesebb munkája az 1891-ben napvilágot látott „Vadászati és madarászati emlékeimből” (Lakatos 1891), amelyben először olvashatunk bővebben a Fehér-tó páratlan értékű Avifaunájáról.

Sajnos néhai munkatársunkon 1909-ben már kezdett elhatalmasodni végzetes betegsége. Két esztendőnyi vegetálás után, 1911-ben távozott intézményunktől. Ezután még 3 évet élt, 1914. 04. 15-én hunyt el Budapesten (Czvalinga 1997). Életművének valódi jelentőségét napjainkban kezdik felfedezni.

A növénygyűjtemény gyors ütemű fejlődése Lányi Béla tárvezetése alatt (1911–1915)

A második próbálkozás szerencsésebbnek bizonyult. Tömörkény jó érzékkel választotta ki anyai ági rokonát, Lányi Béla felsőbb leányiskolai tanárt, aki 1911 és 1915 között igazi floristára valló megszállottsággal tevékenykedett herbáriumunk fejlesztésén (Gaskó 1999/a).

A fiatalon, mindössze 39 éves korában elhunyt Lányi Béla. egyike volt a kor legnagyobb magyar botanikusainak. Főműve a Magyar Botanikai Lapok 1914. évi kötetében megjelent „Csongrád megye flórájának előmunkálatai” (Lányi 1915) ma is a legteljesebb összegzés erről a vidékről. Elismertségét jelzi, hogy nevét egy növényfaj (*Rubus lányii* Kupcsok) és egy változat (*Mentha longifolia* var. *lányiana* Tipitz) őrzi (Timár 1956).

Lányi kezdetben a virágtalan növényekkel (algák, gombák, zuzmók és mohák) foglalkozott. 1905-ben felvidéki és külföldi, főleg németországi lelőhelyekről származó gombagyűjteményt ajándékozott a szegedi múzeumnak (Gaskó 1999/a).

Rövidre szabott szakdíjnokoskodása alatt sokoldalú tudományos- és cserekapcsolatokat épített ki. Ennek bizonyítására az 1912. évről készült jelentésből idézünk:

„Cserébe küldöttünk a (herbáriumi) duplumokból Kiss Ferenc főerdőtanácsosnak 310, a Magyar Nemzeti Múzeumnak 150, dr. Dégen Árpádnak 86, dr. Gager (helyesen Gáyer) Gyulának 79, Nyárády Gyulának 141, C. Müllernek (Stettin) 138 példányt.” (Közli a SzN 1913 01. 12.).

Egyéb cserepartnerei a herbáriumi cédulák alapján: Bányai János, Degen Árpád, Hulják Valér, J. R. Landmark, Kupcsok Sámuel, Stettiner Botanischer Tauschverein, Teodorovits Ferenc és Wagner János (Csongor 1960/a).

A határozásokhoz szükséges összehasonlító gyűjtemény kialakítása érdekében apróbb vételek történtek a Magyar Nemzeti Múzeumtól, a M. Kir. Vetőmagvizsgáló Intézettől, továbbá Anton Toplitztól, Kupcsok Sámuelről és Prodán Gyulától. Számarányától függetlenül jelentős kultúrtörténeti érték az a mintegy félszáz Ásotthalom környékéről előkerült növény, amely Teodorovits Ferenc és Kiss Ferenc század eleji gyűjtéseiből maradt ránk.

A nehezen determinálható rendszertani egységek revideálására az adott csoport legkiválóbb hazai és külföldi szaktekintélyeit kérték föl.

Minden anyagrésszel (saját korábbi gyűjteményével, Szeged környéki felméréseinek dokumentatív anyagával, különböző cserékkel, vásárlásokkal és ajándékozásokkal) együtt Lányi összesen 6443 lappal bővítette herbáriumunkat (Csongor 1960/a). A Csongrád megyei növények lelőhelyezése és határozása korrekt, legfőbb a szinonim elnevezésekre kell ügyelni.

A növénygyűjtemény gyarapodását a kezdetektől 1958–ig Csongor Győző (1960/a) foglalta össze. Ezúttal az 1921–ig terjedő időszak adatait idézzük, melyek a következők:

A Szegedi Múzeum növénygyűjtemény állománya és gyarapodása 1909–1921. években Csongor Győző (1960/a) nyomán					
		Vétel	Csere	Ajándék	Összesen
1.	A Feichtinger–féle gyűjtemény az 1909. évi selejtezés után			4033	4033
2.	Lányi Béla gyűjteménye 1909–ig			3112	3112
3.	Magyar Fűvek Gyűjteménye VII. fasc. A budapesti Vetőmagvizsgáló Állomástól	31			31
	Állomány 1909. XII. 31.	31		7176	7176
4.	Lányi Béla gyűjtése 1901–11, 12–13–14–15. években			1007	1007
5.	Theodorovics Ferenc, Kiss Ferenc, Móra Ferenc gyűjtése és állománya 1910–15			70	70
6.	Csere Hulják Valértól, Nyárády E. Gyulától és a M. Nemz. Múzeumtól 1912–ben		382		382
7.	Csere Gáyer Gyulától, J. R. Landmarktól, a M. Nemz. Múzeumtól (Flora Hung. Exsicc.), Degen Árpádtól, valamint Bányai János, Hulják János, Kupcsok Sámueltól és a Stettiner Botanisch. Tauschverein–től 1913–ban		836		836
8.	Csere Wagner Jánostól 1914–ben		25		25
9.	Csere a M. Nemz. Múzeumtól (Fl. Hung. Exs.) 1915–ben		300		300
10.	Vétel Kupcsok Sámueltól, Prodan Gyulától s a M. Nemz. Múzeumtól (Fl. Hung. Exs.) 1913–ban	132			132
11.	Vétel a m. kir. Vetőmagvizsg. Int.–tól (Magyar Sások I–II.) 1914–ben	140			140
12.	Vétel Anton Topitztól (Menthotheca austrohung. I–II. fasc) 1915–ben	40			40
13.	Vétel a M. Nemz. Múzeumtól (Fl. Hung. Exs. IV. fasc. És pótlás) 1917–ben	174			174
14.	Ajándék Bihari Gyulától, J Murr–tól, A. Topitztól 1913–14–ben			40	40
15.	Terencsén megyei mohák és zuzmók. Czögler Kálmán gyűjtése: 1921. XII. 13, duplumokkal			262	262
	Lányi Béla Szeged környéki mohái, zuzmói, gombái és algái			185	185
	Egyéb gyűjtés (moha, zuzmó, gomba, alga) nem Szeged környéki			224	224
	Moha, zuzmó, gomba, alga exsiccata			145	145
	Összesen: 1921. XII. 31–én	517	1543	9078	10738

Az állattár kibővítése látványos (tehát elsődlegesen kiállítási célokat szolgáló) állatokkal, továbbá a helyi fauna fontosabb elemeivel

Tömörkény igazgatósága alatt a korábbiaknál kiemeltebb szerepet kapott a helyi gerinces fauna reprezentáns fajainak a begyűjtése. Az elképzelés lényegében egybevág azzal a fejlesztési irányvonallal, amit 1894-ben Vellay Imre és Zsótér László képviselt.

A közművelődési funkció előtérbe kerülését jelzi, hogy 1904 és 1917 között gyűjteményünk több látványos preparátummal bővült, mint a korábbi időszakban²⁵. A változásban döntő szerepe lehetett Mórának, aki ezekben az években a gyűjteményt kezelte. (Közművelődési tevékenységéről később részletesebben szólunk.)

Tapasztalataink szerint a közönség érdeklődését a látványosabb, nagyobb testű emlősök és madarak szákszorta jobban felkeltik, mint a legtudományosabb alapossgal összeválogatott apróbb madarak, csigák, vagy rovarok. Különösen a legfiatalabb korosztályok (óvodások, alsó tagozatos általános iskolások) számára jelent sokat, ha közelebről is megismerkedhetnek meseviláguk kedvenc hőseivel. Nem volt ez másként a XX. század elején sem.

A Czögler által vezetett leltárkönyv bejegyzései alapján az 1905. évi gyarapodásból a Rimaszombatról származó vaddisznó (*Sus s. scrofa*), a vágsellyei borz (*Meles meles*) és a Pusztaszeri-erdőben elejtett őz (*Capreolus capreolus*) említendő, mint kiállítási célokat szolgáló tárgyanyag.

Faunisztikai szempontból kétségkívül legértékesebbek a fakókeselyű (*Gyps f. fulvus*) dermoplasztikák. Adataik: Szeged, 1904. 11. 16. 01– preparálta Haering Ede 1906 – és Hódmezővásárhely, 1902. 10. 21. A régi leltárkönyvben csak az elsőt találtuk meg. Sajnos a gyűjtők (vagy adományozók) személyére nincs semmiféle utalás. A madarak a mai napig megtekinthetők gyűjteményünkben.

1907. 10. 5-én, városunk határában ejtették el azt a pusztai ölyvet (*Buteo r. rufinus*), amely az egyetlen preparátumunk ebből a fajból. 1909-ben 1 pár darvat (*Grus grus*) vásároltak. Néhány évvel később, ismeretlen ajándékozótól egy közös talpazaton elhelyezett nyírfad (*Lyurus tetrix*) párt kaptunk. (Adatai: Sajó-Réde, – Gömör vm.– 1916. 05. 10.)

A természetrajzi tár nagyobb megrendeléseit, cége csődbe jutásáig Haering Ede kapta. Ez nem is meglepő, hiszen az övé volt Magyarország legnagyobb tan-szergyára, ahol 1908 körül már 30–40 munkást is foglalkoztatott. Számos technikai és technológiai újítást vezetett be, melyekkel külföldön is szép sikert aratott (Bátyai 1990–1991).

1904-ben 41 kitömött madarat, 1905-ben 16 „különálló tárgyon” (alátétén) lévő 28 emlős dermoplasztikát készített számunkra (Gaskó 1999/a).

1906. 03. 23-án keltezett „Nyugtatványán” szereppel egy vaddisznó preparátum, ami lehetne akár új szerzemény is, bár valószínű, hogy az elszámolás az előző

²⁵ Városi Múzeum Szeged (1917–1950) Az Állattani Gyűjtemény Leltára I. –in.: MFM Adattára isz.: –

évre vonatkozik. (A vadmacska szintén problematikus, mert a számlán a házimacska (*Felis catus* var. *domestica*) latin neve olvasható.²⁶)

Haering 1907-ben 48 tiszai halat és 4 egyéb preparátumot szállított le a múzeumnak²⁷.

1911-ben a Magyar Nemzeti Múzeumtól 50 koronáért vásároltak egy hódot (*Castor fiber*)²⁸, amely egyes szakértők szerint nem az európai, hanem amerikai alfajba tartozik. A következő évben Pillich Kálmán a múzeumnak ajándékozta egyik medvéjét (*Ursus arctos*). Az egykorú visszaemlékezések szerint az állatot azért kellett lelőni, mert megtámadott egy kislányt. Az állat tömetése 100 koronába került²⁹.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége folytatta a múzeumi tárgyanyag feltöltését. 1904-ben Tobias Padewith (más olvasat szerint Radoewits) zenggi preparátor készítményeiből 16 tengeri halat és rákot kaptunk. Kiegészítésükre 1911-ben 72,5 koronáért további tengeri állatokat vásároltak, 9 halat (*Pisces*), 2 zsákállatot (*Tunicata*), 2 rákot (*Crustacea*), 2 korallt (*Anthozoa*) és 1 tüskésbőrűt (*Echinodermata*). 1908-ban 4 madár, 7 emlős, 1 kételtű és 1 rovarfejlődést bemutató preparátum érkezett. 1915-ben 202 fészekaljhoz tartozó 809 madártojás zárta le a számottevő központi adományozások sorát (Gaskó 1999/a).

Az ásvány-, kőzet- és kőülettár 1904 és 1917 között 3 igen jelentős anyagrésszel bővült. Még 1904-ben került hozzánk néhai Schmidt Sándor műegyetemi tanár hagyatéka, amely 118 ásványból (47 flouritból, 43 calcitból, 14 piritből, 11 baritból, 2 kvarcból és 1 aragonitból) állt. A Móra Ferenc által rendezett gyűjtemény később csere útján Budapestre került (Gaskó 1999/a).

Az 1912 történt újabb adományozásról a Szegedi Napló 1913 01. 12.-i száma tudósít.

„Az ásványtárba vétel egy diluviális csont s adomány 204 drb kőzet. Az utóbiakat özv. Brandstätterné urné (helyesen özv. Brandenburg Károlyné) adta nagymennyiségű fossilis csigával együtt, ezek azonban még nincsenek a törzsananyagban szakszerűleg beosztva, miután a gyűjtemény ezen részének kezelésével megbízott Móra Ferenc könyvtáros régészeti ásatásokkal időn túl el volt foglalva.”

A Szikla–Szilágyi-féle cégtől 1916-ban államsegélyen vásárolt gyűjteményrész szintén nagy tételszámú. A régi leltárkönyvbe 163 ásványt, 47 kőzet és 38 kőületet jegyeztek be³⁰.

²⁶ Haering Ede 1906. 03. 23-án kiállított „Nyugtatványa”

–in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: –

²⁷ Haering Ede számlája a halpreparátumokról

–in.: Somogyi-könyvtár adattára isz.: 251/1907

²⁸ Városi Múzeum Szeged (1917–1950) Az Állattani Gyűjtemény Leltára I.

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹ Mint előbb

³⁰ Városi Múzeum Szeged (1917–1950) Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára

–in.: MFM Adattára isz.: –

A Czóglér korszak (1917–1936)

Móra szakmai ismereteit természetrajz–földrajz szakon folytatott egyetemi tanulmányai során szerezte, így a Szegedi Városi Múzeumban ő volt az első (és utolsó) olyan igazgató, aki szakirányú ismeretekkel rendelkezett. Egyetemi éve alatt Mágócsy–Dietz Sándor professzor hatására kezdett el a botanikával foglalkozni. 1900–ban, hallgatóként készítette el a „Népies növénynevek a Kiskunság flórájában” c. tanulmányát (Csongor 1960/b).

Csongor Győző (1960/b) szerint

„Mórának igen nagy érdeme, hogy a tizenkettedik órában lerögzítette csaknem 100 növényfajnak pusztuló nevét, az egyes vidékekre jellemző változatait. Csak sajnálhatjuk, hogy ilyenirányú összefoglaló nagyobb tanulmányt nem írt.”

Néhány év múlva Wagner Jánossal közösen természetrajz tankönyvet írtak a polgári leányiskolák I. osztálya számára (Móra–Wagner 1909).

Bár Móra baráti kapcsolatokat ápolt a kor több neves botanikusával (köztük Moesz Gusztávvval, Jávorka Sándorral és Győrffy Istvánnal), 1910 után már csak tárcáiban, elbeszéléseiben és regényeiben jelenik meg a természet (Csongor 1960/b).

A természetrajzi gyűjteménytől való lelki eltávolodása valószínűleg összefügg az apróbb megszakításokkal 1904–től 1917–ig rátukmált tárvezetés „rosszemlékű” éveivel. A Magyar Városok Monográfiája sorozat Szeged kötetében (Móra 1927/a) és az 1936–ban megjelent „Szegedi tulipántos láda” c. könyvben (Móra 1936) minden esetre elég egyértelműen rangsorol:

„Az emeleten két teremben elhelyezett természetrajzi gyűjtemény nagy számmal szerepel az intézet állománykimutatásában –73.000 darab–, mindazonáltal a múzeumi osztályok közt ennek van a legkisebb tudományos jelentősége.”

(Az idézett részlet mindkét műben –Móra 1927/a, 1936– azonos.)

A Magyar Minerva VI. kötetében (1930–1931) a szegedi múzeum ismertetésénél ugyanez az érdektelenség tükröződik. A vonatkozó irodalom és kiadványok rovatban több tucat régészeti és néprajzi szakcikk felsorolása mellett mindössze egyetlen természetrajzi irodalom található, az is hibásan. Kizárólag az entomológiára koncentrálva a vizsgálódást, néhány apróbb utalás mellett legalább kettő, a teljesség igényével fellépő, korszakos faunamű készült az itteni tárgyanyagból. Ezek: a Vánky József és Vellay Imre tollából 1894–ben megjelent „Adatok Szeged vidékének állatvilágához” (Vánky–Vellay 1896) c. különkiadvány és annak Csiki Ernő által 1905–ben revideált, kibővített változata (Csiki 1906). A Botanikai Lapok 1914. évi kötetében napvilágot látott „Csongrád megye flórájának előmunkálatai” (Lányi 1915) szintén időtálló összegzésének számít. Az utóbbiról mindenkép-

pen tudnia kellett, hiszen szerzőjével 1911 és 1915 között együtt dolgoztak a Városi Múzeum természetrajzi tárában. Móra az állattárat és az ásványtárat felügyelte, Lányi a növényekkel foglalatzkodott. A példákat lehetne még sorolni, de mondanivalónk bizonyításához ennyi is utig elég.

Hasonló szemlélet tükröződik abban a jelentésben is, melynek címe: „A Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum történetének nevezetesebb mozzanatai 1922-től 1929-ig”. Ebben Móra minden osztályt fejlesztésre javasolt, kivéve a természetrajzot³¹.

„S mivel nálunk úgy az érdeklődés, mint az áldozatkészség a legteljesebb mértékben megvan, minden esetre nagyobb mértékben, mint bármelyik vidéki városában az országnak, nem tartanám indokoltnak, ha itt az eddigi gyűjtési kör megszükitésével bármelyik osztály megszüntetnének. Igaz, hogy a természetrajzi osztály, amelynek hivatása Szeged természetrajzi képének tükrözése, már nem igen fejleszthető mindazáltal legalább mai méreteiben feltartandónak vélem, már csak az iskolák miatt, amelyek szemléltető oktatásra ide szokták elhozni növendékeiket.”

Nem túl hízelgő véleménye ellenére Móra helyesen látta az alapproblémát, amit a „Hasznos tudnivalók a sáskáról” (Móra 1927/c) c. írásában ki is fejtett:

„...mert ha sokáig azon a sovány koszon tartják a magyar tudományt, amelyiken most él, akkor ötven esztendő múlva megint elérjük Miskolczi Gáspár korának tudományos színvonalát. S milyen büszke leszek én arra haló poromban is, hogy én már most tudtam, amit akkor minden intelligens embernek tudnia illik a természet dolgairól.”

(Azóta lényegesen több, mint ötven esztendő telt el.)

Móra legnagyobb érdeme az, hogy a kezdet-kezdetén 1917-ben, Czögler Kálmán (1884–1952) reáliskolai tanár személyében avatott vezetőt talált a természetrajzi tár élére. Magáról a kinevezésről az 1917. évi jelentésben az alábbiakat olvashatjuk³²:

„A természetrajzi tár gondozásával a főfelügyelőség beleegyezésével Czögler Kálmán főreáliskolai tanár urat bízam meg, mint kiváló szakembert, ...”

³¹ Móra, F. (1930): A Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum történetének nevezetesebb mozzanatai 1922-től 1929-ig. – Kézirat Szeged. (Datálása: Szeged 1930 június)
–in.: CS. M. Levéltár isz.:–

³² A szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum 1917. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés
–in.: CS. M. Levéltár isz.: – (Eredeti isz.: 11/1917 jan. 19.)

Igazgatónk emberismerete jónak bizonyult. Az új munkatárs azon régi vágású tanáreberek közé tartozott, akik a szakmájukat nem munkának, hanem hivatásnak tekintették. Múzeumi tevékenységét nem a másodállásban rejlő pénzszerzés motíválta, hanem a szakmai elhivatottság. (1920–ban havi 100 korona tiszteletdíjat kapott. Az ekkor alakult Szegedi Múzeumbarátok Egyesületének a tagdíja személyenként évi 250 koronát tett ki.³³)

Tanítványának és későbbi múzeumbeli utódjának, Csongor Gyözőnek (1977) a szavaival élve Czögler

„...nem könyvből tanulta és nem könyvből tanította a természetet”.

A korai periódus vidéki természettudományos muzeológusai általában nem tartoztak a „szakbarbárok” közé. Mivel a feladatokhoz viszonyítva rendkívül kevesen voltak, mindenhez konyítaniuk kellett egy kicsit. A létszámhiány gyakorta vezetett „interdiszciplinális” munkálatokhoz. Az elmondottakra klasszikus példa Lázár, Tömörkény és Móra természetrajzi tárvezetősége, de Czögler Kálmán sem kerülhette el ezt a csapdát. Az 1921–es évi jelentés³⁴ szerint részt vett a címszó katalógus összeállításában és segítkezett a néprajzi osztály tárgyainak rendezésében.

A kényszeres tevékenység mellett a közös munkának léteztek előnyös oldalai is. A kollegák megismerték egymás munkáját és szerencsésebb esetekben kutatásait összehangolták. Czögler Kálmán például szívesen járt ki Móra Ferenc és Banner János ásatásaira, ahol kitartó szorgalommal gyűjtötte a csiga- és kagylóhéjakat, segített az adatrögzítésben és a tárganyag restaurálásában (Csongor 1956/a, 1977).

Összehasonlító gyűjteménye birtokában sikerült azonosítania a Tömörkény, Móra, Banner és Krecsmarik ásatásain előkerült kagylóváz maradványokat. A karakterfajok ökológiai igényeit figyelembe véve rekonstruálta a Szeged környéki Tisza-völgy egykori érrendszerét. A Hódmezővásárhelytől egészen a Marosig húzódó mély fekvésű ártereken például, vagy négyévezreddel ezelőtt ugyanúgy a lassan folyó erek domináltak, mint a folyamszabályozások előtt. Bebizonyította, hogy főképp a neolitikumban, kevésbé a bronzkorban a Tisza-Maros összefolyásánál élő népesség nyersen „osztrigamódra” fogyasztotta el az édesvízi kagylókat (Czögler 1933–34).

Tennivaló a természetrajzi tárban szintén akadt bőven, néha talán egy kicsit több is a kellenél. Úgy tűnik ekkorra (1917) a Reizner igazgatósága idején vásárolt tárgyak bizonyos hányada amortizálódott. Különösen a rovaroknál jelentkeztek komolyabb problémák, melyeket (elsősorban) selejtezéssel igyekeztek orvosolni. A

³³ Jelentés a szegedi Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1920–ban –in.: CS. M. Levéltár isz.: – (Eredeti isz.: 20/1920 jan. 12.)

³⁴ Jelentés a szegedi Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1921–ben –in.: CS. M. Levéltár isz.: –

különféle gyűjtések, vásárlások és ajándékok előbb az így kiesett anyagot pótolták. Többség csak ezután keletkezhetett. Az „újrafeltöltéssel” magyarázható, hogy a Czögler–korszak alatt a gyarapodás összvolumene, a reizneri időkhöz képest, mérsékeltnak mondható.

Az elodázhatatlan állagvédelmi teendők után azonosítani és rendszerezni kellett a meglévő tárgyakat. Az egyáltalán nem könnyű feladatot tanáros precizitással és találmányossággal oldotta meg.

Bár számos taxon esetében mindvégig az MTM segítségére szorult, ügyesen használta ki az újonnan létesített egyetem által nyújtott lehetőségeket. Kiváló munkakapcsolatait jelzi, hogy hamarosan tagja lett a Ferencz József Tudományegyetem Baráti Körének.

A stratégiainak nevezhető nyitás hozadékaként a múzeumi anyag determinálásának tetemes hányadát az egyetem munkatársai végezték. Bába Károlytól (1998) tudjuk, hogy a növények határozásában olyan szaktekintélyek segítettek neki, mint Győrffy István, Greguss Pál és Kol Erzsébet. Némi utánajárással Czögler több más taxon feldolgozásához is talált hozzáértő tudósokat.

Ezzel magyarázható, hogy a természettudományos gyűjtemény tárgyainak zömét rövid idő alatt sikerült „leltárkész” állapotba hoznia. A századelő hiányos és nem minden rendszertani csoportra használható határozóinak ismeretében ez hihetetlenül nagy előrelépésnek számított.

Először természetesen azokkal az anyagrészeket dolgozta fel, amelyekkel egyedül is elboldogult. Az 1920. évi jelentés³⁵ szerint:

„elkészítette a gondozására bízott gyűjtemények új katalógusát, újra rendezte a rovargyűjteményt s megkezdte a maggyűjtemény felállítását.”

A kezdeti időszakban az előkészítő munkálatokkal egyidejűleg folyt a Szegedi Városi Múzeum természettudományos anyagának a tételes leltározása, később „összevárta” a nagyobb anyagrészeket.

Az első kötetbe az élővilág preparátumai, a másodikba az ásványok, a kőzetek és a kővületek kerültek. Szóbeli közlések alapján létezett egy herbáriumi napló is, de annak nyoma veszett. A bejegyzések időpontjai alapján a leltárkönyveket³⁶ Czögler 1917-től 1935-ig vezette (A munka jellegének érzékeltetésére az állattani leltár egy részét, továbbá a kőzetekre, a kővületekre és az ásványokra vonatkozó bejegyzéseket mellékletként csatoljuk –1–4. mellékletek–).

Nem csak a napjainkban egyedileg leltárköteles kategóriába sorolt tárgyakat vette nyilvántartásba, hanem minden kellő háttér-információval ellátott anyag-

³⁵ Jelentés a szegedi Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1920-ban –in.: CS. M. Levéltár izs.: – (Eredeti izs.: 20/1920 jan. 12.)

³⁶ Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Állattani Gyűjtemény Leltára I. Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára. –in.: MFM Adattára izs.: –

részt. A kiterjesztés érinti az összes puhatestű (Mollusca) fajt, valamint a Szeged környéki vízi poloskákat és a bogarakat. A Praznovszky–féle lepkék, továbbá a Praznovszky–Mihelyes–féle egyesített bogárgyűjtemény adatai valószínűleg azért hiányoznak, mert azokat korábban lecímkézték.

Olyan tárgyakra is történik utalás, amelyek a jelenleg hatályos nyilvántartásban már nem szerepelnek. Néhány esetben a bekerülés időpontjait az emlékezet pontatlanul őrizte meg. Sajnos ezeket az irattár alapján sem pontosították. Így fordulhatott elő, hogy az 1910 darabból álló tojásgyűjtemény tételes felsorolása az alábbi félretájékoztatással kezdődik:

„A madártojások Praznovszkytól kerültek a Múzeum tulajdonába. (1905?–ben)”

Az áványok nevei között tallózva rábukkanhatunk az 1885–ben megszerzett Lászy–féle gyűjtemény csaknem teljes dokumentációjára. Azt is megtudhatjuk, hogy az 1919 és 1935 közötti időszakban a legtöbb ásványt és kőzetet maga Czögler Kálmán adományozta intézményének³⁷.

A leltári naplók vezetése mintaszerű. Minden tárgy megnevezése után (hacsak az időközben nem degradálódott adatok nélküli „törzsanyagá”) az alábbi információkat tünteti fel:

- Hol gyűjtötték (esetenként az is, hogy mikor)
- Ki a gyűjtő, az adományozó, vagy az eladó
- Mikor került a tárgy intézményünk tulajdonába

A Szeged környéki élővilágot reprezentáló gyűjteményrészeknél nem a leltárkönyvek tartalmazzák a legfontosabb tudnivalókat, hanem a kor szokásai szerint gyűjtési naplók. A „Szegedvidéki csiga fauna” felsorolása például az alábbi bejegyzéssel kezdődik: *„Az egész anyag Czögler Kálmán gyűjtése. Részletesebben lásd a gyűjtési naplóban.”*

Ezekben az években a gyarapodás döntő hányadát a saját gyűjtések adják. Viszonylag gyakoriak az apróbb ajándékozások, ami arra utal, hogy szakágunk népszerűsége felszálló ágba került. A nagyobb adományozások és vételek szemmel láthatólag meggyérülnek. Vegyük sorra a legjelentősebb tételeket.

1918–ban Czögler közvetítésével államsegélyből megvásárolták dr. Brancsik Károly trencsényi főorvos csiga- és kagylógyűjteményének egy részét. A vétel során kizárólag olyan fajokat választottak ki, melyek a meglévő Mollusca anyagunkból hiányoztak³⁸. Ez két dologra utal.

³⁷ Városi Múzeum Szeged (1917–1950) Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁸ Városi Múzeum Szeged. Az állattani gyűjtemény leltára I.

–in.: MFM Adattára isz.: –

A teljes Brancsik-féle gyűjtemény megvásárlásához nem rendelkeztek elegendő anyagi kerettel.

A Városi Múzeum Mollusca anyagát Czögler Kálmán már 1918-ban olyan szinten ismerte, hogy tudta mit kell feltétlenül beszereznie.

A leltárkönyv szerint id. Kass János 1919-ben intézményünknek ajándékozta teljes, 159 darabból álló agancs és tülök gyűjteményét. Ezzel egyidejűleg 1 delfinkoponyát (*Delphinus sp.*), 1 narválagyarat (*Monodon monoceros*) és 1 fűrészhal (*Pristis antiquorum*) ornnyúlványt is kaptunk tőle.

1921-ben a Magyar Nemzeti Múzeumtól cserével sikerül megszerezni 243 különböző (a krétától a miocénig terjedő) földtörténeti korszakokból előkerült kövületet.

1925-ben az Ecuador fővárosában Quitoban élő, szegedi származású, Rosenfeld Richard mérnök 160 trópusi madarat ajándékozott szülővárosának. A lenyúzott, tartósított bőröket alaposan megviselte a hosszú tengeri út. 16 egyedet mindjárt megérkezésük után le kellett selejtezni. A maradékot Bárányos József és Vörös Mátyás helybeli preparátorokra bízta, akik a bőrökből felállított példányokat készítettek. Munkájuk minőségével Czögler nem lehetett túl elégedett, mert a leltárkönyvben megjegyzi „*Sok rossz tömés*”³⁹. Mivel a dermoplasztikák túlnyomó többsége napjainkban is megtalálható gyűjteményünkben, minősítésével egyet tudunk érteni. A korabeli preparátorok mentségére szóljon, hogy minden méret nélkül montírozták a gyenge állagú bőröket.

A leltárkönyveknél esetenként többet mondanak az évi jelentések. A már idézett 1921. évi jelentésben a természetrajzi osztályról ez olvasható⁴⁰:

„Gyarapodás az állattárban 855 db, legbecsesebb benne Czögler Kálmán gyűjtése szegedvidéki csigákból és kagylókból (500 db); az állattár állománya 43.959 db.

Gyarapodás a növénytárban 250 db; Czögler Kálmán adománya vágvölgyi mohokból és zuzmókból; a revíziót és determinálást a Nemzeti Múzeum növénytani osztálya végezte; a növénytár állománya 14.196 db.

Gyarapodás az ásványtárban 265 db ásvány, kőzet és kövület; 22 db, gyűjteményünkben eddig hiányzott ásványért átengedtük a Nemzeti Múzeumnak a Schmidt-féle ásványgyűjteményt, amely a budai hegyekből származva, új helyén jobban szolgálja a tudományos érdeket. Az ásványgyűjtemény állománya az év végén 4.351 db.”

Intézményünk működési területének topográfiai behatároltsága Czögler Kálmánnak sohasem jelentett problémát. Mint lelkes lokálpatrióta elsősorban Csongrád megyének az élővilágát igyekezett felmérni, különös tekintettel az akkori Sze-

³⁹ Mint előbb

⁴⁰ Jelentés a szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1921-ben –in.: CS. M. Levéltár isz.: –

ged kiterjedt határára. A Palicsi-tó környékét nem számítva, legfőbb egy-egy kirándulás idejére merészkedett a megyehatáron túlra.

Nem a véletlen műve, hogy 1917 és 1936 között épp a bogarak (Coleoptera), a vízi poloskák (Heteroptera, Hydrocorisae) és a puhatestűek (Mollusca) példányszáma gyarapodott legintenzívebben. Ezek a rendszertani egységek (taxonok) képezték főbb kutatási területeit.

Kézírásos bogárkatalógusából kiderül, hogy az általa létrehozott „Szeged környéki gyűjtemény” példányainak döntő többsége abból időkből származik, amikor még nem tartozott munkatársaink közé. Az 1912 és 1914 közötti anyag külön érdekessége, hogy Trencsénből járt le szülővárosába gyűjteni, amire legfőbb az iskolai szünetek alatt volt lehetősége. Mivel Czögler csak 1917-ben került intézményünkhöz, korai felméréseinek dokumentatív anyagát minden bizonnyal ajándékként hozta magával. A néhány kivételtől eltekintve 1912 és 1920 között előkerült bogarak száma 1926. 12. 31-én 1596 példány volt. Rendszerezésük az akkoriban leginkább elfogadott Etiketten für Käfer-Sammlungen (Konwiczka 1911) kartonjainak segítségével történt.

Kézírásos katalógusa (Czögler 1920) alapján Czögler Kálmán Szeged tágabb környezetében a következő, napjainkban védett bogarakat találta:

A faj neveLelőhely és gyűjtési idő

<i>kis bábrabló</i> (<i>Calosoma inquisitor</i>)	Szeged rendező mögötti füzes szélén 1916. V. 22.
<i>aranyos bábrabló</i> <i>Calosoma sychophanta</i>	Szeged Mátyás tér 1916 V. 14.
<i>aranypettyes bábrabló</i> <i>Calosoma maderae auropunctatum</i>	Szeged villanylámpa alatt, a posta előtt és a Gizella téren 1914 VIII. 8., a városháza előtt és a Kass kávéháznál villanylámpa alatt 1914 VIII. 19., városi ívlámpa alatt 1915 VII.8., körtöltés 1916 IV. 29.
<i>mezei futrinka</i> (<i>Carabus granulatus granulatus</i>)	Újszeged vasúti töltés oldala 1915. IV. 28., Ásotthalom Bilisicsi-tó nádas törme lékében 1918 VIII. 22. Bilisicsi-tó 1918 Ásotthalom 1915 IV.30. Szeged 1916
<i>ragyás futrinka kiskunsági formaköre</i> (<i>Carabus cancellatus ?</i>)	Deszk felé a töltésoldalon 1915 IV. 30
<i>ragyás futrinka</i> <i>Carabus cancellatus tibiscinus</i>	Szeged Makkos erdő széle 1916 IV.8.
<i>rezes futrinka</i> <i>Carabus ullrichi planitia</i>	Szöreg országút mellett 1915 IV. 30.
<i>selymes futrinka</i> <i>Carabus convexus simplicipennis</i>	Újszeged Főfasor (Angelus élve hozta) 1916 IV. 14.
<i>kis szarvasbogár</i> <i>Dorcus parallelepipedus</i>	Szegeden járda szélén 1912 VII. 9., Fehér tó (Felsőtanya) 1913 VII.15., városi utca 1915 VII. 9., Maros torki füzes ártéren redves fűzfa fájában 1916 VII. 24.
<i>óriás galacsinhajtó</i> <i>Scarabaeus affinis</i>	Fehér tó (Felsőtanya) homokon 1913 VII.16.
<i>holdszarvú ganéjtűró</i> <i>Copris lunaris</i>	Szeged tutajok közötti törmelékből 1915 IV. 28., Újszegedi Tisza part 1916 VII. 20.
<i>orrszarvúbogár</i> <i>Oryctes nasicornis holdhausi</i>	Szeged ívlámpák alatt 1912 VII. 24., ívlámpák alatt 1914 VIII. 6., gázlámpák alatt 1915 VI. 7., városi utca, fal tövében 1915 VI. 17., ívlámpák alatt 1915 VII. 6.
<i>magyar virágbogár</i> <i>Potosia hungarica</i>	Maros torkolati füzes ártérben 1915 VI. 2.
<i>pompás virágbogár</i> <i>Potosia aeruginosa</i>	Maros torki füzes ártér 1912 VII. 21., városi kert (Szeged) 1918 V. 13.
<i>diófacincér</i> <i>Megopis scabricornis</i>	Szeged Kass kávéház, ívlámpára röpi 1917 VII. 17.
<i>alföldi virágacincér</i> <i>Vadonia steveni</i>	Horgos Kamarás erdő 1917 VI. 9

Gaskó Béla 1978-ban átpreparáltatás és újracímkezés után a teljes Czögler féle bogáryanagot revidiálta.

(A védett fajok listájának összeállításához a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter 12/1993. (III. 31.) KTM rendeletének 2. és 4. számú mellékletét vettük alapul.)

Az 1930-as évek közepén, a szegedi bogáraszat (Stiller Viktor, Erdős József, Papp Károly és Biczók Ferenc neveivel fémjelezhető) nagy korszakába már nem kapcsolódott be, bár annak szereplőit valószínűleg ismerte (Erdöst és Biczókot, ha máshonnan nem, hát a szegedi egyetemről).

Csongor Győzőtől kaptunk egy különlenyomatot abból a cikkből, melyben Stiller Viktor 1934-ben a fűz légyencéért (*Molorchus salicicola*) – Coleoptera, Cerambycidae – leírta Szeged környékéről. (Stiller 1934/b). Az ajánló sor a következő: „*Nagyságos Czögler Kálmán Tanár Úrnak szívélyes üdvözlettel a szerző*”.

A „Kiegészítő adatok Csongrád vármegye bogárfaunájához” c. írás (Stiller 1939) ajánló sorai ennél mindenképp szorosabb ismeretségre utalnak:

„Czögler Kálmán Úrnak szívélyes üdvözlettel: Stiller Győző ny. MÁV főfelügyelő Szeged Erdő u. 9, 1939. 09. 12.”

(Stiller német származású lévén, szinte kizárólag ezen a nyelven publikált. Egyetlen magyarul készült nagyobb tanulmánya szignózásakor – valamint annak dedikációjánál – a Viktor helyett, az azonos jelentésű Győző keresztnevet használta.)

A Czögler-féle bogárgyűjteményben 6, mintaszerűen preparált fényes trágyatúrót (*Onthophagus lucidus*) találtunk. Lelőhelyük: Szeged, 1920. 03. 27., gyűjtőjük Stiller Viktor.

A bogarakkal ellentétben a puhatestűek tanulmányozása végigkísérte Czögler Kálmán teljes múzeumi pályafutását. Szoros szakmai kapcsolatokat ápolt a kor egyik legnagyobb malakológusával, Rotarides Mihály, egyetemi magántanárral. Két közös cikket jelentettek meg. Az első (Czögler–Rotarides 1936) a folyamkagylóval (*Unio tumidus*) foglalkozott, a második (Czögler–Rotarides 1938) a Maros és Tisza vízhorzda puhatestű faunájával.

Bába Károly (1998) szerint Czögler és Rotarides nevéhez fűződik a szegedi malakológus iskola megalapítása. Ebbe a későbbiek során olyan neves kutatók tartoztak, mint Horváth Andor, Bába Károly, Kovács Gyula és Szekeres Miklós.

Városunk tágabb környékén folytatott Mollusca felméréseit Czögler 1935-ben publikálta (Czögler 1935). Térképmellékletéből és hajszálpontos területjellemezéseiből egyaránt kiderül, hogy ekkor még sokkal több vízjárta hely létezett ezen a tájon. Megállapításunk olyan összességében száraz, homokos talajú körzetekre is vonatkoztatható, mint pl. Ásotthalom.

A Városi Múzeum Szeged vidéki recens csiga- és kagylógyűjteménye az utolsó bejegyzés idején (1935 04. 31-én) 4534 példányból állt. A korrektil határozott

és lelőhelyezett anyag nemcsak kultúrtörténeti érték. Figyelembe véve, hogy a Molluscák héjai a különféle szennyeződések legjobb indikátorai, a gyűjtemény egyedülálló lehetőséget biztosít környezetbiológiai–ökológiai kutatásokra.

Bába Károly (1998) táblázatos módszerrel ismertette a Szeged (tágabb) környékén eddig előkerült vízi– és szárazföldi puhatestűeket (Mollusca). Eszerint:

<i>Csoport megnevezése</i>	<i>Czögler által kimutatott fajok száma</i>	<i>Összfajszám</i>
vízicsigák (Gastropoda)	32	35
szárazföldi csigák (Gastropoda)	28	45
kagylók (Lamellibranchia)	14	16

A vízi poloskák szintén Czögler Kálmán kedvenc állatai közé tartoztak. A szegedi és a hódmezővásárhelyi Tisza szakaszon sikerült kimutatnia a fenékjáró poloskát (*Aphelocheirus aestivalis*), ami 1937-ben faunisztikai ritkaságnak számított. A Nemzeti Múzeum Állattárában a faj példányszáma ekkor mindössze 21 egyed volt, közülük 19 származott Magyarországról.

A felmérések eredményessége annak köszönhető, hogy Gelei József professzor tanácsára Czögler egy új eljárást próbált ki. A Tisza fenékre fűzfarözséből álló kötegeket eresztett le, melyeket időről–időre ellenőrzött. A módszertani újításnak köszönhetően 1935 és 1937 között 289 fenékjáró poloskát sikerült gyűjtenie (Czögler 1937).

Sajnos a tekintélyes faj- és egyedszámú Szeged környéki vízipoloska anyag feldolgozásával adós maradt. A Palicsi-tó Hemiptera faunáját még le tudta közölni (Czögler 1942), de a nagy összegzésre már nem maradt ideje.

Tudományos munkássága lényegi jegyeit tanítványa, Csongor Győző (1956/a) az alábbiakban látta:

„Felhívta a figyelmet eddig mostohán kezelt állatcsoportokra, rögzítette az egyes alföldi faunatagok egykori szereplését, hozzájárult az általános faunakép kialakulásához s a tiszatáji biotópok ismerete bővüléséhez.”

Összegzésképp elmondhatjuk, hogy tárvezetése alatt a fejlesztés átgondoltabbá vált. Az addig összevásárolt természettudományos anyagból, a kor színvonalán álló közgyűjtemény alakított ki.

Néhány gondolat erejéig meg kell emlékeznünk közéleti és pedagógusi tevékenységéről is.

Az már szinte természetes, hogy a szegedi tudományos élet felvirágoztatása érdekében szerveződött Dugonics Társaságból nem maradhatott ki. E hatalmas

erkölcsi tökével rendelkező civil szerveződésbe 1929-ben lépett be. A társaságon belül különböző tisztségeket töltött be. Először számvizsgáló bizottsági tag volt, ezután ellenőr, végül 1941-ben igazgatósági taggá választják (Bába 1998, Timár 1957).

Pedagógusi pályája két helyszínhez köthető, 1908 és 1914 között Trencsénben, 1914-től 1942-ban történt nyugdíjazásáig a Szegedi Áll. Baross Gábor Reáliskolában tanít. A nyugdíjazás számára nem azonos a nyugállománnyal. Tovább oktat egészen 1948-ig, amikor súlyos érzelmeszedése miatt arra kényszerül, hogy végleg elhagyja szeretett iskoláját, tanítványait és szertárát (Timár 1957).

1931-ben tanulmányi felügyelő lesz, majd még ugyanebben az esztendőben a Baross Gábor Reáliskola igazgatóhelyettesévé választják. 1936-ban addigi tevékenységét címzetes igazgatói kinevezéssel ismerik el (Bába 1998), 1943-ban Firbás Oszkár igazgató javaslatára megkapja a tanügyi főtanácsos címet.

Czögler Kálmán nemcsak kiváló biológus volt, de szakavatott kémikus is. Az első jelentősebb tudományos dolgozatát 1910-ben a „cyánszármazékokról” írta (Czögler 1910).

Sikerekben és megpróbáltatásokban egyaránt gazdag életútja betetőzését jelentette, amikor 1943-ban a szegedi egyetemen kinevezték a kémia tanításának módszertani előadójává (Bába 1998).

A gyűjtemény szétlázalódása és újjászervezése (1934–1957)

Amikor kis híján megszűnt a természettudományi gyűjtemény (1934–1936)

A Móra-korszak lezárulása nemcsak személycserékben nyilvánult meg, de a szemlélet is alaposan megváltozott. 1934 februárjában –alig 2 héttel Móra halála után– nehezen értelmezhető újságcikk jelent meg a Délmagyarország hasábjain (DM 1934. 02. 23). Eszerint lehetetlen elvégezni az értékbecslést a 47000 darabból álló bogár-, pille-, madár- és növénygyűjteménynél. A magyarázat szerint tetemes hányaduk 70–100 éves preparátum (ami nem helytálló!) és így semmilyen értéket sem jelent (ez szintén valótlanság!). A nyilatkozó múzeumvezető a továbbiakban azon sajnálkozik, hogy mivel a kérdéses tárgyanyag állami adomány (ezenkívül államsegélyből vásárolták és ajándékba kapták) nem selejtezhető.

Alig 1 évvel eme nem túl hízelgő minősítés után (1935) kibújt a szög a zsákból. Kellott a hely a régiségtárnak. A természetrajzi anyagot kirakták a folyosóra és a kupolába. Arról, hogy szegény Czögler Kálmán miként viselte el a hercehurcát nem szól a fáma.

Általában nem célunk a háttér részletesebb elemzése, itt mégis kénytelenek vagyunk megtenni. A Móra halálát követő időkben a városi múzeumban a „természetráj” addig sohasem tapasztalt mélyrepülésbe kezdett. Cs. Sebestyény Károly helyettes múzemigazgató láthatóan nem sokat tudott kezdeni az érdeklődési körétől

meglehetősen távol álló gyűjteménnyel. Ha már nem lehetett szép békésen, egyetlen selejtezéssel megszabadulni a teljes tárgyanyagtól, megpróbálkozott a parkoló pályával. Az 1936. évi munkatervben a következőket olvashatjuk⁴¹:

„1./ A szórványos példányokban vagy nem teljes tárgykört felölelő, vagy összefüggő képet nem adó, nem szegedi anyag fokozatos kiselejtése.”

Ez nem kevesebbet jelent, mint kidobni mindazt, ami ma a „múzeumot” jelenti, például a medvét, a hódot, a farkast, a Rosenfeld-féle dél-amerikai madáranyagot, a puhatestű- és rovargyűjtemény nagy részét. Igaz a szörnyű elképzelésre a tervezet 2. pontja valamiféle Szeged-centrikus magyarázattal szolgál, mely szerint fontos:

„2./ A kiselejtett anyag pótlása szegedi anyaggal.”

Az adott személyi és anyagi feltételek ismeretében a pótlásra vonatkozó kitétel csak egy, az eleve betarthatatlan ígéretnek közöl. A helyzetet a szemtanú, Beretzk Péter (1936) meglehetősen aggasztónak találta:

„Az évről-évre történő kényszerű selejtezések azonban egyre gyengítették a (természettudományi) gyűjteményt. A rosszul záródó, a célnak egyáltalán meg nem felelő szekrényekben a praeparátumok megőrzése csak a legnehezebb gondossággal volt elérhető. Ez a régi állattár olyan érdekes anyag még is főleg szegedi vonatkozásai révén, hogy nagy értéket reprezentála város vagyonában. Fájó szívvel kellett tehát azt látni, amidőn a helyhiány ezt a gyűjteményt kiszorította a napsütéses emeleti lépcsőcsarnokba, hol előbb-utóbb a gyűjteményre ily körülmények között a pusztulás vár.”

⁴¹ A szegedi Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum Munkaterve az 1936. évre
–in.: MFM Adattára isz.: 253/1935

A korszerű madárgyűjtemény kialakításának kezdete és a II. Világháború nehézségei (1936–1945)

1936. minden szempontból a változások éve volt. Szeged Sz. Kir. Város törvényhatóságának kisgyűlése 06. 22-én dr. Csallány Dezsőt választotta meg igazgatónak. A korábbi vezetéshez személyében erősen kötődő Czögler Kálmán (06. 26-án) elhagyta a múzeumot. Mielőtt megvált volna intézményünkötől egy tervet készített a természettudományi osztály fejlesztéséről. Sajnos ennek a beadványnak a létezéséről kizárólag az iktatókönyvből tudunk, maga az irat elkallódott. Érdekes lenne megismerni Czögler helyzetértékelését a Móra alatti időkről csakúgy, mint a követendő útra adott tanácsait. A távozásával keletkező űrt nem volt könnyű betölteni. A részleget a teljes széthullástól egy „jókor jött” egyéni gesztus mentette meg.

Dr. Beretzk Péter MÁV főorvos 1936 márciusában⁴² hivatalosan is följánlotta a Városi Múzeumnak 123 darabból álló fehér-tavi madáranyagát⁴³. Ennek példányszáma az ügyintézés alatt is látványosan gyarapodott. Augusztusban (amikor a letétet hivatalossá vált) már 150 példányról tesznek említést⁴⁴.

A felajánlás nem minden előzmény nélküli. A Cs Sebestyény Károly által készített 1935-ös jelentésben a következőket találjuk⁴⁵:

„A természetrajzi osztály rövidesen meg fog gyarapodni egy igen értékes madárgyűjteménnyel. Dr. Bereck Péter szegedi orvos, vadász és ornitologus átengedi a szegedi Fehértó csaknem teljes madárfaunáját felölelő gyűjteményét letétként. A gyűjteményben van néhány igen ritka és becses példány is. Az átengedés tárgyalásai befejeződtek, most csak a beszállítás van még hátra.”

Csallány Dezsőnek a tár további sorsát illető elképzelései lényegesen árnyaltabbak.

„ Örömmel látom, hogy az állattár ma már megkapja a helyét – egyenlőre ugyan szűk terjeszkedési lehetőségek között – az alagsorban, ahol legalább a múzeumnak ezen értékes osztálya meg van mentve a további pusztulástól. Az állattár révén a szegedi múzeum nemcsak országos, de merem állítani, hogy

⁴² A Városi Múzeum értesítése a polgármester felé Beretzk Péter madárpreparátum felajánlásáról

–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 111/1936

⁴³ A polgármesteri értesítése a Városi Múzeum igazgatójához a Beretzk–féle letétről

–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: – (Polg Hiv isz.: 16.266/1936)

⁴⁴ Csallány Dezső levele dr. Beretzk Péter nőorvos, th. Biz. Tagnak a letét ügyében

–in.: Somogyi–könyvtár Adattára isz.: 141/36

⁴⁵ A Somogyi–könyvtár és Városi Múzeum 1935. évi jelentése

–in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. M. Hiv. iratai isz.: 4612/940

európahírű érdekességre tesz szert. A szegedi Fehértó madárvilága a legtöbb érdekességet szolgáltatja ma is a magyar tudományos madárkutatásnak.” (DM 1936. 11. 29.)

Furcsa módon nem Bereck(!) Péterezik, hanem következetesen helyesen írja le a (már akkor is) köztiszteletnek örvendő tudós nevét. Nem tárgyalgat, inkább igyekszik az adományozót minél több szállal hozzáláncolni az általa vezetett intézményhez. 1936. évi jelentésében Beretzk Péterről, mint emberről is igen kedvezően nyilatkozik⁴⁶:

„Dr. Beretzk Péterben rendkívül buzgó és hasznos munkatársat nyert a múzeum.”

1937. 03. 17-én a múzeum dísztermében a szegedi Ferencz József Tudományegyetem szakembereinek a bevonásával a

„természetrajzi gyűjteménynek a földszintre való lehelyezésénél, rendezésénél, valamint a Beretzk-féle fehértói madárgyűjtemény felállításával kapcsolatban nagy ünnepséget..” tartottak⁴⁷.

A tényleges növekmény és annak összetétele (bár ez nem kizárólagos jellemző) szintén sokat elmond a Móra halála utáni időkről⁴⁸.

1934

Az állattár gyarapodása 68 darab, a növénytáré 3 darab. (Közelebbi adat nincs.)

1935

Az állattár gyarapodása 3846 darab (ami valószínűleg az átrendezéssel kapcsolatos újraszámlálásból ered), a növénytár nem gyarapodott, az ásványtár gyarapodása 1 darab. (A darabszám megjelölésnél itt sincs pontosabb adat.)

1936

„ A természetrajzi tár gyarapodása 171 darab, ebből 170 Beretzk féle letét.”

⁴⁶ A Szegedi Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum 1936 évi állapotáról és működéséről jelentés –in.: Cs. M. Levéltár isz.: –

⁴⁷ Jelentés a Szegedi Somogyi–Könyvtár és Város Múzeum 1937. évi állapotáról és működéséről –in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. M. Hiv. iratai isz.: 10311/935

⁴⁸ Az évi jelentések alapján

1937

A természettudományi gyűjtemény 1106 tárggyal bővült, közülük mindössze 1 volt vétel, ami az anyagiak szinte teljes hiányára utal. Az évi gyarapodásból 7 madarat a múzeumbarátok, 21-et Wagner Ferenc törvényhatósági bizottsági tag ajándékozott intézményünknek.

Szó esik Nemere Alajos tűzoltógyakornok 13 fészekből, 228 fészekaljából és 786 tojásból álló Szeged környéki anyagának letét formájában történő megszerzéséről is. Sajnos ennek sem a korabeli leltárkönyvekben, sem a meglévő tárgyanyagban nincs semmiféle nyoma.

A Beretzk-féle letéti anyag egyetlen esztendő alatt gyakorlatilag ismét megduplázódott. A gyarapodás 163 madár dermoplastika és 21 fészekalj 73 tojással.

A történelem viharai intézményünket sem kerülték el. Csallány Dezső (amíg tehette) a normális ügymenet érdekében igyekezett felelős tárvezetőt találni. A II. Világháború zürzavaros időszakában ez nem volt túl egyszerű feladat. Az 1937-ben még 4,5 teremnyi természetrajzi gyűjtemény kezelői sűrűn váltották egymást. A sort 1936-ban dr. Lukács Dezső középiskolai tanár nyitotta, aki 1938-ban Kassára távozott (Gaskó 1999/a). A rendkívül tehetséges zoológus később protisztológusként, parazitológusként és kultúrtörténészként egyaránt maradandót alkotott (Kádár 1991).

A tár nem sokáig maradt személyzet nélkül, 1938. december 16-án kérelmeztek Wellich Károly egyetemi gyakornok alkalmazását. Ez sem bizonyult tartós megoldásnak, mert Wellich néhány hónap múlva, 1939. 03. 01-én megvált intézményunktől. 1939. 03. 01-től kezdve 1941. 11. 01-ig Ördög Ferenc, a Ferencz József Tudományegyetem Állattani Intézetének doktorandusza gondozta gyűjteményünket (Gaskó 1999/a). Ezt követően a teljes raktári anyag felügyelet nélkül maradt. Mint azt az 1942-es évről készített jelentésben olvashatjuk⁴⁹:

„A múltban tiszteletdíjas szakkezelők látták el az egyes gyűjtemények részletekbe vágó szakteendőit, ma már ilyen szakértők nincsenek.”

Az évi jelentésekben közölt statisztika szerint a gyarapodás (a Beretzk-féle letéti anyag és az átszámolásból eredő igencsak kétes növekmény nélkül) 1938-tól 1942-ig 297 darab, ebből beleltároztak 18 madarat.

A leltárkönyvben az 1945. évi zárás után a Klein József aláírás olvasható. Róla a nevéen kívül semmit sem tudunk (Gaskó 1999/a).

⁴⁹ Jelentés a Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum 1942. évi állapotáról és működéséről
-in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: -

Beretzk Péter, mint „kulturpolitikus” (1936–1945)

Beretzk Péter nemcsak a gyűjteményt gyarapította. Mint városi törvényhatósági bizottsági tag (a múzeumi bizottság tagja) számos figyelemre méltó javaslattal állt elő.

1936-ban a múzeum elképesztő zsúfoltságát az épület két szárnyának továbbépítésével kívánta orvosolni (Beretzk 1936). A bővítéssel kapcsolatos elképzelései az alábbiakban összegezhetők:

1./ „Egyetlen és tökéletes megoldás pedig csak az lehetne, ha a múzeum épületét kétoldalt megfelelő szárnyakkal egészítenék ki.”

2./ „...a vármaradványt haladéktalanul át kell adni a múzeum céljaira”

3./ „A vármaradvány fedett sétánnyal könnyen összeköthető a múzeummal, a féltettebb köveket ez út szegélyén is el lehetne helyezni.”

Korábban Móra Ferenc is szorgalmazta a kultúrpalota négyzet formájú tömbbé alakítását. Így az épület–együttes belátható ideig minkét funkciónak (múzeum és könyvtár) megfelelt volna.

1938 januárjában Beretzk Péter felvetette a Somogyi–könyvtár és a Városi Múzeum szétköltötetésének a szükségességét (Beretzk 1938/a). Világosan látta, hogy a raktározási gondok megoldása nélkül elképzelhetetlen az átgondolt fejlesztés. Konceptiójába a külső raktárok kialakítása és a természettudományos gyűjtemény „kimentése” is beletartozott.

„A muzeum anyagának egy részét ki kell vinni az épületből. Ez a szükségszerű elgondolás vezetett akkor, amidőn két év előtt javaslatot tettem a természetrajzi tárnak egy városi házban, annak megfelelő helyiségeiben való elkülönítésére. Ez a szükségszerű megoldás is azonban külön terheket jelentene és az adminisztráció nehézségei miatt úgy Móra Ferenc, mint a jelenlegi igazgató sem látta volna, illetve látná szívesen ezt a tervet.”

A tervezet szerint a könyvtár kiköltözése után a Tisza–parti kultúrpalota teljes épületét Szeged város múzeuma kapta volna meg.

Beretzk Péter a dísztermet a jelesebb kulturális események színterének szánta. A sors kegyetlen fintora, hogy 1952-től egészen 1976-ig épp a természettudományos állandó kiállítások foglalták le ezt a termet. Először a Fehértó élete, később a Tisza élővilága. A könyvtár kiköltözését sem érthette meg, mert arra közel fél évszázadot kellett volna várni.

Tervei közül a Magyar Madártani Intézet Szegedre telepítése hiúsult meg a leghamarabb és a leglátványosabban. Amikor 1945-ben felvetette ezt az ötletet, a helyzet nem tűnt reménytelennek, sőt túl bonyolultnak sem. Az intézet madáranyaga Budapest ostromakor megsemmisült, mindössze a „hivatalnak” kellett volna

vidékre települnie. Szegeden látszólag minden együtt volt (a szakember, a gyűjtemény és az egyetem), mégsem lett az egészből semmi. A fővárosi lobbiban ügyesen használta ki a helyi tehetetlenségi nyomatékot.

A II. Világháború utáni évek a múzeumok államosításáig (1945–1950)

Csodával határos módon a világegés viszontagságait a természettudományos anyag apróbb sérülésekkel átvészelte. Az egyetlen komolyabb háborús kár a híd bombázásakor keletkezett. A heves rezgések, továbbá a becsapódások után fellépő légnyomás következtében néhány Beretzk-féle dermoplastika kiesett a szekrényből és összetört. Erről így számolt be naplójában⁵⁰:

„1944 július 3.–án ellenséges bombatámadás érte a várost délben 12 órakor. Egy légi akna a közúti híd szegedi feljárójától jobbra esett a víz szélébe; az Antalfy halászbárkáját telibe találta. Ez a bomba betörte a múzeum összes ablakait s a fehértői gyűjtemény egyik szekrényének /solymok, baglyok stb.../ hatalmas ívegtábláit összetörte, a madarak a szekrényből a földre repültek.”

Az igazi veszélyt az állagvédelemi munkák elhanyagolása jelentette. A városi múzeum természetrajzi osztályán a II. világháború után minden korábbinál siralmasabb helyzet alakult ki. A gyűjtemény gazdátlan, új beszerzések gyakorlatilag nincsenek, állagmegóvás híján a pusztulás aggasztó méreteket öltött. Utoljára (talán) 1943-ban mérgeztek alaposabban.

A nem fűthető, dohos és nyirkos alagsorban a raktározás kényszertárolássá változott. Szakkezelő híján 1945 és 1950 között a teljes gyűjtemény gondozása a kívülállónak számító Beretzk Péterre maradt, aki – emberileg teljesen érthetően – mindenképp előtérbe szorította saját letéti anyagát próbálta menteni (Gaskó 1999/a).

1947-ben a Szegedi Népszava hasábjain felröppent a hír, hogy a méltatlan elhelyezés miatt Budapestre kerül a Beretzk-féle madárgyűjtemény. Szőke Mihály múzeumigazgató ez ügyben tett nyilatkozata úgy összegezhető, hogy ragaszkodik a Bereck(!)-féle madárgyűjteményhez, mert az ehhez a tájegységhez tartozik (DM 1947. 07. 25.). A válasz sem késett sokat. 1947. 07. 27-én a Szegedi Naplóban Csányi Piroska készített riportot Beretzk Péterrel. Csányi Piroska (1947) cikkének már a címe is sokat sejtet:

„Penész eszi, moly rágja a muzeumban az értékes madárgyűjteményt – ezért akarja elvinni a Nemzeti Múzeum”.

Érdeemes idézni a cikk néhány gondolatát:

⁵⁰ Beretzk, P. /1930–1948/: Vadászati naplóm. I. –Kézirat Szeged.

–in.: MFM Adattára isz.: –

„Itt a szegedi muzeumban levegőtlen s télen nem fűthető, nyirkos alagsorban kaphatott csak helyet a gyűjtemény. Fájdalommal észlelem, hogy az utóbbi időkben sokat rongálódott. Penész, molyrágás és egyéb, gondatlanságból eredő kár okozza itt a gyűjtemény lassú pusztulását.”

Tasnádi Kubacska András a Nemzeti Múzeum igazgatója és Homoki Nagy István a Nemzeti Múzeum fotó-osztályának igazgatója az úgynevezett tájegység kiállításon külön termet ajánlott fel a fehér-tavi anyagnak. Beretzk Péter egy pillanatra elábrándozik:

„A „Beretzk-terem” háttérére vetitenék a Fehértó csillogó víztükrét s hang-
lemezre vennék a bölömbika hangját, a vízimadarak hívását” (Csányi 1947).

Szerencsére a baljós pillanat hamar elröppent, a kipattant botrány kompromisszummal zárult. A madarak maradtak, Szőke Mihály ígéretet tett az új szárnyban történő méltóbb elhelyezésükre (SzN 1947 08. 06.).

Egy –szerencsére– zsákutcába jutott fejlesztési terv (1950–ből)

Lassan, ha vakvágányon is, de valami változás elkezdődött. 1950 júliusától 1951 februárjáig havi 1000 Ft tiszteletdíjat folyósítottak dr. Hazslinszky Bertalan egyetemi magántanárnak (volt főiskolai tanár), aki megalkotta első tematikus állandó kiállításunkat és gondozta gyűjteményünk zoológiai részét. Bár a kiállításról fellelhető fényképek nem túl karakterisztikusak, a forgatókönyv színvonalas alkotást sejtet.

Arra a kérdésre, hogy Hazslinszky munkatársunknak tekinthető-e nem könnyű válaszolni. Bérezése ugyan a MMOK célkeretének a terhére történt⁵¹, de a múzeumi esküt letette, amit az alábbi, kordokumentumnak számító esküokmány igazol⁵²:

„Én Dr. Hazslinszky Bertalan fogadom, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és alkotmányához hű leszek; az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom; a hivatali titkot megőrzöm; hivatali előjáróimnak engedelmeskedem; hivatali kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen és a nép érdekében szolgálatával teljesítem és minden igyekezetemmel azon leszek, hogy hivatali működésemmel a Magyar Népköztársaság megerősödését és fejlődését előmozdítsam.”

⁵¹ Dr. Hazslinszky Bertalan volt főiskolai tanár múzeumi foglalkoztatása és tiszteletdíja.

–in.: MFM Adattár isz.: 1620–230/1950

⁵² Dr. Hazslinszky Bertalan esküokmánya Szeged, 1950 08. 02.

–in.: MFM Adattára isz.: –

Hazslinszky fejlesztési tervében⁵³ önálló fejlődéstörténeti múzeum megteremtését tűzte ki célul. Az új intézmény helyszínéül a várat szemelte ki. Mind az egyetemről, mind a főiskoláról számos tekintélyes tanszékvezető (Ábrahám Ambros, Bartucz Lajos, Greguss Pál, Koch Sándor és Kesselyák Adorján) támogatta az elképzeléseit. A nevekből sajnos az is kiderül, hogy a fenti tudósok között egyetlen állat- vagy növény taxonómiával foglalkozó szakember sincs. Az általuk művelt tudományágak meglehetősen távol álltak a klasszikus „természetrájos” múzeumi profiltól. Ha ebben az irányban mozdulnak el a dolgok, akkor Szegeden egy „humánbiológiai jellegű” szövet- és szervezettani múzeum jött volna létre, melyben a faunisztika és a florisztika (ha egyáltalán szerepet kap) menthetetlenül a perifériára szorul. Szerencsére nem így történt és ez egyetlen embernek köszönhető.

A gyűjtemény második megalapítása

Az igazi változás (Beretzk Péter örökleté 1951–ből)

Beretzk Péter 1951. 03. 17-én örökletét formájában (5. sz. melléklet) a „Szegedi Állami Múzeumnak” ajándékozta, az addig letétként tárolt állatgyűjteményét⁵⁴. Az anyag túlnyomó többsége fehér-tavi madarakból áll, de kis számban máshonnan származó példányok is akadnak köztük. Az utóbbiak lelőhelyei: Átokháza (Ásotthalom, Csongrád megye), Balkán (?), Bártfa (Szlovákia), Bodomi Holt-Tisza (Röszke, Csongrád megye), Csengele (Csongrád megye), Csorvai erdő (Ruzsa, Csongrád megye), Felső-Ásotthalom (Ásotthalom, Csongrád megye), Ferencszállás (Csongrád megye), Gyálai-rét (Szeged része), Hortobágy, Kőrösmező (Ukrajna), Kunszentmárton (Jász-Nagykun Szolnok megye), Madarász-tó (Mórahalom, Csongrád megye), Maroslele (Csongrád megye), Szeged, Szeged Alsótanya (Mórahalom, Csongrád megye), Szőreg (Szeged része), Tápai-rét (Szeged része), Újszeged (Szeged része), (Gaskó 1993/a).

A dermoplasztikák között 16 madár rendbe (Ordo) sorolható, 231 fajt (species) találunk. A leltárkönyv szerinti példányszám 806. Ebből fehér-tavi madár 738 db (91,57 %), egyéb lelőhelyről származik 68 preparátum (8,43 %). (Czizmazia-Gaskó 1986)

Csongor Győző a madarak mellett néhány emlőspreparátumot és fészket is az örökletét részeként vett nyilvántartásba.

Az adományozó mindössze 3 feltételt kötött ki:

⁵³ „Jelentés s szegedi fejlődéstörténeti múzeum szervezésének előkészítő munkájáról”

Készítette: Hazslinszky Bertalan 1950-ben. csatolva a „Fejlődéstörténeti kiállítás” anyagához

–in.: MFM Adattára ísz.: –

⁵⁴ *Beretzk Péter örökletét felajánlása*

–in.: MFM Adattára ísz.: 148/1951 III. 19.

1./ "...a gyűjtemény teljes egészében a szegedi Állami Múzeumban legyen elhelyezve...."

2./ "...a múzeum vezetősége biztosítsa a gyűjtemény továbbfejlesztését..."

3./ (A múzeum) "...a Fehértó élővilágát a jelenlegi gyűjtemény, valamint a további begyűjtések anyagának felhasználásával 1952-ben korszerűen állítsa ki."

A fenti dátum egyben korszakhatár is. Ekkor vált visszavonhatatlanná, hogy a mindenkori múzeumvezetés tudományos profiljától és preferencia elképzeléseitől függetlenül, továbbra is lesz Szegeden természettudományi gyűjtemény. Az adományozás létrejöttében a „közvetítői szerep” dr. Móczár László (az 1970-es években a JATE Állatrendszertani Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára) és dr. Újhelyi József muzeológusokra hárult.

Az örökletéttel Beretzk Péter és a múzeum kapcsolatai nem zárultak le. A „Fehér-tó atyja” 1973-ban bekövetkező haláláig töretlen szorgalommal folytatta madár-, tojás-, fészek- és lepkegyűjteményünk gyarapítását.

Az újjászervezés munkálatai

Az újjászervezés munkálatai szinte észrevétlenül kikényszerítették a személyi bővítést. Csongor Győző középiskolai⁵⁵ tanár kezdetben „részmunkaidőben” dolgozott intézményünkben. Az 1951. évi egyéni munkaprogram szerint⁵⁶ „gimnáziumi tanár, 4 órai elfoglaltsággal”. A „természettudományi gyűjtőutak-ra kiutat összegek felhasználásáról” készült jelentés aláírásai⁵⁷: Dr. Beretzk Péter egyetemi tanár, MÁV főorvos és Dr. Csongor Győző gimnáziumi tanár, beosztott muzeológus⁵⁸. Az utóbbit 1952. február 20-án nevezik ki a Móra Ferenc Múzeum főállású munkatársává. Alig néhány hónap múlva (1952. 06. 16-án) Börcsök Pál fűtő-gépész kiküldetési rendelőnyét már múzeumvezető-helyettesként írja alá. Beretzk Péter 1952. 02. 01-től kapta meg⁵⁹ a dr. Bálint Alajos mb. múzeumigazgató által 1950 júniusában kért tiszteletdíjat⁶⁰.

⁵⁵ A személyes adatokat (munkába állás, távozás, nyugállományba vonulás) ettől az időponttól a dolgozók „személyi lapján” tárgyaljuk. Ezek megtalálhatók intézményünk személyzeti osztályán.

⁵⁶ Egyéni munkaprogram bejelentése (III. negyedév).

–in.: MFM Adattár isz.: 358–1951

⁵⁷ Egyéni munkaprogram bejelentése (III. negyedév).

–in.: MFM Adattár isz.: 358–1951

⁵⁸ Csongor Győző személyi anyaga.

–in.: MFM Adattára isz.: –

⁵⁹ Személyi hitelek felosztásának módosítása.

–in.: MFM Adattára isz.: 94/1952

⁶⁰ 162–2Sz–84/1951 sz. leirat tiszteletdíj ügyében

–in.: MFM Adattára isz.: 9/1952

A Móra Ferenc Múzeumban folyó természettudományos gyűjtőmunkáról abból az összegző jelentésből alkothatunk képet, melyet, mint főhatóságnak, a MMOK-nak küldtek.⁶¹

Eszerint:

Csongor Győző az alábbi helyeken fordult meg:

<i>A terület megnevezése</i>	<i>A kiszállások száma</i>
<i>a./ (Szegei) Fehértó</i>	<i>23</i>
<i>b./ Dorozsma–Zsombói erdő</i>	<i>4</i>
<i>c./ Dorozsma–fürdő</i>	<i>1</i>
<i>d./ (Kiskundorozsmai) Csordjárás</i>	<i>1</i>
<i>e./ Kiszombor</i>	<i>1</i>
<i>f./ Algyő–Tápé</i>	<i>2</i>
<i>g./ Atka–sziget–Nagyfa</i>	<i>1</i>
<i>h./ Tápé</i>	<i>2</i>
<i>i./ Hódmezővásárhely</i>	<i>2</i>
Összesen:	37

Kiszállásai során, melyeket „98 %-ban kerékpáron tett meg” szinte mindent gyűjtött, amit a múzeum, vagy a leendő Fehér-tó kiállítás szempontjából hasznosnak ítélt.

Az újjászervezéssel kapcsolatos sokrétű feladatok egyidejű megvalósítása eleve némi „polihisztorságot” feltételezett. Csongor Győző kiválóan megfelelt erre a szerepre. Tekintsünk bele néhai munkatársunk 1951-ből származó III. negyedévi munkanaplójába:⁶²

⁶¹ Jelentés az 1951. évi természettudományi gyűjtőutakra kiutalt összegek felhasználásáról. Hiv. sz. 162–2–V–112/1951

–in.: MFM Adattára isz.: 631/1951

⁶² Egyéni munkaprogram bejelentése (III. negyedév)

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 358–1951

„július hó

- a. Fehértói madarak leltározásának befejezése (VII. 2–3)
- b. term.rajzi gyűjtemény molytalanítása 4–5-én
- c. növény- és állatgyűjtés Fehértón (VII. 6–7-én)
- d. Emlős állatok leltározásának megkezdése (VII. 9–10-én)
- e. molytalanítás (VII. 11–12)
- f. középiskolás és uttörő diákokkal brigádmunka beindítása (VII. 13–14)
- g. term.rajzi raktár készítése (VII. 16–18)
- h. molytalanítás (19-én)
- i. madártojás gyűjtemény rendezése (23–25-én)
- j. csiga-kagyló gyűjtemény rendezése (23–25-én)
- k. molytalanítás (26-án)
- l. növény- és állatgyűjtés Fehértón (27–28-án)
- m. mag és termésgyűjtés (30–31-én)

augusztus hó

- a. palentológiai gyűjtemény rendezése (1–4-én)
- b. vízi növények, rovarok, halak preparálása (6–11-ig)
- c. nem fehértói madarak selejtezése (13–16-án)
- d. növény- és állatgyűjtés (17–18-án)
- e. ásvány- és kőzetgyűjtemény rendezése, halak preparálása (21–24-én)
- f. molytalanítás (25-én)
- g. mag és termésgyűjtemény beállítása (27–29)
- h. molytalanítás (30-án)
- i. agancs-, koponyagyűjtemény rendezése (31-én)

szeptember hó

- a. egész hónapban herbárium rendezése, napi 3 óra
- b. egész hónapban természetrajzi gyűjtemény fertőtlenítése. Napi 1 óra

1952-ben Csongor Győző első múzeumi ténykedései közé tartozott Czögler Kálmán Hemiptera gyűjteményének a megvásárlása 1500 forintért. Haldokló meszerén (és múzeumi elődjén) próbált ezzel, a megvásárolt rovarokhoz viszonyítva nem túl jelentős összeggel segíteni, akit 1948-ban valami eszement rendelet félreértelmezése következtében megfosztottak a nyugdíjától^{63, 64}. Az illetékesek a tanügyi főtanácsos címet összekeverték a kormányfőtanácsossággal. Miután rájöttek tévedésükre, Czögler visszakapta a nyugdíját (Péter 1989). Sajnos a múzeumi segítség már túl későn érkezett.

⁶³ Szakvélemény Czögler Kálmán ny. középisk. Tanár, c. igazgató a Móra Ferenc Múzeumnak megvételre felajánlott rovargyűjteményéről
–in.: MFM Adattára isz.: 297/1952

⁶⁴ Vételi engedély a MFM vezetőjének
–in.: MFM Adattára isz.: 349/1952

Az átvételkor közel 4000 példányt számláló vízipoloska–gyűjtemény egyedülálló tudományos jelentőségére Csongor Győző akkor döbönt rá igazán, amikor az már a kezében volt. Az anyag meglepően fajgazdag, korrektül lelőhelyezett és megbízhatóan határozott. Azonnal nekilát kigyűjteni az összes Csongrád megyei adatot. Bodnár Bertalan gyűjteménye ekkor már a hódmezővásárhelyi múzeumban található, ami megkönnyítette a dolgát. A monografikus igényű feldolgozáshoz át kellett még néznie még a Természettudományi Múzeum Állattárának meglehetősen terjedelmes anyagát, továbbá a szegedi egyetem állatrendszertani intézetének vízipoloskáit. Az archív adatok nyomán kirajzolódó mozaikos faunaképet saját gyűjtései segítségével formálta egységes rendszerré. Ismeretei pontosításához kézirát gyanánt felhasználta Horváth Géza és Czögler Kálmán gyűjtési naplóit. Minden rendelkezésére álló adatot összesítve, 61 gyűjtőhelyről 33 fajt sikerült kimutatnia (Csongor 1956/b). Az élőhelyek leírása – akár csak mesterénél Czöglernél – részletes és precíz. Nézzünk erre egy találmra kiragadott példát:

„21. (élőhely) Cserepessori tó. Téglagyári (régebben Kertész-féle) gödrök. A körtöltésen belül, Szeged város területén, a legnagyobb kiterjedésű, tipikus szikes mocsár, a Vágóhid közelében. (Régi várostérképeken is szerepel). A feltöltés és gyakori lecsapolás következtében ma már alig maradt belőle valami. Környéke szikes talaj, medre lösz.”

Valamennyi élőhely leírásánál felsorolja a növénytársulásokat is. A vízipoloskák repülési idejét grafikonon érzékelteti.

Még ugyanebben az évben (tehát 1952–ben) Beretzk Péter kezdeményezésére, helyi– és budapesti szakemberek bevonásával, létrehozzák intézményünkben a vidék legnagyobb természettudományos állandó kiállítását, a „Fehér-tó életét”. A kiállítás rendezője Móczár László, koordinátora Csongor Győző volt.

A kiállítással párhuzamosan kezdetét veszi a nagy rendteremtés időszaka. 1953. február 24–én dr. Boross István, a Természettudományi Múzeum akkori főigazgatója körlevélben utasítja a vidéki múzeumigazgatókat a természettudományos szakanyag leltározására. A munka elvégzésének határideje 1953. XII. 31. Részfeladatai a következők⁶⁵:

- 1./ preparálás, vagy konzerválás (amennyiben szükséges)
- 2./ felcédulázás
- 3./ az anyag rendezése a tárlóhelyen
- 4./ az anyag meghatározása
- 5./ a meghatározások revíziója
- 6./ a tárgyak adatainak felvétele gép, vagy kézírással az ideiglenes (piszkozati) kartonokra

⁶⁵ Dr. Boros István 1953. 02. 24–én keltezett leirata nyilvántartási és adatszolgáltatási ügyben. –in.: MFM Adattára isz.: – (MTM isz.: 863–111/1953)

7./ az ideiglenes kartonok átmásolása – kizárólag gépirással– 2 példányban az egységes

nyilvántartási kartonokra

8./ a tárgyak adatainak bevezetése a leltárkönyvbe”

A szükséges preparálási és kartonozási munkák elvégzéséhez, továbbá – amennyiben nincs az adott intézménynek adminisztrátora – a kartonok átmásolásához felajánlották az MTM segítségét. Az elvárások még csak rendjén lettek volna, a határidőt azonban nem tudta tartani egyetlen nagyobb gyűjteménnyel rendelkező vidéki múzeum sem.

Az első problémák mindjárt a határozásoknál jelentkeztek. Szerencsére legalább az Állattárban (MTM) tisztában voltak azzal, hogy mindenhez értő „természetrajzos” nem létezik, ezért ha nem is minden taxonra, de szakmai támogatást lehetett kérni⁶⁶. Ezt a lehetőséget maga Székessy Vilmos, a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományos Múzeum (MTM) főigazgató helyettese ajánlotta fel a szegedi gyűjteménynek⁶⁷.

A Praznovszky-féle lepkegyűjtemény egzótáit (és valószínűleg a hazai fajokat is) Velez Zsigmond revideálta. Neki és Móczár László⁶⁸ hathatós közreműködésének köszönhető a semmire sem használható anyagrészek leselejtezése. Csongor Győző visszaemlékezése szerint sok rovar helyén csak az erősen elrozsdásodott tü árválkodott. Minden egyebet szétrágott a múzeumbogár. Ekkor dobták ki többek között a „tízaranyos lepke” maradványait is.

Bár a selejtezések elsődlegesen állagvédelmi célokat szolgáltak, a munkálatok megteremtették a tudományos igényű továbblépés esélyét is. Sok év után először sikerült a természettudományos anyagot átlátható állapotba hozni.

A szoros határidővel járó kapkodás miatt a különben mechanikus munkának számító leltározás is embert próbáló feladatnak bizonyult. Először tévedésből 1 régészeti és 1 természettudományi leltárkönyvet küldtek le Budapestről⁶⁹. Szerencsére Csongor Győző előbb megbizonyosodott arról, hogy megfelelőek-e a nyomtatványok, így megkímélte magát több száz tétel újraírásától.

A fejetlenség máshol is bajjal járt. Trogmayer Ottótól (1999) tudjuk, hogy

⁶⁶ Csongor Győző szakmai támogatást kérő levele a MTM-hez
–in.: MFM Adattára isz.: 43– 734–1953

⁶⁷ Székessy Vilmos tájékoztatása az MTM szakmai segítségéről
–in.: MFM Adattára isz.: 637/1953 X. 7.

⁶⁸ 1971 és 1982 között a JATE Állattani Tanszékének a vezetője volt

⁶⁹ Leltárnapló jelentése

–in.: MFM Adattára isz.: 591/1953

„1955-ben az aranytárgyakat újra leltározták központi utasításra, ámde félreértésből nem külön leltárkönyvbe. Így aztán későbbi revízióknál ugyanaz a tárgy kétszer, háromszor is szerepelt.”

A szabványcédulák küldésekor már lényegesen hatékonyabban segítettek a pestiek. A Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeum (gyakorlatilag az Állattár, Budapest Baross u. 13.) 1953. 09. 28-án elpostázott Szegedre ⁷⁰

1000 db tojáscédulát,
2000 db madárcédulát
és 30000 (3 féle) lelőhely cédulát.

Ne feledjük, az 1950-es évek első fele a negyedéves bontású „tervteljesítések munkatervjelentések és statisztikák” időszaka. (Beszámoló jelentésnek, munkaterv teljesítésnek stb. is nevezték az ilyen irományokat.) Ezek lényegében véve semmit sem pontosítottak, sokkal inkább átláthatatlanná tették a múzeumokban folyó munkát. Az erőltetett nyilvántartási feladatok (irreális határideikkel) a habot jelentették a tortán.

Olvassunk bele Csongor Győzőnek Székessy Vilmoshoz (az állattár főigazgatója) címzett, 1953. IV. negyedévi nyilvántartási ütemtervébe ⁷¹:

„Fenti számú leiratára való hivatkozással jelentem, hogy természettudományi nyilvántartásunk ütemterve a IV. negyedévre a következőképp alakul:

1953 .október hó első felében:a Fehértó Élővilága még hátralévő része nyilvántartásba vétele és kartotékkizsgálása hat.idő: okt–15

1953 okt.hó második felében: a leküldött szakember segítségével az őslénytani gyűjtemény teljes mérvű feldolgozása /nyilvántartás és kartotékkizsgálása /Hat.idő:okt.hó 31./

Ezenkívül nem fehértói madarak és emlősök nyilvántartásba vétele. Hat.idő: okt.31.

1953.nov.első felében:Csiga–kagyló –ásvány nyilvántartásba vétele. Hat.idő: nov.20

Egész nov.hóban:Rovartani gyűjtemény szegedi részlegének nyilvántartásba vétele,az exotikus anyag elválasztása, leküldött szakemberek segítségével

⁷⁰ Jegyzék a Szegedre 1953. 09. 28-án elpostázott szakkarton anyagról
–in.: MFM Adattára isz.: 626/1953 X.3.

⁷¹ Jelentés a term.tud. leltározási munkálatokhoz
Csongor Győző IV. negyedévi ütemterve. (elküldve Székessy Vilmoshoz)
–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 637/1953

*1953 dec.hóban: Rovargyűjtemény folytatólagos nyilvántartásba vétele.
Növénygyűjtemény kötegenkénti nyilvántartásba vétele."*

Ismerve a hivatkozott anyagrészek mennyiségét és az egyes tételek tényleges leltározásának időpontjait, azt kell mondanunk, hogy a jól hangzó, határidőkkel megspékelt ütemterv eleve teljesíthetetlen volt. Végül minden elkészült, de sokkal később.

Csongor Győző 1965-ig, cseppet sem irigylésre méltó körülmények között, összességében másfél leltárkönyvet írt tele a legkülönbözőbb állatokkal, ásványokkal és kövületekkel. Az előtag mindvégig az 53 maradt.

1953 végén Székessy Vilmos (az MTM főigazgatója) sürgetésére⁷² a Móra Ferenc Múzeum természettudományos anyagáról Csongor Győző naprakész kimutatót készített. Eszerint a meghatározott és a határozatlan (indet.) anyag együttesen 62777 darabot tett ki⁷³.

Arra a kérdésre, hogy az adott korban mely szempontokat tartottak fontosnak, hozzávetőleges választ kaphatunk a munkatervek és a jelentések fejezeteiből.

Az 1955. évi negyedéves jelentések főbb tematikai egységei a következők szerint alakultak⁷⁴:

I./ Gyűjtés

II./ Anyagmegóvás

III./ Tudományos feldolgozás

–Könyvtári munka

–Tudományos irodalmi munkásság

–Ismeretterjesztő tevékenység.

Nagy vonalakban tehát már ekkor kialakult az ún. hagyományos bontás, amely az 1970-es évek végéig minden szakági jelentés alapját képezte.

Az 1950-es évek egyik kortünete az ún. hiánycikkek sokaságában nyilvánult meg. Ezek közé tartoztak a dermoplasztikákhoz használatos üvegszemek is. Jellemző epizódnak tekinthető a halászsas (Pandion h. haliaetus) körüli bonyodalom. Beretzk Péter bízva a beígért segítségben 1953 áprilisában a múzeumi főosztályra felküldött preparáltatni egy halászsast. Ez a faj már akkor is kivételes ritkaságnak számított, melyet minden áron meg szertetett volna menteni az utókor számára. Tulajdonképp senki sem értette, hogy minek is kell az fránya sasmadár(?), Bálint Alajos kísérelésében például az alábbiakat olvashatjuk:

⁷² Székessy Vilmos 1953. 10. 05-én keltezett körlevele nyilvántartás ügyében.

–in.: MFM Adattára isz.: 637/1953. 10. 07.

⁷³ Adatszolgáltatás a természettudományos anyag leltározási és nyilvántartási munkáiról

–in.: MFM Adattára isz.: 637/1953

⁷⁴ Először az MFM 1955. II. évnegyedéről készített munkatervjelentésben jelenik meg így a tagolás

–in.: MFM Adattára isz.: –

„Ezzel kapcsolatban az a kérésünk, hogy tájékoztasson bennünket a Főosztály, hogy Beretzk dr. gyűjtsön–é a továbbiakban olyan madarakat, amelyek gyűjteményünkben már megvannak, azonban más gyűjteményekben esetleg hiányoznak, így esetleg szükség volna ilyesmire. Azt szeretné tudni, hogy ilyen esetekben kihez, illetőleg kikhez küldjük a lőtt madarakat preparálásra. ...Nagy hiányszágunk, hogy nincsenek madárszemeink. Beretzk elvtársnak az a kérése, hogy küldjön a Múzeumi főosztály néhány darabot...⁷⁵” (Idézi Gaskó 1993/a)

Szabolcska Ferenc osztályvezető válasza:

„...A további gyűjtésekre vonatkozóan közlöm, hogy csak külön kérelemre küldjön fel a Múzeum madarat kitömésre, mert a preparatórium fesztett munkatervvel dolgozik. ...Madárszemeket a Főosztály juttatni nem tud, mert a preparátori műhely központilag is márcsak igen kevés egyszínű, vagy szintelen szemmel rendelkezik...⁷⁶” (Gaskó 1993/a)

Az ügymenet esetlegességére utal, hogy néhány alkalommal, leszámítva az adminisztrációt, egészen simán mentek a dolgok. Ilyennek vehetjük például az 1952. évi hattyúpreparálást, amelyhez az 1400 forintot az MMOK zokszó nélkül kiutalta⁷⁷.

Aki Beretzk Péter baráti köréhez tartozott, valamilyen szinten előbb–utóbb aktív madár– és (vagy) természetvédővé vált. Nem volt ez alól kivétel Csongor Győző sem.

Bizonyítékként álljon itt egy 1954–ben keltezett kiszállási jelentés⁷⁸:

Jelentés kiszállás– ill. gyűjtőútról

F. évi május 8–án és 9–én term.rajzi brigádommal synkronmadár-megfigyelésen vettünk részt a Fehértón és környékén. Ezen kiszállás alkalmával mértük fel Beretzk Péter kartárssal karöltve azokat a károkat, melyeket a Halgazdaság a Koromsziget felszámolásával (sajnos nem védett terület) okozott.

Begyűjtöttünk siklót (1m 20 cm) a gyűjtemény részére, valamint mohafajokat.

Szeged 1954 V. 10.

/dr. Csongor Győző/

muzeológus

⁷⁵ Bálint Alajos levele halászsas ügyben a Népműv. Minisztérium Múzeumi Főosztályára
–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 282–1953

⁷⁶ A Népműv. Minisztérium levele Bálint Alajoshoz a halászsas ügyében
–in.: MFM Adattára isz.: 302/1953

⁷⁷ A szegedi múzeum részére preparált hattyú költsége
–in.: MFM Adattára isz.: 82/ 1952. II. 4.

⁷⁸ Jelentés kiszállás– ill. gyűjtőútról
–in.: MFM Adattára isz.: 332/1954

Gondoljunk csak bele, egy fanatikus floristának mekkora lelkiemelő kellett ahhoz, hogy a botanikai szempontból szinte teljesen érdektelen Fehér-tó természetvédelmi célzatú kutatásával mülassa az idejét.

1954 túlnyomó része Csongor Győző számára a bibliográfiák jegyében telt el. Először Móra Ferenc írásait gyűjtötte egy csokorba (Csongor 1954/a), majd Beretzky Péter életműve következett. A két tudós viszonyáról mindennél többet mond a kötet ajánlása: „*Emlékkül kedves barátomnak 60. születésnapjára*” (Csongor 1954/b).

A sort a „Szeged és környéke élővilágának alapvető irodalma” c. munka zárja, amely először kísérli meg összefoglalni a címében szereplő, szerteágazó témakört (Csongor 1954/c). A bibliográfia 261 tételt tartalmaz. Tematikus tagolása: általános érdekű cikkek és dolgozatok, növényvilág, állatvilág. Munkáját „*néhai szeretett Mesterének*” Czögler Kálmánnak ajánlotta.

Rövidesen Csongor Győzőt ismét új oldaláról ismerhetjük meg, ugyanis átnyergelt rovarásznak. 1954-ben, Móczár Lászlóval társszerzőként könyvet írt a tiszavirág rejtélyes életéről (Csongor–Móczár 1954). Történeti szemléletű kiadványuk napjainkig a legteljesebb összegzése ennek a témakörnek. Kitér a rovar elterjedésére, az addig megfigyelt és leírt rajzásokra, az állat fejlődésére, továbbá annak gazdasági jelentőségére. Érdekes, hogy a középső Tisza szakaszon (Szolnok és Szeged között) mindenhol tömeges kérészeket a népi gyógyászat is felhasználta. Grafikonok foglalják össze a rajzás menetét, annak függését a különböző éghajlati faktoroktól és a Hold fázisaitól. A kiadvány információs értékét emeli, hogy az egyetlen olyan forrásmű, amely még a folyó nagyfokú elszennyeződése előtt készült. Következésképp bármely összehasonlító analízishez korrekt viszonyítási alapul szolgálhat. Móczár Lászlóval jól kiegészítették egymást. A szerzőpár egyike a taxonómiához és az ökológiához értett, a másik fél a történeti felvezetéshez.

1955-ben intézményünk megszerezte a Czögler és Rotarides által gyűjtött Szeged környéki csigaanyagának az özvegy tulajdonában lévő részét⁷⁹. Ez 80 faj összesen 1600 példányából állt. Az év során lezajlott a múzeum bővítése, az épülethez új szárnyakat csatoltak. Ekkor költözött át a természettudományi gyűjtemény a jelenlegi helyére. A takarékoság jegyében a hórúkmunkát a múzeum dolgozói végezték. Ez teljesen átlagos ügymenetnek számított, ami szokatlan, az a pakolóbrigád névsora. Eszerint⁸⁰:

⁷⁹ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. II. évnegyedéről készített munkajelentés
–in.: MFM Adattára isz.: –

⁸⁰ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 12955. II. évnegyedéről készített munkatervjelentés
(az „Egyéb munkák” címszó alatt)

–in.: MFM Adattára isz.: –

<i>A költöztetésben résztvevő személy neve</i>	<i>Végzett munka (napokban)</i>	<i>Szakterület</i>
Bálint Alajos	6	régészet (mellesleg az intézmény igazgatója)
Párducz Mihály	1	régészet
Dienes István	6	régészet
Csongor Győző	40	természettudomány

Bármennyire meglepő az 1950-es évek a hazai természettudományos muzeológia sikeres évtizedének számít. Újjászervezték a szakfelügyeleti rendszert, szabványosították és kötelezővé tették a tárgyak leltározását, hathatósan támogatták a vidéki múzeumokban létesített állandó kiállításokat, nívós szakmai továbbképzéseket rendeztek. Végül, de nem utolsó sorban erőteljesen ösztönözték a megyei központokban és a megyei jogú városokban a természettudományos szakemberek alkalmazását.

A tervek kidolgozásában és az országos természettudományos múzeumi hálózat kiépítésében elvülhetetlen érdemeket szerzett Kovács István Endre, aki 1949 és 1951 között a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjában, 1954-től 1968-ig a Művelődésügyi Minisztériumban tevékenykedett (Gubányi 2002). 1970 után Természettudományi Múzeum vezető szakfelügyelőjeként folytatta tovább hivatását. Informáltsága és problémalátása igazi profira vallott. Hihetetlen diplomáciai érzékének köszönhetően szinte reménytelennek látszó ügyeket sikerült megoldania. Hathatós támogatása nélkül sohasem jöhetett volna létre sem a zirci Bakony Múzeum, sem a gyöngyösi Mátra Múzeum (de ez egy későbbi történet).

Kovács komolyabb feladatokra méretezett, működőképes egységek kialakítására törekedett. Azok közé az emberek közé tartozott, akik szerettek valamennyi felmerülő problémának személyesen a végére járni. Ahol nem ütközött túlzott ellenállásba, ott a célkitűzéseit meg is valósította.

Szegeden a természettudományos munkacsoport létrejöttéhez a meglévő botanikuson (Csongor Győzőn) kívül szükség volt 1 főállású zoológusra és 1 preparátorra. Kovács rábeszélése sikeresnek bizonyult, részlegünk 2 esztendő leforgása alatt 2 új munkatársat kapott.

1957-ben az állattár gondozását dr. Marián Miklós herpetológus vette át, aki 1954-től a Rippl-Rónai Múzeumban tevékenykedett. Távozása után Kaposváron egy ideig a „parkolópályára” került a természettudomány.

A természetvédelem számára ő fedezte fel a Somogy megyei Baláta-tó páratlan természeti kincseit. 1959-ben (tehát már Szegeden) doktori disszertációját is e témából készítette (Ábrahám-Juhász-Nagy 1998). A korai adatok összegzése a Somogyi Almanachban jelent meg (Marián 1959).

A következő évben, a gyűjtemény fennállása óta először, Keszei Péter személyében, preparátorral egészült ki a helyi szakembergárda.

A preparátorkapacitás jó ideje kulcskérdése volt a természettudományi szakág továbbfejlesztésének.

A II. ötéves terv célkitűzései között⁸¹ szerepel, hogy „A még restaurált madár, rovar, s egyéb állatok preparálása, kinevezendő szakpreparátor segítségével. A szakpreparátor a szegedi múzeum státusába kerül és ő végzi a Dél Alföld összes múzeumaiban szükséges ilyen irányú munkálatokat.”

Értjük, mondhatnánk erre, de megynkben hol találhatóak a többi természetrajzi gyűjteménnyel rendelkező múzeumok? A helyes válasz egyenlőre sehol, de Hódmezővásárhelyen hamarosan lesz ilyen szakág.

Amikor még malacunk is volt

Ritkán fordul elő, hogy aki átélte az 1950-es éveket ne meséljen valami disznóságról, ami történetesen a munkahelyén esett meg. Nem kivétel ez alól a Móra Ferenc Múzeum sem, mert a képtári sertés híre még a Népművelési Minisztériumban is eljutott. Bár a főszereplő nem tartozott szorosabban a természettudományi részleghez, mint élőlényről illik megemlékezünk róla. A következőkben az üggyel kapcsolatos 3 levelet adnánk közre időrendi sorrendben.

1. sz. levél

Címzettje Szeged m.jv. Népművelési Osztálya, datálása 1955. 08. 02⁸².

„Tudomásunkra jutott, hogy a Muzeumi Képtár udvarán (Horváth Mihály-u. 3.sz.) a közelmúltban disznóólat építettek. Az ólba már egy disznót be is telepítettek.

Eltekintve attól, hogy a Sztálin-köruton belül sertéstartásra engedélyeket vagy nem, vagy csak kivételes esetekben ad ki a közigazgatási hatóság, kérjük a Népművelési Osztályt, hasson oda, hogy egy olyan kulturális intézmény udvarán disznót ne tarthassanak, ahova százak, meg százak mennek kulturális igényeik kielégítésére.”

2. sz. levél

Válaszlevél a Népművelési Minisztériumból a Móra Ferenc Múzeum vezetőjének, datálása 1955. 08. 08.⁸³

„Múzeumvezető Elvtárs nyilván tévedésből a Főosztálynak küldötte meg a Képtár udvarán való disznótartással foglalkozó, eredetileg a Népművelési Oszt-

⁸¹ A II. ötéves terv célkitűzései (piszkozati példány)

–in.: MFM Adattára isz.: –

⁸² Levél disznótartás ügyben Szeged m.jv. Népművelési Osztályának

–in.: MFM Adattára isz.: 471–1955

⁸³ Válaszlevél a Népművelési Minisztériumból a Móra Ferenc Múzeum vezetőjének

–in.: MFM Adattára isz.: – (küldő szerv isz.: 8630–6443/1955)

tálynak címzett ügyiratot. Az ügyirattal azonos szöveggel átiratot intéztem a Népművelési Osztályhoz.”

3. sz. levél

Címzettje Szeged m.j.v. Egészségügyi Osztálya, datálása 1955. 10. 22.⁸⁴

F.évi augusztus hó 2-án, 471/1955.szám alatt Szeged m.j.v. Népművelési Osztályához az alábbi átiratot intéztük:

„Tudomásunkra jutott, hogy a Múzeumi Képtár udvarán /Horváth Mihály-u.3.sz./ a közelmúltban disznóólat építettek. Az ólba már egy disznót be is telepítettek.

Eltekintve attól, hogy a Sztálin-köruton belül sertéstartásra engedélyeket vagy nem, vagy csak kivételes esetekben ad ki a közigazgatási hatóság, kérjük a Népművelési Osztályt, hasson oda, hogy egy olyan kulturális intézmény udvarán disznót ne tarthassanak, ahova százak, meg százak mennek kulturális igényeik kielégítésére.”

Minthogy fenti iratukra választ még nem kaptunk, annak ellenére, hogy hivatkozott ügyben a Népművelési Minisztérium intézett átiratot a Népművelési Osztályhoz, arra kérjük az Egészségügyi Osztályt, sziveskedjék az ügyet megvizsgálni és utasítani a disznótartót, hogy hizlalását azonnal szüntesse meg a Képtár udvarán.”

Mivel az ügyintézés abban az időben sem volt számottevően gyorsabb, mint manapság, szívből reméljük, hogy a történet szerencsésen zárult, és valamennyi érintettnek szép nagy malaca lett újévkor.

Az a bizonyos országút, amely jó szándékkal volt kikövezve, mégis megbotlottunk rajta avagy a hódmezővásárhelyi kudarca

Szegeden az 1952-től 1960-ig terjedő időszakban a természettudományos részleg fejlődése annyira látványosnak bizonyult, hogy a hódmezővásárhelyi gyűjteményszervezés kudarca (ennek fényében) jelentéktelen, kis epizódnak tűnik. Nem is érdemelne több szót e történet, ha nem lenne tanmese jellegű. A krimibe illő fordulatokban bővelkedő események ismét csak azt példázzák, hogy bölcsész közegben, szakirányú végzettségű kezelő nélkül, minden természettudományos anyag halálra van ítélve. Lényeges különbség legfőbb a pusztulás módozataiban tapasztalható (lásd a Vellay-féle rovargyűjtemény megsemmisülését 1909-ben).

⁸⁴ Levél disznótartás ügyben Szeged m.j.v. Egészségügyi Osztályának –in.: MFM Adattára isz.: ad. 484–1955

Az ötlet eredetileg Péczely Attila mb. múzeumvezető helyettestől származott⁸⁵, aki szeretett volna Hódmezővásárhelyen is kialakítani egy természettudományos gyűjteményt. Első lépésként megszerezte a Hódmezővásárhelyi Református Gimnázium egykori szertárának az anyagát. 1951-ben kérte a MMOK-tól a szegedi múzeum gyűjteményében található madárduplikátok átengedését. A következő évben (1952-ben) az engedély birtokában, a vásárhelyi múzeum megkapta a Beretzk Péter előtti idők madáranyagának túlnyomó többségét^{86, 87}.

A Csongrád megyei múzeumi szervezet II. ötéves tervében külön fejezet foglalkozik ezzel a témakörrel. Lapozzunk bele a dokumentumba.

„ *A hódmezővásárhelyi múzeumban létesítendő természettudományi gyűjteménynél: a városi és megyei tanács, valamint a múzeumlátogató közönség kívánásának megfelelően, az ország egyik legnagyobb agrárvárosában, tájegységének megfelelő és a városban igen jól bevált rizs-kultúra tanulmányozása, megfelelő öntözési és művelési lehetőségek számbavételével. A múzeum elgondolása az, hogy egy új művelési ág bevezetésével megváltozik a táj egész biológiai arculata, valamint az ezzel foglalkozó dolgozók életének néprajzi, társadalmi életfeltételei és életmódja.*

A Tornyai János Múzeum ezt, a napjainkban születő, könnyen figyelemmel kísérfhető korszakot kívánja tudományosan feldolgozni, és eleven, mozgalmas kiállításban bemutatni.

Felelős: kinevezendő term. tud. muzeológus. (Hmv.)”

Ugyanitt a leendő természettudományos gyűjteményben folyó kutatásokról az alábbiakat olvashatjuk:

„*4./ A hmv-i rizskultúra kutatások. Hmv. Környékének biológiai arculatváltása a rizzsel foglalkozó dolgozók életének néprajzi és társadalomtudományi vizsgálata.*

Felelős /kinevezendő biológus, Hmv./”

A rizstermelés felfuttatása idején, ennél ügyesebben nem lehetett indokolni a természettudományos gyűjtemény létesítését. Sajnos még ez diplomáciai bravúr sem bizonyult elegendőnek.

A mindvégig szakszemélyzet nélküli hódmezővásárhelyi természettudományos gyűjtemény 1967-ben, meglehetősen furcsa körülmények között szűnt meg.

⁸⁵ Péczely Attila felterjesztése (1951. 12. 15-én) a MMOK-hoz a madáranyag ügyében,
-in.: MFM Adattára isz.: 676/1951

⁸⁶ A Hódmezővásárhely részére átadott madarak jegyzékének felterjesztése a MMOK-hoz
-in.: MFM Adattára isz.: 43-29 253/1952

⁸⁷ A szegedi múzeum fölös madáranyagának átadása
-in.: MFM Adattára isz.: 69/1952

A kiebrudalás előkészületei már az előző év végén (1966) megkezdődtek. A Tornyai János Múzeum igazgatója személyesen kérte, hogy múzeumi leltárkönyvében szereplő Bodnár–féle madár– és rovargyűjtemény részben, vagy egészben letét formájában kerüljön vissza a gimnáziumba. Itt pedagógiai célokat szolgálna. A múzeumban azért nem lehet legalább a madár dermoplasztikákat bemutatni a nagyközönségnek, mert azokat korábbi helyükről⁸⁸ kiszorította a Szántó–Kovács szoba⁸⁹. A jól felépített nyomásgyakorlás ellenére, hivatalos helyen először elutasító határozat született⁹⁰. A Csongrád Megyei Tanács V.B. Művelődési Osztályának 1967. 01. 12-én kelt leirata számos lényegi kérdést érint:

*„Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága
Szeged*

Fenti számra (480/1966) való hivatkozással közlöm, hogy megvizsgáltam a hőmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum leltárkönyvében szereplő volt Bodnár féle természettudományi /madártani/ gyűjteménynek az eredeti tulajdonosnak, a hőmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium részére letétként történő átadásának lehetőségét.

Az anyagot teljes egészében ismerő Marián Miklós muzeológus szerint az elhanyagolt kezelés következtében a madártani anyag kiállítási célokra alkalmatlan, azonban igen komoly tudományos jelentőséggel bír.

A múzeumnál megvannak a lehetőségei az anyag további jó karbantartásának /évenkénti szénkénevezés/, viszont nem látjuk ennek lehetőségét a Bethlen Gábor Gimnáziumban.

Fentiek alapján nem járulunk hozzá a gyűjteménynek a Bethlen Gábor Gimnáziumba letétként való elhelyezéséhez. Felhívjuk azonban a figyelmét a múzeum igazgatójának, hogy közölje a gimnáziummal, a Bodnár gyűjtemény ugyan nincs kiállítva, de olyan helyen /raktárban/ van kezelve, ahol az a tanulóifjúság által is bármikor megtekinthető

Szeged, 1967. január 12.

*Döme Mihály
Osztályvezető”*

⁸⁸ A hivatkozott raktárkiállítás léte erősen kétséges. Valószínűleg nem járunk messze az igazságtól, ha azt szimpla raktárhelyiségnek tekintjük, ahova időnként benézhetnek az érdeklődők is.

⁸⁹ Dr. Dömötör Mihály elvi állásfoglalás kérése a Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban lévő Bodnár–féle anyag ügyében.

–in.: MFM Adattára isz.: 200/1966

⁹⁰ A Csongrád Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztályának 1967. 01. 12-én kelt leirata a Bodnár–féle természettudományos gyűjtemény ügyében

–in.: MFM Adattára isz. – Műv. Oszt. isz.: 6/1967

A hozzáállás rövidesen megváltozott, a szakmai érveket félresöpörve július 28-án mégis sor került az átadásra. Ezen a napon könyvjóváírás útján 7 festett fenyőszekrénnel és 1 bogárszekrénnel gazdagodott a Bethlen Gábor Gimnázium⁹¹. Az ügyintézés komolyságát minősíti, hogy írásos dokumentum kizárólag az állóeszközökről készült, a szakanyagról mindenestől megfélekedtek.

A hódmezővásárhelyi múzeum profiltisztítása (saját korában és közegében szemlélve a történéseket) kétségtelenül indokoltnak tekinthető. Szántó Kovács János emlékének ápolása taktikusabb lépés volt, mint egy természettudományos anyagrészt pátyolgatása. Sajnos nagy igyekezetükben alaposan túllőttek a célon. Az átadáskor az alapgyűjteményhez hozzácsapták az ott lévő összes többi anyagrészt, köztük a Szegedi Városi Múzeum teljes régi madáranyagát. Beszélgetéseinkből tudom, hogy Gallé László személyes kudarcaként élte meg a Móra Ferenc Múzeum természettudományi részlegének mellőzését.

Marián Miklósnak csak nagy nehézségek árán sikerült a Bodnár-féle szertár anyagából megszerezni egy lundát (*Fratercula arctica*) és egy cifra pehelyrécét (*Somateria spectabilis*).

Mindkét madár eredetileg a sarkvidék lakója. A régi vásárhelyi diákok pengecsőrű rucáját, a lundát az 1863. évi hírhedt lucanapi vihar sodorta távoli hazájából erre a vidékre. Az egykori Tarjánvégen lehullott madarat Wagner Károly patikus – jeles helyi ornitológus – preparálta (Bodnár 1939). Faunisztikai értéket jelzi, hogy napjainkig ez a példány a lunda előfordulásának egyetlen bizonyító erejű hazai adata (Magyar–Hadarics–Waliczky–Schmidt–Nagy–Bankovics 1998).

A cifra pehelyrécét, a preparálási módból ítélve, Wagner valamelyik tanítványa tömte (Bodnár 1939). A Nomenclator (Magyar–Hadarics–Waliczky–Schmidt–Nagy–Bankovics 1998) szerint ennek a fajnak 3 hazai előfordulása ismeretes: Hódmezővásárhely (ez a mi madarunk), Békés és Visegrád.

A középiskolában az 1980-as évek végén egy műkedvelő preparátor „felújította” a gerinces állatok dermoplastikáit. A „munka” során vaskövetkezetességgel leszedett és kidobott minden lelőhelycédulát. Lelkes, ám szakszerűtlen ténykedése következtében a több, mint egy évszázadon át gondosan megőrzött adatok végérvényesen elvesztek a tudomány számára.

Közben –ahogy az Marián Miklós szakvéleménye alapján az várható volt– a raktári rágó kártevők (moly, múzeumbogár, szücsbogár) sem maradtak tétlenek. Az 1980-as évek vége felé, a szebb napokat látott rovargyűjteményből egyedül a bogáranyagot találtuk használható állapotban. Ezt át is hoztuk Szegedre.

Bár a nevezetesebb madártojásokat és preparátumokat több publikáció (Bodnár 1908, 1939, 1944–47, Sterbetz 1957, 1961) is említi, összességében véve a madár és az emlőanyag is feldolgozatlan maradt. A többi taxon esetében még rosszabb a helyzet.

Zárójelben jegyezzük meg, hogy az 1950-es évek végén a Makói múzeumban is tároltak valamennyi természettudományos anyagot, de a preparátumok minősége nem érte el a „közgyűjteményi szintet” (Csongor Győző szíves szóbeli közlése).

⁹¹ Állóeszköz könyvjóváírással történő átadása

–in.: MFM Adattára isz.: – Műv. Oszt. isz.: 6–35/1967

A megújult természettudományi részleg (1957–1974)

A Tisza–kutatás hőskora és a Móra Ferenc Múzeum

1957–ben mindkét tudományos munkatársunk bekapcsolódott a Tisza völgy komplex, ökológiai szemléletű kutatásába. A Tiszakutató Bizottság 1958. 01. 10.–én megtartott alakuló ülésének jegyzőkönyve szerint a testület vezetősége az alábbi személyekből állt⁹²:

Elnök: Dr. Kolosváry Gábor
 Elnökhelyettes: Dr. Megyeri János
 Titkár: Dr. Uherkovich Gábor
 Tagok: Dr. Horváth Andor
 Dr. Beretzk Péter

A kutatási program helyi résztvevőinek listája a következő volt:

1./ Munkatársak a biológiai kutatásokban

sorszám	Munkahely	Név	tudományos szakterület
1./	egyetem (JATE)	Kolosváry Gábor	Bryozoa, Cnidaria, Spongiaria
2./	egyetem (JATE)	Horváth Andor	Mollusca
3./	egyetem (JATE)	Uherkovich Gá- bor	Algae
4./	egyetem (JATE)	Székely Lajosné	Pisces, Coleoptera, Vermes
5./	egyetem (JATE)	Bába Károly	Mollusca
6./	egyetem (JATE)	Bodrogközy György	Phytocoenologia
7./	egyetem (JATE)	Bartucz Lajos	Anthropologia
8./	főiskola (JGyTF)	Megyeri János	Crustacea
9.	Móra Ferenc Múzeum	Csongor Győző	Cormophyta, Hemiptera, Palingenia
10./	Móra Ferenc Múzeum	Marián Miklós	Herpetofauna, Mammalia
11./	Középiskola	Gallé László (sen.)	Lichenes
12./	Középiskola	Szabados Margit	Flagellatae
13./	Középiskola	Józsa Zoltán	Protozoonok
14./	tisztiorvosi hivatal	Vetró János	Bacteria
15./	MÁV főorvosi hivatal	Beretzk Péter	Aves

⁹² A Tiszakutató Bizottság 1958. 01. 10.–én megtartott alakuló ülésének a jegyzőkönyve –in.: MFM Beretzk P. hagyatéka.

II./ Munkatársak egyéb kutatásokban

Sorszám	Munkahely	Név	Tudományos szakterület
1./	egyetem (JATE)	Wagner Richard	Klimatológia
2./	Móra Ferenc Múzeum	Trogmayer Ottó	Archeologia
3./	Móra Ferenc Múzeum (?)	Trogmayer Ottóné	Archeologia

A Tisza–kutató mozgalom ekkortájt még kifejezetten Szeged centrikus kutatómühelynek számított. A más városokban élő szakemberek száma a felsorolás alapján mindössze 14 fő, de ennek fele csak a részvételi szándékát jelezte.

A Tisza–völgy „intézményesített” kutatásának gondolata nem számított újdonságnak. Szükségességét néhány helyi biológus–professzor (pl. Kesselyák Adorján, Gelei József és Megyeri János) korábban már felvetette (Uherkovich 1964). Kolosváry Gábor 1954–ben, a MBT Szegedi Osztálya egyik ülésén kijelentette, hogy (és most szó szerint idézzük Uherkovich Gábort – 1964 –)

„a Tisza–kutatás többé vita és tépelődés tárgya nem lehet és hogy Szeged hivott az intézményesített Tisza–kutatás központja lenni.”

1955 decemberében a MTA Hidrobiológiai Főbizottsága a Tisza–kutatás komplex tervének szakmai előkészítésére „Tisza–bizottságot” létesített Szegeden (Uherkovich 1964).

Az egyetem számára ez a projekt komoly kitörési lehetőséget jelentett az elszigeteltségből, ezért foggal–körömmel ragaszkodtak hozzá. Semmiképp sem voltak irigylésre méltó helyzetben. Egyik szemüket a már akkor is túldimenzionált vízügyi lobbink kellett tartaniuk, miközben a másikkal a fővárosi döntéshozókat kémlték.

Valószínűleg nem véletlenül került jegyzőkönyvbe az alábbi kitétel:

„ A Bizottság a MTA Biológiai Csoportjától kapott instrukciók alapján elhatározza, hogy ellenez minden olyan kezdeményezést amelynek során akár egyes személyek, akár más szervezetek óhajtának a Tisza–kutatás szervezését is irányítani.”

A névsorból kiténik, hogy intézményünk a kezdetektől fogva részese ennek az időközben nemzetközivé bővült programnak. Az alapítók közül nemcsak azok tartoznak hozzánk, akiknek a neve előtt munkahelyként a Móra Ferenc Múzeum olvasható. Beretz Péter és később Gallé László –senior– is meghatározó jelentőségű szereplője volt természettudományi részlegünk történéseinek.

Marián Miklós kételtűek, hullók és madarak után kutatva végigjárta a teljes hazai Tisza–völgyet. Különösen az érintetlen észak–alföldi tájak vonzották, ahol

még előfordultak kedvenc állatai, a keresztesvipera (Vipera berus). Gyűjtőútjain több alkalommal elkísérte Keszei Péter preparátor.

A munkahely-változtatás miatt számos kutatási témát kellett lezárnia. Ezek közé tartozott a Somogy megyei Baláta-tó környékén honos fekete vipera (Vipera berus var. Prester) szaporodásbiológiájának tanulmányozása. Ténykedését a kollégák egy része némi aggodalommal szemlélte. A szobájában lévő terráriumban ugyanis egy „kismama” fekete vipera lakott. A nagy becsben tartott hullő etetéséről Lódi Ferenc (1958/a), a Délmagyarország újságírója az alábbiakban számolt be:

„A vipera ágaskodik, s szinte ugrana a kis jószágért. A terrárium tetejét fel-emelve vipera önagységát (mert nőstény) nyakánál fogva „földre” parancsolják egy görbített vashuzallal. A fekete veszedelem meglapul, s meg se moccan, amikor a „siralomházba” pottyan a kisegér. A gyanútlan jószág ide-oda furikázik, majd a kígyó ivóedényéhez érve megtorpan, s szembenézve a viperával már fordulna is vissza, de ekkor egy pillanat ezredrésze alatt lecsap rá a hullő. Ijedt egérvisítás hallatszik, s a kicsi állat menekül kényszerű börtönéből, testében a halálos harapással. A vipera továbbra is mozdulatlanul figyel a áldozatát, várva, hogy az kimúljon. Három perc s tíz másodperc múlva az egér felbukik, s megmered, a hullő pedig lihegő nyelvvel megindul feléje, s megkezdődik a kegyetlen falás. Hol a felső, hol az alsó álkapcsát mozgatja, valósággal maga-magát húzza rá az egér fejére, s így gyömöszöli befelé áldozatát. Jó húsz perc múlva az egér farka is eltűnik a hullő szájában.”

Lódi megkedvelte a hullőt, mert többször is ellátogatott a kígyós szobába. Legközelebb a csinos vipera hölgy „új ruhát öltött” a jó tollú újságíró tiszteletére. Lássuk, hogyan festett benne (Lódi 1958/b):

„A baláta régebbi „ismerős” már kibújt a tavalyi ruhájából, s a terrárium tetejére helyezett csillogó, átlátszó hámréteget kézenfogva végigsimogatom a teljes kígyóhosszban. Viselve még a ruhát, a fene simogatná meg a tulajdonost, a hullőt. Viszont most az új kosztümben pompázik: bőre színe, fénye ilyenkor a legszebb és legerősebb.”

Csongor Győző az első Tiszakutató expedíción (1956-ban) a kérészeket és a vízi poloskákat tanulmányozta (Beretzk–Csongor–Horváth–Kárpáti–Kolosváry–Szabados–Székely 1957), a másodikon (1957-ben) már csak az utóbbiakat (Beretzk–Csongor–Horváth–Kárpáti–Kolosváry–Marián–Szabados–Sz. M. Ferencz–Vásárhelyi–Zicsi 1958). Ahol megfordult, mindent gondosan lefotózott. Kiváló minőségű, dokumentum értékű felvételei közül több, mint 200 dia intézményünk fotótárát gazdagítja.

Az 1956-tól 1962-ig terjedő időszakban tanyahajóval, ladikkal, motorcsónakkal, kerékpárral és gyalogosan keresztül–kasul bejárta a folyó szinte teljes ha-

zai szakaszát. Herbáriumi cédulái az alábbi helységneveket őrizték meg (Csongor 1985): Tiszabecs, Szatmárcseke, Kőmörő, Penyige, Fehérgyarmat, Matolcs, Panyola, Vásárosnamény, Gergelyugornya /Szamos/, Eszény, Tuzsér, Dombrád, Vencsellő, Tiszadada, Tiszadob, Polgár, Tiszacsege, Szolnok, Tiszavárnyok, Besenyszög, Vezseny, Tiszaföldvár, Cibakháza, Ókécske, Tiszakürt, Tiszaug, Szolnok és Szeged.

A tanyahajós korszak után felméréseit a középső és a déli Tisza szakaszra koncentrált. A helyszínek kiválasztását minden bizonnyal a feladat jellege motíválta. Botanikusként továbbra is az árterek virágos növényzetét kutatta, zoológusként folytatta mesterének, Czögler Kálmánnak vízipoloska felméréseit⁹³. Az utóbbi munkát a vizsgálnál lényegesen hosszabb folyamatszakaszon kellő alaposággal képtelen lett volna elvégezni.

***Nem biztos, hogy tréfának szánták, de vicc lett belőle
(A takarékosági mozgalomban elért eredményeinkről)***

A személyi fejlesztések időszakát minden pozitívuma ellenére sem tekinthetjük tejjel-mézzel folyó Kánaánnak. Az eredményes munkát a maradékelven csorgatott anyagiak gátolták. A minden tartalékot nélkülöző rendszert újabb megszorításokkal próbálták hatékonyabbá tenni. Az 1963-ig nyomon követhető takarékosági mozgalmat a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztályának 83.048/1959 sz. körlevele indította el. Megfogalmazói mindössze egy (számukra) lényegtelennek tűnő tényt hagyták figyelmen kívül. Ahol nincs semmi, oda legfőbb vinni lehet, elvenni nem. Így azután a nagy hanggal meghirdetett mozgalom, valamennyi célkitűzésével egyetemben, már a kezdet-kezdetén rutinból kivitelezhető bűvészmutatvánnyá szelídült. Először idézzük fel, hogy a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatósága szerint mit is kellett volna a jó ügy érdekében cselekednünk, majd lássuk miként takarékoskodott a természettudományi részleg két tudományos dolgozója, Csongor Győző és Marián Miklós.

⁹³ Uherkovich, G.–Kolosváry, G. /1958/ A Tisza biológiai kutatásának 1958–1960. évi terve – Kézirat Szeged.
–in.: MFM Adattára isz.: –

*A célkitűzésekről*⁹⁴:

„A közelgő év végére való tekintettel a takarékoság terén végzett munkáról a Minisztérium vezetősége részére tájékoztatót kell adni. Ezért kérem Főigazgató, Igazgató kartársat, hogy 1959. december hó 31.-ig beérkezően szíveskedjék a Gazdasági Igazgatóságnak jelentést adni, hogy a Múzeum takarékosági feladattervet készített-e, a tervet a Múzeum hogyan teljesítette, a mozgalomban milyen konkrét számokkal is alátámasztott eredményt ért el. A jelentésben összesíteni és értékelni kell a mozgalom eredményét. A teljesítéseket össze kell hasonlítani a felajánlásokkal és meg kell ítélni, hogy a felajánlások reálisak voltak-e. Feltétlenül meg kell jelölni azt a konkrét megtakarított összeget, amely ténylegesen a mozgalom eredményeként jelentkezett.

A jelentés térjen ki arra is, – különösen az Országos nagyobb létszámmal rendelkező muzeumoknál, – hogy a mozgalom érdekében a helyi tömegszervezet annakidején mozgósítva lett-e és milyen segítséget nyújtott.”

Csongor Győző és Marián Miklós ténykedése
1960 első félévében⁹⁵:

Csongor Győző

„Rovarpreparálásra használt alkoholt alkalmazott. Megtakarítás 1.5 liter alkohol, ára 240 Ft. Növénykartonok megírására meglévő régi katalóguscédulák hátát használta fel. Felhasználta a régi herbáriumi itatósokat. Megtakarítás 800 Ft.

Gyűjtőtubusoknak kimosott orvosságos tubusokat használt fel. Megtakarítás 300 Ft.”

Marián Miklós

„Igyekezett a múzeum dolgozóinak takarékosági törekvését ébren tartani. Gondoskodott a múzeum kerékpárjainak felügyeletéről, karbantartásáról, így mindig használható kerékpárok álltak a dolgozók rendelkezésére, ami idő- és kiszárlási díjak megtakarítását tette lehetővé.

A herpetológiai anyag előzetes preparálásához felhasznált 3 liter denaturált szeszt, ami ugyanannyi alkohol megtakarítását jelenti. Megtakarított összeg 480 Ft.”

1961 első félévében:⁹⁶

⁹⁴ A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztályának 83.048/1959 sz. körlevele a takarékoságról

–in.: MFM Adattára isz.: –

⁹⁵ Jelentés a Takarékosági mozgalom jelentés 1960. I. félévéről

–in.: MFM Adattára isz.: 175/60, ad 1666/1960

Csongor Győző

„Fotomunkáknál régi anyagot használt fel, fényképezőgépet megjavította /300,-/ Rovargyűjtéshez használt alkoholt, a herbáriumhoz használt lapokat alkalmazott /300,-/

600,- Ft

Marián Miklós

„Takarékossági felelős; igyekezett a dolgozók takarékosági törekvését ébren tartani, összehangolni.

Gondoskodott a kerékpárok és porszívók jökarbantartásáról, házi javításáról. /200,-/ „Érdekességek a termtud. gyűjteményből” kiállítás rendezésénél anyagmozgatás, kisebb asztalosmunkák végzése /300,-/ Folyadékos készítmények előállításánál, ahol lehetett, denaturált szeszt használt /200,-/

700,-Ft”

A fenti összegek valószínűleg nem mentették meg a művelődési tárcát az összeomlástól, ráadásul még ez a kevéske megtakarítás sem hihető. Az éves jelentés szerint 1961-ben Csongor Győző 300 forintot spórolt meg az államnak⁹⁷. Az adat azért meglepő, mert kollégánk az első félévben már 600 forintnál tartott.

Nem természettudomány ugyan, de jól hangzik: 1960 első félévében „Börcsök Pál fűtő-gépész 10 q szénport fűtésre használt fel. Megtakarítás 280 Ft.” (Vajon a múzeumban mire lehetett volna még a szénport felhasználni? Faragásra aligha, bár a szén, mint tudjuk, fából keletkezett.)

1961 első félévében a leghatékonyabbnak Sándor Mihályné hivatalsegéd és Szabó Imréné házgondnok munkája bizonyult.

„Gondoskodtak a villanyvilágítás takarékos használatáról és ezt ellenőrizték. Takarékosági törekvéseinket jelentékenyen elősegítették. A megtakarított összeget pénzben kifejezni nem tudjuk.”

(Léteznek érzések, melyeket nem lehet pénzben kifejezni. Ennek az ősi bölcseségnek az érvényességét terjesztette ki a jelentés írója egy újabb fogalomkörre.)

⁹⁶ Jelentés a Takarékosági mozgalomban 1961. I. felében elért eredményről
-in.: MFM Adattára isz.: 159/61

⁹⁷ Jelentés a Takarékosági Mozgalomban 1961. évben elért eredményekről
-in.: MFM Adattára isz.: 38/1962

A botanikai részleg önállósodása és profiljának megváltozása (1963–1974)

Csongor Győző gyakran vizsgált olyan természettudományos határterületeket, ahol elengedhetetlenül szükséges volt néhány társtudomány ismeretanyaga. Az irodalom, a történettudomány és a numizmatika legalább annyira érdekelte, mint a botanika. Tevékeny szerepet vállalt a helyi eszperantista mozgalomban, képeslapokat, ásványokat és bélyegeket gyűjtött. Gazdag (egykor 20.000 kötetes) könyvtárában, mint egy modern varázsló mindig talált néhány irodalmat, melyek az adott kérdés megválaszolásához támpontot jelentettek. Tőle hallottam először Vellay Imréről és Stiller Viktorról. Ezeket a zseniális entomológusokat még a szűkebb szakmának is sikerült teljesen elfelejtenie.

Szerteágazó érdeklődési körére nem is annyira írásai, mint előadásainak témái utalnak a leghitelesebben. Reguli Ernőné (1985) nyomán tekintsük át annak az évnak az előadásait, amikor az avatatlan szemlélő számára úgy tűnhetett, hogy Csongor Győző kizárólag florisztikával és faunisztikával foglalkozik. A kiválasztott 1955-ös esztendő előadásainak a címei (esetleg témái) a következők voltak:

- Babonák és a vallás keletkezése
- Csodák és természettudomány
- Dankó Pistáról
- Az élet keletkezése
- A Fehér-tó élővilga
- Hogyan keletkezett a vallás
- József Attiláról
- A mikroszkopium élővilága
- Szeged műemlékeiről
- A szegedi fauna– és flórakutatás hagyományai
- A vér mikroszkópikus bemutatása

A „Tisza élővilága” c. állandó kiállításunk befejezése után, anélkül, hogy a botanizálást végleg abbahagyta volna, Csongor Győző érdeklődése egyre inkább a várostörténet felé fordult. Az előzmények ismeretében, ez semmiképp sem nevezhető váratlan eseménynek.

1963-ban megkezdte az e tárgykörbe tartozó, felgyülemlett anyag leltározását (Zombori 1999). A szervezeti elkülönülés akkor vált véglegessé, amikor 1965-ben kinevezték a helytörténeti csoport vezetőjévé. (A csoportvezetői beosztás mellett – Bálint Alajos megbízása alapján– ő volt a múzeum igazgatóhelyettese is (Gaskó 1999/b). A jól hangzó titulus nem jelentett sem több pénzt, sem önálló munkakört.)

1963-ban a részmunkaidőben foglalkoztatott Gallé László (senior) középiskolai tanárra bízzák a gazdáját vesztett herbáriumot. Az új munkatárs elismert

lichenológusnak számított. 1930 óta sorra jelentek meg tanulmányai Magyarország zuzmóiról (Lichenes) és zuzmótársulásairól (P. Verseghy 1980).

Pedagógusi munkássága mellett ezekben az években ellátta a Magyar Biológiai Társaság Szegedi Osztályának a jegyzői tisztségét. Az előadólésekről készült jegyzőkönyvek tanúsága szerint (Gallé 1962, 1963) intézményünk természettudományos szakemberei, a Tisza-kutató mozgalomhoz hasonlóan, ebből a munkából is alaposan kivették a részüket. A szakosztály rendezvényein többnyire Beretzky Péter elnökölt, az előadók között gyakran találkozhatunk Csongor Győző és Marián Miklós nevével.

Gallé László a kezdetektől fogva aktív résztvevője volt a Tisza-kutató programoknak. Doktori disszertációját a Tiszamente zuzmócönózisairól írta, 1967-ben. Ugyanebben az évben jelent meg a Tisza-Maros közének zuzmóvegetációját tárgyaló írása (Gallé 1967/a).

A soron következő esztendőök eredményes munkája a tárgyak gyors gyarapodásán is lemérhető. Szűk két évtized alatt létrehozta a vidék legjelentősebb zuzmógyűjteményét. Közel 10000 tasakból álló, korrektil határozott és lelőhelyezett anyagára méltán lehetünk büszkéek. A zuzmótársulások értékelésére olyan rendszert alakított ki, amely egyesítette a korábban használt Klement és Barkman-féle felosztások előnyeit. Számos új társulást is leírt. „Terratológia vizsgálatok virágtalan és virágos növényeken” c. értekezésével 1979-ben elnyerte a biológiai tudományok kandidátusa címet.

Különösen értékesek azok a lichenológiai tanulmányok, amelyek vidékünk természetes, vagy természetközeli állapotban megmaradt élőhelyeiről készültek.

Az 1950-es évek végén – amennyiben ilyenről egyáltalán beszélhetünk – Gallé László az intézményünk kutatási profiljába illeszthető felméréseket folytatott. Csongrád megye korabeli védett területei közül kettőnek dolgozta fel a zuzmóflóráját: a szegedi Fehér-tónak (Gallé 1957), és a Zsombói-láperdőnek (Gallé 1960).

Az elsők között ismerte fel az izolátum-kutatásokban rejlő lehetőségeket. Részletesen ismertette 3 botanikus kertnek, a szegedinek (Gallé 1966), a tiszakürtinek (Gallé 1967/b) és a szarvasinak (Gallé 1970/a) a zuzmóflóráját. Nem kerülték el figyelmét a szegedi temetőkertek fajgazdag, kölakó társulásai sem (Gallé 1970/b). A szegedi vár falának (Gallé 1941) és a Körtöltésnek (Gallé 1939, 1973, 1979/a) a felmérése szintén ebbe a kutatási csoportba sorolható. (A taxon hazai szakemberei, az ilyen speciális élőhelyeket, korábban legfőbb érintőlegesen tanulmányozták.)

Az eddigieken kívül az alábbi területekről készített összegző tanulmányt: Vajdaság, Balaton-felvidék, Mátra-hegység, Belső-Somogy, barsi ősbörökás, Duna-Tisza közti fehéryarasok és Töserdő környéke.

Két nagyobb terjedelmű, napjainkig alapműnek számító írását külön is ki kell emelnünk. Bár kandidátusi értekezését a növényi teratomákból írta (Gallé 1976), főművének az 1979-ben megjelent „Magyarország zuzmócönózisai”-t tartják

(Gallé 1979/b). Hasonló horderejű publikáció a Simon Tibor–féle növényhatározóban napvilágot látott „Zuzmók” c. fejezet (Gallé 1968).

Az állattár történései 1965 és 1974 között Profilbővítés, új részgyűjteményekkel

A természettudományos részleg 1965–ben dr. Bátyai Jenőnével bővül. Keszei Péter 1968–ban történt távozása után ő marad az egyedüli preparátorunk.

Marián Miklós a zoológián belül a gerinces taxonokkal foglalkozott, ami gyűjteményfejlesztési koncepciójában is tükröződik. Az őslénykövületekre, némi emlősanyagra, de mindenek előtt, felállított madárpreparátumokra épülő korábbi struktúrát madárbőr–, emlősbőr–, herpetológiai– és (recens) csont részgyűjtemények kialakításával igyekezett korszerűsíteni. 2423 példányból álló herpetológiai anyaga hosszú ideig az egyetlen ilyen jellegű vidéki gyűjteménynek számított. A főleg Amerikából származó trópusi–, szubtrópusi fajok Boros J. Antal és Janisch Miklós fővárosi terraristák ajándékai. A kárpát–medencei kollekciónak céltudatos gyűjtőmunka eredménye. Nagyobb lelőhely csoportjai (Tisza–völgy, Bakony–hegység, Somogy megye, Baranya megye, Alpokalja) megfelelnek azoknak a regionális programoknak, amelyekben Marián Miklós részt vállalt.

Kooperáció házon belül (is)

Mind Beretzk Péter, mind Marián Miklós gyakran írt társszerzőként is tanulmányokat. Ennek ellenére csak 1962–ben került sor az első közös munkájukra (Beretzk–Keve–Marián 1962), melyben a nádisármány (populáció évszakos változásairól értekeztek.

Az ok roppant egyszerű. Mikor Marián Miklós hozzánk került elsősorban (bár koránt sem kizárólagosan) a Herpetofaunával foglalkozott. Amikor csatlakozott a Tisza–kutató Munkacsoporthoz, e közösségből nagyon hiányzott a kígyókhoz–békákhoz értő szakember. Új ornitológus viszont már aligha kellett, hiszen madarásznak ott volt Beretzk Péter és Kárpáti Árpád. Következésképp munkatársunk kutatási profilját elsődlegesen a „hiányszakma iránti kereslet” határozta meg. Természetesen szó sincs arról, hogy akárcsak átmenetileg is lemondott volna az Avifauna tanulmányozásáról.

Beretzk Péter és Keve András 1957 óta dolgozott együtt különféle témákon (Beretzk–Keve 1957). Az „állandónak tekinthető szerzőpár” több neves szakember (Kaszab Zoltán, Nagy Barnabás, Schmidt Egon, Sterbetz István stb.) bevonásával az 1960–as években főként a madárfajok hazai elterjedését és néhány faj táplálkozás–biológiáját vizsgálta. Az évtized vége felé egyre inkább előtérbe kerültek a rendszertani alapkutatások. Ezek közé tartozott a Kárpát–medencében élő és átvonuló zöldike (*Carduelis c. chloris*) populáció alfajainak a kérdésköre.

A különféle alfajokhoz tartozó példányok az első látására kísértetiesen hasonlítanak egymásra. Elkülönítésükhöz nehéz igazán jó határozó bélyegeket találni. A mindenki számára megnyugtató szétválasztáshoz sok hazai és külföldi preparátumot kellett átnézni, ami rengeteg utánajárást, és széles körű anyaggyűjtést igényelt. A munka gördülékenyebbé tétele érdekében Marián Miklós is csatlakozott a programhoz. Az alapelveket és az eredményeket két tanulmányban tették közzé (Beretzk–Keve–Marián 1969/a, Beretzk–Keve–Marián 1969/b), melyeket a szakmabeliek a mai napig gyakran idézgetnek.

A szegedi egyetem adományai

1968-ban, a JATE Általános Állattani és Biológiai Intézetének átszervezése kapcsán, dr. Fehér Ottó docens a nélkülözhető madáryanagot minden ellentételezés nélkül felajánlotta a Móra Ferenc Múzeumnak⁹⁸. Ez alkalommal számos olyan dermoplasztikához jutottunk, melyek már csak a gyűjtő személye miatt is komoly értéket képviseltek⁹⁹. Ilyenek például a Gelei József professzor által, 1925 és 1927 között, gyűjtött madarak. Közülük az alábbiak származnak a szegedi Fehér-tóról:

nagy póling (<i>Numenius a. arquata</i>)	– 1925 –
batla (<i>Plegadis f. falcinellus</i>)	– 1925 –
piroslábú cankó (<i>Tringa t. totanus</i>)	– 1925 –

A dátumok azért különösen érdekesek, mert ebben az időben Beretzk Péter még nem járt ki erre a vidékre. (Elképzelhető, hogy Gelei József volt az a személy, aki felhívta a neves ornitológus figyelmét a Fehér-tó csodálatos természeti értékére.)

Az egyetemről kapott preparátumok tetemes hányada ún. röpkép, amiből korábban mutatóba is alig akadt a gyűjteményünkben. Külön öröm, hogy a kiterjesztett szárnyú dermoplasztikák között szép számmal találhatók vágómadáralkatúak (*Accipitriformes*) és sólyomalkatúak (*Falconiformes*).

Ebben az évben két újabb, jelentős tárgy-együtttest adott át nekünk az egyetem. Áprilisban megkaptuk dr. Kolosváry Gábor akadémikus mohaállat (*Bryozoa*) gyűjteményének második részét (57 fiolát és 17 köbevonatot), majd az ő segítségével szert tettünk 46 madárbőrre, 53 emlősbőrre és 103 doboz emlőscsontvázra¹⁰⁰.

⁹⁸ Dr. Fehér Ottó tszv. docens levele Marián Miklósnak az egyetem természettudományos anyagáról (Datálása 1968. 01. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Bálint Alajos válaszelevele Fehér Ottóhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 16/1968

⁹⁹ Bálint Alajos köszönőlevele Fehér Ottó tszv. docensnek

–in.: MFM Adattára isz.: 147/1968; Lista a természettudományi szakleltár 2. kötetében

¹⁰⁰ Bálint Alajos köszönőlevele Kolosváry Gábornak az átadott tárgyanyagért

–in.: MFM Adattár isz.: 148/68

Később¹⁰¹ újabb „főlösslegessé vált” csontanyaghoz jutottunk. (Ennek mennyisége kétséges, mert az első résszel együtt leltározták be.) A leltárkönyvben gyűjtőkként a következő nevek olvashatók: dr. Anghy Csaba, dr. Bába Károly, Bankovics Attila, dr. Beretzk Péter, dr. Csizmazia György, Dely Máttyás, Gorzó György, dr. Havranek László, dr. Kolosváry Gábor, Nagy István, Povázsay László, Sára János, Soós I. József, Szabó József, Szalafai István, Varga József és dr. Vértes László.

A felsoroltak tetemes hányada kizárólag az egyetemhez kötődött, de a névsorban olyan személyeket is találunk, akik mindkét intézmény tárgyanagát szépen gyarapították.

Beretzk Péter tudományos öröksége

1973-ban elhunyt gyűjteményünk második megalapítója, dr. Beretzk Péter. Özvegye intézményünkre hagyományozta a sokoldalú tudós kézirat-, publikáció-, fotó- és diagyűjteményét. A pontos felsorolás dr. Trogmayer Ottó köszönőlevelében olvasható¹⁰²:

„A gyűjteményünknek ajándékozott ornitológiai adattömeg /a Szegedi Fehértavon 43 éven át végzett rendszeres madártani megfigyeléseket tartalmazó 7 kötet, a 3 madárgyűrűzési napló, a Beretzk Péter tanulmányait, cikkeit tartalmazó 7 kötet, a Fehértó történetére vonatkozó levél és akta anyag, a Fehértó madarairól készült mintegy 3500 madárfotó, és a mintegy 1400 db-ból álló madártani színes diapozitív felvétel/ pénzben fel nem becsülhető értéket jelent a magyar kultúra számára.

Az adomány jelentőségét növeli az a tény, hogy Beretzk Péternek fent említett megfigyelései – az évtizedek alatt végbement környezetváltozás miatt – többé meg nem ismételhetők. A jórészt publikálatlan adatok a Dél-Alföld összehasonlító madártani tanulmányozásához nélkülözhetetlenek.”

A vadászati naplók feldolgozásához eddig 3 elismert szegedi madarász kezdett neki, de a hihetetlen mennyiségű adat feldolgozásával eddig egyik sem boldogult. Sajnos e páratlan értékű kordokumentum létrehozóját a sors meggátolta abban, hogy megírja élete fő művét, a (szegedi) Fehér-tó monográfiát.

Néhány szó azokról, akik 1965 és 1974 között a legtöbbet segítettek nekünk

¹⁰¹ A természettudományi szakleltár 2. kötetében a teljes anyag bejelentve 1972-ben, az utolsó gyűjtési év 1971.

–in.: MFM Adattára izs.: –

¹⁰² Trogmayer Ottó köszönőlevele özv. Beretzk Péteréhez

–in.: MFM Adattára izs.: 375/ 1973

Ha végignézzük a leltárkönyvek lapjait, elég gyakran találkozhatunk Kolosváry Gábor tanszékvezető egyetemi tanár (1960–tól a MTA levelező tagja) nevével. Adományozóként és gyűjtőként egyaránt számottevő tárgy–együttessel gyarapította gyűjteményünket. Mindazon kételtűek (Amphibia) hozzánk kerültek, melyeket 1956–ban és 1957–ben, a Tisza–völgy bejárása során talált. Ezekre az állatokra neki személy szerint semmi szüksége sem volt, de mint igazi kultúrember, szívesen segített másoknak. 1958–59–ben feldolgozta a Móra Ferenc Múzeum fosszilis és recens kőkorall (*Madreporaria*) anyagát (Kolosváry 1960).

Ha a Tisza–kutatás során kialakuló kapcsolatrendszerrel figyelmen kívül hagyjuk (ami természetesen csak egy elméleti lehetőség), akkor is elmondhatjuk róla, hogy segítségére és tanácsaira a múzeum természettudományos csoportja mindenkor számíthatott.

Kérésemre Marián Miklós 2000–ben összeírta múzeumi éveinek történéseit úgy, ahogyan azokat ő látta. Ebből a dokumentumból (Marián 2000) idézünk:

„A gyűjtemény munkáját Dr. Kolosváry Gábor és Dr. Horváth Imre egyetemi tanárok (Szegedi Egyetem) – JATE, most SZTE –, Dr. Megyeri János főiskolai tanár (Szegedi Tanárképző Főiskola) – JGYTF, majd SZTE J. Gy. T. Főisk. Kara –, Dr. Keve András ornitológus (Madártani Intézet, Budapest), Dr. Horváth Lajos ornitológus és Dr. Dely Olivér herpetológus (Természettudományos Múzeum, Budapest) jelentős mértékben támogatták.”

A felsorolás akkor válik teljessé, ha néhány szó erejéig két olyan segítőtársáról is megemlékezünk, akik hosszabb időn keresztül kötődtek intézményünkhöz. Bemutatásuk az időrendet követi.

Dr. Horváth Andor docens – vagy ahogyan az egyetemen (JATE) a végtelenül jóságos és szerény tudóst mindenki nevezte, „Csiga bácsi” – 1957–től 1972–ben bekövetkezett haláláig gondozta a Móra Ferenc Múzeum csiga– és kagylógyűjteményét. A rábízott anyagrészeiről 2 cikket publikált (Horváth 1962, 1963).

A Czögler Kálmán és Rotarides Mihály nevével fémjelezhető „szegedi malakológus iskola” tagjaként, 1940–ben „A szegedvidéki kagylók formaváltozatai és jelentőségük” címmel készítette el doktori disszertációját, 1955–ben lett kandidátus (Bába 1994).

Fő kutatási területe a hazai pleisztocén és recens puhatestűek (*Mollusca*) vizsgálata volt. Adriai–tenger csigáit és kagylóit szintén jól ismerte (Gaskó 2002). Több alkalommal ajándékozott intézményünknek tengeri és szárazföldi csigákat. A legnagyobb tételszámú tárgy–együttést 1971–ben kaptuk tőle, ez 30 faj, 240 példányából állt¹⁰³.

Mint a felsőoktatásban dolgozó szegedi zoológusok többsége, ő is aktív résztvevője volt Tisza–kutatásnak. Több éven keresztül technikai szerkesztőként műkö-

¹⁰³ Köszönőlevél Horváth Andornak

dött közre a „Tiscia” c. periodika állattani részének az összeállításában. Itt kerülhetett szorosabb kapcsolatba gyűjteményünk akkori vezetőjével Marián Miklóssal.

Ha valakire ráillik még Csiga bácsi jellemzése, az csak egyetlen ember lehet, Jakab Béla. A nemzetközileg elismert madártojás specialista több, mint 3 évtizeden keresztül külsősként segítette intézményünk munkáját.

Ténykedését a múzeum ásatásain előkerült avarkori tojásmaradványok azonosításával kezdte (Jakab 1975). Ezután az avar- és a középkori tojáshéjleletek összehasonlító analízise következett (Jakab 1978/a). A sort longobárd és avar kori leletek feldolgozása zárta (Jakab 1980).

Beretzk Péter irodalmi munkásságát ismertető kiadványa (Jakab 1995) lényegesen bővebb és pontosabb, mint a korábbi bibliográfiák (Csongor 1954, Papp-Réthy 1980) e kulcsszót tárgyaló részei.

A harmadik témakör, melyben Jakab Béla maradandót alkotott a gólyakataszter vezetése és annak különféle vizsgálatokkal történő továbbfejlesztése volt. Ezt a megtisztelő, ám hihetetlen szorgalmat igénylő feladatot, csakúgy, mint később a TIT (akkor már Beretzk Péterről elnevezett) Madártani és Természetvédelmi Szakköreinek vezetését, Marián Miklóstól vette át. A gólyakutatásról publikált írásai (Jakab 1978/b, 1977, 1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1989, 1991, 1992/a, 1992/b, 1996), a határainkon túl is hírnevet szereztek számára.

A tojáshéj szerkezetéből kimutatta (Jakab 1998), hogy a szennyezett környezet és táplálék nagymértékben csökkenti a madarak életképes utódainak a számát. (Azt már korábban is tudtuk, hogy a különféle mérgek és nehézfémek a táplálkozási láncon keresztül a csúcsragadozóknál törvényszerűen felhalmozódnak. Ami a közvetett hatás egyéb veszélyeit illeti, gondoljunk például a szeméttelpeken gubbráló sirálycsapatokra, vagy a nagy forgalmú autóutak, autópályák mellett fészkelő egyedek sorsára.)

Molnár Gyulával közösen 2 fejezetet írt a „Dél–Alföld madárvilága” c. könyvben (Marián –szerk.– 1980), Őszezéket és Makraszéket (Jakab–Molnár 1980/a, 1980/b). Ugyanitt az egyik társszerzője a „Szeged madárvilága” c. résznek (Jakab–Molnár–Albert–Bogdán–Kasza–Magyar–Mihályné 1980).

Gyűjteményfejlesztési stratégia, és a hozzá kapcsolódó tudományos tevékenység

A kislétszámú gyűjtemények előtt két út áll, vagy szép csendben elsorvadnak, vagy kitörnek az elszigeteltségből. Marián az utóbbi lehetőséget választotta. A Tiszakutatás és a határokon átnyúló egyéb (főként avifaunisztikai) célfeladatok révén sikerült a regionális kutatásokba bekapcsolódnia. A szegedi múzeum (akkor is) csekély gyűjtő és feldolgozó kapacitását a szakág iránt elkötelezett „külsősök” bevonásával kívánta megsokszorozni.

1962-ben egy maroknyi lelkes madarász a TIT Csongrád Megyei Szervezetének keretein belül ismeretterjesztő, tudományos és (nem utolsó sorban) nevelési

célzattal létrehozta a Madártani Szakkört. Ennek első vezetője Magyar Levente volt (Beretzky 1964/a), de a vezetőségben kezdettől fogva helyet kapott Marián Miklós is.

A főleg szakköri tagokból álló „múzeumbaráti kör” eredményesen gyarapította intézményünk madár-, fészek és herpetológiai anyagát.

A leltárkönyvben (Tt. leltk. 2.) legtöbbet előforduló nevek a következők: Csizmazia György, Puskás Lajos, Pálfi György, dr. Rékássy József, Sára János, Tóth Sándor, Tráser György és Urbán Sándor. A neveknél a doktori címek szándékosan maradtak le, hiszen a bejegyzések az ajándékozás időpontját rögzítik.

Dr. Csizmazia György főiskolai docens első ajándékaról például az alábbiak olvashatók: „*Mustela putorius* (gőrény) bőr, adomány, 1958. VIII. 31., Csizmazia tanuló”. A természet minden apró rezdülését megfigyelő, egészséges gyűjtőszennvedéllyel megáldott középiskolás számos tárgyat ajándékozott a múzeumnak, amit Marián Miklós alábbi köszönőlevele bizonyít¹⁰⁴.

„Kedves Gyurka!

Fogadd köszönetünket a múzeumnak ajándékozott kis madárfészek gyűjteményért.

Kérlek, hogy a jövőben is ilyen lelkesen támogasd munkánkat.

Szeged, 1959. VIII. 24.

/Dr. Marián Miklós/

a gerinces-gyűjtemény vezetője ”

Tóth Sándor azonos dr. Tóth Sándorral, a zirci Bakony Múzeum későbbi igazgatójával. Dr. Tráser György ma docens a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen.

1966. 10. 06. fontos dátum az egyesület életében. Ekkor határozták el, hogy tevékenységüket a természetvédelem területére is kiterjesztik, ami névváltozásban is megnyilvánult. Az új név: Madártani és Természetvédelmi Szakkör (Marián 1982).

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy nyugállományba vonulása után (1974-től) a szakkör lett az a biztos hely, ahová Marián Miklós vissza tudott húzódni anélkül, hogy tudományos ambícióit feladja. Az eredményes munkához (elsősorban a tagok számára, hiszen Marián dolgozatait mindenütt szívesen leközlítették) a publikációs lehetőséget is meg kellett valahogyan teremteni. Erre 1971 decemberében került sor, amikor megjelent a Puszták című periodika első száma. Az anyagiakat a TIT Csongrád Megyei Szervezete biztosította. Az egyszerű szerző

másolatos lap írásai magyar és angol nyelven tájékoztattak a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörének eredményeiről. Céljuk a beköszöntő szerint:

„Szakkörünk egyik főfeladata Csongrád megye, ill. a Dél–Alföld szikesein és folyói mentén élő madárvilág rendszeres megfigyelése, népesség-változásának nyomon követése, a nyert adatok rögzítése.

Intenzíven foglalkozunk e terület természetvédelmi kérdéseivel is. Figyeljük a rezervátumok állapotát. Segítjük az ősi élőhelyek változatlan formában való fennmaradását olyan helyeken is, amelyek ma még nem védett területek.

Munkánkat az országos szinkron madárállomány-felvételek, a Duna–Tisza közti madárvizsgálatok, a nemzetközi vizivadkutatás tervével összehangolva és az Országos Természetvédelmi Hivatal, az IWRB és az ICBP programjával együttműködve végezzük.

Hat éves működésünk alatt több száz értékes adat birtokába jutottunk, amelyek a néhány év múlva elkészülő, Csongrád megye madárvilágát bemutató munka alapját képezik. Addig is szeretnénk azonban megfigyeléseink eredményeit az érdeklődők számára hozzáférhetővé tenni. Jelenleg hazánkban nem jelenik meg olyan kiadvány, amely madártani, vagy természetvédelmi megfigyelések eredményét rendszeresen, vagy gyakrabban publikálná. Ezért határoztuk el, hogy a jelen formában közöljük azokat.

Ez alkalommal a Dél–Alföldön, az 1971 év tavaszán lezajlott madármozgalom jellemző adatait tárjuk az olvasó elé. Következő hirodónkban a mennyiségi adatok mellett, a madárvilág és a természetvédelmi területek életében tapasztalt érdekesebb jelenségekről is beszámolunk.

Hirodónkat abban a reményben bocsájtjuk útjára, hogy adataink közlésével is hozzájárulunk a magyar madártan és természetvédelem ügyének előbbreviteléhez.”

A szerex másolatos forma egészen az 1975 decemberében megjelent 6. számig fennmaradt. A kétsoros megfigyelésektől a teljesség igényével fellépő faunamunkáig sokféle cikket közöltek. A szerzők között olyan nevek találhatók, mint dr. Beretzk Péter, dr. Marián Miklós, dr. Magyar Levente, dr. Rékási József, dr. Endes Mihály, dr. Bod Péter, Jakab Béla, Bankovics Attila, Traser György, Sára János, Hadnagy Béla, és Széll Antal.

1978-ban a Pusztá átkerült a Tiszakutató Bizottsághoz. A következő három szám a Tiscia szupplementumaként látott napvilágot. 1979-ben meghalt Horváth Imre professzor, aki mindvégig a lap legfőbb támogatójának számított. Ezt követően a zoológus szekcióban a „magasökológia” vált az egyedüli alappélcévé, így 1980-ban a kiadvány megszűnt. (Az esemény azért sajnálatos, mert a kissé mostoha gyereként kezelt fauniszikai cikkek, a napjainkban folyó élőléltár készítéshez fontos adalékok lehetnének.)

A következő (10.) kötet már Budapesten jelent meg, mint a Magyar Madártani Egyesület önálló évkönyve.

A TIT-es korszakra a korai Aquilla évkönyvek szerkesztési alapelvei a jellemzőek. Egy nagy faunisztikai cikk mellett sok apróbb közlés található. Ezek némelyike alig hosszabb a címénél, de egy átfogó revízióhoz meghatározó jelentőségű adat lehet. Nézzünk néhány faunisztikai ritkaságot:

<u>A faj neve</u>	<u>Adatközlő</u>
fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i>)	Lőrincz (1978/a, 1978/b) Szabó (1978): Wollemann (1980)
gödény (<i>Pelecanus sp.?</i>)	Molnár–Széll (1980):
flamingó (<i>Phoenicopterus ruber</i>)	Mészáros (1975) Wollemann (1975)
régi fülesbagoly (<i>Asio flammeus</i>)	Bod (1979)
füleskuvik (<i>Otus scops</i>)	Széll (1979)

A „központi” cikkek sora a klasszikus vonulási adatokkal kezdődött (Magyar (1971, 1971), majd a fészkelési periódus megfigyelései következtek –Magyar (1973), Magyar–Jakab, (1973), Molnár–Puskás (1975), Rékási (1974)–.

A kiadók és a szerkesztőbizottság tagjainak gyakori változásai hűen tükrözik Marián Miklósnak a periodika életben tartásáért folytatott harcát.

Év és Kötetszám	Kiadó	Szerkesztő	Szerkesztőbizottság	Közlemények száma	Terjedelem (oldal)	Hivatkozás
1971 1	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Beretzk Péter, Magyar Levente, Marián Miklós, Nemes Csaba	3	10	Marián – szerk. – 1971
1972 2	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Beretzk Péter, Magyar Levente, Marián Miklós, Nemes Csaba	11	10	Marián – szerk. – 1972
1973 3	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Beretzk Péter, Magyar Levente, Marián Miklós, Nemes Csaba	21	12	Marián – szerk. – 1973/a
1973 4	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Jakab Béla, Magyar Levente, Marián Miklós, Nemes Csaba	15	16	Marián – szerk. – 1973/b
1974 5	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Bod Péter, Jakab Béla, Magyar Levente, Nemes Csaba	12	19	Marián – szerk. – 1974
1975 6	TIT Csongrád Megyei Szervezete	Marián Miklós	Bod Péter, Jakab Béla, Magyar Levente, Nemes Csaba	37	26	Marián – szerk. – 1975
1978 7	Tiszakutató Munkacsoport	Horváth Imre	Gallé László sen., Kiss István, Marián Miklós, Móczár László	31	27	Marián – szerk. – 1978
1979 8	Tiszakutató Munkacsoport	Horváth Imre	Gallé László senior, Kiss István, Marián Miklós, Móczár László	36	27	Marián – szerk. – 1979
1980 9	Tiszakutató Munkacsoport	Bodrogközy György	Fodor L., Gallé László sen., Kiss István, Marián Miklós, Móczár László, M. Obradovic	32	26	Marián – szerk. – 1980
1983 10	Magyar Madártani Egyesület	Marián Miklós	Bankovics Attila, Gere Géza, Haraszthy László, Jánossy Dénes, Kállay György, Legány András, Nechay Gábor, Rékási József, Schmidt Egon	14	132	Marián – szerk. – 1983
1984 11	Magyar Madártani Egyesület	Marián Miklós	Bankovics Attila, Gere Géza, Haraszthy László, Jánossy Dénes, Kállay György, Legány András, Nechay Gábor, Rékási József, Schmidt Egon	23	190	Marián – szerk. – 1984
1988 12	Magyar Madártani Egyesület	Marián Miklós	Bankovics Attila, Gere Géza, Jánossy Dénes, Kállay György, Legány András, Moskát Csaba, Nechay Gábor, Rékási József, Schmidt Egon	11	152	Marián – szerk. – 1988/a

Az új profillal bővült Madártani és Természetvédelmi Szakkör eredményes működését bizonyítja, hogy 1980-ban a szakkör külön kötetben összegezte az általuk jellemzőnek tartott dél-alföldi élőhelyek madárvilágát (Marián 1980). A könyv 27, túlnyomórészt amatőrnek számító szerző bevonásával készült. Ez elvileg okozhatja némi egyenetlenséget, de hála a szerkesztő (Marián Miklós) vasszigorának, az írások kivétel nélkül színvonalasak.

Azt csak sajnálni tudjuk, hogy a kötet megjelenése után nem készültek a formai követelményeknek eleget tevő védelmi javaslatok. Az egyes fejezetek nagyon csekély átalakítással alkalmassá tehetők erre a célra. Bár a szerzők több helyen jelezték ebbéli óhajukat, a kívánság megfogalmazása nem azonos a javaslat benyújtásával. A hazai természetvédelem ezen felfelé ívelő szakaszában (talán?) több esély lett volna megyénk rohamosan fogyatkozó természeti kincseinek a megmentésére. Ma már ez a feladat (a sokféle érdek miatt) szinte reménytelen.

1980-tól kezdve nem kísérjük nyomon a szakkör történetét, mivel az már a múzeumtól független történet.

Kapcsolattartás bel- és külföldi szervezetekkel és kutatókkal

E kérdéskör tárgyalásánál Marián Miklós utolsó teljes évét, 1973-at vesszük alapul. Célszerűnek tűnik az évi jelentést¹⁰⁵ szó szerint idézni, nehogy az értelmezés során valami számukra fontos információ más jelentést kapjon.

„Gallé László tagja a M. Biológiai Társ. Szegedi Osztálya Intézőbizottságának, a „British Lichen Society” és az „American Lichen Society” társaságoknak.

Marián Miklós titkára a MTA Tiszakutató Bizottságának, elnöke a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörének, vezetőségi tagja a TIT Csongrád megyei Biológiai Szakosztályának, intézőbizottsági tagja a M. Biológiai Társaság Szegedi Osztályának, tagja a Szegedi Akadémiai Bizottság Környezetvédelmi Bizottságának, a Csongrád megyei Természetvédelmi Bizottságnak, a Magyar Hidrobiológiai Társaságnak. Tagja az Österreichische Gesellschaft für Vogelkunde-nak és a World Wildlife Found-nak.– Szerkeszti a Puszta c. periodikát, tagja a Tiscia szerkesztőbizottságának.

Nemzetközi kapcsolatok:

Gallé László és Marián Miklós mintegy 70 külföldi kutatóval áll különlenyomat cserében.”

¹⁰⁵ Beszámoló jelentés a Természettudományi Csoport 1973. évi működéséről (évi munkajelentés) –in.: MFM Adattára isz.: –

A dél–amerikai gyűjtemény továbbfejlesztése (1955 és 1989 között)

Gyűjteményünkben található néhány anyagrész, amely annyira hosszú idő alatt szaporodott fel, hogy legfőbb a gyarapodás arányait figyelembe véve köthető egyik, vagy másik korszakhoz. Az ilyen típusú tárgy–együttesekre talán a legtipikusabb példa a dél–amerikai gyűjteményünk.

Kialakítása már Reizner igazgatósága alatt elkezdődött. Az 1896–ban megvásárolt Praznovszky–féle gyűjteményben, a világ minden tájáról egybegyűjtött lepkek között, szép számban akadnak csodálatos színű és mintázatú dél– és közép–amerikai pillangók is. Az 1918–ban államsegélyből vett Brancsik Károly–féle csiganyag szintén tartalmaz erről a kontinensről származó példányokat. 1925–ben Ecuadorból, a szegedi származású Rosenfeld Richárd ajándékként, nagyobb tétel–számú madárpreparátum és néhány tengeri csiga érkezett. A küldemény legértesebb részének a kolibrik tekinthetők.

Az Uruguay fővárosában, Montevideóban élő, szegedi származású Deák Ábrahám Ferenc adományaival hosszú évtizedeken át, támogatta intézményünket. Ha hihetünk a legendákban, akkor az adakozási kedv Móra egyik beszédét hallgatva ébredt fel benne, valamikor az 1920–as években. Adjuk át a szót az adomák atyámesterének, Csongor Győzőnek (1960/b):

„A 20-as években egy derék szegedi kárpitosmester hallgatta egyik előadását, amelyen Móra - mint mindig -, akkor is szívvel–lélekkel fordult az egyszerű emberekhez. Kérte hallgatóit, hogy aki tud valamiről, vagy talál valamit, hozza be a kultúrpalotába. „Ha valaki még szegényebb a szegedi múzeumnál, egy pár krajcárt is kaphat érte ...” Deák Ábrahám Ferencnek hívták ezt a kárpitosmestert, aki lelkébe véste ezeket a szavakat. Régi vágya volt, hogy valamit ő is adhasson szülővárosának. Egy harcos munkásélet után - néhány évvel ezelőtt - 25 évi távollét után Montevideóból személyesen hozta haza a délamerikai ritkaságokat a szegedi múzeumnak. Így még a legutóbbi éveknek ez a legjelentősebb adománya is Móra Ferenc személyes varázsának köszönhető.”

Csongor Győző maga is feltétlen rajongója volt Mórának, így könnyen szót értett messzire szakadt honfitársunkkal. Személyes kapcsolatuknak is betudható, hogy 1955–ben Deák Ábrahám Ferenc 20 dél–amerikai ásványt küldött múzeumunknak. A következő évben (1956–ban) az Uruguayi Természettudományi Múzeum ajándékként újabb 25 ásvány érkezett¹⁰⁶.

Az utóbbi csomagban 8 madár is volt. A Dél–Brazília, Parguay és Uruguay mocsaraiban élő csája (*Chauna torquata*) faunisztikai ritkaságnak számít. Rend-

¹⁰⁶ A MFM természettudományos leltárkönyve II. (1953–2000).

–in.: MFM Adattára isz.: –

szertanilag a tüskésszárnyú madarak (Anhimidae) közé tartozik, amely a lúd- és récefélékkel áll rokonsági kapcsolatban¹⁰⁷.

Nem árt tudni, hogy Deák Motevideóban is szegény ember maradt. Így nem meglepő, hogy közel 3 évtized elteltével hallunk ismételtlen róla. 1982-ben és 1983-ban újabb tárgyakkal lepett meg bennünket. Küldött néhány ásványt, 2 nandutojást, 2 tarisznyarákot, rovarokat, tengeri csigákat, 4 tatut, 7 főkafogat, 1 tengeri csillagot, 1 amazóniai ijjat, melyhez 2 vessző társul, 1, a pampákon használatos bolát és 1 Észak-Brazíliából származó porcoshal kövületet. Az utóbbi máig legfélétebb kincseink közé tartozik.

Az 1986-ban kapott 22 tárgy¹⁰⁸ felsorolást ezúttal mellőzzük, mindössze 2 madárpreparátumra szeretnénk felhívni a figyelmet. A „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításunkban, a látogatók tekintete először rendszerint a nandukakason (*Rhea americana*) akad meg. Mellette egy fióka és néhány tojás látható (valamennyien Uruguayból származnak). A tűzföldi pingvin (*Spheniscus magellanicus*) azok számára is meghökkenítő látvány, akik a különféle természetfilmekből jól ismerik ezt a fajt¹⁰⁹.

Deák Ábrahám Ferenc valamennyi adományát a Magyarok Világszövetségén keresztül juttatta el intézményünkhöz. 1988-ban e szervezet meghívására hazalátogatott szülővárosába. Szegedi programját Moldovay Gézáne és Gaskó Béla állította össze.¹¹⁰

Hidas József, a madártan professzora Makón született, 1950 óta él Brazíliában. Az általa létrehozott Museum de Ornithologia Goiania egyike a legjelentősebb dél-amerikai madárgyűjteményeknek. 1969-ben félig cserébe, félig ingyen 37 dél-amerikai madarat küldött a Móra Ferenc Múzeumba. Ezt később kisebb volumenű cserék is követték¹¹¹. Marián Miklós láthatóan arra törekedett, hogy a Rosenfeld Richárd-féle anyagot a Hidasitól beszerzett példányokkal „kiállítás-kész” állapotba hozza. (A megszaporodott dermoplastikákból készült többek között a „Repülő drágakövek” c. időszaki kiállítás.)

Ha Szeged nem is tekinthet nagy mecénásként Hidasira, a megyei múzeumi szervezet igen. Az 1980-as évek elején (több alkalommal) közel félezer preparátumot ajándékozott szülővárosának. Mivel Makón nincs természettudományos gyűjtemény, a szóban forgó tárgyananyag Szegedre került.

A véletlenek szerencsés egybeesésének köszönhető, hogy a Szegedi Vadaspark szintén kiemelt feladatként kezeli a dél-amerikai állatvilág bemutatását. Ettől kezdve már csak a preparátási költségek korlátozhatják lehetőségeinket.

¹⁰⁷ MFM természettudományi leltárkönyve 2.

¹⁰⁸ A MFM nyugtázó levele a Külügyminisztérium Emigrációs Politikai Osztályának –in.: MFM Adattára isz.: 674/25/86

¹⁰⁹ Deák Á. F. 1986. évi küldeményeinek összegzése.

–in.: MFM Adattára isz.: 674/25/86

¹¹⁰ 1988. évi természettudományi munkajelentés

¹¹¹ MFM természettudományi leltárkönyve 2.

Az 1974-től napjainkig tartó időszak eseményei

Személyi és szervezeti változások 1974 és 2000 között

Az 1970-es évek elején a természettudományi osztályon belül alapvető személyi változások történtek. Az elmúlt évtizedek 3 meghatározó személyisége szinte egyszerre vált meg intézményunktől. 1973-ban elhunyt gyűjteményünk második megalapítója, Beretzk Péter. Marián Miklós 1974. július 31-én, Csongor Győző 1975. február 20-án vonul nyugállományba.

A váltás – mint az egy hosszú és sikeres korszak után általában lenni szokott – egyáltalán nem bizonyult zökkenőmentesnek. A hogyan tovább kérdésében két, egymástól alapvetően eltérő szemlélet csapott össze.

Dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató – felismerve az új idők tudományos trendjeit – a régészet szakmai vertikumát ki akarta terjeszteni az alkalmazott természettudományos kutatások irányában is. Erre a lépésre tulajdonképp már Móra korában szükség lett volna. A (szakember híján) esetenként ballasztként kezelt csontok, növényi és állati maradványok ugyanis, a hajdani emberek mindennapjairól meghatározó jelentőségű háttér információkat rejtegetnek.

E nem elhanyagolható jelentőségű határterületek kutatása szervezett csoportmunkát feltételez. Egymaga még a xylogotomia hazai atyamesterének tartott Greguss Pál professzor sem tudott csodát tenni.

A lehetőségekhez képest, a szegedi egyetem embertani tanszékének kutatói kapacitása sem tekinthető optimálisnak. Az intézmény megalakulása óta egyike a legkisebb létszámú tanszéknek, ráadásul nem minden antropológus foglalkozik történeti csontanyaggal.

A profilváltás idején (tehát az 1970-es években) a Csongrád megyei múzeumi szervezet ásatásain előkerült csontanyag feldolgozása akár több főállású antropológust is elláthatott volna munkával. (Egyet, amennyit a megyei múzeumigazgató javasolt, mindenképp.)

Más kérdés, hogy a régészeti ásatásokra épülő háttérkutatásokat az egyetemek keretein belül lehet(ne) leghatékonyabban művelni. Egy humánbiológiai, archeobotanikai és archeozoológiai kutatóintézet (vagy akár múzeum) gyakorlatilag minden problémát megoldana. Így a hagyományos természettudományi profil sem sorvadna el, és a régészek is hozzájuthatnának a szükséges információkhoz.

Kovács István (Endre) vezető szakfelügyelő ügyesen felállított csapdát sejtett az utódlási tervzetben. Nem kellett különösebb jóstehetség ahhoz a felismeréshez, hogy amennyiben az ország legdinamikusabban fejlődő vidéki régészcentrumában a „klaszszikus” zoológia és botanika helyét az archeológiához kapcsolódó interdiscipinális kutatások veszik át, rövidesen azok jelentik az egyedüli természettudományt.

Az imént vázolt, nem túl biztató jövőképet Kovács a Beretzk Péter és Marián Miklós nevével fémjelzett madártani kutatások folytatásával kívánta megakadá-

lyozni. Idézzünk egy jellemzőnek tekinthető részletet az 1973. évi szakfelügyeleti jelentésből¹¹²:

„Jelentős változás: Marián Miklós a Csoport vezetője 1974 márciusával nyugdíjba vonul, felszabaduló illetményére egy kezdő anthropológust és egy kezdő zoológust terveznek alkalmazni. Ez a megoldás egyenlőre nem erősíteni, hanem gyengíteni fogja a megyei természettudományi munkát. Ennek elkerülése érdekében a szakfelügyelet javaslatot tett X. Y., magasszintű zoológiai tevékenységet is felmutató (Z. helységbeli) –35 év körüli korban lévő– gimnáziumi tanár alkalmazására, akinek tevékenységétől az eddigi tudományos szint tartása mellett az ismeretterjesztő tevékenység jelentős fejlesztése lett volna várható. A két fiatal számára is szerencsésebb lett volna egy tapasztalt szakember mellett elkezdni a múzeumi munkát.”

Ismerve a kérdéses jelölt tudományos eredményeit és emberi tartását mindaz, amit a vezető szakfelügyelő leírt róla, szóról szóra igaz. Mivel semmiképp sem szeretnénk megbántani az általunk is tisztelt zoológust, neve helyett két általánosító karaktert használtunk. Ami a két fiatal betanítását illeti – a merőben eltérő profi-
lok miatt – már korántsem ennyire egyértelmű a helyzet.

A klasszikus (tehát nem interdisciplinális jellegű) természettudományos szak-
ágnál a taxonváltást Trogmayer a korábban elhanyagolt gyűjteményrészek fejlesztésével indokolta. A profilváltáshoz megszerezte Dr. Kaszab Zoltánnak, a Természettudományi Múzeum főigazgatójának a támogatását is¹¹³.

A szakfelügyelet és a helyi intézményi vezetés között apróbb feszültséget gerjesztő kérdésben végül kompromisszumos megoldás született. Elsőként (az anthropológiára szakosodott) Hajpál Aranka biológus került intézményünkhöz, aki 1973 júniusától 1974 májusáig dolgozott nálunk. A meglehetősen rövid idő mind-
össze arra volt elegendő, hogy lerakja a halcsontváz gyűjtemény alapjait. Munkás-
ságával kezdődött el az a hosszú ideig (az éves munkatervék és jelentések tanúsága szerint egészen 1997-ig) tartó kísérlet, amely a természettudományon belül az interdisciplinális profil kialakítását célozta. Az elképzelés valószínűleg azon bu-
kott meg, hogy az ilyen jellegű kutatásokhoz több szakember kellett volna.

A szakdolgozata alapján bogarász (entomológus) irányultságú Gaskó Béla munkaviszonyának kezdete 1974. január 1. (Az új munkatársak csoporttársak vol-
tak a JATE biológus szakán.)

¹¹² Jelentés szakfelügyeleti kiszállásról (1973. 11. 27–28.) készítője: Kovács István (Endre)
–in.: MFM Adattára ísz.: –

¹¹³ Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató levele Kaszab Zoltán akadémikushoz
a MFM természettudományi részlegén tervezett profilváltásról
–in.: MFM Adattára ísz.: 7/28–2/74

A természettudományos szakfelügyelő személye 1975-ben megváltozott. Csongrád megyét Kovács Istvántól dr. Mészáros Ferenc vette át, aki támogatólag tudomásul vette az időközben véglegessé vált taxonómiai profilváltást.

Kovács István (Endre) a történetek ellenére sem érzett (éreztetett) sértődöttséget. Nem tudtunk olyankor felkeresni, hogy „ne ért volna rá”. Ha kellett rovartüket és ragasztócédulákat szerzett teljesen ingyen, máskor erősen önköltségi áron ki nyomtatta a lelőhely- és a determináló címkéinket stb. Ezek így utólag apró dolgoknak tűnhetnek, de akkoriban nagyon fontosak voltak számunkra.

A múzeumi természettudományos profil „önmeghatározó helykeresése” semmiképp sem tekinthető szegedi specialitásnak. Az 1980-as évek közepén, az elhíresült Kiss Tamás–Papp Jenő „jegyzékváltásban” már nem a munkáltató és a szakma képviselője győzködi egymást, hanem két méltán elismert biológus–múzeológus fejt ki véleményét a hogyan tovább kérdésköréről.

Kiss Tamás (1983) véleménye az alábbiakban összegezhető:

1./ A természettudományos múzeológiai tevékenység terén fundamentális módszertani és szemléletbeli változásokra lenne szükség.

2./ Nem tagadva, hogy a régmúltban (Borbás Vince korában) a múzeumok gyűjtőtevékenysége alapvető fontosságú volt, napjainkra azonban ez a feladat sokadrendű tényezővé degradálódott.

3./ A fenti tények egyenes következménye, hogy a muzeológusok nem tudnak megfelelő választ találni a környezetvédelem (természetvédelem ?) felmerülő kérdéseire. Szó szerint idézve Kiss Tamás (1983) véleményét:

„Valójában kétféle viselkedési mód jelent meg: egyesek eltemették – és többnyire még ma is temetik – az élővilágot az emberiséggel együtt, mások a – környezetvédelmi alapelvek hangoztatása mellett – ugyanolyan nagyságrendben gyűjtötték a növények és az állatokat, mint a „rég szép időkben”.”

4./ A biocönózisok szempontjából a múzeumi gyűjtőmunka ugyanolyan antropogén ártalom,

„mint például a gyomosodás és a levegő szennyeződése”. Önmagában tudományos tevékenységnek sem nevezhető, mert „A kutatásokban a tudományos tevékenység, a meghatározott anyag korszerű módszerekkel történő feldolgozását jelenti.”

5./ A jövő útja a megőrzés, továbbá a célirányos gyűjtés, melynek elméleti bázisa az általános ökológiai szemlélet.

6./ Az amatőr kutatók munkája többnyire színvonalatlan, következésképp az igazán korszerű projektekben (a jelenlegi mértékben) nincs is szükség rájuk.

7./ A szakmúzeológusi gárda sem sokkal különb az amatőröknél.

8./ A jövő útja a fotódokumentáció, a speciális szakképzettség és a team szemlélet.

Papp Jenő válasza

A sokak számára provokatív jellegűnek tűnő vitairatra Papp Jenő (1985–1986) higgadt hangnemben, meggyőző érveléssel válaszolt. Vegyük sorra írása lényegesebb pontjait.

1./ Általános érvényű szentenciák megfogalmazásának csak akkor van értelme, ha egyidejűleg figyelembe vesszük lehetőségeinket is. Különösen igaz ez a megálapítás az ún. „kismúzeumokra”.

„Saját magam is tapasztaltam és éreztem azt a tényt, hogy vidéki múzeumban azok a társadalmi és gazdasági folyamatok, melyek természettudományos muzeológusi munkánkat érintik, befolyásolják, vagy éppen keresztezik, sokkal jobban átalakítják mindennapos és speciális entomológiai, továbbá általános természetvédelmi, illetve újabbban környezet- és természetvédelmi munkánkat, mint Budapesten.”

2./ A szakember ellátottság nemhogy a team munkához nincs meg, de az egyes személyes múzeumokban a munka jellegét is meghatározza.

„Vidéken tehát az 1960-as évek végéig, az 1970-es évek elejéig egyetlen muzeológus volt kénytelen elébe menni, majd „elvállalni” és megoldani valamennyi, „az élet” által felvetett természettudományos problémát. Aki csak valamennyire is jártas a természettudományi muzeológia szakterületén, az tudja, hogy szinte áttekinthetetlenül sokféle szaktudományhoz kellett legalább „konyítani” az illető muzeológusnak.”

3./ A célirányos gyűjtést nem új találmány, hiszen Kitaibel Pál óta (közel 200 esztendeje) minden tudományos kutató ezt teszi.

„Mindnyájan nagyon is átgondoltan végeztük és végezzük egyik leglényegesebb muzeológusi kötelességünket, éspedig a természettudományi gyűjtést, ki-ki a maga szakterületének megfelelően, de – és ezt a de-t nyomatékosan mondanám – sohasem feledkeztünk meg arról, hogy saját érdeklődési körünkön kívül általában is van kötelezettségünk gyűjteni. Ez következett abból a tényből, hogy egyedül voltunk valamely vidéki múzeumban, tehát számos szakterület gyűjtési kívánalmainak kellett eleget tennünk. Ha más indíték nem volt, akkor legalább egy-egy eltervezett, vagy éppen készülő természetrajzi kiállítás részére végeztünk gyűjtést, amit – ha úgy tetszik – nevezhetünk úgy, hogy „mindent gyűjteni kell.”

4./Az amatőr kutatók nélkül nem lennének olyan regionális programok, mint a Bakony, természeti képe, a Mecsek-, az Alpokalja- és a Mátra-kutatás. Munkáik többsége megüti, sőt meghaladja a „nemzetközi szintet”, már ha egyáltalán létezik ez a kategória.

5./ A tudományos munka nem a feldolgozásnál kezdődik, ugyanis
„A gyűjtést nem önmagáért végezzük! Meggyőződéselem, hogy a mi tudományunkban a gyűjtés a tudományos munka első szakasza.”

A természettudományos gyűjtőmunka, mivel egyaránt tág teret enged a félreértéseknek és a szándékos értetlenkedésnek, azóta is neuralgikus pontnak számít. Szegeden sincs ez másképp. A Beretzky-féle periódusban az volt házon belüli slágerkérdés, hogy minek az a sok madár. Marián idejében hasonló vehemenciával firtatták, mire jó nekünk a rengeteg kígyó-béka. Manapság –minő meglepetés– néhány kollégánk arra kíváncsi, hogy a sok apró bogár helyett miért nem gyűjtünk(!?) madarakat.

A magukat zöldeknek vélő „mozgalmárok” között –szerencsére nem túl gyakran– szintén hallani olyan szirénhangokat, miszerint a múzeumi preparátumok a vadászösztön kielégítését szolgálják. Kissé sarkítva a kérdést, mondanivalójuk az alábbiakban összegezhető: „Azért kell a muzeológusoknak az a sok rovar, mert egymás mellé rakva jól mutatnak a dobozban”. (A madarak a szekrényekben, a kígyók-békák a „befőttesüvegekben” stb. Mindenki kiválaszthatja a kedvére való taxont, de akár egyszerre az összest is.)

Az effajta „értékes” megnyilatkozások cáfolatára nem szabad túl sok energiát szentelni. A kérdések és a felvetések minden esetben magát a véleményalkotót minősítik. (Akkor is, ha ő ezt másképp érzékeli.)

Múzeumi tudományos előadói ülések

E rövid kitekintés után térjünk vissza Szegedre, ahol a személycserékkel terhelt időszakban az állandóságot, szakmai tekintélyével és hihetetlen munkabíráásával, egyedül Gallé László (sen.) képviselte. 1973-ban ő kezdeményezte a múzeumi tudományos ülésszakok évenkénti megrendezését.

A cél eredetileg egymás kutatásainak megismerése volt. Azzal, hogy rendezvényeinkre minden érdeklődőt meghívtunk, az információ belső áramoltatása mellett az ülésszak egyfajta tudománynpszerűsítő szerepet is betöltött.

Hasonlóval már próbálkoztak korábban is, de ezek a kísérletek alapkoncepció híján elhaltak. 1962-ben a Múzeumi Hónap során például az alábbi előadásokat hirdették meg¹¹⁴:

¹¹⁴ Jelentés a Csongrád megyei múzeumok által rendezett Múzeumi Hónap jelentőségéről (1962).

Sorszám	az előadó neve	téma megjelölés	megjegyzés
1	Bálint Alajos	A (Szeged) Tápé–szénégetői ásatás bemutatása	Trogmayer Ottó helyett
2	László Gyula	Az avarok hazánkban	
3	Csongor Győző	Csongrád megye természettudományos kutatásának a múltja és természetvédelme	
4	Marián Miklós	A középiskolai természettudományos nevelés és a múzeumi kiállítás kapcsolata	Érdeklődés hiányában elmaradt

Az 1973. évi Gallé–féle javaslatból¹¹⁵ érdemes néhány gondolatot szó szerint idézni:

„Az ülészak tárgya: A feldolgozó munka, vagy az erről készülő dolgozat szakelőadás formájában való ismertetése; ásatások eredményeinek ismertetése; beszámoló tanulmányutakról; a kartársak munkássága eredményeképpen megjelent könyv/ek/ ismertetése.”

„Az ülészak résztvevői: A megyei múzeumok minden tud. munkát végző dolgozója számára a részvétel legyen kötelező, de megjelenhetik mindenki a megyei múzeumok állományából, aki az előadások vagy ismertetések iránt érdeklődik. Kapjanak meghívót az illetékes megyei felettes szervek és Művelődési Osztályok illetékes előadói, továbbá a társmúzeumok.”

Az ötlet igazából 1974-ben valósult meg, amikor sikerült a teljes megyei múzeumi szervezetre kiterjedő rendezvényt tartani. A napirend a meghívó alapján az alábbiak szerint alakult:

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹¹⁵ Javslat múzeumi tudományos ülészak tartására
Készítette: Gallé László, datálása 1973. 08. 12.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

„Meghívó”

a Csongrád megyei Múzeumok Igazgatósága által 1974. évi október hó 28-án, hétfőn d.e. 9 órai kezdettel a szegedi Móra Ferenc Múzeum épületében rendezendő nyilvános

*II. tudományos előadóiülésre**Tárgysorozat:*

- 1./ Dr. Dömötör János: *Hódmezővásárhely műemlékei*
 - 2./ Dr. Csongor Győző: *Szeged régi címere és pecsétjei*
 - 3./ Dr. Juhász Antal: *Adatok a szegedi tanyák kialakulásához*
 - 4./ Tóth Ferenc: *A makói parasztházak telke*
 - 5./ Nagy Katalin: *Népi motívumok középkori kályha csempéinken*
 - 6./ Tóth Klára: *A „Kubikusok” c. csongrádi állandó kiállítás bemutatása*
- Üléselnök Dr. Trogmayer Ottó

Szünet

- 1./ Dr. Trogmayer Ottó: *A pusztaszeri ásatások újabb eredményei*
 - 2./ Hegedűs Katalin: *Újkőkori áldozati együttes Vésztő–Mágoron*
 - 3./ Kürti Béla: *A finnugor őshazakutatás jelenlegi állása*
 - 4./ Dr. Gallé László: *Lichenológiai adatok a jugoszláviai Vajdaság flórájához*
 - 5./ Gaskó Béla: *Szeged környékének Cerambycidae faunája*
 - 6./ Felföldi László: *Szeged–vidéki gyermekjáték-kutatás*
- Üléselnök Dr. Dömötör Mihály

*Az előadások 10–12, a hozzászólások 2–3 percesek
Vendégeket és érdeklődőket szívesen látunk”*

A rohamosan bővülő kutatói létszám hamarosan szétfeszítette az eredetileg „kismúzeumra méretezett” kereteket. Napjainkban az egyes tudományágak szekcióüléseken számolnak be legújabb eredményeikről. Az előadások többsége kifejezetten a kérdéses tudományág művelőinek szól.

Az elmondottak érzékeltetésére nézzük meg, hogy 1999-ben milyen szekciók voltak és ezeken hány előadást hallgathattak meg az érdeklődők¹¹⁶:

¹¹⁶ Az 1999. évi Múzeumi Előadóiülés meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

Tudományág	Az elhangzott előadások száma	Az összes előadásból a meghívott szakemberek előadásainak a száma
Régészet	6	3
Műtárgyvédelem	2	1
Történeti kutatások	12	6
Néprajz	14	7
Irodalom és művészettörténet	5	3
Természettudomány	4	2

Nagyfokú szakági elkülönülésre utal, hogy a meghívott előadók száma 5 tudományágban elérte, 1-ben meghaladta az 50%-ot.

Az 1980-as évek végén a felszaporodott és gyakran elhúzódó előadások miatt nem lehetett tudni, hogy ki, mikor kerül sorra. Mivel a természettudományos előadásokat következetesen legutoljára tették, leszámítva (és ez nem túlzás!) a 3–4 főből álló, félálomban lévő hallgatóságot, az előadó, ha nem is magában, de magának beszélt. A szervezés lehetetlenné tette, hogy szakmai közönséget hívjunk meg a (különbén nyílt) rendezvényre.

Ha valamire, akkor a vitákban kikristályosodó kontrollra, égetően szükségünk lett volna. 1990-ben úgy határoztunk, hogy a korábbiakkal szakítva, a természettudományos osztály saját előadóülést rendez. 1990 október 11-én a nemrég elkészült „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás termében az alábbi előadások hangzottak el¹¹⁷:

- 1./ Gaskó Béla: *A Maros-part Cerambycidáiról (cincér)*
- 2./ Moldovay Gézané: *A múzeumi archeobotanikai labor céljairól*
- 3./ Antal Tamás: *Színek és formák a természetben*

Csizmazia György előadását (*Fehét-tavi tanösvény és az inherens közművelődés*) a levezető elnök, Gaskó Béla olvasta fel.

Ezen a délutánon akkora hallgatóság gyűlt össze (madarászok, amatőr környezet- és természetvédők, a KNP munkatársai közép- és főiskolások stb.), hogy még a lépcsőkön is ültek. – Nem azért, me. nem vittünk be elegendő széket. – Ami a kölcsönös tájékozódást illeti, intézményünkben senki sem volt kíváncsi az eredményeinkre.

Sajnos a következő évben visszatért a közös rendezvény és a megszokott érdeklődés. Az önálló előadóülés sikere jól példázza a már említett szakági elkülönülést és azt, hogy eredeti cél és forma felett eljárt az idő.

¹¹⁷ A természettudományos előadóülés meghívója

Alapvető változás az állagvédelem terén 1974 után

1974 előtt minden jelentős korszakváltás azzal kezdődött, hogy a szakszerűtlen kezelés és tárolás következtében tönkre ment anyagrészeket leselejtezték. Sajnos erre mi is rákényszerültünk, de ténykedésünk kizárólag a leromlott állapotú rovargyűjteményre terjedt ki, és a megsemmisítésre ítélt preparátumok mennyisége sem volt túlzottan jelentős.

Mivel a korábbi melléfogások megismétlődésének még a lehetőségét is ki akartuk zárni, állagvédelmi koncepciónk új alapokra helyeztük. Elképzeléseink között első helyen szerepelt a biztonságos és lokalizálható mérgezések megteremtése.

A változások szükségességét érzékeltető történet szálai 1970–ig nyúlnak vissza. Ekkor a természettudományi raktárt nuvánózással, vagy ciánózással (Urogán–D ciángáz) kívánták fertőtleníteni¹¹⁸.

A mérgezéssel kapcsolatos biztonsági előírások annyira tanulságosak, hogy azokat teljes terjedelemben közre adjuk.

„NYILATKOZAT

Alulírott ezennel tudomásul veszem, és hivatalosan kötelezem magamat arra, hogy az alábbi pontokban foglaltakat maradéktalanul betartom, és /gondnokságom alá tartozókkal/ betartatom.

1./ A gázosításra kerülő helységekből dohányneműt, testápolószert, gyógyszereltávolítok.–Ha ezek közül valami mégis a gáztérbe maradna, gázosítás után azokat haladéktalanul összegyűjtöm, és megsemmisítem.

2./ Ugyancsak eltávolítok a gázosításra kerülő helységekből minden élő állatot. /Kutya, macska, baromfi, akvárium./

3./ A helységek zárókulcsait a helyszínen átadom, létrát biztosítok az esetlegesen szükséges és el nem érhető ablakok megnyitásához. Tudomásul veszem, hogy a gázosítást végző személyek az életbiztonságot oly módon is biztosíthatják, hogy a szabad visszatérésre megállapított időpont későbbre való kitolásával a helységeket továbbra is zárva tarthatják, a szükség szerinti időre. Ezen intézkedésből kifolyóan a Termelőszövetkezet segédüzemága semmiféle kártérítési kötelezettséget nem vállal.

4./ A visszatérésre vonatkozó óvórendszabályokat maradéktalanul betartom és betartatom. A szabad belépést követő napon, és azt követő éjszakán ahol személyek tartózkodnak, vagy munkát végeznek, bentartózkodásuk idejére az ablakokat szellőztetés céljából nyitva tartják.

5./ A gázosítás és a szellőztetés idejére éjjel őrség állításáról gondoskodom.

¹¹⁸ Ciánózás (Marián Miklós értesítése Kovács István főigazgató helyettesenek) (Datálása: 1970. 03. 19.)

–in.: MFM Adattára isz.: 156/1970

6./ *A gázosítási szemlejegyzőkönyvön szereplő műszaki hiányosságokat /pl: ablak rosz, kitört, vagy nem nyitható/ saját költségemen kiküszöbölöm, a gázosítás megkezdéséig.*

7./ *A helységekben található szekrények, ládák, fiókok megnyitásáról a gázosítás megkezdése előtt gondoskodom.*

8./ *Közvetlen a gázosítás előtt a telefonokat, valamint az összes elektromos berendezéseket kikapcsoljuk központi kapcsolóval a gázosítás időszakára.*

9./ *Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a gázosításra kerülő épület bejárati ajtainak száma.....db.és ezek összes kulcsainak száma:db.melyet,ill.melyeket a gázosítás és szellőztetés idejére a munkát végző dolgozók rendelkezésére fogok bocsájtani.*

Szeged. 1970.....hó.....-án

Fertőtlenítő,és Féregirtó

Üzemág részéről:

/gázmester/

(Szani Zoltán –senior–) ¹¹⁹

A megrendelő részéről:

(Dura Dezső és Trogmayer Ottó)

Az ilyen követelményekre szokták mondani, hogy a gázmester igazán lehetett volna szigorúbb is, hiszen a fenti végzatúra (évi rendszerességgel) ügyse teljesíthető. A mérgezés ideje alatti (1970. 08. 24–től 1970. 08. 27–ig tartó) zárva tartásról az érdekelteket természetesen értesíteni kellett¹²⁰. Bár a citált nyilatkozat szövegéből nem derül ki, milyen szert használtak, a kol-légák egybehangzó állítása szerint ez nuvángáz volt.

Az épület gázosításával még nem fejeződtek be az állagmegóvással kapcsolatos kellemetlenségek. A mai alsó bejáratnál lévő portásfülke helyén kialakítottak egy mérgezőkamrát. Itt tartották többek között a szénkénegező ládát, és „rothasztották”, majd főzték a csontpreparátumokat. Az ablaktalan helyiségben nem éppen par–fümillat fogadta az óvatlan látogatót. A Csongrád Megyei Tanács VB. Művelődési Osztályának munkavédelmi jelentése 1972–ben több dolgot szóvá is tett¹²¹. Idézzük:

¹¹⁹ Nyilatkozat –a gázosítás alatti teendőkről–

(Datálása 1970, a többi nem olvasható)

–in.: MFM Adattára isz.: 156–3/1970.

¹²⁰ Értesítés az Idegenforgalmi Hivatalnak az épület zárva tartásáról

(Datálása 1970. 08. 22.)

–in.: MFM Adattára isz.: 156/1970.

¹²¹ A Csongrád Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának

munkavédelmi jelentése

–in.. MFM Adattára isz.: 300–2/1972

„1./ Az új mérgező helyiségekben:

a./ Vívezetési víz biztosítása a kadáverek mosásához.

/régi helyiségből a kagyló áthelyezhető/

b./ elszívó berendezés ventilátorára védőrács.

c./ A kadáverek főzése a helyiség /ráccsal elválasztott/ előterében történik /bűz/. A főzőlap üzemeltetéséhez időlegesen felszerelhető földkábel szükséges /kb. 8 m./, a hideg padozat miatt ”

Marián Miklós nyugállományba vonulása után véglegesen megszűnt a szén-kezegetés. 1974-ben az egész raktárt globallal mérgeztük le, ami az emberi egészségre ártalmas ugyan, de a rágókártevőkre (moly, múzeumbogár, szücsbogár) kevésbé hatékony. Az MTM-től kapott kioktató intelmek ellenére Trogmayer Ottó úgy döntött, hogy a félig (sem) sikerült kísérletezgetések helyett, ideje lenne végre hosszú távú megoldást találni a kardinális jelentőségű állagvédelmi problémára.

Szorgalmazására a természettudományi raktárt és az állandó kiállítást BIOSTRIP kazettákkal mentesítettük a potenciális kártevő rovarok (molyok, múzeumbogarak, szücsbogár, kenyérbogár stb.) ellen. A fő gondot továbbra is az jelentette, hogy a kiállítást az intenzív gázosítás idejére be kellett zárunk. Így a szilárd halmazállapotú átvívő előnyeit nem tudtuk maradéktalanul kihasználni, hiszen a méregkockákat a látogatás megindulásakor el kellett távolítanunk a teremből.

1979-ben a BIOSTRIP kazetta véglegesen eltűnt a piacról, ezért arra kényszerültünk, hogy visszatérjünk a permetezésekre. Gázosító folyadékként a széles körben elterjedt UNIFOSZ 50 EC-t használtuk, melyhez hamarosan csak méregengedéllyel lehetett hozzájutni. Ezért, és a szigorú biztonsági előírások miatt a fertőtlenítéseket id. Szani Zoltán gázmesterre bíztuk.

A hatóanyag (DDVP) gőze rendkívül gyorsan ölt, a gázosítások a peték kivételével minden más fejlődési alakot (szemaforontot) nagy biztonsággal elpusztítottak. Sajnos (a kötelező átszellőztetés következtében) a hatás nem bizonyult eléggé tartósnak.

Az 1980-as elejétől különböző fantázianevek alatt (DELTASTRIP, CATCH stb.) lehetett kapni szilárd átvívőjű, kazettás diklórfosz-t, így visszatértünk az eredeti módszerünkhöz.

Az igazi áttörést a piretroid alapanyagú szerek megjelenése jelentette. Ma már kizárólag ezeket használjuk.

A teljes légtér elgázosítása BIOREZMETRIN-nel történik, az ablakok réseit és szekrények előtti sávokat COOPEX-B porzóval kezeljük, a dobozokba és a szekrényekbe légtérüknek megfelelő méretű, PROTECT-B kockák kerülnek.

A permetezéseket és a porzásokat immár több, mint egy évtizede ifj. Szani Zoltán végzi. A két mérgezés közötti holt időben a folyamatos mérreg-szintet piretroid hatóanyagú kazettákkal tartjuk fenn.

A természettudományi raktárban, továbbá a múzeum főépületében lévő állandó kiállításunkban évente 2 alkalommal végzünk teljes körű, preventív¹²² mérgezést. Ez gyakorinak tűnhet, de számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy a puffertolt körülmények között fejlődő múzeumbogarak generációváltása felgyorsul. Mivel a télen gyakorlatilag fűtetlen ópusztaszeri kiállításainkban ilyen veszély nem fenyeget, ott elég az egyszeri fertőtlenítés.

Az utóbbi évtizedben mindössze egyetlen alkalommal került sor UNIFOSZ–al történő permetezésre. 1996–ban az „Avarnak mondták magukat” c. régészeti állandó kiállításban arra figyeltünk fel, hogy a háttérborításként használt filcet rágja a múzeum– és a szücsbogár. A fertőzés tovaterjedését úgy kívántuk megakadályozni, hogy a tényleges gócon kívül minden veszélyeztetett termet elgázosítottunk. (Az eset óta több–kevesebb rendszerességgel a régészeti osztály szintén fertőtleníteti kiállításait.)

A polihisztorság korától a természettudományi osztály megalakulásáig Kiből lesz a jó néprajzos?

Az 1970–es évek vége felé furcsa helyzet állt elő. Gallé László megrendült egészségi állapota miatt gyakorlatilag két főre olvadt a korábbiakban szebb napokat megélt természettudományos részleg. Mivel a létszámot egyelőre nem lehetett fejleszteni, a munkatársakat (a szakági szerkezet korszerűsítésére hivatkozva) 1978–ban, önálló csoportként beolvasztották a néprajzi osztályba. Irányításunkat dr. Juhász Antal vette át. Az együtt töltött évek alig jelentettek érdemi változást. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató támogatásával hallgatólagosan megmaradtak a korábbi természettudományos kutatási profilok.

A helyzetünk így sem tűnt túlzottan rózsásnak. Mindinkább szűkülő lehetőségeinket illúzió lenne a Bakony, vagy a Mátra Múzeuméval összevetni. A gyűjtőutak szinte kizárólag kerékpárral és gyalogszerrel folytak. Felszereltségünk lényegesen alatta maradt az átlagos amatőrökének. (Itt nem a budapesti „nagyokra”, hanem a helyi, lényegesen „kisebbségre” gondolunk.) A határozásokhoz úgy kértünk kölcsön az egyetemről binokulárist.

Ezekben az esztendőkből a szomszédos Békéscsabára is irigységgel vegyes csodálattal tekintettünk (fel). Míg mi azzal mulattuk a drága időnket, hogy „kitöltésük tartalommal a megváltozott szervezeti kereteket”, – némi képzavarral élve – Réthy Zsigmondék megvadult üstökösként zúgtak el mellettünk. Mészáros Ferenc szakfelügyelő 1984. évi jelentésében ekképp összegezte a látottakat:

¹²² Azért preventív, mert 1974 után nem észleltünk Anthrenus fertőzést.

„A csoport szakmai tevékenységének feltételei jelenleg igen mostohák. Az országos irányelvek szerint e részlegnek a teljes Dél–Alföldre kiterjedő feltáró és feldolgozó munkát kellene folytatnia a botanika, a zoológia és az antropológia területén, ill. kutatási centrumként szerveznie kellene ezt a kor sürgette tevékenységet. Csekély létszámánál fogva ezt a feladatot a csoport nem tudja teljesíteni. Az erőteljesebb szakmai tevékenységet tárgyi feltételek hiánya is nehezíti: a gyűjtemény igen nagy – az anyag állagát is veszélyeztető – helyhiánnyal és tárolóbutor–hiánnyal küzd s egyéb felszerelése is korszerűsítésre és kiegészítésre szorul.

A két munkatárs szakmai felkészültsége jó, előírt feladataikat hozzáértéssel, lelkiismeretesen teljesítik.”¹²³

Szerencsére egyszer minden véget ér, még a kényszerű „polihisztorság” ideje is lejár. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató (akárcsak 1974–ben) ismét partnernek bizonyult a fejlesztések megvalósításában.

Megalakul a természettudományi osztály

1985–ben két új munkatárssal bővült a természettudományi részleg. Először Tóth László került hozzánk raktárkezelőnek. A státust nem kellett véres verejtéssel kiokumálni, hiszen egy ekkora gyűjtemény rendben tartása (és fejlesztése) önmagában is legalább 2 ember teljes munkaidejét leköti.

Munkába állásával a nyilvántartási és rendszerezési munkák (az egyedileg leltárköteles tárgyak kartonozása, lelőhely és determináló cédulák gépelése, sokszorosítása, elhelyezése, felvágása stb.) érzékelhetően felgyorsultak.

Legalább ennyire lényeges, hogy elvégzi mindazt a nem túl látványos, ám létfontosságú állagvédelmi háttérmunkát, ami a gyűjtemény fennmaradásához szükséges. Figyelemmel kíséri a tárolt anyagrészek állapotát, a raktárban és a kiállításban felügyeli a rágókártevők (múzeumbogár, molyok, szücsbogár...stb.) elleni mérgezéseket. (A fertőtlenítések napjainkban elsősorban a megelőzést szolgálják, mert raktárunk és kiállításaink kártevőmentesek.) Izoproil alkohollal rendszeresen feltölti a herpetológiai gyűjtemény folyadékos preparátumait.

Raktárkezelői teendői mellett a kezdetektől fogva aktívan közreműködik a különféle terepmunkákban. Ellenőrzi a rovarkineveléseket, rögzíti (naplózza) azok adatait.

A részmunkaidőben foglalkoztatott dr. Moldovay Gézané munkaköri leírásban rögzített feladatai (pollenanalízis, faminták meghatározása) szervesen kapcsolód-

¹²³ A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet természettudományi szaktevékenységéről

–szakfelügyeleti jelentés–

(Készítette: dr. Mészáros Ferenc szakfelügyelő, datálása Budapest, 1985. január 17.)

–in.: MFM Adattára isz.: – (TTM isz.:123/1/1985)

tak a régészeti feltárásokhoz. Megfelelő anyagi háttér nélkül a pollenanalízis hamarosan lekerült a napirendről. A kevésbé költségigényes faszerkezet vizsgálat biztatóbb lehetőségnek tűnt. Moldovayné rengeteg utánajárással, gyakorlatilag a semmiből létrehozott egy xylotómiai labort. Ennek felszerelésekor a Kőbányai Gyógyszergyártól, az Igazságügyi Orvosi Intézetből, továbbá a Szegedi Élelmiszeripari Főiskolától, eszközökben és vegyszerekben tetemes összegű támogatást szerzett intézményünknek.

Elsajátította az alapvető szakmai fogásokat és a meglehetősen kezdetleges műszerezettség mellett olyan technológiát dolgozott ki, amellyel kifogástalan fametszeteket tudott készíteni. 1991-ben dél-alföldi fafajokból megkezdte az összehasonlító metszet-gyűjtemény kialakítását.

A metszetek tárolása (a probléma újszerűsége miatt) nyilvántartási gondokat okozott. Az alábbi részlet az 1992. évi munkajelentésből származik¹²⁴:

„A mikrotommal készült fametszetek leltározása speciális problémát vet fel, hiszen elvileg nem tartozik sem az egyedileg leltárköteles, sem a szekrénykataszteres nyilvántartású anyaghoz. Célszerűnek tűnik a metszetek szekrénykataszteres kezelése, de úgy, hogy azokhoz minden háttér információ rendelkezésre álljon. Így "leltárkészzen" felvihetők számítógépre is.”

1992-ben a megyei múzeumi szervezet tudományos előadóülésén „A klárafalvi avar temető koporsómaradványai” címmel tartott referátumot. A temetőről írásos jelentést is készített.

Terepbotanikusként átvette Csongor Győző kedvenc területeinek (Dorozsma-Nagyszék, Zsombói-láperdő, Mórahalom, Csipak-semlyék, Ásott-halom, Kiss Ferenc Emlékerdő) a vizsgálatát. 1993-tól részt vett Csongrád megye természetes és természetközeli területeinek feltérképezésében.

1994-ben őszinte sajnálatunkra megvált a múzeumtól.

A személyi állomány fejlesztését követően 1986-ban végre osztállyá szerveződünk. A konzervátori munka hatékonyabbá tétele érdekében, a gerinces taxonok specialistájának számító Keszei Péter preparátor 1988-ban visszatért intézményünkhöz. Főleg a terepmunkákban és a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás elkészítésében nyújtott nélkülözhetetlen segítséget. Munkaviszonya 1996-ban szűnt meg.

Mint osztálynak, tágabb lehetőségünk nyílt arra, hogy szövetségesek után nézzünk. Az 1986-tól 1990-ig tartó múzeumi középtávú tervidőszak idejére együttműködési megállapodást létesítettünk az OKTH Dél-Alföldi Felügyelőségével¹²⁵. 1987-ben Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológiai Tanszékével kötöt-

¹²⁴ A természettudományi osztály 1992. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

¹²⁵ A természettudományi osztály 1986. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

tünk hasonló jellegű megállapodást¹²⁶, majd Tury Géza szorgalmazására 1988–ban a Szegedi Vadaspark következett¹²⁷.

A gyűjteményben korábban mindössze egyetlen revízió történt. Először (1967–ben) az ásványokat, a kőzeteket, a kövületeket, valamint a gerinces taxonokat nézték át, utána (1968–ban) a puhatestűeket és a szekrénykataszteres nyilvántartású tárgyanyagot. Mi két teljes körű revíziót hajtottunk végre, az első 1987–ben, a másodikat 10 év múlva, 1997–ben. Érdeemes betekinteni az 1987–es revízió ütemtervébe, mert az egyben a szakterületek leosztását is jelzi.¹²⁸:

1./ A szekrénykataszteres növényanyag revíziója

1987. 07. 01.–07. 31. Témafelelős: Moldovay Gézáné

Hitelesítő: Bátyai Jenőné

2./ A szekrénykataszteres rovaranyag és a csontgyűjtemény revíziója

1987. 08. 01.–08. 31. Témafelelős: Gaskó Béla

Hitelesítő: Tóth László

3./ A puhatestű-, valamint az ásvány- és kőzetgyűjtemény revíziója

1987. 09. 01.–09. 30. Témafelelős: Gaskó Béla

Hitelesítő: Tóth László

4./ A kövületek, továbbá az emlősök revíziója

1987. 10. 01.–10. 31. Témafelelős: Gaskó Béla

Hitelesítő: Tóth László

5./ A madárgyűjtemény és a herpetológiai anyag revíziója

1987. 11. 01.–12. 30. Témafelelős: Gaskó Béla

Hitelesítő: Tóth László

6./ A revízió jegyzőkönyvének az elkészítése

1987. 12. 01.–12. 31. Témafelelős: Gaskó Béla

Hitelesítő: Tóth László

Az átépítés miatt kerítésrással megközelíthető raktárban az ütemezést csak külső munkaerő bevonásával tudtuk tartani. A rovarok és az apróbb csigák számolásánál sokat segített Rudner József (akkor) középiskolai tanuló és Pópity János természetvédelmi őr.

1989 újabb nevezetes dátumnak számít a természettudományos osztály életében. Az év során (1985–höz hasonlóan) 2 újabb munkatárssal bővült a személyi állomány. A 100 esztendő története során mindvégig kezelő nélküli ásvány- és

¹²⁶ Megállapodás (MFM és JGYTKF között)

–in.: MFM Adattára. isz.: 426/26/22

¹²⁷ A természettudományi osztály 1988. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹²⁸ A természettudományos gyűjtemény 1987. évi revíziójának ütemezése
Csatolva a revízióról készült jelentéshez.

–in.: MFM Adattára isz.: –

közettár fejlesztését Varga András geodéta vette át, aki 2000–ig ellátta a megyei múzeumi szervezet számítástechnikai rendszergazda feladatait is.

Antal Tamás a kiállításrendező csoportból került át hozzánk. Feladatköre kezdetben ugyanaz volt, mint 1974–ben Hajpál Arankának. Folytatta az összehasonlító halcsontváz gyűjtemény gyarapítását, különös tekintettel Csongrád megye jellemző vízi élőhelyeire. Az így nyert összehasonlító anyag az ásatásokból előkerült halmaradványok azonosítását hivatott szolgálni. Az eredeti elképzelések szerint 1990–re kellett volna a determinált alapgyűjteményt kialakítani. Ezzel egyidejűleg rá testálták a Marián Miklós által létrehozott madár– és emlőscsont gyűjtemény kezelését és fejlesztését. Feladatai 1998–tól az osztály fotó– és diatárának gondozásával egészültek ki.

Moldovayné, Varga András és Antal Tamás munkába állításával kétpólusúvá vált a természettudományi osztály, ami a munkajelentésekben és a tervekben is tükröződik. Ezekben elkülönítve tárgyaltuk az ökofaunisztikai–természetvédelmi, illetve a régészethez kapcsolódó (interdiszciplinális) profil problémáit. 1989 és 1994 között a két munkacsoport egyaránt 3–3 főből állt.

Az 1990–es évek közepétől jórészt csak papíron létező „interdiszciplinális kötődés” 1997–ben véglegesen megszűnt. E kísérlet sorsa igazolja az 1974. évi szerkezeti váltás kapcsán leírtakat. Megfelelő intézményi és anyagi háttér nélkül, a segédtudományok kudarcra vannak ítélve.

A néhai szakág lényegesebb eredményei között említhetők Varga András dél-amerikai útjai. 1993–ban és 1994–ben Peruban Thor Heyerdahl ásatásán vett részt az agyagpiramisok fűrésszel történő szerkezeti kutatásában. 1996–ban 1997–ben és 1998–ban Bolíviában a Cochabamba völgy inka és preinka településszerkezetét, valamint ennek öko–antropológiai sajátosságait tanulmányozta. Kint tartózkodása alatt szoros munkakapcsolatot épített ki a Cochabamba Antropológiai és Régészeti Múzeummal. Több alkalommal segítkezett a megyei múzeumi szervezet régészeti előfelméréseiben.

Antal Tamás 1994–ben jelentést készített a Csongrád–Ellésmonostori sírokban talált állatsontokról, valamint a pitvarosi víztározó helyén folytatott ásatás madárcsontjairól és tojásmaradványairól.

Mivel Moldovay Gézané a régészekről nem kapott határozásra váró famintákat, tudományágot váltott. A néprajzi gyűjteményben lévő, 1906–ban beletárolt hegedű anyagvizsgálatával (Moldovay 1993–1994) sikerült a kétkedőket meggyőznie a xylogén létének igazolásáról.

1997 után Antal Tamás abbahagyta a halcsontvázak készítését, helyette az osztály igencsak megszorodott kiállításában vállalt kivitelezői feladatokat. Varga András megmaradt az ásványok gyűjtése mellett. Alapfeladataikon túl, esetenként mindketten rész vesznek a természetvédelmi előfelmérések terepmunkáiban.

A Mészáros Ferenc 1984. évi szakfelüyeleti jelentésében nehezményezett dolgok közül a zsúfoltság szűnt meg legkétségtelenebb. 1989–ben, a rendszeres mérgezést és feltöltést nem igénylő tárgyak tetemes hányadát kiköltöztettük a Csongrád me-

gyei múzeumi szervezet algyői raktárbázisára. Először mindössze 2 szobát kaptunk, ami hamarosan 5 helyiségre bővült. Az áttelepüléssel elhelyezési gondjaink jórészt megoldódtak, de a probléma azért nem szűnt meg teljesen. Speciális (célirányos) tárolóeszközöket (pl. rovarszekrényeket, vagy rovardobozokat) továbbra is csak igen korlátozott mennyiségben sikerült beszerezniük.

Az egyes részgyűjtemények helyzete 1974 és 2000 között

1./ Ásvány, kőzet és kőületgyűjtemény

A számottevő ásvány- és kőzettárak gyűjtőköre sehol a világon nem lokalizálható egy szűkebb tájegységre. Néhány kisebb tájmúzeumot kivéve, hazai kőgyűjteményeinkben a helyi ásványok és kőzetek mennyisége (főként a limitált kínálat miatt) alárendelt szerepet játszik. További jellemzőként említhetjük, hogy a tárgyak lelőhelyei sem esnek szükségszerűen egybe a tudományos feldolgozás helyszíneivel. Az eddig elmondottak vonatkoznak olyan, hegyekhez „kapcsolódó” múzeumokra is, mint amilyen a zirci, a gyöngyösi, vagy a miskolci.

Ásványgyűjtemény ott alakul ki, ahol ennek hagyománya van, és ahol létezik megfelelő szakember. Szegeden mindkettő adott.

Ami az első feltételt illeti, hivatkozhatunk a Szegedi Tudományegyetemen látható dr. Koch Sándor-féle gyűjteményre. A helyi neves amatőr ásványgyűjtők közül –a teljesség igénye nélkül– Francia Péter, Fábíán Tamás, Gimesi István és Stanczel Antal neve említhető.

Varga András kollégánk évek óta folytatja a hazai megszüntetett kő- és ércbányák anyagának a felgyűjtését. Az utóbbiak esetében a meddőhányókat nézi át. Főbb gyűjtőhelyei: a Bükk-hegység, a Mátra, a Zempléni-hegység és a Mecsek.

Eddig anyagi megfontolásokból nem folytattunk nagyobb mérvű, szisztematikus gyűjtéseket. Meglévő anyagunkat azonban –részben kiállítási, részben tudományos célokból– mindenképp bővíteni kívánjuk.

Jelenlegi személyi állomány

A részgyűjtemény fejlesztését 1989-től saját szakemberünk, Varga András végzi, ami garancia lehet a jövőre nézve. Ez a megoldás lényegesen kevesebb pénzbe kerül, és használhatóbb adatokat szolgáltat, mint a vásárlás.

2./ Herbárium

A herbárium virágos növényeinek a példányszáma gyakorlatilag 1965 óta stagnál. (Ekkor nevezték ki korábbi floristánkat a helytörténeti csoport vezetőjévé.) Csongor Győző 1975-ben történt nyugállományba vonulása után végképp gazda nélkül maradt e szakterület.

Bár Gallé László – senior – megrendült egészségi állapota miatt, az 1970-es években alig járt terepre, a zuzmók (Lichenes) gyarapodása változatlan dinamikával folyt tovább. Az ország számos helyéről küldtek neki meghatározásra váró anyagot, ami a későbbiekben a szegedi gyűjteményt gazdagította.

Az, hogy nem rágta szét az egész herbáriumi anyagot a múzeumbogár, szintén az ő bölcs előrelátásának köszönhető. Kovács István (Endre) vezető szakfelügyelő segítségével, – központi alapból – annyi fémből készült herbáriumi szekrényt kaptunk, amiben az összes (virágos és virágtalan) növény elfért. Többségük légmentesen záródik, ami –ha a bekerülő anyag rágókártevő mentes– megakadályozza a fertőződést. Gallé László 1980-ban bekövetkezett halála után a gyarapodás leállt, az itteni munka az állagvédelemre korlátozódott.

1985-ben Moldovay Gézané vette át a herbárium kezelését.

Jelenlegi személyi állomány

1994-től – áthidaló megoldásként – Gaskó Béla viseli gondját a botanikai részgyűjteménynek.

3./ Állattár

Az 1974. évi profilváltás személyi vonatkozásai és a törvényi háttér változása

– Személyi vonatkozások

Az 1974-es személyi változások a zoológiában karakterisztikus profilváltást eredményeztek. Az intézménynek méltán hírnevet szerző madártani kutatások leálltak. Az egyetlen zoológus rovarász volt, aki – erre szakosodott preparátor nélkül – egyszerűen képtelen volt felvállalni a gerinces részgyűjtemények gyarapítását is. Anyagiak híján a külsősök segítségére sem lehetett támaszkodni. A személyi változások hatására minden átmenet nélkül végérvényesen megszűntek azok a sokéves személyi kapcsolatok, melyeket Marián Miklós oly mesterien kamatoztatott. A „régiek” közül mindössze ketten, Jakab Béla és dr. Kasza Ferenc, kötődtek továbbra is intézményünkhöz.

– A törvényi háttér alakulása

A szigorodó természetvédelmi előírások mindinkább behatárolták a mozgásterünket. A gyűjtéseket már 1974-ben sem lehetett a korábbi „vadászgató” módszerrel folytatni. Kizárólag az elhullott állatok tetemeire szorítkozhattunk, de a védett fajok egyedeinek preparáltatását és a dermoplasztikák megtartását már ekkor engedélyhez kötötték. A legutóbbi időkig a papírok megszerzése nem jelentett különösebb problémát. Szívből reméljük, hogy e téren a jövőben sem történik semmi változás, bár ebben egyáltalán nem lehetünk biztosak. A hatályos természetvédelmi

törvények szerint ugyanis már 1982-ben ugyanabba a kategóriába kerültünk, mint a magángyűjtők, vagy bárki más megátalkodott természetkárosító.

*– Madár- és emlősgyűjtés
a megváltozott körülmények között*

A madarak és emlősök kadáverei 1974 és 2000 között többféle úton kerültek intézményünkhöz. Ezek a következők:

1./ A Szegedi Vadasparkkal még az 1980-as évek végén kötött szerződésünk alapján, mindazokat az elhullott egyedeket megkapjuk, amelyek gyűjteményünk fejlesztéséhez szükségesek. Adományaik elsősorban dél-amerikai gyűjteményünk kibővítéséhez jelentenek nélkülözhetetlen segítséget, de európai fajokat is kaptunk tőlük. Az utóbbiak közül a már említett hiúz (*Lynx l. lynx*) és a hóbagoly (*Nyctea scandiaca*) a legértékesebb.

2./ A hazánkban élő madarak tetemeinek jelentős hányadát a különböző civil kezdeményezésű környezetvédő szervezetek (pl. Kiss Ferenc Természetvédelmi Egyesület – CSEMETE –, MME Csongrád megyei Csoportja) tagjai juttatták el hozzánk.

3./ Számos elhullott és elkobzott madarat maguk a nemzeti parkok (a KNP és a KMNP) engedtek át a múzeumnak. Munkakapcsolatunk mindkét területileg illetékes intézménnyel kifejezetten jónak mondható.

Gyűjteményünk gyarapításáért e helyen szeretnénk köszönetet mondani

– a MME Cs. M. Csoportjából:

Barkóczy Csabának, Lovászi Péternek és Siprikó Sándornak,

– a Szegedi Vadaspark munkatásai közül:

dr. Gősi Gábornak és Veprik Róbertnek,

– a KNP munkatársai közül:

Bakacsi Gábornak, Várvolgyi Pálnak és Póputy Jánosnak,

– a KMNP munkatársai közül:

Tirják Lászlónak, Láng Katalinnak, Sallai Zoltánnak és Széll Antalnak.

A különböző helyekről kapott kadávereket mélyhűtőben tároljuk, de ez csak ideig-óráig jelent megoldást. Ha a túlterhelt hűtőgép meghibásodik, az a teljes anyag elvesztésével járhat. Bizonyos idő után, a lefagyasztva tárolt bőrök és tetemek „előregednek”. Merevvé, töredezetté válnak, vagyis alkalmatlanok a preparálásra.

Mivel gerincesekhez értő preparátorunk jelenleg sincs, minden létező pályázati lehetőséget igyekszünk kihasználni.

Részgyűjteményeink

a./ Kétéltűek és hüllők (*Herpetofauna*)

Ilyen jellegű gyűjteményfejlesztés jelenleg nincs, kizárólag állagvédelmi feladatokat végzünk.

b./ Madarak (*Aves*)

A madáryanag tervszerű bővítésére a szegedi múzeum természettudományi részlegének több évtizedes hagyományai köteleznek bennünket. Ha a profilváltás utáni tényleges gyarapodást nézzük, az időszak két részre osztható. 1974 és 1983 között a gyűjtemény stagnál, új beszerzés nincs. Még az „Ember és környezet” c. állandó kiállítás kapcsán sem sikerül új preparátumokat kiharcolni.

A fejlesztés újraindítását nem kis mértékben motiválta az a szempont, hogy meglévő, vagy tervezett kiállításainkat csak a meglévő dermoplasztikákra tudtuk építeni. Ilyen célokra a zárt egységet alkotó Beretzk Péter-féle madárgyűjteményt semmiképp sem kívántuk felhasználni. Ez túlzottan nagyjelentőségű kultúrtörténeti érték ahhoz, hogy a kiállításokkal törvényszerűen együtt járó károsodásnak kitégyük. Így azután amit csak lehetett igyekeztünk új beszerzésekből megoldani. Sajnos 1995 előtt – különösen a tematikus kiállításoknál – ezt az alapelvet nem mindig tudtuk maradéktalanul megvalósítani.

Ami a teljességre való törekvést illeti szintén akadt némi pótolni valónk. Mivel a madarak túlnyomó többsége egy csekély kiterjedésű tájegységről (Szeged, Fehér-tó) származott, a gyűjtemény – minden erőssége ellenére – viszonylag foghíjas volt. Főleg az erdei, a montán és a szuburbán biotopok fajai hiányoztak belőle.

Az átgondolt fejlesztés megindításához az adta a végső lökést, hogy megoldódott a preparálatás személyi feltétele. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológia Tanszékére új preparátor került, Siprikó Sándor személyében, akinek a hobija megegyezett a munkájával. Hibájául legfőbb az róható fel, hogy sohasem foglalkozott emlősökkel. Első lépésként az otthonában tárolt dermoplasztikákat vásároltuk meg¹²⁹, majd 1983-tól egészen 1999-ig, szinte kizárólag ő végezte a múzeum madáryanagának preparálását. 1999-től fokozatosan tanítványa, Barkóczi Csaba vette át ezt a feladatot¹³⁰. (2000-ben a 44 kitömött madárból mindössze 3 darabot készített Siprikó.)

¹²⁹ A MFM természettudományos leltárkönyve I. (1953).

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹³⁰ A természettudományi osztály munkajelentései 1986 és 2000 között

–in.: MFM Adattára isz.: –

c./ Emlősök (Mammalia)

A speciális szakmai ismereteket igénylő emlős dermoplasztikák kidolgozását (mivel Siprikó Sándor nem vállalta) a Természettudományi Múzeum szakembereire bíztuk.

Jelenlegi személyi állomány

1974–től Gaskó Béla viseli gondját a gerinces részgyűjteménynek. 1999–től Barkóczi Csaba külső munkatársként (kadáverek gyűjtésével és preparátumok készítésével) segíti a fejlesztést.

4./ Rovargyűjtemény*A kezdeti lépések*

A rovargyűjtemény fejlesztése 1974 után a selejtezésekkel kezdődött, vagy még inkább folytatódott. Móczár László, Velez Zsigmond és Csongor Győző 1953–54-ben számos lelőhelycédula nélküli, teljesen szétrágott példánynak is megkegyelmezett. A bizonytalan eredetű, rágások lyuggatta 2–3 lábú bogarak, 2 szárnyú és potrohnélküli lepkék egyetlen közgyűjteménynek sem válnak díszére. A selejtezések jegyzőkönyvei¹³¹ alapján tevékenységünk számszerűsíthető:

A selejtezések dátumai	bogár db.	lepke db.	poloska db.	egyéb rovar db.
1975. 09. 04	553	32		33
1976. 01. 08.	120	30	41	4
1976. 01. 16.	23		20	6
1976. 01. 20.	188			
1977. 08. 29.	817	28	120	13
Összesen:	1701	90	181	56

A tárolásra végképp alkalmatlannak ítélt példányok eltávolítása után is jócskán maradt olyan anyagrész, amelynek –a korábbi lecímkézések miatt– nincs semmiféle tudományos értéke. Megőrzésüket egyetlen dolog indokolja, ezek kultúrtörténeti szempontból rendkívül fontos kordokumentumok.

Mivel a gyűjteménybe kerülő bogarak terepfelméréseink dokumentatív anyagai, érdemes vázlatosan megismerkedni a főbb gyűjtőhelyekkel és a gyűjtési stratégiánkkal.

¹³¹ Selejtezési jegyzőkönyvek

–in.: MFM Adattára 197 5. 09. 04. isz.: 21/39–4/75, 1976 01. 08. isz.: –, 1976. 01. 16. isz.: –, 1976. 01. 20. isz.: –, 1977 08. 29. isz.: –

Entomológiai felmérések 1974 és 1984 között

– Fénycsapdák

Az 1970-es években az egyik fő szempont a gyors fejlesztés volt. Céljaink eléréséhez óriási segítséget jelentett az, hogy több éven keresztül megkaptuk a hódmezővásárhelyi Növényvédelmi és Agrokémiai Állomás teljes Csongrád megyei fénycsapda anyagát. A székkutasi és a nagytökei csapdák bogarai között számos ritka, esetenként a Dél–Alföldre új fajra bukkantunk.

A kapott anyag gazdagságán felbuzdulva 3 helyen is állítottunk fel saját üzemeltetésű készüléket. Ezek ugyanolyan módosított „Jermy-féle” fénycsapdák voltak, amilyeneket akkoriban a növényvédelmi és az erdészeti előrejelző szolgálat használt. A kötvélyesi Répás-féle gátórháznál lévő csapdát a Tizsakutató Munkacsoport fizette. Ásotthalmon a Dugonics-erdészlaknál működtettünk egy fénycsapdát, amely később átkerült a Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskolába. Gyűjtőhelyeink közül az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark sem maradhatott ki.

1985 táján a növényvédelmi szolgálat csapdaanyagát mások kapták meg. Rögzített fénycsapdáink közül legtovább az ópusztaszeri üzemelt, de 1989-re azt is felszámoltuk.

Szabadtéri gyűjtések

– Szeged tágabb értelemben vett környéke

A Szeged környéki élővilág kutatását hagyománynak tekinthetjük, hiszen múzeumi elődeink közül mind Czögler Kálmán, mind Csongor Győző bőséggel folytatott ez irányú kutatásokat. A helyi bogarászok (Vellay Imre, Stiller Viktor, Biczók Ferenc és Erdős József) szinte egyöntetűen a könnyen (hosszadalmas utazás és gyaloglás nélkül) elérhető területeket részesítették előnyben. Adataik legalább 70, de Biczók és Erdős esetében 100 %-a ma már beépített részek 5 kilométeres sugarú körzetéből származik.

Nagy előny, hogy e szakemberek írásai (Biczók 1936, Czögler 1920, Erdős 1935, Stiller 1926, 1934/a, 1934/b, 1935, 1939, 1942, Vánky–Vellay 1894) összehasonlítható adatbázisul szolgálnak, melyre alapozva legalább részlegesen nyomon követhetjük azokat a változásokat, amelyek 1894-től napjainkig zajlottak ezen a vidéken.

Az 1974-től 1985-ig terjedő időszakban, a városban illetőleg annak vonzáskörzetében az alábbi területeket vizsgáltuk tüzetesebben:

– *A szegedi Körtöltés és az azt övező erdőfoltok.*

Gaskó Béla doktori disszertációja e terület cincérfaunájából (Cerambycidae) készült. Leközlve a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében (Gaskó 1979).

– *Tisza–menti hullámterek*

A jobb parton az Algyői hídtól az országhatárig, a bal parton a Belvárosi hídtól az országhatárig terjedő sáv.

– *Maros–menti hullámterek*

A jobb parton a városhatártól a torkolatig, a bal parton a teljes deszki és szegedi szakasz.

– *A Kiskundorozsma–szatymazi szikes kismedence komplex*

Hosszúhát–Jánosszállási körzet, Rózsa–laposa, Nagyszék. (E területek vizsgálata 2000–ig kiemelt feladataink közé tartozott.)

– *Egyéb fontosabb gyűjtőhelyek*

Zsombói–láperdő, Ópusztaszer, Ásotthalom környéke, Újszentiván, Tiszasziget, Hódmezővásárhely–Körtvélyes, Mártély.

Az 1985–1992 közötti tevékenység

– *Tápnövényből történő kinevelések*

Ebben az időszakban váltak általánossá a tápnövényből történő kinevelések. A hazai múzeumi vonal munkatársai közül valószínűleg mi voltunk az elsők, akik (az alapfelmérés részeként) xylofág bogárfajokra alkalmazták ezt a lepkészek körében régóta elterjedt és kedvelt módszert. Az elsőség nem vonatkozik az amatőrökre. Gaskó Kálmán például már az 1960–as években rendszeresen élt a kitenyésztés nyújtotta előnnyel.

Kezdetben az eredeti közegéből kiszedett cincérlárvákkal próbálkoztunk. A papírból készült különféle „kinevelő csövek” csak akkor hoztak elfogadható eredményt, ha közvetlenül a bábulás előtt álló anyaggal (prepuppa) dolgoztunk. Minden egyéb esetben siralmasan rossznak bizonyult a kelési arány. Ezen úgy kívántunk segíteni, hogy vittünk be olyan tápnövény darabokat, melyekben a lárvák tovább rághattak, és elkészíthették a bábbölcsőiket. A fokozott sérülésveszély (a lárvák összerágják egymást) miatt minden egyes példányt külön Petri–csészébe raktunk. A tápnövény–kockát időnként megnedvesítettük (pl. kivéve megfűjtük vízzel, nedves papírvattát terítettünk rá stb.). Kényszerből üres gyufásdobozban is neveltünk ki prepuppákat. Ilyenkor a jószágok mellé nedves papírvatta csomócska került.

1987–től a kinevelésekhez egy külön helyiséget kaptunk. Ettől kezdve többnyire magát a tápnövényt, vagy az abból kivágott kockákat hoztuk be. Az egyes minták a növényfaj, a bekerülési dátum és a lelőhely figyelembe vételével, külön viváriumokba kerültek. (Pl. 1. minta: kocsányos tölgy 1999. 01. 23., Ásotthalom Tanulmányi–erdő = 1. vivárium; 2. minta: kocsányos tölgy 1999. 01. 23., Ásotthalom Rívó–erdő = 2. vivárium stb.)

Az Salgó polcokon elhelyezett, téglatest alakú viváriumok főbb szerkezeti elemei fából és falemezből készültek. Összesen 2 alaptípust használunk. A kisebbek hozzátétőlegesen másfél rovardoboznyi méretűek. A nagyobbak éppen akkorák, mint a Salgó polcok közei (átlagos méret 85 cm X 45 cm X 75 cm).

Az utóbbiak „fogadó felületére” kétszárnyú, üvegezett ajtócskákat szereltünk, rövid oldalainkon és a tetejükön tüllháló (esetenként tüll- és szúnyogháló) akadályozza meg a bogarak idő előtti távozását. A hálóval fedett részek egyben a szellőzést is biztosítják.

A kinevelt példányok zömét a fában fejlődő (xylofág) fajok adják. Technikai okokból lényegesen ritkábban kísérleteztünk a lágyszárú- és az élő növényekben élő (caulofág) lárvákkal. Az utóbbi csoportnál elsősorban az „unikális” fajok tápnövény-spektrumát igyekeztünk pontosítani.

Néhány esetben előfordul, hogy valamely cincérből csak kinevelt egyedeink vannak (pl *Saperda octopunctata*, *Saperda scalaris*, *Semanotus ruscicus*), máskor a kitenyésztesekhez viszonyítva a szabadtéri adatok rendkívül gyérek (*Saperda perforata*, *Saperda punctata*, *Phymatodes glabratus*).

A kinevelések 2000-ig teljes intenzitással folytatódtak.

– Szabadtéri gyűjtések

A személyi állomány gyarapodásával megszűnt a korábbi 1 (tudományos) + 1 (szakalkalmazott) fős felállítás, ami lehetővé tette az átgondoltabb, egyszersmind a differenciáltabb tervezést. A rovarügyi felmérések ezentúl 2, viszonylag jól elkülöníthető irányban haladtak tovább.

1./ Bizonyos taxonok szisztematikus feltérképezése

A bogarak (Coleoptera) élőleltárának pontosítása Csongrád megyében és a hozzá közvetlenül csatlakozó területeken (az egykori Csanád megye, Bács-Kiskun megye délkeleti része) alapvető feladat, hiszen a rengeteg részeredmény ellenére sem lehet összeállítani egy (közel) teljesnek mondható faunajegyzéket. Mivel az összes rendszertani csoportot egyetlen ember képtelen kellő mélységben feldolgozni, bizonyos referencia-taxonokat választottunk ki. Ezek a cincérek (Cerambycidae), a futrinkák (Carabidae) és a lemezescsápúak (Lamellicornia). A felmérések 2000-ig folyamatosnak tekinthetők. Az ismétlések elkerülése végett, e tevékenységet a továbbiakban nem említjük.

2./ Területekre koncentrált felmérések

Ezeket az élőhelyeket (élőhely-komplexeket) főleg természetvédelmi szempontok alapján igyekeztünk minél alaposabban kikutatni. Ebben az időszakban kizárólag a bogárfaunára koncentráltunk.

Főbb tájegységek:

- Maros–vidék
- Hullámterek

Mindkét part hullámtereit bejártuk az országhatártól a torkolatig. Kiemelt jelentőségű gyűjtőhelyek: Landor (Makó és Maroslele), Csiga pusztá (Nagylak és Magyarcsanád), Kiszombor, Deszk, Ferencszállás.

- *Az egykori közös árterület (Tisza és Maros), továbbá a hajdani Maros ártér*

Legtöbb meglepetést a Torontáli–sík (Újszeged, Szőreg, Deszk, Klárafalva, Ferencszállás és Kiszombor) természetes és természetközeli biotópjainak a fajgazdagsága okozta.

A Maros–vidék vizsgálata napjainkban is kiemelt témakörnek számít. 1997-ben a temesvári Bánát Múzeum (Muzeul Banatului) szakemberével, M Kiss Andrásal közösen, e tárgykörben készítettünk egy hosszú távú kutatási tervet, melyhez PHARE támogatást is kaptunk. 1998. december 11-én Szegeden a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás termében konferenciát tartottunk az addig végzett munkáról, és az előttünk álló feladatokról¹³².

Sajnos az ígéretesen induló kutatás ezután meglehetősen akadozott. Úgy tűnik a Maros projekt megrekedt az információcsere szintjén. A magyar oldal eredményeit Gaskó Béla (1999/c) a megállapodásban rögzített időben publikálta. (Valószínűleg ez a legtöbb, amit napjainkban kis létszámú kutatóhelyek szakemberei összefogásukkal el tudnak érni.)

- *Nagymágocsi és derekegyházi erdők*

Csongrád megye tiszántúli részén itt található a legnagyobb kiterjedésű telepített tölgyesek (Quercetum roboris cultum), melyeket a környező gyepekkel (Ördögös, Kéktó) együtt vizsgálunk. A felmérések átnyúlnak a 2000 utáni időkre is.

*Az 1993 és 1998 közötti évekről**Szabadtéri gyűjtések*

- *Az általunk védettségre javasolt Csongrád megyei területek*

A szóban forgó időszakban a gyarapodás döntő hányada azokról az élőhelyekről került ki, melyeket védelemre javasoltunk. Ezek a következők: Ásotthalom (Rívó–erdő, Süveg–Magyari–erdő, Rívói sömlyes, Átokházi tőzegbánya, Bogárzó, Bilisicsi–dűlő), Deszk és Szeged (Deszki–puszta), Földeák (Kornél–erdő), Kelebia (Kelebiai–halastó), Mórahalom (Csipak–semlyék, Tanaszi–semlyék, Madarász–tó, Nagyszéksós–tó), Pusztamérges (Mérgesi–láperdő, Mérgesi–puszta), Öttömös (Baromjárás), Zákányszék, Domaszék és Ruzsa (Zákányi–medence).

¹³² Az előadózás két nyelvű meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

1998 után

– M5-ös autópálya Csongrád megyei nyomvonala

Itt a felmérések centrális helyei az alábbiak voltak:

- 1./ Domaszék, Börcsök tanya melletti sömlyékes
 - 2./ Szeged, Kiskundorozsma Subasa
 - 3./ Szeged, Kiskundorozsma Nagyszék
 - 4./ Szeged, Kiskundorozsma Rózsa–laposa
 - 5./ Szeged, Kiskundorozsma Hosszúhát
 - 6./ Balástya, Őszesék
 - 7./ Balástya, Kapitányság
 - 8./ Balástya, Kömpöc–puszta
 - 9./ Kistelek, Perceli–tanyak
 - 10./ Csengelei–puszta, a Dong–értől délre
- Speciális biotópok vizsgálata

Egyéb témakörök

Három fontos, bár egymástól igencsak elkülönülő témakörben folytattunk kutatásokat, melyek a következők:

1./ Csongrád és az egykori Csanád megye árvédelmi és egyéb töltéseinek talajfelszínen mozgó bogarainak tanulmányozása.

2./ Ugyanitt az utak és az árokpartok löszgyep (*Salvio–Festucetum rupicolae*) sávjainak talajcsapdákkal történő felmérése.

3./ A délkelet–alföldi fenyő izolátumok cincérfaunájának (*Cerambycida*) vizsgálata.

(Törzsterületeink: nagymágocsi kastélypark, SZTE Fűvészkertje (Újszeged), Szarvasi Arborétum.)

Jelenlegi személyi állomány

1974-től Gaskó Béla viseli gondját a gerinctelen fajokból álló részgyűjteménynek. Tóth László 1985-től dolgozik itt. A preparálás dr. Bányai Jenőné feladata, aki 1994 óta részfoglalkozású munkatárs. 1996-tól Csehó Gábor külsőként segíti a bogáranyag gyarapítását.

***Nagyobb jelentőségű tárgy-együttesek
(adományozások, vásárlások, cserék) 1974 és 2000 között***

1974 után szinte teljesen megszűntek a korábbi esztendők gyarapodását elfogadható szinten tartó, „klasszikus” adományozások. Ez azt jelenti, hogy közel 30 esztendő alatt, mindössze az Uruguayban élő Deák Ábrahám Ferencről és a szegedi dr. Kasza Ferencről kaptunk bejelenthető állapotú tárgy-együttest.

A késztermékek (dermolasztikák) helyett, az alapanyagok (elhullott állatok kadáverei) ajándékozása vált meghatározóvá¹³³. Ezek a gyűjteményfejlesztéshez létfontosságú segítséget jelentenek, de a múzeum részéről minden esetben további anyagi ráfordítást igényelnek.

A kezdeti évek ilyen szempontból problémamentesek, hiszen egészen 1983-ig semmilyen tárgyvásárlás sem történt. Bár ezután jó néhány értékes anyagrészt sikerült ily módon megszerezni, korántsem érkeztünk el lehetőségeink határaihoz.

A cserék révén hozzánk került bogáranyag példányszáma meglehetősen csekély. Ismerve a Csongrád megyei kínálatot, ez a fejlesztési út, egyelőre járhatatlan.

1976

A Czögler-féle bogárnyag maradványának megszerzése cserével

1976 decemberében a Radnóti Miklós Gimnáziumtól cserével megszereztük az ott lévő Czögler-féle részgyűjtemény Szeged környékéről származó bogarait. Összességében nem túl jelentős anyagrésze van szó, a példányszám alig haladja meg a százat. A középiskola csereanyagként Gaskó Béla által gyűjtött bogarakat kapott¹³⁴.

1983

Siprikó Sándor madáranyagának a megvásárlása

Siprikó Sándortól egy tételben 37 madár dermolasztikát vásároltunk. A legelső gyűjtési adat 1960-ból, a legkésőbbi 1982-ből való. A preparátumok legfőbb értéke az, hogy megyénk északi feléből (Mártély, Hódmezővásárhely, Szentes (Fertő, park, Berek, Fertőpuszta) Árpádhalom, Tömörkény-Csaj-tó) származnak. – A Mártélyi TK-t kivéve, ezekről a területekről korábban alig rendelkezünk tárgyanyaggal.–

¹³³ Az ajándékozás itt nem jogi kategória, hiszen az elhullott állatok az tulajdonosa a magyar állam, preparálásukra és fenntartásukra a területileg illetékes természetvédelmi szervek adhatnak ki engedélyt.

¹³⁴ Engedély (a Czögler-féle) rovaranyag cseréjére
–in.: MFM Adattára isz.: 20/32–30/1976

1987*Dr. Antalfalvi Béla lepkegyűjteményének a megvásárlása*

1987-ben Balázs Tibortól megvásároltuk, a neves fővárosi lepkész, dr. Antalfalvi Béla gyűjteményének kárpát-medencei anyagát, amely közel 4000, kifogástalanul preparált és lelőhelyezett példányból áll. A kárpát-medencei boglárkalepke (Lycenidae) anyag a legteljesebb, de ezen felül még számos értékes araszoló-lepke- (Geometridae) is található a gyűjteményben. Feltűnően szép a kis pávaszem (Eudia pavonia) sorozat, amelyben 14 nőstény és 10 hím található.

1988*Dr. Biczók Ferenc bogárgyűjteményének megszerzése cserével*

1988-ban dr. Bába Károly hathatós segítségével a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolától –közel 10 esztendő várakoz(tat)ás után– végre sikerült megszereznünk Biczók Ferenc (akkor már nyugállományú egyetemi docens) 1932 és 1936 között gyűjtött bogárananyagát. Cserébe –az éppen aktuális tanterv alapján– a biológia szakos hallgatók számára hasonló mennyiségű bogarat tartalmazó tanulógyűjteményt állítottunk össze.

A gyűjteményhez mellékelt térkép szerint kizárólag Szeged környékéről származó Biczók-féle gyűjtemény, eredetileg egy pályamunka dokumentatív anyaga volt (Biczók 1936). Az átvételkor 1210 példányt számláltunk össze. Korábban sem lehetett jóval több ennél, bár a tanárképző főiskolán még az 1980-as évek elején is találtunk különféle helyeken (pl. az ún. terepgyakorlati anyagban és a Vángel-féle gyűjteményben) Biczók által fogott, kallódó bogarakat. Annyi bizonyos, hogy az egyes fajokból nem szedett össze nagyobb sorozatokat. (Összehasonlításukképp ugyanebben az évben intézményünk bogárgyűjteményének gyarapodása 11224 darabot tett ki.)

Legbecsesebb preparátum az a törpe hengercincér (*Gracilia minuta*), melyet Biczók a kor legnagyobb szegedi entomológusától, Stiller Viktortól kapott. A példány gyűjtési adatai: Szeged, 1936. 06. 20.

1990

Vásárlások a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás kapcsán A kiállítás egymásra épülő témakörei között, súlyának megfelelő szerepet kapott az élettelen természet bemutatása is. Mivel meglévő gyűjteményünkben nem sikerült 3 tárlónyi dekoratív (vagyis kитеhető) ásványt összeszedni, az új beszerzés mellett döntöttünk. Varga András közvetítésével, Fábíán Tamástól 100 darab, Erdélyből származó ásványt vásároltunk. A 100000 forintos vételár csekély töredéke annak az összegnek, amit ezért az egyedülállóan szép összeállításért az ásványbörzéken elkértek volna.

Az ásványok főbb lelőhelyei: Kapnik, Herzsa, Óradna, Sasar, Felsőbánya, Erzsébetbánya, Poiana Batiz, Veresvíz, Dés.

A másik nem elhanyagolható tétel 2, nagyobb méretű emlős preparátatása volt. Hosszú évek óta először sikerült az emlősgyűjteményünket gyarapítani, ráadásul mindjárt 1 hiúzzal (*Lynx l. lynx*) és 1 vadkannal (*Sus s. scrofa*). (Részletesebb információk a kiállításokkal foglalkozó fejezetben található.)

1991

Bodnár Bertalan bogárgyűjteményének visszaszerzése(?)

1991-ben a természettudományi osztály jelentős kultúrtörténeti értékű tárgyegyüttessel gyarapodott. A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumtól megkaptuk Bodnár Bertalannak (és tanítványainak) 1892 és 1926 között gyűjtött bogárgyűjteményét. A bogarak túlnyomó többsége Hódmezővásárhely egykori területéről került elő. A város akkoriban lényegesen kiterjedtebb volt, mint manapság. Keleten hozzátartozott a tanyaközpontnak számító Székkutas (Vásárhelykutas) és az Orosháza–Békéssámson közötti puszták jókora darabja. A következő nagyobb tételt a Kárpátokban és a Kárpát–medence egyéb helyeiről származó Coleoptera jelentik. Az egzóták száma jelenleg 421 (1926-ban 487 volt). A felsorolt nagyobb egységekről viszonylag részletes leírás található Bodnár (1939) „múzeumismertetőjében”.

A teljes Coleoptera anyag az 1926. évi záráskor 4403 faj 8252 példányából állt. Ez a szám akár végleges értéknek is tekinthető, hiszen a későbbiek során nem történt jelentősebb gyarapodás (Bodnár 1939). Sajnos az elmúlt évtizedek szakszerűtlen kezelése megette romboló hatását. A Szegedre áthozott anyagból sok bogarat azonnal selejtezni kellett. A megmaradt példányok száma: 7316.

A determinálások – kevés kivétellel – pontosak, ami (a korábban már részletezett XX. század eleji állapotokat ismerve) dicséretes teljesítmény. Minden egyes példány lelőhelyezett, bár a cédulák elég kevés információt tartalmaznak. Bodnár a gyűjtések időpontjait sehol sem tüntette fel, csak a gyűjtőhelyet és a gyűjtemény összeállítását (pl. Hódmezővásárhely Bodnár).

A hiányzó adatokat a kor szokásainak megfelelően a gyűjtési napló tartalmazta. Sterbetz István szóbeli közlése szerint ez a dokumentum a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba került, de ott minden próbálkozásunk ellenére, (eddig) nem sikerült a nyomára bukkanni. Elkallódása azért pótolhatatlan veszteség, mert Bodnár soha sem közölt teljes bogár fajlistát. Mindössze néhány, számára jelentősnek tűnő faj és új(nak tartott) színváltozat ismertetésére tért ki (Bodnár 1939). Egyetlen családot dolgozott fel részletesebben, a katicabogarakat – Coccinellidae – (Bodnár 1913).

Az elmondottakból következik, hogy a háttér-információk (csaknem) teljes hiánya miatt elengedhetetlen az adatok utólagos pontosítása. Ez bármilyen formában történik is, legfőbb részleges lehet. (Az általunk Hódmezővásárhely környékén gyűjtött anyag, egyedül a hajdani előfordulás tényét valószínűsíti.)

Tekintsük referenciacsoportnak a „Bodnár Hódmezővásárhely” lelőhelyezésű Coleoptera közöl azokat, amelyek jelenleg egyedi védettséget élveznek. Az egyes

élőhelyeket és élőhely–komplexeket Bodnár Béla (1983) földrajzi nevei, a jelenlegi növényzet és saját felméréseink alapján igyekeztünk behatárolni. Eszerint :

Fajnév	Valószínűsíthető előfordulása Hódmezővásárhelyen belül
<i>Calosoma inquisitor</i>	Belterület, esetleg hullámtéri tölgyes.
<i>Calosoma sychophanta</i>	Belterület, esetleg hullámtéri tölgyes.
<i>Calosoma maderaea auropunctatum</i>	Elvileg bármely gyepterület, lucernás vagy borsóföld.
<i>Carabus violaceus mehelyi</i> !?/	Székkutas környéke és attól keletre, az adat mindenképp megerősítést igényel.
<i>Carabus granulatus granulatus</i>	Tisza–menti hullámtér és egykori ártér.
<i>Carabus cancellatus tibiscinus</i>	Tisza–menti hullámtér és egykori ártér.
<i>Carabus ullrichi planitiaie</i>	Az egykori Tisza ártértől keletre.
<i>Carabus clathratus auranienseis</i>	Tisza hullámtere.
<i>Carabus convexus simplicipennis</i>	Az egykori Tisza ártértől keletre.
<i>Lucanus cervus</i>	Belterület, esetleg hullámtéri tölgyes.
<i>Dorcus parallelepipedus</i>	Gyakorlatilag a város egész területén.
<i>Scarabaeus affinis</i>	A legelők homokos talajú részein.
<i>Copris lunaris</i>	Gyakorlatilag a város egész területén.
<i>Oryctes nasicornis holdhausi</i>	Belterület, esetleg hullámtér.
<i>Osmoderma eremita</i>	Valószínűleg hullámtéri füzes, bár az adat mindenképp megerősítést igényel.
<i>Potosia hungarica</i>	Az elmúlt 70 évből nincs adata, mindenképp megerősítést igényel.
<i>Potosia aeruginosa</i>	Belterület és hullámtér egyaránt.
<i>Megopsis scabricornis</i>	Belterület és hullámtér egyaránt.
<i>Cerambyx cerdo</i>	Belterület, esetleg hullámtéri tölgyes.
<i>Dorcadion decipiens</i>	A legelők homokos talajú részein.
<i>(Morimus funereus)</i>	Minden bizonnyal tűzifával behurcolt faj, amely nem tudott megtelepedni. Bodnár (1939) utal Halász Árpád egy levelére, miszerint a <i>Morimus funereus</i> ebben az időben „ <i>ha nem is volt túl gyakori, de előfordult Csanád megyében.</i> ” Ennek a közlésnek ellent mond, hogy Halász (1902) összegző művében ezt a fajt még az időközben kipusztult vagy eltűnt speciesek között sem említi.
<i>Pilemia hirsutula</i>	Védőtöltéseken esetleg löszpusztán.

A nem védett bogarak között számos olyan faj található, amely valamilyen természetes vagy természetközeli társuláshoz köthető. Más fajok az ezeken folytatott művelési, gazdálkodási módokhoz kapcsolódnak. (Például a szikes vagy löszpusztai legeltetésre épül az adott terület ganajtúró faunája.) Az pedig már szinte közhelyszerű igazság, hogy a XX. század eleje óta jórészt kultúrsivataggyá vált, vagy erősen degradálódott élőhelyek fajgazdagsága alaposan lecsökkent.

Összegzésképp megállapítható, hogy a Bodnár-féle gyűjtemény –minden hiányossága ellenére– pótolhatatlan tárgyi dokumentuma a (XX.) századelő dél-alföldi faunakutatásának. Sajnos információtartalma a már részletezett okok miatt némiképp behatárolt.

1991–1992

Csigák és cserepes teknősök vásárlása

dr. Tánczos József közvetítésével

Állandó kiállításunk (Csak egy Földünk van) tárgyanyagát már a megnyitást követően szerettük volna néhány látványos tengeri csigával és főként teknősökkel kibővíteni. (Erre végül 2000-ben került sor.) Dr. Tánczos József ny. főiskolai docens segítségével először 2 cserepes teknőst (*Eretmochelys imbricata*) vásároltunk dr. Bui Thi Que-től (egy vietnami doktornő), melyek 1987-ben, Vietnam partjai közelében pusztultak el. (Lelőhely: Bai Chay–Vinh Halong.)

Ezt követően, két részletben 98 (1991-ben 23, 1992-ben 75), csodálatos szépségű tengeri csigát vettünk tőlük, melyek jórészt hiányoztak Mollusca gyűjteményünkől.

1995

A mikófalvi faopálok megszerzése

Az ÖNTE területén lévő „Erdő és ember” c. állandó kiállításunkhoz Mikófalváról szereztünk be 3, miocén kori, kövült fenyőtörzset. Ezúttal nem aprócska, de mindamellett rettentően tudományos tárgyakhoz jutottunk. A legnagyobb rönk hossza meghaladja a 2 métert. A felderítő „expedíció” (ami a kiállítás rendezése közben, azzal párhuzamosan folyt) a múzeum részéről Varga András vett részt. A felmerülő költségeket a Kecskeméti Erdőfelügyelőség finanszírozta. Őnzetlen segítségéért köszönettel tartozunk dr. Göbölös Antal igazgatónak, aki a nem csekély súlyú faopálok kiemelését és elszállítását megszervezte.

Az I. pavilon közepén térosztóként funkcionáló törzsek látványos elemei a kiállítás-komplexumnak. A fák oldalán jól kivehetőek a gyantafolyások és az egykori fakárosítók kővé dermedt rágásképei. Ugyanazt a képet látjuk magunk előtt, mint amikor az erdőben lekérgezzük egy elszáradt erdeifenyőt.

1997*Dr. Kasza Ferenc fészekgyűjtemény adománya*

Kasza Ferenc madarásztként hosszú évtizedeken át kutatta Dél-Újszegedet, Szőreget, továbbá Újszentiván és Tiszasziget egyes részeit. Ezekről a területekről 132 fészket gyűjtött be, melyeket a Móra Ferenc Múzeumnak ajándékozott. Jól leleghelyezett, és korrekt módon határozott anyaga elsősorban énekesmadár fészkekből áll. Az adomány azért kivételes jelentőségű, mert teljesebbé teszi a Beretzk Péter és Marián Miklós által létrehozott, zömmel vizes élőhelyekről származó alapgyűjteményt.

1987–1999*Dr. Bába Károly csiga- és kagylógyűjteményének (Mollusca) megvásárlása*

A tárgyi gyarapodás legnagyobb tételét 1987-ben, a dr. Bába Károly féle Mollusca (csiga-kagyló) anyag jelentette. 1996-ban újabb jelentős vásárlás történt (53441 db), majd 1998-ban és 1999-ben egy-egy kisebb anyagrészt következett. A beszerzések eredményeképp apránként ugyan, de intézményünk tulajdonába került a nevezetes csiga- és kagylógyűjtemény tekintélyes hányada.

Mindez elképzelhetetlen lett volna a Csongrád Megye Önkormányzatáért Alapítvány anyagi segítsége nélkül, amelyért e helyen is szeretnénk köszönetet mondani. Régi hagyományt folytattunk, amikor a vásárlás mellett döntöttünk. (Intézményünk csiga és kagylógyűjteményének alapjait a Praznovszky-féle gyűjtemény megvásárlásával 1896-ban rakta le Reizner János könyvtár és múzeumigazgató.)

A szerződés alapján külön egységként kezelt Bába-féle gyűjtemény, az alábbi 2 nagyobb csoportokra osztható:

1./ Kárpát-medencei cönológiai gyűjtemény.

2./ A Martinus De Smit által gyűjtött indonéziai csiga és kagylóanyag, továbbá dr. Bába Károly ún. „rendszerinti” gyűjteménye.

1./ A cönológiai gyűjtemény Bába Károly több, mint három évtizedes (alföldi és a környező peremhegységekben folytatott) kutató munkájának a dokumentatív anyaga. A gondosan fiolázott és determinált anyagrészt az alábbi területi egységekről származik: Duna-Tisza köze, Békés megye, Hajdúság, Gödöllői-dombvidék, Bükk-hegység, Erdély (a Szamos és a Maros folyók völgye), valamint kisebb megszakításokkal a Tisza-völgy teljes hazai szakasza.

A felmérések tudományos értékét növeli, hogy azok többnyire teljes szukceszsiós sorokra terjednek ki.

2./ Martinus De Smit Mollusca anyaga az Indonéziát alkotó szigetek 15 gyűjtőhelyéről származik. A látványos és jól határozott gyűjteményben a kagylók közül az Arcidae, Cardiidae, Veneridae családok fajai, a csigák közül a Trochidae, Neritidae, Strombidae, Cypraeidae, Olividae, Mitridae és a Conidae családok fajai a meghatározók. A rendszerinti gyűjtemény többi része cserék útján beszerzett világanyag.

A Bába Károly által vételre felajánlott csigák és kagylók faunisztikailag szervesen kapcsolódnak a meglévő Mollusca anyagunkhoz. A cönológiai felvételezések során előkerült kárpát–medencei fajok elég jelentős része hiányzott gyűjteményünkől és a trópusi csigák között szintén akadtak meglepő újdonságok.

2000

Csongor Győző ásvány-, kőzet- és kővület-gyűjteményének megvásárlása

2000-ben 2 sikertelen NKA pályázat után, Rockenbauer Zoltán segítségével külön miniszteri pénzalapból sikerült 500.000 Ft-ért megvásárolni egykori munkatársunk, Csongor Győző 623 tételből álló ásvány-, kőzet- és kővület gyűjteményét, mely alapvetően két nagyobb egységre tagolható. Az ún. „világanyaghoz” a hajdani tulajdonos cserék útján jutott hozzá. Az ennél jóval nagyobb tudományos értékű közép-európai tárgy-együttes zömét saját maga gyűjtötte.

Az Erdélyből származó ásványok és kőzetek többsége pótolhatatlan kincsnek számít, mert olyan bányákból került elő, melyeket időközben bezártak.

Mivel a több, mint 100 esztendő múltra visszatekintő ásvány- és kőzet-gyűjteményünkben szép számban található Kárpátokból előkerült ásványok, az új szerzemények hiánypótló jellegűek.

A Csongor Győző-féle anyag legfőbb értékei a lelőhelyekre jellemző hidrotermás kristály társulások. A tárgyak közül egyedi szépségükkel kiemelkednek a kvarc, a szfalerit, a tetraedrit, a gipsz és a kalcedon képződmények.

A természettudományi részleg publikációiról

Mivel a legtöbb munkatársunkról jelent már meg bibliográfia, nem érdemes ismétlésekbe bocsátkozni. Ahol csak lehet, mindenütt az irodalmi összegzésekre hivatkozunk. Nem feltétlenül szakirányú kutatás esetén a főbb témakörök felsorolására szorítkoztunk. Bibliográfia híján, az arányosság elvét úgy igyekeztünk érvényre juttatni, hogy a szerző által legfontosabbnak tartott 10 munka adatait ismeretjük. Áttekintésük el kíván kerülni mindenfajta rangsorolást, ezért a betűrendet követi.

Bátyai Gitta

Amellett, hogy művészi szinten felpreparálta a „Vidék–Magyarország” legnagyobb példányszámú bogárgyűjteményét, Bátiai Jenőné (Bátyai Gitta néven) számos nagy sikerű helytörténeti tanulmány és könyv szerzője. Az 1999-ben megjelent „A Liget” (Bátyai 1999) olyan hiánypótló alapmű, melyet a történészek meglehetősen gyakran idéznek.

Kutatási területe meglehetősen széles spektrumú. Főbb témakörei 1992 és 2000 között az alábbiak voltak:

1./ A Csongrád megyei vadászat története

- 2./ A Móra Ferenc Múzeum természettudományos gyűjteményének a története
- 3./ Szeged környéki fürdők
- 4./ A szegedi főkertészek élete és munkássága
- 5./ Szeged parkjai
- 6./ Szeged és környékének preparátorai
- 7./ Szeged és környékének vadászati emlékei
- 8./ A tiszai úszóházak
- 9./ A Kass szálloda története
- 10./ Újszeged története
- 11./ Az ipar és kereskedelem története Csongrád megyében
- 12./ Szeged és környékének színes üvegablakai

Beretzk Péter

A tejjesség igényével fellépő bibliográfiát Jakab Béla (1995) készítette el, de tanulmányainak és cikkeinek csaknem teljes jegyzéke megtalálható a Papp József–Réthy Zsigmond-féle (1980) „Magyar madártani bibliográfia” 505–től 821–ig terjedő sorszámai alatt is. Csongor Győző (1954) bibliográfiája Beretzk Péter 60. születésnapjáig tartalmazza a megjelent írásokat.

Csongor Győző

Bibliográfiáját a 70. születésnapjára Reguly Ernőné (1985) állította össze. További munkái néhány kivétellel megtalálhatók a Gaskó-féle (1999/b) életrajzban.

Czógler Kálmán

Teljes bibliográfia olvasható Bába Károly (1998), Csongor Győző (1977) és Timár Lajos (1957) megemlékezéseiben.

Gallé László

Lichenológiai bibliográfiáját P Verseghy Klára (1980) állította össze.

Gaskó Béla

Legfontosabb 10 munkája:

Gaskó (1979, 1982/b, 1983, 1984, 1986, 1987, 1988, 1999/b, 1999/c, 1999/d)

Lakatos Károly

Bár teljes Lakatos bibliográfiáról nincs tudomásunk, *irodalmi munkássága adatait* az alábbi művek tartalmazzák: Daday (1891), Papp–Réthy (1980) és Szilády –szerk– (1903).

Lányi Béla

Bibliográfiáját Timár Lajos (1956) közölte.

Lukács Dezső

Kádár Zoltán (1991) nekrológiájában teljes *irodalomjegyzék* található.

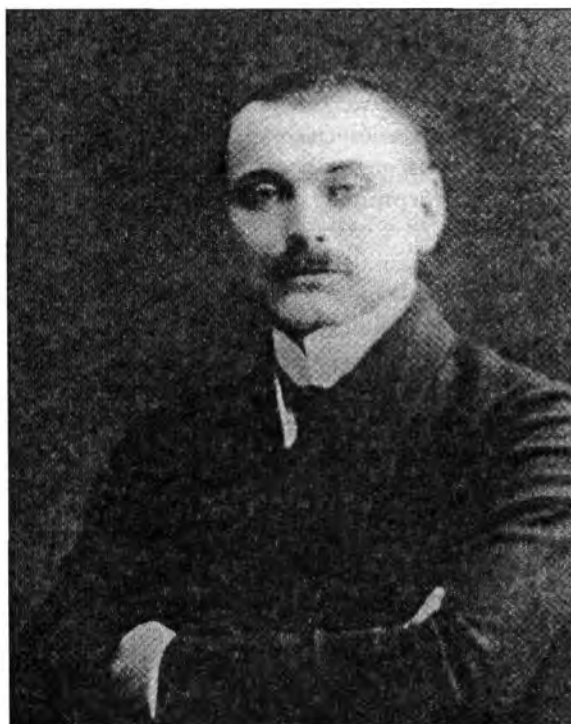
Marián Miklós

Írásainak a jegyzéke 1998-ig jelent meg (Ábrahám–Juhász–Nagy 1998).

Egykori munkatársaink, akik már nincsenek közöttünk.

Lakatos Károly (Győr 1853 – Budapest 1914).

Lányi Béla (Sándorfalva 1879 – Trencsén 1918).

Czógler Kálmán (Szeged 1884 – Szeged 1952).

Dr. Beretzk Péter (Szeged 1894 – Szeged 1973).

Dr. Lukács Dezső (Szászváros 1913 – Budapest 1989).

Dr. Hazslinszky Bertalan (Budapest 1902 – Budapest 1966).

Dr. Csongor Győző (Szeged 1915 – Szeged 1997).

Dr. Gallé László – senior – (Zenta 1908 – Szeged 1980).

Legszebb tárgyainkból.

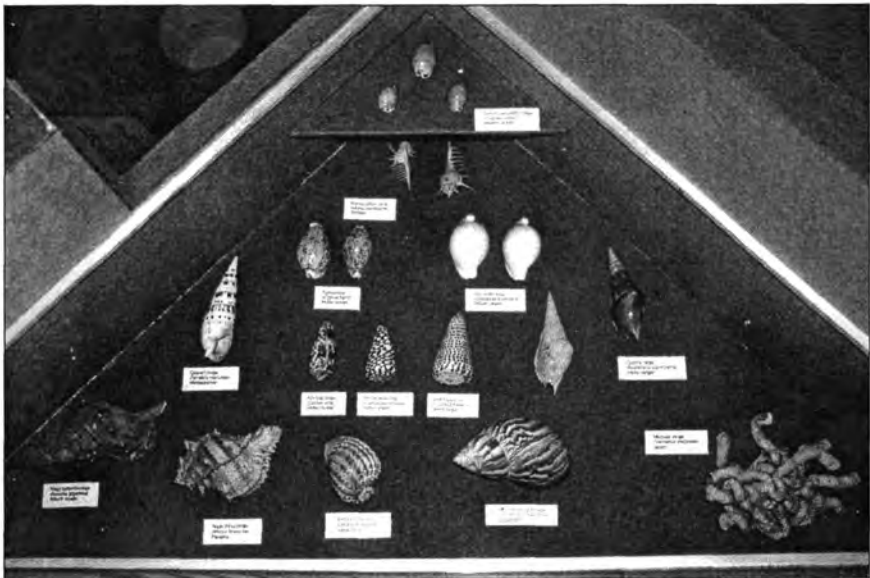
Parlagi sas (*Aquila h. heliaca*)
Szeged–Alsótanya, Domaszék
1889. 10. 13.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Kerecsensólyom (*Falco cherrug*)
Szeged, Fehér-tó 1890. 03. 17.
Zsótér László ajándéka.
Pápai Zoltán felvétele 1997

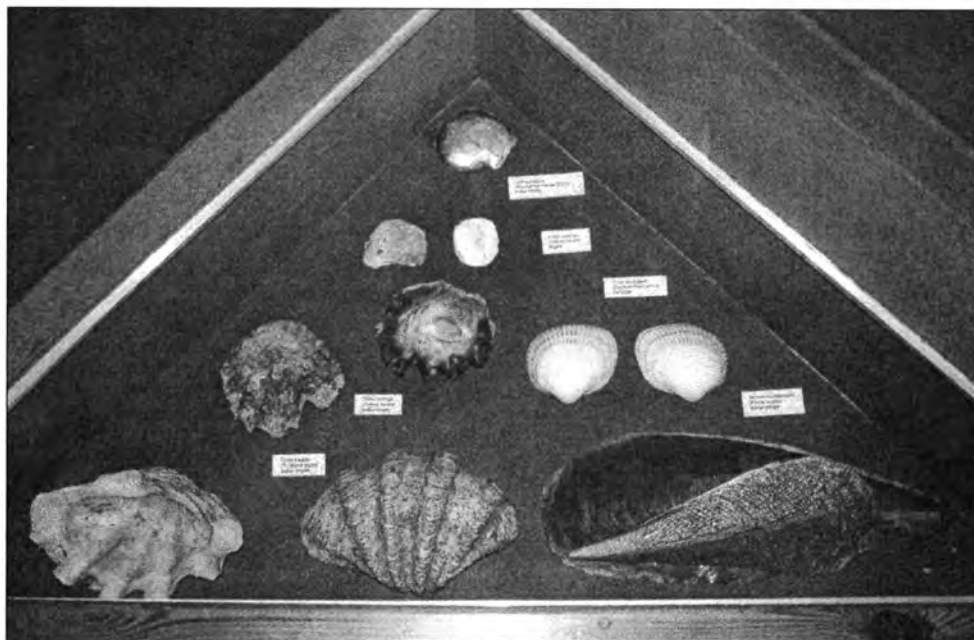

Fakó keselyű (Gyps f. fulvus) Szeged, 1904. 11. 16.
Pápai Zoltán felvétele 1997

A Praznovszky- és a Szinnyei-féle gyűjteményből származó csigák a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításban.

Antal Tamás felvétele 2003

A Praznovszky- és a Szinnyi-féle gyűjteményből származó kagylók a
„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításban.

Antal Tamás felvétele 2003

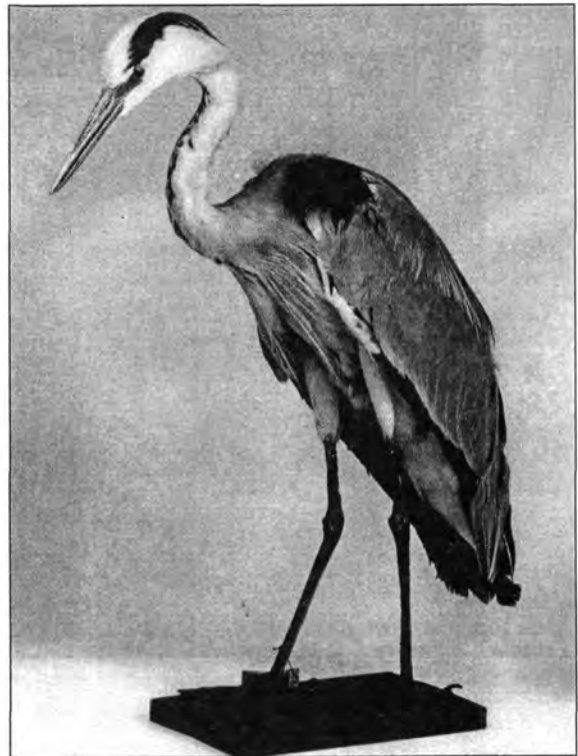

Ősbövény (*Bison priscus*) koponyarész. Minden bizonnyal a XX: század elején
került a gyűjteménybe.

Antal Tamás felvétele 2003

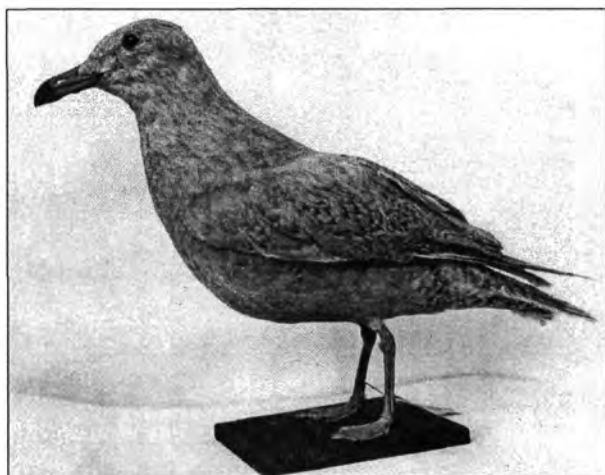
Mamut (*Mammuthus primigenius*) állkapocsdarab őrlőfogakkal. Az előző fossziliával egyidőben tettünk rá szert.
Antal Tamás felvétele 2003

Szürkegém
(*Ardea c. cinerea*)
Szeged, Fehér-tó
1937. 01. 02.;
gyűjtötte Beretzk Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Nagykócsag
(*Egretta alba*)
Szeged, Fehér-tó
1941. 05. 04.;
gyűjtötte Beretzk Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Jeges sirály
(*Larus hyperboreus*)
Szeged, Fehér-tó
1941. 01. 15.;
gyűjtötte Beretzk Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Székicsér
(*Glareola p. pratincola*)
Szeged, Fehér-tó
1935. 07. 11.;
gyűjtötte Beretzk Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

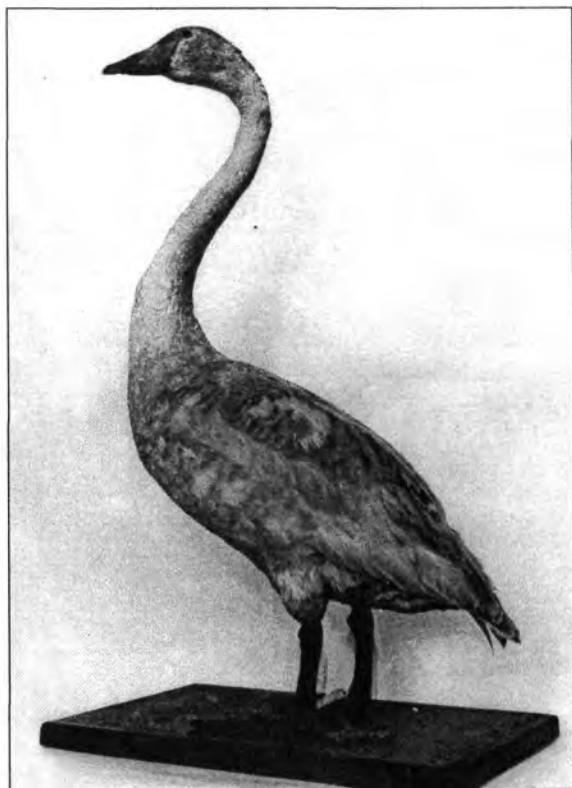

Partifecske
(*Riparia r. riparia*)
–albino!–
Szeged, Fehér-tó
1942. 07. 19.;
gyűjtötte Beretzk Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

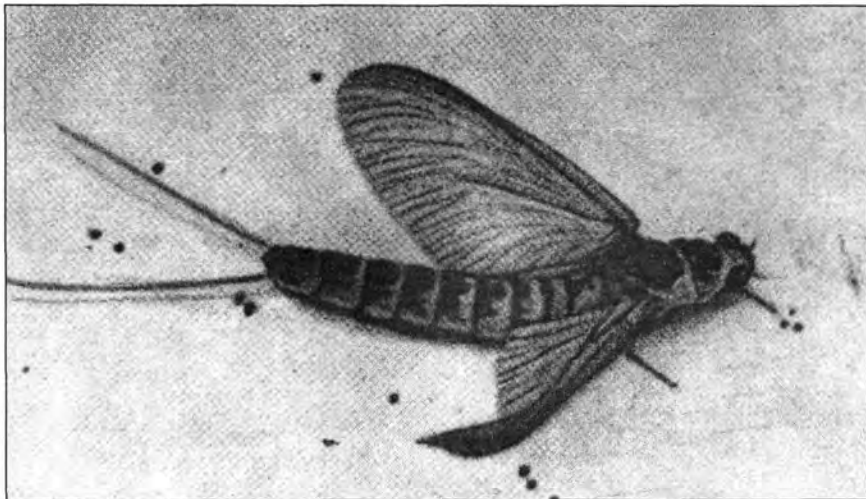

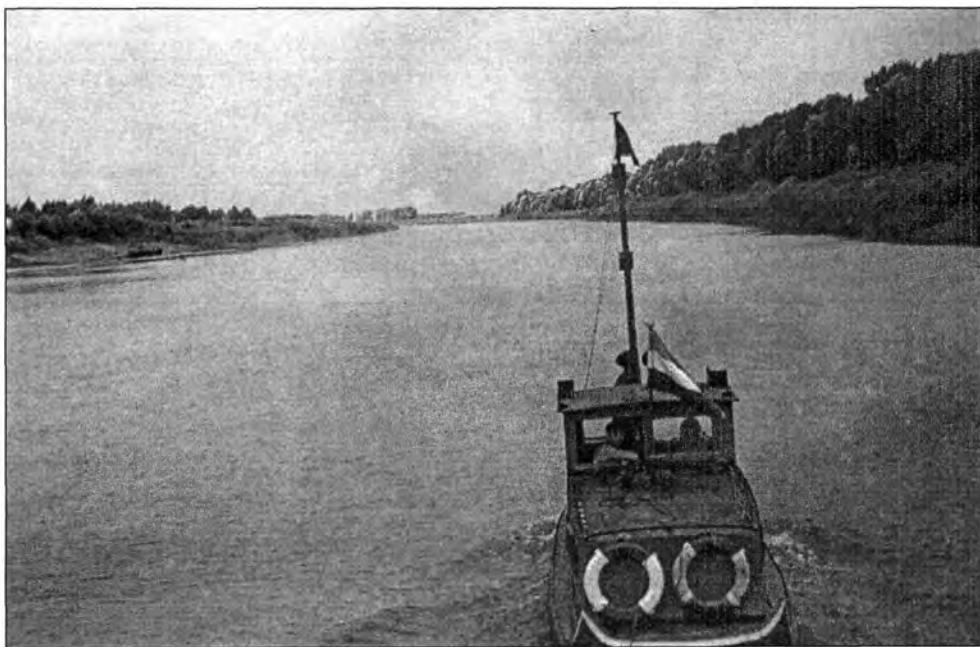
Bö lömbika
(*Botaurus s. stellaris*)
Szeged, Fehér-tó
1947. 06. 14.;
gyűjtötte Beretzky Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Énekes hattyú
(*Cygnus c. cygnus*)
Szeged, Fehér-tó
1949. 02. 19.;
gyűjtötte Beretzky Péter.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Tiszavirág (*Palingenia longicauda*).
(Csongor-Móczár 1954)

Tisza-kutató expedíció Tápé-Vesszős.
Csongor Győző felvétele 1957

Tisza-kutató expedíció, Lúdvár.
Csongor Győző felvétele 1957

Tisza-kutató expedíció, Csongrádi-holtág.
Csongor Győző felvétele 1957

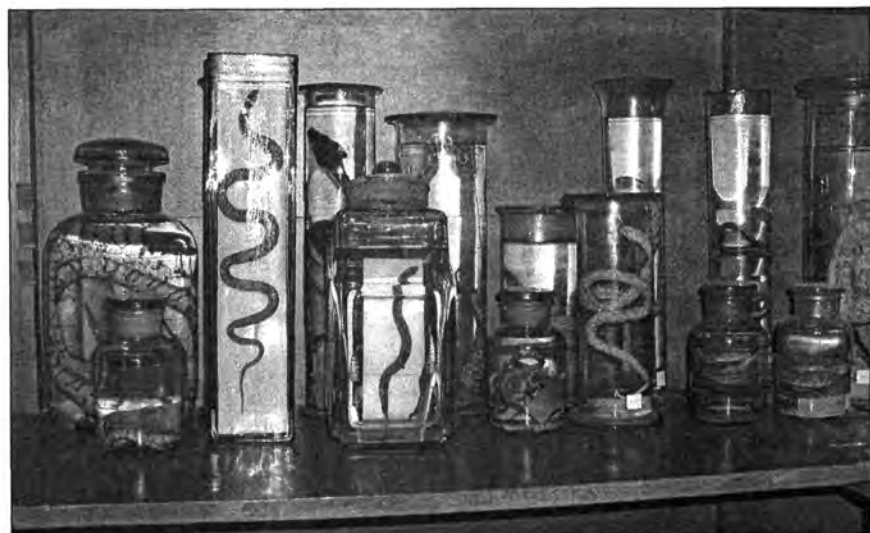
Tisza-kutató expedíció, Kolosváry Gábor professor munka közben.
A felvétel 1957-ben készült

Dr. Horváth Andor (Csiga bácsi) gyűjtőúton a Tisza mellett.
Bába Károly felvétele az 1960-as években

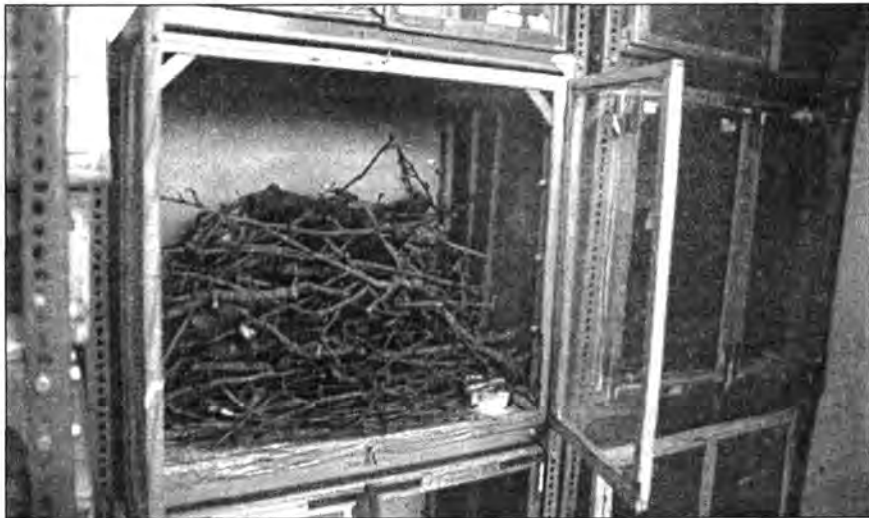
Dr. Marián Miklós a körtvélyesi juhással.
A felvétel 1973-ban készült

Részlet a herpetológiai gyűjteményből.
Antal Tamás felvétele 2003

Tóth László (balról) és Gaskó Béla (jobbról) cincérrágás keresése közben.
Toppantó Istvánné felvétele 1986

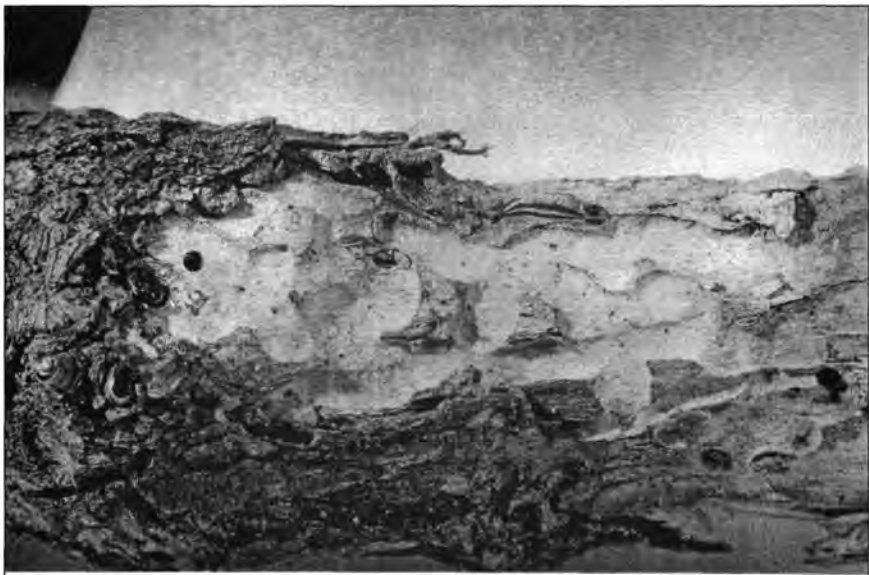
A nagyobb méretű cincérrágó.
Antal Tamás felvétele 2003

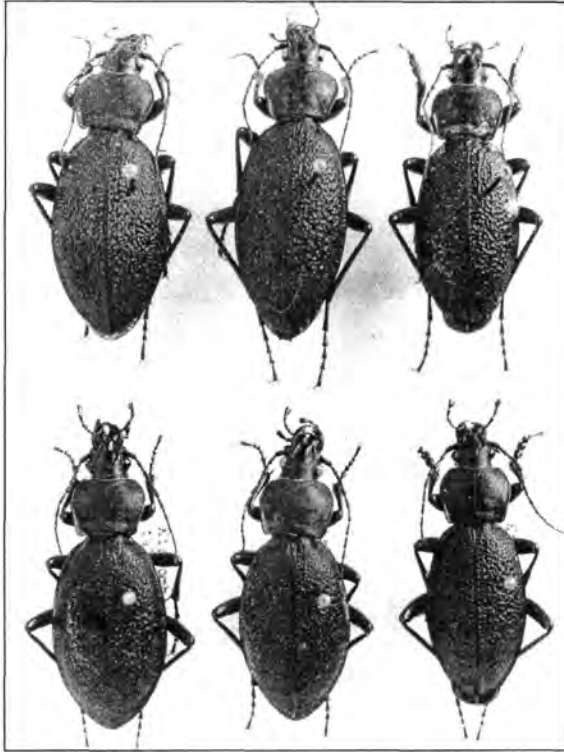
Gödrösnyakú cincér (*Arhopalus rusticus*) rágásképe.
Pápai Zoltán felvétele 1997

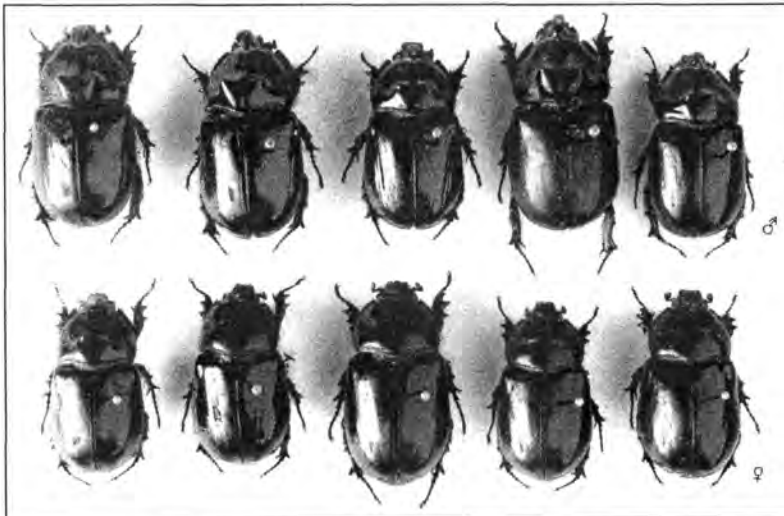
Egérszínű darázscincér (*Xylotrechus rusticus*) rágásképe.
Pápai Zoltán felvétele 1997

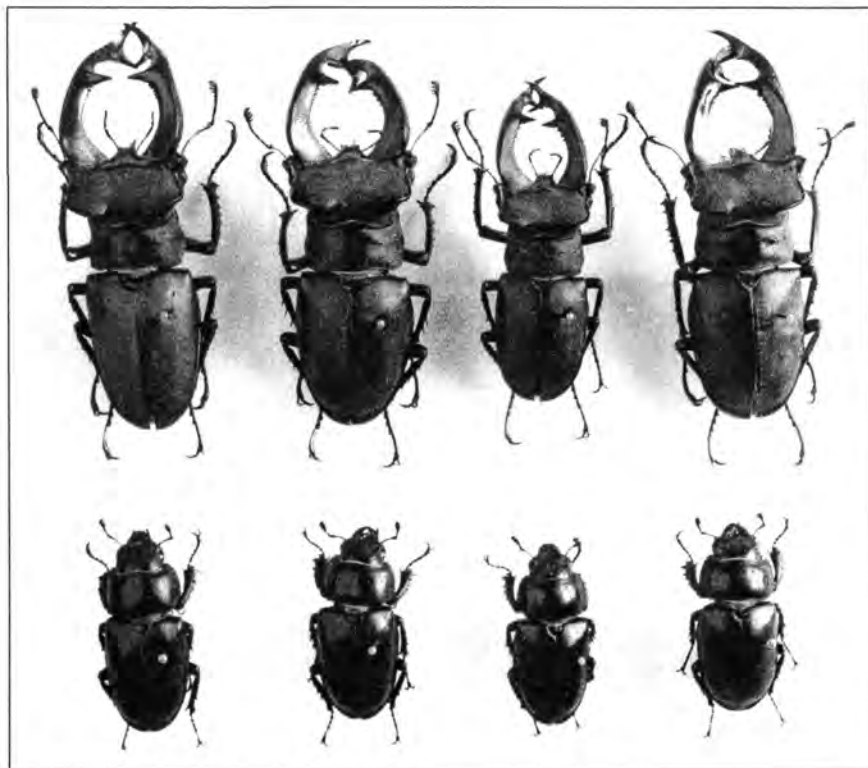
Amerikai darázscincér (*Neoclytus acuminatus*) rágásképe.
Pápai Zoltán felvétele 1997

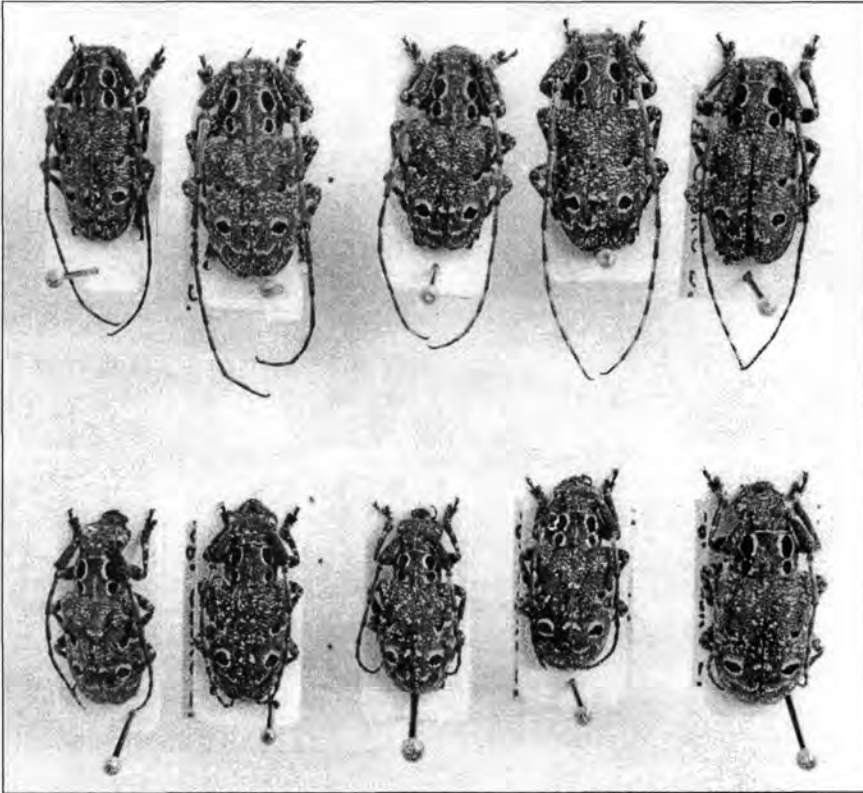
Bőrfutrinkák (*Carabus coriaceus rugifer*) az 1974 utáni bogárgyűjteményből.
Pápai Zoltán felvétele 1997

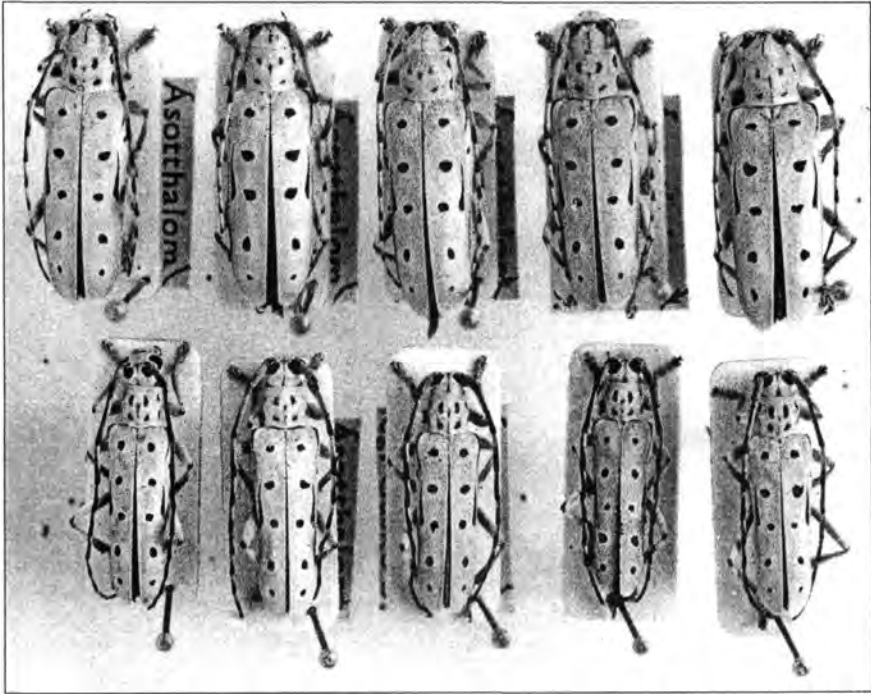
Orrszarvúbogarak (*Oryctes nasicornis holdhausi*) az 1974 utáni bogárgyűjteményből.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Szarvasbogarak (*Lucanus cervus*) az 1974 utáni bogárgyűjteményből.
Pápai Zoltán felvétele 1997

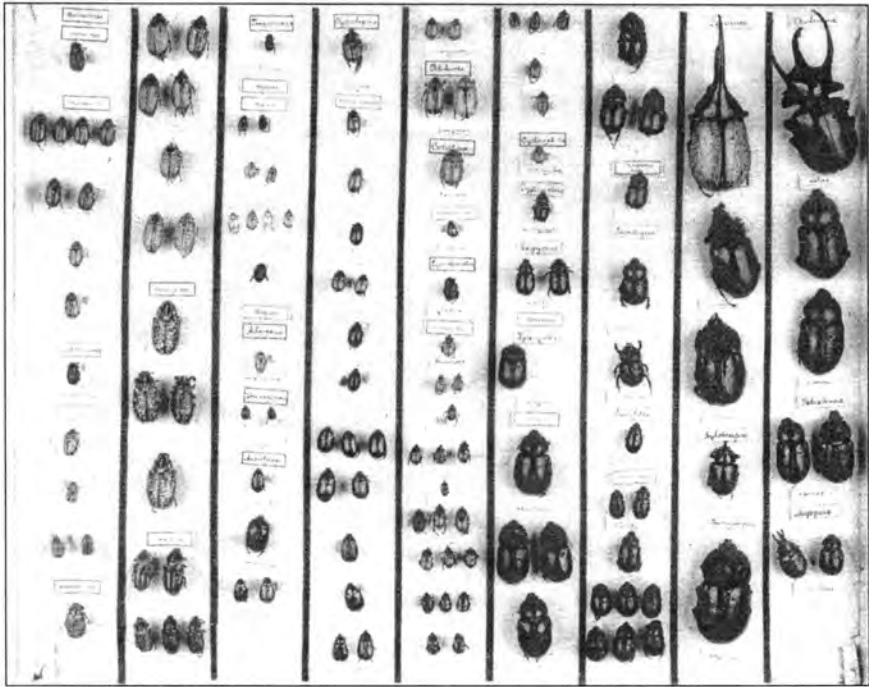
Szemfoltos cincérek (*Mesosa curculionides*) az 1974 utáni bogárgyűjteményből.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Díszes nyárfacincérek (*Saperda perforata*) az 1974 utáni bogárgyűjteményből.
Pápai Zoltán felvétele 1997

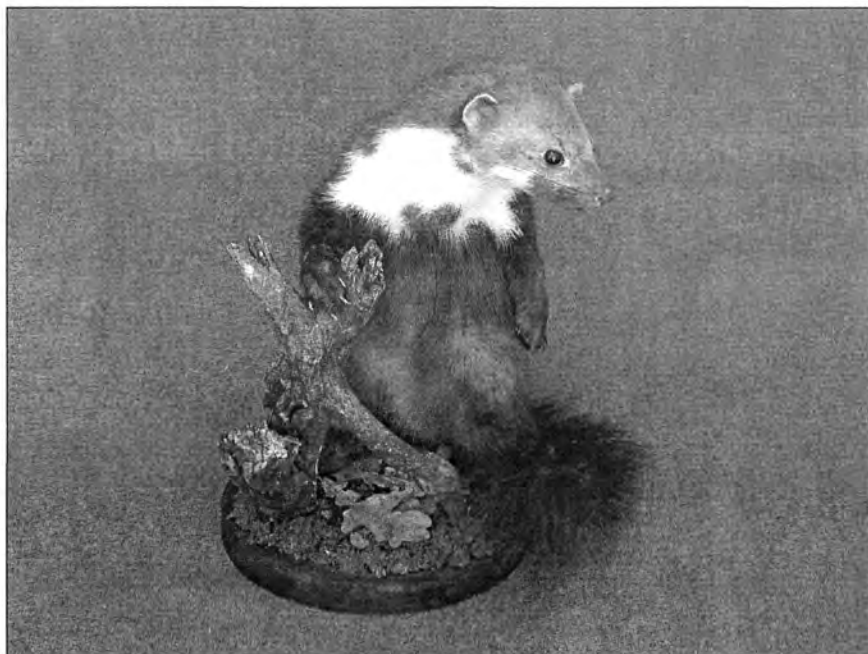
Siprikó Sándor preparátor munka közben.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Lemezescsápú bogarak (Lamellicornia) a Bodnár Bertalan-féle gyűjteményből.
Toppantó Istvánné felvétele 1989

Aranysakál (*Canis aureus*) Komló, 2002. 06. 21.; gyűjtötte és preparálta Izsák Imre.
Antal Tamás felvétele 2003

Nyest (*Martes f. foina*) Szeged, 2001. 06. 09.; gyűjtötte Veprik Róbert,
preparálta Izsák Imre
Antal Tamás felvétele 2003

II. fejezet

A természettudományi részleg közművelődéséről a kezdetektől 2000-ig

„Amíg, – igen helyesen – műveletlennek bélyegzik, aki nem ismeri József Attila költészetét, vagy Beethoven zenéjét, elsiklanak a legközségesebb erdei fák vagy rovarok ismeretének hiánya felett. Pedig ezek a lények az embert is befogadó természet integráns részei.”

Agócsy Pál (1981/b)

Kiállításaink

Néhány gondolat a természettudományos kiállításokról

A gyűjtemények megalakulásától napjainkig minden hazai természettudományos részleg igyekezett valamilyen követhető életstratégiát kialakítani, melynek egyik legfontosabb eleme a kiállító tevékenység volt. A külső megfigyelők és az érdeklődők ugyanis rendszerint ezen mérik le az adott szervezeti egység hatékonyságát.

A kiállítások közművelődési célkitűzéseit 1969-ben, „Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata” című, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya által jegyzett, kiadványban¹³⁵ az alábbiakban határozták meg:

*„– a múzeumlátogatók világnézeti, politikai nevelése;
– az emberek általános és szakmai műveltségének bővítése, elmélyítése;
– haladó hagyományaink, nemzeti kincseink feltárásán és bemutatásán keresztül a látogatók sokoldalú nevelése, művészeti ízlésének, esztétikai érzékének fejlesztése; más népek és nemzetek kultúrájának, művészetének, eredményeinek megismertetése.”*

¹³⁵ Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata. Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya – Budapest. /1969/ –in.: MFM Adattára isz.: –

Ha a logikusnak tűnő mondanivalóról lehámozzuk a kissé zavaros aktuálpolitikai burkot, a társadalomtudományi rendezvények szempontsorához jutunk. A természettudományt úgy ahogy van mindenestől kihagyták. Valamivel később, a „Témamegosztás” c. fejezetben a következő mondat olvasható:

„Tudatosan befolyásolni és biztosítani kell azt, hogy a műszaki és természettudományi jellegű kiállítások száma és jelentősége az elkövetkezendő időkben növekedjék.”

A fenti megállapítással maradéktalanul egyet tudunk érteni, de ez semmiképp sem következik az általános alapelvekből. A leirat természettudománnyal kapcsolatos további okfejtései sem nélkülözik a kisebb–nagyobb logikai ellentmondásokat. Ezzel együtt elmondható, hogy a kiadvány (feltehetően humán végzettségű) készítői végre felfedezték a reáltudományokban rejlő lehetőségeket.

Mivel a közművelődési stratégiák rendszerint magukon viselik kidolgozóik korlátait, nem mindig harmonizálnak a tényleges közönségigénnyel. Ez ökológiai katasztrófa felé araszoló világunkban cseppet sem megnyugtató állapot. Ahhoz, hogy valaki felismerje szakágunk értékeit, nincs szüksége különleges ismeretekre, elegendő, ha „csak” kultúrember. Nézzünk erre egy helyi példát.

A természettudományos (állandó) kiállításokról 1893–ban Reizner János a következőket írta (idézi Fári és Kőhegyi 1985):

„...Ott van például Hamburg s annak nevezetes nagy könyvtára. A nagy, műveltség nem veszi azt igénybe, s így a nagy közönség műveltségi állapotára maga a könyvtár közvetlen hatással nincsen. A világváros nagy szellemi kincstárát a legutóbbi évben is összesen 3126 olvasó kereste fel, jórésztben vidékiek, a helybeliek közül pedig főként azok, kik szorosabban a tudományokkal foglalkoznak, s a nagy közönség soraiból valók elvéve fordultak csak elő.

Ellenben az ottani hírneves természetrajzi és népiismereti múzeumot a tömegek látogatják. Naponként ezrek és ezrek járnak oda, hol a nagy közönség a pusztaszemlélet által is ismereteit gyarapítja s műveltségét fokozza.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy a mi nagy közönségünk egy természetrajzi gyűjtemény felállítása által fog legjobban a művelődés ösvényére jutni. A legegyszerűbb ember is a természet gazdag és változatos alakulásainak szemléletén gyönyörködni fog legelőbb s felébred benne a gondolkodás, párhuzamot von maga, otthona, környezete és a tapasztalatok között, s ez a gondolkodás és egybevetés mindennél jobban fogja ösztönözni az olvasásra, az ismeretek gyarapítására és lassanként az egyszerű ember kiemelkedik az ő szűk látóköréből, kis világából.

A nagyközönségre nézve igazán művelő s tanító hatása csakis egy természetrajzi múzeumnak lesz. Aki itt megfordul, a pusztaszemlélet által is tanulni, tapasztalni fog. S a közvetlenség a tudásnak oly erőt s tápot kölcsönöz, hogy a szerzett ismeretek nemcsak maradandók lesznek, de mind szélesebb körökben fognak elterjedni.”

A leírtakhoz nincs mit hozzátenni. Logikus, világos okfejtés, mely napjainkra sem veszített aktualitásából. Számunkra különös megtiszteltetés, hogy a „Vidék Magyarország” szakmai döntéshozói közül először a szegedi könyvtár- és múzeumigazgató ismerte föl az állandó kiállításokra alapozott természettudományos közművelés egyedi vonzerejét.

Egyet kell értenünk Fári Irénnek (1999) azzal a megjegyzésével, hogy a könyvtárban eltöltött esztendőik alapvetően átalakították Reizner szemléletét. Ne felejtsük el, hogy ő volt az, aki 1888-as tervezetében még semmilyen szerepet sem szánt a természettudományra, sőt az addig összegyűlt tárgyakról is szívesen megszabadult volna (Fári 1999).

Napjaink terminológiáját használva, a környezettudatos életmód és az ember-társaink iránt érzett felelősség összetartozó fogalmak. Ha csak ezt az egyetlen felismerést sikerül a célközönséggel tudatosítani, a kiállítások rendezőinek igyekezete nem veszett kárba.

A természettudományos kiállítások klasszikus csoportosítása és az egyes csoportok főbb jellemzői

A leggyakrabban előforduló kifejezések és alapfogalmak egyértelmű használatát segíti, ha mindjárt az elején megkíséreljük vázlatosan áttekinteni azokat.

Az első kérdés az, hogy mit is tekinthetünk kiállításnak. Erre azért nem könnyű válaszolni, mert nincsenek „írásban rögzíthető” határvonalak. Sokan már néhány (felirattal, vagy anélkül) kitett tárgyat is kiállításnak könyvelnek el, mások ragaszkodnak az igényesebb bemutatókhoz.

Ha pragmatikusan nézzük a dolgokat, egyetlen közszemlére ítéltetett tárgynak ugyanolyan hosszú nevet lehet adni, mint bármely több száz négyzetméter alapterületű állandó kiállításnak. Igaz így semmivel sem jutunk több információhoz, mintha kirakaton keresztül egy mosószer flakont bámulnánk, de ez a munkajelentésből nem derül ki.

Saját részünkről a háttér információ nélküli tárgyakat egyszerű dekorációnak, a kis terjedelmű, legfőbb néhány alapinformációval ellátott tárgy-együtteseket figyelemfelkeltő bemutatónak tekintjük. A külsősöknek történő tárgykölcsönözések tartalmilag sem sorolhatók a kiállítások közé. Kivételek (mint mindig és mindenhol) természetesen most is léteznek. Néhány rendezvény reklámértéke annyira jelentős lehet, hogy a megjelenés bármely formája „fontos eseményé” válik (ilyen pl. az 1971. évi budapesti Vadászati Világkiállításra némi huzavona után felküldött tűzokkaskas dermoplasztika esete).

A kiállítások besorolásának szempontjai

A kiállítások klasszikus csoportosítása az időfaktor, a rendezvény helyszíne és a célközönség alapján történik. Újabb szempontként az információs bázis szerinti tagolás említhető.

Időfaktor szerinti csoportosítás

A rendezvények időtartama szerint beszélhetünk állandó, időszakai és alkalmi kiállításokról, melyek főbb jellemzői az alábbiak.

1./ állandó kiállítások

Nyitva tartásuk tartamossága minden esetben meghaladja az 1 esztendőt. A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya által jegyzett 1969. évi kiadvány (a továbbiakban MMMF 1969) szerint általában 7–8 évre készülnek. Ez mindenképp idealizált állapotot tükröz, a gyakorlati váltási periódus 10–15 évre tehető.

2./ időszakai kiállítások

Nyitva tartásuk tartamossága rendszerint nem haladja meg az 1 esztendőt. Ennél hosszabb időre legfőbb valamely pénztelen periódus áthidalására érdemes effajta kiállításban gondolkodni. Sajnos az esetek többségében az ilyen ideiglenes jelleggel létesült összeállítások, az anyagi nehézségekkel együtt, állandósulnak.

Az egy esztendő időszak a kiállítások jellege szerint tovább bontható (MMMF 1969):

2/a. (Tulajdonképpen) Időszakai kiállítások, melyek 1–4 hónap időtartamra készülnek.

2/b. Jubileumi kiállítások, ezek 2–6 hónap, esetleg 1 év időtartamúak.

A megkülönböztetést erőltetettnek érezzük. A vándorkiállítások időbeni kategorizálását (2–4 hét egy helyen –MMMF 1969) ugyancsak nem tartjuk indokoltnak, mivel ezek több rendeltetésű összeállítások. Időszakai és alkalmi kiállításokként egyaránt funkcionálhatnak, sőt (mint az Szegeden is megtörtént) ideiglenesen akár az állandó kiállítás szerepét is átvehetik.

3./ alkalmi kiállítások

Rendszerint valamilyen nevezetes alkalomra készült, rövid ideig látható rendezvények. Nyitva tartásuk tartamossága néhány nap, kivételes esetekben néhány hét.

A kiállítások tagolása helyszíneik alapján

A rendezvény helyszíne alapján léteznek lokalizált (adott kiállítási térhez kötődő) és mobil (más néven vándor) kiállítások.

A kiállítások osztályozása célközönségük szerint

A témaválasztás eleve megszabja, hogy az adott kiállítás milyen létszámú és érdeklődésű látogatói kör számára készül. Amennyiben információs bázisa széles spektrumú, továbbá az ismeretanyag specializációs foka alacsony, úgy *ismeretterjesztő* kiállításról beszélhetünk.

A különleges igényeket kielégítő ún. „*rétegiállításokra*” ennek épp az ellenkezője igaz. Információs bázisuk rendszerint szűkebb, mint az ismeretterjesztő kiállításoké, specializáltságuk viszont lényegesen nagyobb. Mivel alkotóik eleve szűkebb embercsoportot szólítanak meg, a látogatottság mértéke általában csekély.

Ezen a tényen semmilyen vezetővel, katalógussal, vagy képeslappal nem lehet segíteni, valószínűleg nem is kell. Teljes érdektelenség esetén rendszerint az a baj, hogy előzetesen rosszul becsülték fel a lehetséges közönséget.

A félreértések elkerülése végett azt egy percig sem állítjuk, hogy a rétegiállítások között nincsenek kiemelkedő színvonalú, időtálló alkotások, csupán a különbségekre igyekeztünk rávilágítani.

A kiállítások csoportjai információs bázisuk alapján

A tárgyakhoz adott információ jellege elsősorban az adott szakember(ek) felkészültségétől és szemléletétől függ. Ez a humán faktor tekinthető a mindenkori változtatások elsődleges hajtóerejének.

A közölni kívánt tudásanyag jellege az elmúlt évszázad során alapvető változáson ment keresztül. Kezdetben világszerte a tárgyanyaghoz szignifikánsan kötődő, –jobb kifejezés híján– az *alapinformációkat közlő természettudományos múzeumi kiállítások* domináltak. Később (hazánkban a MMOK megalakulása utáni időktől) a szűkebb tárgyi keresztmetszetet felvonultató, egy vagy több kérdéskör köré csoportosított *tematikus kiállítások* kerültek előtérbe. Vizsgáljuk meg mindkét alaptípust kissé tüzetesebben.

I./ Alapinformációkat közlő kiállítások

Rendezői a „kötelező” taxonómiai–morfológiai ismertetésen túl, főleg a tárgyanyag esztétikai hatására építenek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a tárgyakban rejlő „belső erőt” kísérelik meg a nagyközönség számára hasznosítható információvá

óvá alakítani. Ilyen bemutatót – amennyiben az anyag korrektil határozott – elvileg bárki készíthet, aki némi térlátással bír, és nem rest utána nézni a legalapvetőbb tudományos ismereteknek.

A természet sokszínűsége önmagában is lenyűgöző. Így az sem meglepő, hogy az alapinformációkat közlő kiállítások közönségsikere semmivel sem marad el a tematikus kiállításokétól. (Erről később még szó esik.) Mivel az ilyen jellegű alkotások mindig az adott raktári anyagra épültek, nagyobb változtatások elég ritkán következtek be. Az elkerülhetetlen apróbb átalakítások mértéke alatta maradt annak az ingerküszöbnek, ami felett az átlag látogató már változást érzékel. Ha a közönség hosszabb időintervallumon keresztül ugyanazt a megbízható minőséget kapja, az szerencsés esetben tetemes vonzerőt jelenthet. Ezt az alapelvet a marketingben is sikeresen alkalmazzák.

Az alapinformációkat közlő kiállítások jellegükből adódóan többnyire témavázlat és forgatókönyv nélkül készülnek. Igényesebb kivitelezésnél azonban semmiképp sem árt, ha legalább a témavázlat szintjén átgondoljuk az előttünk álló feladatokat. Eddigi tapasztalatainkra támaszkodva állíthatjuk; a többletmunka rendszerint megmutatkozik a „végtermék” minőségében.

A raktárkiállítás önálló műfaj, amelynek megvannak a speciális szabályai. Az itt szerzett élmény nem téveszthető össze egy tényleges raktár megtekintésével. Az összeállítások készítőinek ügyelni kell arra, hogy a tárgyakhoz milyen installációt társítanak. A körbejárhatóságot, a tárgyakra történő rálátást és a nézelődés lehetőségét nagyobb csoportok számára is biztosítani kell. A bemutató összehatása érdekében a zsúfoltság (és az ezzel törvényszerűen együtt járó „igazi raktári jelleg”) mindenképp kerülendő. Az „esztétikai érzék feletti mennyiségben” kirakott tárgyanyag még a „legtudományosabb elrendezésben” sem egyéb felesleges tehernél, amelytől sürgősen meg kell szabadítani a kiállítást.

Összegzőképp megállapíthatjuk, hogy az igazán kiemelkedő, maradandó élményt nyújtó alkotások ebben a műfajban is gondos tervezést és alapos szakirányú háttérmunkát igényelnek.

II./ Tematikus kiállítások

A tematikus kiállítások lényege a tárgyakban rejlő információk minél szélesebb körű kibontása és meghatározott vezérlőelvek szerinti csoportosítása (Agócsy 1978/79, 1981/a). A kiterjesztő jellegű megfogalmazásból adódik, hogy nagyon sokféle vezérlőelvet tudunk elképzelni.

Az, hogy mit tekintünk alapinformációnak és mit rendszerezett adatközlésnek tudományáganként változik. Ha egy ország bélyegeit időrendi sorrendben rakjuk ki, alapinformációkat közlő kiállítást hozunk létre. Ezzel szemben valamely élőhely szukcessziós fázisainak kronológián alapuló bemutatása tematikus összeállítást eredményez.

Különösen az ismeretterjesztő célzatú természettudományos állandó kiállítások esetében örök vita tárgya a tematizáltsági fok. A tudományos babérokra törő, rendszerint szegényes tárgyanyagot felvonultató, magyarázó blokkokkal, elektro-

nikus információkkal és grafikai modellekkel teletűzdelt „okoska” kiállításokat a forgatókönyv íróján és a lektorokon kívül rendszerint senki sem szereti. Mivel a közönség a lábával szavazva messzire elkerüli az efféle bemutatókat, a közölni kívánt információ a transzformációs hiba következtében elvész.

Az állandó kiállítások létrehozásának főbb elemeiről

A kiállítások mindig behatárolt anyagi (konkretizálható tárgyi, valamint pénzügyi) és humán feltételrendszer mellett valósulnak meg. Bár ezek a tényezők közvetlenül a munkálatok volumenére hatnak, közvetve meghatározzák a kitzúthető célokat is. Szerepük erősen stabilizáló, hiszen tervezni kizárólag az anyagi források által kijelölt keretek között lehet (illetőleg érdemes).

A KMI korszakban valóságos rituáléja alakult ki az állandó kiállítások készítésének. Ebben a szükséges lépések keverednek a túlszabályozás elemeivel. Tekintsük át mindkettőt a már többször idézett minisztériumi kiadvány (MMMMF 1969) alapján.

Először azt nézzük át, ami időtálló. Ilyenek például a *rendezési alapelvek*, melyek a következők:

- „1./ Kiállítások előkészítése
 - a./ *Kiállítási tervek összeállítása*
 - b./ *Tématerv készítése*
 - c./ *Forgatókönyv készítése*
- 2./ Kiállítások kivitelezése
 - a./ *Előkészítő munkák*
 - b./ *Helyszíni rendezési munkák*
- 3./ Kiállítások átadása, átvétele
- 4./ Kiállítások karbantartása, lebontása”

Ellenpontként idézzünk szó szerint néhány, „igazán hivatalosan hangzó” előírást.

- „1./ *A tématervet a rendező múzeum a művészeti tervezővel együttműködve a megvalósítást megelőző év június 30-ig köteles elkészíteni.*
- *A tématervet a Múzeumi Főosztály hagyja jóvá, az illetékes országos múzeumok bevonásával. Határozatáról az érdekelt múzeumot és a Központi Múzeumi Igazgatóságot értesíti.*

– *A forgatókönyvet a Múzeumi Főosztály lektoráltatja és hagyja jóvá. Határozatáról az érdekelt múzeumot és a Központi Múzeumi Igazgatóságot értesíti.*

3./ Az elkészült kiállítást szakmai szempontból bizottság veszi át. A bizottságot a Múzeumi Főosztály hívja össze, és abba szükség szerint szakértőket hív meg. Az átvételről jegyzőkönyv készül. Az átvételt olyan időpontban kell megtartani, hogy az esetleges változásokat a kiállítás megnyitásáig végre lehessen hajtani.

– *A kiállítás bútorzatát a rendező múzeum leltárba veszi. A leltárba vételt a kiállítás megnyitása után a kiállítás kivitelezési munkáinak vezetője, a múzeum vezetője, vagy annak megbízottja, és a KMI megbízottja végzi. A leltárfelvételt követő 15. napig a könyvjóváírási formanyomtatványt kitöltve a múzeumnak meg kell küldeni.*

4./ A kiállítások lebontását a Múzeumi Főosztály rendeli el. A bontást a rendező múzeum végzi, azonban indokolt esetben a KMI közreműködését kérheti.”

Annak ellenére, hogy rend a lelke mindennek, a fenti felsorolással nem kívánunk tippeket adni egyetlen gazdasági szakembernek, vagy jelenlegi döntéshozónak sem.

Az „ereje teljében lévő” KMI népművelői 1972-ben 2 újabb szempontsört állítottak össze¹³⁶. Ezek „a kiállítások művészeti tervezésének és kivitelezésének, valamint hasznosításának” kérdéseire vonatkoztak és nem kevesebb, mint 18 (12+6) pontot tartalmaztak. Az itt lefektetett alapelvek érvényesülésére egy 12 fős vizsgáló bizottságot hoztak létre. A konglomerátumot a szóban forgó tevékenységi körön belül megindult, de egyenlőre még kiforratlan specializáció biztos indukátorának tekinthetjük.

A leírtakat nem kívánjuk pontonként értékelni, de annyi bizonyos, hogy új szakma született. A megalkandó ellenőrző bizottság a gyermekbetegségek közé sorolható.

Az eltelt 3 évtizedben a legtöbb kérdés tisztázódott. A napjainkra kialakult munkamegosztást is figyelembe véve a kiállítások elkészítésének 2 alapesete lehetséges.

1./ A rendező szerepe dominál.

2./ A kiállítás elkészítése csoportmunka, a rendező szerepe a koordinációra és a menedzselésre szűkül.

A kiindulás mindkét esetben ugyanaz. Először el kell dönteni, hogy mit is akarunk létrehozni. A célok körvonalazását és az alapelveket a rövidebb (rendszerint 1–5 oldal terjedelmű) témavázlat tartalmazza. Ez akkor tekinthető teljes értékűnek, ha szerzője (összeállítója) a szakmai részekon kívül átgondolja a kivitelezés

¹³⁶ Állandó kiállítások vizsgálata KMI /1972/: Szempontok a kiállítások tervezésének és kivitelezésének, valamint hasznosításának vizsgálatához – Budapest. (A kísérőlevél datálása 1972. 05. 15.) –in.: MFM Adattára isz.: 184/1972 V. 20.

lehetséges módozatait is. Mivel a megjelenítés az adott tárgyanyaghoz és témakörhöz „szabott” installációt igényel, már a témavázlathoz ajánlatos részletes látványtervet készíteni.

A hogyan kérdésére a kiállítás sarokkövének számító forgatókönyv adja meg a választ. A két alaptípus elkülönülése igazából ettől a ponttól kezdődik.

1./ A rendező szerepe dominál

Amennyiben nincs külön menedzser, művészeti vezető, műszaki vezető és szakmai instruktör, ezek feladatát is a rendező veszi át. Aki elvállalja ezt a szerepkört, nincs irigylésre méltó helyzetben. Minden lépését alaposan meg kell fontolnia, mert a forgatókönyv megírása, vagy a részjegyzőkönyvek átvétele után minden szakmai, művészeti és gazdasági döntés felelőssége rá hárul. Helyzetéből adódóan szelektálnia kell a jobbító szándékú és a használhatatlan bírálatok között Agócsy Pált (1978/79) idézve:

„Természetes, hogy valamilyen tudományos igazságot sokféle módon lehet bemutatni, de nem biztos, hogy ezek a módozatok jobbak, mint egy másik. A kiállítás forgatókönyvét és építését megtervező szakembernek megvannak a maga elgondolásai bemutatásról, ha ezt másvalakinek az övétől szakembernek eltérő ötlete megzavarja attól a kiállítás nem lesz jobb.”

Mondhatnánk azt is; márpedig ilyen ember nincs, mert a polihistorok kora régen leáldozott, de a megállapítás nem lenne helytálló. A kisebb létszámú (műzeumi) szakági egységek (osztályok, csoportok stb.) életében a rendező-centrikus ténykedés napi gyakorlatnak számít. Számos zseniálisan jó kiállítás köthető egyetlen személyhez. Úgy tűnik a szükség előbb–utóbb mindenkit kitanít erre a mestersegre, aki a szűken vett szakmai ismereteken kívül közművelő vénával is bír.

2./ A kiállítást elkészítése csoportmunka, rendező szerepe a koordinációra szűkül

Ez a MMOK korszakban kialakított, majd a KMI idején továbbfejlesztett gyakorlat elsősorban a gazdagabb központi (budapesti) múzeumok közművelődésére jellemző. A többiek számára az alapkérdés úgy fogalmazható meg, hogy az adott rendezvényhez sikerül-e tőkeerős szponzorokat találni, vagy nem. Ha igen, akkor belépőjegyet váltottak a rendszerbe.

A csoportmunkára épülő kiállítások főbb láncszemei: a forgatókönyv írók, a szakmai koordinátor, a művészeti vezető, a műszaki vezető és a menedzser.

Kidolgozói –igen helyesen– abból indulnak ki, hogy a legtöbb szintézisre törekvő forgatókönyv széles tudományos spektrumú. Optimális esetben a részletek kimunkálását az érintett szakterületek specialistái végzik. Ezután a szakmai részért felelős koordinátor az elfogadott rendezőelv(ek)re támaszkodva egységesíti az anyagot. Innentől kezdve a kiállítás tényleges rendezését átveszi a menedzser, a

tágabb értelemben vett szakiparos gárda (ide soroljuk a preparátorokat, grafikusokat, fotósokat, világítástervezőket stb.) és a művészeti vezető.

A profikra alapozott állandó kiállítások előnyei közül első helyen a garantált minőség emelhető ki. Aki ebből a viszonylag behatárolt körben művelhető tevékenységből él, ha a pályán kíván maradni, semmiképp sem engedheti meg magának a „selejtet”. A megrendelő abban is biztos lehet, hogy a rendezvény nem fog szervezési problémák miatt meghiúsulni. Árnyoldalként talán a sorozatgyártás „melléktermékének” számító jellegtelenséget említhetjük.

Miután számos kiállítás munkálatait ugyanaz a csapat végzi, elvétve ugyan, de előfordul, hogy az alkotások a kelleténél jobban hasonlítanak egymásra. Szemmel láthatóan hiányzik belőlük az a „személyiség többlet”, amely csak az igazán jól sikerült, rendező-centrikus kiállítások sajátja.

Az uniformizáltság az installáción, az alapszínválasztáson, a képméreteken, továbbá a tárlók megszerkesztésén érhető tetten. A művészeti és technikai azonosságok akkor igazán bántóak, ha a tudományos szakágak meglehetősen távol esnek egymástól (pl. régészet és irodalomtörténet).

A kiállítások továbbfejlesztésének lehetőségeiről

I./ Alapinformációkat közlő kiállítások

Legyen szó bármilyen típusú kiállításról, nagyon fontos kérdés, hogy milyen formában tudjuk az ismertanyagot a lehető leghatékonyabban átadni a célközönségnek.

Az alapinformációkat közlő kiállítások jelzőrendszere szinte kizárólag a vizualításra épít, ami az összeállítások belső sajátosságaiból eredeztethető. Az információk „több csatornássá” tétele az esetek többségében megoldható ugyan, de a lehetőségek eléggé behatároltak. A korlátok érzékeltetése kedvéért nézzünk egy negatív és egy pozitív példát a hang felhasználására. A polcokra rakott madár dermoplasztikák mellől jövő vidám csicsérgés rendszerint megdöbbenést kelt az emberekben. Ezzel a hanghatással semmilyen többletinformációt nem nyerünk, ráadásul a súlyos formai hiba végletesen diszharmonikussá teheti az összképet. Jó választás lehet viszont egy videón, vagy CD-n látható–hallható gyűjteményismertetés, esetleg a kiállításban szereplő ritkább fajok elterjedésének és életmódjának audiovizuális ismertetése.

II./ Tematikus kiállítások

Az igazán sikeres tematikus ismeretterjesztő kiállítások tényanyaga gyakorlatilag korlátlanul bővíthető. Ugyanez vonatkozik az információátadás módozataira. A látás és a hallás mellett a szaglás, sőt a tapintás is bekapcsolható a transzformáció folyamatába. Az érzékelés rendszereinek, továbbá a tágabb értelemben vett

virtuális térnek a felhasználásával a látogatók aktív részesei lehetnek a történéseknek. Megnyílik az út az ún. interaktív (élményszerző) kiállítások felé.

Ezek, bár látszólag merőben új alapelvekre épülnek, lényegüket tekintve a tematikus kiállítások metodikailag továbbfejlesztett változatai. Az interaktivitás a mi olvasatunkban olyan transzformációs módszer, amely az adott témakör ismeretanyagának alaposabb rögzítésére szolgál.

A Csongrád megyei múzeumi szervezet meghiúsult kiállításairól

A természettudományi részleg történetét végigkísérik azok az elképzelések, amelyek valamilyen okból meghiúsultak. A soha meg nem valósított nagyobb volumenű tervek tetemes hányada leendő kiállításokkal kapcsolatos, ami nem a véletlen műve. A megrendelésre készülő alkotások ugyanis mindig valamilyen elvárást valósítanak meg. Ez szerencsésebb esetekben lehet a közönségigény, vagy egy jól kidolgozott szakmai koncepció, de ugyanilyen eséllyel megjelenhet az öntörvényű hivatali bölcelet, valamint az eleve pótcselkvésnek szánt, minden alapot nélkülöző változtatási szándék.

A szűken vett szakmai kötöttségektől való távolságtartás következtében az ilyen kívülről megszült elképzelések, bár mindig az adott kor kérdéseire keresték a válaszokat, sohasem kötődtek túl szorosan a valósághoz. Jellegüknél fogva egyaránt szabadabb teret engedtek a szárnyaló fantáziának és az ellentmondást nem tűrő voluntarizmusnak.

Mivel a régi kudarcokból tanulhatunk a legtöbbet, ismerkedjünk meg legalább vázlatosan a zátonyra futott próbálkozásokkal.

Legkorábbi példaként a Camillo Schaufuss ügy említhető. Reizner János könyvtár- és múzeumigazgató a neves meissenai entomológus „természetrajzi múzeumának” tárgyanyagával kívánta kitölteni a leendő kultúrpalota, (akkor még) túl tágasnak tűnő termeit. (Az épületet a millenniumi ünnepségek keretében, 1896. 09. 06-án nyitották meg –Fári–Nagy 2002–.)

1954-ben a „Fejlődéstörténeti kiállítást” a kollégák hallgatólagos támogatásával (lásd a rendezése körüli bonyodalmakat) megszüntették. Csongor Győző megkísérelte legalább azt elérni, hogy a lebontott helyére szakágazonos, vagyis ismét természettudományos kiállítás kerüljön.

A Tisza vidéket bemutató tervezett összeállítás „A Fehértó életével” együtt szélesebb látókörű áttekintést nyújthatott volna környezetünk élővilágáról. Ennek megnyitását a II. ötéves terv első évében tervezte.

A diorámás megoldásokra építő elképzelés semmiképp sem azonos a későbbi, hasonló című („A Tisza élővilága”) állandó kiállítással, bár a felvázolt tematika

alapján egyfajta előfutárának tekinthető. Bizonyítékul lássuk az idézett tervezet főbb pontjait¹³⁷:

- a./ *A Tisza ártér növényzete*
- b./ *Rovar, madár stb. élővilága*
- c./ *A Tisza halai*
- d./ *A folyó életközössége*
- e./ *Mocsarak–morotvák élővilága*
- f./ *A Tisza szabályozás és az élővilág változása.*”

A témaválasztást egy új kutatás irány megjelenése is motiválta. Ebben az időben ugyan még nem alakult meg a Tiszakutató Bizottság, de már javában folytak az előkészületek.

A Csongrád megyei hullámterek természetvédelmi szempontú felmérései meglehetősen kezdeti stádiumban voltak.

Az alapkérdés ebben az időben úgy vetődött fel, hogy a Tisza mentén melyek a főbb természeti értékek. Csongor Győző a hullámterek jellegzetes élőhelyeinek bemutatásával erre kívánt választ adni.

1955-ben érdekes cserét határoztak el. A lebontott „Fejlődéstörténeti kiállítás” helyére Budapestről hozattak volna egy másik, reményeik szerint elfogadhatóbb minőségű „Fejlődéstörténeti kiállítást”. A lebonyolításért felelős munkatársak névsora: Csongor Győző, Bálint Alajos, Dienes István, Boros Ilona, Gera Mihály¹³⁸.

Ha jól belegondolunk a „Fehér-tó élete” mellett egy egészen más tematikájú kiállítás mindenképp elkelt volna. Különösen akkor, amikor a fejlődéstörténet az általános- és középiskolai tantervekben egyaránt szerepelt. Az elképzelés sorsát minden bizonnyal az áthelyezésre ítélt Hazslinszky-féle „Fejlődéstörténeti kiállítással” kapcsolatos korábbi huzavonák pecsételték meg.

Az eddig ismertetett kiállítás tervezetek közvetett módon a raktári anyag feltöltését szolgálták. A kiállítások preparátum szükséglete konzekvensen és lényegesen felülmúlta a rendelkezésre álló készleteket. Az 1950-es évek végétől kezdve, a gyűjtemény gyors gyarapodásának köszönhetően, a dolgok fordított előjelet kaptak. Minden kiállítással kapcsolatos felvetés tárgykihelyezéssel társult, ami (nyílt, vagy burkolt) terjeszkedési szándékra utal. Ezzel természetesen nem azt állítjuk, hogy lemondtak volna a kiállításokkal járó fejlesztési lehetőségről, de a mérték alapvetően megváltozott. Nem a gombhoz keresték a kabátot, mint korábban.

¹³⁷ A II. ötéves terv célkitűzései (piszkozati példány)

–in.: MFM Adattárisz.: –

¹³⁸ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve

–in.: MFM Adattárisz.: –

1960-ban Csongor Győző munkatervében szerepelt a „Maros élővilága” c. kiállítás rendezőkönyvének az elkészítése. A kiállítást Makóra szánták, de az ötletet rövidesen (talán még ugyanebben az évben) el is vetették¹³⁹.

A további történések értékeléséhez nélkülözhetetlen a mozgatórugók ismerete. Ha másért nem, hát azért, mert 1957-ben új munkatárs vette át állattárunk kezelését. Marián Miklós közművelődéssel kapcsolatos elgondolásait az 1967-ben Agócsy Pálhoz írt leveléből ismerhetjük meg¹⁴⁰.

- „1./ *A természettudományokra vidéken igen nagy szükség van. Azt hiszem ez kétségen kívüli tény.*
a. / a kultúrához a természettudományi ismeretek nélkülözhetetlenek
b. / tapasztalat szerint az emberek csak nagyon felületesen ismerik lakóhelyük növényeit, állatait, ásványait
c. / a természet törvényeit meg alig
d. / a technikai ismeretek mellett háttérbe szorulnak a biológiaiak, mutatkozik a haladásban is bizonyos egyoldalúság.
 2./ *Mindkét kiállítási formára szükség van. Nagyobb városokban állandókra és időszakiakra, kisebb helyeken vándorokra.*
 3./ *A kiállítás elsősorban tájjellegű legyen. (Indoklását, elgondolásaimat röviden elmondtam legutóbbi értekezletünkön, hozzászólásomban.)...”*

A fentiek ismeretében egyáltalán nem meglepő, hogy Marián Miklós „A Fehértó élete” c. állandó kiállítás (1962-ben történt) lebontása után a „felszabaduló madárpreparátumokból” (ami a valóságban csak töredékét tette ki a tényleges szükségletnek) Csongrádon¹⁴¹ és Hódmezővásárhelyen új állandó (!) kiállításokat kívánt létrehozni. A „Tisza élővilága” c. állandó kiállításához hasonlóan a szinopszis növénytan- és gazdaságföldrajzi részét Csongor Győző írta, az állattanit Marián Miklós¹⁴². Az ötlet megalapozottságát jelzi, hogy a Hódmezővásárhelyre szánt kiállítás (forgatókönyv terjedelmű) témavázlatáról előírás szerinti bírálatok is készültek. A lektorok: dr. Fekete Gábor segédmuzeológus (növénytan) és dr. Horváth Lajos muzeológus (állattan)¹⁴³ Mindkét kritika érdemi és lényeglátó.

¹³⁹ Természettudományi munkajelentés az 1960. évről (Készítette: Csongor Győző

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴⁰ Marián Miklós 1967 07. 20-án keltezett levele közművelődési ügyben dr. Agócsy Pál muzeológushoz.

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴¹ Bálint Alajos levele a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának a Csongrádon rendezendő kiállításról.

–in.: MFM Adattára isz.: 394/1963

¹⁴² A vásárhelyi határ élővilága (Tématerv javaslat a Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum állandó természettudományi kiállításához) Készítették Csongor Győző és Marián Miklós

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴³ A vásárhelyi határ élővilága állandó kiállítási tématerv állattani részlegének szakmai bírálata. Készítette Horváth Lajos (1961 07. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Ennyi év távlatából könnyebb az eseményeket megítélni, mert a pozitívumok és az árnyoldalak egyaránt élesebben rajzolódnak ki. Igaz, a történéseken az utólagos medítálás már nem sokat változtat.

A tervezetek kapcsán vizsgáljuk meg a véleményünk szerint elszalasztott lehetőségeket.

1./ Bár nem ritkák az ellentétes tapasztalatok sem, az állandó kiállítások olyanok, mint a mondabéli trójai faló. A döntéshozók először csak a kiállítást engedik be, később ezzel az ürüggyel észrevétlenül beszívárog a szakszemélyzet is.

2./ Természettudományi múzeumoknál egyáltalán nem meghatározó jelentőségű tényező, hogy a megyei múzeumok központjában legyenek. Hódmezővásárhely épp a Szegeddel való rivalizálása és fejlett infrastruktúrája miatt, potenciálisan alkalmas helynek látszott olyan regionális múzeum kialakítására, mint a gyöngyösi Mátra Múzeum, vagy a zirci Bakony Múzeum.

Folytatva a gondolatsort, ha nincs Hódmezővásárhely, Csongrád is jó. A Tiszakutató számára ideális háttérrel biztosíthatott volna egy itteni természettudományos múzeum, vagy akárcsak egy természettudományos részleg.

3./ Arról se feledkezzünk meg, hogy a Tornyai János Múzeumban ebben az időben létezett a Péczely Attila kezdeményezésére nem is oly rég egybegyűjtött természettudományos anyag. A tárgy-együttes okkal táplálhatta a fejlesztés illúzióját.

Az árnyoldalokról is essen néhány szó.

1./ Marián Miklóson kívül akkor már valószínűleg senki sem gondolt komolyan a hódmezővásárhelyi természettudományos részleg kiépítésére. Dömötör János múzeumigazgató 1962. évi fejlesztési tervében található a következő mondat¹⁴⁴:

„Utoljára, de nem utolsó sorban az ifjúság természettudományos műveltségének érdekében, húszéves távlatban (!) meg kell oldani a természettudományos állandó kiállítás hosszú évek óta húzódó kérdését is.”

2./ Csongrádon nem annyira a szándék, inkább a pénz hiányzott. A végeredmény ugyanaz lett.

3./ A korábbi évek tapasztalatai arra tanítottak, hogy a kezelő nélküli gyűjtemény és kiállítás előbb, vagy utóbb megsemmisül. (Erről részletesen a múzeumtörténet Hódmezővásárhellyel foglalkozó fejezetében szólunk.)

Szakmai bíráló Csongor Győző tud. kutató „A hódmezővásárhelyi határ élővilága” címmel rendezendő kiállítás tématervéről

Fekete Gábor (1961. 07. 04.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁴⁴ A tornyai János Múzeum 1961–81 évi 20 éves fejlesztési terve (Beterjesztve Bálint Alajoshoz)

–in.: MFM Adattára isz.: 746/ 1962 XII. 18. (Küldő szerv isz.: 245/1962)

4./ „A Fehértó élete” c. állandó kiállításból kikerült madárpreparátumok többsége a Beretzk Péter-féle letét részeként „átvészelt” a háború alatti és utáni évek ideiglenes elhelyezését. Az áldatlan állapotok sajnos nem múltak el nyom nélkül. A huzamosabb ideig hideg és nyirkos környezetben tárolt dermoplasztikák két egymást követő kiállítást, állaguk további jelentős károsodása nélkül már nem bírtak el. (A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítás bontásakor személyesen is meggyőződtem erről.) Azzal, hogy a szikes tavak madárpreparátumai visszakerültek a Móra Ferenc Múzeum raktárba, a végleges pusztulástól menekültek meg.

A képzőművészeti kiállítások jellegüknél fogva sokkal kevesebb manuális munkával járnak, mint a speciális installációt igénylő, tárgyakkal, képekkel és grafikonokkal egyaránt szemléltető természettudományos összeállítások. Alapesetben elegendő a képeket egy szöggel, vagy valamilyen akasztóval felrakni a paravánra. Nem véletlen tehát, hogy a legtöbb vidéki múzeum közművelődése szakembertől és a mindenkori közönség igényétől függetlenül szikla szilárdan „művészet kedvelő”.

A Csongrád Megyei Tanács VB 1964 januárjában megtartott 2. ülése részben a múzeumüggyel foglalkozott. A határozat d. pontjában az alábbiak olvashatók:

„Gondoskodjon a Művelődési Osztály arról, hogy a képzőművészeti jellegű kiállítások mellett az eddigieknél fokozottabb számban szerepeljenek más jellegű, elsősorban természettudományos vonatkozású rendezvények, kiállítások.”

A kor szokásai szerint Bálint Alajos megyei múzeumigazgató körlevélben tájékoztatta a vidéki múzeumok vezetőit a határozatról. Valószínűleg ennek az unszolásnak tudható be, hogy a hódmezővásárhelyi állandó természettudományos kiállítás terve a 20 éves helyett átkerült a 10 éves távlati tervbe. (Ami tulajdonképpen ugyanaz, mert mindkettő nehezen behatárolható vágyakat fogalmazott meg.)

A csongrádi kiállítás ügyét is sikerült tovább passzolni a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályához.

„Szükséges ezenkívül egy természettudományi vonatkozású kiállítás rendezése is, amelyet esetleg még 1964-ben lehetne megnyitni. Ez attól függ, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya mellett működő Kiállításrendező Csoport művészi munkatársai hogyan tudják éves programjukba megrendezést beiktatni.” (Nem tudták.)

Az 1960-as évek meghiúsult kiállításai híven tükrözik az erőssrend megváltozását. A Beretzk Péter és Csongor Győző nevével fémjelzett hőskor fellendülése „A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás átadása után végérvényesen lezárult. Ez a sajnálatos tény közművelődési területen a számok nyelvére is lefordítható. 1967-ben a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya számára elküldött jelentésben felsorolták megyénk állandó múzeumi kiállításait. Eszerint a 14 kiállí-

tásból 3 régészeti, 3 néprajzi, 3 képzőművészeti, 3 helytörténeti, 1 irodalmi és 1 természettudományos.

A Szegedi Biológiai Központ felépítése után, 1971-ben felvetődött egy olyan elképzelés, miszerint a JATE Természettudományi Karának biológiához kapcsolódó tanszékeit áttelepítik Újszegedre.

A Tiszakutató Bizottság elnöke ekkoriban dr. Horváth Imre egyetemi tanár volt, a titkári pozíciót Marián Miklós töltötte be. Az elérhető közelségbe került egyetemi bővítés bővületében mindketten lehetőséget láttak intézményeik munkakapcsolatainak szorosabbra fűzésére. Marián számára különösen kecsegtetőnek tűnt az a lehetőség, hogy a múzeum természettudományos részlege a Tiszakutató révén, ha közvetetten is, de egyetemi kutatóhellyé válhat. A tervezet előnyeiről meggyőzték dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatót, aki (meggyőzően érvelve) tájékoztatta a körvonalazódó együttműködésről a (Csongrád Megyei Tanácsa VB) Művelődési Osztályt. Beszámolójából megtudhatjuk, hogy

„A tervek szerint több, mintegy 30X15 méter nagyságú terem fog rendelkezésre állni, ahol lehetőség nyílik természettudományi jellegű kiállítások bemutatására. E kiállítások berendezését és üzemeltetését az egyetem finanszírozná, tudományos anyagát azonban a múzeum közreműködésével, illetve főként a múzeum anyagából szeretné biztosítani.” (Horváth Imre professzor és dr. Bodrogyó György docens¹⁴⁵)

A Művelődési Osztály nem ellenezte a dolgot¹⁴⁶, így a kezdeményezők tovább léphettek. Megkísérelték Kaszab Zoltán akademikust is bevonni az előkészítés munkálataiba¹⁴⁷.

A következő levél 1972-ben íródott:

¹⁴⁵ Trogmayer Ottó tájékoztató levele a Csongrád Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának
–in.: MFM Adattára isz.: 348/91

¹⁴⁶ A Csongrád Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának válaszelevele
(Előadó: Barna László)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Küldő szerv isz.: 37–33/1971)

¹⁴⁷ Trogmayer Ottó tájékoztató levele Kaszab Zoltánhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 85/V/72

Dr. Kaszab Zoltán
főigazgató
Budapest VIII.
Baross u. 13

A József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kara Újszegeden új épületet kap, ahol módunkban lesz korszerű természettudományi kiállításokat bemutatni.

Kérem Főigazgató elvtársat a kiállítások előkészítésében szíveskedjék intézménye szakmai támogatását megadni. A tervezett kiállítás részletkérdéseiről dr. Marián Miklós kollégám a közeljövőben szóbelileg fogja Önt tájékoztatni.

Szeged, 1972 március 22.

*(Dr. Trogmayer Ottó)
megyei múzeumigazgató)*

Az egyetemmel történő részleges összekapcsolódás most sem bizonyult valós lehetőségnek, mert az újszegedi biológiára a kezdet kezdetétől olyan tanszékek költöztek, amelyek szakmailag nagyon távol állnak a rendszertantól és az ökológiától.

A történet epilógusa tragikomikus. A hegyek hosszú vajúdas után nagyon kicsi, és egészen szürke egérekét szültek. 1990-ben dr. Tury Géza kérésére az újszegedi biológia előtti 3 üvegezett oszlopokban, díszítő-elem jelleggel, jelzett diorámákat alakítottunk ki¹⁴⁸. Az összterjedelem jobb esetben kitesz vagy 6m² -t. Az első „üvegkalitkába” a sziki tavak, a másodikba a hullámtéri erdők, a harmadikba a homoki nyarasok jellegzetes madarai kerültek. Miután garázda elemek többször összetörték az üvegeket és megtépázták a dermoplasztikákat, napjainkra csak a beépített faanyag árválkodik a jobb sorsra érdemes madárbemutatók helyén.

1979-ben Csizmazia György felvetette, hogy a Fehér-tó melletti Tóth tanyán létesíteni kellene egy kiállítóhelyet, ahol az élővilágot, a juhászatot és halászatot egyaránt be lehetne mutatni. Mint írta (Csizmazia (1979):

„A vadvízországi tanyamúzeum a környék idegenforgalmának gyöngyszeme lehetne nem beszélve arról, hogy pótolná a Móra Ferenc Múzeumban lebontott, a Fehér-tó élővilágát bemutató kiállítást.”

Az ötletgazda felkérésére e sorok írója elkészítette az összegzést és a látványtervet. A tanya azóta összeomlott, de az elképzelés (erősen szűkített tematikával) megvalósult. Az 1990-es évek derekán a Kiskunsági Nemzeti Park szakemberei a fehér-tavi kutatóházban létrehoztak egy bemutatótermet, ahol a tóvidék legfonto-

¹⁴⁸ A természettudományi osztály 1990. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

sabb madarait tekinthetik meg a látogatók. A kiállítást Bakacsi Gábor és Lisztes János rendezte.

Sajnos egyre kevesebben emlékeznek arra, hogy az 1985-ben megnyitott Szegedi Vadaspark dr. Tury Géza hihetetlen lelkesedésének és kivételes szervezőképességének köszönheti a létét. Az első tervek (néhai) dr. Gál Dániel adjunktus egyetemi szobájában készültek. A munkálatokban az alábbiak vettek részt: Tury Géza (JATE), Gál Dániel (JATE), Gaskó Béla (MFM), Tóth László (MFM) és Juhász László üvegtechnikus kisiparos.

Már a megnyitás évében Tury Géza azzal a kéréssel fordult dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatóhoz, hogy a Szegedi Vadaspark területén, egy (a költségek beszerzendő) fabarakokban rendezzük be a hajdani Fehér-tó kiállítás pontos mását.

Az ötletet több szempontból aggályosnak találtuk. Nem biztos, hogy ugyanazt a kiállítást érdemes ismételtelen elkészíteni. A kérdés szakmai–etikai oldalán túl, a barakk műszaki állapotát figyelembe véve, az állagvédelmet sem láttuk biztosított-nak. Végül, de nem utolsó sorban, a Beretzk-féle madáranyag nélkül zöld utat kaphatott volna minden (időről–időre felmelegített) megszüntetési szándék.

Tury Géza később alaposabban átgondolta a lehetőségeket. Újabb elképzelése, miszerint a Szegedi Vadaspark területén építsenek egy szervezetileg önálló természettudományi múzeumot, minden fél tetszését megnyerte. Megvalósításához mindössze két „apróbb” tényező hiányzott: a felsőbb akarat és a szükséges anyagiak.

A szegedi múzeum alapinformációkat közlő kiállításai

A raktárkiállítások létrejötte és fénykora

Ami a gyűjtemények anyagának közkinccsé tételét illeti, a XIX. század végén hazánkban mindenütt az egyetlen (akkor) járható utat követték. Párhuzamosan oldották meg a raktározást és az információközlést. Daday Jenő (1895) „Vezető az Állattárban” (értelemszerűen a Magyar Nemzeti Múzeum Állattára) c. katalógusnak szánt könyvecskéjében található az alábbi idézet:

„A magyar nemzeti Múzeum állattára a II-ik emeleten, egymásbanyiló 8 termet foglal el, a melyek közül azonban a bejárattól számított 3-ik teremben a szakkönyvtár áll, s így a közszemlére kiállított gyűjtemények tulajdonképpen csupán 7 teremre szorítkoznak.

A gyűjtemények e termekben, lehetőleg a tudományos rendszertan elvei szerint vannak csoportosítva, a melyektől csak ott és akkor van eltérés, a hol és a mikor a szükség, például a helyszűke kívánta.”

A Reizner és a Tömörkény korszakban vásárolt gyűjtemények (néhány nem túl jelentős anyagrészt kivételével) determináltak kerültek intézményünk tulajdonába. Ugyanez vonatkozik a Haering Ede tanszergyárostól származó preparátumokra is. Gondot egyedül az átrendezés, a kissé homályosan megfogalmazott műtárgy „tisztogatás” jelentett. A lényegét tekintve rejtélyes, ám jó hivatkozási alapnak számító munka (ellenőrzésre képes) szakember és (hozzaértő) preparátor nélkül rendkívül vontatottan haladt.

Az első közművelődési célzatú próbálkozás Lázár Béla nevéhez fűződik, aki 1898-ban az épület első emeletének 3 termében az összegyűlt természetrajzi anyagból időszakos (kamara) bemutatót rendezett. A raktárszerű kiállítások világában a hangsúly az új szerzemények közkinccsé tételre esett.

Ezt az összeállítást semmiképp sem tekinthették véglegesnek, mert századunk elején ismét felmerült a természetrajzi kiállítás szükségessége.

A tár kezelésével megbízott Móra Ferenc érdeme, hogy az ásványok, a kőzetek és a kővületek kivételével, 1905-re a természetrajzi tárgyakat kiállítható állapotba hozták (SzH 1905. 02. 28. SzN 1906. 05. 04.). A munkával azért is haladniuk kellett, mert a magyar orvosok és természetvizsgálók soron következő (33.) vándorgyűlésének Szegedre látogató résztvevőit érdeklődési körükhöz illő összeállítással kívánták fogadni.

Már akkoriban is akadtak felemásra sikeredett dolgok, amelyek sehogyan sem közelítettek az ideális állapotok felé. A természetrajzi kiállítás őrzése ezek közé tartozott. A gyűjteményt – a többivel ellentétben – a második emeleten helyezték el. A különállás azzal járt, hogy a raktárkiállítás és a kupolában lévő szoborgyűjtemény őrzésére újabb embert kellett felfogadni, ami nem mindig volt zökkenőmentes (Fári–Nagy 2002).

Az ásványok, kőzetek és kővületek rendezése több gondot okozott, az előkészítés munkálatait csak 1908-ra sikerült teljesen befejezni (SzN 1908. 07. 24.).

A második emeleten kialakított, 2 teremből álló, raktárszerű kiállítás szép-számú tárgy egyidejű bemutatását tette lehetővé. A nagyobb terem lett a „természetrajzi múzeum”, a kisebb az „ásványmúzeum”.

Móra ahol csak lehetett, mindenütt a közérthetőségre törekedett. Az érdekesebb tárgyakhoz, és az egyes rendszertani csoportokhoz (például a lepkékhez – Lepidoptera –) rövid ismertetőket csatolt. Ezzel ugyan a magyar fajnevek gyakori hiányát nem tudta pótolni, de a kiállítást „élvezhetővé” tette az utca embere számára. Szűk két évtizeddel később, 1927-ben (Móra 1927/a) nyugodt lélekkel hivatkozhatott arra, hogy Szegeden „... a múzeumi termekben kalauz nélkül is bárki eligazodik.” Természetesen csak akkor, ha az illető nem kíván csipelődni.

1908-ban Polgár Sándor szignójával (Polgár 1908) fanyar humorú cikk látott napvilágot a Szegedi Napló hasábjain. A szerző elsősorban a természetrajzi kiállítás egyes tárgyainak (rákok(?), korallak, kagylók és madártojások) magyar nyelvű feliratozását hiányolta. A közölt anekdotát (ami ugyan nem Szegeden esett meg, de akár itt is történhetett volna), mint kuriózumot szó szerint idézzük. Eszerint:

„Valami vidéki atyafi nézegette a tojásokat, aztán az apró tojásokra megkérdezte, hogy miféle madár tojásai. Mikor mondták néki, hogy fülemüle tojások, azt felelte, hogy már azt nékem hijába mondik, mert mikor megláttam, akkor tudtam, hogy fülemüle tojások, de hogy elolvastam, hogy valami silva féle (sylvia filoméla) van rá írva, most má beszélhetnek nekem, nem hiszem e hogy fülemüle tojások.”

A történet kifejezetten szellemes és az alapinformációkat közlő kiállítások egyik sarkalatos kérdését érinti. A poén azonban legfőbb a kárpát–medencei gerinces állatok szintjén találó. A trópusi tengerekből származó Molluscáknak (csigák, kagylók, ásolábúák) például már csak a formális logika szerint sem lehet „eredeti” magyar neve.

Magyar(osított) elnevezéseket természetesen akár sorozatban is gyárthattak volna Mórakék, de az adott helyzetben nem biztos, hogy ez a tevékenység célravezető.

A tudományos népszerűsítő művek adaptálói a mai napig is jórészt latin, német és angol tükörfordításokkal oldják meg az ilyen jellegű problémákat. (A „végtermék” időnként teljesen félrevezető „ferdítésre” sikeredik.)

Esetünkben az volt a gond, hogy nagy tömegben találó és legalább genus szintig korrekt elnevezéseket kiokumlálni csaknem lehetetlen. Ráadásul egy vidéki kiállítás saját használatra készült nómenklatúrája valószínűleg sohasem válik szélesebb körben elfogadottá. Következésképp az egésznek nincs túlzottan sok információs értéke, sőt –az alkotóját kivéve– mindenki előtt ismeretlen magyar fantázianév, a latin megfelelője nélkül, az adott tárgy eltűnése esetén meghiúsítja az utólagos azonosítást.

A magyar nyelvű terminus technikus kialakítása a XIX. század végén és a XX. század elején a magyar tudományosság egyik alapkérésének számított. Az állat és növénynevek nevezéktanáról folyó vitában a természettudományok iránt kivételesen fogékony Kossuth Lajos is hangot adott véleményének. Az 1884-ben Helfy Ignácshoz címzett levelében (Kossuth 1884) a kitűnő botanikusnak számító, Haynald Lajos kalocsai érsek véleményével szállt vitába a nem– (genus) és fajnevek (species) magyarosítása érdekében. Írását a Természettudományi Közlöny 1994. évi januári száma teljes terjedelmében leköszölte. Ebből idézünk:

„Nézetem az, hogy azon nem– és fajnevezésekre nézve, melyeket a mivelt világ különféle nemzetei az életben nem ugyanazon egy, hanem külön–külön néven neveznek, saját nyelve géniuszának megfelelőleg a magyarnak is külön nevet lehet is, kell is alkotnia, ha olyannal az életben még nem bír; ellenben azon nemeket és fajokat illetőleg, melyekre nézve a legkülönbözőbb mivelt nyelvekben ugyanazon egy szó van az életben elfogadva, akárminő eredetű legyen is az, azzal a magyar is élhet, a nélkül, hogy nyelve tisztaságának ártana; ...”

„Hogy e tudományok még műszavaikban is egészen magyarrá tétessenek, azt ő (Haynald) is helyesli, de ha ezt helyesli, nem foghatom meg, miként kívánhatja, hogy a nem– és fajneveknél, tehát azon dolgok megnevezésénél, melyek a tudománynak tárgyait képezik, kizárólag a görög–latin terminológia használtassék.”

„Aránylag kis nemzet vagyunk; hozzánk nem alkalmazkodik a világkultúra; hát nekünk kell, de saját típusunk gondos megtartásával, a világkultúrához alkalmazkodnunk, s csak így – s korántsem a kizárólagos ragaszkodással a diák nomenklaturához érhetjük el azt, a mit Haynald érsek úr óhajt, hogy ne legyünk elkülönözve a világtudománytól.”

Végül a Kossuth által képviselt vonal győzedelmeskedett, bár a gerinctelen állatok hatalmas fajszáma miatt, napjainkban sincs teljes körű magyar nómenklatúra. (Azt már csak zárójelben jegyezzük meg, hogy ilyet egyetlen nyelvterületen sem hoztak létre.)

A XIX. század utolsó éveiben tapasztalható újíto szándék a gerinces taxonok esetében átütő sikerrel járt. A hőskor tudósai az érintett csoportok feldolgozásakor rendkívül alapos munkát végeztek. Így például Chernel István (1899) a Magyarország madarai c. művében, az általa helyesnek tartott hazai elnevezéseken felül, az egyes fajoknál tájegységekre lebontott szinonimagyűjteményt közölt. Ugyanez a szemlélet tükröződik Herman Ottónak (1901) „A madarak hasznáról és káráról” írt, immár klasszikusnak számító könyvében is.

A gerinctelen taxonoknál az Állathatározó első kiadása (Móczár –szerk.– 1950) hozta meg az áttörést. Az alkotó kollektíva arra törekedett, hogy a könyvben szereplő valamennyi fajnak legyen magyar neve is. A kétkötetes mű megjelenése óta eltelt fél évszázad alatt az elnevezések többsége átment a köztudatba, ami szükségességüket és praktikusságukat bizonyítja.

Összességében véve, minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a nyelvújítás leg-sikeresebb alkotásainak az állat- és növénynevek bizonyultak. Ebbe még olyan korai ballépések is beleférnek, mint az érdescsápú bakcza (diófacincér) –közli Kanabé Dezső 1929–, vagy a foltos nyakorján (zsiráf). A nyelvtörő képtelenségek törvényszerűen eltűntek a feledés homályában.

Akad a madártojásnál érdekesebb történet is, melyről Móra Ferenc (1935) így számolt be „Tömörkény” c. írásában:

„Sári János bátyánk, kiváló hentesmester és városatya, aki annyit szemére terítette a közgyűlésen a tekintetes tanácsnak, hogy „nem a ténykörülmények mi-kéntsége hiányzik belőle, hanem a zsániálítási eszmeerő”, fölkattog a kultúrpalotába, hogy mutassák meg neki a lepkénygyűjteményt, mert azt hallotta, hogy Emerikába olyan lepkények is vannak, akiknek a szárnya nemzetiszínű. És mikor a tekintetes igazgató úr (Tömörkény) mindezeket kielégítette, akkor előállnak Abderából való emberek, akik sajnálják tőle a VII. fizetési osztályú „szinekurát”, mert mi egyéb dolga lehet neki a hivatalában, mint vagy novellát olvasni, vagy novellát írni?”

Ha már az anekdotáknál tartunk nem minden tanulság nélküli a „szegedi majompör” sem. .

A történetnek Csongor Győző (1960/b) szerint az a lényege, hogy a múzeumnak volt egy kis koponyagyűjteménye, melyet a többi anyaghoz hasonlóan elláttak kiegészítő információkkal és grafikákkal. Az egyik ilyen grafika „*a jávai majomember, az ausztráliai ősember, a neanderthali ember és az európai ember*” koponyáját ábrázolta. Sokaknak szemet szúrt a „majomra kihegyezett” fejlődési vonal és kapacitálták Mórát, ugyan távolítsa már el a képet. Természetesen erről szó sem lehetett. Az ellentábor radikális lépésre szánta el magát (mint azt a „Majompör helyben c. írásában –Móra 1927/b– olvashatjuk), a képet valaki ellopta. Móra az üres keretbe az alábbi feliratot tetette ki:

„*–Ebben a keretben egy kép volt, amely azt ábrázolta, hogy milyen volt a koponya fejlődésének útja a majomembertől a mai emberig. Valaki, akinek a koponyája nem volt fejlettebb, mint a majomemberé, kilopta a képet a keretből. A közgyűjteményeket minden tisztességes kultúremlőre ajánljuk!*” (Móra 1927/b)

Csongor (1960/b) a fenti szöveget a Darwinizmus melletti harcos kiállásként értékelte. Szerintünk az egész az emberi butaságról szólt.

Lugosi Döme 1909. évi „tárlatvezetése” segítségével a korai periódus állandó kiállításába nyerhetünk bepillantást:

„*A második emeleten látható még a természettudományi múzeum is. Mintegy 700 madár, kevesebb számú emlős, 5000 csiga, három szekrényben ritkaságszámba menő teljes (!) lepkegyűjtemény, s gyönyörű kagylógyűjtemény van kiállítva. A bogár- és rovargyűjteményt helyszűke miatt nem lehetett a közönség rendelkezésére bocsájtani. E teremből ajtó nyílik az ásványtárba. Igen sok, főleg a tiszai kotrásokból előkerült ősszállatalkatrészek vannak kiállítva. Egy szekrényben dr. Schmidt Sándor ásványgyűjteménye, más két szekrényben ismét a múzeum ásványgyűjtésének egy része látható.*”

Az 1925-ben megjelent „Szeged és környékének részletes kalauza” c. könyvecskében (Horváth–Thirring 1925) már jóval átfogóbb ismertetést találunk a raktárkiállításról. Eszerint:

„*I. teremben: Természettudományi gyűjtemény (Inkább szegedi vonatkozású) I szekrényben szegedi maggyűjtemény, II., III., IV-ben nagyértékű növénygyűjtemény, Lányi Béla és Feichtinger Sándor gyűjtése, (13.806 drb) Szeged tipikus növényei üveg alatt. (homok, szikestalaj és mocsarak növényzete) V., VI. sz.-ben az emlősök, VII. Gombák és kagylók, VIII. Harkályok, éneklők; IX. Baglyok, galambok és tyúkfélék; X. Kacsa- és lúdfélék; XI. Lilék, gázlók; XII. Éneklők; XIII. Kigyók, teknősök; XIV. Teknősök, békák; XV. Tiszai halak; XVI. Madárfészek; XVII. Tojásgyűjtemény; XVIII. (középen) Gázlók, evezőslábúak; XIX. Ragadozó mada-*

rak; XX., XXI., XXII. Rovargyűjtemény; XXIII. Csigák; XXIV. Ragadozó madarak; XXV. Tengeri puhatestűek. Falakon: őz-, szarvas-, kőszáli kecske-, zerge, és antilopagancsok. – II. teremben: Ásvány- és kőzetgyűjtemény (Dr. Schmidt Sándor gyűjteménye), a szegedi első artézikut földtani szelvénye üvegcsőben. Kövületek és koponyák. Ósállat (mammut, őstulok és ősszarvas) csontok a Tiszából. Geológiai és őskori képek a falakon.”

A Szegedi Városi Múzeum hosszabb időre szánt alapkiállításának arculatát esetenként az új szerzeményekből összeállított részkiállítások tették változatosabbá. A tárgyak időnkénti „felfrissítését” az új szerzemények bemutatásán, továbbá a múzeumi rágókártevők áldatlan munkálkodásából adódó veszteségeken kívül az is indokolta, hogy számos anyagrész a tárolás jellege miatt, a nagyközönség elől gyakorlatilag rejtve maradt. Erre utal az alábbi, 1908-ban megjelent újságcikk is.

(A „természetráji osztályban”) „Nyomatott részletes katalógusok itt azért sem készíthetők, mert például az entomológiai rész csak részletekben, egymást fölváltó sorozatokban mutatható be.” (SzN 1908. 07. 24.)

Érdekes színfoltot lehetett 1916-ban a „47 imitált gombát” tartalmazó „Ehető, ízetlen s mérges gombák” részkiállítás. Erről az évi jelentésben¹⁴⁹ az alábbiak olvashatók:

„Az ehető, ízetlen s mérges gombák bemutatására gyakorlati okokból volt szükség, elhelyezésükre egyik szekrénybe üvegtáblát szereztünk be városi költségen.”

A régi raktárkiállításban 1919-ben alaposan felforgattak mindent. A rendteremtés ezért vált égetően szükségessé, mert a termekben már akkora volt a zsúfoltság, hogy alig lehetett közlekedni (SzN 1919. 04. 23.).

Czögler Kálmán az elodázhatalan átrendezést összekötötte a közművelődési funkció megújításával. Az 1919. évi jelentést¹⁵⁰ idézve:

„ I. Átrendezés

A múzeum átrendezését a természetráji szobák átrendezésével kezdtük. Más-képpen csoportosítottuk a szekrényeket és az egyes gyűjteménycsoportokat bővebb magyarázó felírással láttuk el. Az átrendezést, mint a természetráji tár összes ügyeit Czögler Kálmán tanár úr végezte.”

A konkrét munka a következőkben összegezhető:

Az állattárban:

¹⁴⁹ A szegedi Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum 1916. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés

– Cs. M. Levéltár izs.: 171/1916 nov. 23

¹⁵⁰ Jelentés a Somogyi–Könyvtár és Városi Múzeum állapotáról 1919-ben

(Írta Móra Ferenc igazgató)

– Cs. M. Levéltár izs.: –

– „Az összes anyag meghatározottatott és az állattári terem falaira montírozottt magyarázó felírásokkal.

– „Régi múzeumi anyagból Móra Ferenc adományából falra erősített, háziilag készített üvegszekrényben 24 darabból álló fészekgyűjteményt állítottunk össze, kizárólag éneklők fészkeiből.”

– „A tojásgyűjtemény szemléletesebbé tétele céljából tervbe vettük, hogy az egyes tojásos dobozokra, legalább az exotikus fajokat tartalmazókra ráerősítjük az illető madár színezett miniatűr képét.”

A növénytárban:

– „Minden a mit tehettünk az volt, hogy a három növénytári szekrényt felhoztuk a szuterénből a természetrajzi nagy terembe s a szekrények ajtaját fedő üveglap alá a szegedi flóra tipikus képviselőit és pompás dekoratív hatást adó virágatlan növényeket montíroztunk. A szekrények fölé a Szeged Városi Múzeum herbáriumának ismertető felírását helyeztük el a mely Feichtinger Sámuel és Lányi Béla emlékének tiszteletben tartására is szolgál.”

– „A még 1917-ben beszerzett gombautánszat-gyűjteményt – tanító céllal – kellő magyarázó felírásokkal külön e célra készített szekrényben a természetrajzi gyűjteményben helyeztük el.”

Az ásványtárban:

– „Teljesen átrendeztük, részben kicseréltük az ásványtani, közettani és őslénytani tárlók anyagát, a változásokat keresztül vezetve a leltárban is, a melyet csak ideiglenesnek tartunk, és minden darabot új felírással látunk el. Drágakő utánszatokkal nem rendelkezvén a falakra drágakövek színes tábláit helyeztük el magyarázatokkal, továbbá színes geológiai képekkel.”

A nagy átrendezés a helyi sajtó számára is hír értékűnek bizonyult. Az erről készült beszámoló szerint 1919-ben a botanikai gyűjtemény nagy szekrényvel bővült, melynek ajtaján (végre) üveg alatt közszemlére tették Lányi Béla virágos és virágatlan növényeinek legszebb darabjait. (SzN 1919. 04. 29.). Mellesleg a gombagyűjteményt, mely a virágatlanok zömét adta Lányi Béla még tanárjelölt korában, 1905-ben ajándékozta intézményünk jogelődjének (SzH 1905. 04. 15.). A neves eseményről tudósító újságcikk szerzője a gombagyűjteményt jelentő mycológiai helyett mythtológiai írt. Nyilván az illető számára a mycológia szó nem jelentett semmit, a mitológiáról viszont már hallott.

A természetrajzi „raktárkiállításról” az 1920-as évek közepén Broda Sándor helyi fotós készített üvegnegatív felvételeket. A képeken jól kivehetők azok a nagyméretű, üvegezett szekrények, melyekben jelenleg a felállított emlős és madár

dermoplasztikákat tartjuk. A tárgyak elrendezése és a kiállítás módja Czögler Kálmán szakértelmét dicséri. Minden részrehajlás nélkül állíthatjuk, hogy az 1930-as években a Szegedi Városi Múzeum természetrajzi kiállítása műfajában a legjobbak közé tartozott. Megálmodója nemcsak kiváló pedagógus volt, de elég alaposan ismerte több nagy múzeum természettudományos anyagát is. Szívéhez legközelebb a „párisi természetrajzi gyűjtemény” állt (Czögler 1913). Valószínűleg ez magyarázza az általa felújított raktárkiállítás nagyvonalú eleganciáját.

A természettudományi raktár anyagából 1989-ben „Raktárunk kincsei”, 1999-ben „A természet megőrzött emlékei” címmel „nosztalgia jellegű” kamara kiállításokat rendeztünk. Fogadtatásuk egyértelműen bizonyította, hogy a nagyközönség számára a meghökkentő formájú és mintázatu állatok százszorta érdekesebbek, mint a túlzottan szakirányú, leszűkített információanyagra támaszkodó feldolgozások.

A már említett Broda-féle fotókon több, időközben megsemmisült gyűjteményrész látható. Ilyen például az a tengeri élőlényekből álló összeállítás, amely a XX. század elejéről származott. Emlékeztetőül: 1904-ben Tobias Padewith (más olvasat szerint Radoewits) zenggi preparátor készítményeiből 16 tengeri halat és rákot kaptunk. Kiegészítésükre 1911-ben 72,5 koronáért további tengeri állatokat vásároltak, 9 halat (Pisces), 2 zsákállatot (Tunicata), 2 rákot (Crustacea), 2 korallt (Anthozoa) és 1 tüskésbőrűt (Echinodermata). Mivel ezen preparátumoknak a Csongor Győző által 1953-ban megkezdett teljeskörű újraeltárolásban már nyomuk sincs, minden bizonnyal az 1945 és 1951 közötti zűrzavaros időszakban mentek tönkre (Gaskó1999/a).

A fényképeken a tenger lakói mellett még teljes szépségükben csodálhatjuk meg a neves természetbúvár, Praznovszky Ignác lepkéit. A tárlókban sorjázó színpompás pillangók tetemes hányadát ma már hiába keresnénk. Hatékony állagmegóvás híján ezek is áldozatul estek az 1945 és 1950 közötti átmeneti megoldásoknak, és az ezekhez törvényszerűen kapcsolódó emberi gondatlanságnak (Gaskó1999/a).

A raktárkiállítások végnapjai Szegeden

A Czögler-féle természettudományos raktárkiállítást 1935-ben azért szüntették meg. Ekkor a teljes tárgyanyag a folyosón és a kupolában nyert elhelyezést¹⁵¹.

Szerencsére ez a „csoda” sem tartott sokáig. Ami a közmondásban három nap, az Szegeden 2 évnek felelt meg. 1937. 03. 17-én¹⁵² felavatták az önmagában is komplex raktárkiállításnak számító Beretzk Péter-féle fehér-tavi madárgyűjteményt. A teljes természetrajzi anyag 4,5 teremben kapott helyet.

A II. világháború alatt és az ezt követő években az ideiglenes elhelyezés következtében a bemutató jelleg gyakorlatilag megszűnt.

A Beretzk-féle letéti anyag méltatlan elhelyezése miatt kipattant vita eredményeképp, a természettudományi részleg 1947 után a nehezményezettnél kedvezőbb körülmények közé került¹⁵³. Sajnos nem annyira, hogy az 1920-as évek alapinformációkat közlő kiállításában lehessen gondolkodni.

Helyhiány miatt ma sincs erre lehetőségünk, ami teljességgel érthetetlen. A felnövekvő generáció tudatos környezeti neveléséhez mindenképp szükség volna valamilyen természettudományos „oktatóteremre”. A tantervekkel egyeztetett, raktárkiállítás, az általános iskolától az egyetemekig, valamennyi oktatási forma igényeit ki tudná elégíteni. Amennyiben tényleg fontosnak tarjuk környezetünk védelmét, úgy ismét fel kell fedeznünk a természetet. A sokat emlegetett (és épp ezért kiüresedő félben lévő) tudatformálás kizárólag akkor eredményes, ha tudjuk, mit miért teszünk. Megbízható fajismeret nélkül nem művelhető sem az ökológia, sem az etológia tudománya.

Természetesen az lenne a leghatékonyabb, ha a felhasználók komplex információkhoz juthatnának. Sokat segítene például, ha a háttér-információkat számítógépen le lehetne tölteni.

Az utolsó szándékoltan raktár jellegű kiállításunkat Csongor Győző rendezte 1952-ben¹⁵⁴. Brigádok segítségével látogatható állapotba hozta az őslénytárunk egy részét.

¹⁵¹ A Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum 1935. évi jelentése
-in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. Hiv. iratai 4612/940

¹⁵² Jelentés a Szegedi Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum 1937. évi állapotáról és működéséről
-in.: Cs. M. Levéltár Szeged Polg. Hiv. iratai 10311/935

¹⁵³ Lásd a történeti résznél

¹⁵⁴ A szegedi Móra Ferenc Múzeum I. negyedévi munkateljesítése (1952)

-in.: MFM Adattára izs.: -

Egykori tematikus állandó kiállítások

Fejlődéstörténeti kiállítás

Alapinformációk

Az első tematikusan összeállított állandó természettudományos kiállításra 1951–ig kellett várni. A látványos bemutató a nem túl hangzatos „Fejlődéstörténeti kiállítás” címet kapta. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete volt. Forgatókönyvét 1950–ben dr. Hazslinszky Bertalan egyetemi magántanár készítette (Hazslinszky 1950). A rendező stáb összetétele érdekesen alakult. Dr. Hazslinszky Bertalan *a kiállítás tudományos kivitelezője*, dr. Csongor Győző *középiszkolai tanár a kiállítás munkatársa (?)*, rendező *(művészeti vezető?)* előbb Szervánszky Jenő, később Igmándy Emil. A technikai jellegű munkálatokat Varju Domokos irányította. A szemléltető anyagnak szánt képeket Dorogi Imre festette. Az illusztráció és a grafikák helyesbítését Lehmayr Ferenc és Boros Ilona végezte.^{155 156}

Alapterülete 65 m². A bontás éve 1954.

Háttér-információk

A „Fejlődéstörténeti kiállítás” korszakos jelentőségét akkor érzékelhetjük, ha végzünk egy országos kitekintést. 1951–ben a „Vidéki múzeumok kiállításainak jegyzéke” az alábbi természettudományos bemutatókat tartalmazta¹⁵⁷:

<u>Helységnév</u>	<u>A kiállítás címe, vagy jellege</u>
Baja	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Keszthely	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Pécs	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül (rendezés alatt)
Szeged	Fejlődéstörténeti kiállítás
Székesfehérvár	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Szombathely	természettudományi kiállítás, cím megjelölése nélkül
Veszprém	földtani kiállítás, cím megjelölése nélkül

A fenti 7 kiállításból mindössze egynek (a szegedinek) a címe utal tematikus feldolgozásra. A veszprémi földtani kiállítás tudományágát tekintve határesetnek számít. A készülő pécsi kiállításról semmi bizonyosat nem tudunk, az összes többi valószínűleg régi rendszerű, raktárszerű bemutató.

¹⁵⁵ Jegyzőkönyv a „Fejlődéstörténeti kiállításról (Felvéve 1951. 02. 07–én)

–in.: MFM Adattára isz.: 66/1951. febr. 8.

¹⁵⁶ Jelentés a múzeum 1951. évi működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 175–951

¹⁵⁷ Vidéki Múzeumok kiállításainak jegyzéke

–in.: MFM Adattára isz.: 460/1951

A „Fejlődéstörténeti kiállítás” megrendezését elsősorban az egyetemi pártbizottság szorgalmazta. Intézményünkön belül az alapötletet és a hozzá kapcsolódó fejlesztési koncepciót nem fogadta kitörő lelkesedés. Bálint Alajos először attól zárkózott el, hogy az eredeti terveknek megfelelően a várrom adjon helyet a rendezvénynek¹⁵⁸. Később a régészeti anyagot féltve, a nagy házban sem találtak megfelelő termet. Ettől kezdve (furcsa módon) a rendezés minden egyes lépését (olykor személyeskedő hangnemű) bíráló megjegyzések kísérték¹⁵⁹. Szervánszky Jenő –állítólagos tapasztalatlansága miatt– kifogásolhatóan végezte a művészeti vezetést, Dorogi festmény–illusztrációi színhibások lettek stb.^{160 161}.

A villámhárító szerepét a MMOK részéről Újhelyi József összekötő vállalta. Valószínűleg mindenki alaposan fellélegzett, amikor 1951. 03. 18-án dr. Kretzóy Miklós megnyitotta a kiállítást. A meghívón Rapaich Raymund akadémikus neve szerepel, de ő betegségére való hivatkozással nem vállalta a közszereplést¹⁶².

Bár a forgatókönyv szerzője igényes munkát végzett, témaválasztásában (Hazslinszky 1950) tükröződik a kor vulgármaterialista világszemlélete. Állításunk bizonyosságául nézzük meg a leendő kiállítás főbb szerkezeti egységeit:

- I./ Naiv elképzelések a világegyetemről, keletkezéséről, teremtéslegendák
- II./ A Világmindenség
- III./ A Föld történetének korszakai
- IV./ Az élet keletkezése, egysejtűek és többsejtűek kialakulása és fejlődése
- V./ A vízben élő halból szárazföldi állat (négy lábú) lesz
- VI./ Az állatvilág közös ősekből való leszármazásában összehasonlító bonctani–fejlődéstani bizonyítékai
- VII./ Az egysejtűtől az emberig
- VIII./ Az emberré válás folyamata, Engels: „A természet dialektikája” szellemében és főleg onnan vett idézetekkel
- IX./ A munka szerepe az emberré válás folyamatában
- X./ Az emberi társadalom kialakulása

A kiállítás színvonaláról nem sok dicsérő szó esett. Az 1951. 02. 07-én felvett jegyzőkönyv 13 pontban gyűjtötte ki a technikai hiányosságokat. Rendkívül éles kritikának tűnik, hogy Péczely Attila az eredeti változatot, terven felüli feladat

¹⁵⁸ Bálint Alajos levele várrom ügyben a MMOK-nak

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁵⁹ Jelentés a múzeum 1951. évi működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 175–951

¹⁶⁰ Jegyzőkönyv a „Fejlődéstörténeti kiállításról (Felvéve 1951. 02. 07-én)

–in.: MFM Adattára isz.: 66/1951. febr. 8.

¹⁶¹ Bálint Alajos levele Újhelyi Józsefnek (Datálása: 1951. 02. 21)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶² A kiállítás meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

gyanánt, már 1952 elején átrendezte. Az 1+1 termes új elrendezés minden bizonynyal helyszűkítő szándékot is leplezett¹⁶³. A két látszólag ellentétes, egyidejű állítás nem zárja ki egymást.

Az 1955. évi munkatervben az szerepel, hogy a Szegeden lebontott fejlődéstörténeti állandó kiállítást, a makói múzeumba kívánják áttelepíteni¹⁶⁴. Tóth Ferenc szíves szóbeli közléséből tudjuk, hogy ez a terv sohasem valósult meg.

A Fehértó élete

Alapinformációk

Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1952. A kiállítás kezdeményezője és főszervezője: dr. Beretzk Péter. A kiállítás felelős rendezője: dr. Móczár László. A forgatókönyvet összeállította: dr. Csongor Győző (Csongor 1952), aki a koordinátori feladatokat is ellátta. („...közreműködik egész év folyamán gyűjtésekkel, valamint technikai rendezésben”). Az egyes részművek felelősei a Természettudományi Múzeum, a helyi kutatók és MMOK munkatársai közül kerültek ki. (Felsorolásuk és szakterületeik ismertetése a tématervezés részletezésénél olvasható.) Dr. Csongor Győző a 25 szerző forgatókönyvében „*heteken át dolgozott, míg az alapszövegeket összeillesztette, szegedi külső munkatársaitól az anyagot beolvastotta.*” (Móczár 1952) A kivitelezés szakképzettséget igénylő részét a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának Kiállításrendező Csoportja végezte, Koroknay István technikai, és Mohrlüder Vilmos művészeti vezető irányításával. A diorámák festett háttérképeinek szépsége, továbbá az illusztrátori munka magas színvonala Macskássy Dezső, Andor Lóránd, Béley Pálné, Boros Ilona, Richter Ilona, Tövisváry Olga és Kozó Katalin szakértelmének köszönhető. A gipszből formált nagyméretű madárreliefeket Gerlóczy Gézané, Istvánffy Hildegard és Szilágyi Margit alkotta. A hiányzó dermoplastikák elkészítése és a diorámák berendezése Visóvölgyi István és Esztergályos Lajos preparátorok feladata volt. A Budapesten előre legyártott dioráma-elemeket a helyszínen Demők Béla, Bosnyák István és Kotormán János állította össze¹⁶⁵.

A három teremre kiterjedő kiállítás egyesített alapterülete 382 m². A tulajdonképpeni kiállítási térhez bevezető folyosó társult. A bontás éve 1962.

¹⁶³ A szegedi Móra Ferenc Múzeum I. negyedévi munkatervének (1952)

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶⁴ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁶⁵ Bálint Alajos köszönőlevelei a munka résztvevőinek

–in.: MFM Adattára isz.: 779–1952 és Móczár, L./1952/: Fehértavi híradó. – Kézirat. Szeged. –

Háttér-információk

A kiállítást meglepően jól készítették elő, ami Beretzk Péter és Bálint Alajos érdeme. Beretzk Péter az 1930-as évek végétől a heti, vagy havi gyakorisággal megjelenő ismeretterjesztő lapoktól, a napi sajtón át a rádióig, minden alkalmat megragadott a Fehér-tó madárvilágának népszerűsítésére. Másfél évtized szívós hadakozás után sikerült elérnie, hogy e problémakör kitörölhetetlenül bevésszék az emberek tudatába.

A felfokozott érdeklődésnek könyvelhető el, hogy 1951-ben, dr. Horváth Lajos, a készülő debreceni természettudományos kiállítás rendezéséhez a Fehér-tó madarait kívánta tanulmányozni¹⁶⁶. (A Hortobágy a város tözsomszédóságában terül el.)

A felhajtás nagyságát jelzi, hogy egyszer maga Rákosi Mátyás is kilátogatott a híres vízi birodalomba. Csongor Győző visszaemlékezése szerint az ország „erős embere” azt akarta megtudni, miért járnak ki annyian szórakozni, egy népgazdasági szempontból jelentős bevételt biztosító halastóra. Érdeklődését úgy elégítették ki, mint a népmesékben; kísérőivel együtt elvitték madarászni. Rákosi alaposan átfázott a lessgödörben, és rettenetesen szenvedett a szúnyogoktól. Alig másfél óra múlva kikászálódott a kissé tocsogós aljzatú lyukból –ahol mindvégig csendben kellett maradnia–, és úgy eltűnt a helyszínről, mint a kámfor. Az átélt borzalmak hatására nem lett belőle ornitológus, pedig sokan örültek volna a pályamódosításnak.

A Beretzk Péter nevével fémjelzett közművelődési kampány eredményeképp, a hazai madárvilág megmentéséért tett erőfeszítéseket, a közvélemény széles rétegei a Fehér-tavi madárrezervátum sorsával azonosították. A madarakat óvó, sorsukért aggódó tudós osztatlan rokonszenvnek örvendett. Neve észrevétlenül összeforrt a Fehér-tóéval.

„A Fehértó élete” egy sarkalatos kérdést is felvetett. Ahhoz, hogy megfelelő helyet tudjanak az új kiállítás számára biztosítani, le kellett bontani a nemrég létrehozott képzőművészeti bemutatót. A Bálint Alajos által alaposan felpörgetett ügyintézés hamarosan megoldotta ezt a kényesnek tűnő problémát.

Mint az a fontosabb történések „alapköszerű” felsorolásából¹⁶⁷ is kiderült, a „Fehér-tó élete” c. kiállítás létrejöttében Beretzk Péter úgyszereteten kívül döntő szerepet játszott az 1950-től funkcionáló MMOK (Múzeumok és Műemlékek Országos Központja) hathatós támogatása. Az 1953-ig működő szervezet célkitűzéseire majd harminc év távlatából így emlékezett az egykori résztvevő Kovács István (Endre), a Természettudományi Múzeum későbbi főigazgató-helyettese (Kovács 1982):

¹⁶⁶ Dr Horváth Lajos kiküldetése
–in.: MFM Adattára isz.: 439/1951

¹⁶⁷ Bálint Alajos köszönőlevelei a munka résztvevőinek

–in.: MFM Adattára isz.: 779–1952 és Móczár, L./1952/: Fehértavi híradó. – Kézirat. Szeged. –

„Az előírt követelmények között erős hangsúlyt kapott a közművelődési munka fejlesztése, valamint „demokratizálása” is, vagyis az a kívánalom, hogy a múzeumok törekedjenek valamennyi népréteg számára elérhetővé és vonzóvá válni, kulturális fejlődéséhez minél gazdagabb lehetőségeket nyújtani.

„A Központ egyes kérdésekben máig is ható tevékenységének eredményei közül csak azt emelném most ki, hogy ez az irányító szerv volt az, amelyik először hozott létre olyan, kitűnő művészekből és más szakemberekből álló munkacsoportot, amelynek feladata új típusú, tartalmas mondanivalójú, művészi hatású kiállítások kikísérletezése, létrehozása volt.”

(A túlzott központosítás árnyoldalait nem célunk elemezni, mert Szegeden ekkor és ebben a relációban a MMOK ténykedésének az előnyei jelentkeztek. A természettudományba jellegéből adódóan nem lehetett annyi politikumot belemagyarázni, mint a társadalomtudományokba. Arról se feledkezzünk meg, hogy ebben a szervezetben szakágunkat olyan kiváló szakemberek képviselték, mint Kovács István (Endre), dr. Móczár László és dr. Újhelyi József.

Úgy tűnik a MMOK-on belül a közművelődésre vonatkozó elképzeléseket komolyan is vették, hiszen szinte egyidőben 3 nagyobb vidéki kiállítást készítettek. Elsőként a debreceni „Hotobágy élővilága” nyílt meg, ezt követte Békéscsabán¹⁶⁸ a „Körös-vidék múltja és jelene”, majd városunkban „A Fehértó élete”.

Az irattárban két különböző tématervet találtunk¹⁶⁹. Közülük az első inkább a főbb elképzeléseket vázolja, a Csongor Győző-féle második változat a tematikus lebontást tartalmazza. Ez utóbbi szerint a kiállítás főbb egységeinek szakértői a következő kutatók voltak:

Kiállítási egység

Szakértők

Madárvédelem

I./ A Fehértó múltja és jelene

Beretzk Péter(1), Tildy Zoltán(2)

Bálint Alajos(3), Bekóné(4), Beretzk Péter, Csongor Győző(5), Kol Erzsébet(6), Mihácz István(7), Párducz Béla(8), Szűcs L(9), Timár Lajos(10), Újhelyi József(11)

¹⁶⁸ Szegedi és békéscsabai kiállítások tématervének megküldése a részletek kidolgozása végett

–in.: MFM Adattára isz.: 120/1952

¹⁶⁹ Tématerv 1. változat : Tématerv. – Kézirat Szeged. 1–2. –

–in.: MFM Adattára isz.: –

Tématerv 2. változat: /1952/: Szegedi természettudományos kiállítás tématerve. –Kézirat Szeged. 1–3. –

–in.: MFM Adattára isz.: –

II./ Fehértó élővilága

Növények, szikes, plankton

Andrássy(12), Csongor Győző, Soós Lajos(13), Stiller Jolán(14), Szalay L(15), Tímár Lajos, Újhelyi József

Fehértó diorámák
(tavasszal, nyáron,
ősszel és télen)

Beretzk Péter, Csongor Győző,

Rovarok

Szunyoghy János(16),
Gozmány László(17), Halászfűy Éva(18), Kaszab
Zoltán(19), Kovács Lajos(20), Móczár László(21),
Soós Árpád(22), Újhelyi Sándor(23)Madártelepek, albinók,
vonulások...

Beretzk Péter, Szunyoghy János

Kisemlősök

Szunyoghy János

Tápláléklánc

Kol Erzsébet, Mihályi Ferenc(24), Párducz Béla

Szikso, kamilla

Bálint Alajos, Csongor Győző

Halastavak élővilága, halászat

Bálint Alajos, Dely Olivér, Mihályi Ferenc,
Péczy Attila(25)

Megjegyzés: Az első változat szakértői stábjá nagy vonalakban megegyezik az itt közölttel, bár valamivel szűkebb ennél.

Mint az a nevek után zárójelben lévő számokból kiderül a kiállítás rendezője a különféle résztémák kidolgozásánál elvileg 25 szaktanácsadó segítségére számíthatott. A munkacsoport gerincét a Természettudományi Múzeum munkatársai alkották. A többiek a helyi felsőoktatási intézmények és a szegedi múzeum dolgozói közül kerültek ki. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a kitűzött cél megvalósításához a legkiválóbb kutatók támogatását sikerült „megnyerni”.

Ismerjük mindkét idézett tématervnek az „eredetijét” is¹⁷⁰, melyet még Beretzk Péter készített. Ebben olvashatók az alábbi mondatok:

„Dr. Móczár László kartárssal 1951 november 23-án szegedi megbeszélésünk a „Fehértó kiállítás” tématervét körvonalazta. Ezen tárgyaláson előadott tématerv javaslatomat – utólagos elgondolásom alapján – módosítanom kell és kérem, hogy most előadandó tervezetemet fogadtassék el tárgyalási alapul.”

Beretzk Péter figyelme minden apróságra kiterjedt, a diorámák háttérének festésével kapcsolatban például a következőket írta Móczár Lászlónak¹⁷¹:

¹⁷⁰ Tématerv I. változat : Beretzk, P. /1952/: Tématerv a fehértavi gyűjtemény diorámás átrendezéséhez. – Kézirat Szeged. 1–2. –

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

¹⁷¹ Beretzk Péter 1952. 02. 1-én keltezett levele Móczár Lászlóhoz, kiállítási ügyben

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

„Ha táj-szintervezete elkészül, szeretném azt látni. Különböben az alkotó festő személyes kirándulásokkal is majd sok tapasztalatokat szerezhet. Általában az lenne az ideális, ha a táj valóban az eredeti tájképet szemléltetné.”

A növényzetet, ökológiai és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe véve, korábban szokatlan módon, társulásokra lebontva tárgyalták. A természet változásait a Beretzk Péter írásából ismert tagolással, évszakok szerint láttatták (Csongor 1952).

Aki már készített kiállítást, az tudja, hogy annak különböző nehézségi fokozatú munkafázisai vannak. Egyesek tényleg magas szintű szakértelmet igényelnek, míg mások mechanikus jellegűek. Ha időre el szeretnénk készíteni a munkával, ez utóbbi, talán kevésbé látványos, de nélkülözhetetlen feladatokat célszerű „háziilagosan” elvégezni. Nem történt ez máshogy akkor sem. A „budapesti Afrika kiállításon összeszokott” Koroknay-féle MMOK csoport mellett, Bálint Alajos múzeumvezetőtől, Szelesi Zoltán művészettörténészen át Börcsök Pál fűtőig mindenki alaposan kivette részét a kétkezi munkából (Móczár 1952).

A kiállítás felelős rendezője, Móczár László kézi saroglyán cipelte a földmintákat a Fehér-tó szikes mocsaraiban. Csongor Győző és szakköre két teherautónyi gyeptéglát és több kötegnyi nádat szállított be a múzeumba.

Móczár László (1952) így írt erről a Fehértavi Híradóban:

„Nem egyszer csípős hideg vízben, térdig gázolva hordágszerűen szállítottunk el egy gulipánfészket, vagy speciális sziki gyeptégla-darabot. Csongor Győző és Beretzk Péter hetenként járták a vadvizországot, hogy minél gazdagabb anyagot gyűjtsön össze. Amikor pedig az eső elárasztotta a terepet, a szegedi téglagyár szárította ki a gyeptéglákat, hogy azokat még idejében penész-, stb. veszélymentesen a diorámákba helyezhessük.”

A tanácsadó testület tagjai közül Stiller Jolán, Soós Árpád, Gozmány László és Halászffy Éva a hiányzó szakanyagot a helyszínen gyűjtötte be. Velük tartott az Állattár neves kutatója, Farkas Henrik is, aki a lista szerint nem tartozott a kiállítási stábba¹⁷².

Alapos előkészületre utal, hogy a Csongrád Megyei Levéltárban igyekeztek minden fontosabb fehér-tavi dokumentumot kigyűjteni. Figyelmüket nem kerülték el a régi térképek sem.

A kiállításban technikai újításnak számított, hogy a rovarokat üveg alatt „tér szerkezetűre preparált” tápnövényeiken állították ki (Móczár 1952).

Az átadást eredetileg november 7-re tervezték, de a munkával csak egy hónappal később, 1952. december 7-re készültek el. A megnyitó beszédet Pogány Ö. Gábor, a MMOK elnökhelyettese tartotta. A rendezvényen megjelent Dénes Leo, a szegedi városi tanács elnöke is. A rendezők a késedelmet megúszták komoly

¹⁷² Kérelem Fehér-tavi kutatásra

–in.: MFM Adattára isz.: 519/952 VIII. 8.

következmények nélkül, amit valószínűleg a hatalmas közönségsikernek köszönhettek. A megnyitás utáni hetekben minden korábbi látogatási csúcst meghaladta. December 7. és december 31. között 18247 érdeklődőt regisztráltak¹⁷³. A kor hangulatát jól érzékelteti Sobók Ferencnek a Magyar Nemzet 1953. 01. 09-i számában megjelent írása:

„Körülnézünk a termekben. Az öreg szélcserezett arcú parasztok szemében ugyanaz a kíváncsi tudnivalóság csillog, mint a pirosnyakkendős, ködcsipett képű úttörőkében. A kék overalos traktoristalány mellett határvadász olvassa figyelmesen a feliratokat.”

A hirtelen megsokasodott közönség kiszolgálásához és ellenőrzéséhez a meglévő 2 teremőr kevésnek bizonyult. Bálint Alajos a MMOK-nál dolgozó Móczár Lászlónak 1952. 12. 15-én küldött levelében így számol be az ostromról¹⁷⁴:

„A Fehértő Élővilága c. kiállításunk dec. 7-én nyílt meg. Azon a napon vendégkönyvünkbe mindössze 360-an írták be neveiket, azok, aki férőhely hiányában a kapun kívül szorultak, neveiket egyáltalán be sem írták. Hozzáértők becslése szerint ezen az egyetlen napon legalább 1.000 fő látogatta meg múzeumunkat. – Attól kezdve az elmúlt héten (hétfői zárvatartás mellett) 3.190-en tekintették meg gyűjteményeinket. Tegnap, dec. 14-én, vasárnap összesen 5 teremőrünk volt, a beírt látogatók száma pedig 1.528 fő. Teremőreink száma így is kevésnek bizonyult. Minthogy kb. a halászati résznél a cementtel összeállított téglakorlátot bedöntötték. Minthogy kb. 20-an tartózkodtak a termünk e részében egyszerre és senki sem vállalta magára a rombolást, a kártevő személyét megállapítani nem sikerült.”

Egy héttel később (1952. 12. 22-én) Bálint Alajos megismétli kérését, ami tényleges problémára utal¹⁷⁵.

„Arra kérlek, járj Te is körül, vigyed Vezető Kollégium elé a kérdést és a Költségvetési Osztály ne legyen szűkmarkú: adjon embereket. Ha jan. 1-ig nem kapunk újabb embereket, nem tarthatjuk nyitva kiállításainkat ennyi ideig, s akkor pedig nem tudom mi fog történni. Szegeden ma fogalomná nőtt ez a kiállítás, forradalmasította a várost, a környéket.”

¹⁷³ Fehértő élővilága c. kiállítás tanulmányozása

–in.: MFM Adattára isz.: 14–1953

¹⁷⁴ Újabb teremőrök engedélyezése dr. Móczár Lászlóhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 789–1952.

¹⁷⁵ Újabb teremőrök engedélyezése dr. Fülepp Ferenchez

–in.: MFM Adattára. isz.: 43–29 789–1952.

Végül a nyitvatartás meghosszabbítása ügyében 1953. 02. 13-án dr. Fülep Ferenc főosztályvezetőhöz (Népművelési Minisztérium) fordult¹⁷⁶:

„A 48 órás nyitvatartási időért az elmúlt évben a Délmagyarország c. napilap hasábjain erősen harcolt. A város dolgozói nyílt levélben kérték, hogy a múzeum álljon a dolgozók rendelkezésére az addigi napi 6 órai nyitvatartás idején túlmenőleg. Új nyitvatartási időnket dec. 7-től, az országos múzeumokkal egyidőben, a Múzeumi Központ propaganda csoportja állapította meg.”

Minden cáfolatot készségesen elfogadva úgy véljük, hogy a populáris jellegű zenei események kivételével Szegeden nem ez a hozzáállás a jellemző. Kulturális rendezvényeken a látogatók sem azelőtt, sem azután nem törték össze a berendezést a nagy tolongásban.

A Fehér-tó szindróma

Ejtsünk néhány szót arról a jelenségről, melyet jobb híján Fehér-tó szindrómának nevezhetünk. Kialakulásában a „Fehér-tó élete” c. állandó kiállítás, terjesztésében a média és a PR munka kapott központi szerepet.

– Nézzük meg a Fehér-tó kiállítást a Móra Ferenc Múzeumban (2000-ben!)

A tematikájában korszerű, látványos kiállítás sikerét és (nem utolsó sorban) menedzselésének elképesztő hatékonyságát bizonyítja, hogy sok látogató a mai napig is a „Fehér-tó élete” diorámáit keresi a múzeumban. Az idősebb korosztálynál még érthető a régi idők iránt érzett nosztalgia, de ha egy 30 év körüli ember rákérdez, hogy megvan-e a „Fehér-tavi kiállítás” (amit néhány évvel ezelőtt látott), az már több mint elgondolkodtató.

Az effajta, alaposan megkésett érdeklődésnek talán, ha fél szívvel tudunk örülni. Mivel a „Fehér-tó élete” c. kiállítást még 1962-ben lebontották nyilvánvaló, hogy azt a célszemély semmiképp sem láthatta. Következésképp, vagy egyáltalán nem járt még múzeumban az illető, vagy ha igen, akkor nem jutott el a természettudományos kiállításig. Sem az 1978-ban megnyitott „Ember és környezete”, sem az azt követő „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításunk nem keverhető össze a „Fehér-tó életével”. A „Tisza élővilága” legfőbb annyiban hasonlatos hozzá, hogy mindkettő a hagyományos diorámás megoldásokra épült.

A Fehér-tó szindrómából meglehetősen negatív következtetések vonhatók le az elmúlt évtizedek látogatási szokásairól, és az időközben elkészült 3 állandó kiállításunk reklámozásáról.

¹⁷⁶ Teremőr kérdések

–in.: MFM Adattára isz.: 93–1953

– *Bárki bármit mond, a „Vadvízország” igenis létezik!*

Az eredetileg minden valószínűség szerint Beretzk Pétertől származó emblemikus elnevezést a különféle médiák azonnal felkapták. Népszerűségéhez hozzájárult Homoki Nagy István 1951-ben készült, „Vadvízország” című, kitűnő természetfilmje is. Bár mind Beretzk Péter, mind tanítványa, Csizmazia György differenciáltan használták ezt a kifejezést, a szegedi közgondolkodásban a Vadvízország hosszú ideje a Fehér-tavat jelenti. (Annak ellenére, hogy a megváltozott környezeti és gazdálkodási feltételek hatására, ma egy új típusú természeti értéket csodálhatunk itt meg.) Úgy tűnik egy hangzatos szlogen hatására az emberek hajlamossá váltak arra, hogy higgyenek abban, amit az népszerűsít. A skála, amely az elektronikai cikkektől, a mosóporokon át, a „Vadvízországig” terjed, gyakorlatilag kimeríthetetlen.

Ha e vadregényes őstáj létezik, nincs messze Szegedtől, ráadásul aszfaltozott út vezet egészen a madarakig, akkor azt meg is kell tekinteni. Valószínűleg hasonló megfontolásból indulnak ki az idegenforgalom szakemberei, a túraszervezők és a gyerekcsoportokkal ide látogató pedagógusok, csak éppen a tényleges állapotokkal nem számol senki. Akárhogy csűrjük–csavarjuk a szót, a terület kizárólag ökoturizmusra való, tömegturizmusra nem. A szabadon látogatható nagykilátón távcső nélkül szemlélődő laikusok, a helyszínen szembesülnek a kiábrándító valósággal, nincs ott (számukra) semmi érdekes, csak halastó, meg dresszírozó rendszabályok. Előzetes bejelentés esetén ugyan, a KNP által biztosított kíséreléssel elmehetnek a kutatóházig, de így még annyit sem látnak, mint az előbb madártávlattól. Ha „az üzemi területen fennforgó tényálladék tisztázása végett”, a halgazdaság zordon biztonsági emberi is megjelennek erőt mutatni, akkor az élmény tényleg egy életre szól.

A hiba forrása nem a szemek élességében, hanem a motiváltság hiányában keresendő. Ahhoz, hogy valaki észrevegye e táj páratlan természeti értékeit bizonyos alapismeretekkel, és némi madarászvénnával kell rendelkeznie.

A meglehetősen szomorúságos hangulatú képtől, egyedül a madarak őszi és tavaszi vonulása tér el, melynek megtekintéséhez (és megértéséhez) célszerű szakemberek segítségét igénybe venni.

A Tisza (és környéke) élővilága

Alapinformációk

Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1962. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Marián Miklós és dr. Csongor Győző (Csongor–Marián 1961). A tárlók és diorámák berendezése Marián Miklós tervei alapján történt. Az installációt és a belső térelemeket dr. Boreczky László tervezte. A hiányzó preparátumok legyártásának feladata Eöry Miklósról, Esztergályos Lajosra és Keszei Péterre hárult. A munkálatok kivitelezője a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságá-

nak Kiállításrendező Csoportja volt, dr. Boreczky László irányításával. A két teremre kiterjedő kiállítás alapterülete: 245 m². A bontás éve 1976.

Háttér-információk

A Tiszakutatás kezdeti szakaszát a határtalan lelkesedés jellemezte, ami nemcsak a szigorú értelemben vett tudományos felmérésekre vonatkozott. Marián Miklós 1959. évi jelentésében felelevenítette Csongor Győzőnek azt a korábbi elképzelését, hogy célszerű lenne ezt, az egyedülálló szépségű tájegységet állandó kiállítás formájában is népszerűsíteni. Miután senkinek sem akadt komolyabb ellenvetése, Marián és Csongor 1960-ban elkészítette a „Tisza élővilága” c. kiállítás témavázlatát¹⁷⁷.

Az irattárban őrzött forgatókönyvön semmilyen dátumot sem találtunk. Minden bizonnyal 1961 vége felé öntötték végső formába. (A november végi változat még erősen összefirkált és javítgatott¹⁷⁸. Ahhoz viszont, hogy a kiállítást a minisztérium és a MKGI a soron következő esztendőben „gazdaságilag figyelembe vegye” 1961. december 31. volt a végső határidő¹⁷⁹. Az elkészült műre a legkorábbi reflexió 1962. 01. 29-én érkezett¹⁸⁰.)

A szerzőpár a forgatókönyv témaköreit szakterületek szerint osztotta fel. A zoológia rész kimunkálása Marián Miklós feladata lett, Csongor Győzőhöz a botanika és a gazdaságföldrajz tartozott (Csongor–Marián 1961). Az utóbbi később alaposan kibővült (1962-öt írunk), ezért szinte teljesen át kellett írni. E fejezet végleges forgatókönyvét (Csongor 1962) alig egy hónappal a nyitás előtt, 1962. június 22-én küldték fel Budapestre Garai Tibor osztályvezetőnek (MKGI)¹⁸¹.

Az már a kezdet kezdetén rossz előjelnek számított, hogy a „Fehértó élete” c. kiállítás résztémáit felvállaló tudományos testület ismételt létrehozása nem sikerült. A MMOK megszűnése után alábbhagyott a kezdeti lendület. A megváltozott hozzáállás legszembetűnőbben a fővárosi kutatók egyöntetű távolmaradásán mérhető le. (Úgy tűnik, ha nem kell, hogy valakit hivatalból érdekeljen egy feladat, akkor azt nem is érdekli.)

¹⁷⁷ A Tisza élete Vázlat állandó természettudományi kiállítás megrendezéséhez (Készítették: Csongor Győző és Marián Miklós, datálása 1960. 09. 24.)

–in.: MFM Adattára isz.: 408/60

¹⁷⁸ Csongor–Marián (1961) piszkozati példány

¹⁷⁹ Kiállítási forgatókönyvek beküldése (Műv. Min. Levéltári és Múz. Főoszt.)

–in.: MFM Adattára isz.: 537/61

¹⁸⁰ Marián, M.: A Tiszatáj élővilága c. forgatókönyv bírálata (Készítette: dr. Szunyoghy János, datálása 1962. 01. 31.) Megjegyzések a „Tisza élővilága” c. forgatókönyvhöz és a növényteni részekhez (Készítette: dr. Jakucs Pál múzeológus és dr. Zólyomi Bálint, akad. lev. tag, a Növénytár vezetője, datálása 1962. 01. 29.)

–in.: MFM Adattára isz.: 68/1962

¹⁸¹ A Csongor Győző-féle „A Tisza és hazánk népgazdasága” c. forgatókönyv felküldése Garai Tibornak.

–in.: MFM Adattára isz.: ad 322/1963

Csongor Győző 1960. 09. 27-én keltezett, Kováts István (helyesen Kovács, teljes néven Kovács István Endre) minisztériumi főelőadónak küldött beszámoló-jában felsorolja a „kiállítás–előkészítő bizottság” tagjait. Eszerint¹⁸²:

Az „...Őnálló Múzeumi Osztály és Országos Természettudományi Múzeum képvisletében dr. Radics Ferenc, a Tiszakutató Bizottság részéről dr. Uherkovich Gábor, a TB. titkára, dr. Beretzk Péter, dr. Szabados Margit, dr. Biczók Ferenc, dr. Kiss István, Gallé László (sen.), dr. Gál Dániel, Bába Károly, Jóna Zoltán, Bakonyi László, Székely Lajosné szakkutató, a Tiszakutató bizottság ill. a munkaközösség tagjai, a szegedi Vízügyi Igazgatóság képvisletében Forgó László igazgató és Dévény István főmérnök. Meghívtuk ezenkívül az Ismeretterjesztő Társulat, az Erdőigazgatóság, a Hazafias Népfront képviselőit s a helyi gimnáziumok s technikumok élenjáró nevelőit is.”

A tanácsadó testület többsége a Tiszakutató Munkacsoport tagjaiból állt, ami nyilvánvalóan összefügg a témaválasztással. A névsorból az is kiderül, hogy a többség tudományos szakterülete (ha másként nem legalább áttételesen) kötődött ugyan a faunisztikához és a florisztikához, de a klasszikus „múzeológiától” meglehetősen távol állt. Egyedül Beretzk Péternek lehetett fogalma arról, milyen is egy természettudományi kiállítás (belülről, munka közben). Ez önmagában nem lett volna túlzottan nagy baj, hiszen a forgatókönyv írói és a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságának kiállításrendezői értették a dolgukat. A gondot inkább az jelentette, hogy a helyi segítő testület érdekérvényesítő képessége mindvégig formális maradt.

Az sem volt teljesen egyértelmű, hogy szakmailag egyáltalán indokolt-e ez a kiállítás. A háttérben (már ekkor!) ott munkált az a hátsó szándék, hogy vissza kellene szorítani a „természetrajzi kiállítás” alapterületét. Ezt a helyi törekvést a minisztériumban is pontosan érzékelték. Lakatos László osztályvezető–helyettes (Művelődési Minisztérium) 1961. 01. 17-én keltezett leveléből idézünk¹⁸³:

„A természettudományi kiállítás lebontásának nem látjuk célját, mert a jövő évben pénzügyi és egyéb okok elsősorban a Kiállításrendező Csoport nagyfokú elfoglaltsága miatt új állandó kiállítást a szegedi Móra Ferenc részére nem tudunk biztosítani. Véleményünk szerint az új természettudományi kiállítás elkészítéséig nem lenne helyes a mostani, egyébként jó kiállítás egy részét lebontani és azt néprajzi kiállítás kedvéért megcsonkítani.”

¹⁸² Csongor Győző levele Kováts István tt. csoportvezetőnek
Népművelési Minisztérium Önálló Múzeumi Osztály
–in.: MFM Adattára isz.: 408/60

¹⁸³ Néprajzi kiállítás forgatókönyv–vázlatának véleményezése
(Készítette Lakatos László osztályvezetőhelyettes –Műv. Min–, datálása 1961. 01. 17.
–in.: MFM Adattára isz.: 33/1961 (Küldő szerv isz.: 85447/60)

A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítást a Művelődésügyi Minisztérium 1962. 03. 23-án engedélyezte. A dokumentumba érdemes beleolvasni¹⁸⁴:

„Értesítem Igazgató Elvtársat, hogy a ceglédi (!) múzeum „a Tisza és környéke élővilága” c. kiállítás forgatókönyvét jóváhagyom...”

A földrajzról annyit, hogy Budapestről nézve a térképet Szeged is, Cegléd is alföldi város. Valószínűleg az döntött az utóbbi javára, hogy lényegesen közelebb fekszik a fővároshoz, és így sokkal ismertebb.

Néha egészen váratlan események hátráltatták a munkát. Bálint Alajos megyei múzeumigazgatónak a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságához írott feljegyzéséből például arról értesülünk, hogy¹⁸⁵:

„A Tisza Élővilága c. kiállítás rendezése során f. év július hó közepén Budapestről Hóra Antal gépkocsivezető három rekesz táblaüveget szállított Szegedre. Az üvegekkel szerencsésen megérkezett és ezek lerakódása másnap reggel kezdődött. A 42-es Autóközlekedési vállalat szakembereit kértük a lerakodáshoz segítségül. A teherautónál lerakásnál mindjárt az első táblarekeszt a vállalat emberei leejtették, és a benne lévő táblaüvegek kivétel nélkül apróra törtek. Az egyik munkásra a ledőlt rekesz ráesett és a munkásnak nehéz légzései voltak, emiatt a mentők a sebészeti klinikára beszállították.”

Az ilyen esetekre találták ki azt a mondást, hogy a szegény embert még az ág is húzza.

Elég sok gondot jelentett a hiányzó állatok begyűjtése és a preparáltatása is. A Móra Ferenc Múzeum szakemberei meglehetősen magukra hagyva tevékenykedtek. Ahonnan segítséget vártak, elég gyakran értetlenkedést kaptak. Különösen a Természettudományi Múzeum (méltán) szaktekintélynek tartott kutatói részéről hatott a lekezelés nagyon bántóan. Az időnként gyerekes okvetetlenkedéseket a kiállítás koordinátorának dr. Marián Miklósnak adresszálták (Gaskó 1999/a, 1999/b).

¹⁸⁴ A „Tisza és környéke élővilága” c. kiállítás engedélyezése a Műv. Min. által (Datálása: 1962. 03. 21.)

–in.: MFM Adattára isz.: 146/ 1962 márc. 23. (Küldő szerv isz.: 81870/1962)

¹⁸⁵ Bálint Alajos levele a Múz. Kp. Gazd. Ig–hoz

a Tisza élővilága c. állandó kiállítás rendezése során bekövetkezett baleset körülményeiről

–in.: MFM Adattára isz.: 513/62

Íme az egyik bírálatként érkezett gyöngyszem, a szerző megjelölése nélkül: (Értelemszerűen sem az alapidokumentum, sem az erre adott válasz nem szerepel a hivatkozások között.)

„A forgatókönyv egyik leglényegesebb hibája, hogy benne a részlettemák egymás utáni sorrendjét semmiféle elgondolás nem határozza meg. Hol különböző biotópokat akar bemutatni, hol rendszertani csoportokkal foglalkozik, időnként pedig teljesen indokolatlanul biológiai vagy anatómiai témákat ragad ki.”

Summázatul: *„...A forgatókönyvnek olyannak kell lennie, hogy a Kiállításrendező Csoport a kiállítást annak alapján elkészíthesse. Ilyen forgatókönyvnek kell a Móra Ferenc Múzeum Állattárában lennie, mégpedig „A Fehértó állatvilága” c. kiállításról.”*

Marián Miklóst nem hagyta cserben diplomáciai érzéke. Miután türelmesen elmagyarázta, hogy véleményezés előtt nem árt legalább egyszer elolvasni a forgatókönyvet, e sorokkal zárta válaszelevelét:

„Egyetértek abban is, hogy az Állattárban működő kartársaimmal tanácskozzam meg a részleteket. Véleményüket szívesen veszem és úgy vélem segítségükkel meg tartalmasabb, színvonalasabb kiállítást tudunk készíteni.”

Marián Miklós ragaszkodott ahhoz, hogy a főbb élőhelyek jellemző madarai bekerüljenek a diorámákba. Mivel a Fehér-tó és a Tisza hullámtér két erősen különböző világ, jónéhány dermoplasztika hiányzott a gyűjteményünkéből. Másokból akadt ugyan a Beretzky-féle örökletét anyagában, de meglehetősen kevés.

Ezekben az időkben emlősanyagunk rendkívül szegényes volt. Többnyire a magasabb beszerzési árú, nagyobb testű állatok hiányoztak, de az apróbb termetű fajokból is legfőbb mutatónak akadt egy-két kopottas, inkább selejtezésre, mintsem kiállításba való példány. Külön problémát jelentett, hogy az elviselhető állagú, látványosabb dermoplasztikák (medve, farkas) nem illettek a tematikába.

„Kívánságlistájuk összeállításánál” a rendezők abból indultak ki, hogy a hiányok pótlásához egyedül a kiállítási költségvetés biztosíthat megfelelő anyagi fedezetet. Ennek megfelelően igyekeztek minél hamarabb konkrét faunajegyzékekkel előállni. Marián Miklós rátermettségét dicséri, hogy a kért állatok zömét meg is kaptuk.

A kiállítás kapcsán elkészült preparátumokat összesítettük. Felsorolásuk nem a rendszertani, hanem a megrendelőkhöz közölt sorrendet követi¹⁸⁶:

¹⁸⁶ Megrendelések halak, emlősök, madarak, kétlélűek és hullók preparátálására –in.: MFM Adattára isz.: 159/62, 195/62, 256/62

Halak Pisces

<u>sorszám</u>	<u>fajszám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
1./	(1) sebes pisztráng (<i>Salmo trutta m. fario</i>)	1	(a) t száraz preparátum
2./	(2) pénzés pér (<i>Thymallus thymallus</i>)	1	(a) t száraz preparátum
3./	(3) rózsás márna (<i>Barbus barbus</i>)	1	(a) t száraz preparátum
4./	(4) szélhajtó küsz (<i>Alburnus alburnus</i>)	3	(fv) t száraz preparátum
5./	(5) lapos keszeg (<i>Abramis ballerus</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
6./	(6) sima tok (<i>Acipenser nudiventris</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
7./	(7) vágó durbincs (<i>Acerina cernua</i>)	1	(fv) t száraz preparátum
8./	(8) szivárványos ökle (<i>Rhodeus sericeus amarus</i>)	3	(fv)t száraz preparátum
9./	(9) menyhal (<i>Lota lota</i>)	1	fv. száraz preparátum
10./	(10) harcsa (<i>Silurus glanis</i>)	1	t. száraz preparátum
11./	(11) csuka (<i>Esox lucius</i>)	1	t. száraz preparátum
12./	(12) kecsge (<i>Acipenser ruthenus</i>)	1	t. száraz preparátum
13./	(13) fenékjáró küllő (<i>Gobio gobio</i>)	1	t. száraz preparátum
14./	(14) sügér (<i>Perca fluviatilis</i>)	1	t. száraz preparátum

Kétéltűek (Amphibia)

<u>sorszám</u>	<u>fajszám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
15./	(15) pettyes gőte (<i>Triturus vulgaris</i>)	3	száraz preparátum
16./	(16) tarajos gőte (<i>Triturus cristatus</i>)	2	száraz preparátum
17./	(17) leveli béka (<i>Hyla arborea</i>)	1	száraz preparátum
18./	(18) vöröshasú unka (<i>Bombina bombina</i>)	2	száraz preparátum
19./	(19) sárgahasú unka (<i>Bombina variegata</i>)	1	száraz preparátum
20./	(20) barna varangy (<i>Bufo bufo</i>)	1	száraz preparátum
21./	(21) zöld varangy (<i>Bufo viridis</i>)	1	száraz preparátum
22./	(22) mocsári béka (<i>Rana arvalis</i>)	2	száraz preparátum
23./	(23) erdei béka (<i>Rana dalmatina</i>)	1	száraz preparátum

Hüllők (Reptilia)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
24./	(24) fűрге gyík (<i>Lacerta agilis</i>)	3	száraz preparátum
25./	(25) zöld gyík (<i>Lacerta viridis</i>)	1	száraz preparátum
26./	(26) homoki gyík (<i>Lacerta taurica</i>)	2	száraz preparátum
27./	(27) vízi sikló (<i>Natrix natrix</i>)	3	száraz preparátum

Madarak (Aves)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
28./	(28) tőkés réce (<i>Anas p. platyrhynchos</i>)	6	–
29./	(29) bőjti réce (<i>Anas quercedula</i>)	2	–
30./	(30) csörgő réce (<i>Anas c. crecca</i>)	2	–
31./	(31) kanalas réce (<i>Anas clypeata</i>)	2	–
32./	(32) barátaréce (<i>Aythya ferina</i>)	2	–
33./	(33) cigányréce (<i>Aythya nyroca</i>)	2	–
34./	(34) fogoly (<i>Perdix p. perdix</i>)	2	–
35./	(35) fácán (<i>Phasianus c. colchicus</i>)	2	–
36./	(36) fűrj (<i>Coturnix c. coturnix</i>)	2	–

Emlősök (Mammalia)

<u>sorszám</u>	<u>fajsám és fajnév</u>	<u>darabszám</u>	<u>egyéb megjegyzés</u>
37./	(37) erdei cickány (<i>Sorex a. araneus</i>)	1	beállított pózban
38./	(38) mezei cickány (<i>Crocidura l. leucodon</i>)	1	–
39./	(39) törpe cickány (<i>Sorex m. minutus</i>)	2–3	–
40./	(40) erdei egér (<i>Apodemus s. sylvaticus</i>)	1	beállított pózban
41./	(41) güzü egér (<i>Mus musculus spicilegus</i>)	1	–
42./	(42) törpe egér (<i>Micromys m. minutus</i>)	3	fészkén és fészkeben
43./	(43) kósza pocok (<i>Arvicola terrestris scherman</i>)	1	beállított pózban

44./	(44) menyét (<i>Mustela n. nivalis</i>)	1	beállított pózban
45./	(45) róka (<i>Vulpes v. crucigera</i>)	1	kifejlett
46./	(45) róka (<i>Vulpes v. crucigera</i>)	2	kölyök
47./	(46) vaddisznó (<i>Sus scr. scrofa</i>)	1	koca
48./	(46) vaddisznó (<i>Sus scr. scrofa</i>)	1	malacok
49./	(47) őz (<i>Capreolus c. capreolus</i>)	2	suta és bak
50./	(47) őz (<i>Capreolus c. capreolus</i>)	2	gidák

Rövidítések: a = alkoholos készítmény, fv= félbevágott hal, t = teljes hal

A halak kért preparálási módja a korábbi levélben más, mint a későbbiben. A második (valószínűleg végleges) változatot kiemelt betűkkel jelöltük. Eltérő információk esetén az első lista adatait zárójelbe tettük.

A nagyobb testű emlősök közül a vaddisznó koca beszerzése és preparáltatása jelentette a legtöbb gondot. Marián Miklós először Gyulától Bajáig több alföldi erdőszettel és vadásztársasággal próbálkozott, mindhiába¹⁸⁷. Végső elkeseredésében az Országos Erdészeti Főigazgatósághoz fordult segítségért¹⁸⁸. Kérése meghallgatásra talált, 1961 júniusának utolsó napjaiban Telkin kilöttek a múzeum számára egy meddő kocát. A bőrt a nyúzás és a méretek levétele után az MTM Állattárának preparatóriumába szállították, ahol Keszei Péter több alkalommal nekilátott a munkának¹⁸⁹. Igaz különböző hátráltató okokból mindig hamar abba is hagyta a ténykedést¹⁹⁰. 1962. 09. 04-én keltezett jelentésében arról tudósította intézményünk igazgatóját, hogy (szűk egy hónappal a nyitás után, 1962. 08. 27-én¹⁹¹) végre elkészült a dermoplasztika. A koca, melyről kötetnyi levelezés gyűlt össze¹⁹², jelenleg a bugaci kiállításunkban látható.

¹⁸⁷ Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Gyulára Povázsay Gyula erdősznek

–in.: MFM Adattára isz.: 51/1961

Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Budapestre Gosztanyi Géza erdőszeti előadónak

–in.: MFM Adattára isz.: 51/1961

Marián Miklós levele vaddisznó ügyben Bajára dr. Solymos Ede múzeumigazgatónak

–in.: MFM Adattára isz.: 262/1961

¹⁸⁸ Marián Miklós levele vaddisznó ügyben dr. Balassa Gyula miniszterhelyetteshez(Orsz. Erd. Főigazgatóság)

–in.: MFM Adattára isz.: 263/196

¹⁸⁹ Jelentés a vaddisznó alkatának tanulmányozásáról (Budapesten)

(Datálása 1961. 12. 28.)

–in.: MFM Adattára isz.: 710/61

¹⁹⁰ Keszei Péter jelentése a vaddisznó preparálásáról

–in.: MFM Adattára isz.: 46/1962

¹⁹¹ Kezei Péter jelentése a vaddisznó preparátum elkészüléséről

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁹² Marián Miklós munkaterve az 1962. évben végzendő természettudományi munkához.

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az intézményen belüli értékrendre jellemző, hogy „A Tisza Élővilága” kiállítás 1962. 07. 29-én tartott megnyitójára Bálint Alajos megyei múzeumigazgató el sem ment. A házigazda tisztségét Csongor Gyözőre ruházta át. A mérsékelt érdeklődés szerencsére nem vonatkozott sem a szakma egészére, sem a produktumok egyetlen hiteles elbírálójára, a nagyközönségre. A két kiváló muzeológus által készített, 1976-ig fennálló kiállítás mindent „tudott”, amit a hagyományos diorámaszerkesztéssel meg lehet valósítani (Gaskó 1999/a, 1999/b).

A korabeli értékelések közül az alábbi, későbbi igazgatóunktól, Pap Jánostól származott (Pap 1963).

„A szegedi Móra Ferenc Múzeum jelenleg két olyan állandó jellegű kiállítással rendelkezik, melynek híre megyénk, de országunk határain is túljutott. Gondolok itt a modern felfogásban rendezett régészeti és a környék, a Tisza élővilágát bemutató természettudományos kiállításra.”

Trogmayer Ottó nem sokkal igazgatói kinevezése után, 1970-ben, szintén elismerően nyilatkozott a Tisza kiállításról¹⁹³:

Kiállításunk jóllehet már több éves, még mindig a legkorszerűbbek közé számítható. Jelentősége elsősorban az ifjúság természettudományi oktatásának elősegítésében rejlik. Nemcsak a szegedi, hanem szinte az egész Dél-Alföldről ide látogató iskolák tanulóinak számára ad a tankönyvhöz hasonló kiegészítő ismereteket. Olyan együtteseket mutat be, melyek a természetben így együtt nem láthatók.

A kiállítás kapcsán essen néhány szó a (még mindig) megoldhatatlan állagvédelemről. Marián Miklós gondos ember volt, aki radikális módon igyekezett megszabadulni a raktári rágókártevőktől¹⁹⁴. 1960-ban mind Szegeden, mind Hódmezővásárhelyen ciánoztatni akart, melyre a minisztériumból külön keretet kért. Kérését az alábbi indokkal utasították el:¹⁹⁵

„A tapasztalat szerint a ciánózás nem eredményezi a múzeumi kártevők teljes kipusztulását. Sokkal jobb eredményt értek el pl.: a Természettudományi múzeum bogárgyűjteményében DDT. állandó használatával, ezért kívánatos, hogy a múzeum valamennyi szakembere legközelebbi budapesti útján az itt alkalmazott módszert behatóan tanulmányozza.”

¹⁹³ Jelentés a Móra Ferenc Múzeum működéséről (Készítette: Trogmayer Ottó 1970-ben)

–in.: MFM Adattára isz.:–

¹⁹⁴ Marián Miklós évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.:–

¹⁹⁵ Tervválasz (Előadó: Katona Imre, datálása 1960. 04. 30.)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Küldő szerv isz.: 81183/1960)

Azt csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a DDT szétszórásához túlzottan nagy mérvű tanulmányozás nem szükséges. Ami pedig az ötlet használhatóságát illeti, elég nehéz elképzelni egy DDT „illatú” termet, amint éppen látogató csoportokat fogadnak benne.

Bár még abban az évben, központi forrásból kaptunk egy szénkénegező ládát, a kiállítási anyag fertőtlenítésében ez nem sokat segített¹⁹⁶. Marián tehát maradt a globolozásnál, ami nem túlzottan hatékony eljárás, de megfelelő koncentrációban adagolva legalább a kiállítás látogatást lehetővé teszi. E sorok írója számos esetben helyezett el a diorámákban globolos zacskókat. A feladat legalább „kétemberesnek” számított, mert a diorámák tervezésénél nem foglalkoztak a fertőtlenítés szükségességével. Minden alkalommal le kellett szerelni a „jó nagyra nőtt” üvegtáblákat, majd a fertőtlenítés és a tisztítás után vissza kellett helyezni azokat. Egyszer az egyik rosszul felrakott üvegfogó tappancs elengedte az üveg felületét. Zombori István kollégánk kiváló reflexeinek köszönhetőn, a mázsás üvegtábla lezuhanását sikerült komolyabb baleset nélkül megúszni.

Az ember és környezete

Alapinformációk

Hazánk első környezetvédelmi állandó kiállítása az „Az ember és környezete” volt. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum, a nyitás éve 1978. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Agócsy Pál, dr. Gallé László (senior) és Gaskó Béla, a forgatókönyvet (Agócsy–Gallé–Gaskó 1976) egységesítette (koordinálta) dr. Agócsy Pál. Tervezte dr. Boreczky László. Grafikai tervező: Perliczky Géza, fotó: Szabóky Zsolt és Tuskó László. Kivitelezte a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező Osztálya, Szőke Imre irányításával. A kétszintes, galériával ellátott terem alapterülete 170 m². A bontás éve 1988.

Háttér-információk

A kiállítás témaválasztása alapvetően más, mint a korábbi élővilág bemutatóké. Nézzük meg mi indokolta a gyökeres változtatást.

Az 1970-es évek a hazai természetvédelem sikerévtizedének számít. A kiállítást megelőző időkben létesült a Hortobágyi Nemzeti Park (1973) és a Kiskunsági Nemzeti Park (1975). 1976-ban Csongrád megyében megalakult a „fél nemzeti parknyi” kiterjedésű Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet.

A környezetrombolás, mint fogalom, szinte észrevétlenül bekerült a köztudatba. 1971 januárjától az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ havonta megjelenő „lapmellékletet” indított „Környezetvédelem” címmel. Ebben a főbb környezeti ártalmakkal foglalkozó külföldi szakirodalomból hoztak le „tömörített” fordításokat. Sorra jelennek meg a ma már klasszikusnak számító tudomá-

¹⁹⁶ Gerincesállat gyűjtemény (Marián Miklós évi munkajelentése)

–in.: MFM Adattára isz.: –

nyos és tudománynépszerűsítő munkák. Az utóbbiak közül mindenképp említést érdemelnek Jócsik Lajos korszakhatárt jelölő könyvei, „Az öngyilkos civilizáció” (Jócsik 1971) és a „Környezetünk védelmében” (Jócsik 1976). Ide sorolható még két további alapmű is, melyek Kovács Margittól (1977) „A környezetvédelem biológiai alapjai” és Széky Páltól (1977) a „Korunk környezetbiológiája”.

Bár hazánkban a „zöld gondolat” egyenlőre szalonképtelennek számított, az évtized végére nyilvánvalóvá vált, a környezeti problémák nem állnak meg az országhatároknál. Különösen akkor nem, ha többségüket mi magunk okozzuk. Az erre hivatottak megszépített tényanyagra hivatkozva, semmire sem kötelező általánosságokat mondtak, miközben úgy hoztak gigantomán környezetkárosító döntéseket, hogy azok következményeit figyelmen kívül hagyták. (Lásd az 1980-as évek közepén kipattant Bős–Nagymaros ügyet.)

Állandó kiállításunk, a múzeum sajátos eszközrendszerével, az égetően szükséges tudatformálásához kívánt hozzájárulni. Elhatározásunkat elvi alapon senki sem kérdőjelezte meg, bár akadt aki nem lelkesedett az ötletért. A forgatókönyv egyik bírálója dr. Farkas Henrik technikai okokra hivatkozva tartotta elhibázottnak az állandó kiállítás alap gondolatát. Ismerjük meg az indokait¹⁹⁷.

„A tervezett kiállítás egységben kívánja tárgyalni a két témát. A két téma kiállítási szempontból igen távol áll egymástól. A természetvédelem tárgya–anyaga adott; kitömött madarak (kócsag, gulipán, kanalasgém stb., préselt növények, rovardobozban lepkék st.). A „természetvédelem téma tehát jellegzetesen múzeumi, kiállításra alkalmas téma, mivel hogy van tárgyi anyaga.

Merőben más a helyzet a „környezetvédelem” téma esetében. Itt a természetvédelem témától lényegében független térképek, grafikonok, fényképek képezik a kiállítás „anyagát”, illetve –hogypontosabbak legyünk elképzelhető e téma tárgyanyaggal való gazdagítása. De milyen tárgyak mutathatók itt be? Városi szemét, a Japán nagyvárosok rendőreinek oxigén automatája, amelyből a benzingőz miatt lélegeznek.

A „környezetvédelem” téma véleményem szerint nem alkalmas arra, hogy természetvédelmi kiállítás tárgya legyen.”

Ha jobban belegondolunk, sok mindenben igazat kell neki adni. Az utolsó mondatra ráférne némi pontosítás, mert elég nehezen értelmezhető. Mivel a természetvédelem része a környezetvédelemnek valószínűleg arról lehet szó, hogy:

„A „környezetvédelem” téma véleményem szerint nem alkalmas arra, hogy természettudományos állandó kiállítás tárgya legyen.”

197 Vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítás forgatókönyvéről (Készítette: dr. Farkas Henrik főigazgató–helyettes, datálása 1976. 07. 29.)
–in.: MFM Adattára isz.: –

E sorok írója hasonló megfontolásból hagyta el a tisztán humánrelációjú környezetvédelmi fejezeteket az 1990-ben megnyitott „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállításban. A történesek háttérben így is mindvégig felsejlik az ember természetátalakító (főként romboló) tevékenységének a hatása, tehát a környezetvédelmi jelleg a témakörök leszűkítésével nem veszik el.

1976 februárjában a tématerv megvitatásakor jelenlévők névsora: Dr. Horváth Imre tanszékvezető egyetemi tanár (JATE), dr. Móczár László tanszékvezető egyetemi tanár (JATE), dr. Kiszely György tanszékvezető egyetemi tanár (SZOTE), dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató (Móra Ferenc Múzeum), dr. Farkas Henrik főigazgató-helyettes (MTM), dr. Sterbetz István, a Magyar Madártani Intézet igazgatója, dr. Agócsy Pál tudományos munkatárs (MTM), dr. Gallé László tudományos munkatárs (Móra Ferenc Múzeum), Keresztes Tibor csoportvezető (ATIVIZIG) és Gaskó Béla (Móra Ferenc Múzeum) muzeológus¹⁹⁸.

A felsoroltakon kívül Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgató 2 akadémikust is meghívott az ötletbörzénkre, de egyéb elfoglaltságaikra hivatkozva mindketten kimentették magukat.

1976 júniusára elkészült a nyers foratókönyv. Az írásmű bírálói dr. Stohl Gábor tudományos főmunkatárs (MTM), Kovács István (Endre) főigazgató-helyettes (MTM), Jankovits János közművelődési csoportvezető (MTM) és dr. Sterbetz István igazgató (Magyar Madártani Intézet) voltak¹⁹⁹.

Eközben az „ötletgazda” grémium arra a következtetésre jutott, hogy még véletlenül se legyen negatív kicsengése a kiállításnak. Ezt követően –Agócsy Pál határozott tiltakozása ellenére– hosszadalmas, terméketlen vita kezdődött a konstruktív mondanivaló mibenlétéről és annak látványelemekké formálásáról. Akadt, aki külön szinten szerette volna látni a rossz és a jó példákat, mások a párhuzamos bemutatás mellett kardoskodtak. Néhányan csak a szépre kívántak emlékezni, ezért az összes többi fejezet törlését javasolták. Végül, bár a szintezés dominált, öszvér megoldás született. A negatív elemek (pozitív kicsengésű földoldással !?) a földszinten maradtak, a galériára mindössze egy helytelenül megépített, láthatóan szmoggal küszködő városrész makettje került.

A témavázlat és a foratókönyv vitája kapcsán nagyon sok hasznos ötlet is felvetődött, melyekből vajmi kevés valósult meg. Ennek okait a következőkben látjuk:

¹⁹⁸ Az 1976. február 26-ra meghívottak jegyzéke

–in.: MFM Adattára isz.: –

¹⁹⁹ Kiállítási foratókönyv vitája (Készítette: Sterbetz István)

Vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítás foratókönyvéről (Készítette: Jankovits János, datálása 1976. 08. 03.)

A szegedi Móra Ferenc Múzeum „Ember és környezete” c. állandó kiállítása foratókönyvének második változatához (Készítette: Kovács István (Endre), datálása 1976. 10. 27.)

Lektorai vélemény a szegedi Móra Ferenc Múzeum az „Ember és környezete” c. új állandó kiállítása átdolgozott foratókönyvéről (Készítette: Stohl Gábor, datálása 1976. 10. 26.)

–in.: MFM Adattára isz.: egyik esetben sincs

1./ Az eredeti forgatókönyv a bírálókat hatására egyre koncepciózusabb és ami ezzel együtt jár, egyre elvontabb lett. Az átalakítás törvényszerűen maga után vonta a megjelenítés lehetséges eszközeinek a változását. A tárgyak rovására a képi és a grafikai megoldások kerültek előtérbe. Bezárult a Farkas (Henrik által vázolt) csapda. Ezek után magától értetődőnek tűnhet, hogy a korábbi kiállításoknál „megszokott” tárgyi gyarapodás is elmaradt.

2./ A környezetvédelem látókörünkbe került problémáinak jelzés szintű bemutatásához legalább másfélszer ekkora hasznos tér kellett volna. Ha komolyan vesszük a forgatókönyvet még több.

3./ Az összhatásában látványos installáció a kiállítástól külön életet élt. Valószínűleg a méretek egyeztetésénél csúszott be a hiba, mert amikor elkészült mindenkire (beleértve a koordinátort, Agócsy Pált is) a meglepetés erejével hatott. Szelektáló faktorrá vált elemei alaposan átrendezték a nagy műgonddal összeállított forgatókönyvet. Jellemző, hogy az élővilág bemutatásához mindössze egy közepes méretű diorámát terveztek. Ekkor felejtettünk el végérvényesen az olyan fejezeteket, mint például a hegyvidéki- és a klímazonális erdők. A Dél-Alföld jellegzetes élőhely-komplexei közül csak a Tisza-menti hullámtereket tudtuk úgyahogy bemutatni. Agócsy Pál, aki korának legkiválóbb természettudományos népművelője volt, megkísérelte menteni a menthetőt, de ettől a ponttól kezdve az installáció rendezte a kiállítást. Ami elfért az bekerült, ami nem az kimaradt. Az improvizáció napi gyakorlattá vált. A konkrét teendők Gaskó Bélára hárultak, aki a különféle dokumentumokon található aláírások szerint a „kiállítás rendező szakembere”²⁰⁰ lett.

A terem galériájához irreálisan túlméretezett lépcsősor csatlakozott. Ennek két fontos alapfunkciója volt: akadályozta a körbejárást és foglalta a hasznos kiállítási teret. Az átadás utáni idők közművelődési kampányfeladata során „bevonultatott” szocialista brigádok tagjai rácsodálkozva e nevezetes térelemre, „Az ember és környezetét” nemes egyszerűséggel „lépcsős kiállításnak” titulálták. A sajnálatosan találó elnevezés a kollégák humorérzékének köszönhetően állandósult. (Városunkban a „lépcsős” ekkoriban egy jó hírűnek semmiképp sem nevezhető kocsmá neve volt, amely a Londoni körút és a Tollbuchin sugárút –ma Kálvária sugárút– sarkán üzemelt. Az itt folyó mozgalmas életről gyakran tudósított a Délmagyarország bűnügyi rovata.)

A tárgyszegénységen utólag azzal igyekeztünk segíteni, hogy a Dél-Alföldről az utóbbi 150 évben eltűnt állatok bemutatására, a lépcső melletti holt térben, egy minden oldalról megtekinthető üvegdiórámát állítottunk össze.

²⁰⁰ Lásd a kiállítás átvételekor készült „Feljegyzések” aláírását (A feljegyzés a nyitás napján, 1978. 07. 21-én készült)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Magyarország első környezetvédelmi állandó kiállítása 1978. 07. 21-én nyílt meg. A nyitás napján a kivitelezési hibákról és az egyéb hiányosságokról egy teljes oldalt kitevő lista készült.²⁰¹

Az árnyoldalak mellett mindenképp szót kell ejtenünk mindazokról az újszerű megoldásokról, melyeket Agócsy Páltól tanultunk. Közülük a két legfontosabb, a jelzett dioráma és a komplex növény bemutatás. Ez utóbbi alapegysége a préselt növény és annak színes termőhelyi fotója.

Az eddig tárgyalt természettudományos állandó kiállítások kivétel nélkül a Móra Ferenc Múzeum (és jogelődje a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum) épületében létesültek.

Jelenleg (2000–ben) is megtekinthető tematikus állandó kiállítások

A helyi keretek áttörését az ásothalmi Bedő Albert Szakiskolában 1983–ban rendezett „Iskolánk 100 éve” jelentette. Ettől az időponttól kezdve a természettudományi osztály kiállításrendezői tevékenysége regionálissá vált. Munkatársaink Szegeden, Szegváron, Ópusztaszeren, Ásothalmon és Bugacon egyaránt készítettek kiállításokat.

Az új kiállításoknál –amennyiben finanszírozásuk nem valami központi forrásból történik– a legfontosabb dolog a szponzorok megtalálása volt. Ilyen szempontból szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen az elmúlt másfél évtizedben eredményes munkakapcsolatot sikerült kiépítenünk a különböző erdészeti szervezetekkel és az erdőgazdaságokkal. Külső megbízó esetén a témaválasztás sem könnyű feladat, a szponzort sok minden motiválhatja. Ásothalmon az 1883–ban létesített alapfokú erdészeti iskola különben pusztulásra ítélt tárgianyagát igyekeztünk megmenteni. Bugacon új kiállítóhely létesítése volt a szponzor elsődleges célja. Szegváron évfordulós kiállítást rendeztünk.

A megbízás alapján készülő kiállítások minden hasonlóság ellenére sok szempontból mások, mint az eddig tárgyaltak. A lényegesebb különbségek az alábbi pontokban foglalhatók össze:

1./ A munka teljes folyamatát 1 személy fogja össze, ami lehetetlenné teszi a felelősség áthárítást.

2./ Az „egyszemélyes vezető” maga választhatja meg munkatársait, továbbá arról is ő dönt, hogy ki bírálja el a forgatókönyvet. Az előbbi a személyeskedéseket zárja ki, az utóbbi a lektori vélemény használhatóságát garantálja.

3./ Az engedélyezéssel kapcsolatos, hivatali rituálé szerint zajló, időt rabló procedúra elmarad.

4./ A megbízó rendszerint nem a forgatókönyv, hanem a témavázlat alapján dönt, ami jócskán felértékeli ezen írásmű jelentőségét. A korábbi gyakorlattal

²⁰¹ Mint előbb

ellentétben már semmiképp sem elegendő a kívánságlistába ágyazott tematikai felsorolás. A szinopszisnak pontról pontra ismertetnie kell az elvégzendő munkát és indokolnia kell azt. Az írott anyaghoz célszerű egy áttekintést könnyítő alaprajzot és egy grafikai látványtervet mellékelni. A forgatókönyv természetesen megtartja eredeti funkcióját (lásd az állandó kiállítások típusainak a leírásánál).

Az elmondottakat a „Fa a bányászatban” c. kiállítás szinopszisének és forgatókönyvének részleteivel kívánjuk érzékeltetni (6. sz. mellékletek)

Részletes témavázlat híján nem lehet (nem érdemes) költségvetést sem készíteni, ami viszont minden szerződéskötés sarkalatos pontja.

5./ A „hagyományos” múzeumi állandó kiállítások készítőinek két dolgot kellett szem előtt tartani, a szakmai korrektséget és a közönség szolgálatát Megrendelésre készülő munkáknál e két pont mellé harmadiknak a szponzor kívánalmait kerülniük.

Ahhoz mindvégig ragaszkodtunk, hogy az elvárások összhangban legyenek a természettudományos múzeológia gyűjtési- és kutatási profiljával. Ezt a tényt azért szükséges külön hangsúlyozni, mert kiállításaink témaválasztása interdiszciplinális területeket érint. A „Pusztaszeri TK élővilága” kivételével elég nehezen illeszthetők be az egyes tájegységek élővilágát feldolgozó, hagyományos kiállítások sorába.

Állandó kiállításaink rendszerezése

Jelenleg is megtekinthető állandó kiállításaink ismertetése során a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, főcímként az egyes helyszíneket emeltük ki. Ezt követően minden esetben megjelöltük az elvégzett munka kedvezményezettjét. Szempontjaink alapján két nagyobb csoport rajzolódik ki.

I./ A Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságához, vagy az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkhoz köthető állandó kiállítások

Szegvár

Bartucz Lajos emlékszoba

Alapinformációk

Helyszíne a Szegvári Falumúzeum, az átadás időpontja 1985. A kiállítás a szegvári születésű dr. Bartucz Lajosnak, az embertan professzorának állít emléket, születésének 100. évfordulója alkalmával. Az emlékszoba kialakításának kezdeményezője és a munkálatok főszervezője dr. Farkas Gyula tanszékvezető egyetemi docens. Rendezte dr. Gaskó Béla, kivitelező Pál László és dr. Gaskó Béla. A fotók negatívjai a JATE (ma Szegedi Tudományegyetem) Embertani Tanszékének archívumából származnak. A nagytáblákat Pintér József készítette.

Mivel eredetileg kamara kiállításnak készült nincs forgatókönyve, az életrajzi adatokat Farkas Gyula (1985) cikkéből vettük át.

Ópusztaszer

A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága

Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark.

Eredeti változat

Alapinformációk

A kiállításokat annak idején 2 ütemben adtuk át. Az első rész (természetvédelem, homoki erdő) 1986. augusztus 20-ára készült el, a többi egységet (Tisza-völgy, Fehér-tó) 1987. január 26-án fejeztük be.

Megyénk legnagyobb kiterjedésű tájvédelmi körzetének élővilágát bemutató összeállításunk, a pirtói kerület (Bács-Kiskun megye) rekonstruált imrehegyi erdészházában kapott helyet. Az épületet Szabó János, a KEFAG mérnöke tervezte. Szabó elkészítette az installáció tervdokumentációját is, de ebből –pénzhiányra hivatkozva– csak 6 lapos tárlót gyártattak le (a KMI asztalosműhelyében). A fali tárlók a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumból származnak, a többi elem a helyszínen készült.

Az erdészház felépítését és a kiállítás létrehozását anyagilag támogatta a Csongrád Megyei Tanács, a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala, valamint a Kecskeméti Erdőfelügyelőség. A beruházás kezdeményezője és főszervezője dr. Göbölös Antal volt. A kiállítást rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla. Kivitelezte a Móra Ferenc Múzeum Kiállításrendező Csoportja (Bereczki Sándor,

Görög András és Varjas Miklós), továbbá a természettudományi osztály munkatársai (dr. Moldovay Gézáné, dr. Gaskó Béla, Tóth László). A szemléltetéshez Dömötör Mihály helyszíni felvételein kívül felhasználtuk dr. Beretzk Péter és dr. Csongor Győző archív fotó- és diaanyagát. A fotók nagyítását az MTI, illetve Dömötör Mihály végezte. A kiállítási tér alapterülete 75 m², tagolása 3 helyiség és 1 előtér.

Felújított változat

Alapinformációk

2000 februárjában a kiállítás 2 egységét felújítottuk. A másik 2 egység átalakítására 2000. 08. 20-ig sor kerül. A munkálatok kezdeményezője és főszervezője Nagy László. A kiállítást rendezte, valamint a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1999/f). Kivitelezték: Antal Tamás, dr. Gaskó Béla és Tóth László. Az átalakítások anyagi feltételeit a Nemzeti Történeti Emlékpark Közhasznú Társaság biztosította.

Az új kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek. A második változatnál az eredeti fotóanyag kiegészült Pápai Zoltán felvételeivel, az új nagyításokat az MTI készítette.

A kiállítási tér alapterülete és tagolása változatlan maradt.

A forgatókönyv megtalálható a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Erdő és ember

Alapinformációk

A pincékkel és a galériával együtt 1053 m² alapterületű impozáns erdőtörténeti összeállítás helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, ahol a kiállítások 11, fából készült, jurtaszerű pavilonban találhatók. A pavilonok két ötös blokkra tagolódnak, melyekhez egy megjelenésében is eltérő, különálló épület csatlakozik.

A ma látható kiállítás együttest 1994 és 1997 között, négy ütemben adtuk át az érdeklődőknek.

A munkálatok a FM Erdészeti Hivatala és a Kecskeméti Erdőfelügyelőség anyagi támogatásával folytak. A beruházás főszervezője és kezdeményezője dr. Göbölös Antal volt. Az FM Erdészeti Hivatalánál a tervet Barátossy Gábor hagyta jóvá.

A kiállítást rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1994/b, 1995/a, 1995/b, 1997/b, 1997/c, 1997/d) művészeti vezető Bánkuti Albin. A pavilonokat és az alapinstallációt tervezte Csete György, statikus Dulánszky Jenő. A maketteket készítették: Antal Tamás, Lisztes János és Pécsi Tibor. A kivitelezést a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága részéről dr. Gyenes József és Simon Erzsébet felügyelte.

Bár 1995. 10. 01-én a megyei önkormányzat 82%-os részvételével létrejött az ÓNTE Kht.²⁰², a munka befejezéséig a múzeum maradt a kedvezményezett. A kiállítás–együtttest az eredeti szerződésnek megfelelően az Albin EXPO, továbbá a Móra Ferenc Múzeum Természettudományi Osztályának munkatársai (Antal Tamás, dr. Gaskó Béla, és Tóth László) készítették el.

A kiállított tárgyak egy részét a Bedő Albert Szakiskola, a DALERD Rt., a JATE Fűvészkertje, a JATE gazdasági igazgatóságának központi raktára, a Koszta József Múzeum, a Nagymágocsi Szociális Otthon és a Kiss Ferenc Erdészeti Technikum bocsátotta rendelkezésünkre.

A különféle eszközök restaurálásában részt vett Szőke Ágnes, Dobó Bernadett és Borbíró Márta. A „Fa a bányaművelésben” c. kiállításban található ősnövény lenyomatok szilikonmásolatait (az MTM Növénytárából szerzett eredeti alapján) Vidovics Teréz készítette.

A bányácsolathoz a faanyagot a DELERD Ásotthalmi Erdészetétől vásároltuk. A minőségi áruért és a szállítás megszervezésért Pollner Frigyesnének tartozunk köszönettel. A diorámákba beépített fákat Sere Ferenc engedélyével a DALERD Rt Kisteleki Erdészetének területéről vágtuk ki. Számos fakorongot Vass Sándor, a DALERD Rt vezérigazgatója hozatott be a múzeumba.

A bányainterőr kialakítása a Mecseki Bányászati Múzeum állandó földalatti kiállításában lévő minta alapján történt. A teljes tárgyanyagot Halmai Csabától, a Mecseki Bányavagyon–Hasznosító Rt. projekt koordinátorától kaptunk kölcsön. A kézi fejtéseknél használt eszközöket ezek alapján készítette el Juhász István csőlyospálosi kovácmester.

A bábúk ruháit Katkóné, Bagi Éva és Molnár Zsuzsa varrták.

A kiállítás–együtttes feliratait, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek. Angol fordítás: Szabó Klára.

A fotók túlnyomó többségét Antal Tamás és Pápai Zoltán készítette, de felhasználunk Dömötör Mihály néhány korábbi felvételét is. Nagyítások: MTI labor és Pápai Zoltán. A forgatókönyvek (Gaskó 1994/b, 1995/a, 1995/b, 1997/b, 1996/c, 1997/d) megtalálhatók a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Kiállítási vezető: TKM füzet (Gaskó 1997/a).

Háttér-információk

A minden szempontból legnagyobb szakmai kihívást jelentő kiállítás körül kezdettől fogva léteztek bizonytalansági tényezők. 1993-ban az „*alapkoncepció*” az volt, hogy legyen egy „*természetráji*” pavilon, ahol a gyerekek mindenféle állatot láthatnak. Az összes többi részkiállítást, mivel azok speciális szakmai ismereteket igényelnek, készítsék el a Néprajzi Múzeum munkatársai. A következő évben, alapvetően installációs és technikai jellegű problémák miatt, dr. Góbbölös

²⁰² Szabó, T.–Tóth, A./1996/: Tájékoztató az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Társaság egy éves működéséről
–in.: MFM Adattára isz.: – (Cs. M. Önk. ikt. sz.: 1053/1996)

Antal a teljes kiállítás–együttes rendezésére Gaskó Bélát kérte fel. A megrendelő (esetünkben a Móra Ferenc Múzeum) a biztonság kedvéért szükségesnek tartotta, hogy a munkálatok hivatásos kivitelező irányításával folyjanak. A személy kiválasztást a rendezőre bízták, aki korábbi tapasztalatai alapján Bánkúti Albint tartotta a legalkalmasabbnak erre a feladatra.

1994-ben az II–V. pavilonok készültek el, ezt követték 1995-ben az I., illetve a VII–X. pavilonok. (Az I. pavilont korábban lefoglalta az 1993-ban átadott „Az Erdő élete” c. kiállítás.)

1995 végére befejeztük az első változatot, amely több ponton eltért a jelenleg láthatótól. A második blokkot nyitó VI. pavilont üresen hagytuk. Itt képzőművészeti és egyéb kamara kiállítások bemutatását terveztük. Az alkotásoknak sem a témáját sem az anyagát nem kívántuk megkötni. Az egyetlen feltétel az volt, hogy a bemutatott összeállítások valamilyen formában kapcsolódjanak az erdőhöz.

A VII. pavilon alapszintjére a „Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)” került, míg a pincében „Magyarország talajtípusai”-t mutattuk be.

Bár ezekben az években még javában tombolt az aszály, hamarosan elkezdődött a talajvíz beszívargása a pincerészbe. Először vízkötő zeolit granulátummal kísérleteztünk, nem sok eredménnyel.

1996-ban a következő átrendezésre kényszerültünk: A VII. pavilonból a „Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)” c. kiállítást áttelepítettük az üresen VI. pavilonba, a „Magyarország talajtípusai”-t felhoztuk a picéből az alapszintre.

Ettől az évtől kezdve a munkálatok kivitelezését is a Móra Ferenc Múzeum Természettudományi Osztályának munkatársai (Antal Tamás, Tóth László és Gaskó Béla) végezték.

1997-ben (a beázást okozó hibák kijavítását követően) a VII. épület pincéjében megnyitottuk a „Fa a bányaművelésben” c. kiállítást, majd az időközben elkészült XI. sz. pavilon galéria szintjén a „Tűlevelű erdők”-et.

A csapadékosabb évek beköszöntével a talajvíz betörés szinte menetrendszerűen megisméltódott. Ezúttal a III. pavilon pincéjében alakult ki katasztrófahelyzet. Mint azt az 1999. 04. 12-én tartott helyszíni szemlénk során megállapítottuk, a preparátumok közvetlen veszélybe kerültek. Bár sajnáltuk a jól sikerült kördiorámát, az egészet le kellett bontanunk. A múzeumi törvény műtárgyvédelmi előírásait szem előtt tartva a dermoplasztikákat 1999. 04. 15-én visszaszállítottuk a Móra Ferenc Múzeumba. Az idő igazolta lépésünk helyességét. 2000 tavaszára a pincében akkora víztömeg gyűlt össze, hogy az inkább a fénykorában lévő tapolcai Tavas-barlangra emlékeztetett, mintsem használható kiállítási térre.

Az „Erdő és ember” egy szempontból mindenképp hasonlatos „Az ember és környezete” c. hajdani kiállításához. Mindkettőnél a kettőnél sokszorta nagyobb hangsúlyt kapott az installáció. Lényeges különbség viszont, hogy ez alkalommal

előzetesen sikerült megegyezni a méreteken. Így az építőművészet maradéktalan (ön)megvalósulása nem okozott komolyabb fennakadást.

Eredeti elképzeléseink között szerepelt egy interaktív játszóhely kialakítása a VIII. pavilonban (A fakitermelés és a famegmunkálás kézi eszközei). A padokkal körülzárt térosztó középelemen Berecki Sándor fából készült, csodálatos formavilágú játékaai várták a betévedő gyerekeket. Sajnos az elégtelen őrzés következtében 2–3 éven belül az összes faállatot eltörték, vagy ellopták. Helye (emlékeztetőként) sokáig üresen állt.

A kiállítással kapcsolatban szóvá kell tennünk néhány „furcsaságot” is. A kiállítás–együttes címe (vagy témája?) az ÖNTE Kht. egy éves működéséről készült megyei anyagban (1996²⁰³) helytelenül szerepel.

„Márciusban megnyílt a vízügyi emlékhely legjelentősebb objektuma, a Gát-őrház, májusban avatták föl az Erdő temploma immár teljessé vált kiállítás együttesét, s felavatták a Magyarország házát is.”

(Erdők temploma kiállítás együttes nem létezik!)

Csete György (1996) „Az Alsó–Tiszavidék természeti értékei, a Pusztaszeri Tájvédelmi Közet” c. KNP kiadványban úgy ismerteti „Az Erdők Temploma és Múzeuma” kiállítási tömböket, hogy a „múzeumról” egyetlen szót sem ejt. Annál többet beszél Attila királyról, a szkítákról, a hunokról, az avarokról, a magyarokról és kunokról.

(Ez önmagában nem lenne baj, sőt a hely szelleméhez illő, de a kiállítás–együttes nem erről szól. Mellesleg Erdők Múzeuma nincs Ópusztaszeren.)

Talán az idézett cikk motiválhatta Csongrád megye turisztikai kalauzának és térképének készítőit (Firbás 2000), amikor a következőkre hívják fel az ide látogatók figyelmét:

„Erdő–ember kiállítás

Az épületegyüttes az erdőt, mint a természet templomát jeleníti meg, a Kárpát–medence honfoglalás kori jellegzetes állat– és növényvilágát, talajtípusait, a magyarországi földművelési eszközeit mutatja be, az egyik pavilon alatt bányászati kiállítás látható.”

(A bányászati kiállítás kivételével valamennyi információ téves.)

²⁰³ Szabó, T.–Tóth, A. /1996/: Tájékoztató az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark Közhasznú Társaság egy éves működéséről

–in.: MFM Adattára isz.: – (Cs. M. Önk. ikt. sz. 1053/1996)

Szeged

Csak egy Földünk van

Alapinformációk

A „Csak egy Földünk van” c. környezetvédelmi állandó kiállítás helyszíne a szegedi Móra Ferenc Múzeum épülete. A nyitás éve 1990. Rendezte és a forgatókönyvet írta: dr. Gaskó Béla. Művészeti vezető: Kamarás Borbála. A kiállításban részint szakértőként, részint kivitelezőként közreműködtek: Antal Tamás, Földes Sándor, dr. Kecskeméti Tibor, dr. Révész István, Szentgyörgyi Károly, Varga András és dr. Vörös Attila. Kivitelezte a Központi Múzeumok Igazgatóságának Kiállításrendező Osztálya, Bánkúti Albin irányításával. A kétszintes, galériával ellátott terem alapterülete 170 m².

A kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek.

A fotók többségét Dömötör Mihály készítette, ezen kívül felhasználtuk dr. Beretzk Péter és dr. Csongor Győző archív fotóit is. A nagytapasztalások az MTI laborban készültek. A forgatókönyv megtalálható a Móra Ferenc Múzeum adattárában.

Háttér-információk

Okulva „Az ember és környezete” túlzottan széles spektrumú témaválasztásából, megkíséreltük az alapvető környezetvédelmi kérdéseket úgy feldolgozni, hogy a tárgyanyag mindvégig a természet köréből kerüljön ki. Szintén a korábbi tapasztalatok alapján az installáció összeállítását és méreteit gondosan egyeztetettük Kamarás Borbála művészeti vezetővel és Bánkúti Albinnal, aki a konkrét munkálatozatokat irányította. Az 1989. június 12-én postázott témavázlat alapján rövid idő alatt csodálatos látványterv készült.

A témavázlatot 1989-ben bírálta el dr. Kecskeméti Tibor főigazgató-helyettes, vezető szakfelügyelő²⁰⁴ és dr. Vásárhelyi Tamás²⁰⁵ szakfelügyelő. A Kecskeméti-féle lektori véleményből idézünk:

„Csak dicsérendő, hogy a szegedi kollégák kilépnek a szokványos „X Y megye természeti képe” típusú kiállítások rendezői sorából s egy teljesen új szemléletű és sajátos profilu kiállítást kívánnak rendezni.”

„A témavázlat lényegében helyes, szakmailag tartalmas, forgatókönyvvé fejlesztésre alkalmas. Felépítése logikus, a szervellentől a szerves felé, a lokálistól a regionális felé halad...”

²⁰⁴ Lektori vélemény a „Csak egy Földünk van” c. szegedi új, állandó kiállítás tématervéről
Keltezés 1989. 08. 19. Készítője: dr. Kecskeméti Tibor

–in.: MFM Adattára izs.: –

²⁰⁵ Lektori vélemény a „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás témavázlatáról
Keltezése 1989. 08. 03. Készítője: dr. Vásárhelyi Tamás

–in.: MFM Adattára izs.: –

Számunkra külön öröm, hogy (az előző állandó kiállítással ellentétben) ismét sikerült összekötni a közművelődési tevékenységet a gyűjteménygyarapítással. A „Kárpátok erdei” diorámához Izsák Imrével, az MTM preparátorával készítettünk 1 hiúz (*Lynx lynx*) és 1 vaddisznó (*Sus s. scrofa*) dermoplasztikát, továbbá a régi preparátumok közül rendbe hoztunk 1 farkast (*Canis lupus*), 1 medvét (*Ursus arctos*) és 1 vadmacskát (*Felis silvestris*).

A hiúz korábban a Szegei Vadaspark lakója volt. 1988-ban úgy pusztult el, hogy egy műtét során túlaltatták. A kadáveret az intézményeink között fennálló együttműködési szerződés alapján kaptuk Egyházi István igazgatótól.

A „Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás fogadtatása kapcsán bizvást állíthatjuk, hogy a gyermekek (3-tól 10 évesig) figyelmét a látványosabb, nagyobb testű állatok sokkal inkább lekötik, mint a tudományos alapossggal összeválogatott apróbb madarak. Ha a szóban forgó korosztály tagjai kedvenc mesehőseikkel is találkozhatnak, (például a nyuszival, az őzzel, a sünível, a borzzal, a hóddal, a rókával a farkassal stb.), nem győznek betelni a látvánnyal.

Mivel e sorok írója részt vett az előző állandó kiállítás rendezésében is, talán nem végzetes hiba, ha megenged magának egy teljesen szubjektív megjegyzést.

A „Csak egy Földünk van” munkálatai mindvégig rendkívül szervezeten folytak. Sokkal kevesebb (felesleges) kerülőutat kellett megtenni valamely célkitűzés megvalósítása érdekében, mint 1978-ban. A művészeti vezető, a munka menedzserre és a kiállítás rendezője általában megtalálta az együttgondolkodás leghatékonyabb módozatait. Talán ennek is köszönhető, hogy a technikai jellegű munkák elhúzóda ellenére az eredetileg kitűzött határidőt tartani tudtuk.

Az elkészült mű szakmai átadása 1990. 08. 18-án történt. A másfél oldalas jegyzőkönyvben mindössze egyetlen bővített mondat foglalkozik a pótlásokkal és a hiányosságokkal²⁰⁶.

„Pótlandó a földtani terepasztal jelkulcs szerinti színezése, megváltoztatandó a földgömb forgási iránya, javítandó az egyik közreműködő neve: Vörös Károly helyett Vörös Attila irandó.”

A kiállításról Vásárhelyi Tamás (1990) részletező kritikát írt a Múzeumi Hírlévlben.

²⁰⁶ Jegyzőkönyv mely felvétellett 1990. augusztus 18-án a szegei Móra Ferenc Múzeumban az új állandó természettudományi kiállítás szakmai átadás-átvétele alkalmával

-in.: MFM Adattára isz.: -

II./ Egyéb intézmények számára készült állandó kiállítások helységek szerinti csoportosításban

Ásotthalom

Iskolánk 100 éve

Helyszíne Ásotthalmon a Bedő Albert Szakiskola.

Eredeti változat

Alapinformációk

Átadása 1983-ban történt, az iskola fennállásának 100. évfordulóján. A létesítmény a Csongrád Megyei Tanács, továbbá az ország erdő- és fafeldolgozó gazdaságainak (EFAG) anyagi támogatásával készült. A beruházás kezdeményezője és főszervezője Fröhlich András erdőmérnök. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla és Lesznyák László (Gaskó–Lesznyák 1983). Az installációt Bánkuti Albin tervezte. Kivitelező Pál László, Fári Irén és dr. Gaskó Béla. A fotók nagyítását az MTI, illetve Dömötör Mihály végezte, a reprodukciókat Dömötör Mihály készítette. A szemléltetéshez Dömötör Mihály helyszíni felvételein kívül felhasználtuk a szakiskola archív fotóanyagát is. A kiállítási tér alapterülete 120 m² volt.

Háttér-információk

A megnyitással egybekötve rendezték meg az „európai szocialista országok erdészeti középiskoláinak IX. Nemzetközi Sokoldalúsági Versenyét”, amelyen 9 ország csapatai vettek részt. A rendezvény megnyitóját dr. Papócsi László, a MÉM miniszterhelyettese tartotta, a versenyt dr. Villányi Miklós, a MÉM államtitkára értékelte. A „kötelező ceremónia” a nem erdészeknek kissé hosszúnak tűnt. A meghívó szerint köszöntőt mondtak:

*Dr. Királyi Ernő az Erdészeti és Faipari Hivatal vezetője, a MÉM részéről
Ott György igazgató, a társintézetek részéről
Dr. Papp Mihály igazgató, a volt tanítványok nevében
A szovjet delegáció vezetője*

A valóságban ennél lényegesen többen kaptak szót, köztük olyanok is, akik egész életükben a hazai erdők gyarapításán és fenntartásán munkálkodtak. A verseny programjai 08. 29-től 09. 3-ig tartottak.²⁰⁷

²⁰⁷ Nemzetközi Középiskolai Erdészverseny meghívója 1983 augusztus 29– szeptember 3. –in.: MFM Adattára isz.: 2/83

1988-ban a Művelődésügyi Minisztérium kezdeményezésére meghatározott szempontsor alapján országsszerte elvégezték a múzeumi, továbbá a működési körzetükben található egyéb állandó kiállítások felmérését. Az intézményünk munkatársai által készített Csongrád megyei összesítésben –legnagyobb meglepetésünkre– sehol sem szerepelt az ásatthalmi „Iskolánk 100 éve”. A hiány magyarázatát csak találgatni lehet, mivel a teljességre való törekvés jegyében olyan kiállítóhelyeket és kiállításokat is nevesítettek, mint a Vízügyi Emlékhely, vagy a „kenderfonó gyártörténeti kiállítás”.

Felújított változat

Alapinformációk

A cím "Iskola és erdőtörténeti kiállítás"–ra változott.

Az új alapterület 151,27 m². A kiállítóter 3 teremből és 1 előtérből áll, melyhez felvezető részként szervesen kapcsolódik a földszintről induló lépcsőház. Az átalakítás éve 1999.

A beruházás kezdeményezője és főszervezője Andrésiné dr. Ambrus Ildikó erdőmérnök. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla (Gaskó 1999/e). Az installációt Gaskó Béla és Lisztes János tervezte. Kivitelezők: Tóth László, Varga András és Gaskó Béla. A makettek Lisztes János restaurálta. Az anyagi háttér az Állami Erdészeti Szolgálat Kecskeméti Igazgatósága biztosította.

A kiállítás kétnyelvű, a feliratok, valamint a szövegblokkok magyar és angol nyelven készültek.

A második változatnál az eredeti fotóanyag kiegészült Pápai Zoltán felvételeivel, a nagyításokat az MTI labor és Pápai Zoltán készítette.

Mindkét forgatókönyv (Gaskó–Lesznyák 1983, Gaskó 1999/d) megtalálható az ásatthalmi Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola adattárában.

Bugac

Alföldfásítási Múzeum

Alapinformációk

Nevével ellentétben nem múzeum, hanem kiállítóhely. Helyszíne Bugac, átadása 1984-ben történt. A létesítmény a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala, a Kecskeméti Erdőfelügyelőség és a KEFAG anyagi támogatásával készült. A beruházás kezdeményezői: dr. Gőbölös Antal és dr. Horváth László. Rendezte és a forgatókönyvet írta dr. Gaskó Béla. Kivitelező Pál László, Fári Irén és dr. Gaskó Béla. A kiállítási tér alapterülete (akkor, a későbbi bővítések előtt) 200 m².

A fotók többségét és a reprodukciókat Dömötör Mihály készítette. Nagyítások: Dömötör Mihály és MTI. A kiállítás forgatókönyve elkallódott.

Az állandó kiállításokhoz kapcsolódó ismertetőik

Az eddig felsorolt tematikus állandó kiállítások többségéhez készült valamilyen szintű vezető. A meglehetősen széles skála az egyszerű (kép nélküli) nyomtatványtól a 63 oldal terjedelmű, gazdagon illusztrált ismertetőig terjed. A kiadványokat az alábbi táblázat összegzi:

<i>az állandó kiállítás címe</i>	<i>nyomtatvány</i>	<i>leporelló szerű ismertető</i>	<i>önálló kiadvány</i>	<i>TKM füzet</i>	<i>egyéb, több oldalas kiadv.</i>	<i>nem készült</i>
<i>Fejlődéstörténeti kiállítás</i>	+	-	-	-	-	-
<i>A Fehértó élete</i>	+	+	-	-	?	-
<i>A Tisza élővilága</i>	+	-	-	-	+	-
<i>Az ember és környezete</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Iskola és erdő-történeti kiállítás</i>	-	-	-	-	-	+
<i>Bartucz Lajos emlékszo</i>	-	-	-	-	-	+
<i>Alföldfásítási Múzeum</i>	-	-	-	-	+	-
<i>A PTK élővilága</i>	-	+	-	-	-	-
<i>Csak egy Földünk van</i>	-	-	+	-	-	-
<i>Erdő és ember</i>	-	-	-	+	+	-

Korlátozott időtartamú kiállításaink a múzeumok államosítása (1950) előtti időkben

Az 1950 előtti időszak kiállításokról meglehetősen kevés háttér információ áll rendelkezésünkre. Ebben döntő szerepe lehet annak, hogy az időszak összeállítások az állandó raktári kiállítások integráns részét alkották. Közös sajátosságnak tekinthető továbbá, hogy a rendezvényekről csak elszórtan készült egy-egy értékelhető feljegyzés, esetleg újságcikk. Többnyire csak a címeket ismerjük, vagy

még azt sem. Bővebb ismertetést mindössze két rendezvényről találtunk, de közülük az egyik minden bizonnyal félreértésen alapul.

A teljesség igénye nélkül nézzünk az elmondottakra néhány példát az 1910–től 1940–ig terjedő évekből.

1916–ban kifejezetten közönségcsalogató célra vásároltak egy komplettnek mondható ásványgyűjteményt. Czögler Kálmánnak az egykori leltárkönyvben található bejegyzése szerint:

„1–163. vétel államsegélyből 1916–ban Szikla Szilágyitól. Külön tárlóban kiállítva²⁰⁸.”

1919–ben értesülünk először arról, hogy a természetrajzi tárban a múzeum ásatásain előkerült koponyákból kiállítást rendeznek (SzN 1919. 05. 11.). 1925–ben az ember fejlődését bemutató táblával kapcsolatban ismét szó esik a koponyákról (Csongor 1960/b). Feltehetőleg azonos kiállításról lehet szó, bár a helyszín mindenképp kérdéses.

Valószínűleg hasonló félreértésen alapult egy 1926–ban megjelent tudósítás is, mely hírül adja, hogy Rosenfeld Richárd Ecuadorban élő szegedi származású mérnök kolibri tollakból készült indián díszeket adományozott a múzeumnak (SzH 1926. 02. 7.). Az igazság ezzel szemben az, hogy indián dísz egyetlen darab sem érkezett. Ráadásul a kolibri tollak kicsinységük miatt valószínűleg nem is alkalmasak ilyen díszek készítésére. A tudósító – némi pontatlansággal – az 1925. évi Rosenfeld–féle adomány bemutatására utalhatott. Számításaink szerint ennyi idő kellett ahhoz, hogy megtekinthető állapotba hozzák a tárgy–együttest, melynek gyenge állaga sok fejtörést okozott Czögler Kálmánnak.

1936–ban Csallány Dezső egyik reformlépése az volt, hogy megkísérelte szétválasztani a múzeum és a könyvtár teremt (SzN 1936. 08. 18.). Az átrendezés bővebb teret biztosított a kiállításoknak is. A Beretzk Péterrel való konstruktív együttműködést bizonyítja, hogy 1937. 03. 17–én megnyílt a „Fehértó madárvilága helyiség”.

²⁰⁸ Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára –in.: MFM Adattára izs.: –

Főbb népművelési tendenciák és jelentősebb kiállítások az 1950–es és az 1960–as években

Általános helyzetkép

Az 1950 utáni évek vizsgálatánál már jóval szélesebb adatbázisra támaszkodhatunk. Sajnos esetenként így sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a kérdéses bemutató ténylegesen megvalósult-e, vagy csak a tervekben szerepelt. Az általunk ismert (megkérdőjelezhető pontosságú és objektivitású) visszaemlékezések sem nyújtanak sokkal biztosabb támpontokat az írott anyagnál. Bár meglévő forrásaink alapján a fontosabb trendek és történések fölvázolhatók, a teljesség igényével semmiképp sem tudunk föllépni.

Annyi minden esetre megállapítható, hogy a Móra Ferenc Múzeum időszaki természettudományos kiállításaiiban (az állandó kiállításokhoz hasonlóan) az 1950–es évek elejétől váltak meghatározó jelentőségűvé a tematikus elemek. Az áttörés döntően a materialista korszellemnek köszönhető. A dolgozók „felvilágosítása” érdekében minden természeti jelenségre igyekeztek „tudományos” magyarázatot találni. Az elemző megközelítés hozadékát az sem befolyásolja érdemlegesen, hogy az érvelés időnként görcsösre sikeredett (lásd a „Fejlődéstörténeti kiállítás”-t tárgyaló részeket).

A helyi események magyarázatát sok esetben, legalább részben, a központi törekvések adják. Már az 1949–ben létrehozott, 1950 és 1953 között működő MMOK is erőteljesen szorgalmazta a különféle kiállítások rendezését. Megszűnése után ez a nyomás fokozódott. Igaz ekkorra már senki sem foglalkozott a feltételekkel. Kovács István –Endre– (1982) szerint 1954 után minden korábbit felülmúló zsákutcába jutott a múzeumi közművelődés.

„A Népművelési Minisztérium igen szélsőséges álláspontot képviselt e kérdésben: a múzeumokat egyenesen a szórakoztató intézmények közé sorolta...”

Aki azt hiszi, hogy ez a „szórakoztatás” csupán az 1950–es évek egyik könnyen felejthető ballépése volt, az óriásit téved. A zavaros gondolat mindig makacsul, szinte kiirthatatlanul tartja magát. Ennek bizonyítására álljon itt egy idézet a Csongrád Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya Népművelési Csoportjának 1970–re szánt célkitűzésiből²⁰⁹:

„Határozottan előtérbe kell állítani és erősíteni kell a népművelés eszmei-politikai jellegét s egy tudatosabb művészi nevelőmunka feladatait úgy, hogy ezzel segítsük elő a termelő, a szórakozni vágyó ember korszerű igényeinek korszerű

²⁰⁹ A Megyei Tanács VB Művelődési osztálya Népművelési Csoportjának irányelvei és munkaterve 1970. évre

–in.: MFM Adattára isz.: –

kielégítését, izlésének továbbfejlődését. Ebben nagy gondot kell fordítani az ifjúságra, a nőkkel, a munkásokkal, és a parasztsággal való tervszerű foglalkozásra. A vendéglátóipar műsorait fokozott figyelemmel kell kísérni, segíteni kell az új szocialista tömegszórakoztatás kialakulását.”

Annak ellenére, hogy eme abszurd elképzelés rövid távon kártékony, hosszabb távon tarthatatlan, a Népművelési Minisztérium megszűnte után a modus vivendi elég nehezen sikerült kialakítani. Adjuk át ismét a szót (az egykor a minisztériumban dolgozó) Kovács Istvánnak:

„...a Művelődésügyi Minisztériumban realisabb álláspont alakult ki: ez a múzeumok kettős –tudományos és ismeretterjesztő– tevékenységének egyenrangúságát hangsúlyozta.” (Kovács 1982) –Tegyük hozzá, ez sem ment máról holnapra.–

a./ Lokalizált, korlátozott időtartamú– és alkalmi kiállítások

Az országos kitekintés után térjünk vissza szűkebb pátriánkba. Csongor Győző munkába állása után intézményünk természettudományos kiállításrendezői tevékenysége alaposan felélénkült. Mint az új munkatársak többségét, őt is a bizonyítás vágya fűtötte. 1952-ben a TIT-el karöltve 3 apróbb időszaki bemutatót készített. Ezeket a Délmagyarország c. napilap (egyik?) kirakatában tekinthette meg az utca embere.

A „Mi van a Föld belsejében” c. figyelemfelkeltő összeállítás témaválasztása még a „Fejlődéstörténeti kiállítás” hatását tükrözi²¹⁰. A „Darwin”²¹¹ vitrin a múzeum kupolacsarnokában megnyitott kamara kiállítást népszerűsítette. Beretzk Péter fehér-tavi madarainak a bemutatása az év végén megnyíló új állandó kiállításunk „előzetesének” tekinthető²¹².

Az ötlet azért zseniális, mert ezek a frekvenciált helyre telepített „fiók kiállítások” hatékony ingyen reklámot jelentettek az alaprendezvények számára. (Menet közben talán még a döntéshozók is vetettek a kirakatra néhány oldalpillantást.)

Minden kutató munkásságában léteznek visszatérő témák. Ez a megállapítás a szűkebben vett tudományos szakterületen kívül, a kiállításokra is érvényes. Csongor Győzőnek ilyen vesszőparipája volt a Darwin élete és munkássága köré csoportosítható eszmekör. 1952. 04. 20-án a múzeum kupolacsarnokában nyitotta meg a sajtóház kirakatában népszerűsített „Darwin kiállítást” (DM 1952. 04. 22.).

²¹⁰ Jelentés a II. negyedévi munkáról (Készítette: Csongor Győző –kéziratos)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹¹ A Móra Ferenc Múzeum II. negyedévi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹² Összefoglaló kiértékelés a szegedi Móra Ferenc Múzeum 1952. évi I. negyedévi termunkáiról

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az alapmotivációt föltehetően az adta, hogy annakidején Móra Ferenc is az evolúció harcos védelmezőjének számított (Csongor 1960/b). Az elmondottak bizonyosságául nézzük meg Csongor Győző 1961-es kiállítási tervezetét. Ebben (1962-re?) két időszak bemutató szerepel, melyek a „Rovar és növény a modern népgazdaságban”, továbbá ismét a jó öreg „Darwin kiállítás”. (Az utóbbi az 1959. évi munkatervben szintén szerepelt, megvalósulásáról azonban egyik esetben sincs visszajelzés²¹³.)

A sajtóházi kiállítások a Délmagyarország munkatársaival való szorosabb együttműködésre engednek következtetni. A korabeli újságcikkeket olvasva állíthatjuk, hogy mind Beretzk Péter, mind Csongor Győző „profí módon kezelte a sajtót”. A kapcsolatrendszer jelentőségét „A Fehértó élővilága” c. állandó kiállítás sajtóvisszhangján mérhetjük le. (Erről a későbbiekben bővebben szólunk.)

Az 1950-es évek közepén a nem feltétlenül jó értelemben vett „írásbeliség” előtérbe kerülését az alábbi körlevél érzékelteti²¹⁴:

**„Népművelési Minisztérium
Budapest, V. Báthory u. 10.**

**Valamennyi Vidéki Múzeum vezetőjének
Székhelyén**

Ikt. sz. 8630314/1954 III. Vo.

Az időszakos témát tudományosan feldolgozó, jól rendezett és szervezett időszakos kiállítások igen eredményesen szolgálhatják a múzeum népnevelő munkáját és hozzájárulhatnak a múzeum és a dolgozók kapcsolatának elmélyítéséhez. Ezért a jövőben fokozott gondot kívánok fordítani az időszakos kiállítások előkészítésére és rendezésére.

Felhívom ezért Múzeumvezető Elvtársat, hogy ezentúl a múzeum által rendezendő időszakos kiállítások forgatókönyvét a kiállítás megnyitása előtt egy hónappal terjessze fel a vidéki múzeumok osztályának.

A forgatókönyvet először a múzeum dolgozói a helyszínen tárgyalják meg, megállapodva abban, hogy az egyes dolgozók milyen módon mozdíthatják elő a kiállítás sikeres megrendezését.

Budapest 1954 január 25.

A kiadvány hitelül.

*F. F.
Főosztályvezető”*

A leirat kiötlői a legsúlyosabb hibát a mérték megállapításánál vétették. Mint arról korábban már szóltunk, a témavázlat az időszakos kiállításoknak kötelező

²¹³ Csongor Győző 1959. és 1960. évi munkatervei

–in.: MFM Adattára isz.: –

²¹⁴ A Népművelési Minisztérium leirata kiállítási ügyben

–in.: MFM Adattára isz.: 59/954.I. 28

szakmai tartozéka. Ha nem a hátsó szándékot vizslatják, ezen írásmű alapján minden alkalmi bemutatóról dönteni lehetett volna. Mivel a Népművelési Minisztérium szinopszis helyett a legutolsó szögig és feliratig megtervezett forgatókönyvet kért, a rendelkezés „központilag elrendelt munkalassításnak” is fölfogható. Ennek tudható be, hogy a minisztérium felé jelentett időszak kiállítások száma az elkövetkező 10 esztendőben (1954–től 1964–ig) nem emelkedett számottevően, sőt az 1960–as évek elején valamelyest még csökkent is. A minőség viszont (pontosan emiatt) tényleg javult.

Az időszak kiállítások számszerűsítése

Idősebb kollegáinktól valóságos rémregényeket hallhattunk arról, hogy az 1950–es és az 1960–as években milyen iszonyú mennyiségű alkalmi kiállítást kellett gyártaniuk. Visszaemlékezéseik szerint a jeles napok és események együttes száma hozzávetőlegesen megegyezett az alkalmi jellegű kiállítások számával. Az egyetlen szakág semleges limitáló faktor a munkatársak hiánya volt, de a nagyobb volumenű (roham)munkákba, akit csak lehetett, bevontak.

Ha a kérdéses korszak minisztériumnak küldött dokumentumait átnézzük, nem sok jelét látjuk a kiállítások túlburjánzásának. A színhagyományokkal ellentétben a rendelkezésünkre álló adatok inkább konszolidált tervezésre utalnak. Ez a fokozott adminisztrációs terheken kívül főleg azzal magyarázható, hogy a tervekben szereplő kiállítások megvalósítását elég keményen megkövetelték.

Az 1951. évi tervjelentés alapján a Móra Ferenc Múzeum időszak (és alkalmi) kiállításai az alábbiak szerint alakultak²¹⁵:

<u>A kiállítás szakága</u>	<u>darab</u>
1./ képzőművészeti	3
2./ régészet	1
3./ néprajz	2
4./ iparművészet	–
5./ várostörténet	1
6./ földtan	–
7./ ásványtan	–
8./ növénytan	1
9./ állattan	1
10./ fejlődéstörténet	1
<u>Összesen:</u>	<u>10 kiállítás</u>
<u>Ebből természettudományi:</u>	<u>3 kiállítás</u>

²¹⁵ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1951. évi tervjelentése (Statisztikai rész)

–in.: MFM Adattára isz.: –

1955-ben csak a tervszámokat találtuk meg, melyek 12 időszak kiállítás megvalósítását tűzték ki célul. A „Fejlődéstörténeti kiállítást” a terv mint állandó rendezvényt említi, a későbbi dokumentumokban viszont ez már csak időszakos összeállításoként szerepel. A mellékelt leírás alapján az esztendő tervezett időszakos kiállításai a következők²¹⁶:

<u>A kiállítás szakága</u>	<u>címe (témája)</u>	<u>Szegeden készült</u>	<u>más intézménytől kaptuk</u>	<u>helyszín</u>
1./ természettudomány	Fejlődéstörténeti kiállítás	+	–	Makó
2./ irodalomtörténet	József Attila Emlékiállítás	+	–	Szeged
3./ képzőművészet	Herman Lipót kiállítás	+	–	Szeged
4./ történettudomány	150 év viselettörténete	–	+	Szeged
5./ képzőművészet	V. Magyar Képzőművészeti Kiállítás anyaga	–	+	Szeged
6./ képzőművészet	Felszabadulás utáni magyar iparművészet anyaga	–	+	Szeged
7./ képzőművészet	Két népi demokratikus ország reprezentatív kiállítási anyaga	–	+	Szeged
8./ képzőművészet	Magyar textilművészet	–	+	Szeged
9./ történettudomány	India kiállítás	–	+	Szeged
10./ képzőművészet	Károlyi Lajos Emlékiállítás	+	–	Szeged
11./ képzőművészet	Hódi Géza Emlékiállítás	+	–	Szeged
12./ természettudomány	Szeged és környékének természetvédelme	+	–	Szeged
Összesen:		6	6	=12

Megjegyzés: A más intézmény kifejezés a korabeli statisztikai íveken szereplő más szerv és más múzeum kategóriák összevonása. Az 1962. évi statisztikánál ugyanilyen értelemben használjuk.

A 12 kiállításból 6–ot Budapestről kaptunk, 6 helyben készült. A természettudományos időszakos kiállítások száma 2, ami 1 főfoglalkozású munkatárssal számolva nem is rossz teljesítmény. Különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy Csongor Győző széles érdeklődési spektrumának megfelelően minden más kiállításban (József Attila emlékiállítás, Szeged és környékének népművészete, Móra Ferenc Emlékiállítás stb.) is szívesen segítkezett.

A Népművelési Minisztérium mennyiségi szemlélete nem múlt el nyomtalanul. Bár a főhatóság rövidesen „nevet váltott”, az álláspontok a régiék maradtak.

²¹⁶ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1955. évi munkaterve (ezen belül az 1955. évi kiállítások tervezete)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Erre utal (többek között) Bálint Alajos következő mondata, amelyet (jó érzékkel) magyarázatként fűzött 1961. évi jelentéshez²¹⁷.

„Természetes, hogy a rendelkezésre álló felületeket nem töltik ki teljesen a kiállítások. Központi épületünk alagsora kizárólag tudományos raktárakból áll és itt tároljuk az összes gyűjteménycsoportok ki nem állított anyagát.”

Úgy tűnik a raktárak átminősítése kiállítási térnek olyan univerzális gyógyír, amelyre a döntéshozók időről időre rábukkannak. A hazai múzeumügy szerencsés csillagzatának tudható be, hogy e használhatatlan ötletéről eddig még mindig sikerült idejekorán megfeledezni. (Mint arról már többször is szó esett a raktárkiállítások sem állagvédelmi, sem vagyónvédelmi szempontból nem azonosak a bemutatótérrel.)

Az 1950–tól 1962–ig terjedő időszak lezárásaként tekintsük át az 1962. év nagyobb volumenű időszaki kiállításait²¹⁸:

<i>A kiállítás szakága</i>	<i>saját rendezésben készült</i>	<i>más intézményektől kaptuk</i>	<i>összesen</i>
<i>1./képzőművészet</i>	<i>9</i>	<i>8</i>	<i>17</i>
<i>2./régészet</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>3./néprajz</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>4./iparművészet</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>5./történettudomány</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>6./fotókiállítás</i>	<i>1</i>	<i>–</i>	<i>1</i>
<i>7./természettudomány</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>8./egészségügy</i>	<i>–</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>9./egyéb</i>	<i>1</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
<i>Összesen:</i>	<i>13</i>	<i>18</i>	<i>31</i>

Az 1951 és 1962 közötti kiállításrendező tevékenység alapján levonható következtetések:

1./ Az 1962. évi jelentést az 1955. éves tervszámokkal összevetve a saját készítésű összeállítások mennyisége megduplázódott, a más intézményektől származó bemutatók megháromszorozódtak. Ez utóbbi érték akár a központi trend szám szerű leképeződésének is tekinthető.

²¹⁷ Jelentés a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkájáról (1961)

–in.: MFM Adattára isz.: ad. 406/1961

²¹⁸ időszaki és vándorkiállítások 1962. évben

(Statistikai ív, készült 1963. 01. 12–én)

–in.: MFM Adattára isz.: –

2./ A kiállításoknak több, mint a fele képzőművészeti témájú. A többi szakág reprezentáltsága stagnált, vagy csökkent.

Az időszaki és alkalmi kiállítások számszerűsítése

A nagyszámú, időszaki összeállítás egy része föltehetően azért hiányzott az évi jelentésekből és a tervekből, mert azokat nem a minisztérium kezdeményezte, hanem a helyi nobilitás (párt és állami vezetés, szakszervezet, Hazafias Népfrent stb.). Az elemi logika alapján a kivitelező annak tartozik elszámolással, aki a pénzt adja.

Mint arra már utaltunk az 1950-es évek munkajelentéseinek és terveinek forrásértéke a túlzott részletezés ellenére sem igazán számottevő. (A zavaros és pontatlan információközlést egy korabeli minisztériumi körlevél is nehezményezte²¹⁹.) A hibák okai a kitöltendő sablonnyomtatványok értelmetlen rubrikáiban, továbbá a kötelező egyen terminológiában keresendők.

1961-től a jelentéseket és terveket évente összegezték. A sablonnyomtatványokban külön pont tárgyalta a kiállításokat. Sajnos a kitöltendő rubrikák kérdéskörei itt is korlátozzák az információkat. Az ominózus ívekből még véletlenül sem derül ki, hogy Csongrád megyében, abban évben összesen hány időszaki (és alkalmi) kiállítás volt.

Az igazi időszaki (az általunk használt kategorizálás alapján feltehetően többségében alkalmi) kiállítás dömpingről mindössze három, megyei összegzést sikerült találnunk. Az elsőt Juhász Antal készítette 1965-ben²²⁰. Eszerint:

1962

<u>Helység</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>
Szeged	31
Hódmezővásárhely	22
Szentes	10
Makó	9
Szegvár	4
<u>Csongrád</u>	—
Összesen:	76

²¹⁹ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei.

(Küldte a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 541/60 november 18

²²⁰ Adatszolgáltatás a Csongrád megyei múzeumokról

(Készítette: Juhász Antal, datálása 1965. 11. 27.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

1963

Az időszak kiállítások nincsenek városokra lebontva, a rendelkezésünkre álló dokumentumokból mindössze annyit tudhatunk meg, hogy az év során 71 időszak kiállítást mutattak be.

1964

<u>Helység</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>
Szeged	18
Hódmezővásárhely	25
Szentes	5
Makó	2
Szegvár	4
Csongrád	–
<u>Összesen:</u>	<u>54</u>

A következő kimutatást Csongrád Megye Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya számára Bálint Alajos megyei múzeumigazgató állította össze. Ez 12 évet fog át, igaz nem a teljesség igényével. A vizsgált esztendő statisztikai adatai a látogatók számát is tartalmazzák²²¹.

<u>Év</u>	<u>Az intézmény neve és helye</u>	<u>Időszaki kiállítások száma</u>	<u>Látogatók száma</u>
1955	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	11	55526
1960	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	28	144866
1965	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	24	135267
1967	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	26	154117
1955	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	5	17426
1960	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	17	18119
1965	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	20	23777
1967	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	21	30128
1955	Kosztá József Múzeum, Szentes	1	4771
1960	Kosztá József Múzeum, Szentes	8	7781
1965	Kosztá József Múzeum, Szentes	9	6657
1967	Kosztá József Múzeum, Szentes	9	7836
1955	József Attila Múzeum, Makó	3	2726
1960	József Attila Múzeum, Makó	4	2375
1965	József Attila Múzeum, Makó	20	14580
1967	József Attila Múzeum, Makó	19	15001
1955	Csongrádi Múzeum, Csongrád	3	1600
1960	Csongrádi Múzeum, Csongrád	3	2100
1965	Csongrádi Múzeum, Csongrád	1	8149
1967	Csongrádi Múzeum, Csongrád	7	10355

²²¹ A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet kiállításai 1955 és 1967 között (Készítette Bálint Alajos, címzettje a Cs M. Tanács VB Művelődési Osztálya –in.: MFM Adattára isz.: 227/1968

Az utolsó összegzés, mely 1968-ra vonatkozik, Dömötör János megbízott megyei múzeumigazgatótól származik²²². (Datálása Szeged 1969. 09. 13.)

Év	Az intézmény neve és helye	Időszaki kiállítások száma	Látogatók száma
1968	Móra Ferenc Múzeum, Szeged	22	150876
1968	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely	21	32295
1968	Kosztai József Múzeum, Szentes	8	6888
1968	József Attila Múzeum, Makó	23	14823
1968	Csongrádi Múzeum, Csongrád	6	10175

Az adatsorokból kitűnik, hogy létszamarányosan a vizsgált esztendőkből végig meglehetősen magas az időszaki(nak nevezett) kiállítások száma. Ez a kategória valószínűleg minden korlátozott ideig látogatható rendezvényt magában foglalt, így a tényleges időszaki kiállításokat, az alkalmi jellegű kiállításokat és a vándorkiállításokat is. A látogatottság adatai híven tükrözik azt a tényt, hogy a közönség száma nem nő egyenes arányban a rendezvények mennyiségével. Sokkal inkább az adott kistérség érdeklődő rétegének lélekszámával és idegenforgalmi vonzerejével mutat korrelációt.

A kérdés a közművelődés szintjén úgy vethető fel, hogy mi a hatékonyabb, a több, vagy a kevesebb, de kiérleltebb, átgondoltabb kiállítás. Sajnos a (gyakorlat által visszaigazolt) minőségre törekvés, sokak számára még ma sem elfogadható alternatíva.

Csongor Győző visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az 1951-től 1962-ig terjedő évek „kiállításrobbanása” a különböző tudományágakat eltérő mértékben érintette. Többnyire a képzőművészet és a történettudomány kapta a „megtisztelő” felkérést, a természettudományt békén hagyták. Szerencsénkre az alapmotiváció döntőnek bizonyult. Ha a megrendelő (elrendelő) politikai tartalmú összeállításban kívánt gyönyörködni, nem érte be a színpompás pillangók látványával.

Az 1961-re kiadott alapelvek bonyolultsága mindenképp figyelemre méltó. Egyedül a kötelező témavázlat szempontsora 8 kitélt (4 fő- és 4 alpont) tartalmazott, melyek többségét a munkaerő foglalkoztatásán kívül semmire sem lehetett használni²²³.

Az 1950-es–1960-as évek társadalomtudományi időszaki kiállításáiban, a megrendelőtől függetlenül rendszerint felfedezhető némi ideologikus felhang. A természettudományos szakterületen e szabályt meglepően sok kivétel erősítette, sőt mivel az utóbbiak domináltak nyugodtan „kifordíthatjuk” a mondást. A szabály gyengítette a kivételt. Az állat- és növénytan kiállítások ugyanis, legfeljebb a

²²² A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet népművelési tevékenysége.

–in.: MFM Adattára isz.: 285/1969.

²²³ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei. (Küldte a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 541/60 november 18

kapcsolódó ünnepeknek köszönhetően válhattak „haladó jellegűekké”. A minősítést az sem befolyásolta, ha a téma és a tárgyanyag jellege eleve kizárt minden politikumot. Világítsuk meg az elmondottakat egy példával. Részlet Bálint Alajosnak az 1961. évi kiállítás-engedélyeztetési kérelméből²²⁴:

„F. évi május 1–e, a Munka Ünnepe tiszteletére a Móra Ferenc Múzeum központi épületében a ma meglévő szegedi kismesterségek című kiállítás helyén egy új, természettudományi vonatkozású kiállítást szeretnénk megrendezni. A kiállítás a Múzeum természettudományi gyűjteményének kincseiből készül. A kiállítás két teremben kerül bemutatásra, a Flora és Fauna vonatkozásokban. A nagyobbik teremben botanikai, ásványtani, rovar és lepke kiállítást rendezünk, a kisebbben a gerinceseket mutatjuk be.”

Esetünkben a május elseje kizárólag azért számított meghatározó tényezőnek, mert –ha már egyszer magasabb helyen jóváhagyták– illett a munkával időre elkészülni. A megnyitó kedvéért a május elsejét nem lehetett áttenni május negyedikére.

Az időszaki rendezvények szakszerűségéért „hivatalból aggódó” főhatóság legfőbb apróbb dolgokba köthetett bele, amit tőle telhetően meg is tett. Maradva az előző példánál idézzünk a Múzeumok Központi Propaganda Irodája leveléből²²⁵:

„2./ Amennyiben az Osztály a kiállítás megrendezését engedélyezi, javasoljuk a tervezett „Kincsek a Móra Ferenc Múzeum...” cím helyett „Érdekességek” vagy „Ritkaságok” címet használni, ugyanis a „kincsek” gyűjtőfogalom inkább műtárgyak esetében használatos, természettudományos anyag vonatkozásában nem.”

Addig nincs különösebb baj, ameddig csak a címet kifogásolják. Ezek után már az sem meglepő, hogy a Múzeumi Főosztály nem kért a forgatókönyvből. Bálint Alajosnak a propaganda iroda leiratára adott válaszában az alábbiakat olvashatjuk²²⁶:

„A legutóbbi Igazgatói Tanácsülés alkalmával személyesen volt módunkban tárgyalni a szegedi múzeumban a Munka Ünnepe tiszteletére rendezendő időszaki kiállítás kérdéséről. A tárgyalásokat Vízzy Ottó iroda vezetővel és Béniné elvtárs-

²²⁴ Bálint Alajos levele a Múzeumok Központi Propaganda Irodájának a május elseje tiszteletére készülő természettudományi kiállításról (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz.: 118/61

²²⁵ A Múzeumok Központi Propaganda Irodájának levele az időszaki természettudományos kiállítással kapcsolatban (Datálása 1961. 03. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: 136/1961 III. 10.

²²⁶ Válasz a Múzeumok Központi Propaganda Irodájának (Készítette: Bálint Alajos, datálása 1961. 04. 08.)

–in.: MFM Adattára isz.: 136/1962

nővel folytattuk. Ennek eredményeként megállapítottuk, hogy ennek az időszaki kiállításnak forgatókönyvét nem szükséges a Főosztályhoz betervezni. Maga a kiállítás rendezése egyébként benne szerepel a munkatervben.”

(Béniné = Béni Miklósné)

A konkrét (tehát nem adminisztratív) munkálatokban Csongor Győző, Marián Miklós, Keszei Péter és Saliga László vett részt²²⁷. A hivatalos cím az „Érdekességek a múzeum természettudományi gyűjteményéből” lett.

Zombori István (1999) szerint az 1970-es években a célzott igényeket kielégítő, jelentősebb időszaki kiállítások rendezéséhez, a kezdeményezők maximálisan biztosították az anyagiak feltételeket. Nincs rá semmi okunk, hogy a korábbi időszakban ennek az ellenkezőjét tételezzük fel.

Leszámítva az igazán nagy volumenű munkákat, a szériában előállított alkalmi összeállításoknál a praktikus szempontok érvényesültek. A különösebb technikai felkészültséget nem igénylő képzőművészeti bemutatók mellett egyre népszerűbbek lesznek a könnyen szállítható, fotókból, grafikából és dokumentumokból álló történeti jellegű kiállítások. Ezeket a jeles nap, vagy esemény elmúltával, minden további alakítgatás nélkül lehetett vándoroltatni. (Utólag és teljesen tudománytalan hozzáállással úgy véljük, hogy az ilyen kiállítások minimális kép és feliratcserével, szükség esetén akár több ünnepre is aktualizálhatók. Arról, hogy ez a valóságban megtörtént-e nincsenek adataink.)

A Múzeumi Hónaphoz kapcsolódó kamara kiállítások

Különleges kiállításformának számítottak a Múzeumi Hónapok rendezvényei. Egy bejegyzés szerint Csongrád megyében 1962 óta tartottak ilyen rendezvényeket²²⁸. Ha nem is tették kötelezővé, a nagyobb részlegek munkatársaitól kezdettől fogva elvárták, hogy valamilyen bemutatót készítsenek ezekre az ünnepélyes alkalmakra.

A sort 1966-ban, a szegedi várban megrendezett „Madárvédelmi eszközök”. c. kiállítás nyitotta. Mivel ezt az anyagot később vándoroltattuk, később még szó esik róla²²⁹.

²²⁷ Természettudományi munkajelentés az 1961. évről (Készítette: Marián Miklós)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²²⁸ Ezt a megjegyzést az 1966. évi Múzeumi Hónap mappájának a belső oldalán találtuk.

–in.: MFM Adattára isz.: –

²²⁹ A Cs. M. Múz. Szervezet jelentés a Műv. Min. Múz Főosztályának az 1960. évi Múzeumi Hónap programjáról

–in.: MFM Adattára isz.: 293/1966

1971-ben a „Csiga és kagylókincsünk” c. összeállítást láthatta a nagyközönség. Eredetileg vándorkiállításnak szánták, de a balul sikerült szentesi bemutató után (ahol néhány csiga eltűnt) Marián Miklós lemondott ebbéli szándékáról²³⁰.

1972-ben a Móra Ferenc Múzeum épületében megrendezett „Repülő drágakövek” – hála Rosenfeld Richárd színpompás kolibrijeinek – a Múzeumi Hónap sztárkiállítása lett. (Rendező: Marián Miklós²³¹).

1974-ben Gaskó Béla első időszak kiállítását „Szeged környékének érdekesebb bogarai” címmel szintén erre az alkalomra készítette. (Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete.²³²)

1975 októberében a „Termékek és tobozok” c. bemutatóban gyönyörködhettek a látogatók. (Rendezte Gallé László, helyszíne a Móra Ferenc Múzeum épülete.²³³)

Komplex időszak kiállítások megjelenése

Az 1950-es évek elejétől kezdve megjelentek olyan komplex időszak kiállítások is, melyek elkészítése több osztály (gyűjtemény) együttműködését igényelte.

Szeged halászata

A sort 1951-ben a „Szeged halászata” nyitotta meg. A téma a Körös kultúrától 1950-ig követte nyomon e tájegység halászatát. A tárgyak többsége a régészeti a néprajzi és a természettudományi gyűjteményből származott, de számos halpreparátumot a szegedi egyetem állattani tanszéke bocsátott rendelkezésünkre. Az összeállítást akváriumokban bemutatott tiszai halak tették élet-közelivé. A rendezvény idejére a Tógazdasági Vállalattól próbáltak élő halakat kölcsönözni²³⁴. Nem tudni, hogy kaptunk-e, mert végül a Halértékesítő Vállalat Szegedi Kirendeltségétől megvásároltak 5 pontyot, 2 süllőt, 1 csukát és 1 harcsát²³⁵²³⁶.

A rendezvényen a megnyitó beszédet Ábrahám Ambrus egyetemi tanár tartotta²³⁷.

²³⁰ Jegyzőkönyv a kiállított csigák eltűnéséről

–in.: MFM Adattára isz.: 34/1972

²³¹ A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet 1972. évi Múzeumi Hónap kiállítási- és rendezvényterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³² Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³³ A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja által 1975. évben rendezett kiállítások (Az összesítést készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²³⁴ Halak kölcsönzése a Tógazdaságtól (Szeged, Fehér-tavi Halgazdaság)

–in.: MFM Adattára isz.: 266/1951

²³⁵ Halászati kiállításra kölcsönvett halak

–in.: MFM Adattára isz.: 313/1951

²³⁶ Halértékesítő Vállalat Szegedi Kirendeltsége számlája a halakról

–in.: MFM Adattára isz.: 313/1951

²³⁷ Szeged halászata meghívói(nak szétküldése)

–in.: MFM Adattára isz.: 312/1951

A szegedi embőr és a növények

1952-ben Péczely Attila és Csongor Győző rendezte „A szegedi embőr és a növények” c. időszaki kiállítást. Az előzőhöz hasonlóan itt is egy határterületet érintő témakör teljes értékű bemutatása volt a kooperáció célja²³⁸.

A szegedi paprika

Még ugyanebben az évben a régészet, a néprajz és a természettudomány (rendezők Bálint Alajos, Péczely Attila és Csongor Győző) összefogásával az épület kupolacsarnokában elkészült „A szegedi paprika” c. kamara kiállítás²³⁹.

A Móra Ferenc Múzeum 100 éve

A csapatmunka általában addig eredményes, amíg a résztvevők egyenrangú partnereknek tekinthetők. Bizonyos csoportok domináns helyzetbe kerülésével az összhang felbomlik.

A kommunikáció–képtelenség az idő múlásával törvényszerűen visszahat a témaválasztásra, a komplex szemlélet helyét átveszi a szakági elkülönülés. Innentől kezdve nem beszélhetünk együttműködésről (kooperációról), csak együttlétezésről (azaz koegzisztenciáról). Ez utóbbira kiváló példa az intézményünk 100 éves fennállására készült, teljes vertikumú jubileumi kiállítás („A Móra Ferenc Múzeum 100 éve” –1983–). Itt az egyes részkiállítások önálló életet éltek, esetleg nagyon laza kötélléssel kapcsolódtak egymáshoz. (A nagyobb szabadsági fok – párosulva a koordinátor, Trogmayer Ottó hatalmas szakmai rutinjával– tartalmaz és látványos kiállítást eredményezett, de ez inkább kivételnek tekinthető.)

Vándorkiállítások

A vándorkiállítások annak ellenére, hogy korlátozott ideig tartó bemutatóként funkcionálnak, egészen más feladatot látnak el, mint az időszaki kiállítások. Kissé leegyszerűsítve a dolgokat e két alaptípus úgy viszonyul egymáshoz, mint visszaváltható üveg az eldobhatóhoz.

Fontosságukra és a népművelésben betöltött (betöltendő) szerepükre már egy 1960-as keltezésű minisztériumi körlevél is felhívta a múzeumigazgatók figyelmét²⁴⁰:

²³⁸ Jelentés a II. negyedévi munkáról (Készítette: Csongor Győző –kéziratos)

–in.: MFM Adattáraisz.: –

²³⁹ A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1952. évi II. negyedévi tervteljesítésének jelentése

–in.: MFM Adattáraisz.: –

²⁴⁰ Az 1961. évi munka és munkatervek irányelvei (Kiadta a Műv. Min. Múz. Osztálya)

–in.: MFM Adattára izs.: 541/60 november 18

(A fejlesztéseknél) „Nem is a nagy, évekig változás nélkül álló állandó kiállítások rendezésére, felújítására gondolunk elsősorban, – ezekről sem akarunk lemondani– hanem a gyorsan cserélhető, mozgékony időszaki és vándorkiállításokra, melyek révén időszerűbb, frissebb, politikusabb jelleget kap a múzeum társadalmi nevelő funkciója.”

A kiállításstípusokkal kapcsolatos elvárásait a minisztérium szakemberei 1969-ben a következőképp fogalmazták meg²⁴¹ (MMM 1969):

„Feladatuk, hogy időszaki kiállítást biztosítsanak a vidéki múzeumoknak és más kulturális tevékenységet végző szervezeteknek, intézményeknek.”

Mivel a vándorkiállítások jól körvonalazható célkitűzéseket elégítenek ki, nehezen képzelhetők el alapkoncepció nélkül. Így a tematikus jelleg akár belső sajátosságként is felfogható.

Az eddig idézett statisztikákból kiderül, hogy a megyénkben 1951 és 1964 között bemutatott időszaki kiállítások jelentős hányada helyi alkotás. A vándorkiállításoknál lényegesen rosszabb az arány. A szegedi múzeumban főleg munkásmozgalmi vonatkozású és képzőművészeti témájú vándoroltatható összeállítások készültek. Az egyéb szakterülethez tartozó vándorkiállítások néhány kivételtől eltekintve a központi alkotóműhelyekből származtak. Közülük legalább részben természettudományos tárgyúnak tekinthető az 1959-ben Szentesen és Makón bemutatott „Hal és halgazdaságok”²⁴².

1960 a természettudományi részleg életében a gomba éve volt. A minisztériumnak felküldött összesítő lapok tanúsága az „Ehető és mérges gombák” vándorkiállítást két helyen is bemutatták megyénkben, Makón és Szegeden²⁴³. Küldő „szerveként” a Propaganda Irodát tüntették fel²⁴⁴.

Mellesleg az „Ehető és mérgező (mérges) gombák” 1960-tól a KMI korszak végéig a természettudományi vándorkiállítások sztárjainak számított. Egyes változatait ugyan az amortizáció fokának megfelelően időről-időre levették a választhatók listájáról, de a közönség igénye mindig kikövetelte újraindítását.

1961-ben jutott el hozzánk a „Képek a rovarábrázolás történetéből” c. kiállítás, melyet a múzeum kupolacsarnokában mutattak be²⁴⁵.

²⁴¹ Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata. Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya.

–in.: MFM Adattára isz.: 177/69.

²⁴² A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet 1959. évi munkajelentése (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴³ Természettudományi munkajelentés az 1960. évről

(Készítette: Csongor Győző)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁴ Adatszolgáltató kérdőív az 1960. évi munkatervi beszámoló jelentéshez

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁵ Természettudományi munkajelentés az 1961. évről

(Készítette: Csongor Győző)

Hazánkban a vándorkiállítások felfuttatásának időszaka 1963 és 1967 közé tehető. A kiindulási évben (1963–ban) Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya mindössze 8 kiállítást vándoroltatott²⁴⁶. 1966. évi a ajánló listájukon már 18 vándorkiállítás neve szerepelt, melyekből 5 tartozott profilunkba²⁴⁷. Ezek a következők:

- 1./ Élővilág fejlődéstörténete
- 2./ Termesztett és vadontermő gyógynövények
- 3./ Kőszételepeink földtani kialakulása
- 4./ Védj a hasznos állatainkat
- 5./ Hal és halgazdaság

A szinte irracionálisan gyors növekedés kampány jellegű feladatra utal. A szétküldött ismertető szerint egyedül a szállítás terheli a megrendelőt. Vegyük sorra a legkevesetebb ígéreteket²⁴⁸:

– A Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya minden alkalommal szakembert biztosít a kiállítások összeállításához, azok lebontásához, továbbá a szakanyag csomagolásához.

– A kiállítások mellé plakátokat is adnak.

– Számlák alapján megtérítetik a rendezvényekhez kapcsolódó szóróanyagok és a meghívók nyomdai költségeit.

A már sokadszor idézett 1969–es közművelődési kiadvány (MMMF 1969) egyéb kedvezményeket is említ:

„A vándorkiállítások hatékonyságának növelése, a komplexitás elvének érvényesítése érdekében a kiállítások megnyitására néhány esetben előadót, és ahol erre lehetőség volt, filmvetítést biztosítottunk. E kezdeményezés általánosabbá tételére 1968–ban a TIT–el megállapodást kötöttünk, mely szerint a vándorkiállításokhoz rendszeresen előadót biztosítanak, a lehetőségekhez mérten filmvetítést tartanak a helyi kulturális intézmények közreműködésével.”

Csongrád megye „példás mértéktartásról” (!) tett tanúbizonyságot, nem rendelte túl magát természettudományos vándorkiállításokból. Mindössze a hódmező-

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁶ Vándorkiállítások megyei forgalmazása –1963–

(Küldi a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁴⁷ Vándorkiállítások megyei forgalmazása

(Küldi a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya)

–in.: MFM Adattára isz.: 213/1966 V. 18.

²⁴⁸ Mint előbb

vásárhelyi Tornyai János Múzeum kérte 1967-re az „Élővilág fejlődéstörténete” c. összeállítást²⁴⁹.

Az 1960-as évek közepétől (párhuzamosan az országos szemléletváltással) intézményünk fenntartó szerve is a közművelődési szempontból lényegesen hatékonyabb vándorkiállításokat helyezte előtérbe. Bizonyosságul álljon itt egy 1964-ből származó leirat²⁵⁰.

„Móra Ferenc Múzeum, Szeged

896/1964 (X. hó 7-én)

120-52/1964. Müv.

Tárgy: Vándorkiállítások készítése

E: P. J.

Csongrád Megyei Tanács VB

Móra Ferenc Múzeum Igazgatójának

Szeged

A múzeumi népművelő munka fokozása érdekében szükséges több vándorkiállítás üzemeltetése a megye területén. Ezt a megyei Népművelési Csoport munkaterve is előírja a Múzeum számára.

Fentiek megvalósítása érdekében utasítom Igazgató Elvtársat, hogy a már tervezett két munkásmozgalmi /felszabadulási/ vándorkiállítás mellett további 4 vándorkiállítást /egy természetrajzi, egy néprajzi, egy képzőművészeti, egy régészeti/ készítsen és azokat 1965-től a megye területén vándoroltassa. A vándorkiállítások bemutatási helyét a megyei és a járási művelődésügyi osztályokkal közösen határozza meg.

Szeged, 1964. szeptember 28.

D. M.

Osztályvezető”

A témaválasztás olyan, amilyen, bár ezekben az esztendőekben a 2 politikai mellett, a 4 szakmai összeállítás egészen elfogadható arány.

Nemcsak a fáknek és könyveknek, de a kiállításoknak is megvan a maguk sorsa. Az 1964. évi dörgedelem hatására létrejött vándorkiállítások sem kivételek e szabály alól. 1965-ben dr. Csalog József szentesi múzeumigazgató az emésztőgödrök megjavításához kéri a megyei múzeumigazgató segítségét. Levelét a következő sorokkal zárta²⁵¹:

²⁴⁹ A Csongrád megyei múzeumi szervezet 1967. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁰ A Cs. M. Tanács Vb levele vándorkiállítások készítése tárgyában

–in.: MFM Adattára isz.: 896/1964

²⁵¹ Csalog József levele Bálint Alajoshoz pócegödör ügyben

–in.: MFM Adattára. isz.: 238/965

„Semmi sem tart örökké, s ez, úgy látszik, a pöcegödrökre is vonatkozik.

Más: Az időszakos kiállítások anyagának elhelyezése kezd komoly nehézségeket jelenteni. Jelenleg három kiállítási anyag van nálunk, s ezek közül a felszabadulási kiállítás anyagának elszállítása sürgős feladat lenne. Ebben a tekintetben intézkedést kérek.”

Rövid idő múlva a megoldás kezd körvonalazódni. Abból indulnak ki, hogy ami Szentesen fölösleges, az máshol még jó lehet. A kiszemelt célpont Szegvár. Itt a viszonylag csekély alapterületű falumúzeumban, egyszerre két nagyobb volumenű vándorkiállítást kívánnak elhelyezni. A „Holland mesterek rajzai” a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Propaganda Osztálya szervezésében Budapestről érkezne, a „Felszabadulási kiállítást” Szentestről küldik sok szeretettel Jaksa János múzeumvezetőnek. Bár a helyi kollega korábban maga szorgalmazta a „Felszabadulási kiállítás” bemutatását, e hírek hallatán kétségbe esik. Hiába, néha még a jóból is megárt a sok²⁵².

1968-ban a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi főosztálya pályázatot írt ki vándorkiállítások forgatókönyvének elkészítésére. Ebben azt olvashatjuk²⁵³, hogy

„A Központi Múzeumi Igazgatóság évente 25–30 vándorkiállítást forgalmaz az ország múzeumaiban, de a gyakorlat azt bizonyítja, hogy ezek korántsem elégitik ki a szükségleteket, amelyek nemcsak saját intézményeink, hanem művelődési házak, iskolák, üzemek stb. részéről is megnyilvánul.”

A KMI által ebben az évben kiadott „Múzeumi vándorkiállítások jegyzéke” már 6 természettudományi összeállítást sorolt fel²⁵⁴. Ezek:

Az élővilág fejlődéstörténete
Természettudományi gyűjtőúton Tanganyikában
Termesztett és vadontermő gyógynövények
Védd a hasznos állatainkat
Köszéntelegek földtani kialakulása
Rovarok helye az élők világában

²⁵² Jaksa János szegvári múzeumvezető levele Bálint Alajoshoz a kiállításokban tapasztalható keveredésről

–in.: MFM Adattára isz.: 91/1965

²⁵³ A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának pályázatavándorkiállítások forgatókönyvének készítésére

–in.: MFM Adattára isz.: 237/1968

²⁵⁴ KMI /1968/: Múzeumi vándorkiállítások jegyzéke. – Budapest.

–in.: MFM Adattára isz.: –

Nem véletlen tehát, hogy az 1960-as évek vége felé a természettudományi csoport kezdi felfedezni ezt a műfajt. Klasszikus példaként a „Madárvédelmi eszközök” (készült 1966-ban²⁵⁵, vándorkiállításaként 1970-ben debütált Hódmezővásárhelyen²⁵⁶) és a mai napig megőrzött „Ne bánts a baglyot” (készült 1972-ben²⁵⁷) c. vándorkiállítások említhetők. Mindkettőt Marián Miklós rendezte. Igaz a kivitelezés az intézményen belüli hierarchiának megfelelően erősen házilagos. A „Madárvédelmi eszközök” rendező elve az volt, hogy aki megtervezte, az csinálja is meg. Munkatársunknak (szakköre aktív közreműködésével) ez nem jelentett problémát.

1970-ben Trogmayer Ottó növényvédelmi és madárvédelmi vándorkiállításokról tesz említést²⁵⁸. A madárvédelem feltehetően azonos a „Madárvédelmi eszközökkel”, a növényvédelmi vándorkiállításról nincsenek további információink.

A „Madárvédelmi eszközöket” 1973-ban Trogmayer Ottó felajánlotta a JATE Fűvészkertjének²⁵⁹. Horváth Imre professzor a javaslatot örömmel fogadta. Úgy vélekedett, hogy a szabadtéri madárbemutató hasznosan szolgálja majd a természetvédelem ügyét²⁶⁰. Ekkor már állt a fából készült ún. „Tiszakutató ház”, ahonnan Marián Miklós titkárként koordinálta az időközben nemzetközivé terebélyesedett kutatásokat. Munkatársunk 1974-ben történt nyugállományba vonulása után, a fűvészkerti főépület közelében szabadtéri madárvédelmi bemutatót alakított ki, melyben (a diorámákba sűrített életképek mellett) a korábbi vándorkiállítás is fontos szerepet kapott. Bár ez a kiállítás nem intézményünk anyagából készült, azért a magunkénak érezzük és büszkék vagyunk rá.

A Budapestről érkező összeállítások közül mindenképp meg kell említenünk a „Természettudományi gyűjtőúton Tanganyikában” c. vándorkiállítást (rendezte Szunyoghy János), amelyet 1968-ban a Múzeumi Hónap keretében mutattak be²⁶¹.

²⁵⁵ A Cs. M. Múz. Szervezet jelentés a Műv. Min. Múz Főosztályának az 1960. évi Múzeumi Hónap programjáról

–in.: MFM Adattára isz.: 293/1966

²⁵⁶ A „Madárvédelmi eszközök” c. kiállítás bemutatása Hódmezővásárhelyen

–in.: MFM Adattára isz.: 145/1967

²⁵⁷ Múzeumi Hónap, 1972 A Természettudományi Csoport terve (Készítette Marián Miklós, datálása 1972. 08. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁸ Jelentés a Móra Ferenc Múzeum működéséről (Készítette: Trogmayer Ottó 1970-ben)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁵⁹ Trogmayer Ottó levele Horváth Imre tszv. egy. tanárhoz

–in.: MFM Adattára isz.: 431/73

²⁶⁰ Horváth Imre 1973. 12. 03-án keltezett köszönő levele Trogmayer Ottónak

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶¹ Az 1968. évi Múzeumi Hónap Csongrád megyei rendezvényeinek a meghívója

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az 1974 utáni korszak kiállításai

Bár az 1974 utáni évek korlátozott időtartamú kiállításairól részletes dokumentációval rendelkezünk, az objektív értékelés nem könnyű feladat. E sorok írója (a hosszabb–rövidebb ideig tartó megszakításoktól eltekintve napjainkig egy tudományos munkatársat felvonultató természettudományi osztály, csoport, részleg stb.– tagjaként) mindvégig aktív résztvevője volt a történéseknek. Ebben az időszakban –tőlünk függetlenül– a közművelődési osztály is készített néhány természettudományi vonatkozású időszaki kiállítást. Többnyire a természetfotósok alkotásait mutatták be, de akadtak közöttük egyéb jellegű összeállítások is. Ilyen volt például az ún. múzeumpedagógiai kiállítás, vagy az MTM szakemberi által készített és vándoroltatott „Ehető és mérgező gombák” c. vándorkiállítás. (Ez utóbbit intézményünk terveiben és munkajelentéseiben „Gombavilág” fantáziacím alatt kell keresni.)

A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet 1995. évi munkajelentése szerint²⁶²:

„Az év talán leglátogatottabb és legnépszerűbb kiállítása a Természettudományi Múzeum vendégkiállítása, a „Gombavilág” volt. Elsősorban iskolai csoportok látogatták, akik tananyagukhoz kaptak gazdag szemléltetőanyagot.”

Mivel a közművelődési osztály rendezvényei nem kötődtek szorosabban osztályunk munkájához, részletesebb ismertetésüktől eltekintünk.

Alkalmi kiállítások

Az 1974 utáni években szép számmal készültek olyan időszaki bemutatók, amelyeket közös sajátosságaik alapján tárgykihelyezéseknek is lehet(ne) nevezni. Ezek valamely hirtelen fontossá váló eseményhez kapcsolódnak (falunapok, iskolák, vagy intézmények jelesebb dátumai, elháríthatatlan felkérések, néhány napig tartó egyéb rendezvények...). Ilyenkor a rövid idő rendszerint pénziánnal párosult. A kettő együtt a külső fél „szervezési nehézségei” nélkül is erősen behatárolja az elvégezhető munka színvonalát. Sajnos a rohammunkákat jellemző kapkodásban először éppen az a plusz információ és formatervezés vész el, amely megkülönbözteti a múzeumi kiállításokat a nagyobb áruházak esetenként izlésesen berendezett kirakataitól.

Minden, vagy majdnem minden alkalmi összeállításunkat megpróbáltuk tematikussá tenni, de az ideálistól távol eső körülmények között legfőbb az igyekeztünket lehetne díjazni. A rekordsebességet 1999-ben sikerült elérni, amikor a

²⁶² Jelentés a Csongrád megyei múzeumi szervezet 1995– évi munkájáról
–in.: MFM Adattára isz.: –

szatymazi falunapokra a hír vételétől 4 nap alatt 2/3 osztályteremnyi természetvédelmi bemutató készült²⁶³. A rendezőnek mindössze 2 munkatársa, Varga András és Tóth László, továbbá 3 polgári szolgálatos katona állt a rendelkezésére. Az elvégzendő feladatok listája:

- Az installáció átszállítása az algyői raktárból Szatymazra
- A kép- és szakanyag kiválogatása és kiszállítása
- A feliratok és a szövegblokkok elkészítése és fénymásoltatása kartonokra
- A szövegblokkok kasírozása táblákra, a feliratok kivágása
- Végül, de nem utolsósorban a kiállítás elkészítése

A rendezvényt mindössze 3 napig tekinthették meg az érdeklődők.

Mivel az ilyen rövid élettartalmú, sebtében összedobott „alkotások” közművelődési hozadéka eredendően csekély, szépszámú alkalmi kiállításunk felsorolását és elemzését ezúttal mellőzzük.

A tanulságok levonása csak a kórkép pontos ismeretében lehetséges. Ennek felállításához kiváló adalékokat szolgáltatnak a munkatervek és a munkajelentések. Intézményünknel maradvá, a közművelődést irányító szakemberek annyira szemléletesen vázolták az alkalmi kiállításokkal kapcsolatos problémáikat, hogy néhány gondolatot érdemes szó szerint idézni.

A külső intézményekkel történő együttműködésről (Részlet Kürti Bélának, a Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1974. évi munkajelentéséből²⁶⁴):

„Máig is megoldatlan kérdést jelent azonban azoknak a kiállításoknak az esete, ahol más intézményekkel kell együtt dolgoznunk. Számos olyan eset fordult elő az év folyamán, mikor a velünk együttműködő intézmény egy-egy munkatársán múlott kiállításaink sikere– amit sok esetben nagy igyekezettel próbáltak nyakunkba sózni.

...Mivel számos esetben rajtunk kívül álló személyek (intézmények) szabják meg éppen aktuális feladatunkat, gyakran előfordulnak túlórák, illetve később ezek lecsúsztatása.”

A munkák szervezetségéről (Részlet Papp Katalinnak, a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1975. évi munkajelentéséből²⁶⁵):

²⁶³ A természettudományi osztály 1999. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶⁴ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1974. évi tevékenységéről (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁶⁵ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1975. évi tevékenységéről (Készítette: Papp Katalin)

–in.: MFM Adattára isz.: –

"Nem egyszer fordult elő, hogy 3 sőt 2 hétre csináltunk időszak kiállítást. A lebontott és új kiállítások között veszélyesen kevés az idő. Többször 1 kiállítás rendezésére 1–2 nap maradt."

Önkritikusan meg kell állapítanunk, hogy az áthárításban mind a mai napig a külsősök a jobbak. A történetekről nem érdemes részleteket mesélni, de az egykori kiállításrendező csoport munkatársainak nagymértékű fluktuációjában feltehetően ez a tényező is közrejátszott.

Essen néhány szó az installációról is (Részlet Papp Katalinnak, a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportja megbízott vezetőjének 1975. évi munkajelentéséből):

"Egyszerűen már szégyellni való a felhasznált installáció. Lehetetlen megoldani sok esetben, hogy minden új kiállításra újrafessük a paravánokat, posztamenteket."

"...Természetes, hogy vannak esetek, hogy nem lehet kitérni a kölcsönzés elől, de azt hiszem a továbbiakban erősen csökkenteni kell, mivel installációs bázisunk rohamos romlásához a kölcsönzések is hozzájárulnak. Feltétlen ki kellene zárni olyan installációk kölcsönzését, melyeknek a legkisebb mozgatás is erős rongálást jelent (pl. vitrinek)."

Az érdeklődő közönségről (Kürti Béla 1975. évi munkatervéből²⁶⁶):

„Az a tapasztalatunk ugyanis, hogy egyrészt a jelenlegi meghívottak alig-alig látogatják kiállításainkat, másrészt vannak olyan helyek, ahonnan – kellő propaganda esetén – nagyszámú látogatót várhatunk.”

Reklám célzatú önálló- és részkiállítások

Az eddigieknél több figyelmet érdemelnek azok a reklámhordozó önálló- és részkiállítások, melyek az alkalmi kiállítások egyik speciális fajtájának tekinthetők. Elsősorban arra valók, hogy a kisebb létszámú alkotóműhelyek felhívják magukra a célközönség figyelmét. Ez csak úgy lehetséges, ha minél több rangos eseményen jelen tudnak lenni. Ilyenkor az 1–2 főből álló részlegek a számukra költséges és létszámarányosan óriási szellemi–fizikai megterhelést jelentő önálló kiállítás helyett, gyakorta kénytelenek a korlátozott terjedelmű bemutató mellett dönteni.

Ezek a rendezvények a tipikusnak mondható alkalmi kiállításoktól főként abban különböznek, hogy a kiállítási kényszer nem külső, hanem belső indíttatású. A

²⁶⁶ A Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja munkaterve 1975. évre (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára isz.: –

külvilágnak azt szeretnénk megmutatni, hogy élünk, dolgozunk és valamilyen szinten talán még hasznosak is lehetünk. A reklámhordozó tevékenység több elemből áll, melyeket akár össze is lehet kapcsolni. Ezt legötletesebben Beretzk Péter valósította meg, aki az 1957 decemberében, városunkban rendezett „*Vadászati és Ornitológiai Napokon*”, a főleg vadászokból álló résztvevőknek ráhangolódásképp bemutatta a Fehér-tó élete c. állandó kiállítást, majd filmvetítést tartott „*Szeged tájegysége és a Fehértó*” címmel (Bátyai 2003). Így az alkalmi bemutatókra jellemző kapkodás és idegeskedés nélkül sikeresen népszerűsítette intézményünket és saját kutatási területét.

Ha visszatekintünk a múltba, számos példát találunk reklámcélú megjelenésre. A korai időkben, ezek csupán a kiállító személyeken keresztül kapcsolhatók intézményünkhöz. A „közvetett részvétellel” zajló rendezvényeket Bátyai Gitta (2003) nyomán tekintjük át.

1896 Budapest, Millenáris Kiállítás

Haering Ede (akinek számos preparátuma napjainkban is megtekinthető gyűjteményünkben) Csongrád vármegye állatvilágából készített egy összeállítást.

1896 Szeged, Vadászati Kiállítás

A Millennium tiszteletére Lakatos Károly (1909 és 1911 között munkatársunk) Csongrád megye madárvilágával ismertette meg a nagyközönséget.

1899 Szeged, I. Országos Mezőgazdasági Kiállítás

A potenciális résztvevők nevei között találjuk Hareing Edét és Zsótér Lászlót (aki a madárgyűjteményét ajándékozta a Szegedi Városi Múzeumnak). Lakatos Károly vadászattal kapcsolatos tárgyakat és preparátumokat állított ki.

1900 Párizs Világkiállítás

Lakatos Károly a „42. osztályban” madárpreparátumaiért bronzérmet kapott.

Ha a reklámcélú kiállítások okait firtatjuk, előbb–utóbb szembesülnünk kell saját helyzetünkkel. A szegedi múzeum természettudományos szakágának a munkahelyi hierarchiában betöltött helyét két, közelmúltból származó adalékkal igyekszünk szemléletesebbé tenni. Először olvassunk bele abba a megyei részanyagba, amely a Csongrád megyei múzeumi szervezet „átvilágításához” készült 1993-ban²⁶⁷. Eszerint:

²⁶⁷ Részanyag a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága vizsgálatához –in.: MFM Adattára isz.: – (Cs, M. Önk. Isz.: 349/93)

„E horizontális szakmai tagozódásban a fontosabb egységek: a régészeti, néprajzi, képzőművészeti, történeti osztályok, illetve a szakmai, gazdasági és szolgáltatási ellátásokat szervező osztályok.”

(A tételes felsorolás szabályaiból következik, hogy ami kimarad, az nem tartozik az adott körbe.)

A természettudományi osztály megalakulása (1986) óta az összesített éves munkatervekben és jelentésekben következetesen az utolsó helyet foglalja el.

(Az ominózus dokumentumokban az egyes osztályok felsorolása nem a betűrendet követi, a „helyezések” az erősortrendet tükrözik.)

Marián Miklós visszaemlékezései alapján nem történt ez másképp az ő idejében sem. A végleges marginalizálódás elkerülése érdekében a kettő majd másfél tudományos munkatársra épülő természettudományi csoport egyszerűen nem hagyhatta ki a kínálkozó reklámlehetőséget.

1960

Ebben az évben rendezték meg a XVIII. Szegedi Ipari Vásárt a Horváth Mihály és a Deák Ferenc utcákban. A rendezvénnel párhuzamosan a Marx téren megnyílt a Dél-alföldi Mezőgazdasági Kiállítás, ahol Bányai Gittát (2003) idézve:

„Élethű környezetben mutatták be a Fehértó természetvédelmi területének madárvilágát.”

Ebben az időben a Fehér-tó bármilyen népszerűsítése elképzelhetetlen volt Beretzk Péter dermozasztikai nélkül.

1966

1966-ban a Hazafias Népfront Csongrád Megyei és Szeged Városi Bizottsága, a Csongrád Megyei Tanács V. B. Mezőgazdasági Osztálya, továbbá a Szeged Mj. Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya patronálásával a „Madarak és fák napja” keretében rendezték meg a „III. Biológiai növényvédelmi kiállítást”. A helyszín a DÁV szegedi kultúrterme volt, ahol a megnyitó beszédet május 18-án Katona Sándor országgyűlési képviselő mondta, a zárót május 22-én dr. Beretzk Péter főorvos, ornitológus tartotta. A 20 hazai és külföldi „kiállító szerv” felsorolásában ott található a Móra Ferenc Múzeum neve is. A vendégkönyv tanúsága szerint, a sok egységből összegyűrt kiállítás, egyöntetű elismerést aratott. (Elképzelhető, hogy az itt látható múzeumi anyagból készült a Trogmayer Ottó által 1970-ben említett „növényvédelmi vándorkiállítás”²⁶⁸).

²⁶⁸ A III. Biológiai növényvédelmi kiállítás meghívója
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

1971

1971-ben (többszöri levélváltás után) a budapesti Vadászati Világkiállítás idejére a MÉM Kiállítási Iroda számára kölcsönöztünk egy túzokkakast²⁶⁹. (Talán elküldtek még egy apróbb összeállítást a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörének munkájáról is, de ez nem egyértelmű.²⁷⁰)

Még ugyanebben az évben (tehát 1971-ben) a Szegedi Ünnepi Hetek Mezőgazdasági Kiállításán intézményünk „Természetvédelmi bemutatóval” képviseltette magát²⁷¹. A rendezvényt a Szegedi Ipari Vásár és Kiállítások Igazgatósága szervezte, helyszíne a Mérey utcai Közgazdasági Technikum volt. Itt többek között az alábbi bemutatókat tervezték: országos őszibarack és csemegeszőlő kiállítás, nemzetközi borkiállítás, tájjellegű vadászati és élővad bemutató, stb. A széles spektrum önmagában is garantálta az érdeklődők magas számát.

1972

Címe után ítélve szintén a reklám kategóriába tartozhatott a Szegedi Ipari Vásáron 1972-ben bemutatott „Csongrád megyei vadászati és természetvédelmi kiállítás”. A kivitelezés munkálatait Marián Miklós irányításával intézményünk munkatársai végezték, név szerint: Bábel József, Bátyai Jenőné, Márffy János és Toppantó Istvánné. Kiállításunk színvonalát aranyéremmel ismerték el²⁷².

1975–1980

Az 1970-es évek második felében, a Szegedi Ipari Vásáron 2 újabb kiállítási periódusban tekinthették meg az érdeklődők az éppen aktuális természetvédelmi témájú összeállításainkat. A részvételre Vajda László, az erdészet kiállítás-szervezője kérte fel intézményünket, a rendezvények helyszíne a DEFAG pavilonja volt²⁷³.

²⁶⁹ Igazolás a túzokkakas átvételéről

–in.: MFM Adattára isz.: 189/1971

²⁷⁰ Beszámoló jelentés a biológiai csoport 1971. évi működéséről (Gyakorlatilag ez az évi munkajelentés)

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷¹ A Szegedi Ipari Vásár és Kiállítások igazgatóságának kiállítási szabályzata és adatlapja

–in.: NFM Adattára isz.: – (küldő szerv isz.: 29/ 1971

²⁷² Marián Miklós 1972. 08. 11-én keltezett beszámolója a kiállítás rendezése során végzett túlmunkáról

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷³ A DEFAG 1976. 07. 14-én keltezett preparátum kölcsönző levele

–in.: MFM Adattára isz.: – (DEFAG isz.: IV/3/1976)

1980

1980-ban Tuskó László főiskolai laboráns segítségével a díszmadártenyésztők országos kiállításra elkészítettünk egy részkiállítást "Élet a természetvédelmi területeinken" címmel²⁷⁴.

1982

Kiskunmajsán az 1982. 08. 19. és 29. között rendezett III. természetbarát találkozón szintén természetvédelmi összeállításokkal hívtuk fel munkákra a figyelmet. Kiállításunk az alábbi nagyobb egységekből állt²⁷⁵:

- Az egykor „szebb napokat látott” 3 vitrines vándorkiállításunk, a „Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága”, ehhez csatlakozott
- a Fehér-tó életét bemutató, 60 x 60 cm-es nagyítású, farostlemez lapokra felkasírozott Beretzk-féle képanyag,
- a Marián Miklós által rendezett „Ne bánts a baglyot” c. vándorkiállítás,
- madárfészkek (a MFM törzsanyagából),
- továbbá különféle madáretetők és madárodúk, melyeket úgy kölcsönöztünk a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörétől.

A kiállításához „modern” stílusú, formabontó előadás kapcsolódott. A rendezők azt találták ki, hogy az előadó vetítsen színes diákat egy lépcsőfordulóban (ahol ha nem lökik fel az embert, már az is fél siker). A képek nézegetése közben tudományos igényességgel, ám közérthetően magyarázgatson csak úgy, a saját gyönyörűségére. A látogatók közül, akit érdekel a produkció, az leáll, és meghallgatja. Mindehhez a lakodalmas rock, valamint a díszállatok intenzív kommunikálása szolgáltatta a „zenei” aláfestést. Másfél órányi kitartó ordítózás és néhány nikotinos köhögési roham után, e sorok írója feladta a közszereplést.

²⁷⁴ Gaskó Béla 1980. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattárász.: –

²⁷⁵ Gaskó Béla 1982. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattárász.: –

1989

A hódmezővásárhelyi természetvédők által létrehozott Castor alapítvány a hód visszatelepítését tűzte ki célul a DK–Alföldön. Eltekintve attól, hogy a történészek a mai napig sem tudják eldönteni, a hód (Castor fiber), vagy a Hód-tó hold formája örökítődött-e át a város nevében, a kezdeményezést támogatásra méltónak találtuk. A Petőfi Sándor Művelődési Otthonban szervezett kiállításon az alapítvány, a Tornyai János Múzeum, a helyi vadásztársaság és osztályunk vett részt²⁷⁶. A Tisza-menti természetes és természetközeli élőhelyeket bemutató kiállításunk címe: „Csongrád megye természetvédelme”. A kivitelezésben részt vállaltak: Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László. (A megnyitó időpontja 1989. 10. 19.)

Megjegyzés:

Az 1974 előtti figyelemfelkeltő kiállításokat Marián Miklós rendezte, a későbbieket Gaskó Béla.

Vándorkiállítások

Mindenek előtt nem árt végérvényesen tisztázni, hogy technikailag mi tekinthető vándorkiállításnak. A vándorkiállítások országos program keretében történő felfuttatása idején (az 1960-as években) sok olyan időszak kiállítását is e címszó alatt tüntettek fel, amely kínkeserves leszerelés és összeállítás után 1, esetleg 2 vidéki múzeumban fordult meg az adott tárgyévben. Ezeket helyesebb lenne több helyszínen is bemutatott időszak kiállításnak nevezni. Kürti Béla 1973-as munkajelentésében már külön kategóriának érzekelte az ilyen típusú rendezvényeket²⁷⁷.

„Kivételként pusztán azokat az időszak kiállításokat említhetjük, melyek a megye több múzeumban is bemutatásra kerülnek (nem vándorkiállítások!)...”

A fent említettekkel szemben a valódi vándorkiállítások a következő ismérvekkel rendelkeznek:

1./ Már a tervezésnél figyelembe veszik a későbbi funkciót és a célközönség igényeit.

2./ Ennek megfelelően kizárólag erre a célra szánt, vagy a speciális igénybevételnek megfelelően kialakított installációval dolgoznak.

²⁷⁶ A természettudományi osztály 1989. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára ísz.: –

²⁷⁷ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1873. évi munkájáról (Készítette: Kürti Béla)

–in.: MFM Adattára ísz.: –

A vándorkiállítások múzeumunk természettudományi osztályának életében egy közművelődési korszakot jelölnek. Abból indultunk ki, hogy a szemléltető eszközökkel meglehetősen mostohán ellátott lakótelepi iskolák biológia szakos tanárainak úgy segíthetünk a leghatékonyabban, ha a „múzeumot” kivisszük az oktatás helyszíneire. 1974-ben 5 vándorkiállítást indítottunk útjára, melyek:

- 1./ Hasznos ragadozó madarak
- 2./ Ragadozó kisemlősök
- 3./ A jégkorszak világa
- 4./ A Fehér-tó ritka madarai
- 5./ A békák védelmében

Az 1–1 nagyméretű állóvitrinben helyet kapó, témánként önálló egységeket képező kiállításokat, Gaskó Béla tervei alapján, Bátyai Jenőné készítette. Igyekezünk minél több információt nyújtani a leendő közönségnek, ezért a tárgyakon kívül képek és grafikák is segítették a szemléltetést²⁷⁸.

Az új vándorkiállításokat az etalonnak tekintett „Ne bánts a baglyot” című összeállítás egészítette ki.

Az 1974. évi összesített közművelődési munkajelentésben természetvédelmi összeállításunk a „Változó állatvilág” összefoglaló név alatt szerepel.

1978-ban a vitrinek száma háromra csökkent. Az egyik tárlóba új kiállítás készült „Tiszai halak” címmel. Összeállításunk állandó dekorációként a Herman Ottó Horgász Egyesület irodájába került²⁷⁹, ahol azóta is megtekinthető. „A jégkorszak világának” a vitrinje a szállítások következtében gyakorlatilag használhatatlanná vált. Az installációs lehetőségek beszűkülése miatt némi átszervezésre kényszerültünk. Első lépésben megszüntettük „A jégkorszak világa”, a „Hasznos ragadozó madarak” és a „Ragadozó kisemlősök” c. kiállításokat, majd a „A Fehér-tó ritka madarait” 2 tárlóra bővítettük. A résztémák címei: „Vadvízország” és „Változó Fehér-tó”.

Mivel vándorkiállításainkat több olyan kultúrházban (tápéi, szőregi, újszegedi stb.) is bemutattuk, ahol viszonylag nagy terület állt a rendelkezésünkre, a tárlókat hamarosan paravánokra rakható (30x40 és 50x60 cm-es nagyítású) képanyaggal egészítettük ki.

Az Alsó Tisza-völgy természetvédelmében bekövetkezett változásokat (némi időeltolódással) követve 1979 végén „A Fehér-tó ritka madarait” felváltotta (volna) „A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága”. Sajnos a vándoroltatást nem sikerült megoldani. Az okokról a későbbiekben még szó esik.

²⁷⁸ Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁷⁹ Gaskó Béla 1978. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

Kiállításaink ismertségét jelzi, hogy az eredetileg célközönségnek tekintett általános iskolákon kívül mások is érdeklődtek irántuk. Kiragadva az 1978–as esztendő, a vándoroltatás „egyéb” helyszínei között találjuk az Olajipari Központ szegedi irodaházát és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológia Tanszékét.

Szintén pozitív visszajelzésnek tekinthető, hogy 1978–ra a kereslet oly mértékben megnövekedett, amit „házilag” már nem lehetett kielégíteni. (Egyedül a múzeumi vonal érdeklődését nem tudtunk megnyerni, amit azóta is fájjalunk. Az igénylők listáján egyetlen Csongrád megyei „vidéki” múzeum neve sem szerepel.)

Szerencsére az MTM Közművelődési Csoportja segítségével sikerült úgy megoldani a vándorkiállítás hiányt, hogy egyidejűleg a választék is jelentősen bővült.

Ezekben az években (a KMI hathatós közreműködésével) a Természettudományi Múzeum szakemberei számos nagy anyagerősségű, igényes kivitelezésű vándorkiállítást készítettek. Jó néhány közülük egymagában is kitöltött egy kisebb (pl. 6x6 m) múzeumi kiállítótermet. Ezt használtuk ki 1977–ben, amikor az „Ehető és mérgező gombák” (készült 1975–ben az MTM munkatársainak közreműködésével, rendezte Babos Lórántné²⁸⁰) több hónapon keresztül a lebontott „A Tisza élővilága” c. állandó kiállításunkat „helyettesítette”. (A gombakiállítást 1976–ban hoztuk át Pécsről Szegedre²⁸¹.)

A vándorkiállítások mozgatása nem jelentett komolyabb problémát, mert a tervezők figyelme mindenre kiterjedt. Az installációt már az 1960–as évek végétől (MMM 1969) úgy alakították ki, hogy annak szétszerelt egységeit az akkoriban vállalati egyen-autóknak számító Nyva és Barkas kisbuszokkal szállítani lehessen. Az összeállításhoz szükséges technikai megoldásokat a vándorkiállításokhoz mellékelt leírások tartalmazták. „Az ember származása” című egy Barkasos kiállításról például az alábbiakat olvashatjuk²⁸²:

„A vándorkiállítás 8 db. 150x80 cm. nagyságú, vaslábakra akasztható tablóból áll, –ezeken helyeztük el a fotókat, grafikákat, valamint a szöveges anyagot. A tablókra akasztható vitrinekben kaptak helyet a koponya, csont és eszközmásolatok. Felállításához két–három ember szükséges, elhelyezésénél figyelembe kell venni, hogy a vitrinek nem rendelkeznek saját megvilágítással”

²⁸⁰ Meghívó a TTM „Ehető és mérgező gombák”c. vándorkiállításának megnyitójára.
–in.: MFM Adattára isz.: ad 9/23–26/1976

²⁸¹ Jankovits Jánosné levele dr. Trogmayer Ottó megyei múzeumigazgatóhoz,
az „Ehető és mérgező gombák” c. vándorkiállítás kölcsönzése ügyében
–in.: MFM Adattára isz.: 9/23–26/1976

²⁸² A Természettudományi Múzeum vándorkiállításai és azok igénylése
–in.: MFM Adattára isz.: 9/23/77

A kiállításokhoz minden esetben vezetőnek szánt szórólapokat is kaptunk. Igaz többnyire csak egy–két darabot, de sokszorosításuk sohasem jelentett problémát.

Az 1978/79–es iskolai tanévben a Természettudományi Múzeum vándorkiállításai közül az alábbiakat mutattuk be városunkban²⁸³:

<u>A kiállítás neve</u>	<u>A bemutatás helye</u>
1./ Egy csepp víz	Béketelepi Általános Iskola Olajipari Központ irodaháza
2./ Darwinizmus	Béketelepi Általános Iskola Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
3./ Az ember származása	Béketelepi Általános Iskola Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
4./ Gyógynövények	Béketelepi Általános Iskola Zalka Máté Általános Iskola
5./ Kővé vált Ősvilág	Béketelepi Általános Iskola
6./ Száz rovar kétszáz kép	Béketelepi Általános Iskola

Mint az a felsorolásból is kitűnik ezúttal konstans helyszínnek a külterületi Béketelepi Általános Iskolát szemeltük ki. A lakótelepi gyerekek után ugyanis egy attól alapvetően eltérő közönség érdeklődését kívántuk tesztelni. A korábbi gyakorlatnak megfelelően Gaskó Béla, – vagy a kiállítás anyagához gondosan összeválogatott irodalmak alapján a helyi biológia szakos tanár – ismeretterjesztő előadást tartott az adott témaköréről. Ezt olyan megnyitónak szántuk, amely protokolláris mellékvágány helyett a célközönség számára hasznosítható ismereteket közvetít.

1974 és 1976 között „A Tisza élővilága” c. állandó kiállításban tartott tárlatvezetésekkel, továbbá a Móra Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményének bemutatásával (az ún. raktárvezetésekkel) igyekeztünk segíteni vándorkiállítás-programunk hatékonyságát. Ez utóbbiaknak mindig óriási sikere volt. A gazdag tárgyanyag azok érdeklődését is felkeltette, akik nem kedvelték különösebben a tematikus ismereteket közvetítő vándorkiállításokat. Minden gyermek számára óriási élmény, ha egy dermoplastikát felismer, vagy felismerni vél. Ilyenkor azonnal megosztja környezetével a felfedezés örömét.

Természetvédelmi vonatkozású vándorkiállításainkat – sajnos a kellenél sokkal kevesebb alkalommal – tanulmányi kirándulásokkal tettük emlékezetesebbé.

A vándorkiállítások szállítását és a felállítását – a saját érdekünkben – igyekeztünk egy nap alatt elvégezni. Ha a tárgyanyagért reggel felutaztunk Budapestre, estére a kiszemelt helyszínen össze is állítottuk a kiállítást. Igaz a munkanap ilyenkor nem ritkán 6 órától 22 óráig tartott. A fel- és lepakolás, az összeszerelés, valamint a további vándoroltatás többnyire Gaskó Bélára és Pál Lászlóra hárult.

²⁸³ Gaskó Béla 1979. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

A Szegedet megjárt vándorkiállítások listája eltér az MTM Közművelődési Csoportjának (név szerint F. Gyurkó Gizellának) sablonnyomtatványon leadott igénylésünktől²⁸⁴. Az előzetes ütemezést ugyanis a lemondások és a tárgyak sérülései gyakran átírták, így a raktárossal történt telefonos egyeztetés után mindig azt a kiállítást hoztuk le, amelyik éppen szabad volt.

Sajnos vándorkiállítás programunk összeomlása akaratunk, vagy inkább csak jámbor óhajunk ellenére, ijesztően gyorsan következett be. Sokkal kevesebb idő kellett hozzá, mint amennyit a működő láncolat kialakítása igényelt.

A természettudományi csoport munkajelentéseiben 1980-tól hosszú ideig szó sem esett semmilyen kiállítás vándoroltatásáról. 1979-ben röpké néhány hónap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a gyakorlatilag 2 főre olvadt szakág érdekérvényesítő képessége a munka folytatásához (is) kevés. Olvassunk bele Gaskó Béla 1979. évi munkatervébe²⁸⁵:

„Ismeretterjesztés, népművelés: Az Állattár kiállításai közül hat témának a bemutatását tervezem 1979-es évben.

A vándorkiállítások Szegedre hozatalát vállalom, felállításához sem igénylek segítséget. – Az eddigi gyakorlat is ez.

Az év folyamán három saját kiállítást is szeretnék rendezni.

Ezek manuális része már kiállításrendező csoportunk tagjaira vár.

Vándoroltatásukhoz kérem a megfelelő tárlók biztosítását.”

Remélhetőleg nem az elfogultság beszél belőlem, de az idézett tervezet még így, 21 év távlatából sem tűnik túlzónak, vagy megvalósíthatatlannak.

A tisztánlátáshoz hozzátartozik, hogy a vándorkiállítások 6–8 év alatt önmaguktól is amortizálódnak, bár az élettartam elég nehezen behatárolható kategória. Sok függ attól, hogy:

- mennyire gyors a forgásidő,
- sérül-e az anyag, vagy az installáció a szállítások során,
- milyen gyakorisággal és alaposággal újítják fel a kiállítást,
- a rendezvény milyen közönséget céloz meg,
- mennyire időtálló ismereteket közvetít az összeállítás.

Legtovább akkor tartható fenn egy vándorkiállítás, ha jól választjuk meg az alaptémát és a célközönséget. Esetünkben a „túlkorosság” azért nem járt együtt az érdeklődés lanyhulásával, mert rendezvényeink az (éppen aktuális) általános iskolai tantervhez kapcsolódtak. A technikai jellegű felújításokat rendszerint összekötöttük a részleges átrendezéssel. Ennek során képekkel, grafikákkal és a szövegblokkok módosításával korszerűbb ismeretanyagot tudunk beépíteni a vázként meghagyott „alapokba”.

²⁸⁴ Vándorkiállítások kérése a Természettudományi Múzeum Közművelődési Osztályától.

–in.: MFM Adattára isz.: 716/23–55/78

²⁸⁵ Gaskó Béla 1974. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

Korlátozott időtartamú, lokalizált (időszaki) kiállításaink

A korlátozott időtartamú, adott helyszínhez kötött kiállítások az időfaktoron kívül elsősorban abban térnek el az állandó kiállításoktól, hogy létrehozásuk során nem feltétlen szükséges forgatókönyv alapján dolgozni. Egyéni különbségek természetesen elképzelhetők. Sok függ a rendező rutinjától, a kiállítás jellegétől és az anyag terjedelmétől. A témavázlat a „kötelező kellékek” közé tartozik. E nélkül nehezebb végiggondolni a témaköröket, hiánya (rendkívül) zavarossá teheti a mondanivalónkat.

A következő felsorolásban kizárólag azokat a kiállításainkat ismertetjük, amelyek a tematikus ismérveknek megfelelnek, és nyitva tartásuk minimális időtartama elérte az 1 hónapot. A két részkiállítás kivételével mindegyik összeállításunk legalább 1 önálló termet igényelt.

1978

A Fehér-tó élete

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁶. Helyszíne a szőregi művelődési ház. Kivitelezte a Móra Ferenc Múzeum Kiállításrendező Csoportja. A kiállítás 5 állóvitrinből és jelentős mennyiségű, paravánokon bemutatott képanyagból állt. Eredeti célunk az összeállítás vándoroltatása volt, de ehhez a tárlókat nem tudtuk megszerezni.

1983

A Móra Ferenc Múzeum 100 éve.

Részkiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁷. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum díszterme. Kivitelező: Gaskó Béla és Bereczki Sándor.

A kiállítást intézményünk jogelődjének 100 éves fennállása alkalmából készült. Részlegünk a természettudományi gyűjtemény fejlődését igyekezett bemutatni az érdeklődőknek.

²⁸⁶ Gaskó Béla 1978. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁸⁷ Gaskó Béla 1983. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

1985

Afrika egy magyar szücsmester, Gajdács Mátyás szemével

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁸. Helyszíne a Képtár földszintje. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja, továbbá a természettudományi osztály munkatársai: dr. Moldovay Gézané, Gaskó Béla és Tóth László.

A kiállítást múzeumunk egykori fényképésze Molnár László kezdeményezte, aki a hosszú évtizedekig Etiópiában élő Gajdács Mátyás örököse volt. A tárgyanyag korabeli fotókból, eredeti kopt festményekből és ötvösmunkákból, valamint állatpreparátumokból állt. Az utóbbiak többségét a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Biológia Tanszékéről, továbbá a JATE Állattani Tanszékéről kölcsönöztük. A képanyagból némi szelekció után önálló vándorkiállítás készült, melynek mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

Az egykori Fehér-tó Beretzk Péter szemével

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁸⁹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum kupolagalériája. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja.

Az előzővel együtt azon kevés kiállítások közé tartozik, amelyek bevallottan egy ember szemszögéből láttatják a tájat és a történéseket. Rendezése során felhasználtuk a vándorkiállítás korszak tapasztalatait. A főbb élőhely típusokat külön vitrinekben jelenítettük meg. Ezekben a tárgyak, a grafikai- és a fotóanyag mozaikos elrendezésével komplex képet igyekeztünk kialakítani. A látogatók számára a körbejárás irányát Beretzk Péter időrendet követő fekete-fehér felvételei jelölték ki, melyek az 1930-as évektől 1973-ig örökítették meg a tóvidék életét. A bemutatott hangulati elemként az egykori „Fehértó élete” c. állandó kiállítás reliefjeivel tagoltuk. A képanyagból vándorkiállítást állítottunk össze. Mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

²⁸⁸ Gaskó Béla 1985. évi munkajelentése
-in.: MFM Adattára isz.: -

²⁸⁹ Mint előbb

1987*A Csongrád megyei múzeumok dél-amerikai kincseiből*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹⁰. A rendezésben dr. Moldovay Gézáne és Tóth László segítkezett. Helyszíne a Képtár földszintje. Kivitelező: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja.

1925-ben az Ecuador fővárosában Quitoban élő, szegedi származású, Roosenfeld Richard mérnök 160 trópusi madarat küldött szülővárosának, megalapozva ezzel dél-amerikai gyűjteményünket. A későbbi adományozók közül a uruguayi (Montevideo) Deák Ábrahám Ferenc és a Braziliába kivándorolt Hidasi József (Goiás) neve említhető. Ez utóbbi valóságos kis gyűjteményt ajándékozott szülővárosa, Makó múzeumának. Kiállításunk anyagát a dél-amerikai tárgyanyag legszebb darabjaiból válogattuk össze. Nem a tárgyanyag többé-kevésbé esztétikus közszemlére tételére törekedtünk, a lehetőségek szabta kereteken belül bepillantást kívántunk nyújtani Dél-Amerika élővilágába.

Az esőerdők életét jelzett diorámák segítségével mutattuk be. A néprajzi vonatkozású tárgyak (pl. bola, amazoniai indián nyíl), az irodalom és az állatbőrök lapos tárlókba kerültek. A képanyagból vándorkiállítást állítottunk össze, melynek mozgatását a Bartók Béla Művelődési Ház népművelőire bíztuk.

1988*Tápé madárvilága*

Részkiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹¹. Helyszíne Tápé, a volt községháza. Kivitelezők: Gaskó Béla és Tóth László.

Összeállításunk Tápé község (ma Szeged város része) fennállásának 850. évfordulójára készült összmúzeumi kiállítás része volt. Amennyire ez 3 tárlóban lehetséges, igyekeztünk bepillantást nyújtani a Tápai-rét gazdag madárvilágába.

1989*Raktárunk kincsei*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹². Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: Antal Tamás, Gaskó Béla, dr. Moldovay Gézáne és Tóth László.

²⁹⁰ A természettudományi osztály 1987. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹¹ A természettudományi osztály 1988. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

Megkíséreltük raktárunk legszebb darabjait úgy bemutatni, hogy közben megismertessük a gyűjtemény történetét is. A hajdani raktárszerű kiállítások világát az 1920-as évek közepén készült Broda Sándor-féle felvételek segítségével idéztük fel. Az eligazodást szövegblokkok és fotótablók könnyítették meg.

Ásványvilág

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹³. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum második emeletének nagyterme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András. A megnyitót dr. Mezösi József ny. egyetemi tanár tartotta.

Az ásványokat a Szegedi Ásványgyűjtők Körének, a JATE Ásványtani Tanszékének és a Móra Ferenc Múzeumnak az anyagából válogatta össze a rendező. A kiállítás „Szemelvények a bányászat fejezetéből” c. része a Központi Bányászati Múzeum (Sopron) és a Mecseki Bányászati Múzeum (Pécs) kikölcsönzött tárgyai-ból készült.

1992

Alvilági tüzek birodalma (Izland ásványai)

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁴. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

A kiállítás anyaga a JATE (ma SZTE) földrajz szakos hallgatóinak izlandi expedíciója során gyűjtött ásványokból állt össze.

Színek és formák (Hazánkban is fellelhető ásványok)

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁵. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

²⁹² A természettudományi osztály 1989. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹³ Mint előbb

²⁹⁴ A természettudományi osztály 1990. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹⁵ Mint előbb

1993*A Kárpátok ásványai*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁶. Helyszíne a Csongrádi Múzeum. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András

A kőbe zárt világ

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁷. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

Az Erdő élete

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla²⁹⁸. Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. Kivitelezők: Albin Expo, továbbá Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László.

„Az erdő élete” eredetileg állandó kiállításnak készült. A 11 pavilonból álló rendszerben ez lett volna az egyetlen természettudományos kiállítóterem. A fennmaradó 10 pavilon munkálataival a Néprajzi Múzeum szakembereit bízták meg. A koncepció megváltozásával „Az erdő életét” alig több, mint 1 év múlva lebontottuk.

A kiállítás forgatókönyve (Gaskó 1993/b) megtalálható a Móra Ferenc Múzeumban.

1994*Peru Pizzaro előtt*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András²⁹⁹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

²⁹⁶ A természettudományi osztály 1993. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

²⁹⁷ Mint előbb

²⁹⁸ Mint előbb

²⁹⁹ A természettudományi osztály 1994. évi munkajelentése
–in.: MFM Adattára isz.: –

1996*Erdészettörténeti kiállítás*

Az Országos Erdészeti Egyesület 100 éves fennállása tiszteletére

Önálló kiállítás, rendezte: dr. Oroszi Sándor és Gaskó Béla³⁰⁰. Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark. Kivitelező az Albin Expo.

A VI. pavilont eredetileg ilyen kamara jellegű kiállítások megrendezésére hagytuk üresen. Az első és egyetlen rendezvény után ez a lehetőség megszűnt, mivel az átrendezés során a „*Műszaki tervezés és oktatás a századfordulón (1879–1918)*” c. kiállítás került ide.

1997*Bolívia az Andok országa*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András³⁰¹. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

1998*Bánáti ásványok*

Önálló kiállítás, rendezte: Varga András³⁰². Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: a Csongrád Megyei Múzeumok Kiállításrendező Csoportja és Varga András.

Konstantin Gruescu gyűjteményének legszebb darabjaiból Varga András kamara kiállítást rendezett a Móra Ferenc Múzeum épületében „Bánáti ásványok” címmel. A bemutató a temesvári Bánát Múzeum (Muzeul Banatului, Timisoara, Románia) és Móra Ferenc Múzeum együttműködése révén jött létre.

³⁰⁰ A természettudományi osztály 1996. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰¹ A természettudományi osztály 1997. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰² A természettudományi osztály 1998. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

1999*„A természet megőrzött kincsei”*

Önálló kiállítás, rendezte: Gaskó Béla³⁰³. Helyszíne a Móra Ferenc Múzeum első emeletének két egymásba nyíló kiállítási terme. Kivitelezők: Antal Tamás, dr. Gaskó Béla és Tóth László

Ugyanaz a cél vezérelt, mint 1989-ben. Kiállításunkat a bemutatott tárgyanyag alapján akár az előző rendezvény kiegészítésének is felfoghatjuk.

Egyéb, kiállításokkal kapcsolatos tevékenység

A természettudományi osztály (részleg) csekély létszáma ellenére sohasem zárkózott el attól, hogy más osztályok, esetleg más intézmények kiállításaihoz segítséget nyújtson.

Ismertetésük során kizárólag azokra az esetekre térünk ki, amelyek nem a saját munkatársaink profilváltogatását tükrözik. Ez utóbbira bőven található példa Csongor Győző életművében. Bizonyosságul vessünk egy pillantást az általa 1954–55-ben rendezett profilidegen időszakos bemutatók listájára:

Év	a kiállítás címe (tartalma)	a kiállítás helyszíne	társrendező	Hivatkozás
1954	Tanácsköztársaság emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985), Dm 1954. 03. 19., Dm 1954. 03. 21., Dm 1954. 03. 23.,
1954	Móra emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985)
1954	10 éve szabadult fel Szeged	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár Csm. Levéltár	Reguliné (1985)
1955	Jókai-emlékkiállítás	Szeged, Móra Ferenc Múzeum	Somogyi-könyvtár	Reguliné (1985)
1955	1848–49 és Kossuth Lajos. Emlékkiállítás	Makó, Tanácsháza	–	Reguliné (1985)
1955	MTESZ fénykéпкиállítás	Szeged, az Ipartestület székháza	–	Reguliné (1985), Dm 1955. 04. 07., Szegedi Tükör 1955. 05. 11.
1955	A mai Csehszlovákia	Szeged, A volt Szegedi Napló házának főterme	–	Reguliné (1985), Szegedi Tükör 1955. 06. 07., Nevelők Lapja 1955. 06. 19.

³⁰³ A természettudományi osztály 1999. évi munkajelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

Bár az 1954 és 1963 közötti évekből a felsoroltakon kívül számos hasonló kiállítást említhetnénk, mégsem tesszük. Részlegünk eredményességét ugyanis főként azokon a munkákon érdemes lemérni, amelyek szorosabban kapcsolódnak szakágunkhoz.

A teljesség igénye nélkül nézzünk néhány ilyen példát is.

1959

Ekkor Szeged sokkal jelentősebb vidéki természettudományos centrumnak számított, mint a Bakony Múzeum. Az utóbbi helyen még saját preparátorral sem rendelkeztek. Készülő kiállításukhoz a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztálya Keszei Pétert jelölte ki nagyvad preparátornak³⁰⁴. A köszönőlevél tanúsága szerint munkájával meg voltak elégedve³⁰⁵.

Ugyanebben az évben Keszei a készülő szegedi régészeti kiállításra egy színtervonalas, domborművű térképet készített³⁰⁶.

1960

Keszei Péter preparátor összesen 30 napig segítkezett intézményünk egyéb kiállításainak a rendezésénél. Ezek:

- Szegedi kismesterségek 10 nap
- Mikszáth emlékkiállítás 5 nap
- Helytörténeti kiállítás 15 nap³⁰⁷

1960–1961

A szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársai aktívan közreműködtek a bajai Türr István múzeumnak a „*természettudományi teremnél mutatkozó problémák*” megoldásában. Az új (raktár)kiállítás forgatókönyvét Marián Miklós állította össze^{308 309}.

A dolog egyetlen szépséghibája, hogy az ekkor kölcsönadott madárpreparátumok sohasem kerültek vissza hozzánk.

³⁰⁴ Kérelem Keszei Péter átengedésére a „Bakonyi Múzeumhoz”

–in.: MFM Adattára isz.: 15/1959

³⁰⁵ A Művelődésügyi Minisztérium elismeri Keszei munkáját

–in.: MFM Adattára isz.: – (Műv. Min. isz.: 81.352/959)

³⁰⁶ Keszei Péter 1959 évi jelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁷ Keszei Péter 1960. évi jelentése

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁸ Lakatos László mb. osztv. (Műv. Min.) leirata a bajai természettudományos anyag ügyében

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁰⁹ A bajai kiállítás természettudományi terme

–in.: MFM Adattára isz.: 84912/60

1961

Marián Miklós tárgyananyag gyűjtésével (és preparáltatásával?) járult hozzá a Kaposváron látható „Baláta kiállítás” felújításához. A távoli helyszín nem véletlenül érdekelte munkatársunkat. Somogy megyei muzeológussága idején ő rendezte a szóban forgó kiállítást. (Ábrahám–Juhász–Nagy 1998).

1962

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban szakszemélyzet híján a Móra Ferenc Múzeum munkatársai, Csongor Győző, Marián Miklós és Keszei Péter készítették a folyosón helyet kapó „madárkiállítást”³¹⁰.

1977–1978³¹¹

Bátyai Jenőné a néprajzi osztály tagjaként (akkor mindhárom természettudományos vonalon dolgozó munkatársunk szervezetenként oda tartozott!) részt vett az 1978-ban megnyílt „Tanyaház és lakói” c. néprajzi állandó kiállítás tárgyainak a restaurálásában.

1986

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum számára átadtuk az „Afrika Gajdács Mátyás szemével” c. lebontott időszak kiállításunk teljes anyagát^{312 313}. Ebbe beletartoztak az általunk elkészített és felkasírozott fotók (számszerint 69 darab), a gyűjteményünkben fellelhető és a JATE Állattani Tanszékétől kölcsönként afrikai tárgyananyag, továbbá 15 gépelt oldalnyi felirat és szövegblokk.

1990

Az „Avarnak mondák magukat” c. régészeti állandó kiállításban (Móra Ferenc Múzeum) a két nagy dioráma (in situ sír, fülkesír) talaj- és növényanyagát Tóth László, Varga András és Gaskó Béla gyűjtötte egybe. A diorámák kialakítását és berendezését (a szakanyag elhelyezése kivételével) Gaskó Béla és Tóth László végezte. Az avar kori életkép valamennyi bábuját Keszei Péter formázta műgyantából. A jutabelső kialakításában Antal Tamás segítkezett.

³¹⁰ A Műv. Min. felkérése a Munkácsy M. Múzeumnak nyújtandó segítre

–in.: MFM Adattára isz.: 544/62

Marián feljegyzése Bálint Alajos részére a konkrét munkákról (1962. 10. 19.)

–in.: MFM Adattára isz.:–

Dr. Tábori György múzeumigazgató megköszöni Keszei Péter gondos és szakszerű munkáját (1962. 12. 19.)

–in.: MFM Adattára isz.: – (Munkácsy M. Múz. Isz.: 139–14/1962)

³¹¹ Innentől kezdve 2000-ig a közlések az évi munkajelentéseken alapulnak

³¹² A Gajdács Mátyás kiállítás tárgyananyagainak a kölcsönzése (Keltezés: 1986. 02. 12.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³¹³ A Gajdácsféle feliratok elküldése Békéscsabára

–in.: MFM Adattára isz.: 8/86

1991

Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László (Lisztes János természetvédelmi felügyelővel együtt) részt vett a bugaci Pásztor múzeum és a fülöpházi bemutatóterem felújításában.

1998

A természettudományi osztály munkatársai (Antal Tamás, Gaskó Béla és Tóth László) az eddigi legnagyobb volumenű felújítást az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban végezték. A dr. Oroszi Sándor által rendezett szabadtéri erdészeti bemutató (tutajok, partfalak, facsúsztatók, tiszai hajózás, gatterház...) teljes kiállítási felülete becsléseink szerint kb. 500 m²-re tehető.

Ugyanitt Antal Tamás részkvitelezőként dolgozott a gátórházban helyet kapó vízügyi kiállításban.

2000

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban Antal Tamás néprajzi osztályunk két kiállításában is tevékenyen közreműködött. Ezek a „Szegedi paprika”, ahol generálkvitelező volt és az ún. „útkaparóház”, melynek részleges berendezését vállalta.

1974–2000

Marián Miklós nyugállományú munkatársunk a szegedi TIT székházban 2 vitrinből álló madárkiállítást tart fenn. A kiállítás (melynek cserélődő anyagát, tartós kölcsönzéssel intézményünk adja) hasznos reklámot jelent a számunkra.

Párhuzamos természettudományos kiállítások kiépülése 1996 után

Azóta, hogy Beretzk Péter, Csongor Győző és Móczár László 1952-ben létrehozta a „Fehér-tó élete” c. kiállítását, közel fél évszázad telt el. Ennyi idő alatt sok minden változott, csak részlegünk témaválasztása nem. Intézményünk egyetlen más szakága sem ragaszkodott oly szívós makacssággal valamely kutatási területhez, mint mi a természetvédelemhez. Itt elsősorban nem a tudományos feldolgozásokra gondolunk (bár tehetnénk), hanem az állandó, az időszaki és az alkalmi kiállításokra. Bár a hivatásos természetvédőkkel sohasem sikerült olyan sokoldalú munkakapcsolatot kialakítani, mint az erdészekkel, ők is hathatósan segítették a munkánkat. Az ideális egymás mellett létezés az 1990-es évek közepéig tartott.

Ettől az időponttól kezdve egy párhuzamos kapacitás viharos gyorsaságú kiépítésének lehetünk tanúi, amely a hibás törvényi szabályozás következménye.

Így történhet meg, hogy élve a „rendelkezés jogával”, a nemzeti parkok a kádaverek és a dermoplastikák „további felhasználásakor” nem ritkán önmagukat részesítik előnyben. Egyre több kiállítás készül „saját gyűjteményeik tárgyaiból”.

Közülük néhány egészen kiváló munka, de szép számmal akadnak olyanok is, melyekről megerőltető feladat lenne pár jó szót ejteni.

A kiállítások minősége, mint tudjuk, 3 tényezőtől függ; a ráfordított anyagiaktól, a rendelkezésre álló szakember–gárdától és a rendezőktől. Jelenleg nincs olyan vidéki múzeum, amely az első kettő dolgában akár csak megközelíthetné a természetvédelem lehetőségeit. A rendezők rátermetségét illetően (megítélésem szerint) már korántsem ennyire kedvezőtlen a helyzet. Pénzért ugyan mindent lehet szerezni, akár még „európai szintű” kiállításrendezőt is, de az anyagiakat valahonnan el kell vonni.

Félreértés ne legyen, saját részünkről örömmel üdvözlünk minden új kiállítóhelyet, de amennyiben az állami pénzből készül, legalább a nyilvántartás, az állagmegóvás és a szakfelügyelet terén tagolódjon be a meglévő múzeumi hálózatba. Ha ez belátható időn belül nem történik meg, tovább pusztulnak amúgy is mostoha sorsú kulturális javaink. Az együttműködés mindenképp jó ügyet szolgálna.

Akik önzetlenül segítettek intézményünk közművelődésének

Az 1969. évi Múzeumi Hónap irányelvei között számos olyan pontot találunk, amely a közönségkapcsolatok kiszélesítésére irányul. Közülük a 2. pont érdemel kiemelt figyelmet, mely szerint:

„Ez évben fő célkitűzésünk, hogy az üzemi dolgozók és a parasztság újabb rétegeit vonjuk be a muzeumi eszközökkel történő népművelés hatókörébe. Ennek érdekében :

- Szorosabb együttműködést kell teremteni a társadalmi és tömegszervezetekkel, különösen a KISZ-el és a szakszervezetekkel.*
- Az egyes muzeumok konkrét programmal kössenek közvetlen megállapodásokat a területükön működő két–három ipari vagy mezőgazdasági üzemmel.*
- A Múzeumi Hónap rendezvényeit /kiállítás megnyitók, tárlatvezetések, irodalmi és zenei műsorok, pályázatok, vetélkedők, ismeretterjesztő előadások, filmvetítések, stb./ elsősorban az említett üzemek dolgozóinak részvételével szervezzék.*
- Különösen fontos a szocialista brigádok kulturális igényeinek magasfoku kielégítése.”³¹⁴*

A felvetettekkel egyet lehet érteni, a kultúra és annak (potenciális) fogyasztói között létre kell hozni a kapcsolódási pontokat. Természetesen ezek mások voltak

³¹⁴ Az 1969. évi Múzeumi Hónap alapelvei

Műv. Min. isz.: 85380/1969

–in.: MFM Adattára isz. –

Móra Ferenc korában, mint 1969-ben, vagy éppen napjainkban. Mindig az adott kereteket kell megtölteni tartalommal.

Szinte hihetetlen, de az 1970-es–1980-as években nagyon sokan ellenszolgáltatás nélkül segítettek az intézményünkben folyó sokrétű munkát. E témakörnél érdemes egy kicsit elidőzni, mert az utánunk következő korosztályok számára ezek az évek már a történelem részei.

Az egykori közművelődési programok kampájn jellegének bizonyításához elegendő, ha egy pillantást vetünk az 1976-ban megrendezett „Munka és műveltség” c. vetélkedőre Csongrád megyéből benevezett szocialista brigádok listájára. A témával foglalkozó „módszertani levelet” idézve³¹⁵:

<i>Gazdasági szektorok</i>	<i>A brigádok száma</i>
<i>ipari vállalatok, üzemek</i>	425
<i>ipari szövetkezetek</i>	45
<i>MESZÖV</i>	52
<i>TESZÖV</i>	109
<i>Állami gazdaságok</i>	33
<i>Összesen:</i>	664 brigád

Az irreálisan magas szám önmagában is képtelenség, de a számon kérendő adathalmaz ismeretében még inkább az. A kérdésekkel bármelyik főiskolai kollokviumon ki lehetett volna szórní a hallgatók felét.

Papp Katalin a Cs. M. Múz. Szerv. Népművelő és Propaganda Csoportjának megbízott vezetője 1975. évi munkajelentésében az alábbiakat írta a brigádokról³¹⁶:

„...A kialakult kapcsolatok alapján azt kell látnom, hogy a brigádok még mindig szívesebben vállalnak fizikai jellegű társadalmi munkát pl. ásatásokon, minthogy kulturális rendezvényeken részt vegyenek.”

A feni megállapítás lényeglátó. Való igaz, hogy nem ritkán egyes–egyedül a brigádnapló látogatta meg intézményünket –és az is legfőbb az aláírás idejére élvezte vendégszeretetünket–, de a szocialista brigádok segítségével számos beruházásunk soha sem készült volna el. Kiváltképp helytálló ez a megállapítás az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban végzett társadalmi munkára, amely –így több év távlatából is– minden elismerést megérdemel.

³¹⁵ Módszertani levél a „Munka és Műveltség” szocialista brigádvétélkedőkre
Összeállította a Cs. M. Továbbképzési és Módszertani Központ (1976)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³¹⁶ Beszámoló jelentés a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet Népművelő és Propaganda Csoportja 1975. évi tevékenységéről (Készítette: Papp Katalin)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Ahhoz, hogy bármely mozgalomról reális képet tudjunk kialakítani, célszerű megismerni az érintettek véleményét is. Vajda János, a DÉGÁZ dr. Hága László szocialista brigádjának vezetőjeként tevékeny alakítója volt a történéseknek. Könyvében (Vajda 1998) az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban végzett munka motivációjáról ezt olvashatjuk:

(A brigád tagjai) *„Azért törték magukat, mert tiszta szívből megszerették nemzeti múltunkat, büszkék voltak arra, hogy segíthettek. A fiataloktól az öregekig, a nőktől a férfiakig, a villanyszerelőktől, lakatosoktól, betanított munkásoktól az üzemvezetőig bezárólag. Még a hosszú évek távlatából is sok-sok szeretettel emlegetik az elvégzett munkát.”*

„...Ópusztaszeren jutottam el ahhoz a gondolathoz, hogy társaimmal az államot nem lénynek, hanem igazi hazának tekintettük, dolgos magyar emberként kicsit mi is az állam és a haza vagyunk.”

Hallgassuk meg azt is, hogyan hangzik a munkaverseny jelentőségének a méltatása a korabeli hangszerelésben:

„A szocialista munkaverseny változatlanul nagy erőforrás, kitűnő talaj, hogy találkozzon az eszmeileg elkötelezett ember az egészséges tettvággyal és olyan eredményeket produkáljon, melyeket csakis és kizárólag a szocialista munkaverseny feltételei között lehet elérni.” (Kenderipar1976)

A mívesen frázisos, kontinuos terminológiává összeálló közhelyeket, valószínűleg eleve a munkaversenyt (és ezen belül a brigádmozgalmat) figyelemmel kíséző főhatóságoknak szánták. A mindenkori hivatali apparátus ugyanis szívesen hallgatja és olvastatja másokkal a köreiben kimunkált, vagy magasabb helyről kapott szempontokat. Azzal viszont már az 1970-es években is mindenki tisztában volt, hogy az ideológia nem túlzottan érdekli a munkásokat. A dr. Hága János szocialista brigád „hozzáállása” ilyen szempontból példaértékűnek tekinthető. Ismét Vajda Jánost (1998) idézzük.

„Mi a politikával különösebben nem foglalkoztunk, de az augusztus huszadikán muszájból végig kellett hallgatni az „ünnepi megemlékezéseket”. A múzeum (MFM) vezetése elintézte, hogy az éppen aktuális politikus néhány sorban a naplónkban is megemlékezzen az éppen időszerű dolgokról.

A sors furcsa fíntora, hogy aki beírt a brigádnaplónkba, hamarosan eltűnt a süllyesztőben. Szívesen íratnánk pár sort most is néhány „népvezérünkkel” a naplóba.”

A mozgalom körvonalazása után térjünk át a „brigádoknak és üzemeknek” a természettudományos szakágnak nyújtott segítségére.

A dísztermünkben lévő „A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás lebontását (1976) a NKFV Szegedi Üzemének munkatársai végezték, dr. Révész István irányításával. A nagymennyiségű bontott anyag elszállítása szintén rájuk hárult.

A kialakult kapcsolatrendszer a brigádmozgalom összeomlása után sem szakadt meg. Az „Ember és környezete” c. állandó kiállításunkban (1990) a Nagyalföld mélyszerkezetét, rétegződését, valamint a Szeged környéki kőolajmező kialakulását tárgyaló 6 diorámát, a NKFV Szegedi Üzemének közössége állította össze. A kiállított furatminták is tőlük származnak. A nívós bemutató dr. Révész István szakértelmét dicséri.

Jelenlegi állandó kiállításaink állagvédelméről

Alapelvek és tennivalók

Ha a múzeumi tevékenység prioritásait rangsorolják, általában megfelelnek a műtárgyvédelemről, vagy az utolsó helyek egyikére sorolják azt. Úgy véljük, ez a szakterület ennél sokkal kiemeltebb helyet igényelne. Múltunk tárgyi emlékeit csak akkor tudhatjuk biztonságban, ha tudásunkhoz mérten a legmagasabb szinten foglalkozunk az állagmegőrzés kérdéseivel. Sajnos a természettudományi anyag ilyen szempontból fokozottan sérülékenynek számít. Elég, ha néhány fertőtlenítést elmulasztunk és máris helyrehozhatatlan károk keletkeznek. Egy elkorhadt gerendát ki lehet pótolni, egy eltört cserepet össze lehet ragasztani, de egy múzeumbogarak által szétrágott preparátummal már semmit sem tudunk kezdeni. Hosszú évek gyakorlata mondatja velünk, hogy a természettudományi tárgyanyag a kiállítások során amortizálódik legkönnyebben. A „Tisza élővilága” c. állandó kiállítás bontásakor például a külső szemlélő számára teljesen épnek tűnő preparátumok némelyike a rágásoktól szinte magától szétesett. Ezek kivétel nélkül olyan dermoplasztikák voltak, amelyek 2 állandó kiállításon is szerepeltek (A „Fehértó élete” és a „Tisza élővilága”). 1952-től 1976-ig bárhogy számoljuk 24 esztendő telt el. Ennyi időt célirányosan kidolgozott műtárgyvédelem nélkül egyetlen preparátum sem bír ki. Emlősöknél és madaraknál a pusztulás nagyobb mértéke összefügghet a szakszerűtlen preparátori tevékenységgel is. (Egy nem kellően zsírtalanított preparátum szinte vonzza a kártevőket.) Esetünkben ez a tényező kizárható.

A Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságához, és az ÓNTE Kht-hoz tartozó állandó kiállításaink állagmegővéséről, az éves mérgezési tervek alapján, rendszeresen gondoskodunk. Természetesen a többről sem feledkezhetünk meg. Bár nincs számottevő kikölcsonzött szakanyagunk, felügyeleti jelleggel, az egyéb intézmények részére készített kiállításainkat is rendszeresen ellenőrizzük. Ha bármilyen rágásnyomokat (moly, szűcsbogár, múzeumbogár) észlelünk, az érintett anyagrészt fertőtlenítését haladéktalanul elvégezzük.

Gombásodás és a fakárosítók elleni védekezés

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban lévő bemutatók környezetiüknél és a befogadó épület anyagánál fogva sokkal nagyobb odafigyelést igényelnek, mint egy átlagos múzeumi kiállítás. Különösen igaz ez a megállapítás a fából készült ún. „Csete-féle” pavilonokra, ahol az elmúlt néhány évben szinte minden létező károsítás előfordult.

Kezdjük a sort a fakárosító gombákkal.

1997-ben, amikor a VII. pavilon picéjében a bányaenteriőr készült, a nyirkosság még akkora volt, hogy a körácsolatot szinte napokon belül ellepte a penészgomba. Az egész kiállítás elviselhetetlen dohos szagot árasztott. A lekérgezett fenyőácsolatban több helyen cincérekre utaló furatlisztet is találtunk.

A gombamentesítést mindenképp a már beépített faanyag szétbontása nélkül szeretnénk volna megoldani. Néhány fertőtlenítő szer eredménytelen kipróbálása után (ifj.) Szani Zoltán irányításával, egy általa kikísérletezett, egészségre ártalmatlan hatóanyaggal kezeltük le a faanyagot. A szer alapja az alacsony molekulásúlyú gépolaj. Ebbe a gombásodás megakadályozására meghatározott mennyiségű szalicilt és nátriumbenzoátot tettünk. Valódi (kémiai) oldódásról ugyan nem beszélhetünk, de az elegy hatása így is tökéletesnek bizonyult. A pince éppoly nyirkos, mint annak előtte, ám a fertőtlenítés óta se gombásodást, se fakárosító rovar nem észleltünk. Az utóbbiakkal valószínűleg a gépolaj végzett, hiszen semmilyen inszekticidet nem használtunk.

A módszer egyetlen hátránya, hogy utána (zárt térben) néhány hétig elég erőteljes gázolajszag terjeng. A VII. pavilon picéjében a kritikus időszakban két nagy teljesítményű ventilátorral segítettük a szellőztetést.

(Ifj.) Szani Zoltán 1997 szeptemberében a II-es, a IV-es és az V-ös pavilonok akácfából készült emelvényeit (közép térelemek) 3 egymást követő alaklommal kezelte gépolajban oldott deltametrinnel. Az ismételt átceteselések hatására a piros csuklyásszú (*Bostrychus capucinus*) okozta rágások mindhárom teremben végérvényesen megszűntek.

A *Bostrychus capucinus* az álszúkkal (*Anobidae*) ellentétben nem kifejezetten a beépített faanyag károsítója. A kártétel minden bizonnyal annak a következménye, hogy a bútük eleve fertőzött, ún. „lábon száradt” fából készültek. A jelek szerint az alapgeneráción kívül még egy nemzedék ki tudott fejlődni, ami akkor is elhúzódó károsítást sejtet, ha nem lép fel kummuláció.

Úgy tűnik a Szani-féle eljárás a belső fejlődésű (endomorf) xylofág fajoknál is megfelelő hatásfokú. A legnagyobb előnye az, hogy az alkalmazott hatóanyagok a látogatók és a teremőrök egészségét semmilyen módon sem károsítják. Lebomlásuk lassú, a fába beivódva több évig biztos védelmet nyújtanak. A fa külső rétegeibe bejutott gépolaj megakadályozza a fakárosító bogarak peterakást, így ezek kummulálódása még a faanyag nedvesedése esetén sem várható. Lényegében véve bármely más anyaggal történő felületkezelés (pl. olajfesték, xylamon, petróleum)

hasonló hatásmechanizmusú. Ez a magyarázata annak, hogy a bútorokat rendszerint a festetlen részek felől támadják meg az álszúk (Anobidae) és más holt fákból fejlődő kártevők.

A Szani-féle módszer további pozitívuma, hogy ellentétben más kenőolajakkal a faanyag színét csak igen kis mértékben sötétíti. Ha a rágókártevők elleni védekezés kapcsán egyáltalán lehet esztétikai kategóriákban gondolkodni elmondhatjuk, hogy az akácbitűk színe az átkenések után sokkal élénkebb és kifejezőbb lett, mint korábban volt.

(Módszereinek leírását (ifj.) Szani Zoltán engedélyezte, amit ez úton is szeretnék megköszönni.)

Állandó jellegű foglalkozások

A természettudományos profil rendszeres foglalkozásai két nagyobb csoportra oszthatók. Az elsőbe a gyermekfoglalkozások tartoznak. Ezek többé-kevésbé tematikusan, de mindenkor tanórán kívüli eszközökkel, a fiatalok ismeretanyagának, bővítését szolgálják.

A másik lehetőség az, hogy a korcsoportoktól jórészt függetlenül, a közös érdeklődés alapján, alakul ki az együttműködés. Ilyenek a különféle múzeumbaráti körök, szakkörök, szakosztályok.

Gyermekfoglalkozások

A természet rejtelsei csak akkor tárulnak fel előttünk, ha rácsodálkozunk környezetünkre. Megfigyeljük miként szállnak virágról virágra a méhecskék, hogyan muzsikálnak a tücskök és hallgatjuk a bennünket körülölelő táj apró neszeit.

Riethmüller János (1978–1979) helyesen látta, hogy a kirándulási időszakban (ami a tantervekben előírt ismeretanyag befejezése után június elején kezdődik) évről-évre előzőnlük a gyermekcsoportok a múzeumot. Azzal is tisztában volt, hogy a diákok döntő része nem érdeklődő, hanem „muszájból” látogató. Úgy vélte tehát, hogy ebben a nagyszámú csoportban valamilyen formában ki kell alakítani a múzeumlátogatás belső igényét. A kitűzött cél eléréséhez két alapvető feltételt nevesített, a jó minőségű állandó kiállításokat és az ezekre építő gyermekfoglalkozásokat.

A megismerés és különösen a megértés nem pusztán az ismeretanyag függvénye. Legalább ennyire fontosak az esztétikai és az emocionális szálak. Ez utóbbiak legszemléletesebb visszajelzései azon művészi alkotások, melyeket a gyermekfoglalkozások résztvevői készítenek.

A DALERD Rt Erdészeti Tájékoztatói Központja által 1999-ben kiírt pályázatra, a Gyula-Városerdőn lévő erdei iskolában szélesebb merítésű mintavételhez elegendő tárgyanyag gyűlt össze. A munkák jellegük szerint két nagyobb csoportra

oszthatók. Az elsőbe a három (térbeli), a másodikba a kétdimenziós (síklapra felvitt ábrák) alkotások tartoznak.

Az életkorral együtt járó változások jól nyomon követhetők. Az egészen fiatalok (11 év alatti gyermekek) ösztöneikre hallgatva látják és ábrázolják az őket körülvevő világot. Szobraik, rajzaik ugyan egyszerű kivitelezésűek, de számos meghökkenítő ötletet tartalmaznak. Témalátásuk, elvonatkoztató képességük a barlangrajzok világát idézi. Később (a 11–től a 14 évesekig) a termékekből, levelekből, fadarabokból készült szobrok, rajzok, valamint a levelekből összeállított életképek egyre mivesebbé válnak. Az eredeti ötletek (sajnos) ezzel párhuzamosan némileg visszaszorulnak.

A vizsgált korosztály (tehát 6–tól 14 évesig) még fogékony minden újra, sokkal nyitottabbak az őket körülvevő világ történéseire, mint mi felnőttek. Felfedező vágyuk révén, némi szakavatott segítséggel, egy életre szóló környezettudatos szemlélettel gazdagodhatnak.

Hazánk áldatlan környezeti állapota a jelenlegi szemlélet mellett tovább romolhat. Úgy tűnik a felnövekvő nemzedéknek kell meghoznia mindazokat a döntéseket, melyeket a mi generációnk tudatlanságból, vagy önös érdekeitől vezérelve elmulasztott.

Az erdőgazdaságok által működtetett erdei iskolák természetesen nemcsak a kreatív művészi munka színterei. Az itt „tanuló diákok” olyan praktikus tudnivalókkal gazdagodhatnak, mint az alapvető fajismeret, vagy a különféle erdei termékek hasznosítása.

A Móra Ferenc Múzeum természettudományos részlegének munkatársai sohasem törekedtek rendszeres és tematizált gyermekfoglalkozásokra. Ehelyett inkább az érdeklődő fiatalokat vontuk be az itt folyó munkálatokba. Nem kívántunk akarta ellenére senkit sem „megnépművelni”. Fő profilunk 1992–ig a rovartan volt, ami behatárolta a foglalkoztatottak létszámát is.

1978 után a múzeumpedagógia intézményünk közművelődési részlegének egyik kiemelt profilja lett. A természettudományos foglalkozásokat 1979–től 2000–ben bekövetkezett haláláig dr. Csizmazia György főiskolai docens (JGYTKF, majd SZTE) vezette (Lipták 1999). Mivel a kétségtől nívós foglalkozások legfőbb a közös intézmény szintjén kötődtek osztályunkhoz, ismertetésüktől eltekintünk.

Múzeumbaráti körök, szakkörök, szakosztályok

A kis létszámú (és költségvetésű) múzeumi egységek akkor tudnak igazán hatékonyan dolgozni, ha munkájukba sikerül kellő számú külsőt bevonni. Ez korántsem annyira egyszerű dolog, mint amennyire első pillanatban látszik. Az adott tudományág iránt érdeklődőkből viszonylag rövid idő alatt kell önálló ténykedésre képes munkacsoportot kialakítani. E folyamatban a tudományos és a közművelődé-

si tevékenység összehangolása alapvető módszertani kérdés. Sajnos a szakmaiság rovására könnyen lehet mértéket téveszteni.

Annak ellenére, hogy a szakkörök létesítése sohasem tartozott a látványos sikerrel kecsegtető feladatok közé, eddig minden (hosszabb ideig) intézményünkben munkálkodó zoológus élt ezzel a lehetőséggel. A célkitűzések hasonlósága ellenére, a konkrét megoldásokra rányomják bélyegüket az egyes szakemberek személyiségi jegyei.

Az egyszerűség kedvéért a következőkben szakkörként tárgyalunk minden olyan szerveződést, amely valamilyen formában a természettudományi részleg múzeumi alaptevékenységét segítette.

Czögler Kálmán szakköre

Tanítványának és későbbi múzeumbeli utódjának, Csongor Győzőnek (1977) a szavaival élve Czögler Kálmán főreáliskolai tanár *”Nem elégedett meg az óra s a tankönyv szűk kereteivel, tanítványaival mindig kirándult – akiket egyébként önállóan foglalkoztatott – s mindezt akkor, amikor még szakkörök sem léteztek az országban. (Ez valószínűleg a korszerű, tantervben rögzített szakköri foglalkozásokra értendő.) Szegeden Ő volt az első, aki iskolai kísérleti kertet, fűvészkertet létesített.”*

„... Vegytani, ásványtani, de főként biológiai szertárát tanítványai segítségével oly mértékben fejlesztette, hogy az a modern követelményeknek teljes mértékben megfelelt.”

Csongor Győző (1977) visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy amikor Czögler 1917-ben „félállásban” intézményünkhöz került, néhány volt tanítványát bevonta a múzeumi munkába. Segítségükkel elsősorban a munkaigényes preparálást kívánta felgyorsítani, de a manuális munka mellett a közös gyűjtőutak a tárganyagot is szépen gyarapították.

Csongor Győző, aki diákéveiben afféle „famulusként” gyakran kísérte el mesztérét, egyik kirándulásukra így emlékezett vissza majd fél évszázad távolából (Csongor 1979) :

(tavasszal) „...ha a környéket járom...mindig első mesteremre Czögler Kálmánra gondolok, aki mint diákot először vitt magával egész napos kirándulásra, Nagyszéksősra (1933), ahol a Bálint tanyán Móra Ferenc „leltározta” valamilyen hun nagyuraság kincses hagyományainak újra fölbukkant részleteit...Akkor láttam és hallottam először és utoljára megnyilatkozni Mórát a természetről. „Egész féldélutánon” hallgattam őt.”

Sajnos a kutatásokban részt vállaló fiatalokról csak egy kései, 1935-ből származó névsorral rendelkezünk. Czögler Kálmán (1935) „Adatok a Szegedvidéki vizek puhatestű-faunájához” c. tanulmányában olvashatók az alábbi sorok.

„Végül köszönetet mondok azoknak a tanítványaimnak, akik a vizsgálati anyag megszerzésében buzgólkodtak. Közülük főképpen Eck László, Fenyvesi György, Fráter Gyula, Kiss László, Kiss Oszkár, Tóth István, Varga János és Vitay Géza tettek becses szolgálatokat.”

A Móra Ferenc hathatós közreműködésével, neves helyi polgárokból kialakított, Szegedi Múzeumbarátok Egyesületének működése legfőbb periférikusan (rész–egész relációban) érintette szakágunkat. Az 1920 és 1925 között funkcionáló „nem alapszabályos alakulat” tagdíjaiból és adományaiból a természetrajzi tárnak semmi sem jutott.

A Csongor Győző-féle szakkör

A múzeumok közönségkapcsolatait a MMOK 1951-ben igyekezett új mederbe terelni. Szempontjaikat az a körlevél foglalja össze, melyeket H. Zádor Anna alosztályvezető küldött az intézmények vezetőinek³¹⁷. Eszerint:

„A szakkör célja, a muzeumi munka iránti érdeklődés felkeltése és fenntartása.”

„A munka központi irányítását, különösképpen a Központ szempontjait a múzeumvezető közvetíti a szakkör felé.

A szakkör foglalkoztatására nézve a Központ kidolgozott programot nem ad. A szakkör vezetője a múzeumvezetővel együtt határozza meg a szakkör munkatervét, a helyi viszonyoknak megfelelően. Kérem a Kartársat, hogy a szakkör megbízott vezetőjéről szakmai jellemzést juttasson el hozzánk.

Célunk az, hogy a muzeumi munka minden területe iránt az érdeklődést felkeltsük és fokozzuk, de mindenképpen el kell kerülni, hogy a szakköri munka a muzeumi munkát bármi téren is zavarhassa. Kérem a Kartársat, hogy a szakkör vezetéséről három havonként jelentést küldjön és a felmerülő problémákban, vitás kérdésekben kérje a Központ véleményét.”

Már május közepén, tehát a körlevelet megelőzve a (Szeged) Petőfi–telepi I. sz. Általános Iskola úttörőcsapata jelentkezett nálunk, hogy szívesen részt venne „a muzeumi kutató, gyűjtő és feldolgozó munkában”.

Ennek ellenére megfelelő vezető híján a természettudományos vonalon jó egy évig nem történt semmi. Beretzk Péter minden idejét lekötötte az örökletét madáranyagának gondozása és (a megélhetését biztosító) orvosi hivatás gyakorlása.

1952 májusában még mindig csak „tárgyalások folytak” a Petőfi–telepi I. sz. és a Madách–utcai Általános Iskolával, annak ellenére, hogy februárban az úttörők patronálását a MMOK részéről már maga Ortutay Gyula sürgette³¹⁸. Októberben

³¹⁷ Múzeológus szakkörök (Előadó: Bigéné, aláíró: H. Zádor Anna)

–in.: MFM Adattára isz.: 602/1951 (Küldő szerv isz.: 162–6M–31/1952)

³¹⁸ Kapcsolattartás úttörőkkel (Ortutay Gyula leirata, datálása 1952. 02. 27.)

–in.: MFM Adattára isz.: 159/1952. III. 9.

Pogány Ö. Gábor szintén küldött egy leíratot, mely szerint az együttműködésről szóló jelentéseket ezentúl havonta kéri³¹⁹.

A „kényszeres” feladatok megvalósítása akkor sem ment sokkal gördülékenyebben, mint napjainkban. Igaz az 1950-es évek elején a „nyögve nyeléshez” nem kevés polgári kurázsi szükségeltetett. Az ügyben mindössze annyi előrelépés történt, hogy a deszki iskolát³²⁰ bevonták a múzeum természetvizsgáló programjába. A választás nem véletlenül esett rájuk. A község határában található a Deszki-puszta, melyen ekkor még állandó lakónak számított a tűzok (Sterbetz 1976). Beretzk Péter számára minden e helyről származó adat aranyat ért.

A deszki iskola patronálását annak rendje és módja szerint a MMOK-nak is jelentették. Az indoklásban Bálint Alajos kitér a régészeti vonatkozásokra is³²¹.

„Különösen sokat és hasznos segítséget jelenthetnek régészeti figyelőszolgálatukkal. Ismeretes, hogy Móra Ferenc, sőt Csallány Dezső igen sokat ástak Deszk községben, sőt vannak határrészek, ahol egyikük sem ásatott. E területek szemmeltartásával, esetleges leletbejelentéseikkel sokszorosan meghaladják azt, amit tőlünk kérnek.”

A részben általános iskolai korosztályból kikerülő szervezett gyermekcsoport ügye Csongor Győző munkába állásával mozdult el a holtpontról. Néhai munkatársunk úttörővezetői tapasztalatokkal is rendelkezett (Csongor 1985). Ami talán ennél is fontosabb, nyitott egyéniségéből adódóan könnyen szót tudott érteni a fiatalokkal. Az irányításával 1952-ben megalakult szakkör törzsgárdáját 8–10 középiskolás diák alkotta. Tevékenységükről a MMOK számára 1952. 09. 20-án egy jelentés készült, amely a célkitűzéseket is tartalmazta³²². Eszerint:

„a./ Fehértői kiállítás munkáiban való részvétel úgy a múzeumban, mint a te-repen.

b./ Madármegfigyelések (szinkron) kibővítése.

c./ Homokpuszta növényzete és állatvilága megfigyelése s begyűjtése Szeged környékén.

d./ Madártömési gyakorlatok.

e./ Növény- állat határozás és preparálás.”

³¹⁹ Pogány Ö. Gábor leirata az úttörőcsapatoknak a múzeumi munkába történő bevonásáról

–in.: MFM Adattára isz.: 160–552/1950

³²⁰ Kapcsolattartás úttörőkkel

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29 310–1952

³²¹ Deszki áll. ált. iskola patronálása (Készítette: Bálint Alajos)

–in.: MFM Adattára isz. 43–29 298–1952

³²² Múzeumi szakkörök (Készítette: Péczely Attila)

–in.: MFM Adattára isz.: 43–29/1952

A csapatot két „külső munkatárs” segítette, Kiss Magdolna középiskolai tanárnő és Petrányi Győző orvostanhallgató. A tűzkeresztségen a „Fehértó élővilága” c. kiállítás elkészítésekor (1952) estek át. Csongor Győző a naturáliák (nád, sás, szikso, talajminta) gyűjtését és beszállítását kizárólag az ő segítségükkel tudta határidőre megoldani.

Beretzk Péternek régi vesszőparipája volt a preparátor továbbképzés elindítása. Terve megvalósítására 1953 márciusában érkezett el az idő. A Múzeumi Főosztály segítségével 3 hónapos „*madártömő tanfolyam*” indult Szegeden. Az irányítási és szervezési feladatok Beretzk Péterre és Csongor Győzőre hárultak. A 15 foglalkozást Szirmay Jenő és Fresch Miklós biológus hallgatók közreműködésével Petrányi Győző orvostanhallgató vezette. A gyakorlati oktatásban Nagy István a JGYTF preparátora segítkezett³²³.

A tanfolyam résztvevői:

sorszám	Név	Iskola és osztály
1./	Rátkay Árpád	VIII.o.ált.isk.
2./	Vigh Szilárd	VI.o.ált.isk.
3./	Csehák Dezső	VIII.o.ált.isk.
4./	Török János	VIII.o.ált.isk.
5./	Margitta Tamás	III.o.ált.gimn.
6./	Bába Károly	IV.o.ált.gimn.
7./	Pónyai Sándor	I.o.gépipari techn.
8./	Magyar János	II.o.ált.gimn.
9./	Tóth István	III.o.ált.gimn.
10./	Deák Tibor	IV.o.ált.gimn.
11./	Béres Mihály	II.o.ált.gimn. Hódmezővásárhely.
12./	Borsodi Ferenc	II.o.ált.gimn. Hódmezővásárhely.
13./	Búza Miklós	I.o.építőipari techn.
14./	Czuth Klára	I.o.ált.leánygimn.
15./	Soós Erzsébet	I.o.ált.leánygimn.
16./	Pethő Sarolta	I.o.ált.leánygimn.
17./	Balogh Róza	I.o.ált.leánygimn.
18./	Varga Judit	Tanítónőképző
19./	Korom Klára	Tanítónőképző
20./	Bánhegyi Mária	Tanítónőképző
21./	Szél Rozália	Tanítónőképző
22./	Varga Erzsébet	III.o.leánygimn. Hódmezővásárhely.

A képzés ideje alatt (valószínűleg a közös munka eredményeképp) 35 dermoplastika készült. A felszerelésre kapott pénzből kenderkócot, vattát, 3 tucat nyers madárszemet, valamint később is felhasználható eszközöket (csipeszeket, ollókat, bonctűket, drótvágó ollót, tojásfűvót) vettek.

³²³ Jelentés a Móra Ferenc múzeumban megrendezett madártömő tanfolyam munkájáról
–in.: MFM Adattára isz.: 422/1953

A Csongor–féle szakkör az 1950–es évek végén fokozatosan elsorvadt. Szerepét a Marián Miklós nevével fémjelzett madártani (később madártani és természetvédelmi) szakkör vette át.

A madártani és természetvédelmi szakkör

Ezt a határainkon túl is elismert madár- és környezetvédelmi alkotóműhelyt minden korábbi helyi szerveződéstől megkülönböztette kivételes szervezettsége, széles tömegbázisa és a szakmailag kvalifikált kutatók magas részaránya.

A Dél–Alföld sokáig egyetlen, tényleg civil kezdeményezésű természetvédő szervezetének tényszerű adatait Marián Miklósnak (1982) a szakkör 20. évfordulóját méltató írása alapján tekintjük át. Ebben a megalakulásról az alábbiak olvashatók:

„1962 őszenek egyik estéjén ötvenhatan ülünk dr. Beretzk Péter, neves szegedi ornitológus kis szobájában. Nagy lelkesedéssel tárja elénk elgondolását: alakítsanak a szegedi és a környékbeli amatőr ornitológusok „madártani kört” a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Csongrád megyei Szervezete keretében. Az előterjesztést, amit Nemes Csaba, a TIT szaktitkára „hivatalosan” megerősít, magáévá teszi a kis társaság és ezzel megkezdődik a „Madártani Szakkör” működése.”

Az alapító tagok között ott találjuk Csongrád megye madarászainak az első vonalát, így dr. Beretzk Pétert, Hadnagy Bélát, dr. Magyar Leventét, dr. Marián Miklóst, Nemes Istvánt, Puskás Lajost és dr. Varga Bélánét. A később csatlakozók teljessé tették a kört. Soroljunk fel közülük is néhányat: dr. Bankovics Attila, dr. Csizmazia György, Jakab Béla, dr. Kasza Ferenc, dr. Molnár Gyula, dr. Rékási József, dr. Traser György.

Célkitűzéseik az alábbiakban foglalhatók össze:

- A természetvédelmi, ezen belül kiemelten a madárvédelmi ismeretek elsajátítása és népszerűsítése.
- Hazánk és benne szűkebb pátriánk, Csongrád megye madártani hagyományainak a folytatása.
- Az ifjúságnak a természet és a madarak védelmére történő nevelése.

A szakkör tagjainak száma a kezdeti évek kivételével egészen az 1980–as évek közepéig 40 és 70 között ingadozott. A kb. 20–25 főből álló törzsgárdát a bérből–fizetésből élők alkották. A tagság zöme (60–70 %-a) a különböző oktatási formák tanulóiból állt.

Augusztus kivételével – amikor a diákokat nem lehetett elérni – minden hónapban 1 foglalkozást tartottak a TIT Kárász utcai klubhelységében.

Főbb profiljaik:

- madármegfigyelés (1965 és 1982 között 35 terület),

- madárodúk, mesterséges fészkek készítése és elhelyezése a megfelelő környezetben,
- madarak mentése és gyógykezelése,
- a hazai és nemzetközi madárvédelmi programokban való részvétele,
(pl. a gólyaszámlálás, vagy a hazánkban fészkelő madarak feltérképezése),
- ismeretterjesztő és bemutató tevékenység,
- dokumentatív fotózás.

*Az Erdészeti és Rovartani Szakkörtől
a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület
Természetkutató és Értékvédő Szakosztályáig*

Az intézmény 100. éves évfordulójára tervezett állandó kiállítás előkészítése idején, 1982-ben, az ásoththalmi Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskolában Gaskó Béla és Lesznyák László megkezdte az intézmény kallódó tárgyanyagának felmérését és részleges restaurálását. A munka „melléktermékeként” a Móra Ferenc Múzeum védnökségével megalakult az Erdészeti és Rovartani Szakkör. A tagság kezdetben szinte kizárólag a szóban forgó szakmunkásképző iskola és a szegedi Kiss Ferenc Erdészeti Technikum növendékeiből állt. Terepgyakorlati jelleggel bejártuk a Tanulmányi- és a Felső-ásotthalmi erdőt. Ténykedésünk az erdészetileg jelentős kártevő rovarok begyűjtésére és azonosítására irányult, különös tekintettel az alföldi ültetett fenyvesek fában fejlődő (xylofág) bogaraira. Ezeknek a gyűjtéseknek köszönhető, hogy Ásoththalmom környékéről több fenyő tápnövényű cincérfaj került elő, mint a KNP területéről (Merkl 1987). A szakiskola tanári karából Fröhlich András igazgató, Füz József mérnök tanár és Lesznyák László mérnök tanár támogatására mindig számíthattunk.

1985-ben a szakkör neve Rovartani és Természetvédelmi Szakkör lett, ami alapvető szemléletváltozást tükrözött. A speciális erdészeti ismereteket elhagyva a természetvédelem került előtérbe. Sajnos az anyagiak teljes hiánya miatt lehetőségeink meglehetősen korlátozottak voltak. A szakkör a hazai zoológia hőskorát idéző viszonyok között halódott. A méltatlan körülményeket legnagyobb számban a fanatikus bogarászok „élték túl” (pl. Rudner József, Tóth László, Tóth Sándor, Várszegi Tibor), ami behatárolta érdeklődési területünket. A madarászok közül ebben az időszakban egyedül Széll Antal neve említhető.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolát 4 fő képviselte: Tuskó László laboráns, Siprikó Sándor preparátor, valamint Faragó Kálmán és Lisztes János hallgatók.

Az OKTH Dél-Alföldi Felügyelőségével valószínűleg azért nem sikerült közös programokat kialakítanunk, mert ekkortájt a természetvédelem jó megközelítéssel egyet jelentett a madárvédelemmel. Az entomológusok pedig – mint tudjuk – ritkán éreznek magukban komolyabb ornitológusi készletet.

A Kiskunsági Nemzeti Parkkal szerencsére hamar megtaláltuk a közös nevezőt, ami az 1980-as években gyümölcsöző munkakapcsolatot eredményezett.

Várvölgyi Pál az engedélyek „akadálymentesítésében” segített. Bakacsi Gábor, Pópity János és Tajti László, bár nem voltak az egyesületünk tagjai, elég gyakran részt vettek a különféle terepmunkákban. Helyismeretük nélkül sokkal nehezebb lett volna a „jobb cincéres helyeket” felkutatni.

Minden erőfeszítésünk ellenére pontosan egy évtized kellett ahhoz, hogy intenzívebben be tudjunk kapcsolódni a természetvédelmi alap kutatásokba.

1992-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 37. sz. Helyi Csoportjával karöltve meghirdettük Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek a felmérését. A terepmunkák 1993 koratavaszán kezdődtek, a madarászok „kék villám” nevű, mozgó roncs benyomását keltő autójával. A balesetmentes vezetés Krnács György (nem kis) érdeme. Az utazás mindig élményszámba ment, mert senki sem tudhatta előre, hogy a kirándulás aznap mikor, hol és hogyan ér majd véget.

Az egyesületen keresztül sikerült olyan pályázati pénzekhez jutni, amelyeket, mint kulturális intézmény sohasem kaptunk volna meg.

1997-től felméréseinket a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület CSEMETE önálló szakosztályaként folytattuk tovább.

A belépéskor a szakosztály a következő tagokból állt:

<u>Név</u>	<u>Szakterület</u>
1./ Antal Tamás	gerinces taxonok, természetfotó
2./ Csehó Gábor	rovartan, közművelődés
3./ Gaskó Béla	rovartan, tudománytörténet, botanika
4./ Krnács György	madártan, természetvédelmi táborok
5./ dr. Márkus András	természetvédelmi jog, rovartan
6./ Németh Csaba	rovartan
7./ Pápai Zoltán	természetfotó
8./ Simon Anna	rovartan
8./ Tóth László	rovartan
9./ Varga András	dokumentálás, geodézia

Mivel munkánk teljes egészében természetvédelmi jellegű volt, azt a „Múzeum és természetvédelem” c. fejezetben részletezzük.

Egyéb rendezvények

Múzeumi filmdélutánok

A múzeumi matinék keretein belül hosszú éveken át – a mozigépész képezésével is rendelkező – Gallé László a kiállításainkban és külső helyszíneken személyesen vetített ismeretterjesztő filmeket.

A első próbálkozások az 1970. évi múzeumi hónapban történtek³²⁴. A következő évben már minden tudományágnak volt saját, tematikus csoportosítású filmhete. Az 1971. évi „Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap” jelentésében ezekről a bemutatókról az alábbiak olvashatók³²⁵:

„Okt. 8. – Városismeret, régészet. – Két alkalommal: 46 látogató	
" 15. – Természettudomány	15 "
" 22. – Művészettörténet	43 "
" 29. – Irodalom és népművészet	29 "
" 28. – U.az., a Ságvári E. ált. isk.-ban	58 "
Összesen:	191 látogató"

A természettudományos tárgyú filmek előtt Marián Miklós, a művészettörténet témakörében Szelesi Zoltán, az összes többinél Gallé László tartott rövid ismertetőt.

A különben kissé száraz tudományos előadások színesítése a közönségkapcsolatok szempontjából kiváló ötletnek bizonyult. Ezt igazolja, hogy a filmdélutánok látogatottsága egy év leforgása alatt (1971-ről 1972-re 422 fővel) megduplázódott³²⁶. Ezek után vessünk egy pillantást az 1971-es és az 1972-es műsorajánlatra³²⁷:

³²⁴ Gallé, L. /1970/: A keskenyfilm a múzeumi népművelés szolgálatában.

Beadvány a MFM vezetőségének. – Kézirat Szeged.

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁵ Jelentés a Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt tartott filmvetítésekről (1971)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁶ Jelentés a Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt tartott filmvetítésekről (1972)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³²⁷ A Múzeumi és Emlékvédelmi Hónap alatt vetítendő filmek jegyzéke

(Készítette: Gallé László –senior–, datálása 1971. 10. 1.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

A múzeumi filmvetések programja (Készítette: Gallé László – senior –, datálása 1972. 10. 6.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Időpontok	A filmek címei	A filmek hossza
1971. 10. 08.	Viszontlátásra Szeged Ősi lovasnépek nyomában Tisza /őszai vázlatok/	– – –
1971.10. 15.	Hangyák élete Idegen fészekben Ezüstszálak	– – –
1971. 10. 22.	Tornyai János Szőnyi István Festők városa	466 m 463 m 389 m
1971. 10. 29.	Bocskoromon van egy ták Csata a katonával /Tömörkény I./ Esztergom kincsei	783 m 374 m 384 m
1972. 10. 06.	Altáj ősi sírhalmain Ezeregyéjszaka földjén Ősi lovasnépek nyomában Pásztorművészet	243 m 220 m 225 m 192 m
1972. 10. 13.	Az élet hajnalán Lápvilág titkaiból Amíg a tavasz újra eljön Mutációk a növényvilágban	206 m 174 m 213 m 235 m
1972. 10. 20.	Leonardo da Vinci Látogatás Picassonál Mednyánszky László Tornyai János	303 m 236 m 189 m 151 m
1972. 10. 27.	Zene Liszt II. rapszodiája Székely rapszódia A hangszerek királynője	205 m 108 m 183 m 172 m

Innentől kezdve (értelemszerűen az időszak kiállítások kivételével) a matiné a múzeumi hónap legsikeresebb szegedi rendezvényeinek számítottak.

Idővel a vetítések módszertana is változott. A bevezetőből a közönség megtudhatta, mire érdemes figyelni, majd a vetítést követően az érdeklődők, szakember segítségével, kiértékelték a látottakat³²⁸. Sajnos a múzeumi filmdélutánok Gallé László halála után abbamaradtak.

³²⁸ Jelentés az 1975. évi múzeumi filmdélutánokról, filmbemutatókról

–in.: MFM Adattára isz.: –

A Múzeumi Hónap keretében tartott természettudományos hetek

A múzeumi vetítések közművelődési hozadékukon felül arra is alkalmasak voltak, hogy a múzeumi hónapokban demonstrálják a természettudományi csoport különállását. Marián Miklós 1971-ben élt először ezzel a lehetőséggel. Az általa összeállított szakági hét tervezete az alábbiakat tartalmazta³²⁹:

- „1. Kiállítás: „*A múzeum csiga és kagyló kincseiből*”.
Kamara kiállítás a Szegedi Galéria egyik termében.
Szükséges hozzá: betűíró, 3–4 asztal tárló, fekete bársony, vagy
düfűin /alátét/.
- 2./ Előadás: *Természetvédelemről, vagy idegen tájakon végzett gyűjtő–kutató*
utakról szóló előadás. Meghívott előadóval. Közös rendezés a
TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörével. Megvalósítható
ha megfelelő előadót találunk és költségeit tudjuk téríteni.
- 3./ Filmvetítés: *Biológiai témájú oktatófilm vetítését tervezi, két alkalommal*
dr. Gallé László.”

Az 1971-es dátumot azért érdemes megjegyezni, mert a természettudományos hetek ténylegesen ekkor kezdődtek. A hasonló jellegű korábbi próbálkozások – mivel tematikailag nem alkottak egységes rendszert – formálisnak tekinthetők. (Valamilyen rendezvénnyel a nevezetes esemény idején illet kirukkolni.)

Az 1972-es tervezet új eleme a más szervezetekkel és intézményekkel történő kooperáció előtérbe kerülése. Vessünk erre az ajánlatra is egy pillantást³³⁰:

- „1. Kiállítás:
 „*Ne bánts a baglyokat*” c. vándorkiállítás elindítása a megye falusi iskoláiba. /A biológiai védekezés elősegítése a mezőgazdasági kártevők ellen/. /Dr. Marián Miklós/
2. Kiállítás:
 „*Repülő drágakövek*” c. időszaki kiállítás megnyitása a galéria egyik termében. /Megfelelő szekrények esetében/. /Dr. Marián M./

³²⁹ Terv az 1971. évi Múzeumi hónapra
 (Készítette Marián Miklós, datálása 1971. 07. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

³³⁰ Múzeumi Hónap, 1972 A Természettudományi Csoport terve
 (Készítette Marián Miklós, datálása 1972. 08. 14.)

–in.: MFM Adattára isz.: –

3. Kiállítás:

„Madárvédelmi kiállítás.” Állandó kiállítás felújítása, a téli időszakra berendezése a fűvészkertben. /Dr. Marián Miklós/.

4. Előadás:

„Kővé vált ősvilág” c. diavetítéssel kísért előadás. /Dr. Kecskeméti Tibor, Budapest/. A TIT Madártani és Természetvédelmi Szakkörével közös rendezvény.

5. Ismeretterjesztő filmek.

Filmvetítés a múzeumban. /Dr. Gallé László/”

Részlegünk megmentője és újjászervezője, Beretzk Péter 1973-ben elhunyt. A tragikus esemény rányomta bélyegét a természettudományos csoport témaválasztására. Az ekkor már helytörténész Csongor Győző, a kiváló tudós születésnapján (október 23-án) emléktúrát szervezett a szegedi Fehér-tóra. (Ez kevésbé volt veszélyes, mint a sírhoz virágot vinni. Madarászok visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a dátum miatt olykor magyarázkodásra kényszerültek.) A megemlékezés jegyében a Móra Ferenc Múzeum és a TIT közös szervezésében, Beretzk Péter emlékülést rendeztek³³¹.

1974-től 1976-ig, a nagy személycserék korában, a természettudományi hetek híven tükrözték tudományágunk útkeresését. A kiállítások és az előadások száma elérte, sőt általában meg is haladta a korábbi időszakét, de a karakteres profil hiányzott. Nézzük meg 1974-ben hogyan alakult, a kissé tág időhatárok között tartott „Múzeumi Hónap”³³²:

„Ismeretterjesztés, népművelés

1974-ben 6 tudományos ismeretterjesztő előadást tartottam. Ezek sorrendben a következők:

1974 IX. 6. *Öslényekről közérthetően. Az Erdészeti Technikum harmadéves növendékeinek tartottam raktárbemutatóval egybekötve*

1974 X 3. *Szeged környékének bogarai.*

1974 X. 9. *Adatok a lucernán károsító bogarak életmódjához.*

Kísérő film: Élet a lucernásban.

1974 X. 19. *Környezetvédelmi problémák.*

Kísérő film: Hullámörület.

Mindhárom előadás a Móra Ferenc Múzeumban hangzott el.

1974 X. 30. *Változó élővilág. Tápé.*

1974 X. 28. *Szeged környékének Cerambycidae faunája.*

³³¹ A Beretzk Péter Emlékülés meghívója
–in.: MFM Adattára isz.: –

³³² Gaskó Béla 1974. évi munkajelentése és
az 1974. évi Múzeumi Hónap programja
–in.: MFM Adattára isz.: –

*Móra Ferenc Múzeum Nyilvános Tudományos Ülése.
Az előadásainkat (összesen) 140-en hallgatták meg.*"

Vándorkiállításaink felfutásával egyidejűleg (1977-től) mindinkább kikristályosodott a rendezvénysorozat természetvédelmi és közművelődési jellege. Igyekeztünk olyan programokat összeállítani, melyekhez nem kellett „erőszakkal” toborozni a résztvevőket. A célközönségnek számító szocialista brigádok, valamint a számunkra legalább ennyire fontos általános iskolás korosztály körében a raktárlátogatások és a Szeged környékén tett tanulmányi kirándulások osztatlan sikert arattak. Statisztika sajnos csak az utóbbiakról készült. Utólag belátjuk tévedésünket, de a raktárvezetések nem tartottuk „tudományos igényű” tevékenységnek. Az 1979. év múzeumi hónapjának természettudományos ajánlata tipikusnak mondható³³³. Eszerint:

- „1979 X. 1. du. 18 óra „Ehető és mérgező gombák” vándorkiállítás megnyitása, tárlatvezetéssel egybekötve.
Helye: „Ember és környezete kiállítás.
(Szervezési nehézségek miatt elmaradt)
- 1979 X. 2 du. 17 óra *A Fehér-tó világa.*– *Ahogy Dr. Beretzk Péter látta.*
Előadás diavetítéssel.
- 1979 X. 3. de. 8–12. *Kirándulás a Fehér-tóra.*
Csak brigádoknak.
- 1979 X. 4. 8–16. *Kirándulás Ásotthalmora.*
Csak brigádoknak.
- 1979 X. 5. de 8–12., *Kirándulás a Fehér-tóra.*
du. 13–17. Érdeklődőknek.
- 1979 X. 6. 8–16. *Kirándulás Ásotthalmora.*
Érdeklődőknek
18 óra Természetvédelmi filmek vetítése.
- 1979 X. 7. 17 óra *Természetvédelem és természetrongálás.*
Előadás filmvetítéssel.”

A kirándulások órákra történő lebontását értelemszerűen szinte sohasem tartottuk be, de az érdekeltek ennek ismeretében könnyebben találtak maguknak optimális időpontokat. Az órarendhez kötődő iskoláknál ez mindenképp kardinális kérdésnek számított.

A tervezet értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a rendezvénysorozat egyetlen munkatársra épült. Gallé László – senior – betegsége miatt ekkor már a méltán népszerű filmmatinékkal sem számolhattunk. Vándorkiállításainkra azért nem hivatkozunk, mert azokat éves terv keretében mozgattuk. (Az 1979-es adatok a kiállításokat tárgyaló fejezetben olvashatók.)

³³³ Gaskó Béla 1979. évi munkaterve

–in.: MFM Adattára isz.: –

Az „Ember és környezete” kiállítás szellemében, az akkor még nem túlzottan felkapott természetvédelem tárgykerében, két kerekasztal-beszélgetést is szerveztünk. Az elsőt 1983. 10. 19-én, a másodikat 1984. 10. 9-én.³³⁴

Az 1980-as évek közepétől a közművelődési osztály vette át a múzeumi hónapok szervezését. Ettől az időponttól kezdve a programok legfőbb részben kötődtek a mindenkori természettudományos részleghez. (Olyannyira, hogy az 1990-es évekre végképp szét is váltak.) Az egykori vetítésekhez hasonlóan a kínálatban állandó helyet kapott a múzeumpedagógia, és ismét gyakoribbá vált a külsősök felkérése. Összességében véve, miközben a választékspektrum bővült, a természet- és környezetvédelmi profil visszaszorult. Az elmondottakat az 1985-ös természettudományi hét eseménynaptárával kívánjuk érzékeltetni³³⁵.

Szeptember 30–október 6. Természettudományi hét

Képtár

1-én

december 1-ig

*Afrika egy magyar szücsmester,
Gajdács Mátyás szemével c. kiállítás*

MFM diszterme

1-én, kedden

17 órákor

Afrikában jártunk c. film vetítése

*A film vetítése után a rendezővel,
Schuller Imrével beszélgetnek a
résztevők*

2-án szerdán

16 órákor

MFM diszterme

*A Madártani Egyesület ifjusági csoport-
ja részére dr. Csongor Győző tart elő-
adást*

5-én, szombaton

10 órákor

MFM diszterme

*„Oroszlánról álmodtam” biológus gyerek-
foglalkozások dr. Csizmazia György veze-
tésével*

A tudományágakra lebontott hetek fokozatosan haltak el. Valamikor az 1990-es évtized elején átadták helyüket a nagyobb volumenű, összmúzeumi rendezvényeknek.

³³⁴ Gaskó Béla 1983. és 1984. évi munkajelentése

–MFM Adattár isz.: –

³³⁵ Az 1985. évi Múzeumi Hónap természettudományos programja

(Készítette: Lipták Mária)

–in.: MFM Adattára isz.: –

Civil kezdeményezésű szervezet alakítására tett kísérlet

A MOÁVE Szegedi Csoportjának megszervezése

Kissé valószínűtlenül hangzik, de a Magyar Országos Állatvédő Egyesület Szegedi Csoportja 1983. 02. 07-én a Móra Ferenc Múzeum dísztermében alakult újjá. Az elnöki tisztséget nyugállományú munkatársunk, Csongor Győző látta el, a titkár Gaskó Béla lett. További tisztségviselők: Bodor Józsefné elnökhelyettes, Hankó Faragó Miklós szervezőtitkár, Szilágyi Lászlóné pénztáros.

Az alakuló közgyűlésen az alábbi fontosabb kérdésekről született döntés:

– ügyrendi kérdések (bélyegzőhasználat, szervezeti és működési szabályzat, iktatás)

– a munkánkat szabályozó jogszabályok kigyűjtése

– propaganda és közművelődési tevékenység

– fogadóórák rendszere³³⁶

A kultúrált állattartás megteremtéséhez egyvalami hiányzott (de az nagyon) a pénz. A szegedi csoport teljes vagyonát az egyesület egykori telephelyén lévő tárgyak képezték, melyek az 1983. 05. 10-én felvett jegyzőkönyv szerint a következők voltak³³⁷:

„1 db. zöld, hordozható kutyaház /75 %-os minőségben/

4 db. téglaboksz /30%-os minőségben/

1 db. fémvázás kifutó /30%-os minőségben/”

(A Kálvária sugárút végén, a mai Vadaspark tőszomszédságában található, azóta lebontott ingatlant egy rosszhiszemű beköltöző bitorolta.)

Mivel az európai mércével mérve is korszerű állatvédelem anyagi alapjait nem sikerült előteremtenünk, az egyesület 1983. 10. 1-én megszűnt. Mellesleg 2000 utolsó napjáig sincs városunknak semmilyen állatmenhelye. (Az illetékesek álláspontjával szemben, mi a gypmesteri telepet nem tartjuk állatvédelmi létesítménynek.)

³³⁶ Jelentés az 1983 február 7-én a Móra Ferenc Múzeumban megtartott vezetőségválasztó közgyűlésről.

–in.: MFM A MOÁVE iratai MOÁVE isz.: 16/2/12/1983

³³⁷ Hankó Faragó, M. /1983/: Leltári jegyzőkönyv;

–in.: MFM A MOÁVE iratai isz.: –

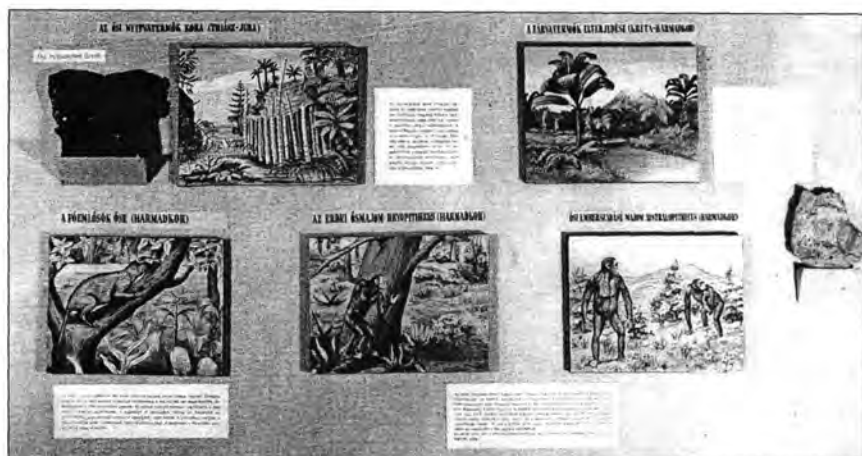
A régi és a jelenlegi kiállításaink

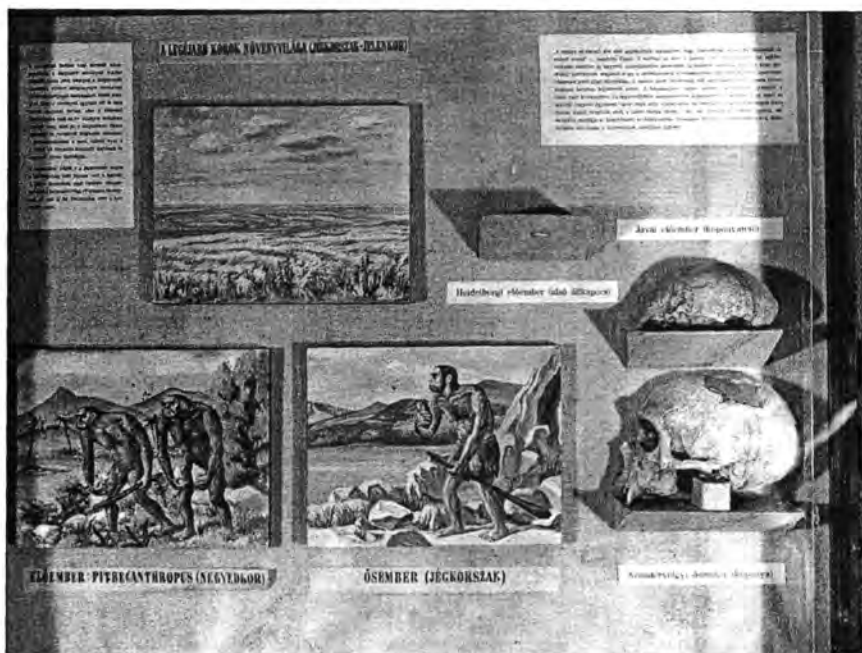
Raktárkiállítás az 1920-as években, melyet még Czóglér Kálmán állított össze.
Szeged, Városi Múzeum.
Broda Sándor felvétele

A kétéltektől az ősgyikmadárig.
Csongor Győző felvétele 1951

„Fejlődéstörténeti kiállítás”. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A növény- és állatvilág evolúciója.
Csongor Győző felvétele 1951

„Fejlődéstörténeti kiállítás”. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Az emberszabásúak evolúciója.
Csongor Győző felvétele 1951

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás
Csongor Győző és szakköre sziksósöprés közben.
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Bába Karcsi – ma dr. Bába Károly nyugállomá-
nyú főiskolai docens – a begyűjtött sziksót cipeli.
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás. Szikes föld cipelése soroglyán.

Elöl dr. Móczár László a kiállítás rendezője.

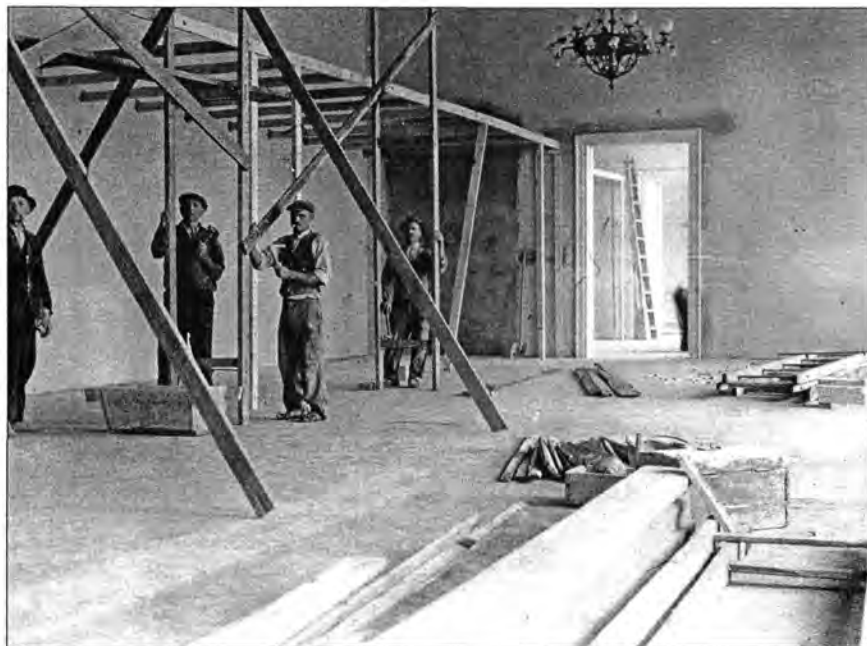
Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás.

A növények és talajminták gyűjtését végző csoport.

Csongor Győző felvétele 1952

Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás. A nagydiórâma ácsolása.
Csongor Gyözô felvétele 1952

Mög van.!
**(a nagy diorâma
gyeptéglâ anyagâ)**

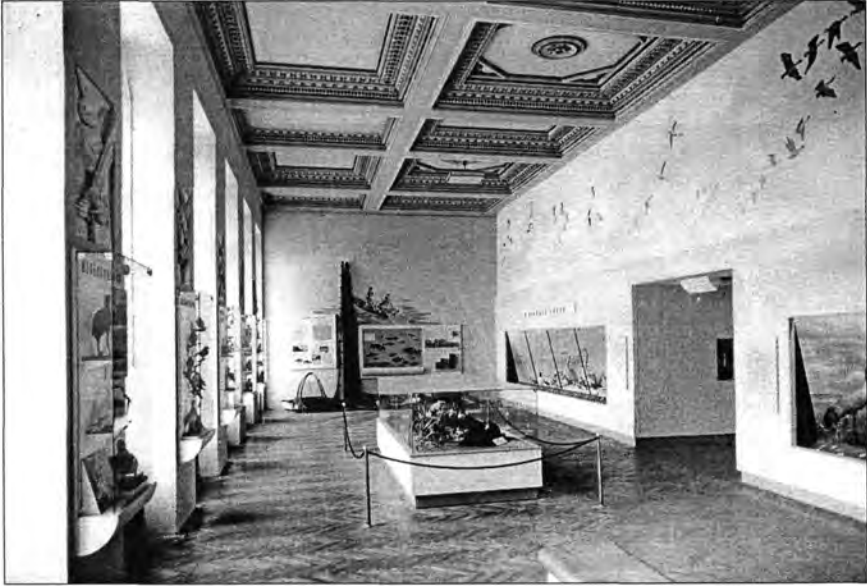
Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás
Csongor Gyözô a gyeptéglâval.
Andor Lórânt grafikâja (Móczâr 1952 nyomân)

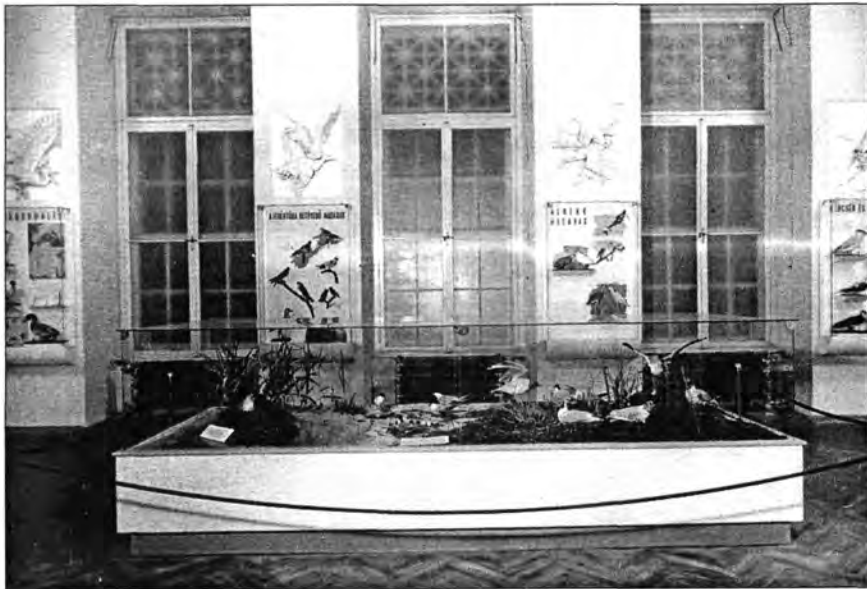
Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás dr. Beretzk Péter madármegfigyelésén.
Andor Lóránd grafikája (Móczár 1952 nyomán)

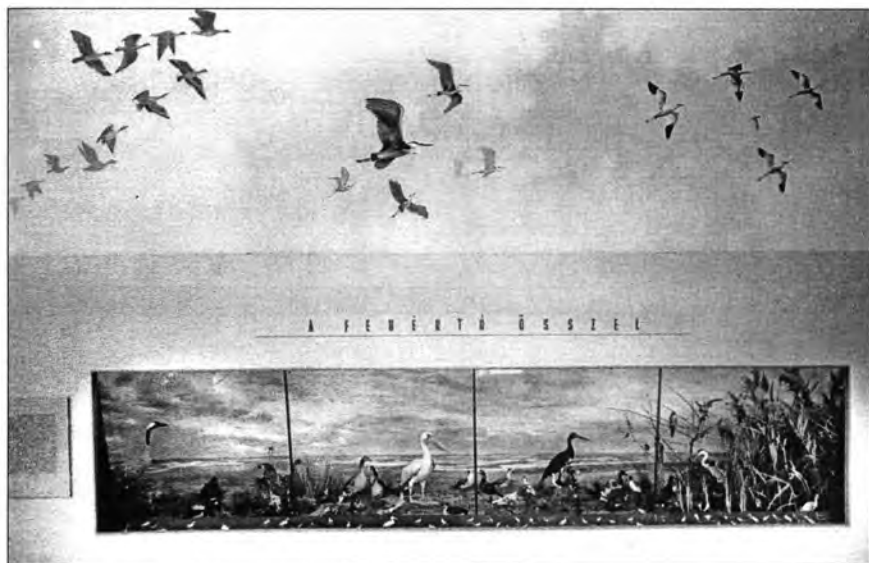
Készül a „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Móczár László rendezés közben.
Andor Lóránt grafikája (Móczár 1952 nyomán)

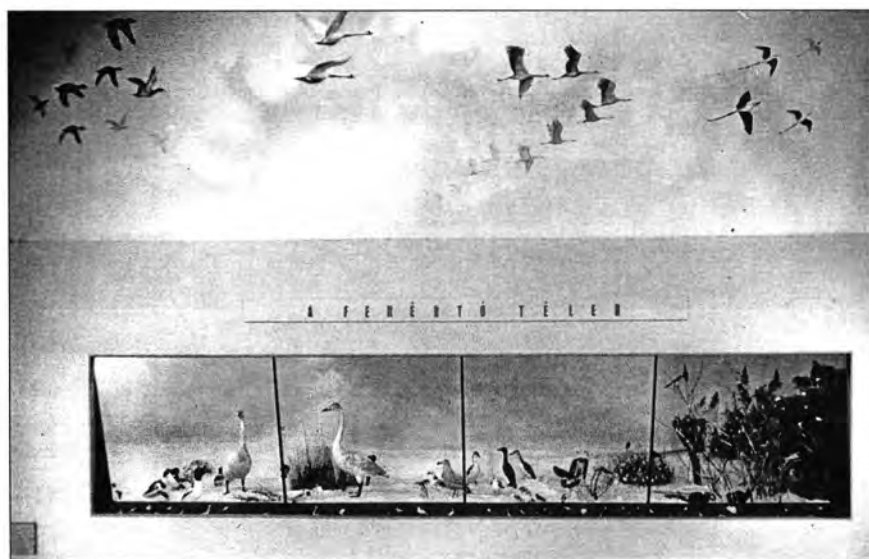
A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A nagyterem totálképe (ma ez a „díszterem”).
Móczár László felvétele 1952

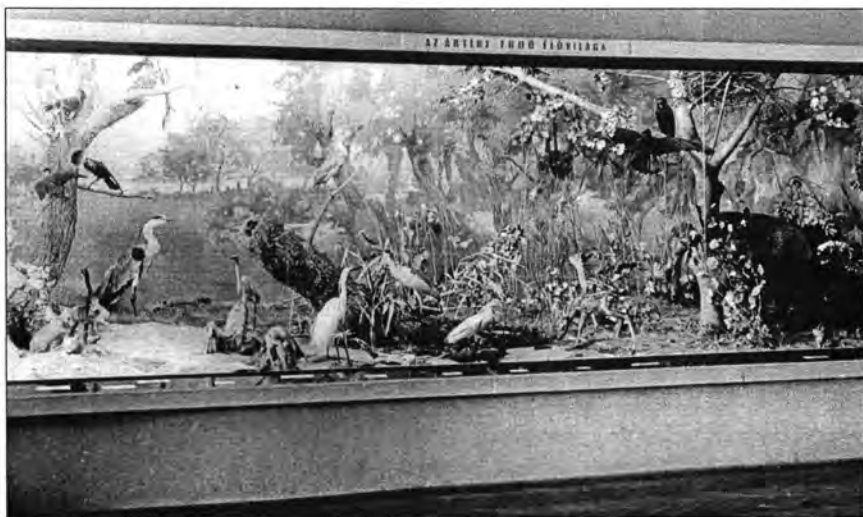
A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A reliefek elrendezése és a térosztó középlem.
Móczár László felvétele 1952

A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„A Fehértó ősze” c. nagydioráma.
Móczár László felvétele 1952

A „Fehértó élete” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„A Fehértó télen” c. nagydioráma.
Móczár László felvétele 1952

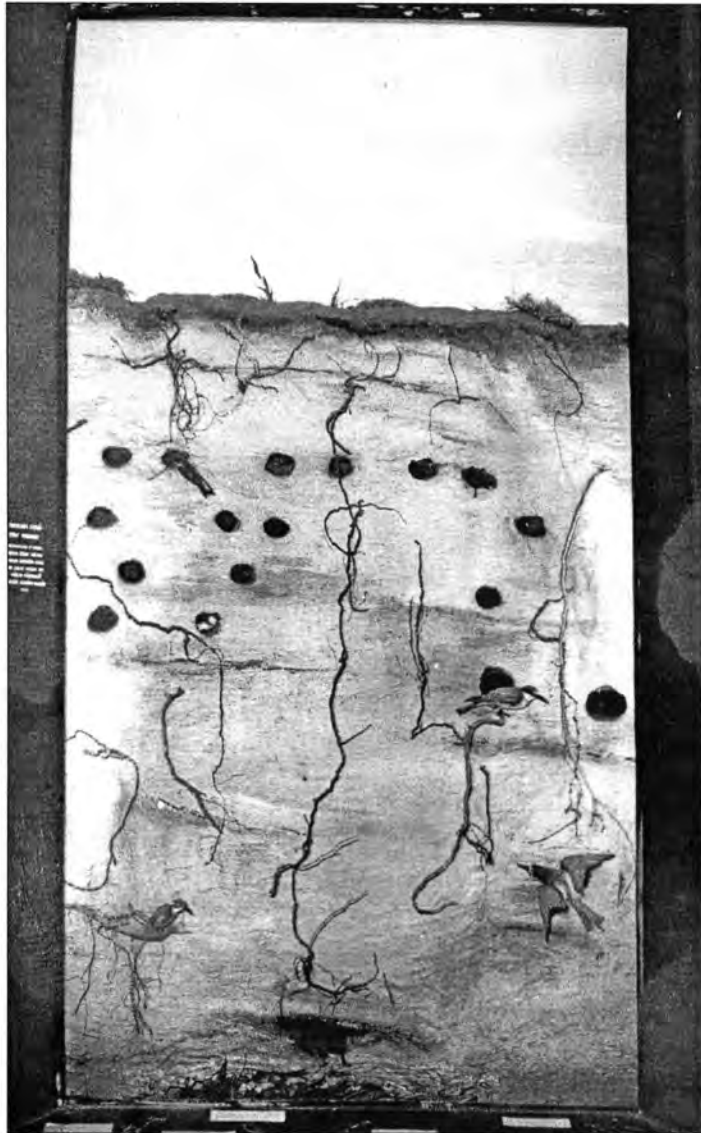
„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri erdő élővilága” c. nagydioráma.
Csongor Győző felvétele 1963

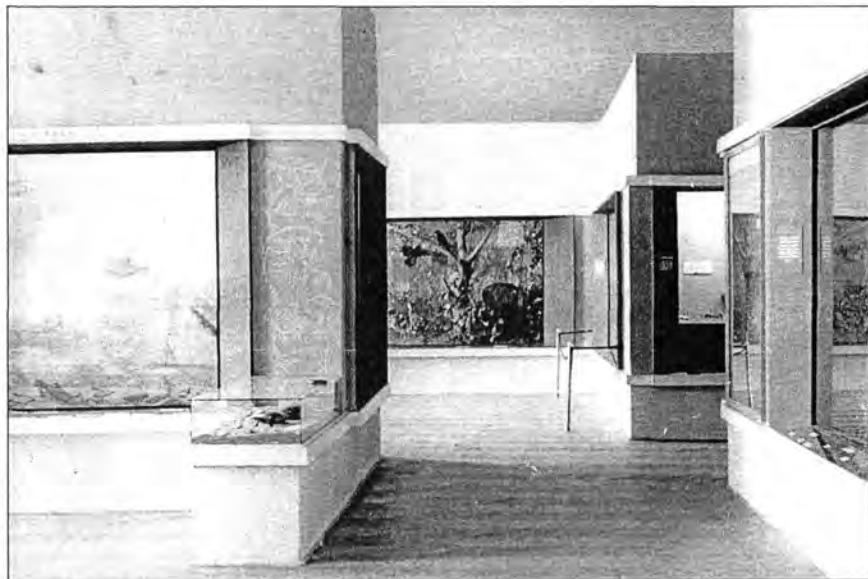
„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri bokrosok állatai” c. dioráma.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
„Az ártéri erdő élővilága” dioráma részlete (őzcsalád).
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Partfal, partifecske (*Riparia r. riparia*) és gyurgyalag (*Merops apiaster*) fészekodúkkal.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A kiállítási tér belső elrendezése.
Csongor Győző felvétele 1963

„A Tisza élővilága” c. állandó kiállítás Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A kiállítás bontása (balról Bányai Gitta, jobbról Lele Judit).
Toppantó Istvánné felvétele 1976

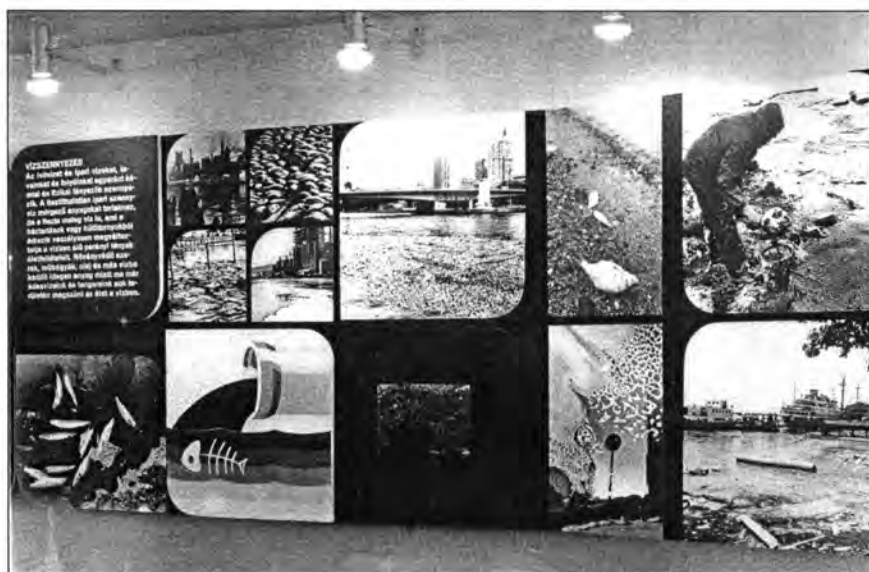
„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A nevezetes lépcső felvezető szakasa.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A két lépcsősor találkozása.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

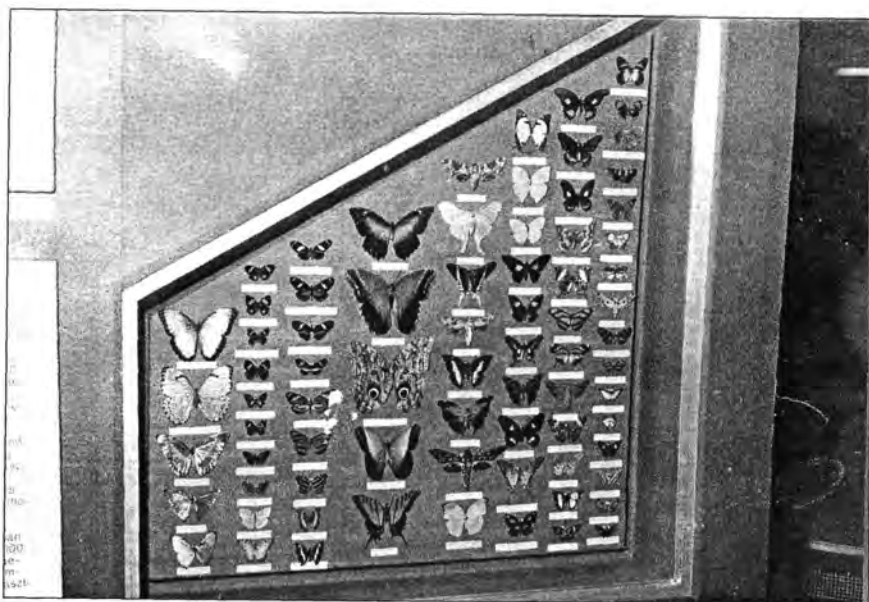
„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Ezt lehetett látni a lépcsőről.
Toppantó Istvánné felvétele 1978

„Ember és Környezete” c. állandó kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Környezetszennyezés (természetesen nem nálunk).
Toppantó Istvánné felvétele 1978

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás eredeti változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Kárpát-medencei élőhelyek bemutatása a galérián.
Pápai Zoltán felvétele 1990

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás eredeti változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Dél- és közép-amerikai fajokból összeállított lepkefal.
Pápai Zoltán felvétele 1990

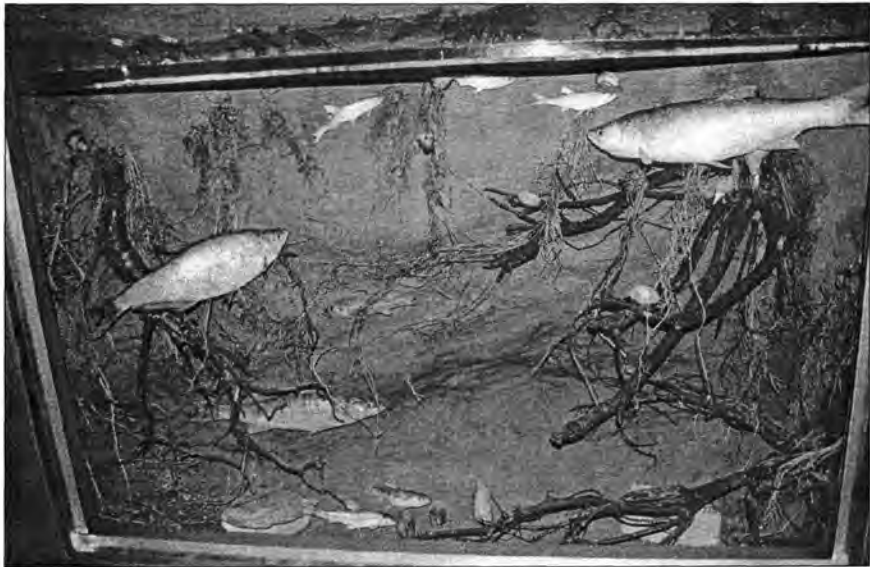
„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Totálkép a „varázsfaival”.
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
A terem jobb oldali része a galériával.
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Sivatag Arizonában (dioráma).
Antal Tamás felvétele 2003

„Csak egy Földünk van” c. állandó kiállítás felújított változata. Szeged, Móra Ferenc Múzeum.
Élet a víz tükre alatt („Tisza hullámter” c. dioráma).
Antal Tamás felvétele 2003

„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás eredeti változata. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola. Az egykori szertár tárgyanagya.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás eredeti változata. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola. Az új típusú erdőéri szakiskola bemutatása.
Pápai Zoltán felvétele 1997

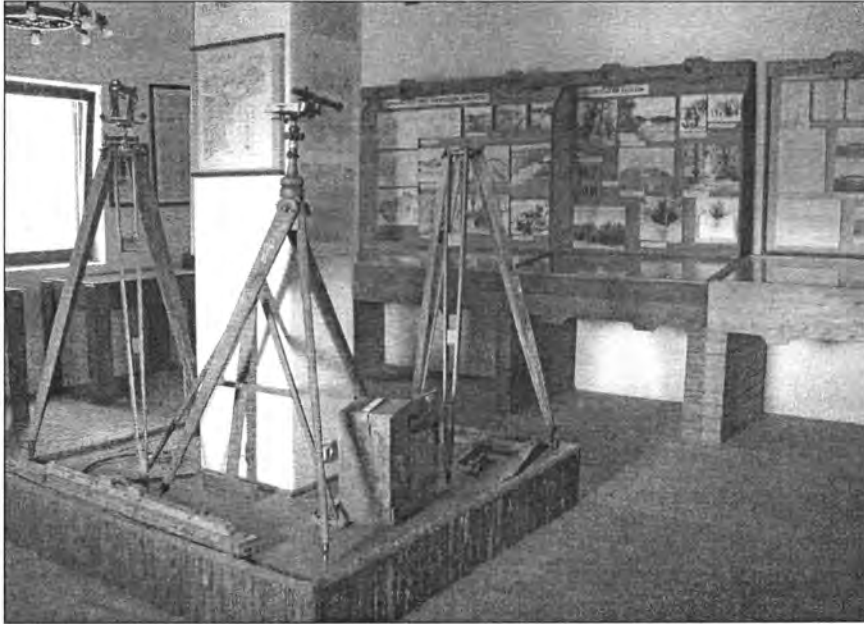
„Iskolánk 100 éve” c. állandó kiállítás felújított változata, melynek címe „Iskola és erdőtörténeti kiállítás”. Ásotthalom, Bedő Albert Erdőgazdasági Szakmunkásképző Iskola.
Az 1950-es évektől napjainkig terjedő időszak ismertetése.

Antal Tamás felvétele 2003

Az „Alföldfásítás” c. állandó kiállítás. Bugac, Alföldfásítási Múzeum.
A kiállításnak helyet adó épület.

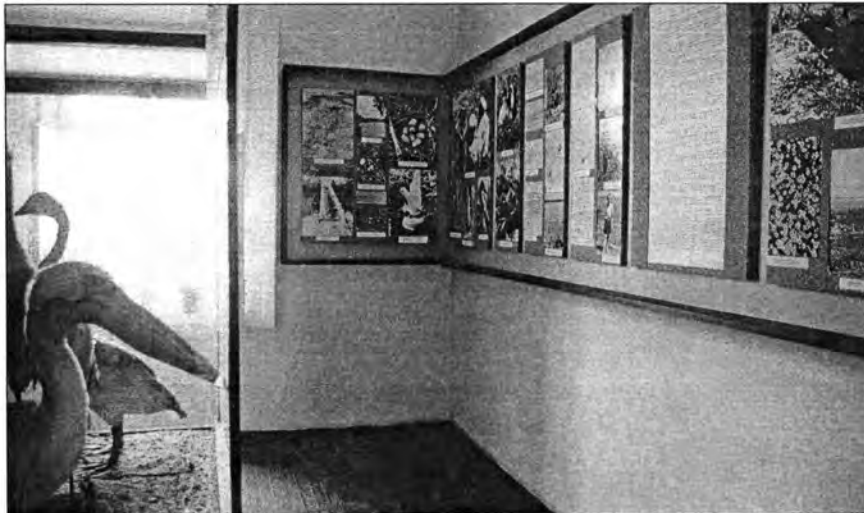
Antal Tamás felvétele 2003

Az „Alföldfásítás” c. állandó kiállítás. Bugac, Alföldfásítási Múzeum.

A kiskunsági erdőgazdálkodás történetét bemutató terem.

Antal Tamás felvétele 2003

„A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.

A „Fehér-tó” terem részlete.

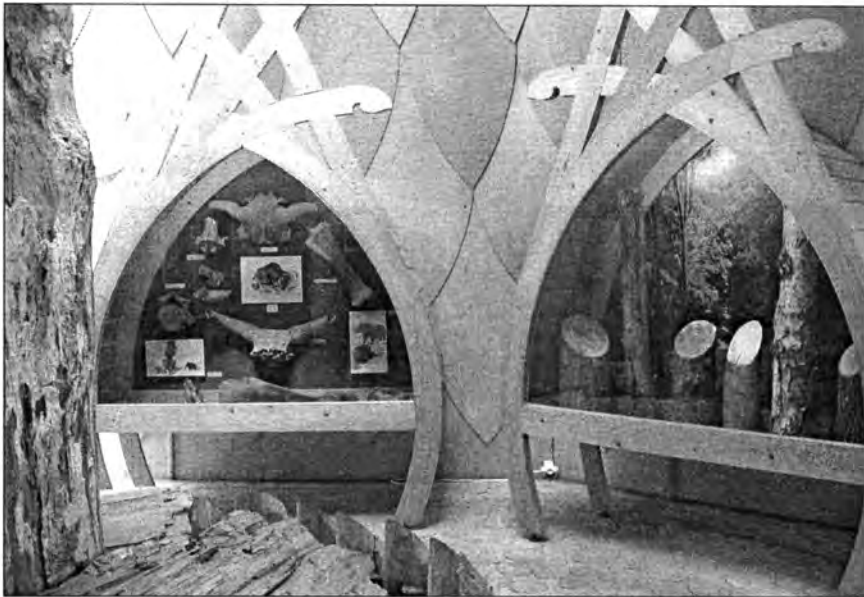
Pápai Zoltán felvétele 1997

„A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A Fehér-tó védetté nyilvánításának dokumentumai és tárgyi emlékei.
Pápai Zoltán felvétele 1997

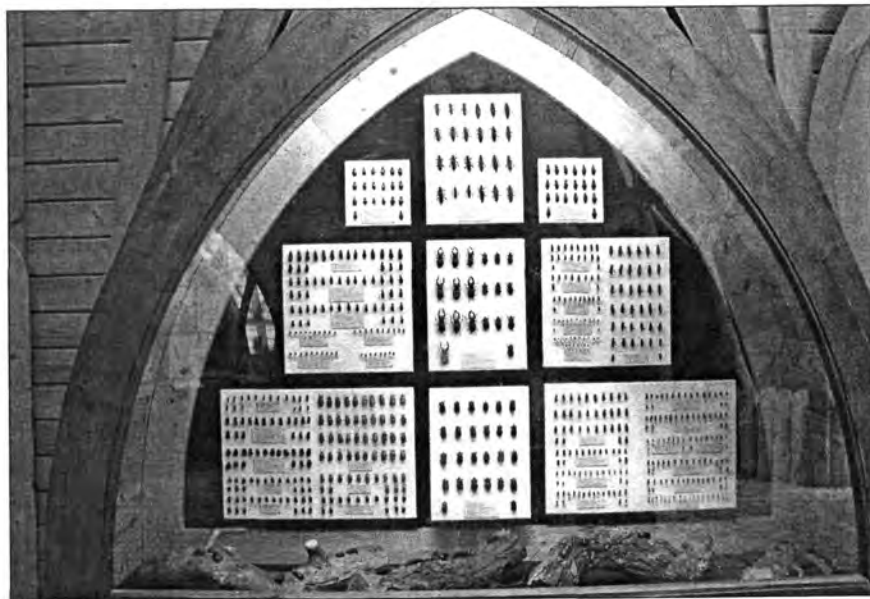
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A kiállítás–együttes pavilonjai.
Antal Tamás felvétele 2003

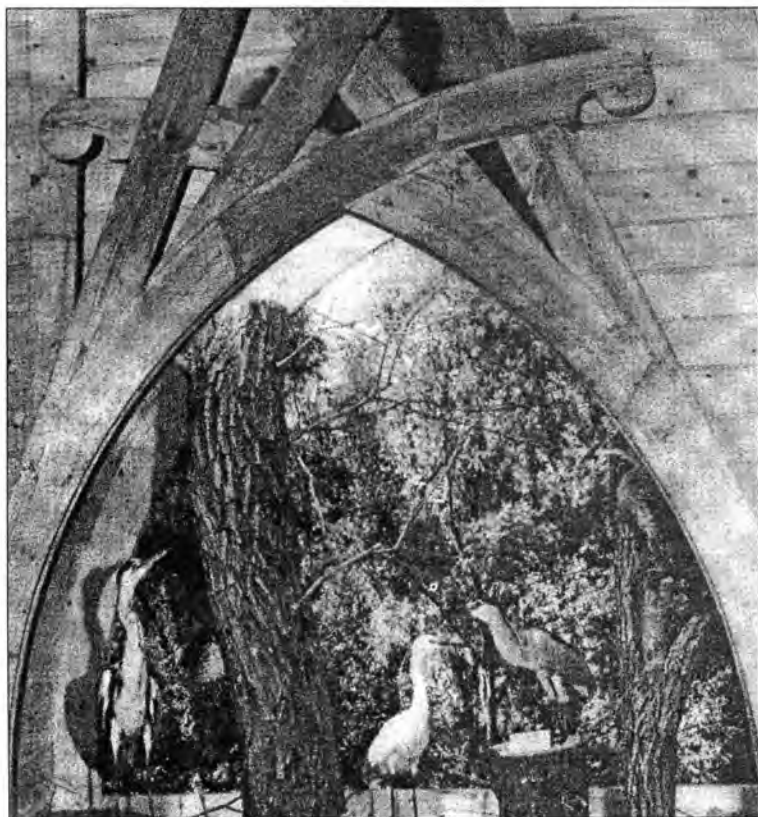
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Az erdő kialakulása” pavilon, a jégkorszaktól napjainkig terjedő időszak.
Antal Tamás felvétele 2003

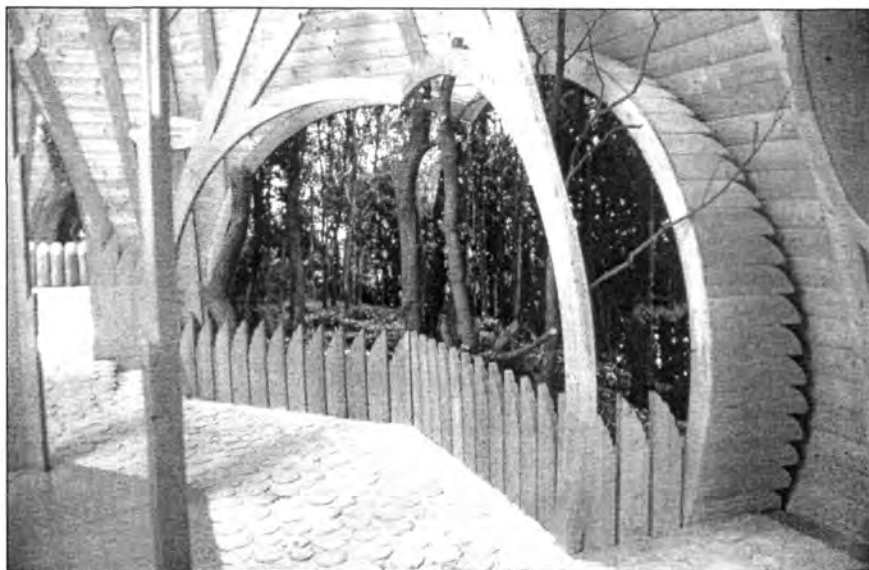
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, középelem és a „szürkenyaras”.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, a bogárfal.
Antal Tamás felvétele 2003

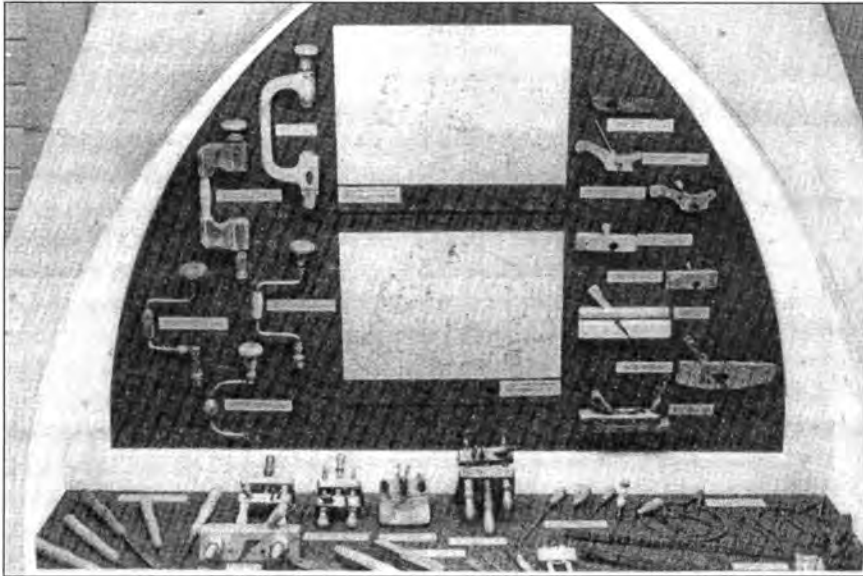
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Alföldi erdők pavilonja, a hullámtéri gémtelpek madarai.
Pápai Zoltán felvétele 1997

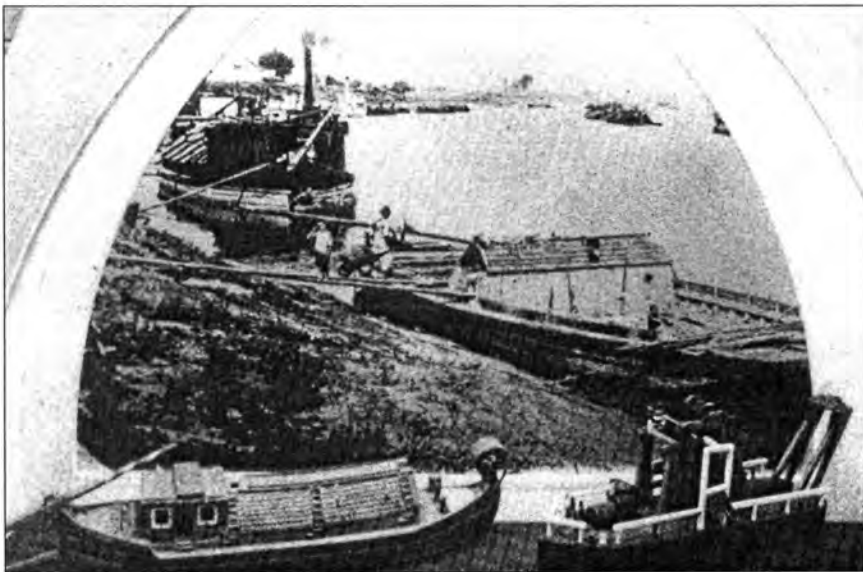
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
Hegyvidéki erdők pavilonja, a klimazonális tölgyes bemutatása féldiorámás megoldással.
Antal Tamás felvétele 2003

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Az erdőgazdálkodás története Magyarországon” c. pavilon.
A középelem és a jobb oldali tárlók.
Antal Tamás felvétele 2003

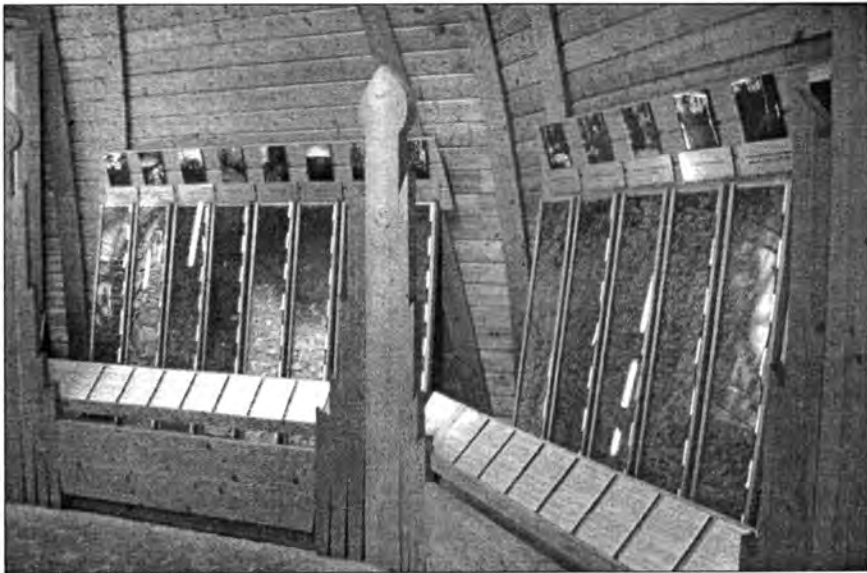
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A fafeldolgozás pavilonja, ács, bognár és asztalos szerszámok.
Pápai Zoltán felvétele 1997

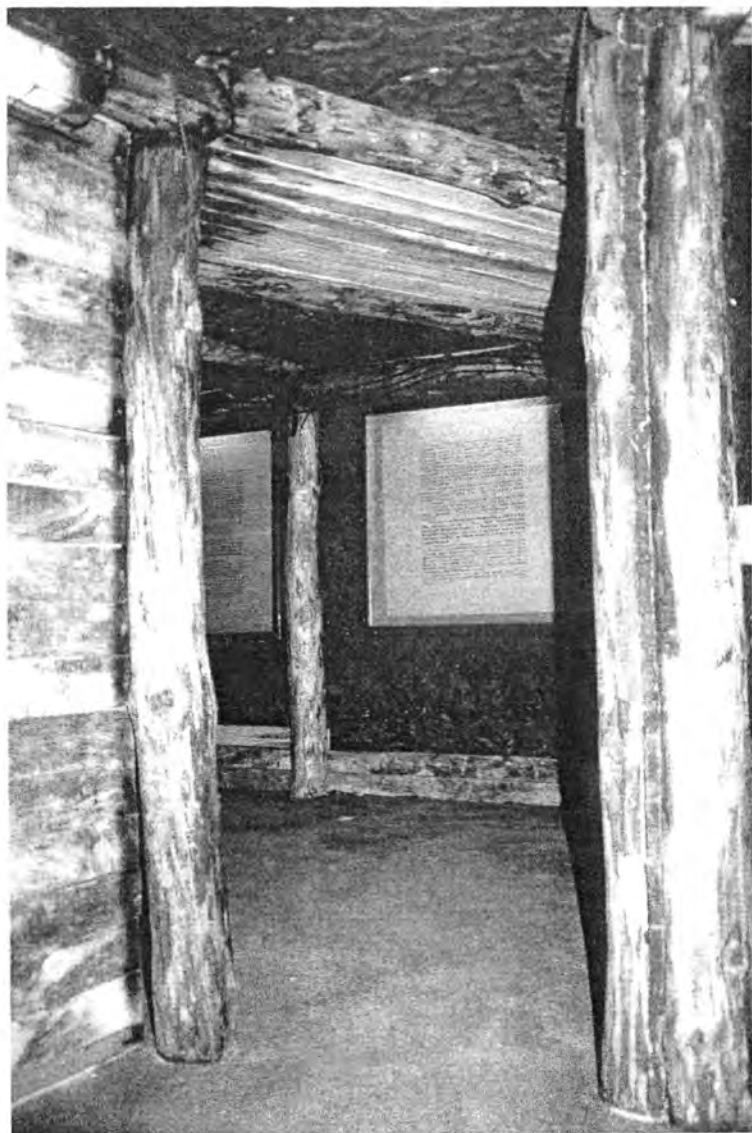
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A „Fa a közlekedésben” c. pavilon, Tiszai hajók a (XIX–XX.) század fordulóján Szegednél.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
A „Fa az építészetben” c. pavilon, torockói boronaház makettje.
Pápai Zoltán felvétele 1997

„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Magyarország talajtípusai” c. pavilon, talajmonolitok a megfelelő termőhelyi fotókkal.
Antal Tamás felvétele 2003

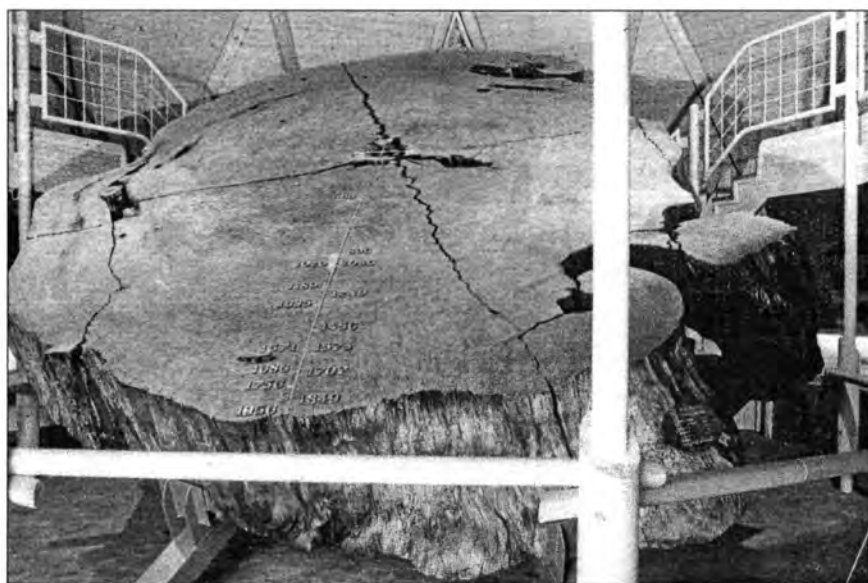
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.

„Fa a bányaművelésben” c. pavilon, bányaácsolat.

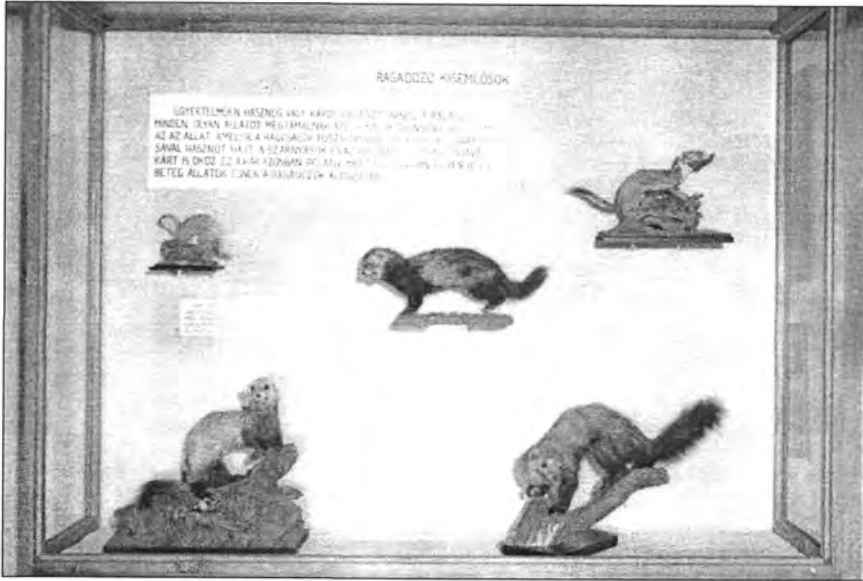
Antal Tamás felvétele 2003

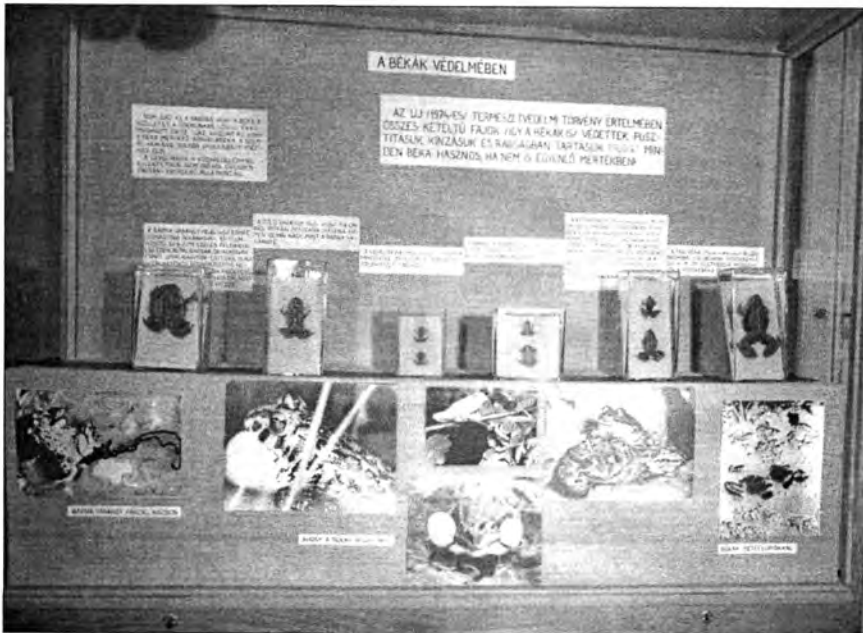
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Bütös” pavilon, tülevelű fák korongjai termőhelyi fotókkal.
Antal Tamás felvétele 2003

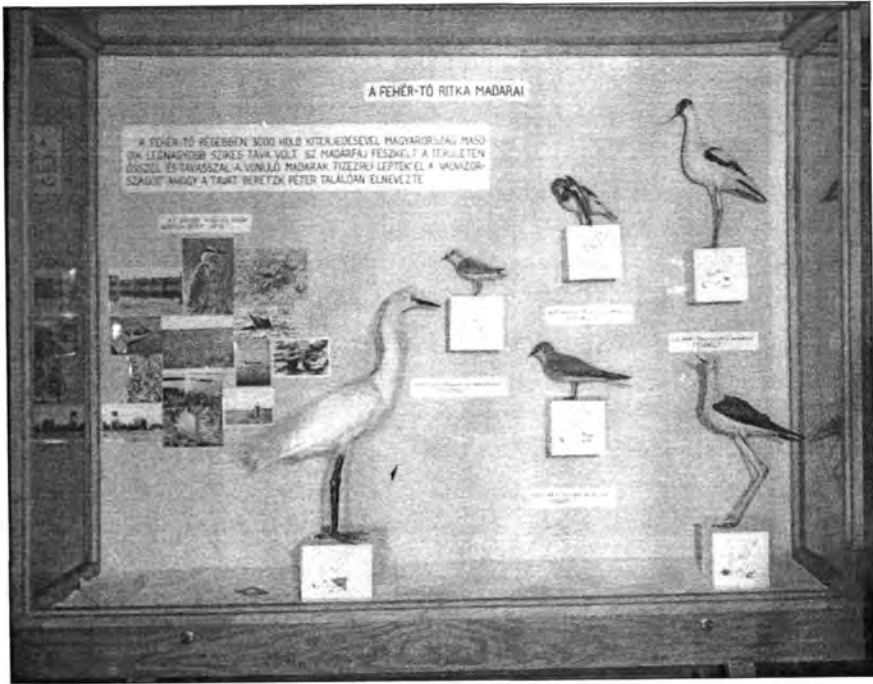
„Erdő és ember” c. állandó kiállítás. Ópusztaszer, ÓNTE.
„Bütös” pavilon, mamutfenyő (*Sequoiadendron giganteum*) korong.
Pápai Zoltán felvétele 1997

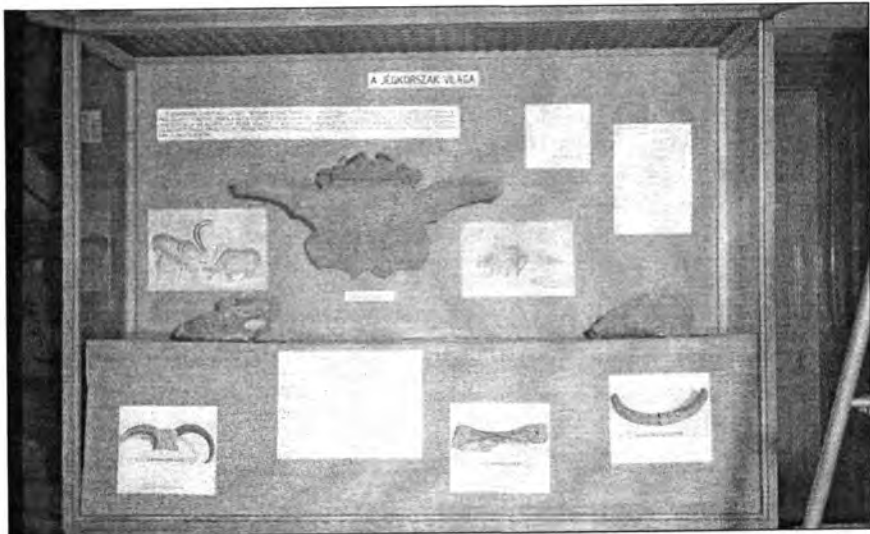
Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „Ragadozó kismemlősök”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A békák védelmében”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A Fehér-tó élete”.(A főcímet a „ritka” kifejezés miatt megváltoztattuk)
Toppantó Istvánné felvétele 1974

Az 1974-ben készült vándorkiállítások: „A jégkorszak világa”.
Toppantó Istvánné felvétele 1974

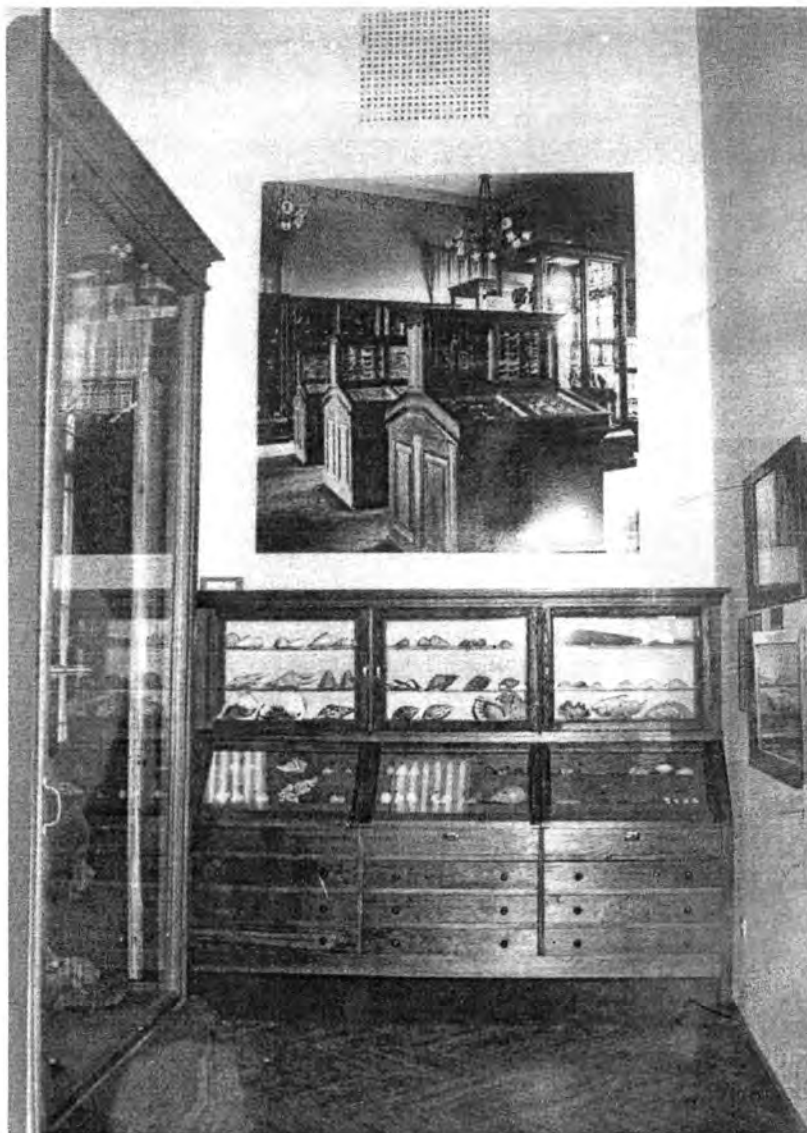
„Afrika egy magyar szücsmester, Gajdács Mátyás szemével” c. időszaki kiállítás
Szeged, Képtár 1985.

Toppantó Istvánné felvétele 1985

„A Csongrád megyei múzeumok dél-amerikai kincseiből” c. időszaki kiállítás
Szeged, Képtár 1987.

Toppantó Istvánné 1987

A „Raktárunk kincsei” c időszak kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum 1989.
Puhatestű gyűjtemény és az egykori raktár fotója.
Antal Tamás felvétele 1989

A „Raktárunk kincsei” c időszaki kiállítás. Szeged, Móra Ferenc Múzeum 1989.
Emlősök és madarak a XX. század elejéről.
Antal Tamás felvétele 1989

III. fejezet

Múzeum és természetvédelem

"Tűrhetjük-e hallgatagon, hogy bizonytalan gazdasági érdekből, romboló dühtől vezényelve, vagy vétkes könnyelműség miatt örökre és pótolhatatlanul eltűnjenek olyan értékes természeti alkotások, eredeti szépségek, nagy értékű ritkaságok, amelyek soha többé újra létre nem hozhatók?"

Földváry Miksa (1928)

Alapelvek

A múzeumi preparátumok, mint azt a raktárkiállításokkal kapcsolatban már említettük, semmiképp sem az öncélú felhalmozás kellékei. Nyilvánvaló, hogy épelméjű ember nem lát neki ezerszámra szarvasbogarat, katicabogarat, vagy bármilyen más rovarat gyilkolászni. Nem szedi ki évről-évre az utolsó egy-két tő védett növényt, ahogyan az Kiss Tamás (1980) vitairatában szerepel. Ilyet legfőbb kereskedelmi célból tesznek néhányan, de azok nem múzeumi dolgozók és amatőr kutatóknak sem nevezhetők. Munkánk behatárolt törvényi keretek között folyik, és nem történt ez másként a múltban sem.

A megváltozott jogi környezet hatására már az 1960-as években (nagyon helyesen) a legtöbb gerinces csoportnál az "élve határozás" gyakorlata került előtérbe. A közgyűjtemények számára (reményeink szerint mindörökre) véget ért a puskára és mindenféle egyéb ölöszerkentyűkre épülő madár- és emlősgyűjtés.

Az új viszonyok mélyreható módszertani változtatásokat igényeltek. Az áttérés gyors és teljes körű volt, de korántsem zökkenőmentes. Kiváltképp a madártani megfigyeléseknél dimenzionálódott túl a szubjektum, ami jól körvonalazható (és a pontatlan közlések tömkelegén tetten érhető) hibaforrást jelentett. Ezzel magyarázható az a felelevenített etikai szabály, hogy faunisztikai ritkaságok felbukkanásakor a megfigyelőn kívül 2 hitelesítőnek is meg kell bizonyosodnia az adat igazságtartamáról. Ugyanezt a célt szolgálta a későbbiekben az ún. „madárgyűrűzői vizgák” kötelezővé tétele.

Szerencsére sokan felismerték, hogy egy állatot, vagy növényt csak úgy lehet megmenteni, ha előbb azonosítják azt. Másképp fogalmazva, elmélyült taxonómiai ismeretek hiányában a természetet legfőbb szeretni lehet, védeni semmiképp.

Korrekt összehasonlító anyag nélkül, kizárólag könyvekből a gerinctelen fajok legnagyobb részét képtelenség meghatározni. Ha valaki felismeri a szarvasbogarat, vagy a hétpettyes katicát, az igen dicséretes dolog, ámde koránt sem következik belőle, hogy az illető minden más rovarfajt is hasonló könnyedséggel képes azonosítani. Számos esetben a külső bélyegek önmagukban nem elegendőek, mert biztosat csak az ivarszervek alapján tudunk mondani. Nagyobb mennyiségű preparátum átnézése nélkül egyetlen gerinctelen taxonnál sem érdemes (az esetek többségében nem is lehet) az alfajok kérdésében állást foglalni.

A madaraknál és az emlősöknél nem ritkán valamely dermoplasztika az egyetlen elfogadható bizonyíték az adott faj hajdani előfordulására.

Ilyen például az 1963-as, hírhedt Luca napi vihar által Hódmezővásárhely környékére sodort lunda (*Fratercula arctica*), mely jelenleg a szegedi Móra Ferenc Múzeumban található.

A preparátumok elvileg éppúgy részei természeti nemzeti kincsünknek, mint az élő állatok. Forintban kifejezett eszmei értékük is megegyező. Ezért, ha valamely ritkább madár, vagy emlős kadávere még archiválható állapotban kerül hozzánk (erkölcsi) kötelességünk (lenne) azt az utókor számára megőrizni. Különben a bizonyító példány elveszik a tudomány számára, és erősen kétséges, találunk-e helyette valaha másikat.

Jó néhány térségben – köztük Csongrád megyében is – újszerű jelenség figyelhető meg. A nagyobb közgyűjteményekben tárolt, fokozottan védett madarak dermoplasztikáinak összesített természeti értéke fajokra kivetítve meghaladhatja, az ott fészkelő (recens) állomány éves mutatóit. Megállapításunk főleg az egyre ritkuló csúcsragadozókra, tehát a vágómadarakra (*Accipitriformes*) és a sólyomalkatúakra (*Falconiformes*) vonatkozik. A szomorú adatok tükrében, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy gyűjteményeink alaposan felértékelődtek. Ez a tény különleges felelősséget ró mind a múzeumok természettudományos szakembereire, mind az intézmények fenntartóira.

Nyugat-Európa legtöbb országában a múzeumi természettudományos szakág a (hivatalos) természetvédelem egyfajta háttérintézményének számít, melyet minden tőlük telhető eszközzel támogatnak. Nálunk egyelőre a párhuzamos kapacitások kiépítése a módi. Hosszabb távon egyáltalán nem biztos, hogy ez utóbbi a célravezető megoldás.

Tartós érdekközösség csak annak – a formális logikán alapuló – ténynek a felismerését követően jöhet(ne) létre, hogy az élővilágot nem a muzeológusoktól (tágabb értelemben véve a kutatóktól), hanem a többé-kevésbé tudatos természetkárosítóktól kell féltetni.

A művelődésügyi miniszter 2/1965/I.8./MM. sz. rendeletének 4.§-a a régészeti emlékekhez hasonló (tehát törvényben rögzített) bejelentési kötelezettséget írt elő a természettudományos anyagra is. Sajnos ezt a jogszabályt (bár soha nem volt aktuálisabb, mint napjainkban) időközben hatályon kívül helyezték. Amennyiben szempontnak tartjuk természeti örökségünk tárgyiasult kincseinek a megőrzését az

unokáink számára, úgy e joghézagot a lehető legrövidebb időn belül meg kell szüntetni.

A jelenlegi szabályozás (a kulturális örökség védelmével foglalkozó 1997. évi CXL. törvény) gyakorlatilag minden megkötés nélkül a természetvédelmi törvény hatályossága alá rendeli szakágunkat. Ha a törvényeket betű szerint betartjuk (márpedig ezeket azért hozták), akkor elvileg az őziken, a vaddisznón, a fácánon és a burgonyabogáron kívül, nem sok mindennel gyarapíthatjuk kulturális javainkat. (Néhányan – vélhetően – még ezt is túlzott engedékenységgnek tartják.) A kiskaput az engedélyek jelentik, melyeket a gerinces állatok és a növények vonatkozásában (a racionalitás keretein belül) csak helyeselni tudunk.

Ideje lenne végre (ismételten) alapelveként kimondani, hogy természeti kincseink in situ védelme a természetvédelem, ex situ oltalmazása és megőrzése a múzeumi hálózat feladata. Másképp fogalmazva: logikusnak tűnne, ha a nemzeti vagyunkat alkotó tárgyakat, tárgyként kezelnék, és valamennyi ezzel kapcsolatos rendelkezési jogot átadnának a területileg illetékes (állami, vagy önkormányzati) múzeumoknak. (Maga a tárgy az állam tulajdona maradna, kizárólag a vagyongazdálkodás joga illetné meg a fenntartó önkormányzatokat.) Ezt a lépést előbb–utóbb akkor is meg kellene tenni, ha az a hatályos törvények módosításával járna.

A hőskor és tapasztalatai (1879–1948)

A hazai természetvédelem és a természettudományos muzeológia hőskora időben megegyezik, ami esetenként a személyekről is elmondható. Gondoljunk például Herman Ottónak, saját korát majd egy teljes évszázaddal megelőző életművére. A sokrétű ismeretekkel rendelkező tudós igazán közelről ismerhette a szóban forgó szakterületeket, hiszen aktív művelője volt mindkettőnek.

Ahhoz, hogy az összefüggéseket jobban megértsük elkel némi pontosítás. A természetvédelem az 1800-as évek végén még a szó legnemesebb értelmében a természet szolgálatát jelentette. Ekkor még nem létezett az a törvényekkel körülbástyázott, hierarchikus apparátus, amely – szinte törvényszerűen – minden kezdeményezésre ráépül, hogy később a saját képére formázza azt.

A területi védettség irányába tett első lépések, és a korszerű erdőgazdálkodás arnyoldalai

A területvédelem előfutárának tekintett I. magyar erdőtörvény lehetőséget biztosított természeti értékeink egy körülhatárolt csoportjának a megóvására. Lényeges elemnek tekinthető a véderdő kategória bevezetése is.

A különben kitűnő szakmai színvonalú törvény legfőbb hibája az, hogy a hatályossága alá tartozó területeken túlzottan pragmatikusan kezelte a kitermelést.

Megjelenését követően rövid időn belül széltében elterjedt a tarvágásos, meszterseges felújítású gazdálkodás. Ezt a technológiát az 1898. évi XIX. tc. a volt úrbéresek erdőbirtokaira, a közbirtokossági, valamint a községi erdőkre is kiterjesztette. E két rendelet mellékhatásaként Kaán Károly (1920, 1923) szerint a tarvágásos rendszer Európa egyik nemzetének erdőgazdálkodásában sem jutott olyan általános érvényre, mint Magyarországon.

Az említett törvények természetvédelmi vonatkozásait akkor érthetjük meg igazán, ha figyelembe vesszük, hogy az üzemtervek (immár több, mint 100 eszten-deje) vágásfordulóikkal behatárolják valamennyi idős fában fejlődő rovar létfeltételeit. Tágabb értelemben véve ugyanez mondható valamennyi fakorhadékban élő, vagy áttelelő gerinctelen állatról, valamint a lebontási lánc egyéb résztvevőiről (pl. a mikroorganizmusokról).

Ha egy láncolatot sikerül alaposan „legyöngíteni”, az visszahat a teljes biotópra. A folytonosan újratelepített állományokban a faanyag lebomlása szemmel láthatóan gátolt. A jelenség és okok tanulmányozása a jövő erdészeti kutatásainak egyik slágertémája lehet.

Az idősebb erdők élővilága, még eltérő társulások esetén is, sok szempontból hasonló egymáshoz. A monoton fajösszetételű ültetvények kivételével a vágás-érettség eléréséig egyenes arányban növekszik a gazdasági és természeti érték. Túltartott állományok esetében ezek egyre inkább fordítottan aránylanak egymáshoz. A gazdasági érték csökken, a természeti nő. A csúcscsáradt, lábbon halódó idős fákban sok rovar telepszik meg és könnyebb a természetes fészekedők elkészítése is. Számos emlős és madárfaj kizárólag ilyen környezetben fordul elő.

Az egyedi védettség jelentőségének felismerése a XX. század első éveiben

A természetvédelem másik fő vonulata az egyedi védelem. A Herman Ottó által kiharcolt (1901–es 24,655/VII.1. sz. és az 1906–os 55,326/I–A. 1. sz.) földművelésügyi miniszteri rendeletek jóval hatékonyabbak és konkrétabbak voltak, mint a területvédelem botladozásai. Mai szóhasználattal élve 132 madár- és 30 emlősfaj nyert területen kívüli védelmet (került a tilalmi listára). Szavaink bizonyságául érdemes idézni Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 1901–es körrendeletéből:

2.§ "Aki az 1. §-ban felsorolt emlős állatokat és madarakat pusztítja, a madarak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza, az.....100/száz/ koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntethető."

9.§ "Jelen rendeletem valamennyi községben a szokásos módon kihirdetendő, annak határozmányaira a mezőöri személyzet külön kioktatandó s a határozmányok megtartásának ellenőrzésére az erdőöri és útfenntartási személyzetnek is kötelességévé teendő."

Újabb jelentős mérföldkönek számított az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és vadvizekről. Itt már külön fejezet foglalkozik a természetvédelemmel. A törvény végrehajtási utasítása 1938-ban jelent meg. Élve a határozat adta lehetőségekkel 1939-ben megindultak az országos jelentőségű védetté nyilvánítások. Ezek hatalmas pozitívuma, hogy jónéhány, különben pusztulásra ítélt élőhelyet sikerült az utolsó pillanatokban megmenteni. Közös hibaként az egyoldalú erdész-

természetbarát szemlélet róható fel. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy a kezdeti területvédelem, a növényvilágon kívül, kizárólag a madár- és az emlősfaunára épült.

A tudományos igényű flóra- és faunakutatás kezdetei

Az 1800-as évek második felében megkezdődött a korszerűnek tekinthető fauna- és flórakutatás. A gerinctelen taxonoknál még a XX. század első évtizedeiben is a közlésre esett a hangsúly. Mindenki minden adatot publikált, melyek felhalmozódva, egy idő után minőségi változáshoz vezettek. A XIX. század végére kibontakozó faunakép meglehetősen azonban még meglehetősen mozaikszerű, és minden rész tanulmány ellenére óriási területek maradtak fehér foltnak.

A továbblépés igénye megkövetelte az eredmények összegzését. Ezt a célt szolgálta az eredetileg a Millenniumra szánt, de végül csak 1918-ra elkészült *Fauna Regni Hungariae* kötet (Paszlavszy – szerk. – 1918). Az első szisztematikus igényű hazai faunamű iránti fokozott igényeket jelzi az ízeltlábúak (Arthropoda) fejezet 1900-as, előzetes kiadása (Paszlavszy – szerk. – 1900).

A feladat a kisebb fajszámú gerinces taxonoknál egyszerűbbnek látszott, de az élet rácsáfoltt erre a feltételezésre. Herman Ottó és tanítványai rendkívül igényesen, teljességre törekedve végezték a munkájukat, ehhez pedig idő kellett.

Az útkeresés évei (1948–1973)

Az első közös munka

1945 után a politikai–gazdasági viszonyok alaposan megváltoztak. Az évtized végére mind a természetvédelmi, mind a természettudományos múzeumi vonalon kialakult egyfajta bizonyítási kényszer. Így kerülhetett sor arra az egymásra találásra, amely a későbbi korok számára is példaértékű lehet.

Célként az egykori tiszántúli lápok talán legutolsó gyöngyszemének, Bátorligetnek a minél teljesebb florisztikai és faunisztikai felmérését tűzték ki maguk elé.

Az előzményekről Székessy Vilmos (1953) az alábbiakat vetette papírra:

„A Természetvédelmi Tanács kezdeményezésére és részben anyagi támogatásával az Országos Természettudományi Múzeum Állattára ezért 1948-ban elhatározta, hogy a bátorligeti pusztuló lápok és erdők faunáját a lehetőségekhez képest begyűjti és ezáltal Bátorliget élettörténeti szempontból érdekes lápterületének állatvilágát legalább dokumentációként megőrzi és megmenti az utókor számára.”

A nagyszabású munkálatok koordinátora a Természetvédelmi Tanács részéről Tildy Zoltán főtitkár volt, az Országos Természettudományi Múzeum Állattárát Tasnádi Kubacska András főigazgató képviselte. A zömmel 1948–49-ben folyta-

tott gyűjtésekben, majd az ezt követő feldolgozásban gyakorlatilag az Állattár teljes szakembergárdája részt vett. Néhány taxon esetében külső munkatársak segítségére is számíthattak. A rákfaunát (Crustacea) például a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola későbbi professzora, Megyeri János dolgozta fel. A növénytani rész Sóó Rezső irányításával készült (Székessy 1953).

A Székessy Vilmos szerkesztésében 1953-ban megjelent kötet (Székessy–szerk– 1953) rendkívül magasra állította a mércét a későbbi területfelmérések kutatói számára.

A bekövetkezett változások regisztrálása érdekében, közel 40 évvel később, a felméréseket megismételték. Az MTM munkatársai és a külsősök a hagyományokhoz méltó összegezést készítettek (Mahunka – ed.– 1991).

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1961. évi 18. sz. törvényerejű rendelet újból biztosította az egyedi védelem lehetőségét (2.§ b pontja), amely a századelőn egyszer már létezett, de időközben szép csendben megfeledkeztek róla. A védelmi megfontolások is nagyon hasonlóak:

„A természetvédelem tárgyai azok a vadon tenyésző állatok, amelyek hasznosságuk, vagy különlegességük miatt oltalomra érdemesek, vagy amelyeket kikapuztatás veszélye fenyeget;” (1961 évi 18. sz. tve. 2. § b pontja). A törvényerejű rendelet első végrehajtási utasítása (a 23/1962. Korm. sz. rendelet.), a második a 12/1971. (IV. 1.) Korm. sz. rendelet.

Bátorliget felmérését követően, a biztatóan indult közös munka hosszú ideig szünetelt. A muzeológusok visszatértek a taxonómiához, a természetvédelem energiáját saját szervezeti formáinak kialakítása kötötte le. (Lásd az 1961. évi 18. sz. törvényerejű rendelet „A természetvédelem szervezete” c. fejezetét.)

A szervezett együttműködés (1973–1995)

Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy 1973-ig az egyetlen múzeumi ember, aki távlatos természetvédelmi tervek kimunkálásán dolgozott, Kovács István Endre főigazgató-helyettes volt. Erőteljesen szorgalmazta a különféle területek és tájegyiségek természeti képe c. hosszú távú tudományos programok általánossá tételét. A Bakony, vagy a Mecsek és környéke természeti képe c. kutatás-sorozatot a szakmabeliek minden bizonnyal ismerik, míg ezek Békés- és Csongrád megyei megfelelőiről alig hallani. A szófukarság megyénk esetében még csak rendjén való, hiszen pénz és szakemberek híján képtelenség világraszóló eredményeket felmutatni, de Békés megyében meglehetősen intenzív felmérések folytak. Réthy Zsigmond rátermettségét dicséri, hogy 1980-ban, a SZAB Ökológiai- és Természetvédelmi Munkabizottságán keresztül, a Szabadkigyósi TK és a Körösvölgyi TT állapotfel-

mérésére sikerült célorientált kutatói gárdát összeverbuválnia³³⁸. A munkálatokban két kollégánk is részt vett; a közművelődési osztályt Csizmazia György, a néprajziti Gaskó Béla képviselte.

A felmérések eredményei hívták fel a figyelmet e tájegység egyedi természeti értékeire, így ezek a Körös Maros Nemzeti Park megalakulása irányába tett kezdő lépésnek tekinthetők.

A Békés megyei példánkhoz hasonlóan, ebben az időben (1970-es–80-as évek) a természettudományos muzeológusok országszerte derekasan kivették a részüket a különféle tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek feltérképezéséből, továbbá a védettségi javaslatok elkészítéséből.

Bízást állíthatjuk, hogy számos nemzeti parkunk – legalább részben – a „természeti kép” kutatásoknak köszönheti a létét.

A természetvédelem iránti fokozott érdeklődést jelzi, hogy a VI. és a VII. öt-éves tervek³³⁹ természettudományos (múzeumi) főtémái közül néhány már kifejezetten e tárgykörbe tartozik. Lássuk melyek ezek:

„A VI. ötéves terv (1981–85) természettudományi főtémái:

- I./ Adatok a Kárpátmedence ásványtani és kőzettani feltáráshoz
- II./ A Kárpátmedence fosszilis gerinces és gerinctelen faunájának feltárása.
- III./ Taxonómiai kutatások virágos, virágtalan és fosszilis növényfajok populációin.
- IV./ Az ember természetes környezetét alkotó ökoszisztémák fajainak vizsgálata.
- V./ Magyarország állatvilága.
- VI./ Hazai állatok ökológiai kutatása.
- VII./ Idegen földrészek állatvilágának szisztematikai vizsgálata.
- VIII./ Az etnogenezis embertani problémái.

VII. ötéves terv (1986–90) természettudományi főtémái

- I./ Magyarország ásványtani és kőzettani kutatási.
- II./ Magyarország fosszilis flórájának kutatása.
- III./ Magyarország fosszilis faunájának kutatása.
- IV. Taxonómiai, florisztikai kutatások virágos és virágtalan növényeken.
- V./ Magyarország állatvilágának taxonómiai, szisztematikai, zoogeográfiai és ökológiai kutatása.
- VI. Természet és környezetvédelmi szempontból fontos területek élővilágának ökológiai kutatása.
- VII./ Idegen földrészek állatvilágának taxonómiai, szisztematikai és állatföldrajzi kutatása.
- VIII./ Az etnogenezis embertani problémái.
- IX./ Tudománytörténeti kutatások.”

³³⁸ Kutatási témák a Békés megye természeti képe program keretében 1980 folyamán

–in.: MFM Adattára isz.: –

(Békés M. Múz. Ig. isz.: 40/23/1980)

³³⁹ Az 1985. évi szakfelügyeleti jelentéshez csatoltan kaptuk

Mielőtt közös dolgainkra rátérnénk, vizsgáljuk meg a jogi környezetet. A külföldi szabályozók elemzése önálló kötetet tenne ki, így csak azokra a rendelkezésekre térünk ki, melyek alapvetően befolyásolták tevékenységünket.

A Magyar Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány 12/1971. (IV. 1.) Korm. sz. rendelete az 1961. évi 18. sz. tve. továbbgondolása. Ez a törvény erejénél fogva (ex lege) védetté tette Magyarország valamennyi madarát (9. §). Mielőtt valaki azt mondaná, na végre, hivatkoznunk kell a 2. sz. mellékletre, amely a kivételeket tartalmazza. Ebből többek között megtudhatjuk, hogy:

„a héja, a karvaly és a barna rétihéja a szárnyasvad és baromfitenyésztő telepeken elejthető.” (3/c).

„A természetvédelem népszerűsítése érdekében” a 20.§ szorgalmazza, hogy az oktatás keretein belül évente rendezzék meg a madarak és fák napját.

Nagyon lényeges momentum még, hogy a hazai jogalkotók ekkor vezették be a Nemzeti Park fogalmát.

1982. július 1-én három meghatározó jelentőségű természetvédelmi rendelkezés lépett hatályba. Ezek a következők:

1./ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1982. évi 4. sz. törvényerejű rendelete a természetvédelemről.

2./ A Minisztertanács 8/1982/III.15./sz. rendelete a természetvédelemről szóló 1982. évi 4. sz. törvényerejű rendelet végrehajtásáról.

3./ Az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal elnökének 1/1892/III.15./ OKTH sz. rendelkezése a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről.

Az egymáshoz szervesen kapcsolódó rendelkezések a kitűzött célok körvonalazásán túl a megvalósítás szabályozóit is tartalmazták.

A védett gerinctelen állatok pénzben kifejezett (eszmei) értékét az 1982. VII. 1-én hatályba lépett 1/1982/III.15/OKTH sz. rendelkezés 2. melléklete tartalmazza. A felsorolás szerint: „A védett gerinctelen állatok száma összesen 154 faj.” Ezzel szemben a listán ténylegesen három osztálynak, a csigáknak (Gastropoda), a rákoknak (Crustacea) és a rovaroknak (Insecta) 153 faja szerepel.

Móczár László (1982), majd később Medvegy Mihály (1983) cikkében felvetődik az a gondolat, hogy rovarok esetében célszerűbb lenne az élőhelyet (biotópot) védeni. Mindketten óvatosan fogalmaznak, kerülnek az élőhely és az egyedi védelem szembeállítását. Móczár László (1982), mint vérbeli múzeumi ember, egyben kiigazította a teljesen összekevert nomenklaturát is. A már–már humoros bakik arra utalnak, hogy ezt a törvényt sem zoológusok alkották, hanem „termé-

szetkedelő” hivatalnokok. A megváltozott jogi környezet nem egyértelműen örömteli hatásaira Gaskó Béla (1982/a, 1983, 1984) az elsők között hívta fel a természettudományos muzeológusok figyelmét.

1993-ban a védett rovarrendek száma és a fajlista alaposan kibővült (lásd a 12/1993. (III.30.) KTM rendeletet). Sajnos a jegyzékben néhány durva gépelési hiba is benne maradt. Így a fokozottan védett állatok címszó alatt (3. sz. melléklet) a fokozottan védett növények felsorolása olvasható.

Az alföldi virágincér (*Vadonia steveni* Sperk 1835) latin neveként (tévesen) a *Leptura arcuata* szerepel. A közzétett védelmi listán a *Leptura arcuata* később ismét felbukkan, mint magyar név nélküli védett Cerambycida.

A faunajegyzék összeállítói szakítottak azzal a korábbi hagyománnyal is, miszerint minden védett állatnak magyar nevet kell kapnia. Ezek az elnevezések, bár mesterségesek és esetenként nem túlzottan találóak, mégis a hivatásos természetvédelmi szakemberek számára nélkülözhetetlen támpontot jelenthetnek. Nem véletlenül kapcsolódik az első állathatározó elkészítésének időszaka (Móczár 1950) a magyar nyelvű taxonómiai nomenklátúra megújításához.

Míg az 1982. évi jogszabályok a területen kívüli (egyedi) védelmet élvező fajok (és taxonok) számát bővítették, addig az 1996. évi LIII. törvény a területi védelmet helyezte új alapokra. A (végre) igényesen megszövegezett jogszabály alkotói két fontos új kategóriát vezettek be: a törvény által országos védettséget élvező (ex lege) területeket és a természeti területeket.

1973-ban létrehozzák az ország első nemzeti parkját, a Hortobágyi Nemzeti Parkot. Ezt 1975-ben a Kiskunsági Nemzeti Park, majd 1976-ban a Bükk Nemzeti Park megalakítása követte. A kezdeti lendület nem torpant meg, amire a jelenlegi (2000. évi) 9 nemzeti parkunk az ékes bizonyíték.

A természetvédelem eme extenzív szakaszában, a gerinctelen fauna szempontjából Magyarország több, mint kétharmada terra incognitának számított. Különösen a fővárostól távolabb eső, fajszegényebb alföldi területek kutatottsági foka volt kritikusan alacsony. (A könnyebben határozható gerinces fajoknál és a virágos növényeknél, ennél azért lényegesen kedvezőbb a helyzet.)

Az információhiányon legalább a nemzeti parkok esetében változtatni kellett. Érdemleges megoldást ezúttal is, csak a két fél összefogásától lehetett remélni.

Az első két nemzeti park sajátos pusztai ökoszisztémáinak tanulmányozása egyedülálló lehetőségeket kínált a hazai és a külföldi szakemberek számára. Létrejött egyfajta érdekközösségen alapuló egymásrautaltság a felméréseket szorgalmazó OKTH, és a munkálatokat koordináló MTM között.

Az együttműködést elviekben kiterjesztették a többi nemzeti parkra is. Az állapotfelmérések ütemezése ettől kezdve már „csak” az igényektől, az anyagiaktól, a szakember ellátottságtól és a kutatások időigényétől függött.

A legújabb idők kihívásai 1995–

1990 után mind erőteljesebben bontakozik ki egy új típusú fauna és flóra-kutatás. Ezekben az MTM szerepét egyéb, rendszerint a felsőoktatáshoz, vagy valamilyen országos hatáskörű szakmai egyesülethez kötődő, tudományos központok vették át.

Közös jellemzőjük az, hogy professzionista módon aknázzák ki a pályázatok nyújtotta lehetőségeket, és alaposan megszervezik az adatszolgáltatást.

A botanikusok első lépésként, az ország valamennyi elérhető hivatásos és amatőr szakemberének a bevonásával, létre kívántak hozni egy teljesség igényével fellépő hazai adatbankot. Kezeléséhez megalkották az alapvető kategória–rendszert (Horváth–Dobolyi–Morschhauser–Lökös–Karas–Szerdahelyi – szerk. – 1995). Alaposan nekilendültek az évtizedek óta halódó florisztikai felmérések (Farkas – szerk. – 1999). Egységesítették a társulások nomenklatúráját, miközben tartalmi korszerűsítéseket is végeztek (Borhidi–Sánta – szerk. – 1999).

Ez a széles bázisra építkező, mindamelllett kökeményen központosított kutatási rendszer egyáltalán nem, vagy legfőbb néhány ott dolgozó személy bevonásáig kötődik az MTM–hez.

Hasonló mechanizmust figyelhetünk meg a gerinces állatok feltérképezése terén is, azzal a különbséggel, hogy itt a nagyobb rendszertani egységek (halak, két-éltűek és hüllők, madarak, emlősök) vizsgálatát eltérő központok irányítják.

A KMNP területén folytatott állapotfelmérések bebizonyították, hogy a gerinctelen állatcsoportok egyre nagyobb hányadára szintén lehet találni a múzeumi hálózathoz semmilyen formában sem kötődő, „független” specialistákat (lásd Kalivoda – szerk. 1998, 1999 –).

A nemzeti parkokon kívül főhatóságuk, a 4 évenként változó nevű minisztérium is a vázolt trendet támogatja. A pénzek leosztásával pedig, mint tudjuk, már a kezdet kezdetén minden eldőlt.

A vidéki kisgyűjtemények számára egyetlen járható út marad, csatlakozni ahhoz a programhoz, ahol egyáltalán igényt tartanak a részvételükre. Az MTM helyzete mindössze annyival kedvezőbb, hogy szakembereik fajismerete nélkül, a gerinctelen állatok jelentős hányada egyszerűen nem kutatható. Természetesen az ilyen csoportokat akár ki is lehet hagyni a vizsgálatok tárgyköréből, de ezzel alaposan beszűkül az adatbázis. Bár erről egyre gyakrabban feledkezünk meg, a biológiai sokféleség megismerése kizárólag a széles spektrumú faunajegyzék birtokában lehetséges.

Az alapot jelentő faunisztikai felmérések után, törvényszerűen az ökológiai–etológiai kutatások kerülnek előtérbe. Immár nem arra keresik a választ, milyen állatok élnek az adott élőhelyeken. Azt szeretnék megtudni, hogy miért pont azok, és miért épp ott. A feladat jellegéből adódóan ekkor válik szükségessé a szakemberváltás, hiszen a taxonómusok (néhány kivételtől eltekintve) nem ökológusok.

Intézményünk munkatársai és a természet védelme

Lakatos Károly és a „zöld gondolatok”

Szeged Herman Ottójának, Lakatos Károlynak gondolatvilága és hozzáállása az élet dolgaihoz (leszámítva olthatatlan vadászszenvédélyét) rendkívül közel állt a mai zöldkéhez. Abban a korban élt és alkotott városunkban, amikor a régiek még –ha máshogy nem, hát felmenőik történeteiből– viszonylag pontos ismeretekkel rendelkeztek a szabályozás előtti időkről. A gátrendszer felkubikolása után a mentett oldali területek gyorsan kiszáradtak, de az alacsonyabb térszintű helyeken (amilyen pl. a Tápai-rét) létezett egy nem túl hosszú átmeneti időszak. Az egyre apróbb foltokra szakadó nádasok, gyékényesek és mocsárrétek, az olyan éles szemű megfigyelő számára, mint Lakatos Károly, sokat elárultak a közelmúltról.

Az alábbi (Lakatos 1898) idézet a szabályozásokat követő időszakra vonatkozik.

„Tehát a birtokok szaporodása – legyünk őszinték – csak az ügyis elég vastag hájat hizlalta még vastagabbra – s a szegényebb nép még szegényebb lett. Nekik alig jutott valamicske az áldásból, de annál több „ártérfejlesztési”, »vizmentesítési« és a jó Isten a megmondhatója, még mily című költség meg adó, mely a tehetősebbet is immáron agyonnyomással fenyegeti.”

Nézeteivel nem állt egyedül. Néhány évtizeddel korábban Okruczky Aurél (1964/a) még nála is sarkosabban fogalmazott.

Arra a kérdésre, hogy hol kezdődik a természetvédelem többféle válasz adható. Ha eltekintünk a szervezeti formák kiépítésétől, továbbá a törvényi háttér megteremtésétől, akkor az első lépés a megismerés. Mint arról már szóltunk, a nagy szintézisek számtalan apró cikkecskéből állnak össze. Alapfokon nélkülözhetetlenek a fauna- és flóraadatok, melyek birtokában, egy idő után, a rejtett összefüggések is egyre jobban kirajzolódnak.

Lakatos Károly elsőként fedezte fel a Fehér-tó különleges madártani jellentőségét. Erről a ”Vadászati és madarászati emlékeimből” c. könyvében (Lakatos 1891) a következők olvashatók:

„Az élet itt csak idényszerű, máskor lappangó, de mindig bizonyos idegenyszerű, szokatlan jelleget mutat, kicsiben a tengerpartok madáréletére emlékeztetve. Sohasem viseli magán a háziasság, a játszi kedélyesség nyilvánulásának aranyos zománczát.

Tavaszszal, ősszel van csak rövid időre élénkség. Akkor hasonlít e tóvilág egy világváros nagy vendégfogadóházhoz, hol a sok jövő–menő útas szinte egymás kezébe adja a kilincset.

Úgy van itt is. Mert a Fehértó nem egyéb egy nagy madár–vendégfogadónál, melyen milliónyi vízi szárnyasnak vezet át vándorútja rövid időre tavaszi fuvalomkor, meg midőn a már sorvadó virány fölé halotti pártát kezdenek szőni a „bikanyál” szálongó ezüstszájai.”

Puskával védhető természet

Hazánk természettudományos felfedezése a vadászatokkal és az utazásokkal kezdődött. Nem meglepő tehát, hogy szűkebb pátriánk első hiteles faunisztikai adatait Bél Mátyás (1732) „Csongrád megye leírása” című munkája tartalmazza.

Sem a szerző, sem a felméréseket végző munkatársa nem volt az állattanban különösképpen járatos (Paszlavszky 1918). Ennek tudható be, hogy elég gyakran hagyatkoznak a vadászok és halászok elbeszéléseire. Az állatok jelentős hányadánál egy vagy több genussal átfedhető "vadász taxonokkal" kategorizál (például gémekek, ludak, récék, szalonkák). A megközelítési módszer minden pontatlansága ellenére optimálisnak tekinthető. Az adott korban (1700-as évek eleje) a vidéket jól ismerő lápi emberek tudománya sokkal hitelesebb volt, mint a hazai szakkönyveké. Elég csupán a meseszerű fordulatokban bővelkedő, 1702-ben megjelent Miskolczy Gáspár-féle "Egy Jeles Vadkert"-re gondolni.

Az állatok azonosítását megkönnyíti, hogy az „Országleírás” latin nyelven készült. A népi elnevezéseket lényegesen nehezebb lenne megfejteni.

Szeged közjegyzője, Okruczky Aurél szenvedélyes vadásznak számított. 1864-ben cikksorozatban összegezte addigi tapasztalatait, sorra véve a környék vadászati jelentős területeit (Okruczky 1864/a, 1864/b, 1864/c, 1864/d, 1864/e, 1864/f, 1864/g). Faunajegyzéke valamennyi vadászható emlős- és madárfajra kiterjed. Megfigyelései kiállták az idők próbáját.

A XIX. század végén, az élővilág megismerésének újabb, jelentős mérföldköve volt, a tudományos igényű ornitológiai vizsgálatok megindulása. Szegeden ez két neves (amatőr)vadász nevéhez köthető, Lakatos Károlyéhoz és Zsótér Lászlóéhoz (Gaskó 1999/a).

A közös gyökerek ellenére a természetvédelem és a vadgazdálkodás érdekei egyre gyorsuló ütemben távolodnak egymástól. Az ellentét korántsem antagonisztikus, de a két szemléletmód közelítése embert próbáló feladat. Keveseknek adatik meg, hogy gyűjtőszendélyüket leküzdve eljussanak a tudományos igényű megfigyelésekig. Ehhez a nem mindennapi „kisebbséghez” tartozott néhai munkatársunk, Beretz Péter is.

Kirándulásairól kezdettől fogva pontos kimutatást vezetett, amit 5, beraasztott szövegblokkokkal tűzdelt, sűrű sorokkal teleírt füzet tanúsít. Az elsőt 1930-tól 1948-ig³⁴⁰ vezette, a másodikat 1948-tól 1952-ig. A harmadik az 1952

³⁴⁰ Beretz, P. /1930–1948/: Vadászati naplóm. I. – Kézirat Szeged.

és 1960 közötti történéseket részletezi, a negyedikben az 1960–tól 1970–ig tartó esztendők adatai találhatóak. A záró kötet időspektruma 1960–tól 1973–ig terjed. A legelső bejegyzés dátuma 1930 augusztus (a nap nincs megjelölve), az utolsóé 1973. 05. 07.³⁴¹

A kezdő kötet címlapjára, melyet 1930–ban „In nomine dei” (Isten nevében) fohással indított, a „Vadászati naplóm” felirat került. A korai bejegyzések vérbeli vadászembert sejtetnek. Külön fejléct kapott a nyúl, a fácán és a fogoly, a többi zsákmányt egyszerűen a „Vegyes” címszó alatt tárgyalta. Az utóbbiak kizárólag kedvtelésből, vagy dűvadként lőtt állatok voltak.

Ragadjunk ki ebből a csoportból 3, jellemzőnek tekinthető adatot:

„1930. 09. 27. Ferencszállás: 1 kacska, 1 örvösgalamb, 3 házigalamb
1931. 01. 03.1. Ferencszállás: 1 mátyásmadár, 1 macska, 1 varjú
1932. 09. 06. Ferencszállás: 2 gerle”

Tudományos megfontolásból végzett gyűjtésről tehát ekkor még szó sincs, Beretzk Péter ekkor még az esztendőket is vadászévekben számolta (pl. 1931–1932. vadászév).

Tekintsünk bele az 1930 augusztusától az 1932. év december 31–ig tartó időszak adatsorába.

Év	Nyúl /db/	Fácán /db/	Fogoly /db/	Vegyes /db/
1930	30	12	93	46
1931	135	12	93	46
1932	78	12	99	78

A vadászatok helyszínei az alábbiak voltak:

	1930	1931	1932
Ferencszállás	15	18	15
Szegvár		1	
Deszk		1	
Klárafalva		16	10
Órhalom		1	1
Nagyfekete			1
Bodom			1
Halastó			2
Tanya			1
Alsótanya			1

–in.: MFM Adattára Ltsz.: –

³⁴¹ Beretzk Péter /1930–1973/: Vadászati és megfigyelési naplók. 1–5. – Kézirat Szeged.

Nem szeretnénk elkeseríteni azokat, akik 1932-re datálták a Fehér-tó védettséget, de kissé előreszaladtak az időben. Leszámítva az Algyői főcsatornától délre eső tóegységek beüzemelését, a kérdéses esztendőben a vidék élte a maga megszokott életét. Bár a természetátalakítás megkezdődött, egyelőre senki sem akadt, aki a madárrezervátum gondolatát felvesse. Ha a Halastó a Fehér-tóval azonosítható, akkor Beretzk Péter mindösszesen 2 alkalommal látogatta meg a területet.

A nagy áttörést az 1935-ös esztendő hozta. A korábbi fejléc a társak rovattal bővült. A feljegyzésekből tudjuk, hogy Gelei József a szegedi Ferencz József Tudományegyetem professzora már ekkor gyakran kijárt a Fehér-tóra. A vidék annyira megnyerte a tetszését, hogy a tavon egy madárvárta felállítását javasolta. Terve, amely minden bizonnyal Beretzk Péter elképzeléseit (is) tükrözte, végül anyagi fedezet híján nem valósult meg (Nagymihály 1937).

A naplóban a vadászoldalaknál lényegesen nagyobb terjedelmet kapnak a szintén újdonságnak számító észlelések. 1935 márciusától a helyszínek közül a Fehér-tó dominál.

Ebben az évben láttak napvilágot első írásai a Fehér-tóról (Jakab 1995). Köztudását egyértelműen jelzi, hogy valamennyi közleménye a Nimród Vadászságban jelent meg. A 6 cikk közül 3 a gojzerek (*Numenius sp.*) vadászásával foglalkozik.

1937. 05. 27-től a fejléc végképp elmarad. A vadászati napló átalakult a természetbúvár minden apró részletet rögzítő jegyzőkönyvévé.

Ezzel egy időben kezdte meg Beretzk Péter a madárgyűrzéseket. A Fehér-tó „madárszálló” jellege miatt, e módszer hamarosan központi szerephez jutott az állatföldrajzi kapcsolatrendszer tisztázásánál. Tekintsünk bele a kezdeti évek adataira³⁴².

Év	Gyűrzött példányok száma
1937	8
1938	19
1939	88

Az 1950-es évek közepétől fogva már valóságos kis kollektíva végezte ezt a komoly fajismeretet igénylő feladatot. Munkájuk nyomán az évi 1–2000 meggyűrzött példány egészen általánosnak mondható. (Csongor Győző szíves szóbeli közlése).

Csizmazia György mesélte, hogy Beretzk Péter tudománynépszerűsítő cikkeit többnyire közvetlenül a megfigyelések után vetette papírra, így azok a naplóban

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁴² Beretzk Péter /1937–1959/: Gyűrzési megfigyelések. I. –Kézirat Szeged.

–in.: MFM Adattára isz.: –

rögzített történések tovább gondolt változatainak foghatók fel. (Írásai valószínűleg ettől olyan élményszerűek.)

A „Nimród Vadászlap” és a „Magyar Vadász” házi szerzőjeként (ki tudja miért?) hitt egy ideában. Úgy vélte, a vadászok többsége, hozzá hasonlóan, természet szerető kultúrember. (Óvják a fészkeket, etetik a legyengült állatokat, csak arra lőnek, amit felismernek, és amire nincs vadászati tilalom, igyekeznek érvényesíteni a természetvédelem szempontjait stb.)

Olvassunk bele egy 1949-ből származó írásába (Beretzky 1949/a):

„Vadásztársaim! Ismerjék meg a madárvilágot. Menjünk közelebb az ég vándoraihoz. Mennyivel másképp fogjuk meglátni azokat. Csodálni és szeretni fogjuk őket, kik a Természet íratlan parancsainak maradéktalanul eleget tesznek és betöltik híven a Természetben a reájuk kirótt nehéz szerepüket.”

Választ kapunk arra kérdésre is, hogy milyen az igaz(án hipotetikus) vadász (Beretzky 1949/b):

„Az igaz vadász a természetet járva nemcsak a vadat keresi, hanem igyekszik a természet élővilágát megismerni és a természeti jelenségeknek magyarázatát keresni.”

Az örökzöldnek számító haszon-kár kérdéskörben az egyedüli elfogadható álláspontra helyezkedett, jelesül arra, hogy ezek emberközpontú kategóriák (Beretzky 1958). Aki egyszer ilyen „méltatlan” dolgokat állít, az képes „galádabb” megnyilvánulásokra is. Az őszi récehúzás kapcsán, 1958-ban közzétett felhívása (Beretzky 1958), kiváló példa erre.

„Most a madarásznak volna még néhány kérő szava a vadásztársakhoz. Hazánkon az északi, észak-keleti récék nagy tömege halad keresztül. ...Az ilyen mélyvizű élethez szokott récéknek a húsa sem élvezhető. ...Ajándékozzuk az ilyen ritkábban ejtett récéket a Nemzeti Múzeum Természettudományi Tárának, vagy a Madártani Intézetnek.”

Bár személyiségéből adódóan kedélyesen szemlélte a világ apróbb-nagyobb képtelenségeit, néha azért sikerült őt is meglepni. Ilyen eset történt 1943-ban, amikor egy vadászati rendelet szövegezésébe belejavított a nyomda ördöge. Ez önmagában nem lett volna gond, hiszen ilyesmi bárkivel és bármikor megeshet. Beretzky Péter (1943/d) azon háborodott fel, hogy a hibát egyetlen „szakember” sem észlelte.

„Ez a rendelet megjelent nemcsak a fővárosi újságokban, de az összes vidéki lapokban is. ...Egy embernek sem tűnt fel, hogy a szegedi újságok még szőrös kacsafajról is irtak. Az újságoknak küldött sokszorosított polgármesteri kiadvány a kékcőrű kacsát kékszőrűnek tette meg. ...de nem csalódom, ha feltételezem, hogy voltak vadászok, kik annyira nem ismerték a kacsafajokat, hogy még a szőrt is elhitték a kacsán. Elvégre, ha van „zergetoll”, miért ne lehessen kacsaszőr.”

1964-ben a Magyar Vadászban megjelent írásában (Beretzk 1964/b) sorra vette a madarakat veszélyeztető tényezőket. Ezek:

- 1./ Az élőhelyek felszámolása
- 2./ A gyűjtőszervenvedély (vadászat, tojás- és tollgyűjtés) okozta veszteségek
- 3./ A differenciálatlan dúvadirtás következményei

Az utóbbi ebben az időben kezdett katasztrofális méreteket ölteni. Beretzk Péter (1964/b) szavá tette a dolgot, ám a körülményekhez képest igyekezett óvatosan fogalmazni:

„Volt alkalmam illetékesekkel arról is tárgyalni, hogy mily akaratlan pusztulások következnek be a nem megfelelő időben végzett mérgezések során. Például az idei hosszú kegyetlen kiéhezhető télen raktak ki mérgeket kutyák és rókák ellen. Az eredmény: néhány elhullott prémes ragadozó, de annál több védett ragadozó madár, ölyvek, réti sas, de még kiéheztetett haszonvad, fácán, fogoly is csipegetett a sztrichnines húsból. Ne essünk túlzásba a dúvadirtási versenyben sem. Kellő madárismeret nélkül sok hasznos és védett ragadozómadár csőre, lába kerülhet be a versenylistába. Arra nem is igen mer gondolni az ember, hogy az elszámolásnál a szabálysértések áldozatai után is prémiumot fizessenek ki.”

Tették mindezt akkor, amikor egy „kiadott rendelet értelmében még a múzeumok sem fogadhatnak el lőtt védett madarat gyűjteményükbe.” (Beretzk 1964/b).

Az adományozást az 1961-ben jelent meg a Természetvédelemről szóló 18. sz. törvényerejű rendelet nehezítette (?) meg. Az élővilág védelme szempontjából érzékelhető előrelépést jelentő törvény, a többféle értelmezési lehetőség következtében, kezdetben némi zűrzavart okozott.

Szakágunk budapesti központja kissé megkésve, ám a helyzethez illő komolysággal reagált a változásokra. 1964 februárjában az MTM főigazgatója, Székessy Vilmos az alábbiak szerint tájékoztatja a tennivalókról Bálint Alajos Csongrád megyei múzeumigazgatót:

„...Kérem ezért Igazgató Elvtársat, hogy amennyiben a területéhez tartozó múzeumok valamelyikében természettudományi gyűjtemény volna és amennyiben azt védett állatok gyűjtésével óhajtának szaporítani, a megfelelő gyűjtési igazolvány érdekében hozzám fordulni szíveskedjék. Ebben az esetben kérem az illető múzeumi alkalmazott, illetőleg gyűjtő pontos személyi adatait velem közölni /név, születési hely, és idő, anyja neve, személyi igazolvány száma, foglalkozása, beosztás, és lakcím/ és egy nyilatkozatot csatolni, melyben Igazgató Elvtárs az illetőért teljes felelősséget vállal. Addig, ameddig az Országos Természetvédelmi Hivatal az illetőnek a gyűjtési igazolványt nem adta ki, kérem Igazgató Elvtársat a gyűjtéseket szüneteltetni szíveskedjék.” (idézi Gaskó 1993/a)

A megnehezedett feltételek ellenére, Beretzk Péter élete végéig hű maradt puskájához. Nála a természet védelme és a madarak szeretete elválaszthatatlanul összekapcsolódott a szó nemes értelmében vett sportvadászattal. Munkásságának ismeretében állíthatjuk, hogy a prioritások sohasem voltak kétségesek.

Napjainkban az ő, és a többi nagy zoológus–vadász tiszteletet parancsoló életművét használja fel a vadásztársadalom egynémely eltévelyedett báránkjára önigazolásra. Ezek a „gazdasági, jogi és ökológiai ismeretekkel egyaránt felvértezett szakemberek” abból indulnak ki, hogy minden bajra létezik gyógyír, mégpedig ugyanaz. Szinte korlátlanul beváltható receptjük lényege: „a vadállomány tervszerű gyéritésével vissza kell állítani a megbomlott ökológiai egyensúlyt”. Magyarán, ha egy területen túl sok fácánt, vadkácsát, őzet és vadgyesznót tenyésztünk, akkor ott előbb–utóbb bajok lesznek. Nincs más hátra, szaporán lövöldözni kell. Mivel a vonulásokkor (összettel és tavasszal) megsokasodnak a madarak, azok „felborítják a biotópok trofikus viszonyait”. (Lefordítva: sok madár, sokat eszik.) A megoldás: –lásd az előző esetet. Igaz a természetvédelmi törvény szőrözése folytán ma már csak a védtelen fajok jöhetnek számításba, de azért néhány (kamionnyi) hiba becsúszhatik hébe–hóba.

Ezzel az „ökológiai és ökonómiai számításokkal alátámasztott aktív populációdinamika regulációval” a puffogatók, saját állításuk szerint, a nagy elődök (Kittenberger Kálmántól Beretzk Péterig) hagyományait folytatják. (A vadász lobbikemény magja nem vész el, csak átalakul – többnyire előnytelenül –)

Az összemosisi kísérletek nemcsak képtelenek és felháborítóak, de igaztalanok is. A neves ornitológus éppen azért szervezett baráti köréből vadásztársaságot, hogy a nemkívánatos elemeket kiszorítsa a Fehér-tóról. Nehogy bárki is elfogultsággal vádolhasson, szólaltassuk meg az ügyben a legilletékesebbet, magát Beretzk Pétert.

„E napokban éppen 40 éve, hogy a Fehértó védettségével törődöm. 40 éve vontam ki a tavat anyagi rizikót vállalva a városi vadászbérletből, ahol a vadásztársaság részjegyeket árulva pusztította a madárvilágot.”³⁴³

Annak bizonyítására, hogy ez a citátum nem egy idős, beteg ember nosztalgizása a régi szép időkről, pillantsunk bele egy 1937-ből származó cikkbe (Beretzk 1937) is:

„Most, amidőn leültem annak a felkérésnek eleget tenni, hogy írjak valamit a szegedi vadászviszonyokról a Szegedi Naplónak, – eszembe jut annak az élelmes diáknak az esete, akinek az érettségén feladták azt, hogy beszéljen a mohácsi vészről, az akkori magyar közállapotokról. A diák erről a témáról alig tudott volna valamit mondani, belekezdett, feltalálta magát és ügyes fordulattal bekapcsolódott egy másik témába, ezt mondván hagyjuk e gyászos kort és térjünk át Mátyás viruló korára... Így vagyok én is. Belekezek a feladott lecke elvégzésébe, mert ugyis tudom, hogy akarva, nem akarva át fogok térni az ornitológiára. Hiszen az ornitológus is vadász (nem akarom mondani szerénytelenül, hogy ez azután csak igazán a vadász) az is puskával jár és hát a nyulat, a fácánt is meglövi, ha éppen be kell mutatni a lövéstudományát.”

Szántó Imre (1938) a kortárs hitelességével számolt be a madarászokból verbuválódott fehér-tavi vadásztársaság ténykedéséről:

„Szeged–Fehértón ma tizenhatan vadásznak összesen. Ezt a tizenhat jegyet is csak olyanok között osztják ki, akikről tudják, hogy nem „hústra mennek”. Fehértó vadászai kivétel nélkül tudományos munkát folytatnak, jelentést tesznek megfigyeléseikről és a puska csak akkor kap szerepet ebben a munkában, ha a madárra tudományos szempontból feltétlen szükség van.”

A Fehér-tó védetté nyilvánításáról, és a helyi természetvédelem hőskoráról

Léteznek ugyan véletlen egybeesések, de ezek rendkívül ritkák, és sorozatban sohasem történnek. A területi védelmet lehetővé tevő rendelet (az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és vadvizekről) éppen akkor jelent meg, amikor Beretzk Péter területet váltott és megkezdte a Fehér-tó intenzív kutatását.

³⁴³ Az idézet Beretzk Péternek egy 1973. 03. 23-án írt leveléből való, amely másolatban maradt ránk. Címzettje ismeretlen, a megszólítás: Kedves Imre! Az évszám pontatlan, ami visszaemlékezéseknél előfordul.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

A törvénycikk végrehajtási utasítása, újabb 3 évet várta magára, 1938. május 1-én lépett életbe. A szegedi Fehér-tó védelmét fontolgató MÁV főorvos, dr. Beretzk Péter azonnal cselekedett.

A sordöntő lépést igyekezett alaposan előkészíteni. Először is olyan támogatók után nézett, akik szakmai tekintélyükkel nyomatékosítani tudták védelmi javaslatát. Támogató levelet adtak:

Dr. Farkas Béla egyetemi ny. r. tanár, az Egyetemi Állatrendszertani Intézet igazgatója
(Ferenc J. Tudományegyetem)³⁴⁴

Dr. Gelei József egyetemi ny. r. tanár, e. i. rektor.³⁴⁵
(Ferenc J. Tudományegyetem)

és Schenk Jakab főigazgató
(M. Kir. Madártani Intézet)³⁴⁶

Győrffy István hasonló jellegű irománya kissé megkésett (datálása 1939. február 8.), így azt az első körben semmiképp sem lehetett hasznosítani. A levélben a legtöbb információt az aláírás utáni címfelsorolás tartalmazza (*professzor Győrffy István az általános növénytan rendes nyilvános tanára, intézet igazgató az Országos Természetvédelmi Tanácsnak a m. kir. Ferencz József tud. –egyetem képviselő-tére ministerileg kinevezett tagja*). Győrffynek az újonnan felállított természetvédelmi főhatóságban betöltött funkciója magyarázatot adhat arra kérdésre, hogy Beretzk Péter mellett miért éppen ő lett az országos jelentőségű védetté nyilvánítás főszereplője³⁴⁷.

Bár 1938-ban létezett a terület védelmét biztosító jogszabály, az FM csak egy évvel később, 1939-ben látott neki a tényleges munkának. Az ügymenet felgyorsítása érdekében Beretzk Péter először a városhoz fordult, nem is teljesen eredménytelenül. Szeged törvényhatósága jóváhagyta a Fehér-tó egy részének a mentesítését mindennemű művelés alól. (228/1938 sz. határozat) –Beretzk 1953– (Szinte hihetetlen, ekkor még tudták, hogy az érdemleges természetvédelem és a gazdasági hasznosítás esetenként kizárja egymást.)

³⁴⁴ Farkas, B.(1939): támogató levele
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka, (F. J. T. E. isz.: 214/1938)

³⁴⁵ Gelei, J.(1938): támogató levele
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka, (F. J. T. E. isz.: 46–1937/38)

³⁴⁶ Schenk, J. (1938): a M. Kir. Madártani Intézet véleménye a szegedi Fehértó ornithologiai jelentőségéről.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka, (M. Kir. MI isz.: 833 – 1938)

³⁴⁷ Győrffy, I.(1939): támogató levele
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka, (F. J. T. E. isz.: 22 – 1939)

1938-ban még úgy tűnt, hogy a Fehér-tavat a város fokozatosan védett területté nyilvánítja (Beretzk 1938/b). Rövidesen kiderült, hogy nem minden arany, ami fénylik. Elkezdődött a huzavona a terület határainak a kijelöléséről. 1939. 03. 23-án szakértői bizottság végzett helyszíni szemlét, melyben részt vett Beretzk Péter és a Ferencz József Tudományegyetem 3 érintett professzora (Farkas Béla, Gelei József és Györffy István) is³⁴⁸.

Az 1939 áprilisában napvilágot látott közgyűlési határozat a védett terület nagyságát 280 holdban határozta meg³⁴⁹. Ehhez képest mindenkit villámcsapásként ért Pálffy József polgármester május 23-án meghozott döntése. Ebben Csányi Sándor és Tóth János legelőgazdasági elnökök, továbbá a Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kamara kérésére felülbírálta a korábbi közgyűlési határozatokat, és a védett terület nagyságát 100 holdra csökkentette³⁵⁰.

Az „ökonómus szemléletű, szociális elemeket sem nélkülöző” indoklás annyira magvas gondolatokat tartalmaz, hogy akár napjainkban is íródhatott volna. Erdemes idézni belőle:

„A természetvédelem tárgyait, illetőleg a természetvédelmi területeket az érdekelt ingatlan tulajdonosok meghallgatása után az Országos Természetvédelmi Tanács javaslata alapján a Földmivelésügyi Miniszter ur –az összes körülményeknek, így különösen a lakosság kereseti és megélhetési viszonyainak gondos mérlegelésével – a Vallás és Közoktatásügyi Miniszterrel egyetértve állapítja meg. /védetté nyilvánítás/ tájvédelmi körzetek megállapításához a m.kir. minisztérium hozzájárulása szükséges.–

E rendelkezés szerint a védetté nyilvánítás ügyében a város hatósága nem határozhat. Ezért tehát a 9261/1939 sz. intézkedésemet, mint rendelkezést teljes egészében hatályon kívül helyezem és az eredeti indítványt az annak alapján hozott közgyűlési határozatokat, valamint az érdekelt gazdaközönségnek ezzel ellenkező irányu kérelmét a m. kir. Földmivelésügyi Miniszter urhoz azzal a javaslattal terjesztem fel, hogy a Fehértó halastónak még nem használt legmélyebb fekvésű részéből kb. 100 holdnyi területet kívánatos a védetté nyilvánítás céljából igénybe venni.”

³⁴⁸Beretzk Péter és Györffy István (1939): „Szeged sz. kir.város tulajdonát képező Fehértó 350 /háromszázötven/ kat. holdnak védelmi területté való nyilvánítása tárgyában mély tisztelettel tett előterjesztése”. –Kézirat. Szeged.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁴⁹ 99261/1939 I. sz.határozat Seged sz. kir. város polgármesterétől a Fehértó területének védetté nyilvánításáról

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁵⁰ 20196/1939 I. sz. határozat Seged sz. kir. város polgármesterétől Csányi Sándor és Tóth János beadványáról

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

Mint az a közölt részletből egyértelműen kitűnik, Beretzk Péter lépéskényszerbe került. Az egyedüli, aki ebben a képtelen helyzetben segíteni tudott neki, az Győrffy István professzor volt. Kettőjük nevében készült az a felterjesztés, amely 350 holdat országos védetségre javasolt. Ezt a földművelésügyi miniszter 113 559/139 fő.i.ü.o. határozata mondta ki. Külön öröm, hogy a javaslatban szereplő 350 hold kiterjedést is minden gond nélkül elfogadták.

Érdekes, de még az miniszteri határozat sem hűtötte le azok ügybuzgalmát, akik a védetség megszüntetésén munkálkodtak. Kezdetben a legtöbb bajt a juhászok okozták.

A legeltetés évszázados hagyományokra tekintett vissza e tájon. Jelentőségét mutatja, hogy a Fehér-tó szigetecskéit többnyire a helybeli juhászdinasztiák családneveivel jelölték, így például: Koromsziget, Kalapácsziget, Kónya-sziget, Szűcspálsziget, Zomborisziget ...stb. (Bálint 1976). Szűts Mihály 1914-ben a korabeli statisztika nyomán közli az akkori városhatáron belüli kapitányságok juhállományát. Legtöbb Csöngölén volt (3612 db), ezután Őszesék (2855 db) majd Fehér-tó /2849 db/, következett (Szűts 1914).

A környék juhos gazdái fogal-körömmel védték érdekeiket, nem bizonyultak sem könnyű, sem nemes ellenfélnek. Nemcsak befolyásukat vetették latba a természetvédelem ellen minden lehetséges fórumon, de megkísérelték elrettenteni az okvetetlenkedő madarászt. Az 1940-es évek elején felfogadtak pásztornak egy olyan embert, aki korábban emberölést is elkövetett (Beretzk 1943/c). Mivel a tómederbe rejtett holttestet csak a 20 éves elévülési idő után találták meg, az illető elkerülte a büntetést. Ilyen testőr mellett nem csoda, ha a legeltetési elnöknek alaposan megnőtt a hangja. A természetvédelmi ör szerint a következőket mondta:

„...akinek pedig baja az, hogy ott legelnek a birkák, az jöjjön énhozzám, majd ellátom annak a baját.”

Ha a juhászoknak hihetünk, akkor egyenesen az ő utasítására hajtották a nyáját a védett részre, széttapostatva ezzel minden fészekaljat³⁵¹.

A helyi érdekcsoportok egy valamiben tévedtek, Beretzk Pétert nem lehetett megfélemlíteni. Szívós küzdelem árán, néhány év alatt rászorította őket a minimális elvárások betartására.

A probléma súlyának megítéléséhez olvassunk bele Beretzk Péternek 1940-ben, Pálffy József polgármesterhez írt beadványába³⁵²:

³⁵¹ Beretzk Péter 1944 05. 26-án keltezett levele Szeged sz. kir város helyettes polgármesteréhez
-in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁵² Beretzk Péter 1940 01. 10-én keltezett levele Pálffy József polgármesterhez.
-in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

„Mondja ki a közgyűlés, hogy a fertői legelőre csak annyi birka váltható ki, amennyit az ott kijelölt 100 holdas legelő eltartani képes. Ne essék meg az a lehetetlen állapot ismét, hogy 100 holdon 800 birkát legeltessenek, illetve a birkák is a fehértői legelőre áthajtassanak.”

A vízügy és a halgazdaság a kezdeti időkben passzív szemlélője maradt a fejleményeknek. Az Algyői–főcsatornától délre gazdaságosan üzemeltek a tóegységek, de a további terjeszkedéshez egyelőre hiányzott az anyagi háttér. A vihar előtti csönd 1943–ig tartott, amikor az 1941/42. évi súlyos belvízkár okozta sokk hatására, megépítették a Majsai–főcsatornát. Ez kettévágta a védett területet, és rendesen levitte a vizet a rezervátumról. Beretzk Péter először szembesült a vizes lobbival túldimenzionált hatalmával, és a kioktató flegmaság diszkrét eleganciájával (Beretzk 1943/b).

Hatolykai Papp István főmérnök, mint az árrendezést feleslegesen akadályozó koloncot, a teljes védett területet meg kívánta szüntetni. Beretzk Péter egy orvos türelmével arra figyelmeztette a kiváló műszaki szakembert, hogy az országos vonatkozású természetvédelmi területek státusát a törvény biztosítja (Beretzk 1943/b).

Valószínűleg a szerencsétlenül (vagy is nagyon tudatosan) kijelölt csatorna nyomvonalának tudható be, hogy a védett rész kijelöléséről folyó végtelenített vita ismét fellángolt³⁵³.

Mivel az első rohamot Beretzk Péternek sikerült visszavernie, a természetvédelem ellenlábasai a korábbi 100 holdas megoldáshoz kívántak visszatérni³⁵⁴. Nehogy túlzottan engedékenynek tűnjenek, a töredékére zsugorított pusztafoltot új helyen szándékoztak kijelölni (Beretzk 1943/a). Jogkövető magatartással erre semmi esélyük sem lett volna, így a felesleges aggályokat mellőzve, más eszközökhez folyamodtak. Szinte észrevétlenül az egész ügyet informális utakra terelték.

A háttérmunka hatékonyan bizonyult. A vízügyi és a haltenyésztő lobbival együttes nyomására a szegedi városatyák (elképesztő leleményességgel) korlátozták egy magasabb rendű jogszabály érvényesülését. 1948–ban, Molcsányi Gábor a következőket írta levelében Beretzk Péternek³⁵⁵:

„A Fehértó ügyével azóta mi (az Országos Természetvédelmi Tanács) is többször foglalkoztunk. Kialakult meggyőződésünket álljuk ma is, hogy a kijelölt védett terület kicsi. A polgármesternek irtunk, hogy a csatornák melletti pásztaikon mindenféle használatot tiltson le, egyben kértük, tegyék megfontolás tárgyává, hogy a védett terület mellett fennmaradt cikk-cakkos határu városi területet miképpen

³⁵³ Beretzk Péter 1943. 08. 16.–án keltezett levele a földművelésügyi miniszterhez
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁵⁴ Beretzk Péter 1943. 01. 26.–án keltezett levele Pálffy József polgármesterhez
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁵⁵ Molcsányi Gábornak 1948. 02. 07.–én keltezett levele Beretzk Péterhez
–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

adnák át az államnak. Az én hozzávetőleges számításom szerint ez a terület legfeljebb 100 k.hold lehet.”

Beretzk Péter (1943/a) máig megszívlelendő módon összegezte a több, mint kínos eset tanulságait :

„Ily fontos és nagyjelentőségű gazdasági tényezők mellett félve említem a természetvédelmi terület ügyét. Ez ugyanis nem hoz semmit csak erkölcsi jelentősége van. De hát ugylátszik ez Szegednek nem lehet nagyon fontos! Magánosok, földbirtokosok versengenek azért, hogy területükből a természetvédelmi tanács javaslatára védelmi területeket szakítsanak ki. Tudják, hogy birtokuk neve-hire ezáltal csak emelkedik jelentőségében. Felénk az emberi zseb védelme domináló (másképpen embervédelemnek is nevezik) és hamar az ember fejéhez vágják, ha szót mer emelni a természet megvédéséért.”

Az 1940-es évek elején, Beretzk Péternek az egyetemen belül is új támogatók után kellett néznie. A legnagyobb veszteséget Györffy István kiválása jelentette, aki visszatért az „alapintézménybe” Kolozsvárra. 1943-ban a Majsai-főcsatorna ügyében, a földművelési miniszterhez címzett levelet a következő szegedi professzorok látták el kézjegyükkel: Farkas Béla, Greguss Pál és Ábrahám Ambrus³⁵⁶.

1945 után Beretzk Péter abban reménykedett, hogy sikerül jobb alkupozícióba kerülnie. Arról azonban nem lehettek illúziói, hogy a halgazdaság terjeszkedni fog. Ennek mértékét elvileg lehetett volna befolyásolni, de úgy tűnik a Majsai-főcsatorna megépítése után csak idő kérdése volt, hogy a teljes tómedence mikor válik halgazdasággá. Erre utal az a levél is, melyet Szeged város polgármestere 1947-ben küldött a földművelésügyi miniszterhez. Idézzük³⁵⁷:

„Amennyiben a természetvédelmi terület kijelölése és állami tulajdonba vétele megmaradt, úgy a megóvni szándékolt madarak ki vannak téve annak, hogy a természetvédelmi területen kívül a vadászok által fészkelésükben, költésükben zavarthatnak, míg ha ehelyett a tó egész területére a Földművelésügyi Miniszter Ur a vadászati tilalmat elrendelné, az átvonuló vizimadarak a teljes 3.000 k. holdat háborítatlanul használhatnák, ezenfelül pedig a Szeged város közönsége tulajdonát képező és a város háztartásában fontos szerepet játszó Fehértói Halgazdaság is tovább terjeszkedhetne és megfelelné azon hivatásának, hogy a földbirtokreform

³⁵⁶ A Természetvédelmi Tanács szegedi tagjainak 1943. 02. 02-án keltezett levele a földművelési miniszterhez

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁵⁷ Szeged város polgármesterének 1947. 03. 06-án keltezett levele a földművelési miniszterhez.

Szeged MJV isz.: 5287/1947 I

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

során kiosztott földek következtében megszűnt földhaszonbér jövedelmét pótolja a városi háztartásnak.”

Az 1950-es években szép lassan elkezd növekedni a védett terület. 1958-ra elérte az 500 holdat (Nagy 1958). A békésebb idők szerény fejlődése 1961-ben drámai gyorsasággal véget ért. A Szegedi Halgazdaság, további terjeszkedéséhez, a rezervátum teljes területét igénybe kívánta venni. Mivel kellett a beleegyezésük, ezt a nem kis békát valamilyen módon le kellett nyeletni az Országos Természetvédelmi Tanáccsal. Ennek tudható be, hogy 1961. 03. 03-i egyeztetésen a birtokbavétel fejében kompromisszumokra kényszerültek. Közülük a legfontosabbak³⁵⁸:

„1./ Szükséges a 10, 11 és 13 szamu tavak arra alkalmas partszegélyeinek szikpadokká való átalakítása, valamint a Koromsziget madárszigetté való kiképzése. Ezeken a területeken szükséges a talaj felszínének eredeti állapotában való visszaállítása, tehát a volt ivótavak elegyengetése, a partszegélyeknek enyhe rézsüvel való kiképzése.

2./ A madárvédelem szolgálatára fenntartott ezen területek partszegélyeinek tófelőli oldalán a szárazulattól 80–100 méter széles sekély víz-szegélyt kell biztosítani a széki madarak táplálkozási igényeinek kielégítése végett.

3./ A madárvédelmi partszegélyek a tófelőli oldalakon védgátakkal továbbá megfelelő tápláló és leeresztő zsilipekkel látandók el, hogy ezek segítségével a madárvédelmi területeken az állandó legkedvezőbb víznivo biztosítható legyen. Tehát mindegyik madárvédelmi terület mint egy-egy önálló vizgaz-dálkodási egység működik.

4./ A X. és XI. szamu tavakban tervezett madárvédelmi partszegélyek a oarfelőli oldalon drótháló kerítéssel védendők a külső állati károsítások ellen.

5./ A jelenlegi mintegy 0.5 kat.holdas Koromsziget legalábbis 3 kat.hold kiterjedésű madárszigetté lesz kiképezve. Ez úgy vitelezendő ki, hogy a felületi elegyengetés után a jelenlegi partszegélytől megfelelő távolságban enyhe rézsüs kiképzéssel a sziget védgáttal lesz körülvéve, s ezáltal kialakul a gát és a sziget között a már fentiekben szükségelt tocsogós vizszegély. A sziget kedvező víznivója hordozható szivattyu üzemeltetésével lesz biztosítva. A szivattyu üzemeltetésének időpontját az OTT. esetről–esetre szabályozza.

6./ A madárvédelmi partszegélyek és a Kromsziget védögátjainak tófelőli oldalát megfelelő nádfalazattal kell védeni a hullámverés ellen, s az összes védögátakat a végleges vizmagasságra kell méretezni és kiépíteni.

³⁵⁸ Az 1961. 03. 17-i egyeztetés jegyzőkönyve
–in.: MFM Beretz P. hagyatéka

7./ A III.sz.tóban lévő nádas – mint a vörösgém és a nyári lud fészkelőhelye – minimális területtel továbbra is fenntartandó. Jelenlegi területe cca 2.5 kh, mely az élesebb törésekben karóval jelölendő meg. Ugyancsak fenntartandó a XII.sz.tó délkeleti részén lévő mintegy 0.5 kh–as nádcsoport is.

8./ A természetvédelmi terület látogatásánál a tudományos munkatársaknak és az idegenforgalmi hivatal által szervezett csoportos látogatóknak csak az OTT adhat engedélyt.

9./ A szakbizottság egyöntetű javaslata szerint a madárvédelmi területek te-lekkönyvi rendezésére csak a részletes kivitelezési terv elkészítése alapján kerül sor. A kutatóház és környéke, valamint a Csányi tanya és a környező szántó és legelőterületek tulajdonjogához az OTT ragaszkodik.

10./ A Halgazdaság felelős személyt jelöl ki, Tasnádi Róbert főagr. sze-mélyében, aki a Halgazdaságot érintő természetvédelmi ügyekkel foglalkozik és az OTT kiküldöttével, ill.a helyi ellenőrzést ellátó Erdőgazdaság képviselőjével és a természetvédelmi őrrrel szükség szerint kapcsolatot tart és tárgyal.”

Ami a jegyzőkönyvben kétkedésre adhatott okot, az a pénz és az ütemezés kérdése. A halgazdaság mindkettőnél ügyesen elkerülte a konkretizálást. (Az áltá-lánosságok szintjén megfogalmazott tervzet lényege: ha kapunk kellő anyagi se-gítséget, akkor majd elkészül.)

Az egyeztetés résztvevői, a jelenléti ív szerint a következők voltak:

Sorszám	Név	Kiküldő szerv
1.	Nagy Dániel	Halgazdasági Tröszt
2.	Ribánszky Miklós	Halgazdasági Tröszt
3.	Ladányi Benedek	Szeged Városi Tanács VB.
4.	Köves N.	Országos Vízügyi Főigazgatóság
5.	Balló Béla	Vízügyi Igazgatóság, Szeged
6.	Balló Iván	Vízügyi Igazgatóság, Szeged
7.	Horváth Károly	Szegedi Halgazdaság
8.	Róth Gyula	Szegedi Halgazdaság
9.	Tasnádi Róbert	Szegedi Halgazdaság
10.	dr. Bereczk Péter kandidátus	
11.	dr. Vertse Albert	Madártani Intézet
12.	dr. Keve András	Madártani Intézet
13.	Gács György	Idegenforgalmi Hivatal
14.	Olvashatatlan aláírás	Megyei Tanács VB.
15.	Joósfy	„Képes Magyarország”
16.	Vida László	Csongrádmegyei Erdőgazdaság
17.	Hallósy Miklós	Csongrádmegyei Erdőgazdaság
18.	Koleszár Béla	„Délmagyarország”
19.	Kenyeres Lajos	Országos Természetvédelmi Tanács
20.	Kanyó István	Országos Természetvédelmi Tanács

A jegyzőkönyvben előforduló névelírás rosszat jelent, mert amikor a kiváló tudósba (képletesen szólva) belerúgtak, előtte mindig le Bereck Péterezték. Had érezze az a mihaszna madarász, hogy hozzájuk képest mennyire kicsi és jelentéktelen.

Annak bizonyítására, hogy megállapításuk most sem légből kapott, humorizáljunk egyet kicsit az 1960-as évek stílusában.

A fekete humor abban különbözik a megszokott jópofaságoktól, hogy az adott helyzetben és időben többnyire bántó. Ennek ellenére – egyfajta túrészi tesztként – az érintetteknek illik a félresikeredett poénokon derülni, vagy legalábbis zokszó nélkül tudomásul venni azokat. Aki mégis nehezményezné a dolgot, annak nincs humorérzéke. A „pozitív reagálás” azonban, közel 40 év elteltével, már senkitől sem várható el.

Valahogy így van ez a fehér-tavi védettséggel is, amely a hazai természetvédelem legöregebb (bár korántsem társtalan) állatorvosi lova. A szóban forgó cikk „Fehértói képeskönyv” címmel, 1965-ben a „Ludas Matyi”-ban jelent meg. Szerzője a kor egyik legkiválóbb humoristája, Somogyi Pál volt (Somogyi 1965). A valóságtól elvonatkoztatva (1961–62-ben a teljes „Vadvízországából” halastó lett) az írás kifejezetten szórakoztató. A baj csupán az, hogy az „átlagos nagyvárosi polgár” tényleg ennyit értett meg az egészből. (A döntéshozók sajnos még ennyit sem.)

A szerző mindjárt a bevezetőben leszögezte:

„Annyit sikerült a helyszínen tisztáznunk, hogy a fehértói rezervátumot nem a madarak kérésére alakították át halgazdasággá. Az az igazság, hogy az élőhal kifizetődőbb, mint a búbos vöcsök.”

Beretzk Péterről, valamint a madarászat módszertanáról az alábbiakat tudhatjuk meg:

*„Ez a tudós madarász
Madarakról magyaráz,
S mert más dolga nem akadt
Számlálja a madarat.*

*A madarak számlálása úgy megy végbe,
Hogy az ornitológus felnéz a légbe.
S mikor jön a madár–rajnak
Egész utcahossza,
A szárnyakat megszámolja,
S kettővel elossza.”*

A kialakult állapotokat minden tudományos okoskodás helyett találóan jellemezhetjük egy, a Délmagyarország hasábjain megjelent cikk címével. (Beretzk 1961): *„Otthon nélkül a fehértavi széki madarak”*.

Beretzk Péter egy évvel később (Beretzk 1962) így összegezte a változásokat:

„Napjainkban a Fehértó teljes területe halgazdasággá alakult. A kezdeti 3000 mázsával szemben 12–14 ezer mázsa halat termel most a halastó. Az egykori zavartalan, csendes, szikes pusztá helyén ma lovas és motoros lórék zörögnek, a tavakon a trágyázás, etetés, növényzetirtás lármás motoros gépekkel történik.

Sorra tűnedeznek el a Fehértó ritka madarai. Legelsőbbben a halevő kis csérek mondtak búcsút, velük együtt tűntek el a széki lilék és széki csérek. A gulipán még próbálkozott a kopár gátaikon néhány párban fészkelni, de a haltelepítés után a gátaikat halőrök járják farkaskutyáikkal. Szerteszóródott az egykori ritka fehértói madárvilág, melynek annyian jártunk csodálatára. Az eltűnt gólyatöcs és kis csér egyenlőre más hazai tájainkon nem tudott megtelepedni, határainkon túl keresett új otthont.”

...”Milyen új madarokat hoztak a halastavak? Pár szóval megadhatjuk a választ: azokat a fajokat, melyeket a többi halastavaknál is megtaláltunk, talán egy faj, a szerecsensirály kivételével, mely a fehér–tói halastó egyetlen szigetének 8 év óta rendes fészkelője lett.”

Az innentől kezdve tényleg reménytelen küzdelem, Beretzk Péter 1973-ban bekövetkezett haláláig, változatlan heveséggel folytatódott tovább.

Nem célunk sem a Fehér-tavi madárvilág átfogó értékelése, sem Beretzk Péter hihetetlenül gazdag munkásságának a méltatása, mindössze hajdani munkatársunk természetvédelmi profilú ténykedését kívánjuk áttekinteni. Ebbe a Fehér-tó megmentésére tett erőfeszítéseken kívül két nagyobb témakör tartozik, az Alsó Tisza-völgynek, valamint a Duna-Tisza közének a feltérképezése.

1./ A Tisza-völgy vizsgálata

Mivel a Tisza-kutatás a MFM természettudományi osztályának életében egy kifejezetten sikeres korszakot jelent, a történeti fejezetben részletesen ismertetettük. Amiről viszont elég gyakran megfeledezünk, az a Maros-hullámtér vizsgálata. Beretzk Péter vadászként, még az 1930-as években, alaposan bebarangolta Ferencszállás és Klárafalva térségében a bal part fűzeseit. 20 évvel később, ugyanilyen lelkesedéssel fogott neki a jobb parti hullámterek kutatásához. A vetyeháti öreg nyárfa az ő javaslatára lett másodsorra is védett.

A famatuzsálem először Kiss Ferenc szorgalmazására 1930-ban, szürkenyárként (*Populus canescens*) került egyedi oltalom alá. Az egykori (szegedi) tanácsi határozat száma: 18.133/1930 (Kiss 1939). Beretzk Péter indítványára, 1957-ben ismételen védetté teszik, ám ezúttal fehérenyárként (*Populus alba*). A védettséget elrendelő határozat száma 876/1957 OTT. A „megokolásából” egyértelműen kitűnik, hogy ugyanarról a fáról van szó (Gaskó 1999/c).

1968-ban Maros 49. folyamkilométerénél, a magyar és a román határon, talált egy szigetekskét, ahol a háborítatlanságot kihasználva, viszonylag népes vízimadár fészekkolónia alakult ki (Beretzk 1968). Ilyen, vagy ehhez hasonló szigetekskék ma is találhatóak a folyón. Részletesebb megismerésük, a határvíz jelleg miatt, egyelőre várat magára.

A Maros folyó torkolatának madárfaunáját példás alaposítással feldolgozó Kárpáti Árpád (1958) sem nélkülözhetette Beretzk adatait.

2. / A Duna–Tisza közének madártani kutatása.

Beretzk Péter a kezdetektől (tehát 1960–tól) fogva aktív résztvevője volt annak a kutatás–sorozatnak, amely a Duna–Tisza közü madárvilág megismerését tűzte ki céljául. Az 1961. 01. 17–én³⁵⁹, a Madártani Intézetben megtartott ülésen, a résztvevők megállapították, hogy „*az első felosztás folytán a területek látogatottsága egyenletlen.*” A problémát szerencsére sikerült elhárítani, már semmi sem akadályozta a felméréseket. Beretzk Péter munkacsoportja az alábbiak tagokból állt: *Schäfer Lajos, Csizmazia György, Ternyák Jenő és Gorzó György.*

A munkaközösség elnöke dr. Keve András, titkára dr. Beretzk Péter, jegyzője Schmidt Egon lett³⁶⁰.

Az új kutatási program ki tudta mozdítani Beretzk Pétert Szeged környékéről, amit a fülöpházi Szívós–tó (Zsíros–szék) védetté nyilvánítási javaslata is bizonyít. Az 1962. 01. 18–án keltezett beadványt rajta kívül még ketten írták alá: dr. Kolosváry Gábor (egyetemi tanár, akadémikus – SZTE –) és dr. Biczók Ferenc (kandidátus, adjunktus – SZTE –)³⁶¹.

Szakmai tekintélyével egyengette a pusztaszeri Büdös–szék 1965–ben történt védetté tételét³⁶².

A Beretzk Péter utáni idők

A Fehér–tó története

Epilógusként térjünk vissza néhány szó erejéig a szegedi Fehér–tó élővilágának a védelméhez. Ha a Beretzk Péter halála utáni időket vizsgáljuk, a változásokról valamivel több jót mondhatunk el, mint rosszat. A helyzet javult ugyan, de most sem teljesen megnyugtató. Bár 1976–ban, a Pusztaszeri TK részeként, a szegedi Fehér–tó teljes területét védetté tették, azok a problémák, amelyek miatt a 10–es lista 1961–ben készült, időről–időre ismét felvetődnek. A természetvédelem örök dilemmája az, hogy az élővilág helyet követel magának, de ez rövid távon nem mindig egyeztethető össze a gazdálkodók érdekeivel. (Távlatilag igen, de a pénz mindenkinek azonnal kell.)

³⁵⁹ Jegyzőkönyv az 1961. 01. 17–én a Duna–Tisza közü kutatás tárgyában Budapesten, a Madártani Intézetben tartott ülésről.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁶⁰ Jegyzőkönyv az 1962. 02. 09–én a Duna–Tisza közü kutatás tárgyában, Szegeden tartott ülésről.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁶¹ Beretzk, P.–Kolosváry, G.–Biczók, F. /1962/: Beadvány a Fülöpháza területén fekvő szívós tó (Zsíros szék) természetvédelmi területté nyilvánítására.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

³⁶² A pusztaszeri szikestó és környékének 1927/1965 sz. védetté nyilvánító határozata Beretzk Péter neve az értesítendők között szerepel.

–in.: MFM Beretzk P. hagyatéka

Ha ezek után valaki elkezdené firtatni, hogy van-e értelme egyáltalán a halastó levédésének, a válasz kategorikusan, igen. Indokaink a következők:

1./ A Fehér-tó „madárszálló jellege” napjainkig fennáll, sőt a megnövekedett vízfelület (így az egykori Fertőn kialakított új tavak) még hatékonyabbá tették ezt a funkciót.

2./ A nádszegélyben korábban soha nem látott madarak is feltűntek, mint fészkelők. Nem a mindenütt jelenlévő, nagy tűrőképességű fajokra gondolunk, hanem olyanokra, mint a nagykócsag (*Egretta a. alba*), vagy a kanalas gém (*Platalea l. leucorodia*).

3./ A XI. sz. tóban lévő Koromszigeten kialakult hazánk egyik legnagyobb népségű sirály- és csértelepe.

Részvételünk a Csongrád Megyei Természetvédelmi Bizottságban

Az 1976-ban újjáalakuló Csongrád Megyei Természetvédelmi Bizottságban intézményünket Trogmayer Ottó megyei igazgató és Gallé László –senior– képviselte. Nyugállományú munkatársaink közül Marián Miklós és Csongor Győző neve szerepel a résztvevők listáján.

Igazgatónk a sürgősségi ügyekre felállított „Védett érték feltáró Albizottság” munkájában segítkezett, melynek elnökévé dr. Andó Mihályt (JATE) választották^{363, 364}.

Marián Miklós a „Kisteleki Albizottság” elnöke lett, továbbá Gallé Lászlóval – senior – és Csongor Győzővel együtt a „Zsombói Albizottság” tagjai közé is bekerült.

A múzeum részéről nem minden előzmény nélkül való, hogy éppen ezeket a személyeket delegálták. Korábban valamennyien sokat tettek, vagy megkíséreltek tenni a természeti és a kultúrtörténeti értékeink megóvásáért. Marián Miklós, Csongor Győző és Gallé László ez irányú munkásságát a későbbiekben részletesen ismertetjük. Trogmayer Ottóról pedig csat annyit, hogy 1970-ben ő állította össze a védelem alá helyezendő, kiemelt jelentőségű Csongrád megyei régészeti lelőhelyeket³⁶⁵. Ezek között szerepel a szegedi Makkos-erdő is, melyet Gaskó Béla később természeti értéként javasolt helyi (önkormányzati) védelemre.

³⁶³ Trogmayer Ottó értesítése a Csongrád Megyei Természetvédelmi Bizottság Albizottságába történt beválasztásáról

–in.: MFM Adattára isz.: 88/27/76

³⁶⁴ Jegyzőkönyv a Csongrád Megyei Természetvédelmi Bizottság 1976. 03. 12-én történt újjáalakuló üléséről

–in.: MFM Adattára isz.: –

³⁶⁵ Csongrád megye kiemelt jelentőségű régészeti lelőhelyei és népi műemlékei (összeállította: Trogmayer Ottó)

–in.: MFM Adattára isz.: 60/1970

Csongor Győző a páfrányok és az orchideák szerelmese

Csongor Győző 1957-ben „Természetvédelmi feladataink Szeged környékén” címmel sorozatot indított, melynek első írása a Zsombói láperdő flóráját dolgozta fel (Csongor 1957). A terület vegetációjára 10 évvel korábban Zólyomi Bálint (1947) hívta fel a botanikusok figyelmét, de a részletes felméréssel adós maradt. A hiányt egykori munkatársunk pótolta. Az általa közölt vegetációtérkép és fajlista (Csongor 1957) a mainál lényegesen érintetlenebb, „ősibb” állapotokat tükröz. A divatos (és sajnálatos módon szalonképessé vált) kifejezéssel élve „természetátalakításnak” nevezett élőhely pusztítás azonban itt sem váratott sokat magára. Csongor Győzőnek nem kevés álmatlan éjszakát okozott a fák a cserjék és a virágok megmentéséért vívott küzdelem. Ahogy Beretzk Péter neve örökre összeforrt a Fehér-tóéval, ugyanúgy kapcsolható az ő személye a Zsombói láperdőhöz. Erőfeszítései végül részleges sikerhez vezettek. A lápvidék centrális részét (pufferzóna kijelölése nélkül) helyi jelentőségű természetvédelmi területté nyilvánították. Elvileg a legértékesebb, őshonosnak tekinthető társulások megmenekültek a mindent parcellázni és felszántani kívánók pusztításaitól. Sajnos sem a lecsapolást, sem a környék beépítését nem sikerült megakadályozni. Mivel a védelem nem országos jelentőségű, az erdészeti üzemtervek készítői szintén szabad kezet kaptak. A természetvédelmet (akkor?) hatodrendű ügyként kezelő Csongrád megyében ennél többet nem lehetett elérni.

1975. február 20-án történt nyugállományba vonulása után, ha lehet még az előzőeknél is aktívabb szakasz kezdődik életében. Visszatér eredeti hivatásához a botanikához. Szabadszállástól Nagylakig jórészt busszal és gyalogosan bejárja az egész Dél-Alföldet. Felfedező útjain elmaradhatatlan hátizsákjával barangolva gyűjtögeti, fényképezi a vidék növényeit. 1980-ban Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyékből 40 olyan helyet sorol fel, ahol rendszeres megfigyeléseket végzett. Számára minden egyes herbáriumi példány kedves, személyes ismerős. Igazi floristára jellemző megszállottsággal dolgozik és több színvonalas cikket publikál. Legjelentősebb talán a „Természetvédelmi feladataink Szeged környékén” sorozat második írása a „Vadontermő orchideák” (Csongor 1979). Ebben több évtizedes megfigyelései alapján 14 faj Csongrád megyei elterjedését ismertette, felhasználva minden elérhető irodalmi és herbáriumi adatot. Különösen sok utalást találunk a „Homokország és Vadvízország” határán fekvő peremterületekről, így Zsombórol, Öreghegyaljáról és Kiskundorozsma–Nagyszékről. Az utóbbi helyen például „be-látható távolságban egymástól” 5 orchidea fajt talált, az őszi füzértekerceset (*Spiranthes spiralis*), a poloskaszagú kosbort (*Orchis coriophora*), a vitézvirágot (*Anacamptis pyramidalis*), a pókbangót (*Ophrys sphecodes*) és a mocsári kosbort (*Orchis laxiflora* ssp. *palustis*) (Csongor 1980). Nem csoda hát, ha ezek után a terület pontos körülhatárolását kéri és fokozott védelmet javasol Dorozsma–Nagyszéknek (Csongor 1980). Mind a mai napig egyik sem történt meg, amit alapvetően gazdasági érdekek motiválnak.

Ezeket a Szegedhez közel fekvő földeknek az értékét topográfiai helyzetük jelenti. Itt kívánják megépíteni az M 5-ös autópályát, a tervek szerint a szekszárdi Duna-hídhoz szintén errefelé épül ki a leágazás. Szinte természetes, hogy a rég letűnt antivilággal ellentétben ma már nem gémeskutak árválkodnak a szikes pusztán, hanem magasfeszültségű távvezetékekben gyönyörködhet a hivatásos természetvédő és a szárnyaló fantáziájú tervező. A maradék részeken gomba módra sokasodnak a hobbikertek. Makacs következetességgel szántanak bele mindenbe. Nem ritkák az olyan felszántott gyepfoltok, ahol fehéren kivirágzik a szik. Az ilyen föld legfőbb parlagfüvet terem, de azt legalább időjárástól függetlenül jó bőven. Végtere is közel a város és a szélirány se rossz... Ha 1–2 éven belül nem sikerül az összikek és lőszhátak megmaradt foltjai számára magasabb védelmi fokozatot kiharcolni féltő, hogy azok, ha nem is okszerűen és etikusan, de kétségkívül szabályosan hasznosítva lesznek. Egy esetleges újabb, átminősítést szorgalmazó védelmi javaslatnak mindenképp ki kell térnie az alapvető trendek felvázolására. Csongor Győző (1979, 1980) orchidea adatai ehhez nélkülözhetetlen támpontot jelentenek.

Bár rengeteget gyűjtött Csongrád megyében, nem törekedett átfogó flóramű készítésére. Inkább a részletek kimunkálását szorgalmazta, mert ott érzett nagyobb hiányosságokat. Véleményét szó szerint idézve (Csongor 1980):

„Hagyományos értelemben vett flóramű elkészítése bizonyos fokig elavultnak mondható. Ha ilyen készülne, az csupán azt vázolhatná, miképp tűnt el az eredetibb növényvegetációs táj, vagy hogyan szűkült a ma még meglévőre, hol lehetők még fel megközelíthetetlen lápok /Pirtó: Patkó/ mélyén, határ menti /magyar–jugoszláv–román/ erdőkben, mint utolsó menedékhelyeken, ritka növényfajok.”

Az említett menedékhelyek szisztematikus florisztikai és ökofaunisztikai feltérképezése tényleg alapvető feladat lenne. Ettől azonban még nagyon messze vagyunk.

Az 1980-as években végzett kutatásai hívták fel a figyelmet az egykori Alsótanya határ közeli sömlyékeseinek (Csipak–sömlyék, Madarásztó, Nagyszéksós) páratlan növénytanai értékeire (Csongor 1982, 1992). Ebben az időben a nyugati és a déli határsávot kevésbé intenzíven hasznosították, mint napjainkban. A természet 35–40 év alatt többnyire helyre hozta a korábbi bolygatásokat. Megyénkben ezt a tényt viszonylag későn és kevesen regisztrálták. A helyi botanikusok közül egyedül ő vállalta a vontatottan haladó hivatali ügyintézés és a nem túl kultúráltan zajló határsáv ellenőrzések kellemetlenségeit.

A Mórahalom monográfiában meglehetősen sok új florisztikai adatot közölt erről a vidékről (Csongor 1992). Természettudományos szerzőtársaihoz hasonlóan „Mórahalom környékét” viszonylag tágan értelmezte és Ásotthalom egyes részeit (Bogárzó, Csodarét, részben Kiss Ferenc Emlékerdő) is ide sorolta. Az alaposan kibővített területen 42 fajt talált „természetvédelmi szempontból számba jöhető edényes és virágos növénynek” (Csongor 1992). Közöttük florisztikai ritkaságok

és társulájszelző fajok egyaránt akadnak. Néhány érdekesebb előfordulás: szúnyog-lábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea* L.) – Kiskezű tanya rétje = Csodarét = Ásotthalmi rét TT –, pókbangó (*Ophrys sphecodes* Mill.) – Csipak-sömlyék, Csodarét –, agár kosbor (*Orchis morio* L.) – Csipak-sömlyék, Csodarét –, bíbor kosbor (*Orchis purpurea* Huds.) – Emlékerdő (Kiss Ferenc) nyárasában –.

Ásotthalmon, melynek összegzése sajnos nem készült el az eddig említetteken kívül Rívó-erdő, Bilisics és Krisztin-erdő számítottak elsődleges kutatási területeinek.

Szisztematikusan fotózta, lajstromozta az Alföld közepére „tévedt” páfrányokat. Csongrád megye területén, bár néhány faj előfordulását jelezték (Győrffy 1930, Lányi 1915, Zólyomi 1947) korábban nem folytak rendszeres vizsgálatok. Csongor 1981-ben elkészült összegzésében 13 faj adatait sorolja fel. Mint írta (Csongor 1981):

„...alföldi területeinken éghajlati, talajtani factorok rekompensációja s nem utolsó sorban emberi tevékenység /kertészet/, valamint a szél és a víz spórát terjesztő szerepe következtében mindenütt otthonosak páfránynövényeink. Az eredeti termőhelyen uralkodó ökológiai viszonyokat /mint pl. a nedvességet/ a mélyebb fekvés, a mészsíklát a meszes vakolat pótolhatja.”

Különösen értékesek a Szeged belvárosában tett megfigyelései. Egyedül az akkori vízirendőrség irodája előtti falszakaszon 7 együtt élő páfrányfajt talált. A vaskorlással elkerített pincelejárót páfránytanyának nevezte el, amelyet esti sétái során „szertartás szerűen” felkeresett. Az itteni telep „mesés fajgazdagsága” több tényező hosszú időn át tartó együttes flóraalakító hatásának tudható be. Sajnos az épület átalakításakor ez a különleges élőhely is megszűnt. Visszaemlékezve ezekre az évekre; nem létezett az a kőfal amelyre ne mászott volna fel, vagy olyan ásott kút ahova ne bújt volna be, ha ott páfrányra bukkant. Az elmondottakat személyes példákkal szeretném érzékeltetni. A múzeum előtt, a régi tiszai partfal kövei között számos páfrány telepedett meg. 1974 elején Csongor Győző felfedezett egy számára új egyedet, de a magas ár miatt képtelen volt azt alaposabban szemügyre venni. Nem várta meg a víz levonulását. Arra kért, hogy tartsam meg a lábánál fogva, amíg kihajol megnézni a növényt. Hasonló izgalmakkal járt a tiszalpäri „Lószaggató mocsár” tőzeges ingoványában folytatott páfrányvadászatunk is. A terület tetemes részét egybefüggő, bár nem túl mély vízréteg borította. Annak ellenére, hogy egy hosszabb bottal „letapogattuk” az aljzatot, a talaj a legváratlanabb pillanatokban kezdett el süllyedni a talpunk alatt.

Mire tanítanak a zuzmók?**Gallé László – senior –, mint környezetvédő**

Gallé László természet- és környezetvédőként talán kevésbé ismert, mint munkatársai Beretzk Péter, Csongor Győző és Marián Miklós. A látszólagos melőzöttség minden bizonnyal az általa választott taxonnak, a zuzmóknak (Lichenes) tudható be. Kevesen ismerik ezeket az első látásra nem túlzottan látványos apró növényeket. Míg egy keringő ragadozómadár óhatatlanul magára vonja a figyelmet, addig a zuzmótelepek mellett könnyedén elmegy az ember. Ha valaki mégis felfedezné a lépései alatt ropogó, különös formájú, apró növénykéket, akkor sincs könnyű helyzetben. E taxon fajainak és formaköreinek határozása meglehetősen nehéz feladat, amire az esetek többségében csak a specialisták képesek.

A zuzmókról annyit mindenképp tudni kell, hogy azok a légszennyeződések talán legérzékenyebb bioindikátorai. Így minden e tárgykörben készült írás egyben környezet- és természetvédelmi alpmű is. Nézzünk állításunk igazolására egy konkrét példát.

Gallé 1939-ben tanulmányt közölt a szegedi Körtöltés zuzmóflórájáról (Gallé 1939). A Tápéi kaputól a Kálvária útig 7750 méter hosszan húzódó, 1905 és 1909 között készült téglaburkolat az alföldi viszonyok között valóságos kincsesbányának bizonyult. A szerzőnek a cementhabarcsra 6, magán a téglafelületen 10 fajt sikerült kimutatnia. 40 évvel később már mutatkoznak a gyors urbanizáció árnyoldalai. A fokozódó légszennyeződés következtében a város teljes belterületét elborító epiphyta zuzmósivatag magába olvasztja a Körtöltés-menti részeket is (Gallé 1979/a).

A Tiszától Sopronig Marián Miklós természetvédelmi munkásságáról

Marián Miklós a Tisza-kutatás felívelő korszakában került Kaposvárról Szegedre, ahol rövidesen be is kapcsolódott a szervezetbe. Ezzel a lépéssel mindenki jól járt. A Tisza-kutatók kamatoztatni tudták hihetetlen szorgalmát, precizitását és szervezőképességét, cserébe lehetőséget biztosítottak számára egy szélesebb körű tudományos kapcsolatrendszer kiépítésére, és kipótolták az (anyaintézménye által olykor bizony eléggé szűkösen mért) anyagi juttatásokat.

1968 és 1980 között ő töltötte be a Tiszakutató Bizottság titkári posztját. Sokak szerint ezek az évek tekinthetők a Tisza-kutatás „aranykorának”, ami rajta kívül alapvetően 2 embernek köszönhető: dr. Bodrogyó Györgynek és dr. Horváth Imrének.

1962-től csatlakozott a Szikeskutató Munkacsoporthoz (Kasza–Marián 2001), mely szerveződés Megyeri János professzor vezetésével, számos alföldi, ezen belül elsősorban Duna–Tisza közti szikes tavat mért fel. Emlékezzünk csak vissza, ekkoriban kísértetiesen hasonló témán dolgoztak a hazai ornitológusok is. Marián 2 jelentősebb herpetológiai tanulmányt jelentett meg e tárgy körben; a Békés megyében található kardoskúti Fehértó (Marián 1967), és a kiskunhalasi (Bács–Kiskun megye) Kunfehértó faunáját (Marián 1967).

A Móra Ferenc Múzeum természettudományi részlegében evidenciának számított, hogy aki ott dolgozik, az egyben Tiszakutató is. E sorok írója 1974 január első munkanapján kezdte el muzeológusi ténykedését. Még abban a hónapban két új tagsági viszonyt létesített; belépett a szakszervezetbe és felvették a Tiszakutató Munkacsoportba.

Marián Miklós nyugállományba vonulása után változatlan aktivitással dolgozott tovább. Számára a természet csodáinak megfigyelése és értelmezése jelentette az igazi kikapcsolódást. A Tisza-kutatásról és a TIT Madártani és Természetvédelmi Szakköréről (Beretzky Péter Madártani és Természetvédelmi Szakkör) a korábbi fejezetekben már részletesen szóltunk. Itt mindössze annyi kiegészítést szeretnénk tenni, hogy az utóbbi talán legnagyobb tudományos produkcióját, „A Dél–Alföld madárvilága” c. kiadványt (Marián –szerk– 1980), azóta sem sikerült egyetlen helyi madárász profilú egyesületnek sem megismételnie. Nem feltétlenül korszerűsítésre lenne szükség, de mű megjelenése óta eltelt 20 esztendő, ami felgyorsult tempójú korunkban rettenetesen hosszú idő.

Visszatekintve a Móra Ferenc Múzeum természettudományi részlegének történetére, a két legmobilabb munkatársunk kétségtelenül Csongor Győző és Marián Miklós volt. Ez a megállapítás nemcsak a Tisza-völgy kutatására érvényes.

Marián Miklós muzeológusi ténykedését az 1950-es évek elején Somogy megyében kezdte, és később is szívesen látogatta ezt a vidéket. Nyugállományba vonulása után Somogy, Veszprém és Baranya megyék kiemelt jelentőségű kutatási

területekké léptek elő. Az 1970-es évek végétől sorra összegezte azokat a felméréseit, melyekre korábban, sokrétű elfoglaltsága miatt, nem jutott idő.

1978-ban tanítványával, Traser Györggyel közösen leközlik Sopron környékének kételtű és hullófaunáját (Marián–Traser 1978). Ebbe a sorozatba illeszthető még a barcsi ősborkás (Marián 1981) és a Bakony-hegység (Marián 1988/b) herpetofaunájának a feldolgozása. A Baláta-tó környékéről szóló apróbb–nagyobb cikkek után (lásd a róla készült méltatás bibliográfiáját –Ábrahám–Juhász–Nagy 1998–) a szintén Somogyi kötődésű dr. Kasza Ferencsel együtt összegezték az egyedülálló lápvidék kutatási történetét, továbbá a kételtű– (Amphibia), a hulló– (Reptilia), a madár– (Aves) és az emlősfaunát (Mammalia). Sok új tudományos adatot és megszívlelendő bölcsességet tartalmazó könyvük (Kasza–Marián 2001) mindenki számára ajánlható, közérthető alkotás.

Itt kell megemlítenünk, hogy egy európai programhoz kapcsolódva, a hazai fehérgólya számlálást (*Ciconia c. ciconia*) Marián Miklós indította újra, 1956-ban (Ábrahám–Juhász–Nagy 1998). A Somogy megyei kezdeményezés rövid idő alatt (Jakab Béla (1996) szerint 1958-tól kezdődően) az egész országot behálózó láncollattá terebélyesedett.

Az utóbbi 2 évtized természetvédelmi vonatkozású feladatairól

Az utóbbi évtized munkái 4 nagyobb témacsoportot ölelnek fel, melyek a következők:

- 1./ A Maros–hullámtér védettségéért folytatott erőfeszítések
- 2./ Részvétel a KNP által szervezett regionális kutatásokban
- 3./ Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek a védelme
- 4./ Az M–5-ös autópálya nyomvonalának komplex florisztikai és ökofaunisztikai felmérése
- 5./ Szakvélemények készítése
- 6./ Élőleltár készítés

1./ A Maros–hullámtér védettségéért folytatott erőfeszítések

Az első területi védelmet szorgalmazó javaslatot Bába Károly és Gaskó Béla nyújtotta be, még 1976-ban. A történeti kép hitelessége érdekében érdemes felidézni, hogy az előterjesztésben mely tájegységek szerepeltek:

„Maros-ártér egy részének táj- és természetvédelmi területté
való nyilvánításához javaslatok

1./ Deszktől Csipkésig /Ferencszállás előtti kanyarig/ jobb és bal parti rész kb. a folyótól a bal parton /maroslelei oldal/ töltésig az ártér a jobb parton /deszki oldal/ a töltésig az ártér tartozna a jövőendő védett területhez.

Vetyehát holtágait és a Püspök erdőt természetvédelmi, a többi területet tájvédelmi körzetnek javasoljuk”

Valószínűleg nem a bal és a jobb part felcserélésén, vagy a Püspök-erdő helytelen lokalizálásán múlott a kudarc. Mivel a „hivatalos” természetvédelem részéről a többszöri sürgetés ellenére sem történt semmilyen visszajelzés, a dokumentum feltehetően „elkallódott”.

A kibővített landori védettségi javaslat keltezése 1988 04. 9. A beadvány címe: Makó-Landor védettségre javasolt hullámtéri erdő természeti állapotáról. Fejezetei a szerzők nevének és foglalkozásának megjelölésével (idézi Gaskó 199/c):

1./ Történeti, növénytársulás-tani jellemzés

(dr. Gaskó Béla muzeológus Móra Ferenc Múzeum és dr. Bába Károly főiskolai docens JGYTF)

2./ Természetföldrajzi klimatikus állapot

(dr. Andó Mihály egyetemi docens JATE)

3./ Csiga fauna jellemzése

(dr. Bába Károly főiskolai docens JGYTF)

4./ Bogár (Coleoptera) fauna jellemzése

(dr. Gaskó Béla muzeológus Móra Ferenc Múzeum)

5./ Madár fauna jellemzése

(dr. Molnár Gyula tanár Szegedi Madártani Egyesület = Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 37. sz. Helyi Csoportja)

6./ Védettségi és kezelési javaslat

(dr. Bába Károly főiskolai docens JGYTF és dr. Gaskó Béla muzeológus Móra Ferenc Múzeum)

7./ Irodalomjegyzék (dr. Bába Károly főiskolai docens JGYTF)

A beadványt egyetértése jeléül aláírta dr. Gulyás Sándor tanszékvezető egyetemi docens. A terepbejáráson az előterjesztők részéről dr. Gaskó Béla vett részt, a Kiskunsági Nemzeti Parkot dr. Bakó Ferenc és dr. Tölgyesi István képviselte. Landor védettséget a 6/1990 (III.31.) KVM miniszteri rendelet mondta ki.

1991. augusztus 27-én dr. Molnár Gyula ornitológus és dr. Gaskó Béla muzeológus aláírásával újabb beadvány készült „Javaslat a Maros jobb parti hullámterének védetté nyilvánítására” címmel. Az előterjesztők (értelemszerűen a kiskertesi művelésű és a beépített részek kivételével) a meglévő Makó–Landori Védett Területhez hasonlóan, a Maros–folyó jobb partjának teljes hazai szakaszát védelem alá kívánták vonni.

A KMNP megalakítását kísérő védetté nyilvánítási hullámból és a kapcsolódó alapfelmérésekből a Maros–part legértékesebb területe, Vetyehát valahogy ismét kimaradt.

A hiány pótlására a területről 1995-ben újabb védelmi javaslat készült, melynek kibővített változatát Gaskó Béla le is közölte a „Studia Naturalia” c. periodikában (Gaskó 1999/c).

2./ Részvétel a KNP által szervezett regionális kutatásokban

Csongrád megye már csak földrajzi fekvése miatt is érdekes terület. A Duna–Tisza közü (Praematricum) és a Tiszántúli (Crisicum) flórajárás határvonala jó megközelítéssel a Tisza jobb parti árterét követi. Az átmeneti zónában az eltérő vegetáció találkozása lehetőséget nyújt mozaikos élőhelyek kialakulására. Ilyen biotóp–komplex többek között a kiskundorozsmai szikes–láncolat, vagy a pusztaszeri Búdós–szék környéke.

A Tisza–völgy sajátos élővilága az áradások szelekciós hatására alakult ki. A hullámterek nem alkotnak minden szempontból zárt rendszert. Esetenként (pl. elöntések idején) meghatározó jelentőségű lehet a mentett oldali refugiumokkal fennálló kapcsolat.

A hullámtéri erdők és a szikes–láncolat megóvása érdekében hozták létre 1976-ban, a némi túlzással „nemzeti park méretű” Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetet.

Nem a véletlen műve tehát, hogy az egyetlen komolyabb Csongrád megyei állapotfelmérés itt történt. Az 1988–1989-ben folyó felméréseket Seregélyes Tibor (1989) irányította. A munkálatokból erejéhez mérten intézményünk is kivette a részét. Simon Erzsébet a történelmi és kultúrtörténeti értékeket ismertette, Gaskó Béla feltérképezte a PTK védett bogarait (Gaskó 1989, Simon 1989).

A JATE Ökológiai Tanszéke látta el a koordinátori feladatokat abban az 1992 és 1993 években végzett állapotfelmérésben, amely kiterjedt a KNP és a leendő KMNP teljes területére. Természetesen nem folytattunk az Apajpusztától Biharugráig tartó, fél alföldnyi vidék minden egyes védett, vagy arra kijelölt területén vizsgálatokat, csak az ún. mintavételi helyeken.

A kutatás sorozat „A Kiskunsági Nemzeti Park és a Kőrös–Maros Regionális Park komplex természeti képe” c. fantázianevet kapta. (A regionális kifejezés azért furcsa egy kicsit, mert ezt a fogalmat a hazánkban hatályos természetvédelmi ren-

delkezések nem tartalmazták. Jugoszláviában létezett ilyen kategória –lásd Szabadkai–erdő Regionális Park–, így elképzelhető némi áthallás.)

3./ Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek a védelme

Megyénk a kecskeméti székhelyű Kiskunsági Nemzeti Park számára az 1990-es évek elején peremterületnek számított, ami meg is látszott a kutatottság mértékén. (A KMNP hivatalosan csak 1997-ben alakult meg.)

Anélkül, hogy belebonyolódnánk a számmisztikába megemlíthető, hogy ebben az időben, a helyi védettséget élvező területeket tekintve, Csongrád megye az utolsó három hely egyikét foglalta el. (Azért nem biztos, hogy a legutolsót, mert az elérhető statisztikák nem tekinthetők „naprakésznek”).

A hivatkozás alapjául szolgáló adatok (1990-ig) megtalálhatók „A magyar természetvédelem 50 éve számokban” (Rakonczay 1991) c. kiadványban. Érdemes összevetni a régióinkba tartozó megyéket. Eszerint:

<u>A megye neve</u>	<u>Helyi védettségű területek száma</u> <u>kiterjedése /ha./</u>	<u>Helyi védettségű területek</u>
1./ Békés	76	2321,90
2./ Bács–Kiskun	30	1121,00
3./ Csongrád	10	68,00
X./ Csongrád	12	208,33

X Bartha /1992/ nyomán módosítva.

Nem sokkal hízelgőbb a kép az országos jelentőségű védett területeknél sem. Itt a „középmezőny alsó harmadához” tartoztunk.

Csongrád megye országos jelentőségű védett területei 1992-ben /Bartha József nyomán/

<u>a terület megnevezése</u>	<u>védté nyilvánítás éve</u>	<u>kiterjedése /ha/</u>
1./ Mártélyi TK.	1971	2207,0
2./ Pusztaszeri TK.	1976	22325,0
3./ Pitvarosi puszták TK.	1989	2471,0
4./ Cserebökényi puszták TK.	1991	4556,0
5./ Ásotthalmi láprét TT.	1989	94,9
6./ Pusztaszeri Hétvezér Emlékmű TT.	1990	3,7
7./ Pusztaszeri Fülöpszék TT.	1990	40,9
8./ Makó–landori erdők TT.	1990	420,6
Országos jelentőségű védett területek összesen:	1992	32119,1

Mint az a fenti táblázatból kitűnik, a megye országos jelentőségű védett területei Alsó Tisza–völgy centrumúak. Ebbe a kategóriába sorolható a teljes Mártélyi Tájvédelmi Körzet és a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet legnagyobb része. Ez utóbbi kiterjedése meghaladja az összes többi országos és helyi jelentőségű

védett terület együttes nagyságát. A TK védett területeit az alábbiakban összegezhethetők:

A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet védett területei a szigorúan védett területek feltüntetése nélkül –Barta József (1992) nyomán–

<u>a terület megnevezése</u>	<u>védetté nyilvánítás éve</u>	<u>kiterjedése</u>
1./ Fehér-tó	1939	350,0 kh
Fehér-tó	1976	1600,0 ha
2./ Sasér	1951	87,0 ha
3./ Pusztaszer, Büdösszék	1965	443,0 ha
4./ Labodár	1976	38,4 ha

A Csipak–semlyék védetté nyilvánítására tett javaslat kapcsán, 1991–ben vetődött fel egy Csongrád megyei természetvédelmi csomagterv szükségességének a gondolata.

1992 októberében a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 37. sz. Helyi Csoportjának, továbbá a Móra Ferenc Múzeum Rovartani és Természetvédelmi Szakkörének a tagsága úgy határozott, hogy közös erővel oldják meg ezt a megtisztelő, ám cseppet sem egyszerű feladatot.

Az egyesület részéről mindvégig Krnács György, a múzeum részéről Gaskó Béla látta el a koordinátori teendőket. A munkacsoport résztvevőinek névsora: Antal Tamás, Gaskó Béla, Krnács György, Moldovay Gézőné, Pápai Zoltán, Simon Anna, Tóth László és Varga András.

A felmérésekben hasznos segítséget nyújtottak: Balla Vince, Bakacsi Gábor, dr. Bába Károly, Börcsök Antal – Pusztamérges polgármestere –, Csehó Gábor, Greguss Enikő, Gyarmati Károly, dr. Márkus András, Papp János – Ruzsa polgármestere –, Pollner Frigyesné, Pópity János, Rudner József, dr. Szekeres István és dr. Szép Tibor – Ásotthalom jegyzője –.

A tényleges terepmunka 1993 tavaszán kezdődött. Az elmúlt 7 esztendő alatt szisztematikusan bejártuk az egész Csongrád megyét. Közben olyan regionális kutatásokba is bekapcsolódtunk, mint amilyen a Körös–ér vidékének az alapfelmérése, vagy a Maros árterek ökofaunisztikai feltérképezése. Munkánk teljes anyagi fedezetét a Központi Környezetvédelmi Alap biztosította számunkra.

Felméréseink kiértékelését megkönnyítette, hogy rendelkezésünkre állt a Móra Ferenc Múzeum gazdag adatbázisa.

Védelmi előterjesztéseink az alábbi egységes szempontok alapján készültek:

- *A terület természetvédelmi vonatkozású kutatásainak összegzése,*
- *a terület jellegének leírása,*
- *a levéltári adatok és a régi térképek tanulságai,*
- *az egykori és mai növényzet ismertetése,*
- *gerinces fauna adatai,*
- *védett Coleopterák,*
- *védelmi javaslat,*
- *kezelési utasítás,*
- *megjelenítés 1:10000 léptékű térképen.*

Gaskó Béla az első ütemben (1993. VIII. 10–ig) 19 területről készített védettségi javaslatot. Ezt követően (1994. 08. 20–ig) a „csomagtervet” újabb 2 előterjesztéssel bővültek.

A 21 terület önkormányzatok szerint csoportosítva:

Ásotthalom: (1)Rívó-erdő, (2)Átokházi tőzeglánya, (3)Bilisics-dűlő –az egykori

Bilisicsi-tó–, (4)Bogárfő, (5)Süveg–Magyar erdő, (6)Kissori–semlyékes.

Deszk és Szeged: (7)Deszki–puszta.

Földeák: (8)Kornél-erdő.

Hódmezővásárhely: (9)Vajhádi tölgyes, (10)Batidai–puszta, (11)Kása-erdő.

Kelebia: (12)Kelebiai–halastó – és a környező puszták –.

Mórahalom: (13)Nagyszéksós-tó, (14)Madarász-tó, (15)Tanaszi–semlyék.

Sándorfalva: (16)Nádas-tó.

Öttömös: (17)Baromjárás:

Pusztamérges: (18)Mérgesi–láperdő, (19)Mérgesi–puszta.

Szeged: (20)Makkoserdő.

Zákányszék–Domaszék–Bordány–Üllés: (21)Zákányi–medence

A területeket minél előbb szerettük volna biztonságban tudni, ezért az országos védettségre javasolt egységeket is helyi védelmi javaslattal postáztuk az érintett önkormányzatoknak. Reméltük, hogy a hosszú átfutási idő alatti károsodás ezzel a lépéssel kivédhető. (1938–ban, a Fehér-tó esetében, Beretzk Péter szintén élt ezzel a lehetőséggel.)

1994. 12. 04–én az összes javaslatot (tehát a helyi jelentőségű védelemre szánt területekét is) e sorok írója személyesen juttatta el a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóságához. Átvevő: Várvolgyi Pál. Az összegzés címe: „Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek védelméről” (Gaskó 1994/a).

A Kiskunsági Nemzeti Parknak leadott dolgozat résztémái, továbbá a Maros hullámtér természetvédelmi javaslatai, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési

Minisztérium (védelem alatt nem álló területek felmérésére kiírt) pályázataira a következő eredményeket érték el:

Év	A pályázó neve És eredménye	A pályázat címe
1992	Gaskó Béla–Molnár Gyula I. díj	A Maros menti hullámterek védetté nyilvánítása
1993	Gaskó Béla I. díj	Csongrád megye természetes és természetközeli területeinek a védelméről
1994	Gaskó Béla I. díj + különdíj	Csongrád megye természetes és természetközeli területeinek a védelméről
1995	Gaskó Béla Zoológiai különdíj	Vetyehát

A pályaművek felsorolása azért indokolt, mert az elküldött dokumentumok hitelesítik a leírtakat. Az általunk javasolt területek közül eddig (2000 utolsó napjáig) 17 vált védetté, vagy került annak elérhető közelségébe. Ezek:

A terület neve és sorszáma	helyi védettség	országos védettség	a helyi védettség folyamatban van	az országos védettség folyamatban van
1./ Mérgesi láperdő (Pusztamérges)	+			
2./ Mérgesi-puszta (Pusztamérges)	+			
3./ Baromjárás (Öttömös)	+			? (KTK)
4./ Kelebiai halastó (Kelebia)				+ (KTK)
5./ Süveg–Magyari-erdő (Ásotthalom)				+ (KTK)
6./ Átokházi tőzegbánya (Ásotthalom)				+ (KTK)
7./ Rívó-erdő (Ásotthalom)				+ (KTK)
8/ Rívói sömlyékes (Ásotthalom)				+ (KTK)
9./ Bogárzó (Ásotthalom)	+			? (KTK)

10./ Csipak–semlyék (Mórahalom)				+ (KTK)
11./ Tanaszi–semlyék (Mórahalom)				+ (KTK)
11./ Madarász–tó (Mórahalom)				+ (KTK)
12./ Nagyszéksós–tó (Mórahalom)				+ (KTK)
13./ Maros hullámtér (Makótól– Nagylakig)		+		
14./ Vetyehát (Szeged)		+		
15./ Makó–Landor (Makó, Maroslele)		+		
16./ Kornél–erdő (Földeák)	+			
17./ Kása–erdő (Hódmezővásárhely)	+			

KTK = a tervezett Körös–éri Tájvédelmi Körzet része

Országos védettség = NP törzsterület és országos jelentőségű természetvédelmi terület

Az 1990-es években az eddig tárgyaltakon kívül Gaskó Béla 2 további előterjesztésben (Mezőkovácsháza, Rajta-erdő, Hódmezővásárhely, Csomorkányi-pusztá) társszerzőként működött közre.

A védelmi javaslatok megtételével új korszak kezdődött, ami hamarosan szervezeti változásban is megnyilvánult. Tevékenységünket 1997-től a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület CSEMETE önálló szakosztályaként folytattuk tovább.

Egyre inkább a gazdálkodó szervezetekkel és a lakossággal történő kapcsolattartás került előtérbe. A felmerülő problémákra egyedi megoldásokat igyekeztünk keresni. A hatékonyabb munka érdekében, több önkormányzattal (Ásotthalom, Pusztamérges, Ruzsa) szakmai konzultációkat folytattunk. Konstruktív, partneri viszonyt sikerült kialakítanunk a DALERD vezérigazgatójával, Vass Sándorral is.

A védettséget megelőző (sokszor bizony alaposan elhúzódozó) kritikus időszakban alapvető feladatnak tekintettük a területek rendszeres ellenőrzését. Sajnálatos módon minden tulajdonos és gazdálkodó ilyenkor próbál a védettség elrendelését mindörökké kizáró, kész helyzetet teremteni. A gyakran elkeserítő példák részletezésétől ezúttal eltekintünk.

Reményeink szerint terepmunkánkkal és gyarapodó információs bázisunkkal sikerül hatékonyabbá tenni a túlterhelt természetvédelmi szakszemélyzet munkáját.

4./ Az M-5-ös autópálya nyomvonalának komplex florisztikai és ökofaunisztikai felmérése

A régészeti és a néprajzi osztályhoz hasonlóan mi is feltérképeztük az M-5-ös autópálya teljes Csongrád megyei nyomvonalát.

Az 1998. május 20-án megkezdett, 2000. november 20-ig tartó terepmunkán a természettudományi osztály 4 tagja vett részt. Külső szakemberként dr. Bába Károly és Csehó Gábor segítette felméréseink eredményességét.

A munkacsoport tudományos profiljait, valamint a terepmunkára fordított időt táblázatban foglaltuk össze.

Név	Munkahely	Terepen töltött napok száma	Profil
Antal Tamás	MFM	18	ornitológia, dokumentálás
Bába Károly	nyugállományú főiskolai docens	8	malakológia
Csehó Gábor	főiskolai hallgató	14	entomológia
Gaskó Béla	MFM	58	entomológia, florisztika herpetológia, természetvédelem
Tóth László	MFM	53	entomológia
Varga András	MFM	58	dokumentálás

MFM = Móra Ferenc Múzeum

A vizsgálatokat azzal kezdtük, hogy szisztematikusan bejártuk a teljes Csongrád megyei nyomvonalat. Ezután kiválasztottuk azokat a mintaterületeket, amelyek viszonylag mentesek maradtak a kultúrhatásoktól.

A szántóföldi kultúrák állat- és növényvilága nem képezte vizsgálataink tárgyát, hiszen ezek az eleve külső szabályozású közösségek kevésbé érzékenyek. Természetesen nem azt állítjuk, hogy a táplálkozási láncolaton keresztül itt nem jelentkezhethet semmiféle nehézfém-től, vagy egyéb szennyező anyagtól származó terhelési probléma. Mindössze a veszély mértéke kerül más dimenzióba. A külső szabályozásból adódik, hogy egy helytelenül elvégzett növényvédelmi beavatkozás sokkal nagyobb károkat okozhat, mint az autópálya közelsége.

A természetes és természetközeli élőhelyek esetében merőben más a helyzet. Ezek a „kulturterületeknél” nagyságrendekkel hatékonyabban képesek az önszabályzásra. A nyomvonal mellett elsősorban a különféle tavak, vízállások, vízparti társulások és gyepek tartoznak ebbe a veszélyeztetett kategóriába. A csekély kiterjedésű primer és (némi megszorítással) a szekunder fás vegetáció szintén ide sorolható.

Amennyiben az adott élőhelyek (élőhely–komplexek) túlnyúltak a 200 méteres nyomsvonalon, úgy (értelemszerűen) a teljes területet vizsgáltuk. A kiskundorozsmai szikes medence–komplex esetében ennél távolabbra is elmerészkedtünk. Itt ugyanis az autópálya megépítésével az izoláció csaknem teljessé válik, ami mélyrehatóan megváltoztathatja a környék élővilágát.

Botanikai vizsgálatok

A florisztikai felmérések a teljes vegetációs periódust felölelték. A munka a domináns társulások vizsgálatából, továbbá a védett növények populációinak feltekerpezéséből állt. Az utóbbiaknál mindenütt megtörtént az állománybecslés. Sajnos a rendelkezésünkre álló idő ennél teljesebb körű vizsgálatokat nem tett lehetővé.

Zoológiai vizsgálatok

Mivel a külső munkatársakkal együtt is meglehetősen kevés szakemberre számíthatunk, az egyes zootaxonok közül a következő referenciacsoportokat jelöltük ki.

1./ puhatestűek (Mollusca)

2./ bogarak (Coleoptera)

ezen belül

– bábrablók és nagyfutrinkák (Calosoma és Carabus genusok)

– továbbá a felmérés idején védelem alatt álló fajok

3./ kétéltűek (Amphibia)

4./ hüllők (Reptilia)

5./ madarak (Aves)

Az alapfel mérés – legyen az bármennyire vékonyka szelete a természet vizsgálatának – akkor tekinthető igazán hatékonynak, ha eredményei hasznosulnak. Ezért a (Szeged) Kiskundorozsma– (Szatymaz) jános szállási szikes medence–komplexet, valamint az Ószeszéki tó környékét nevesített, országos jelentőségű védelemre kívánjuk előterjeszteni. (Különbéféle praktikus megfontolások alapján akkor is ezt tesszük, ha azok ex lege területként ugyanebbe a kategóriába kerülnek.)

5./ Szakértői vélemények

1998 óta speciális szakmai feladatnak számít a különféle rendezési tervek és törvénytervezetek véleményezése. 3 év alatt 6 jelentősebb Csongrád megyei területfejlesztési tervet és 2 országos jelentőségű törvényjavaslatot véleményeztünk³⁶⁶.

A KNP megbízásából elkészítettük a (leendő) Körös-éri Tájvédelmi Körzet részletes kezelési tervét (Gaskó 2000).

6./ Élőletár készítés

A területek felmérése mellett nem hanyagoltuk el Csongrád megye és a szomszédos területek Coleoptera faunájának felmérését sem. Ezen a témakörön 1974 óta dolgozunk. A rendszeres terepmunkában (értelemszerűen nem feltétlenül ugyanabban az időintervallumban) Antal Tamás, Csehó Gábor, Gaskó Béla, Tóth László és Varga András vettek részt. Nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak: Bakacsi Gábor, Lisztes János, dr. Márkus András, dr. Moldovay Gézáné, Németh Csaba, Pápai Zoltán, Pópity János, Rudner József, Tajti László, Tóth Sándor, Tuszó László és Várszegi Tibor.

Dokumentatív tárgyananyagunk a Móra Ferenc Múzeum természettudományos gyűjteményében található.

³⁶⁶ Évi munkajelentések 1998, 1999 és 2000
-in.: MFM Adattára isz.-

A természet munkatársaink szemével

Fehér-tavi juhász nyájával az 1930-as évek közepén.
Beretzk Péter felvétele 1934

Küszvágó csér (*Sterna h. hirundo*) fészke.
Beretzk Péter felvétele 1939

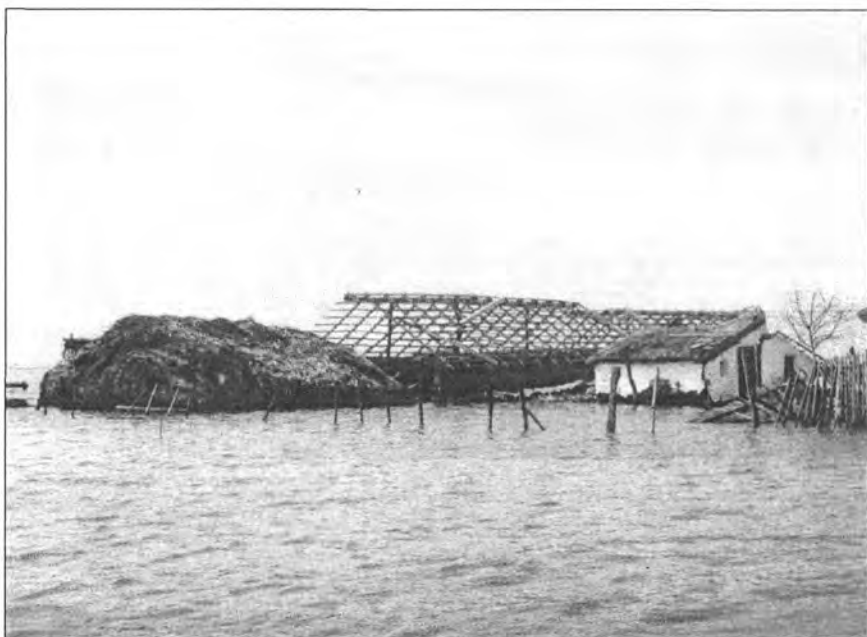

A Fehér-tó országos jelentőségű védett területté nyilvánításának helyszíni szemléje. Az egybegyűltek balról jobbra haladva a következők: Martinovich ?, Devich Béla, Bokor Mihály, Beretzk Péter, kettő juhászgazda, Földváry Miksa és Eördögh(?) városi tanácsnok.

A felvétel 1939-ben készült

Fehér-tavi „árvíz”.
Beretzk Péter felvétele 1940

Elöntött juhász tanya a Fehér-tó mellett.
Beretzk Péter felvétele 1941

Rádióközvetítés a Fehér-tóról.
Beretzk Péter felvétele 1944

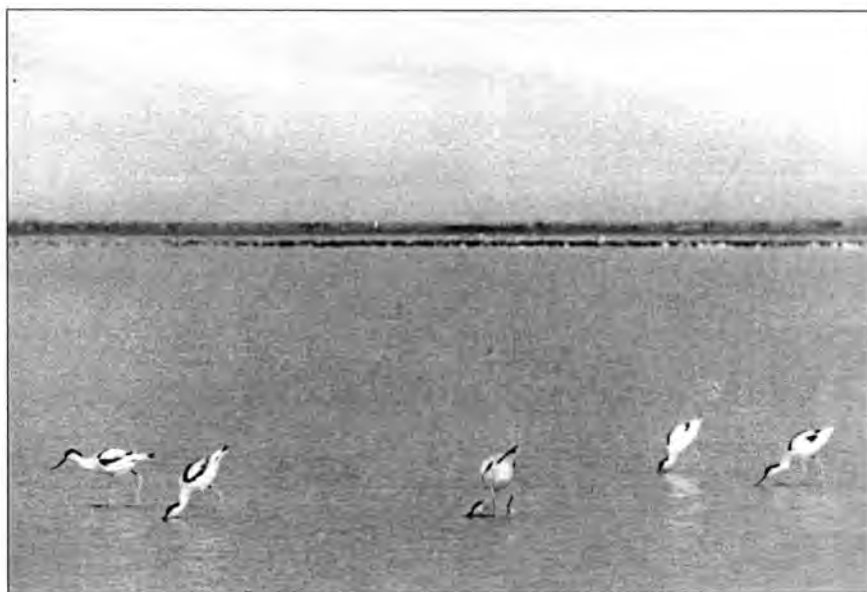
Székilile (*Charadrius a. alexandrinus*) fészek kelő fiókákkal.
Beretzk Péter felvétele 1944

Gólyatöcs (*Himantopus h. himantopus*) pelyhes fióka.
Beretzk Péter felvétele 1948

Gulipán (*Recurvirostra avosetta*) fészke.
Beretzk Péter felvétele 1949

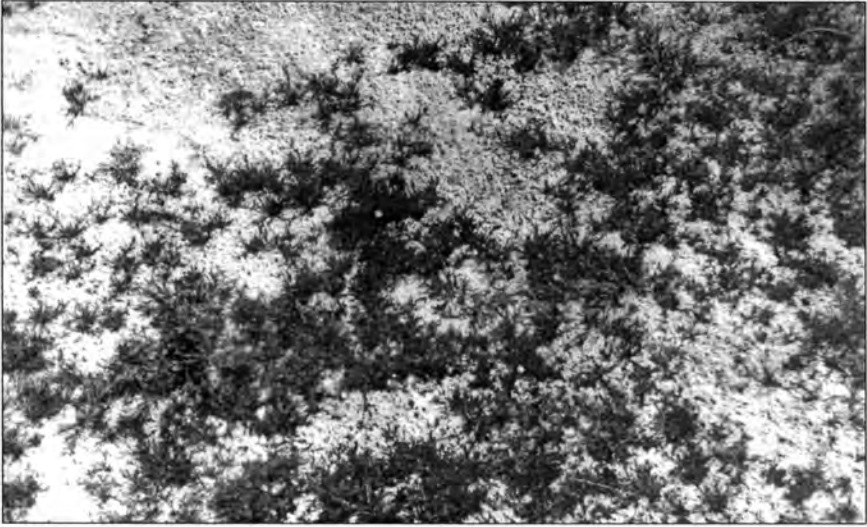
Gulipánok (*Recurvirostra avosetta*).
Beretzk Péter felvétele 1952

Nagygoda (*Limosa l. limosa*) fészken.
Beretzk Péter felvétele 1952

Vörösgém (*Ardea p. purpurea*) fészek fiókákkal
Beretzk Péter felvétele 1956

Vakszik növényzet a fehér-tavi pusztán.
Beretzk Péter felvétele 1956

Szerecsensirály (*Larus melanocephalus*).
Beretzk Péter felvétele 1959

Gelei József professzor és Beretzk Péter egyetemi hallgatókkal a Fehér-tavon.
A felvétel 1960 körül készült

Pézsmapocok (*Ondatra z. zibethicus*) vára.
Beretzk Péter felvétele 1961

Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus s. scirpaceus*) fészken.

Beretzk Péter felvétele 1963

Pelyhes kendermagos récék (*Anas s. strepera*)

Beretzk Péter felvétele 1964

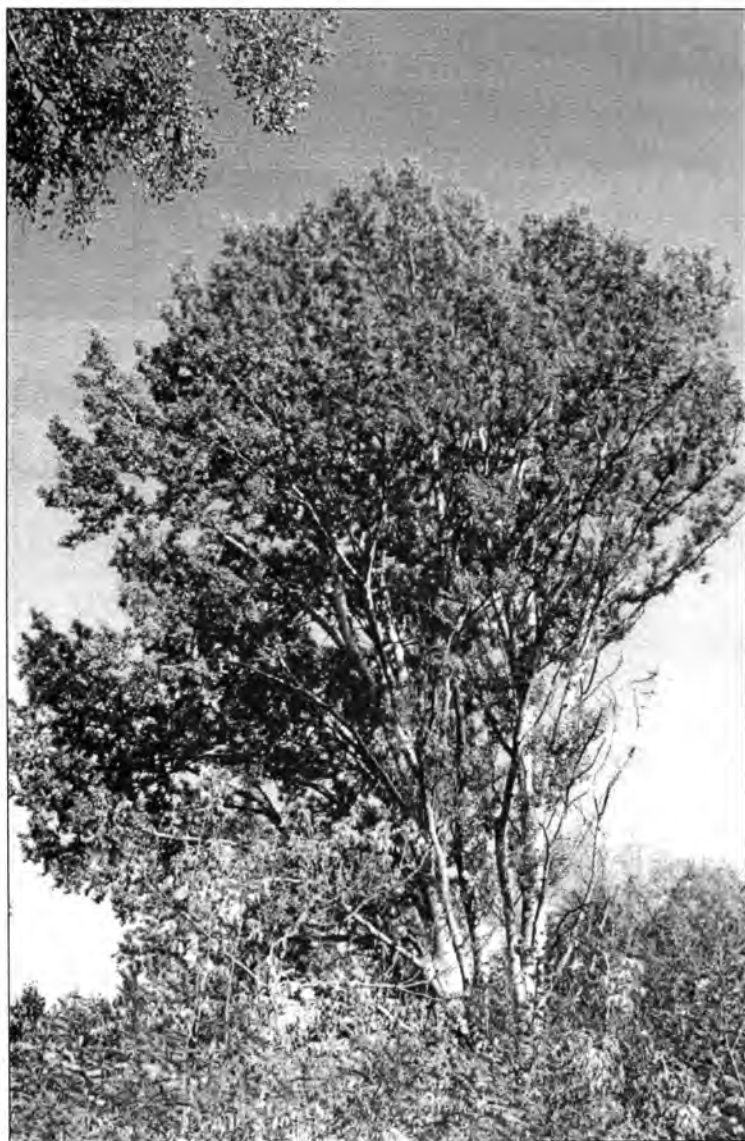
A Korom-szigeten lévő sirály- és csértelep.
Beretzk Péter felvétele 1969

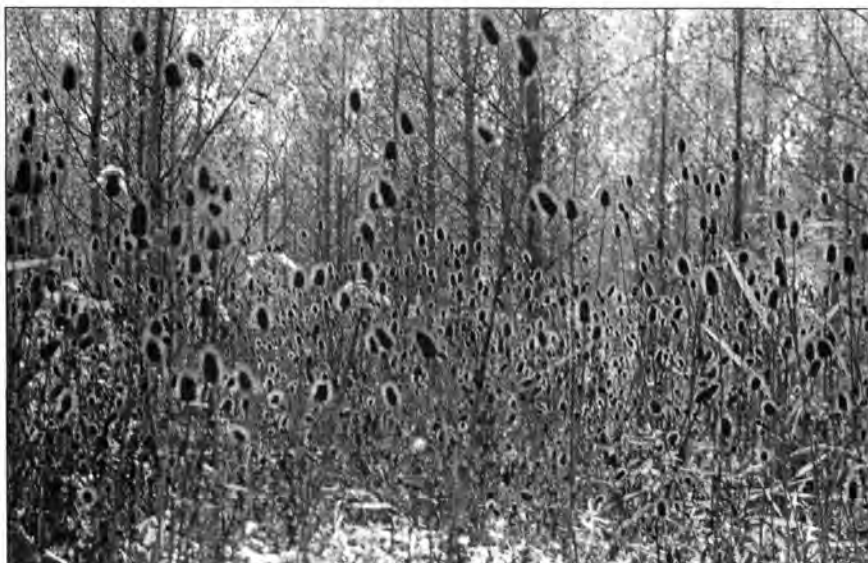
Függőcinege (*Remiz p. pendulinus*) fészke fűzfán.
Beretzk Péter felvétele 1971

A Beretzk Péter javaslatára másodszor is védetté tett vetyeháti öreg nyárfa.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Tekintélyes méretű gyökérsarjak a vetyeháti faóriás közelében.
Pápai Zoltán felvétele 1997

Mácsonyás cellulóznyár ültetvényben Vetyeháton.
Pápai Zoltán felvétele 1997

A védelemre javasolt Deszki-pusztalegelővédő erdősávja.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Víznyerő gödör Ásotthalmon az egykori Bilisicsi-tó medrében.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom, Rívó-erdő. Az egyhajúvirág (*Bulbocodium versicolor*) élőhelye.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom, Rívó-erdő. A kiritkult öreg tölgyes a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) egyik legfontosabb Csongrád megyei élőhelye volt.

Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom. A Süveg–Magyari erdőben található homokbuckák.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom. Árvalányhaj rét a Süveg–Magyari erdőben lévő buckákon.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom, Átokházi-tőzezbánya. A központi tóegység.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Ásotthalom, Átokházi-tőzezbánya. Felhagyott bányató.
Pápai Zoltán felvétele 1994

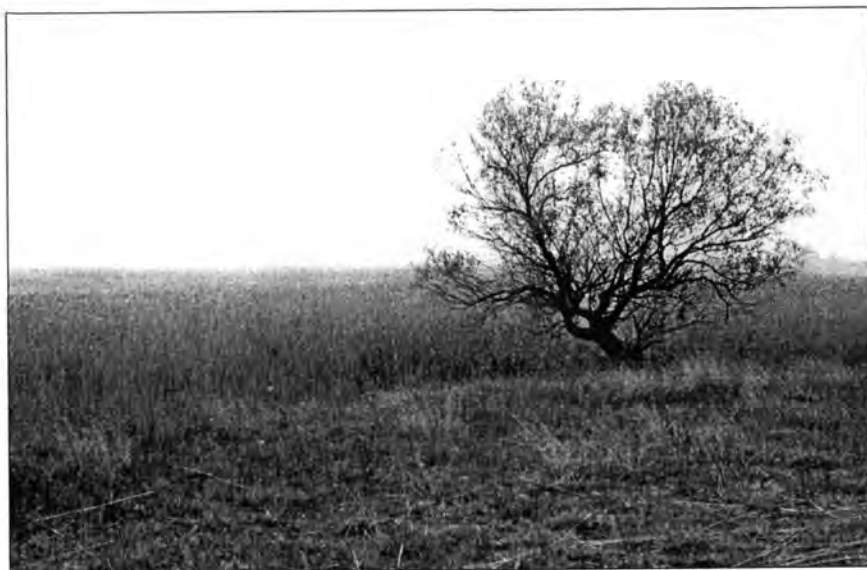
Pusztamérges. A Pusztamérgesi-láperdő széle fűzláppal és fűzligettel.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Mórahalom. A Madarász-tó látképe.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Mórahalom. A Tanaszi–semlyék.
Pápai Zoltán felvétele 1994

Mórahalom. A nádassal benőtt Nagyszéksós–tó.
Pápai Zoltán felvétele 1994

IV. fejezet

A gyűjtemény számokban

Miért lényeges a gyűjtemény

Régi dilemma, hogy fokmérője-e a gyűjtemény nagysága az ott folyó tudományos munkának, és alapul szolgálhat-e bármiféle egyéb megállapításnak. Erre többféle válasz adható.

1./ Minden a munka jellegétől függ, így a gyűjtemény darabszáma legfeljebb orientáló tényező lehet.

2./ Mivel csak az dolgozható fel, ami bekerült a gyűjteménybe, a darabszám abszolút értékmérőnek tekintendő.

3./ A gyűjtemény nagysága híven tükrözi az intézményben folyó munka jellegét és intenzitását, ezért egyfajta keretet jelent, amelyből –ha a statisztika eléggé részletes– megbízható információkat lehet nyerni.

Mindegyik felvetés tartalmaz részizagságokat, a valósághoz mégis az utolsó változat áll a legközelebb. Nézzük meg a hatályos közművelődési törvény (1997. évi CXL) miként határozza meg a „múzeumok” fogalmát:

42. § (1) Múzeum a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény.

Az intézmény feladataul az alábbiakat jelöli meg:

42. § (2) A múzeum feladata a kulturális javak meghatározott anyagának folyamatos gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és restaurálása, tudományos feldolgozása és publikálása, valamint kiállításokon és más módon történő bemutatása.

Innentől kezdve a gyűjtés akkor sem úri passzió, ha az éppen természettudományos profilú, hanem törvényi kötelezettség. Egyet lehet érteni azzal a gondolat-tal is, hogy a gyűjtemény önmagában nem elégséges.

42. § (3) A múzeum rendelkezik az e feladatok ellátásához a szakmai normatívák szerint szükséges tárgyi és anyagi feltételekkel, megfelelő épülettel, szakirányú felsőfokú végzettségű alkalmazottakkal.

A szegedi múzeum természetrajzi alapgyűjteményének a kialakulása nagy vonalakban már a századfordulóra (XIX–XX.) megtörtént. A gyarapodás mértékét a helyi lapok évente közölték. Sajnos nem elég megbízhatóan. A fel nem dolgozott anyagrészek az évi jelentésekből rendszerint kimaradtak, esetleg becsült értékeket adtak meg. Néhány kivételes esettől eltekintve a pusztulás és a selejtezés szintén alig követhető nyomon. A fenti tényezők miatt a normatív követelményeken alapuló nyilvántartás (1953. évi) bevezetéséig az ellentmondó számok értékelése nagy körültekintést kíván. Általános alapelveként fogadható el, hogy minél több részinformációt tartalmaz az adott közlés, annál inkább hihető. Gyűjteményünk statisztikai áttekintésénél a hosszabb időintervallumon keresztül érvényesülő tendenciák könnyebb felismerése érdekében a (hozzávetőlegesen) fél évszázados léptéket választottuk.

A konkrét számadatok

A századelő évi jelentései közül a leginkább részletező 1902/1903-as keltezésű dokumentumot választottuk ki. A felsorolás sajnos itt sem teljes, mert hiányoznak a feldolgozatlan anyagrészek adatai. Reiznert (1902/1903 évi jelentés³⁶⁷) idézve: „Az ásvány, kőzet, kővület és őslénytani gyűjtemények, melyek részint a Praznovszky-féle gyűjteményből valók, részint a m. kir. Földtani Intézetnek és egyeseknek adományából keletkeztek s ma már tekintélyes számot képviselnek. Ezek számbavétele és rendezése a jövő feladata.”

Az ásvány– kőzet– és kővülettár darabszáma az 1909 évi kimutatás segítségével behatárolható. A kérdéses időszakban a Schmidt-féle gyűjtemény 118 ásványa az egyedüli nagyobb tételű gyarapodás. Ez még belefér a hibahatárba. Az egyes összetevők mennyiségét illetően felelőtlenység lenne találgatásokba bonyolódni, mivel azok közös rovatban szerepeltek.

A fentiek figyelembe vételével a természetrajzi osztály (tár) statisztikai adatai az 1902/1903. évi jelentés alapján a következők:

1./ Madárgyűjtemény (többnyire Szeged faunájából)	299 db
2./ Madártojás és fészek (még nincs leltározva és rendezve mintegy 360 species)	1550 db
3./ Hüllők	6 db
4./ Vellay-féle rovargyűjtemény (332 genus, 2694 species)	11737 db
5./ Praznovszky–Mihelyes-féle egyesített bogárgyűjtemény (európai és egzotikus fajok, 604 genus, 2305 species)	7323 db
6./ Praznovszky-féle lepkegyűjtemény (egzotikus 329 genus, 1278 species)	2022 db
7./ Praznovszky-féle lepkegyűjtemény (európai fajok)	7728 db
8./ Praznovszky-féle csiga- és kagylógyűjtemény (428 species)	5139 db
9./ Szinnyei-féle csiga- és kagylógyűjtemény	1830 db
10./ Feichtinger-féle növénygyűjtemény (870 genus)	4141 db
11./ Ásványok és kőzetek (1909-es adat) (valószínűleg a kővületekkel együtt)	3624 db
A darabszám 1903 végén összesen:	<u>45399 db</u>

³⁶⁷ A városi múzeum 1902/1903. évi közérdekű állapotairól, nevezetesen az egyes osztályok gyarapodásáról, azok látogatottságáról. (évi jelentés)

– in.: Somogyi-könyvtár Adattára isz.: –

1953-ban a Móra Ferenc Múzeum természettudományos anyagáról Csongor Győző készítette a következő összesítést³⁶⁸.

<i>Csoport</i>	<i>meghatározott</i>	<i>határozatlan (determinált)(indet.)</i>
<i>Emlős</i>	52	–
<i>Madár</i>	1150	–
<i>Hal</i>	42	–
<i>Kétéltű, hüllő</i>	10	–
<i>Bogár</i>	5400	500
<i>Lepke</i>	8854	200
<i>Egyéb rovar</i>	3196	300
<i>Csiga, kagyló</i>	18500	–
<i>Virágos növény</i>	17000	600
<i>Virágtalan növény</i>	1200	500
<i>Gerinces ősmaradvány</i>	45	–
<i>Gerinctelen ősmaradvány</i>	2600	400
<i>Madárfészek, tojás</i>	2100	–
<i>Agancsok, tülkök</i>	180	–
<i>Összesen:</i>	60277	2500
<i>Meghatározott és határozatlan anyag együtt:</i>		<u>67777</u>

Ennek a számnak némileg ellentmond az a hivatalos adat, mely szerint a Móra Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményének darabszáma 1955 december 31.-én 47062 volt. Ha az 1999-es összegzésben megnézzük az egyes gyűjteményrészek származását és példányszámát a Csongor-féle változat inkább elfogadható. A statisztikában szereplő adat (47062) minden bizonnyal herbáriumi lapokra, valamint az egyedileg leltárköteles tárgyakra vonatkozott. A határozatlan (indet.) anyagba feltehetően az ásvány- és kőzetgyűjtemény tartozott.

A két végösszeg közötti különbség (62777–47062=15715) némi eltéréssel megfelel a korabeli szekrénykataszteres anyagnak, mely nyilvántartási mód később is okozott kavargást. A törvényalkotók kénytelek voltak ezt a kategóriát elfogadni, mivel az egész világon használják, de a hivatalnokok nem tudták értelmezni. Így némely statisztikát még az 1980-as években is a szekrénykataszteres anyag mutatói nélkül állítottak össze. A Móra Ferenc Múzeumban akkoriban körülbelül 200000 természettudományos tárgyat hagytak figyelmen kívül.

A Csongor-féle adatsor (50 év alatt 17378 darabos gyarapodás) nagyfokú stagnálásra utal. Ezekben a számokban minden bizonnyal az 1945 és 1950 közötti áldatlan állapotok is tükröződnek. 67777 ugyanis lényegesen keesebb a Móra (1927, 1936) által megadott, feltehetően az 1920-as évek közepére vonatkozó ér-

³⁶⁸ Adatszolgáltatás a természettudományi anyag leltározási és nyilvántartási munkáiról
–in.: MFM Adattára iz.: 637/1953

téknél (73000 darab). A kép tovább árnyalható, ha megnézzünk néhány további évi jelentést.

Táblázatunkban az egyes gyarapodások viszonyítási alapja Reizner ásványokkal és kőzetekkel kiegészített 1902–1903. évi jelentése.

<i>év</i>	<i>darabszám</i>	<i>gyarapodás</i>
1903/1904	45399	alap ³⁶⁹
1917	51398	5399 ³⁷⁰
1920-as évek	73000	27601 ³⁷¹
1942	60740	15341 ³⁷²
1953 (Csongor)	62777	17378 ³⁷³

A gyűjtemény fejlődése 1953 és 1999 között már sokkal egyértelműbb. Zárás-ként tekintsük át az 1999. 02. 01-én rögzített adatokat, melyek az alábbiak (Gaskó 1999/a):

Egyedileg leltározott anyag a természettudományi szakleltári napló I–II. alapján.

1./ Madár (felállított dermoplasztika, hazai):	1333 db
2./ Madár (felállított dermoplasztika, egzotikus):	135 db
3./ Madár (bőrbe tömés):	623 db
4./ Emlős /felállított dermoplasztika, hazai):	62 db
5./ Emlős (bőrbe tömés, hazai):	15 db
6./ Hulló és kételtű (herpetológiai) gyűjtemény:	2423 db
7./ Gerinces őslények csontmaradványai:	95 db
8./ Mollusca (recens):	40171 db
9./ Mollusca (kövület):	3569 db
10./ Recens csontgyűjtemény:	167 db
11./ Tojásgyűjtemény:	1978 db
12./ Ásványok és kőzetek:	1450 db
13./ Fészekgyűjtemény:	30 db
14./ Agancs- és trófeagyűjtemény:	138 db
15./ Halak:	7 db
16./ Összes többi egyedileg leltározott tárgy:	20 db
Egyedileg leltározott tárgy összesen:	<u>52216 db</u>

³⁶⁹ Reizner évi jelentése

³⁷⁰ Móra 1917. évi jelentése

–in.: MFM Adattára sz.: –

³⁷¹ Móra (1927, 1936)

³⁷² Csallány Dezső 1942. évi jelentése

–in.: Somogyi Könyvtár Adattára sz.: –

³⁷³ Mint a 368.

*Szekrénykataszteres nyilvántartású anyagrészek:*I./ Növény gyűjtemény (Herbárium)

virágos növények	28634 db
virágtalan növények	15511 db
termések	<u>924 db</u>
A herbárium darabszáma összesen:	<u>45069 db</u>

II./ Puhatestű (Mollusca) gyűjtemény

Czögler Kálmán rendszertani Mollusca gyűjteménye	15826 db
Bába Károly rendszertani Mollusca gyűjteménye	29893 db
Bába Károly ökológiai Mollusca gyűjteménye	<u>53441 db</u>
A Mollusca gyűjtemény darabszáma összesen:	<u>99160 db</u>

III./ Bogár (Coleoptera) gyűjtemény

Gaskó Béla-féle bogárgyűjtemény	140300 db
Biczók Ferenc-féle bogárgyűjtemény	1279 db
Czögler Kálmán-féle bogárgyűjtemény	1182 db
Bodnár Bertalan-féle bogárgyűjtemény	8436 db
bogár (lelőhelyezetlen törzsanyag)	<u>4983 db</u>
A Coleoptera gyűjtemény darabszáma összesen:	<u>156180 db</u>

IV./ Lepke (Lepidoptera) gyűjtemény

Kárpát-medencei lelőhelyezett anyag	3955 db
Józsa Zoltán-féle lepkegyűjtemény	807 db
Kovács Sándor és Beretzk Péter lelőhelyezett lepkegyűjteménye	1870 db
lepke (lelőhelyezetlen törzsanyag)	<u>4916 db</u>
A Lepidoptera gyűjtemény darabszáma összesen:	<u>11548 db</u>

V./ Poloska (Heteroptera) gyűjtemény

Csongor Győző és Czögler Kálmán gyűjteményei	<u>8870 db</u>
--	----------------

VI./ Recens halcsont gyűjtemény

Antal Tamás gyűjteménye	<u>6281 db</u>
-------------------------	----------------

VII./ Fészek gyűjtemény

Kasza Ferenc gyűjteménye	132 db
--------------------------	--------

VIII./ Tiszai mohaállat (Bryozoa gyűjtemény)

Kolosváry Gábor gyűjteménye	66 tétel
-----------------------------	----------

Szekrénykataszteres nyilvántartású
tárgyak száma 1999 02. 01-én:

326465 db

Természettudományos tárgyak összesen:

378681 db

A fentiekén túl, egyenlőre csak becsléssel megadható tárgyak 2000 05. 10-én

Bába Károly 1998-ban és 1999-ben megvásárolt Mollusca anyaga	6500 db
Egyéb Mollusca	1500 db
Varga András hazai és Dél-Amerikában gyűjtött ásványai és őslénytani anyaga	500 db
<u>Szeged környéki madártojások</u>	<u>500 db</u>
Összesen:	<u>9000 db</u>

Talán nem lényegtelen, hogy 1974 01. 01-től 2000 01. 01-ig a természettudományi gyűjtemény **259478 db** tárggyal gyarapodott.

1. sz. melléklet

Közetek

A Városi Múzeum Szeged (1917-1950):
Az Ásványtani Gyűjtemény alapján

L.sz.	Csoport	Név	Származási hely	Drb	Jegyzet
1	Egyszerű kőzet.	Kőso	Marosújvár	1	1-47 l.sz. vétel 1916-ban
2		Mészko	Randersachen, Bajor o.	1	államsegélyből
3		Ösmészko	Auerbach, Hessen	1	Szikla-Szilágyitól.
4		Neocom-mész	Joune, Franciaorsz.	1	Külön tárolóban kiállítva,
5		Márvány	Carrara	1	az ugyanígy és ugyanekkor
6		Krêta	Rügen	1	beszerzett ásványokkal együtt.
7		Dolomit	Gerolstein	1	
8		Gyps	Mühlberg, Harz	1	
9		Steatit	Schwarzenwald, Saale	1	
10		Serpentin	Thalhom, Vogesch	1	
11		Szuroktuffa	Wurgach, Württemberg	1	
12		Kőszén	Anina	1	
13	Eruptív kőzet	Gránit	Passau	1	
14		Granitit	Markersdorf, Szászó.	1	
15		Granitporfir	Beucha, Szászorsz.	1	
16		Kvarcporfir	Domreichenbach, Szászor.	1	
17		Syenit	Sachsdorf, Szászorsz.	1	
18		Diorit	Hochwald, Vogesch	1	
19		Ditroit	Ditro	1	
20		Diorit-porfirit	Guenart, Belgium	1	
21		Trachit	Déva	1	
22		Trachit-vörös	Perlenhardt, Rajna	1	
23		Trachit-zöld	Kühlsbrunnen, Rajna	1	
24		Andesit	Wolhenburg, Siebengerbirge	1	
25		Obsidian	Lipari szigetek	1	
26		Horzsakó	Lipari szigetek	1	
27	Metamorf kőzet	Dacittuffa	Rónaszék	1	
28	Eruptív kőzet	Bazalt, olivinnel	Rajna	1	
29	Eruptív kőzet	Dolerit	Löwenburg, Rajna	1	
30	Metamorf kőzet	Gneisz	Freiberg, Szászorsz.	1	
31	Eruptív kőzet	Granulet	Röhrsdorf, Szászorsz.	1	
32	Metamorf kőzet	Csillámpala	Pfítsch, Tirol	1	
33	Sediment kőzet	Finom szemű homok	Balaton	1	
34		Futóhomok	Szeged- Alsótanya	1	
35		Durvaszemű homok	Duna	1	
36		Kavics	Duna	1	
37		Homokkő	Besztercebánya	1	
38		Mészkonglomerát	Ascoli, Italia	1	
39		Kvarckonglomerát	Westfália	1	
40		Agyag	Buda	1	
41		Lősz	Ercsi	1	
42		Agyagpala	Pelsőc	1	
43	Sediment kőzet	Márga	Buda	1	
44		Márgapala	Kehlheim	1	
45		Vulkáni tuffa	Hochenfels, Eifel	1	
46		Breccia	Buda	1	
47	Dolomitpor	Buda	1		
48	Eruptív kőzet	Gránit	Kelecel, Kolozs m.	1	48-306 törzsgyűjtemény M.Ftani Int. aj
49		Gránit		4	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912.
50		Gránit	Magas Tátra	2	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912.
51		Gránit	Lomnici csúcs	1	Lányi Béla aj. 1907.
52		Gránit	Mauthausen	1	
53		Gránit, foltos	Csehország	1	
54		Gránit	Kis-Ázsia	1	
55		Muskovitgránit	Offenbánya	1	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912.

56	Muskovitgránit		1	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912
57	Biotitgránit	Baveno, Olaszország	1	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912
58	Biotitgránit	Bosnia	1	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912
59	Granitit-oligohlasos	Nyitra, Zoborhegy	1	M. Ftani Int. aj.
60	Granitit-amfibólos	Kis-Halmád, Arad m.	1	M. Ftani Int. aj.
61	Granit kék földpáttal	Szkleno, Túroc m.	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
62	Pegmatit	Kormiafeva Krassó Sz.	1	M. Ftani Int. aj.
63	Pegmatit	Ilmenau, Thüringia	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
64	Szarucsillámos gránit	Felsenmeer, Odenwald	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
65	Protogin gránit	Sztreconó	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
66	Syenit		1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
67	Syenit	Auerbach	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
68	Syenit	Hodrusbánya	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
69	Syenit	Csiklova	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
70	Diorit	Ditró	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
71	Diorit	Eberstadt, Odenwald	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
72	Kvarcdiorit	Ditró	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
73	Kvarcdiorit	Vihnye, Hont m.	1	M Ftani Int. ad.
74	Gömbös diorit (Korzit)	Steplitzhof	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
75	Diorit-zöldkő	Paulis Arad m.	1	M Ftani Int. ad.
76	Gabbró	Szvinica Júcapatak	1	M Ftani Int. ad.
77	Wehrlit	Szarvaskő	1	M Ftani Int. ad.
78	Ditriot	Ditró	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
79	Porfir	Komiaréva	1	M Ftani Int. ad.
80	Porfir	Thüringia	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
81	Porfir		3	özv. Br. K.-né ad. 1912.
82	Kvarcporfir	Szuszány, Arad m.	1	M Ftani Int. ad.
83	Földpátporfir	Thüringia	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
84	Eruptív kőzet	Dioritporfir	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
85		Felsit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
86		Rhyolit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
87		Sphaerulitos rhyolit	2	özv. Br. K.-né ad. 1912.
88		Melafir-porfir	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
89		Perlit	1	M Ftani Int. ad.
90		Perlit	1	M Ftani Int. ad.
91		Obsidián	3	
92		Obsidián	1	M Ftani Int. ad.
93		Porfirit	1	
94		Kvarcporfirit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
95		Porfiorid	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
96		Kersantit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912.
97		Dacit-perlit	1	M Ftani Int. ad.
98		Dacit	1	M Ftani Int. ad.
99		Andesit	4	
100		Amfibol-andesit	1	M Ftani Int. ad.
101		Amfibol-andesit	1	M Ftani Int. ad.
102		Porfirit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
103		Pyroxen-andesit	1	M Ftani Int. ad.
104		Pyroxen-andesit	1	M Ftani Int. ad.
105		Biotit-andesit rhyolitja	1	M Ftani Int. ad.
106		Biotit-amfibol andesit zöldkőves módosulata	1	M Ftani Int. ad.
107		Gránátos amfibolandesit	1	M Ftani Int. ad.
108		Biotit-gránátandesit	1	M Ftani Int. ad.
109		Augit-andesit	1	M Ftani Int. ad.
110		Augit-andesit-szurokkő	1	M Ftani Int. ad.
111		Pyroxenandesit	1	M Ftani Int. ad.

112		zöldköves módosulata Pyroxenandesit	Selmecebánya	1	M Ftani Int. ad.
113		gömbös kiválásokkal Hypersten-andesit	Lőrinci	2	1 db M Ftani Int. ad. 1 db ismeretlen h.
114		Andesit-tuffa	Lőrinci	1	M Ftani Int. ad.
115		Andesit-tuffa	Verőce, Nógrád m.	1	M Ftani Int. ad.
116		Biotitandesit mállási terméke(agałmatolit)	Selmecebánya	1	M Ftani Int. ad.
117		Diabas	Szarvaskő. Heves m.	1	M Ftani Int. ad.
118		Diabas	Hodrusbánya	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
119		Diabas augitporfirós	Kornairéva, Krassó Sz.	1	M Ftani Int. ad.
120		Diabas		1	özv.Br. K.-né ad. 1912
121		Diabas, zöldköves	Korniaréva	1	M Ftani Int. ad.
122		Diabas-porfirit	Virágvölgy, Tatra	3	
123		Diabas-mandulakő devon lávából	Nassau	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
124		Melafir	Virágvölgy	1	
125	Eruptív kőzet	Likacsos anamesit	Steinheim, b. Hanau	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
126		Diabastuffa, finomszemcsés	Dillenburg, Nassau	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
127		Diabastufa, durvaszemcsés	Dillenburg, Nassau	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
128		Oligohlas- augitdiabas	Eisenroth, Nassau	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
129		Aphanit	Selmecebánya	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
130		Trachit	Ledince, Szerém m.	1	M. Ftani Int. ad.
131		Trachit, barna	Monselice, Italia	1	
132		Trachit	Selmecebánya	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
133		Trachit	Repistye	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
134		Trachit	Vihnye	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
135		Trachit	Dobrovina	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
136		Trachit (Hensen?)		1	özv.Br. K.-né ad. 1912
137		Kvarctrachit	-	4	
138		Kvarctrachit	Vihnye, Hont m.	1	M. Ftani Int. ad.
139		Kvarctrachit, szürke		1	özv.Br. K.-né ad. 1912
140		Kvarctrachit, vörös		1	özv.Br. K.-né ad. 1912
141		kvarctrachit, biotit-amfibolos	Hodrusbánya, Hont.	1	
142		Biotit-trachit	Tepla	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
143		Zöldkő-trachit	Sztrecsnó	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
144		Félüveges trachit	Bagamayo	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
145		Sauidin-trachit	Drachenfels	1	özv.Br. K.-né ad. 1912
146		Trachit-szurokkő, liparitperlit	Kecskés Hont m.	1	M. Ftani Intézet ad.
147		Lithoidit	Tolcsva, Zempén m.	1	M. Ftani Intézet ad.
148		Trachit-tuffa	Prinzdorf	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
149		Trachit érces tellérkőzettel	Kapnikbánya, Szatmár m.	1	M. Ftani Intézet ad.
150		Orthoklas-kvarctrachit alunitos módosulata	Beregszász, Bereg m.	1	M. Ftani Intézet ad.
151		Bazalt	Somosújfalu, Nógrád m.	1	M. Ftani Intézet ad.
152		Bazalt	Lukaréc, Temes m.	1	M. Ftani Intézet ad.
153		Bazalt	Selmecebánya, Kálvária h.	1	M. Ftani Intézet ad.
154		Bazalt	Selmecebánya	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
155		Bazalt		1	özv. Br. K.-né ad. 1912
156		Bazalt	Wetterau	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
157		Plagiohlasbazalt	Seinhein, b. Hanau	1	özv. Br. K.-né ad. 1912

		sferosiderittal		
158		Bazalt, salakos	Somosújfalu	1 M. Ftani Intézet ad.
159		Bazalt salakos		1 özv. Br. K.-né ad. 1912
160		Bazalt-láva	Bazur	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
161		Bazalt-láva	Lohndorf b. Giessen	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
162		Porfiritos fonolit	Höggau	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
163	Sediment kőzet	Kristályosó	Rónaszék, Márin	1 M. Ftani Intézet ad.
164		Anhydrit	Rónaszék, Márin	1 M. Ftani Intézet ad.
165		Gips	Felső- Róna, Márin	1 M. Ftani Intézet ad.
166	Sediment kőzetek	Gips	Jegenye, Kolozs m.	1 M. Ftani Intézet ad.
167		Quarzit		1 özv. Br. K.-né ad. 1912
168		Quarzit	Taunus	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
169		Quarzit	Korniaréva, Krassó m.	1 M. Ftani Intézet ad.
170		Quarzit	Gyalui havasok	1 M. Ftani Intézet ad.
171		Szarukő	Bpest, Mátyáshegy	1 M. Ftani Intézet ad.
172		Hydrokvarcit	Beregszász	1 M. Ftani Intézet ad.
173		Hydrokvarcit	Sárospatak	1 M. Ftani Intézet ad.
174		Édesvízi kvarcit	Illés, Hont m.	1 M. Ftani Intézet ad.
175		Viasz-opál	Erdőbénye, Zempl.	1 M. Ftani Intézet ad.
716		Faopál, világos	Megyaszó, Zempl.	1 M. Ftani Intézet ad.
177		Faopál, sötét	Megyaszó, Zempl.	1 M. Ftani Intézet ad.
178		Diatomás föld	Berlin	1 özv. Br. K.-né ad.
179		Tripoli. Csiszoló pala	Tállya, Zemplén m.	1 M. Ftani Intézet ad.
180		Jaspis	Tolcsva, Zemplén m.	1 M. Ftani Intézet ad.
181		Márvány, fehér	Acropolis, Görögország	1
182		Márvány, vörös	M. ország ?	1
183		Márvány, szürke	M. ország ?	1
184		Márvány, fehér	Italia	1
185		Márvány, vil, szürke	Silesia	1
186		Mész-kő, kristályos	Dognácska	1 M. Ftani Intézet ad.
187		Mész-kő, kristályos		1
188		Mész-kő, tömött		1
189		Mész-kő, vörös		1
190		Mész-kő, carbon	Korniaréva, Krassó	1 M. Ftani Intézet ad.
191		Mész-kő, alsó-trias	Ladmóc, Zempl.	1 M. Ftani Intézet ad.
192		Mész-kő, lias	Óhegy	1 özv. Br. K.-né ad.
193		Mész-kő, ammonites, jura		1
194		Mész-kő, tithoni	Svinica, Krassó m.	1 M. Ftani Intézet ad.
195		Mész-kő, zháti	Pilis-Szt. Kereszt	1 M. Ftani Intézet ad.
196		Mész-kő, kagylós	-	1
197		Mész-kő, kagylós	Karinthia	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
198		Mész-kő, felső mediterrán, lajthamész	Bpest, Rákosi vasúti bevágás	1 M. Ftani Intézet ad.
199		Mész-kő-eocen	Esztergom N. Hárshegytől északra	1 M. Ftani Intézet ad.
200		Mész-kő-pontusi	Bpest. N. Svábhegy	1 M. Ftani Intézet ad.
201		Mész-kő-eocen, nummulit.	Kolozsvár	1 Lányi Béla osztályőr aj. 1906
202		Mész-kő-szarmata	Kőbánya. Bpest.	1 M. Ftani Intézet ad.
203		Mész-kő-orbitoid	Bpest. Szépvölgy	1 M. Ftani Intézet ad.
204		Mész-tuffa	Bpest. Kis Cell	1 M. Ftani Intézet ad.
205		Mész-tuffa		1
206		Pisolith, aprószemű	Karlsbad	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
207	Sediment kőzetek	Pisolith, diluv. mésztufából	Toplec, Krassó Ször. m.	1 M. Ftani Intézet ad.
208		Dolomit	Temes-Szlatina	1 özv. Br. K.-né ad. 1912
209		Dolomit	Bpest. Sashegy	1 M. Ftani Intézet ad.
210		Szénvaskő	Anina, Krassó Ször. m.	1 M. Ftani Intézet ad.
211		Siderit, pátvaskő	Kotterbach, Szepes m.	1 M. Ftani Intézet ad.

212	Különfélék	Barna vasérc	Gyalár, Hunyad m.	1	M. Ftani Intézet ad.
213		Mágnésvasérc	Vaskő, Krassó Sz. m.	1	M. Ftani Intézet ad.
214		Chromvasérc	Eibenthal, Krassó Sz. m.	1	M. Ftani Intézet ad.
215	Sedimentumok	Futóhomok, sárga	Szeged	1	M. Ftani Intézet ad.
216		Futóhomok, sárg.-szürke	Szeged	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
217		Tengeri homok, 239.m. mélyből artesi kútúrásból	Szeged	1	
218		Kavics	Pusztaszt. Lőrinc	2	M. Ftani Intézet ad.
219		Kavics, murvás	Pusztaszt. Lőrinc	1	M. Ftani Intézet ad.
220		Dolomitpor	Bpest, Kis Gellérthegey	1	M. Ftani Intézet ad.
221		Granitit-dara	Nyitra, Zoborhegy	1	M. Ftani Intézet ad.
222		Nyirok	Tolcsva, Zemplén	1	M. Ftani Intézet ad.
223		Nyirok	Selmecbánya, Kiriblye Hont.	1	M. Ftani Intézet ad.
224		Homokkő, hárshegyi	Pilisszántó	1	M. Ftani Intézet ad.
225		Homokkő, kárpáti	Igló, Szepes m.	1	M. Ftani Intézet ad.
226		Homokkő, kvarcitos	Korniaréva, Krassó	1	M. Ftani Intézet ad.
227		Homokkő-arkóza, rothliegendes.	Wetterau	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
228		Homokkő-eocen	Esztergom	1	M. Ftani Intézet ad.
229		Arhóza, gneisszerű	Altenhein, Taunus	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
230		Itakolumit	Brazília	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
231		Konglomerát-grauvacke	Úrvölgy	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
232		Konglomerát (kvarc)		1	
233		Lósz	Verőce, Nógrád m.	1	M. Ftani Intézet ad.
234		Lószbák (coner.) lószból		1	
235		Kaolin	Beregszász	1	M. Ftani Intézet ad.
236		Sárga agyag	Szeged	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
237		Szürke agyag 0.3-5m mélységből art.kút fúrásából	Szeged	1	
238		Limonitos sárga agyag	Szapáryfalva, Krassó m.	1	M. Ftani Intézet ad.
239		Pontusi congeria-agyag	Bpest, Rákosi téglaverő	1	M. Ftani Intézet ad.
240		Bolusz	Pomáz, Pest m.	1	M. Ftani Intézet ad.
241		Bolusz	Bosznia	2	Tömörkény István ad. 1910
242	Palák	Agyagpala	Wales	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
243		Agyagpala, vil. szürke		1	
244		Agyagpala, szürke		1	özv. Br. K.-né ad. 1912
245		Werfeni pala		2	özv. Br. K.-né ad. 1912
246		Carbon fedőpala	Kisgyőr, Borsod m.	1	M. Ftani Intézet ad.
247		Carbonagyagpala, kőületes	Resica	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
248		Szenes pala		1	özv. Br. K.-né ad. 1912
249		Vörös pala	Kordike	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
250		Vörös tarka-pala		1	
251	Márgák	Kiscelli tálgyag	Bpest, Óbuda	1	M. Ftani Intézet ad.
252		Budai márga	Bpest, Szemlőhegy	1	M. Ftani Intézet ad.
253		Pontusi cementmárga	Beocsin, Szerém m.	1	M. Ftani Intézet ad.
254		Mésmárga-Konkrécio pontusi agyagból	Bpest, Kőbánya	1	M. Ftani Intézet ad.
255		Márgapala	Bpest, Gellérthegey	1	M. Ftani Intézet ad.
256		Lithograf-pala	Kelheim, Bajorország	1	
257		Márgapala, lemez	Kelheim	1	
258		Márgapala	Kelheim	1	
259		Dendriteis márgapala	Kelheim	1	falon kiállítva; formált nagy darab. Uray Zoltán aj. 1920
260	Org. Közetek	Tőzeg	Hanság	1	M. Ftani Intézet ad.
261		Tőzeg, préselve	Hollandia	1	özv. Br. K.-né ad. 1912

262	Lignit		1	
263	Lignit	Iasztraba	1	
264	Barnaszén, alsó Mediterr.	Salgó-Tarján	1	M. Ftani Intézet ad.
265	Barnaszén, eocén	Dorogh. Esztergom m.	1	M. Ftani Intézet ad.
266	Barnaszén, eocén	Tata	1	Czógler Kálmán osztályőr aj. 1920.
267	Kőszén-liaskori	Domán, Krassó Szőr.	1	M. Ftani Intézet ad.
268	Aszfalt-pontusi	Felső-Derna, Bihar m.	1	M. Ftani Intézet ad.
269	Ozokerit	New-Castle, Anglia	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
270	Vulkáni törmelék	Vulkáni homok	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
271	Láva	Vezúv	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
272	Láva	Eifel	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
273	Bazaltuffa	Ajnácskő	1	M. Ftani Intézet ad.
274	Dacit-andesittuffa	Rónaszék	1	M. Ftani Intézet ad.
275	Tajtköves rhyolituffa	Pusztafalu, Abaúj m.	1	M. Ftani Intézet ad.
276	Tajtkőuffa	Mehádia	1	M. Ftani Intézet ad.
277	Habkőuffa		1	özv. Br. K.-né ad. 1912
278	Dacit-sedimenttuffa	Papfalva, Kolozs m.	1	M. Ftani Intézet ad.
279	Metamorf kőzetek	Gneis-közönséges	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
280		Gneis, biotit-muscovitos	1	M. Ftani Intézet ad.
281		Gneis, biotit-muscovitos	1	M. Ftani Intézet ad.
282		Gneis, erratikus	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
283		Gneis, chloritos	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
284		Gneis, protogin	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
285		Gneis, sericites fillit-	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
286		Granulit	1	M. Ftani Intézet ad.
287		Granulit	1	
288		Csillámpala	1	M. Ftani Intézet ad.
289	Metamorf kőzetek	Csillámpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
290		Csillámpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
291		Csillámpala	1	Lányi Béla ad. 1907.
292		Vas-csillámpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
293		Fillit	1	M. Ftani Intézet ad.
294		Fillit	1	M. Ftani Intézet ad.
295		Fillit	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
296		Fillit, sűrű	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
297		Sericitpala	1	M. Ftani Intézet ad.
298		Sericitpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
299		Sericitpala	1	
300		Amfibolpala	1	M. Ftani Intézet ad.
301		Chloritpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
302		Serpentin	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
303		Serpentin	1	M. Ftani Intézet ad.
304		Steatitpala	1	M. Ftani Intézet ad.
305		Talkpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
306		Talkpala	1	özv. Br. K.-né ad. 1912
Álladék 1916.dec.31-én			331	
307	Dendritás márgapala	Kelhein, Bajorország	1	Uray Zoltán ad. 1919
308	Eocénkori barnaszén	Tata	1	Czógler K. ad. 1920. IV.27
309	Izszap (áradmányos)	Szeged, Felső keresk. isk. előtti rakpart	1	Czógler K. ad. 1920. IV.27
310	Lignit	Gyöngyös	3	Fischhof András ad. 1920. V.10
311	Lignit	Várpalota	1	Fischhof András ad. 1920. V.10
312	Barnaszén-lignit	Nógrád- Verőce	1	Fischhof András ad. 1920. V.10

313	Syenit	Hodrusbánya	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
314	Szikes föld	Szeged-Felsőtanya	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
315	Fehér-eres-márvány	Italia Paonezzo	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
316	Sárga-tarka-márvány	Belgium	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
317	Vörös márvány	Limbach	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
318	Márgapala	Kelheim	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
319	Lőszbabák-concretiák	Ercsi	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
320	Szürke márvány		1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
321	Steatit-pala	Oravicabánya	1	Czögler R. ad. 1920. VII.12
Álladék 1920.dec.31-én			348	
322	Előolit-syenit titanittal	Ditrópatak, Csík m.	1	Csere a M.Nemz. Múz. Ftani osztályával
Álladék 1921.dec.31-én			349	
323	Csillámpala			Czögler K. ad. 1922. I.29
Álladék 1922.dec.31-én				
324	Mészke kövületes	Süttő A fogadalmi templom kőfaragv. anyaga.	2	Czögler K. ad. 1925.VII.7
325	Nummulit-mészke	Cattaró	1	Czögler K. ad. 1925.VII.7
326	Lőszös agyag, mocsárlősz	Szeged Szikra-Gyufagyár	1	Czögler R.aj. és gyűjtése 1925.nov.7
327	Leucit-teplorit, lávasalak	Vesuvio	2	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
328	Leucit-teplorit, salakos láva	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
329	Leucit-teplorit, lávaüveg	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
330	Leucit-teplorit, lávasalak	Vesuvio	4	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
331	Leucit-teplorit, kénes és realgáros lerakódással	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
332	Leucit-teplorit, fekete	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
333	Leucit-teplorit, világos szürke	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
334	Leucit-teplorit, üveges, likacsos	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
335	Leucit-teplorit, elváltozott leucit-tel, és aegirinnel	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
336	Leucit-teplorit, likacsos sublimációs. temiékkel	Vesuvio	1	Némedi Gyula és Rózsa Izidor aj. a Vezuv kráteréből. 1925.dec.20
Álladék 1925.dec.31-én			367	
337	Bazalt	Kisiblye, Hont m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
338	Szuromkő	Gelecnék, Bázs m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
339	Amfibol-andesit		1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
340	Wehrlit	Szarvaskő	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
341	Vastartalmú trachit	Turcsék, Zólyom m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
342	Trachit	Déva, Hunyad m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5

343	Syenit	Dognácska, Krassó Ször.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
344	Lávás trachit	Szittnianska	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
345	Bazalt	Somoskőújfalu	1	A fogad. temp. terének kövezetéből
346	Andesit	Szob	1	A fogad. temp. terének kövezetéből
347	Syenit	Csiklova, Krassó Ször.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
348	Trachit-tuffa	Mocsár, Hont m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
349	Porfíros gránit	Koritnyica, Liptó m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
350	Chloritpala	Rhonitz	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
351	Bazalt	Kisiblye- Selmec. Hont m.	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
352	Kőso-tuffa(pallag)	Rónaszék	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
353	Tarka homokkő	Heidelberg a. Neckar	1	Czögler K. osztályőr aj. 1933.X.5
354	Likacsos mészkő	Zsámbék, Pest m.	1	
355	Mészkő	Süttö. Esztergom	1	A fogad. templ. terének építkezéséből
356	Kagylós mészkő	Oroszország	1	D' Hauer aj. 1915. pótlólag bevezetve
357	Fehér márvány	Ruszkica	1	Czögler K. aj. 1933. XI. 9. A fogad. templ. építkezéséből
358	Vörös márvány	Piszke Esztergom	1	Czögler K. aj. 1933. XI. 9. A fogad. templ. építkezéséből
359	Mészkő	Sóskút , Fejér m.	1	Czögler K. aj. 1933. XI. 9. A fogad. templ. építkezéséből
360	Agyagos mocsárlösz pluonorbisokkal	Szeged, Makkoserdő	1	Móra Ferenc aj. ásatásból 1930. IV.6.
361	Lösz-konkréció	Kistelek	1	Czögler K. aj. 1933. XI. 9.
362	Lösz és konkréciói	Kúnágota	1	Balázs Péter segédjegyző aj. 1930. V. 16.
363	Limonitos konkréció	Kúnágota	1	Balázs Péter segédjegyző aj. 1930. V. 16.
Álladék 1933, dec. 31-én			394	
364	Pontusi Congeriás agyag	Tihany	1	Czögler K. aj. 1934. aug. 29
365	Sedimentum	Ártézi-kútúrás próbaminták. (Értékes anyag)	1	A Városi Mémökség aj. külön szekrényben
366	Sedimentum	Sóskuti mészkő	1	Czögler K. aj.
367	Metamorf kőzet	Csillámos pala	1	Czögler K. aj.
377		Kvaritos pala	1	Czögler K. aj.
378		Mésztufa	1	Czögler K. aj.
379		Cementmárga	1	Czögler K. aj.
380		Homokkő	1	A szegedi kulturpalota oszlopnyaga. Régi múzeumi anyag
381		Trachyt	1	Czögler K. aj.
382		Trachyt	1	Czögler K. aj.
383		Mészes márvány	1	Czögler K. aj.
384		Darázskő (concretio)	1	A városi mémökség ajánd.

2. sz. melléklet

Ásványok

A Városi Múzeum Szeged (1917-1950):
Az Ásványtani Gyűjtemény alapján

L.sz.	Csoport	Név	Származási hely	Db	Jegyzet
1	Elemek	Arany (termés)	Verespatak	1	1-163. vétel államsegélyből
2		Arany (termés)	Verespatak	1	1916-ban Szikla-Szilágyitól.
3		Arany kvarcban	Verespatak	1	Külön tárlóban kiállítva
4		Ezüst (termés)	Mausfeld(Thüringia)	1	
5		Termésréz	Corocoro Brazília	1	
6		Termés kén gipszben	Weengen Hannover	1	
7		Kénvirág (kereskedésbeli)		1	
8	Sulfidek	Kénrúd (kereskedésbeli)		1	
9		Gyémánt-utánzat		1	üvegből
10		Grafit	Korea	1	
11		Arsen	Schmiedeberg Silezia	1	
12		Antimonit	Příbram. Csehország	1	
13		Antimonit	Felsőbánya	1	
14		Arsenopyrit	Saltdalen Norvégia	1	
15		Realgaz	Durmaus. Franciaország	1	
16		Auripigment	Moldovabánya	1	
17		Pyrit tűzkőben	Schmiedefeld. Thüringia	1	
18	Pyrit kovában	Rio-Elba	1		
19	Markasit	Selmezbánya	1		
20	Markasit	Brüz. Csehország	1		
21	Galenit, leveles	Freiberg Szászország	1		
22	Galenit, szemcsés	Laureubug. Nassau	1		
23	Sphalerit	Kapnikbánya	1		
24	Sphalerit	Óradua	1		
25	Chalkopirit	Littfeld Westphalia	1		
26	Chalkopirit	Littfeld Westphalia	1		
27	Tetraedrit	Kapnikbánya	1		
28	Argentit	Freiberg Szászország	1		
29	Cinnabarit	Ydzia Kraina	1		
30	Bourmorit	Kapnikbánya	1		
31	Oxidok	Chromit	Tiszavicza(Bánát)	1	
32		Magnetit, chloritpalában	Pfitsch. Tirol	1	
33		Magnetit	Schmiedeberg. Silesia.	1	
34		Hematit, kristályos	Rio-Elba	1	
35		Hematit	Weilbürg. Nassau	1	
36		Vascillám	Rákosbánya	1	
37		Limonit	Vaskó	1	
38		Limonit, rostos	Vaskó	1	
39		Limonit	Körmöcbánya	1	
40		Sárga agyagvasérc	Niederpleis, Rajna	1	
41	Oxidok	Limonit	Rakasdia	1	
42		Mocsárérc	Grüben-Mark	1	
43		Babérc	Tüttlingen, Württemberg	1	
44		Barnakő, rostos	Elgersbürg	1	
45		Cuprit limoniton	Herdorf, Rajna	1	
46		Cassiterit	Ute Bischoff, Tasmania	1	
47		Kvarc	Braubach. Nassau	1	
48		Máramarosi gyémánt	Máramaros m.	1	
49		Közönséges kvarc	Unnel, Rajna	1	
50		Füstkvarc	Striegaü, Silesia	1	
51	Hegyi kristály	Vaskó	1		

52	Hegyi kristály	Selmezbánya	1	
53	Amethyst	Nagybánya	1	
54	Amethyst világos	Selmezbánya	1	
55	Citrin	Madagascar	1	
56	Morion	Pikes-peak, Colorado	1	
57	Tejkvarc	Asch. Csehország	1	
58	Rózsakvarc	Risör. Norvégia	1	
59	Tűzkő	Geletnek	1	
60	Jaspis	Kisalmás	1	
61	Jaspis	Tiszavicza	1	
62	Chalcedon	Trestya. Nyitra	1	
63	Carneol	Katzbach, Silesia	1	
64	Achat	Brasilia	1	
65	Heliotrop	Persia	1	
66	Szarukő	Tokod	1	
67	Szarukő-kvarc	Javorina	1	
68	Nemes opál	Qüeusland	1	
69	Nemes opál	Veresvágás	1	
70	Víz-opál (Hyalit)	Bajorország	1	
71	Viaszopál	Rajna-völgy	1	
72	Viaszopál	Megyaszó	1	
73	Faopál	Megyaszó	1	
74	Korund	Madagascar	1	
75	Smirgel-por	Naxos, Görögország	1	
76	Haloidok	Kősó	Hall.	1
77		Kősó-kristályos	Marosújvár	1
78		Kősó-szemcsés	Stassfurt	1
79		Kősó-réteges	Stassfurt	1
80		Szürke kősó	Marosújvár	1
81		Rostos kősó	Stassfurt	1
82		Kősó-kristályos	Hall	1
83		Sylvin	Stassfurt	1
84	Haloidok	Szalmiák	Hanischen.(Dresda)	1
85		Fluorit	Durham. Anglia	1
86		Fluorit	Freiberg	1
87		Kryolit	Grönland	1
88	Nitrátok	Kálsalétrom		1
		(kereskedésbeli)		1
89		Nátronsalétrom		1
		(kereskedésbeli)		1
90	Carbonátok	Calcit-rhomboeder	Vaskő	1
91		Calcit-scaleoneder	Neumark. Szászország	1
92		Calcit, réteges	Sterzing. Tirol	1
93		Calcit, rostos	Tarnowitz. Silesia	1
94		Cseppkő	Iserlohn. Westphalia	1
95		Mészuffa	Gánocz	1
96		Fehér márvány	Carrara	1
97		Fekete márvány	Spezia. Itália	1
98		Rózsaszín márvány	Radua	1
99		Szürke márvány	Eüboea	1
100		Vörös márvány	Piszke	1
101		Sárga márvány	Verona. Itália	1
102		Zöld márvány	Basses Alpes.	1

		Franciaország	1
103	Arragonit	Bilin. Csehország	1
104	Vasvirág	Eisenerz. Stajeroszág	1
105	Borsókő	Karlsbad	1
106	Dolonit	Óradna	1
107	Dolomit, szemcsés	Ascoli	1
108	Dolomit	Binnenthal, Svájc	1
109	Barnapát kék kovával	Siegen, Westphalia	1
110	Malachit, kristályos	Rudabánya	1
111	Malachit, kérgezés	Úrvölgy	1
112	Azurit	Belsnitz, Szászország	1
113	Rhodochrozit	Kapnikbánya	1
114	Szóda	Aecna. Sicília	1
115	Sulfátok	Cüberland	1
116	Baryt	Felsőbánya	1
117	Baryt, tömött	Nache, Baden	1
118	Gyps, kristályos	Wiesloch, Baden	1
119	Alabastrom	Luxenburg	1
120	Anhidrit	Aussee	1
121	Timsó	Bonn	1
122	Timsókő	Muzsaly	1
123	Keserűs (kereskedésbeli)		1
124	Glaubersó (kereskedésbeli)		1
125	Sulfátok	Melanterit (vasgálic)	Rammelsberg. Harz
126		Chalhanthit (rézgálic)	Úrvölgy
127	Foszfátok	Apatit	Kragező, Norvégia
128		Fosforit	Limbürg. Nassaü
129		Türkis	Nisapüz. Perzsia
130	Silicátok	Orthoklas	Iterberg. Svédország
131		Orthoklas	Karlsbad
132		Orthoklas gránitban	Riesenstein. Szászország
133		Albit	Norvégia
134		Labradorit	Labrador-félsziget
135		Allophan	Uj-Moldova
136		Amfibol bazalttuffában	Kostenblatt. Csehország
137		Asbest	China
138		Olivin	Eifel-hegység
139		Augit	Berslaü
140		Turmalin	Piezpoint-New York
141		Gránát seerpentinben	Küttenberg. Csehország
142		Almandin	Bodó. Norvégia
143		Beryll	Limoges
144		Zsirkő	Fichtel-hegység
		Bajorország	1
145	Tajték	Anatolia	1
146	Serpentin	Zöblitz. Szászország	1
147	Chrisolith	Esneh. Egyptom	1
148	Muscovit	Puy-de Dôme.	
		Franciaország	1
149	Muscovit	Inovec(Trencsén m.)	1
150	Biotit	Miask. Ural	1
151	Kaolin	Meissen	1
152	Téglaagyag	Buda	1

153	Fazekasagyag	Buba	1	
154	Lósz	Deliblat	1	
155	Szerves	Pitt	1	
156	ásványok	Anina	1	
157	Barnaszén	Bozovics	1	
158	Tőzeg	Magyaróvár	1	
159	Turfa	Hollandia	1	
160	Asphalt	Derna	1	
161	Petroleum	Pechelbronn, Elsas	1	
162	Kátrány	Hannover	1	
163	Borostyánkő	Palmmieken, Poroszország	1	
Törzsgyűjtemény:			össz: 163 db.	
164	Elem	Kén	Kálnok	1 A Lászy-féle gyűjteményből. 1883.
165	Elem	Graphit		3 Lászy 1883.
166		Wismuth	Facebánya	2
167		Arany	Felsőbánya	5 Báthy Imre aj.
168		Arany	Abrudbánya	2 Báthy Imre aj.
169		Arany	Verespatak	5 Lászy 1883.
170		Cement-réz	Szomolnok	1
171	Sulfid	Smaltin	Dobrina	4 Lászy. 1883.
172		Arsenopyrit	Crihlova	3
173		Pyrit	Dognácska	6
174		Pyrit	Füzes	1 Lászy. 1883
175		Pyrit	Szomolnok	2
176		Pyrit	Bucsum	2 Lászy 1883.
177		Pyrit	Selmecbánya	7
178		Pyrit, csuszamlási lap		1 Beck István ajándéka 1913. I. 26.
179		Markasit	Selmecbánya	4 Lászy. 1883.
180		Markasit	Felsőbánya Lászy 1883	8 Lászy. 1883.
181		Markasit	Füzes	2 Lászy. 1883.
182		Markasit	Nagybánya	8 Lászy. 1883.
183		Markasit	Németbogsán	2 Móra F. aj. 1912.VI. 3.
184		Markasit		2 Móra F. aj. 1912.VI. 3.
185		Chalkopyrit	Szomolnok	6 Lászy. 1883
186		Chalkopyrit	Gölnicbánya	8 Lászy 1883
187		Chalkopyrit	Selmecbánya	14 13db Lászytól 1883. 1db Polyák Gy. 1912.
188		Chalkopyrit	Alsóvölgy	2 Lászy 1883.
189		Chalkopyrit pavaérc	Kapnikbánya	6 Lászy 1883.
190		Chalkopyrit adularon	Verespatak	1 Lászy 1883.
191		Chalkopyrit	Selmecbánya	1 Polyák Gyula. 1912.
192		Argentit	Selmecbánya	2 Lászy. 1883.
193		Galenit	Westphália	1
194		Galenit	Füzes	1
195		Galenit	Selmecbánya	8 1. özv.Brandenburgnétól1912. aj. 7 Lászytól. 1883.
196		Antimonit	Felsőbánya	3 Lászytól 1883.
197		Antimonit	Rozsnyó	2 Lászytól. 1883.

198	Antimonit	Selmecebánya	2	Lászytól. 1883.
199	Antimonit	Körmöcbánya	3	Lászytól. 1883.
200	Jamesonit	Aranyidka	7	Lászytól. 1883.
201	Jamesonit		1	Móra Ferenc aj. 1912. IV. 15.
202	Bournonit	Felsőbánya	3	Lászytól. 1883.
203	Bournonit	Kapnikbánya	3	Lászytól. 1883.
204	Tetraedrit	Gömör m.	3	Lászytól. 1883.
205	Tetraedrit	Kapnikbánya	1	Lászytól. 1883.
206	Sulfid Tetraedrit	Selmecebánya	1	Lászytól. 1883.
207	Tetraedrit		3	Móra Ferenc aj. 1912. VI. 15.
208	Pyrargyrit	Hodrusbánya	1	Csák Alajos. 1901.
209	Pyrargyrit	Felsőbánya	1	Lászy. 1883.
210	Sphalerit	Selmecebánya	12	Lászy. 1883.
211	Sphalerit	Kapnikbánya	2	Lászy. 1883.
212	Sphalerit		3	Móra Ferenc aj. 1912. VI. 13
213	Cinnabarit	Alsósajó	2	
214	Realgar	Nagybánya	2	Lászytól. 1883.
215	Realgar+auripigment	Nagybánya	1	Lászytól. 1883.
216	Auripigment	Felsőbánya	1	Lászytól. 1883.
217	Érctelér (galenit,sphalerit,pyrit)	Selmecebánya	1	
218	Oxid Diaspor	Selmecebánya	1	Lászy. 1883.
219	Kvarc,mármárosi gyémánt	Kabolja–Polyána	1	dobozka Stern József aj. 1900.
220	Kvarc, hegyi kristály (?)	Bindt	1	
221	Kvarc, hegyi kristály (?)	Svájc	1	Lászy. 1883.
222	Kvarc, hegyi kristály (?)	Nagyág	1	Szabó Dénes 1887.
223	Kvarc, hegyi kristály (?)	Vihnye	1	
224	Kvarc, hegyi kristály (?)	Nagybánya	4	Lászy. 1883.
225	Kvarc, hegyi kristály (?)	Kapnikbánya	8	Lászy. 1883.
226	Kvarc, hegyi kristály (?)	Selmecebánya	11	Lászy. 1883.
227	Kvarc, hegyi kristály (?)	Hodrusbánya	1	
228	Kvarc, amethyst	Nagybánya	4	Lászy. 1883.
229	Kvarc, amethyst	Selmecebánya	8	Lászy. 1883.
230	Kvarc, amethyst	Kapnikbánya	3	Lászy. 1883.
231	Kvarc, amethyst		2	Gulyás István. 1911. IV. 13. aj.
232	Kvarc, amethyst		2	Móra Ferenc aj. 1912. VI. 13.
233	Kvarc, szivacsos szerkezetű	Kapnikbánya	1	
234	Kvarc, szarukő	Virágvölgy	4	
235	Kvarc, közönséges	Javarina	4	Lászy. 1883.
236	Kvarc, közönséges	Dognácska	2	Lászy. 1883.
237	Kvarc, chalcedon	Trestya	4	Lászy. 1883.
238	Kvarc, jaspis	Tiszavicza	3	Lászy. 1883.
239	Kvarc, jaspis		3	Móra F. 1912. VI. 13. aj.
240	Fél– opál	Oroszországi kavicsbánya	13	Jar. Könyv: 1916.
241	Májopál		2	Lászy. 1883.

242		Viaszopál	Hegyalja	3	Lászy. 1883.
243		Vasopál	Hegyalja	1	Lászy. 1883.
244		Faopál	Megyaszó	1	Lászy. 1883.
245		Faopál	Hegyalja	13	Lászy. 1883.
246		Nemes opál	Veresvágás	1	Lászy. 1883.
247	Oxid	Közönséges kvarcopál	Megyaszó	4	Lászytól. 1883.
248		Pyrolusit	Westphalia	1	
249		Limonit	Nagybánya	4	Lászytól. 1883.
250		Limonit	Bindt	6	
251		Limonit	Körmöcbánya	9	
252		Limonit–babérc	Mágócs. Csongrád m.	6	
253		Limonit–sárga vasokker		1	
254		Limonit–mocsárérc, kérgezés	Nagybánya	1	
255		Hematit	Krompach	4	Lászytól. 1883.
256		Hematit	Igló	1	
257		Hematit	Tiszolc	1	
258		Hematit	Bindt	1	
259		Hematit		4	
260		Ilmenit	Cornwall	1	
261		Magnetit	Vihnye	2	
262		Magnetit	Maqurka	1	
263		Chromit	Eibenthal	3	Móra Ferenc aj. 1912. II. 22. aj.
264		Chromit		2	Lászy. 1883.
265	Spinnelid	Pleonart	Holdrusbánya	2	
266	Carbonát	Malachit	Úrvölgy	3	Móra Ferenc aj. 1903. aj.
267		Azurit	Úrvölgy	6	
268		Cerussit	Přibram	1	Lányi Béla aj. 1906. aj.
269		Arragonit	Korond	3	Lászytól. 1883.
270		Arragonit	Úrvölgy	1	
271		Arragonit	Korond–patak	1	
272		Calcit–mészpát	Dognácska	4	Lászytól. 1883.
273		Calcit–mészpát		6	özv. Brandenburgné aj. 1912.
274		Calcit	Kapnikbánya	4	Lászytól. 1883.
275		Calcit	Kotterbach	1	Lászytól. 1883.
276		Calcit	Bindt	7	Lászytól. 1883.
277		Calcit	Szeged–Alsóváros	38	Szerwin A. 1912. aj. Kútásás alkalmával találták.
278		Calcit	Boica	1	Lászytól. 1883.
279		Calcit	Selmecbánya	2	Lászytól. 1883.
280		Calcit–konkrécio	Vihnye	1	
281		Calcit. sötétszürke mészpát	Nagybánya	1	Lászytól. 1883.
282		Calcit. világosszürke mészpát	Nagybánya	1	Lászytól. 1883.
283		Calcit vörös mészpát		1	Gulyás I. 1911. VI. 13. aj.
284		Calcit	Körmöcbánya	2	Kubán D. 1913. aj.
285		Calcit–mészvirág.	Buda	3	

286	Calcit – kérges lerakódás		2	
287	Calcit – rózsaszín márvány		1	
288	Carbonát Calcit – szivacsos mésztuffa	Gánóc	1	Móra Ferenc aj. 1912. VI. 13.
289	Calcit– mésztuffa	Gánóc	1	Móra Ferenc aj. 1912. VI. 13.
290	Calcit– mészlerakódás	Borszék	4	Dr Mészáros Károly. 1912. IV. 4.
291	Calcit– cseppkő	Aggtelek	9	(1 nagy darab) Lászytól. 1883.
292	Calcit– cseppkő	Adelsberg	2	Beck I. 1903.
293	Manganocalcit		1	Lányi B. 1906.
294	Dolomit	Lücsivna	1	Móra Ferenc aj. 1912. febr. 22.
295	Dolomit	Selmecbánya	8	
296	Dolomit	Úrvölgy	4	Lászytól. 1883.
297	Ankerit	Dobsina	1	
298	Smithsonit	Spanyolország	1	
299	Siderit	Bindt	4	
300	Siderit	Kotterbach	1	
301	Rhodochrosit	Kapnikbánya	1	Móra Ferenc aj. 1902.
302	Silicát Enstatit–bronzit	Bajorország	1	
303	Pyroxen		2	
304	Rhodonit		1	Sarlós Erzsébet aj. 1904.
305	Amfibol–asbest		4	László Gábor. 1901. aj.
306	Amfibol–aktinolit		1	Lányi Béla osztályőr aj. 1914.
307	Sodalit	Ditró	1	Móra Fer. aj. 1902.
308	Orthoklas– vörös		3	
309	Orthoklas–pegmatolit		3	Illyefalvi Balázs aj. 1902.
310	Orthoklas		1	Lányi Béla aj. 1906.
311	Topáz		1	Lászy. 1883 (üvegcsőben)
312	Gránát, cseh	Csehország	1	
313	Gránát, allochroit	Morvaország	1	Lányi B. aj. 1912.
314	Gránát, közönséges		1	Lányi B. aj. 1912.
315	Gránát– szirt	Maleschau	1	Lányi B. aj. 1912.
316	Gránát	Dognácska	4	Lányi B. aj. 1912.
317	Epidot	Virágvölgy	1	Móra F. aj. 1912. VI. 13.
318	Vesuvián	Csiklova	1	Lányi B. aj. 1912.
319	Chabasit	Fassa– völgy	1	Lányi B. aj. 1912.
320	Serpentin	Dobsina	1	Lászy. 1883.
321	Talk		2	Lászy. 1883.
322	Talk		2	Lászy. 1883.
323	Talk		1	Lászy. 1883.
324	Agalmatolit	Selmecbánya	1	Lászy. 1883.
325	Chlorit		2	Lányi Béla. 1906. aj.
326	Muscovit		3	
327	Muscovit		2	
328	Lepidolit	Rožena, Morvaország	1	Móra Fer. 1902. aj.

329	Silicát	Kaolinit		1	
330	Arsenát	Euchroit	Libethenit	1	Lászy. 1883.
331		Erytrin	Dobsina	1	Móra Ferenc aj. 1902.
332		Pharmakosiderit	Selmecbánya	1	
333	Phosphát	Pyromorphit	Příbram	1	Móra Ferenc aj. 1902. ápr.
334		Libethenit	Libetbánya	2	Móra Ferenc aj. 1902. ápr.
335		Kallait– türkísz	Olsnitz (Szászorsz.)	1	
336		Evansit	Szirk (Gömör m.)	1	Lányi Béla aj. 1906.
337	Sulfát	Anhydrit	Rónaszék	2	
338		Baryt	Felsőbánya	11	3 db. Lászy. 1883. 4 db. Móra Fer. aj. 1902. 4db Engel Lajos 1905. aj.
339		Baryt		1	
340		Baryt	Nagybánya	6	Lászy. 1883.
341		Baryt		2	özv. Brandenburgné.
342		Coelestin (téves)	Úrvölgy	1	Lászy. 1883.
343		Gyps	Igló	4	Lászy. 1883.
344		Gyps	Lúcsivna	2	Lászy. 1883.
345		Gyps	Selmecbánya	7	Lászy. 1883.
346		Gyps– rőszagyps	Úrvölgy	2	Lászy. 1883.
347		Gyps– rostos	Selmecbánya	2	
348		Epsomit		1	
349		Alunit		1	
350		Melanterit	Selmecbánya	1	
351		Úrvölgyit=Hezzengrundit	Úrvölgy	1	Lászy. 1883.
352		Chalkanthit (mesters. produkt)	Körmöcbánya	1	
353	Wolframát	Wolframit	Schlackenwald	1	
354	Halát	Fluorit	Freiberg	3	Lászy. 1883.
355		Fluorit		1	
356		Halit		5	
357		Kősóból faragott kehely		1	
358		Succinit(feldolgozva)	Königsberg?	1	
359		Succinit	Königsberg?	2	

Álladék 1919. december hó 31-én**739**

360	Elem	Tellur kvarcban	Facebaja	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
361	Oxid	Manganit (Mangánkő)	Ilfeld, Harz.	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
362	Silicat	Lazurkő	Bochara	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
363	Sulfit	Pyrrhotin	Rozsnyó, Gömör m.	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
364	Oxid	Spinell	Ceylon	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.

365	Sulfát	Anglesit galeniten	Monte Pom, Sardinia	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
366	Silicát	Amazonit	Ural	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
367	Carbonát	Rhodochrozit, helvin, kvarc	Kapnikbánya	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
368	Carbonát	Sphaerosiderit baryton	Felsőbánya	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
369	Sulfát	Ceolestin mészkövön	Koppánd, Torda A. m.	1	Csere a M. Nemz. Muz. ásv. osztályával. 1920. április 20.
370	Oxid	Pseudobrokit andesiten	Aranyi hegy, Hunyad m.		
371	Sulfid	Sylvanit	Offenbánya, Torda A. m.	1	
372	Silicát	Wollastonit gránáttal mészkőben.	Csiklovabánya (Kr.Sz.)	1	
373	Borát	Ludwigit	Vaskő, Karassó Szőr m.	1	
374	Silicát	Kövelő–Kaolinit	Szászabánya	1	
375	Sulfid	Chalkopyrit	Selmezbánya	1	Semerjay Károly ny. reáltanár aj. 1920. X. 5.
376	Oxid	Hematit	Vares, Bosznia	1	
377	Sulfid	Galenit	Selmezbánya	2	
378	Sulfid	Galenit chalkopyrittel	Selmezbánya	2	
379	Sulfid	Galenit krist.	Selmezbánya	1	
380	Sulfát	Epsomit	Kalurz	1	Czögler K. ajándéka 1920. XI. 30.
381	Carbonát	Malachit	Úrvölgy	1	Czögler K. ajándéka 1920. XI. 30.
382	Oxid	Kvarc, achát–mandula	Fojnica (Bosznia)	1	Czögler K. ajándéka 1920. XI. 30.
383	Sulfid	Pyrit, aranytartalmú	Fojnica (Bosznia)	4	Czögler K. ajándéka 1920. XI. 30.
384	Sulfid	Pyrit, anyakőzetből kiesve	Vares, Bosznia	2	Szemerjay K. aj. 1920. X. 5.
385	Oxid	Hematit. 60% Fe.	Vares, Bosznia	2	
386	Oxid	Limonit 48% Fe.	Vares, Bosznia	2	
387	Oxid	Limonit fakóércsel és siderittel	Vares, Bosznia	1	
388	Oxid	Limonit	Vares, Bosznia	1	
389	Oxid	Pyrolusit	Vares, Bosznia	2	
390		–		–	

Álladék 1921. december hó 31–én

778

391	Oxid	Opál, gömbös kiképződés		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
392	Sulfid	Tetraedrit, pyrit és kvarc		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
393	Silicát	Gránát, tremolit és kvarccal		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
394	Carbonát	Siderit	Nadebula	1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
395	Silicát	Gránát, magnetittel	Bánát	1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
396	Borát	Ludvigit	Bánát	1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
397	Sulfid	Pyrit		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
398	Oxid	Kvarc calcit kérgézzel		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
399	Sulfát	Alabastrom		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
400	Oxid	Kvarc, hegyi kristály		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
401	Halát	Só, Fövénkövel	Sugatag, Máramaros	2	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
402	Silicát	Aktinolit		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
403	Silicát	Gránát, zöldessárga		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
404	Sulfid	Pyrit, futtatási színekkel		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
405	Silicát	Gránát		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
406	Silicát	Gránát		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
407	Silicát	Termolit aktinolit		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
408	Phosphát	Dihydrit, és pseudomalachit kvarcon		1	Czögler K. ajándéka 1922. V. 16.
409		Lorandit realgáron	Alchar, Macedonia	1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
410	Oxid	Hyalit-opál, kérgezés		1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
411	Silicát	Heulandit		1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
412	Phosphát	Libethenit		1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
413	Sulfát	Úrvölgyit (Hezzengrundit)	Úrvölgy	1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
414	Silicát	Epidot		1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
415	Sulfát	Arragonit		1	Czögler K. aj. 1922. V. 16.
416	Silicát	Rubellit		1	Móra Fer. aj. 1922. VI. 7.

417	Rhodonit	1	Móra Fer. aj. 1922. VI. 7.
418	Garnierit, mangennittel	1	Móra Fer. aj. 1922. VI. 7.
419	Sulfát Gyps	1	Móra Fer. aj. 1922. VI. 7.

Darabszám 1924. december hó 31-én**808**

420	Halát	Kősó	Akna–Arlatina	3	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
421		Kősó	Sugatag	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
422		Kősó	Hall	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
423		Durva kősó	Sugatag	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
424		Tufás kősó	Rónaszék	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
425		Tisztátlan, földes só	Sugatag	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
426		Kősó agyaggal	Rónaszék	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
427	Sulfid	Realgar	Vares (Bosznia)	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
428		Pyrit	Dognácska	2	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
429		Pyrit	Szomolnok	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
430	Oxid	Hematit	Vares (Bosznia)	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
431		Hematit– Glaskopf	Porács. Szepes m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
432		Limonit– barnavasérc	Háromviz. Zólyom m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
433		Limonit– Gyepvasérc	Oláhláposbánya Szoln. Dob.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
434		Pyrolusit	Macskamező. Szoln. Dob.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
335	Carbonát	Calcit krist. kérgezés fapalcán	–	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
436		Magnesit	Magurka. Hunyad m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
437	Oxid	Kvarc	Felsőbánya Szatmár m.	2	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
438		Kvarc	Dognácska. Krassó Ször.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
439		Kvarc	Selmecbánya. Hont m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
440		Kvarc–amethyst	Selmecbánya. Hont m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
441		Kvarc gránát szirtén kryolittal	Dognácska	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.

442	Silicát	Chlorit calcittal	Pterosz. Bihar m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
443		Kyanit	Oláhpia. Szeben m.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
444		Desmin	Bánát. Kontakt zóna.	1	Czögler Kálmán aj. 1933. nov. 5.
445	Sulfid	Antimonit	Felsőbánya	2	Deli Géza reálisk. igazgató hagyatéka. 1933. XI. 5.
446	Oxid	Kvarc	Selmecebánya	1	Czögler K. aj. 1933. nov. 5.
Darabszám 1933. december hó 31-én				840	
Álladék 1935. december 31-én				840	
447	Carbonát	Calcit	Selmecebánya	1	Czögler Kálmán aj.
448		Cseppkő (mészkö)	Aggtelek	1	Régi leltározatlan muzeumi anyag
449		Cseppkő (mészkö)	Aggtelek	1	Régi leltározatlan muzeumi anyag nagy darab
450		Mésztufa	Gánóc	1	Régi leltározatlan muzeumi anyag nagy darab
451		Calcit	Kissvátóhegy	1	Régi leltározatlan muzeumi anyag
452		Halit-kősó	Rónaszék	1	Czögler K. aj.
453		Halit-kősó	Izlatina	1	Czögler K. aj.
454		Halit-kősó	Deésakna	1	Czögler K. aj.
455		Halit-kősó	Sugatag	1	Czögler K. aj.
456		Calcit	Island	1	Régi leltározatlan muzeumi anyagból.

3. sz. melléklet

Kövületek

A Városi Múzeum Szeged (1917-1950):
Az Ásványtani Gyűjtemény alapján

Jegyzet: 295–345 l.sz. Csere a M. Nemzeti Múzeummal. 1921. június 20.
(a Schmidt f. budai hegységbeli ásványokért)

L.sz.	Név	Geológiai kor	Származási hely	Db	Jegyzet
1	Lepidodendron aculeatum Sternb.	Carbon	Waldenburg, Silesia	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916
2	Sigillaria rugosa Brongt.	Carbon	Dortmund, Westfala	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
3	Calamites cannaeformis Brngt.	Carbon	Waldenburg, Silesia	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
4	Neuropteris gigantea Brngt.	Carbon	Dortmund, Westfalia	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
5	Asterotheca Stichopteris Brongt.	Carbon	–	1	
6	Trigonocarpum noegethathi Brngt.	Carbon	Saarbrüchen	2	Lányi Béla aj. 1909.
7	Pecopteris arborescens Sch.	Carbon	Szekul. Krassó–Ször.	17	
8	Zamites Téneonis Brngt.	Jura–malm	Franciaország	1	
9	Zamites Téneonis Brngt.	Jura–lias	Baranya m.	1	
10	Pecopteris Serlii Brngt.	Carbon	Szekul. Krassó–Ször.	1	
11	Walchia piniformis Sternb.	Perm	Thüringia	1	Lányi Béla aj. 1909.
12	Petrophyllum laegeri Brngt.	Jura–malm	–	2	
13	Acer sp. levélnyomat	Alluvium	Kolozsvár	1	Lányi Béla aj. 1909.
14	Lignitesedett fa (egyik oldala csiszolva)	Alluvium	–	1	
15	Pinus tamócziensis Tuzs. (köv. fa)	Alluvium	Ostfiasszonyfai fogylytábor.	1	Ónodi László aj. 1915. VIII. 4.
16	Kövült fa (kisebb darab)	Alluvium	–	1	
17	Kövült (kovásodott) fa	Alluvium	–	2	
18	Orbitoides papyracea d' Arch	Oligocen	Colli Berici, Venezia	4	
19	Orbitoides stellata d' Arch.	Oligocen	–	1	
20	Nummulites sp. mészköben	Eocen	Kolozsvár	3	Lányi Béla aj. 1909.
21	Nummulites sp.	Eocen	–	1	Lányi Béla aj. 1909.
22	Nummulites leavigatus Lank.	Eocen	Soissons	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
23	Nummulites gizehensis Lank	Eocen	Pinguente, Istria	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
24	Nummulites Tchihatcheffi d' Arch.	Oligocen	Buda	4	
25	Nummulites perforata d' Orb.	Eocen	Kolozsvár	20	Lányi Béla aj. 1909.
26	Nummulites striata d' Orb.	Eocen	–	200	
27	Nummulites lucasana Defr.	Eocen	–	40	
28	Cypellia rugosa Goldfuss.	Jura	–	1	
29	Cyatophyllum	Silur	Eifel	1	Lányi Béla aj. 1909.

30	hexagonum Goldfuss. Cyatophyllum ceratites Goldfuss.	–	Eifel	10	Lányi Béla aj. 1909.
31	Astraea limbata Goldfuss.	Jura	Heidenheim	1	Lányi Béla aj. 1909.
32	Astraea caryophylloides Goldfuss.	Jura	–	1	
33	Cyclolites polymorpha Mill.	Kréta	–	1	
34	Cyclolites numismalis Goldfuss.	Kréta	–	1	
35	Saccocoma pectinata Goldfuss.	Jura	Solnhofen	1	Uray Zoltán aj. 1919.
36	Euczinus liliformis Schloth.	Trias	Erkwerde, Braunsch.	2	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
37	Pentacrinus subangularis Mill.	Lias-jura	Württemberg	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
38	Gacoma carinata Goldfuss.	Jura-malm	Solnhofen	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
39	Clypeaster grandiflorus Brown.	Miocen Kréta,	– Lümburg,	1	
40	Ananchytes, ovatus Leske.	senon	Hannover	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
41	Ananchytes striatus Lam.	Kréta	Westfalia	1	
42	Hemiaster acuminatus Desr.	Kréta	–	2	
43	Micraster coranguinum Agass.	Kréta-senon	Meudon. Franciaorsz.	1	
44	Holoaster subglobulosus Goldfuss.	Kréta-senon	Coesefeld. Westfalia	1	
45	Spirifer speciosus Schloth.	Devon	Eifel	2	
46	Rhynchonella hungarica Bckh.	Jura	–	1	
47	Rhynchonella forticostata Bckh.	–	–	1	
48	Terebratula grestensis Suess.	–	–	1	
49	Terebratula ovata Schloth.	Trias, kagylómész	Jena	2	Lányi Béla aj. 1909.
50	Terebratula vulgaris Schloth.	Trias	Würzburg, Bajororsz.	3	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
51	Terebratula numismalis Sow.	Jura-lias.	Pliensbach. Württemb.	3	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
52	Posidonomya alpina Gras.	Jura	Malino	3	
53	Gervillia costata Schloth.	Trias kagylómész	Jena	1	Lányi Béla aj. 1909.
54	Gervillia socialis Schloth.	Trias kagylómész	Jena	1	Lányi Béla aj. 1909.
55	Lima lineata Schloth.	Trias kagylómész	Jena	2	
56	Lima squamosa Lmk.	Pliocen	–	2	
57	Pecten latissimus Brock.	Miocen	Lapugy	1	özv. Brandenburg Károlyné aj. 1912.
58	Pecten Bronni Meyer	Kréta	–	2	
59	Pecten arcuatus Sow.	Kréta	–	4	
60	Pecten flabelliformis Defr.	Tercier- Subapennin	Ortenburg	1	

61	<i>Pecten rotundifer</i> d' Arch	Miocen	Nizza	1	
62	<i>Pecten janus</i> Müll.	Oligocen	Döberg b. Bunde. Westf.	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
63	<i>Spondylus lineatus</i> Gdfss	Kréta (fehér)	Leves. Anglia	7	
64	<i>Anomia costata</i> Brocc.	Miocen	Lapugy	2	özv. Brandenburg K. né aj. 1912.
65	<i>Ostrea flabellula</i> Lam.	Kréta	–	1	
66	<i>Ostrea cristagalli</i> Schloth.	Jura	–	1	
67	<i>Ostrea complicata</i> Gdfss.	Trias (kagylómész)	Rudolfstätt	1	Lányi Béla aj. 1909.
68	<i>Ostrea bellovacina</i> Lamk.	Eocen	Anvers. Seine et Oise	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
69	<i>Ostrea multicosata</i> Desh.	Eocen	Caise. La Motte. Oise	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
70	<i>Ostrea longirostris</i> Lam.	Felső oligocen	Meersand Giengen	1	Czögler K. aj. 1917.
71	<i>Gryphaea arcuata</i> Lam.	Jura–liasz	Gmund	3	Czögler K. aj. 1917.
72	<i>Mytilus</i> zárványos homokkő	Miocen	Kolozsvár	2	
73	<i>Congeria triangularis</i> Partsch.	Pliocen	Balaton	10	
74	<i>Congeria spatulata</i> Partsch.	Pliocen	Radmanest	25	
75	<i>Congeria subglobosa</i> Partsch.	Miocen	Brunn, bei Wien	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
76	<i>Congeria balatonica</i> Partsch.	Pliocen	Tihany	6	Czögler K. aj. 1917.
77	<i>Arca diluvii</i> Lam.	Miocen. Taluni rét.	Pont –le Voy. France.	60	
78	<i>Arca diluvii</i> Lam.	Miocen	Lapugy	1	
79	<i>Pectunculus</i> obliquatus Parqu.	Pliocen	Róma. Aqua traversa	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
80	<i>Pectunculus</i> depressus Desh.	Eocen	Hautville	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
81	<i>Pectunculus pilosus</i> Lam.	Miocen	Lapugy	7	özv. Brandenburg K. aj. 1912.
82	<i>Pectunculus pilosus</i> Lam.	Miocen	Kórod	2	özv. Brandenburg K. aj. 1912.
83	<i>Pectunculus pilosus</i> Lam.	Miocen	Lapugy	3	özv. Br. K. né aj. 1912.
84	<i>Unio Stachei</i> Neumayr.	Pliocen	Sibinj	1	
85	<i>Myophoria</i> Goldfussi M.	Triasz, kagylómész.	Jena	1	Lányi Béla aj. 1909.
86	<i>Myophoria vulgaris</i> Schloth.	Triasz, Kagylómész.	Jena	1	Lányi Béla aj. 1909.
87	<i>Trigonia costata</i> Lam.	Kréta	Radmanest.	10	
88	<i>Cardita Partschii</i> Goldf.	–	–	10	
89	<i>Cardita Jounetti</i> Bast.	–	–	8	
90	<i>Astarte striatocostata</i> Münst.	Miocen	Lapugy	1	özv. Br. Kné aj. 1912.
91	<i>Pachycrisma Beaumonti</i> Zeusch.	Tithoni em.	–	1	
92	<i>Isocardia cretacea</i> Goldfss.	Kréta–Senon	–	1	
93	<i>Lucina columbella</i>	Eocen	Buják	12	özv. Br. K. né

	Lam.				aj. 1912.
94	Lucina incrassata Dubois	–	–	4	
95	Cardium Mörsianum Pohlig.	Felső oligocen	Dunkerheide bei Mörs, Niederhrim	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
96	Cardium apertum Mstr.	Miocen– Szarmata	Wein	1	
97	Cardium Semsey Halaváts	Pliocen	Királykegye	3	
98	Cardium neptuni Goldfuss.	Kréta, Grünsand	Waldenburg, Silesia	1	
99	Cardium Auessi	–	Radmanest	1	
100	Cardium Wiesneri Huth	Eocen	–	1	
101	Cardium tauronicum Maj.	–	–	5	
102	Venus suevica Münst.	Jura, Portlandi rétegen	Ulm	1	
103	Mactra solida L.	Tercier	–	5	
104	Pholadomia Murchisoni Sow.	Jura, dogger	Ipf. Bopfingen	1	Lányi Béla aj. 1909.
105	Myacites jurasssi Qu.	Jura	Ipf. Bopfingen	1	Lányi Béla aj. 1909.
106	Lutraria donaciformis Gdfss.	Lias– agyag	Goslar	1	
107	Dentalium sexcarinatum Gdfss.	Kréta	Maastricht	7	
108	Dentalium badense Partsch.	–	Pest m.	8	
109	Trochus patulatus Brocc.	–	–	6	
110	Naticopsis ampliata Phill.	Carbon	–	1	
111	Neritopsis moniliformis Grat.	Miocen	Lapugy.	50	özv. Br. K. né aj. 1912.
112	Neritopsis radula Hömes	–	–	1	
113	Natica Klippsteini Müll.	–	–	2	
114	Natica helicina Brocc.	Miocen	Lapugy	2	özv. Br. K. né aj. 1912.
115	Natica helicina Brocc.	–	Bujtur	50	özv. Br. K. né aj. 1912.
116	Natica patula Lam.	Miocen	Lapugy	1	özv. Br. K. né aj. 1912.
117	Natica millepunctata Lam.	–	–	20	
118	Vivipra Sturii Neumayr.	Pliocen	Novska	200	özv. Br. K. né aj. 1912.
119	Vivipra Hörnesi Neumayr.	Pliocen	Novska	110	özv. Br. K. né aj. 1912.
120	Vivipra cyrtomorpha Brusina	–	Fonyód	5	Czögler K. aj. 1917.
121	Vivipra spuria Brusina	–	Malino	8	
122	Vivipra danubialis Brgt.	Alluvium	Szeged. Tisza–iszap.	10	Czögler K. aj. és gyűjt. 1917.
123	Vivipra contecta Müll.	Alluvium	Szeged. Tisza–iszap.	1	Czögler K. aj. és gyűjt. 1917.
124	Paludina	Pliocen	Novska	5	özv. Br. K. né

	vukotinovici Fraungl.				aj. 1912.
125	Melanopsis vindobonensis Fuchs.	Pliocen. pontusi	Wien	8	özv. Br. K. né aj. 1912.
126	Mohrensternia inflata Andr.	Szarmata	Úny. Esztergom m.	8	özv. Br. K. né aj. 1912.
127	Turritella Archimedis Burg.	Mediterrán	Szob	1	özv. Br. K. né aj. 1912.
128	Turritella turris Bast.	Köz. miocen	Delényes	30	özv. Br. K. né aj. 1912.
129	Cerithium margaritaceum Lank.	Oligocen	Weinheim. Alzey Rhein (Hessen).	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
130	Cerithium nudum Lam.	Oligocen	–	1	
131	Cerithium vulgatum Burg.	–	–	3	
132	Cerithium Zeuschneri Pusch.	–	–	10	
133	Cerithium minutum Serv.	–	–	6	
134	Cerithium pictum Bast.	Eocen	Buják	5	özv. Br. K. né ad. 1912.
135	Cerithium ruginosum Eichw.	Szarmata	Ecseg (Nógrád m.)	50	özv. Br. K. né ad. 1912.
136	Potamites (Pirenalla) mitralis Eichw.	Szarmata	Úny	200	özv. Br. K. né ad. 1912.
137	Potamites (Clava) Pauli R. Hörn.	Szarmata	Úny	2	özv. Br. K. né ad. 1912.
138	Potamites (Clava) bidentata (Derf.) Grat.	–	–	4	özv. Br. K. né ad. 1912.
139	Chenopus peopdicani Phil.	Miocen	Lapugy	10	özv. Br. K. né ad. 1912.
140	Strombus fortisi Brngt.	Kréta	–	1	özv. Br. K. né ad. 1912.
141	Cypraea fabigina Lam.	Miocen	Lapugy	15	özv. Br. K. né ad. 1912.
142	Cypraea. Lanciae Brus	–	–	2	özv. Br. K. né ad. 1912.
143	Cassia saburon Lam.	Alsó miocen, Lajthamész	Kostej	150	özv. Br. K. né ad. 1912.
144	Columbella curta Dej.	Miocen	Lapugy	3	özv. Br. K. né ad. 1912.
145	Columbella subulata Brocc.–nassoides Bell.	–	–	15	
146	Buccinum Badense Partsch.	–	–	40	
147	Buccinum costulatum Brocc.	–	–	27	
148	Buccinum reticulatum L.	–	–	14	
149	Buccinum prismaticum Brocc.	–	–	7	
150	Ficula reticulata Lam.	Miocen	Baden.	1	
151	Triton corrugatum Lam.	–	–	1	
152	Ranella marginata Brong.	–	–	2	
153	Purpura exilis	Miocen	Lapugy	40	

	Partsch.				
154	Ricinula echinulata Pusch.	Miocen	Lapugy	5	
155	Murex sublavatus Bast.	Tercier	Ecseg	1	
156	Murex sublabatus Bast.	Szarmata	Úny	8	
157	Murex spinicosta Bronn.	–	–	6	
158	Murex brandaris L.	–	–	1	
159	Murex Borni Hörmes.	–	–	1	
160	Murex Partschi Hörmes.	–	–	4	
161	Murex heptagonalis Bronn.	–	–	1	
162	Murex Sedgwicki Micht.	–	–	1	
163	Murex rudis Bors.	–	–	1	
164	Murex craticulatus Brocc.	–	–	4	
165	Tusus crispus Bors	–	–	3	
166	Tusus Puschi var. Andr.	–	–	7	
167	Tusus bilineatus Partsch.	–	–	1	
168	Tusus Valencienneti Grat.	–	–	4	
169	Latyrus subcraticulatus d' Orb.	Miocen	Lapugy	1	özv. Br. K. né aj. 1912.
170	Ancillaria coniformis Pusch.	Miocen	Kostej	1	özv. Br. K. né aj. 1912.
171	Ancillaria glandiformis Lam.	Miocen	Lapugy	3	özv. Br. K. né aj. 1912.
172	Ancillaria glandiformis Lam.	Köz. miocen	Delényes (Krassó Sz.)	40	özv. Br. K. né aj. 1912.
173	Ancillaria obsoleta Brocc.	–	–	16	
174	Ancillari canalifera Lam.	–	–	1	
175	Mitra scrobiculata Brocc.	–	–	3	
176	Voluta rarissima Lam.	Eocen	Kostej	15	özv. Br. K. né aj. 1912.
177	Voluta taurina Bronn.	–	–	1	
178	Voluta rarispina Lam.	–	–	1	
179	Turbinella subcraticulata d' Orb.	–	–	5	
180	Fasciolaria fimbriata Brocc.	–	–	3	
181	Pyrula geometra Bors.	–	–	3	
182	Oliva flammata Lam.	–	–	2	
183	Cancellaria Bellardii Micht.	–	–	1	
184	Cancellaria cyrata	–	–	6	

	Brocc.				
185	Terebra pertusa Bast.	–	–	1	
186	Terebra acuminata Bors.	–	–	2	
187	Terebra fuscata Bors.	–	–	3	
188	Pleurotoma notata Brocchi	Miocen	Lapugy	40	özv. Br. K. né ad. 1912.
189	Pleurotoma asperulata Lam.	Miocen	Kostej	60	özv. Br. K. né ad. 1912.
190	Pleurotoma setigera Lam.	Miocen	Lapugy	5	özv. Br. K. né ad. 1912.
191	Pleurotoma recticosta Bell.	–	–	40	özv. Br. K. né ad. 1912.
192	Pleurotoma ramosa Bast.	–	–	1	
193	Pleurotoma dimidiata Brocc.	–	–	1	
194	Pleurotoma vermicularis Grat.	–	–	1	
195	Pleurotoma obeliscus Des moull.	–	–	1	
196	Pleurotoma lamarcki Bell.	–	–	3	
197	Pleurotoma Neugeboreni Hömes	–	–	5	
198	Pleurotoma (Dolichotoma) cataphracta Brocc.	Felső mediterrán	Borbolya	4	özv. Br. K. né ad. 1912
199	Pleurotoma harpula Brocc.	–	–	20	özv. Br. K. né ad. 1912
200	Pleurotoma Jouanneti Detm.	–	–	1	özv. Br. K. né ad. 1912
201	Pleurotoma Badensis Hömes	Pliocen	Novska	15	özv. Br. K. né ad. 1912
202	Conus ventricosus Bronn.	–	–	4	
203	Conus avellana Lam.	–	–	3	
204	Conus Puschii Mich.	–	–	2	
205	Conus (Deudroconus) subbristriatus da Costa.	Miocen	Lapugy	20	özv. Br. K. né ad. 1912.
206	Conus Aldrovandi Brocc.	–	Bujtur	3	özv. Br. K. né aj. 1912.
207	Conus ponderosus Brocc.	–	Bujtur	60	özv. Br. K. né aj. 1912.
208	Conus Dujardini Desh.	Pliocen	Novska	22	özv. Br. K. né aj. 1912.
209	Actaeonella gigantea Sow.	Kréta– Gosauí r.	Aachen	1	özv. Br. K. né aj. 1912.
210	Ringuicula Hömesi Segn.	Miocen	Lapugy	6	özv. Br. K. né aj. 1912.
211	Bulla lignaria L.	Tercier	–	1	
212	Helix vindobonensis C. Pfr.	Alluvium	Szeged	1	Czögler R. aj. 1917.
213	Orthoceras regulare Schloth.	Köz. devon	Wissenbach, Nassau	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
214	Ammonites polyplocus Rein.	Jura–malm	Lochen, Württemberg	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.

215	Ammonites spinatus Sow.	Jura-lias	Quedlinburg. Harz.	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
216	Ammonites complexus Brongt.	Jura	–	2	Stelczel Frigyes ad. 1909.
217	Amminotes bidichotomus Leyn.	Jura	–	2	Stelczel Frigyes ad. 1909.
218	Amminotes Deshayesi d. Orb.	Gault	Pein. Hannover	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
219	Ceratites nodosus de Haan	Trias, kagylómész.	Jena	1	Lányi Béla aj. 1909.
220	Phylloceras cylindricum Sow.	Jura	–	12	Stelczel Frigyes ad. 1909.
221	Phylloceras Békásense Herb.	Jura	–	1	Stelczel Frigyes ad. 1909.
222	Phylloceras ptychoicum Quenst.	Tithoni Emelet	Stramberg	2	Stelczel Frigyes ad. 1909.
223	Phylloceras heterophyllum Leyn.	Jura	Algier	5	Stelczel Frigyes ad. 1909.
224	Amaltheus marginatus Brngt.	Lias	Reutlingen, Württb.	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
225	Amaltheus costato- spinatus As.	Jura	Forth	1	Lányi Béla aj. 1909.
226	Harpoceras lythense Joung.	Jura-lias	Altdorf	1	Lányi Béla aj. 1909.
227	Harpoceras compterus Rem.	Jura-lias	Altdorf	1	Lányi Béla aj. 1909.
228	Perisphintes oxypleurus Herb.	Jura	–	1	Lányi Béla aj. 1909.
229	Perisphintes lothari Opp.	Jura	–	2	Lányi Béla aj. 1909.
230	Perisphintes bimammatus Quenst.	Jura	–	6	Lányi Béla aj. 1909.
231	Aspidoceras circumspinosum Opp.	Jura, malm	Hartmannsdorf	1	
232	Accanthoceras millettianum d' Orb.	Kréta-Gault	Vöhrum b. Peine, Hannover.	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
233	Belemnites paxillosus Schloth.	Lias	Württemberg	1	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
234	Belemnites caniculatus Blw.	Jura-dogger	–	1	Lányi Béla aj. 1909.
235	Plesiothentis prisca Rüpp.	Jura	Solnhofen.	1	Lányi Béla aj. 1909.
236	Paradoxides Bohemicus Barr.	Cambrium (gipsz)	Ginetz (Bohemia)	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
237	Conocephalus Salzeri Schloth.	Cambrium (gipsz)	Ginetz (Bohemia)	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
238	Ellipsocephalus Hoffi Barr.	Cambrium	Bohemia	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
239	Calymene Blumenbachi Brong.	Silur (gipsz)	Anglia	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
240	Calymene senaria Conrad	Silur (gipsz)	Ohio	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
241	Calymene niagarensis Hall.	Silur	Niagara	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
242	Asaphus expansus Wahlb.	Silur	Sz. Pétervár	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.
243	Phacops cephalotes Barr.	Silur	Bohemia	1	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916.

244	Dalmania Hausmanni Brngt.	Silur (gipsz)	Bohemia	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
245	Penaeus Meyeri Opp.	Jura	Solnhofen	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
246	Mecochirus longimanus Schoth.	Jura	Solnhofen	1	Vétel Szikla–Szilágyitól 1916.
247	Petalia longialata Münst.	Jura	Solnhofen	1	Uray Zoltán aj. 1919.
248	Haluszó lenyomat agyagpalában	Perm	Thüringia	1	Lányi Béla aj. 1909.
249		–	–	1	
250		–	–	1	
251	Ursus spelaeus Gdfuss. Koponya. Töredékes, az alsó állkapocs hiányz.	Diluvium	Igric (Bihar m.) Körösbarlang (Pertere)	1	Dr. Banner János aj. 1920. nov. 19.
252	Equus fossilis L. zápfoga	Quarter	Linebett – Wesch.	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
253	Cervus capreolus L. Agancstöredékei, 2 kisebb, 2 nagyobb	Diluvium	Tisza– meder	4	
254	Cervus elaphus L. Gyermekkarvastagságú gyöngyös töredékei az agancsnak.	Diluvium	Tisza– meder	2	
255	Cervus elaphus L. Agancsdarab	Diluvium	Tiszameder. Martonos	1	Vétel 3– K ért FALON.
256	Cervus elaphus L. Agancstöredék	Diluvium	Tiszameder. Csany	1	Vedres L. aj. 1911. FALON
257	Cervus elaphus L. Koponya, agancsokkal.	Diluvium	Tisza– meder	1	Bodó J. aj. 1900 FALON
258	Cervus elaphus L. Koponyarészlet töredékes agancsal.	Alluvium	Tiszameder. Algyő	1	dr. Szalay József aj. 1919. júl. 3.
259	Cervus elaphus L. Fél – agancs homlok– csont – darabokkal	Diluvium	Tisza– meder	1	Annók Szabó János aj. 1919. X. 22. FALON
260	Cervus elaphus L. Vetett agancstöredék	Alluvium	Tiszameder	1	Annók Szabó J. aj. 1919. X. 22.
261	Megaceros hibernicus Owen., homlokrész Agancsokkal	Diluvium	Tiszameder. Pádé	1	Vétel 1910 ben halásztótl. FALON
262	Cervus sp. homlokrész az agancsok basális részeivel.	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
263	Bos priscus Boj. Koponyafelsőrészt Szarvakkal (Falon)	Diluvium	Tiszameder	1	
264	Bos priscus Boj. Homloksontrészlet, baloldali szarvval	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
265	Bos primigenius Boj. Zápfig.	Diluvium	Roma, Mte Sarro	1	Vétel Szikla–Szilágyitól. 1916.
266	Bos primigenius Boj. Szarvdarabka a szarv végéből	Diluvium	Tisza– meder	1	
267	Bos primigenius Boj? izvápadarab	Diluvium	Tiszameder	1	
268	Bos primigenius Boj.	Diluvium	Tiszameder	1	FALON

	Jobboldali szarv homlokcsontrészzel				
269	Bos primigenius Boj. Koponyafelsőrész két szarvval	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
270	Bos primigenius Boj. Egy teljes szarvcsap homlokcsont- töréddel	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
271	Bos taurus L. Zápfogak	Alluvium	Óthalom	7	Ajándék. 1919. I. 10-én
272	Elephas primigenius Blumb. zápfoga	Diluvium	Tiszameder	1	
273	Elephas primigenius Bhimb. zápfoga	Diluvium	Alduna-meder	1	Vétel B. N. től 2'40K. 56\1912.
274	Elephas primigenius Blumb. Lábszárcsonttörédé	Diluvium	Tisza-meder, Pádé	2	Vétel 1910. 1915. á 10--10 K. FALON
275	Elephas primigenius Blumb. Forgó.	Diluvium	Tiszameder, Szeged.	1	Vétel. 1914. I./23.
276	Elephas primigenius Blumb. állkepecstörédé a zápfog medrével	Diluvium	Tiszameder	1	
277	Elephas primigenius Blumb. nyakcsigolya.	Diluvium	Tiszameder	1	
278	Elephas primigenius Blumb.?	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
279	Elephas primigenius Blumb. agyartörédé	Diluvium	Tiszameder	1	
280	Elephas primigenius Blumb. agyartörédé.	Diluvium	Felső-Galla. Komárom.	1	Balogh Zoltán aj. 1920. IV. 10.
281	Elephas primigenius Blumb. Lábszár- törédek (2 belül üres)	Diluvium	Tiszameder	3	2 A FALON
282	Elephas primigenius Blumb. medencecsont	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
283	Elephas primigenius Blumb. állkapocs- törédé zápfoggal.	Diluvium	Tiszameder	1	
284	Bos primigenius Boj. A homlokészlet 3/4 része baloldali szarvtöréddel.	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
285	Bos primigenius Boj. Baloldali homlok- észlet (végén letört) szarvval.	Diluvium	Tiszameder	1	FALON
286	Bos primigenius Boj. Nagyobb szarvdarab	Diluvium	Tiszameder	1	

Zárlat 1920. évi december hó 31-én 2221

287	Megalodon triqueter Wnlfen	felső-Kréta	Kőbánya	1	
288		–	–	1	
289	Melanopsis aquensis?	Eocen	Buják	4	özv. Br. K.-né aj. 1912.
290	Belemnites sp.	Jura	–	1	

291	<i>Tusus bulbiformis</i> /Lam./ Desh.	Eocen	Damery, Mame	1	
292	<i>Elephas primigenius</i> Blumb. izolált záfoglemezei	Diluvium	Endröd. Békés m. Körösmeder	1	Vétel. 1921. I. 4.
293	<i>Elephas primigenius</i> Blumb. zápfőtöredék koronából; fiatal állat.	Diluvium	–	1	Régi múzeumi anyag.
294	<i>Elephas primigenius</i> Blumb. fiatal állatok majdnem teljes állkapcsa.	Diluvium	Endröd, Békés m. Körösmeder	1	Vétel. 1921. I. 4. FALON.
295	<i>Venus</i> <i>plicata</i> Gmel.	Köz. miocen	Lapugy	50	
296	<i>Pleurotoma</i> (<i>Clavatula</i>) <i>sophina</i> H. & Au.	Köz. miocen	Delényes	2	
297	<i>Pleurotoma</i> (<i>Drillia</i>) <i>Allioni</i> Bell.	Felső mediterrán	Borbolya	3	
298	<i>Conus</i> (<i>Rhizoconus</i>) <i>ponderosus</i> Brocc.	Köz. miocen	Delényes	2	
299	<i>Conus Mercati</i> Brocc.	Köz. miocen	Lapugy (Hunyad m.)	2	
300	<i>Cerithium</i> <i>lignitarium</i> Eichw.	Felső mediterrán	Hidas	1	
301	<i>Cerithium</i> <i>Gamlitzense</i> Hiller.	Felső mediterrán	Hidas	10	
302	<i>Cerithium</i> <i>florianum</i> Hiller.	Felső mediterrán	Hidas	7	
303	<i>Nummulites</i> (<i>Gümbelia</i>) <i>Ronaulti</i> d' Arch.	Eocen	Tordaszentlászló	30	
304	<i>Nummulites</i> <i>complanata</i> Lam.	Eocen	Oszlop	1	
305	<i>Ceratotrochus</i> 12- <i>costatus</i> Goldfss.	Köz. miocen	Delényes	3	
306	<i>Lucina columbella</i> Lam.	Köz. miocen	Lapugy (Hunyad)	1	
307	<i>Pectunculus</i> <i>obtusatus</i> Partsch.	Köz. miocen	Lapugy (Hunyad)	20	
308	<i>Ringicula buccinea</i> Desh.	Köz. miocen	Lapugy (Hunyad)	20	
309	<i>Turitella bicarinata</i> Eichw.	Felső mediterrán	Hidas	1	
310	<i>Acteonella gigantea</i> Sow.	Felső kréta	Konop. Arad m.	1	
311	<i>Ostrea</i> <i>carissima</i> L.	Felső mediterrán	Rákos. Sopron m.	1	
312	<i>Ostrea oligitalina</i> Dub.	Felső mediterrán	Rákos	1	
313	<i>Gryphaea</i> (<i>Ostrea</i>) <i>cochlear</i> Poli	Köz. miocen	Delényes	2	
314	<i>Ranina Reussi</i> (Auct?)	Felső eocen	Kis-Svábhegy	1	
315	<i>Pecten latissimus</i> Brocc.	Felső mediterrán	Kemence. Hont m.	1	
316	<i>Pecten aduncus</i> Eichw.	Felső mediterrán	Sóskút	1	
317	<i>Schizaster</i> <i>Lorioli</i> Pávay	Eocen	Mátyáshegy	1	

318	Oxyrhina Desori Ag.	Eocen	Vertessomlyó	1
319	Cellepora globularis Brown.	Felső mediterrán	Sopronrások	1
320	Mellanopsis martiniana Fer.	Pannóniai em.	Tinnye	4
321	Arca oliluvii Lmk.	Felső mediterrán	Hidas	2
322	Ampullaria perusta Brong.	Köz. eocen	Piszke	1
323	Natica (Naticina) helicina Brocc.	Köz. miocen	Delényes	1
324	Deutalium (Entalis) badense Brocc.	Köz. miocen	Delényes	1
325	Monodonta Araonis Bast.	Köz. miocen	Lapugy	4
326	Carya ventricosa Ung.	Felső eocen	Kis Svábhegy	1
327	Vermetus arenarius L. (Semiatrina)	Köz. miocen	Delényes	1
328	Columbella thiara Bell.	Köz. miocen	Lapugy	20
329	Chenopus (Aporhais) alotus Eichw.	Köz. miocen	Hidas	1
330	Murex (Trophon) vaginatus Isa.	Felső mediterrán	Borbolya	3
331	Corbula gibba Oliv.	Felső mediterrán	Hidas	10
332	Cardita (Glans) rudista Lam.	Köz. miocen	Delényes	1
333	Buccinum (Caesia) incostans Höm. & Auin.	Felső mediterrán	Hidas	5
334	Phylloceras	Jura	Piszke	1
335	Melanopsis	Pannóniai em.	Tinnye	4
336	Dosinia	Köz. miocen	Lapugy	2
337	Turbo	Köz. miocen	Lapugy	5
338	Turbo	Köz. miocen	Lapugy	1
339	Turbo	Köz. miocen	Lapugy	1
340	Turritella	Köz. miocen	Lapugy?	1
341	Phragmites	Pleistocen	Almás	1
342	Crassalella	Köz. miocen	Lapugy	3
343	Toredo	Felső mediterrán	Hidas	1
344	Heliastrea	Köz. miocen	Lapugy	1
345	Trochomilia	Eocen	Mogyorós	3

Zárlat 1921. évi december hó 31-én 2475

346	Elephas primigenius Blumb. Kisebb záfog fog, hiányos foggyökér	Diluvium	Tiszameder	1	N. N. aj. 1922.
347	Congerina banatica Hömes	-	-	1	N. N. aj. 1922.
348	Delphinus	-	Beocsin	1	N. N. aj. 1922.

Zárlat 1923. évi december hó 31-én 2478

349	Elephas primigenius Blumb. záfog.	Diluvium	93. sz. tiszai átvágás 1849. tavaszán	2	Hubert Lajos mérnök találta.
-----	--------------------------------------	----------	---	---	---------------------------------

350	Elephas prim. Blumb. fiatal állat alsó állkapcsa.	Diluvium	93. sz. tiszai átvágás 1849. tavaszán.	1	Hubert Lajos mémők találta.
351	Cervus canadensis asiaticus Seyd. homlokcsont két agancsca	Diluvium	A Tisza innenső oldalának partszakadékaiban. (állítólág!)	1	Kovács Sándor börtönőr Alajos nevű fia., polg. isk. tanuló. aj.
352	Bison priscus Boj.? tövisnyúlványai(?) egyik csonka	Diluvium	Tiszaug.	2	Radványi Károly ajándéka.

Zárlat 1924. évi december hó 31-én 2484

353	Elephas prim. Blumb. zápfog és fogtörredék	Diluvium	Az egyik, az ép a Nera völgyéből. kavicsbányából. A másik, a törredék a Tisza medréből.	2	Erdélyi Mihály gyűjtéséből, ismeretlen adományozó 1925. nov. 7.
354	Plesiosaurus dolichodeirus Conyb. (Gipszutánzat)	Lias – jura	Glastonburg. Anglia	1	Üveges szekrényben. Kovács J. ajándéka.
355	Pterodactylus spectabilis Mey. (Gipszutánzat)	–	Eichstadt – Bajorország	1	Czögler R. aj. 1925.

Zárlat 1925. december hó 31-én 2488

356	Elephas primigenius Blumb. kicsiny Gipszmodellje.	–	–	1	Üveges szekrényben. – Vétel Marx és Mezeytől Bp. 1929 ben.
-----	---	---	---	---	--

Zárlat 1929. évi december hó 31-én 2489

357	Venus plicata Gmel.	Köz. miocen	Lapugy	6	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
358	Acteonella – Species	Középső kréta	–	1	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
359	Lucina problematica?	Régi miocen	–	2	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
360	Melanopsis Martiniana Fer.	Pliocen, pann. em.	–	5	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
361	Machra variabilis	Felső miocen	–	4	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
362	Terebratula vulgaris Schloth.	Kagylómész	Erkerode b. Braunschweig	3	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
363	Cerithium lignitarium Dub.	–	Ecseg. Nógrád m.	2	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
364	Cythaerea incrassata	–	–	3	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
365	Cerithium Hantkeni	Eocen	Ajka. Újakna	1	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
366	Alectryonia – species	Felső kréta?	Maastricht	1	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
367	Pleurotomaria – species	Köz. jura	–	1	Czögler K. aj. 1930. febr. 28.
368	Cerithium – species	Eocen	Ajka. Óakna	1	Moldován József bányafőisk. hallg. aj. 1930. júl. 7.
369	Elephas prim.	Diluvium	–	1	Moldován József

	Blumb. Zápfogdarab.				bányafőisk. hallg. aj. 1930. júl. 7.
370	Echinoidea sp.	–	Bulgaria. Somovit	2	Huszár István hajós adomány 1931. febr.
371	Cerithium giganteum	Eocen	Ajka. Köleskepe; légakna	1	Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
372	Pecten sp.	Eocen	Ajka Kövesárok	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
373	Lima Marticensis	Felső kréta	Ajka. Köleshepeárok	2	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
374	Unio Hadraxon	Felső kréta	Ajka. XV. fejtőmező. Ármin–akna	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
375	Conus ventricosus	Eocen	Ajka. Köleshepe; légakna	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
376	Pectunculus pilosus	Eocen	Ajka. Temetőárok	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
377	Belemnites sp	Eocen	Ajka. Ármin–akna	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
378	Nummulites lucata	Eocen	Ajka. Köleshepe.	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
379	Assilina spyra	Eocen	Ajka. Óakna	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
380	Orbitoides papiracea	Eocen	Ajka Köleshepe–völgy	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
381	Serpula spyrulea	Eocen	Ajka. Viktor–telep.	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
382	Protocardium Hillanum	Eocen	Ajka. Csingervölgy	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
383	Pyrgulifera species	Kréta	Ajka. Óaknai bánya	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.
384	Serpula – species	Eocen	Ajka. Víztáró	1	Czögler K. útján Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7.

385	Pyrgulifera Pichleri	Felső kréta	Ajka Ujakknai bánya	1	Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7. Czögler K. útján
386	Crassatella plumbea	Eocen	Ajka. Cservári légakna	1	Moldován József bányafőisk. hallgató aj. 1930. jún. 7. Czögler K. útján
387	Ammonit – sp.	Dogger	Szvinica	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
388	Orthoceras – sp.	–	–	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
389	Spondylus – sp.	–	–	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
390	Ammonit – sp. litogrammárgában	–	Solszhofen (Bajororsz.)	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
391	Tusus – species	Eocen	Kolozsvár	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
392	Gryphaea Eszterházy	–	Erdély	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
393	Levéllenymatok mészköben	–	Kolozsvár	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
394	Pectunculus kőbél	–	Lapugy?	1	Intézeti, régi leltározatlan anyagból
395	Növénylenyomat carbonpalában	Carbon	Szekul (Resica vidéke)	1	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
396	Oppellia sp.	Dogger	Szvinica	2	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
397	Phylloceras sp.	Dogger	Szvinica	1	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
398	Ammonites sp. (kicsik)	Dogger	Szvinica	2	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
399	Harpoceras sp.	Dogger	Villány	1	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
400	Arietites sp.	Dogger	Villány	1	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
403	Pollia sp.	Köz. miocen	–	1	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból
404	Elephas prim. Bl. agyar	Diluvium	Tisza. Ányási örvény. Halászkok hálójába került	1	Vétel. 1934. IV. 30 2 pengőért. a halászkoktól.
401	Ammonit sp. (sötét veres)	Jura–dogger	Szvinica	39	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból.
402	Ammonit sp. (szürkések)	Jura–dogger	Villány	28	Régi, leltározatlan muzeumi anyagból.
405	Elephas primigenius Blb. Zápfoga 1939. nov.	Diluvium	Törökkanizsa	1	A Hungaria könyvkeresedés 2P–ért.

Összesen 1935. január hó 6–án 2625

406	Disphea – (v. Pygope) kitöltődés	Eocen	Ajka. Csinger–patak	1	Moldován J. bányamémők aj.
407	Ipatangus – species?	–	Bulgaria. Somovic	1	Mészáros Mihály. Csongrád.– Uri utca 27. aj. kőbányából
408	Gryphea –	–	Bulgaria.	1	

species?		Somovic		Mészáros Mihály. Csongrád. – Uri utca 27. aj. kőbányából
409 Kővült fa (opálos)	–	Tarnóc	I	Régi, leltározatlan múzeumi anyag.

4. sz. melléklet

Állatok

A Városi Múzeum Szeged (1917-1950):
Az Állattani Gyűjtemény Leltára I. alapján

**Városi Múzeum Szeged (1917–1950).
Az Állattani Gyűjtemény Leltára
I.**

Tartalomjegyzék

A. csoport.	Kitömött emlősök.	4 oldal.
B. csoport.	Kitömött madarak.	10. oldal.
C. csoport.	Agancsok, tülkök, vázrészek, száraz preparátumok.	35. oldal
D. csoport.	Folyadékös készítmények.	45. oldal.
E. csoport.	Tojások, fészkek.	53. oldal.
F. csoport.	Ált. csigaház-gyűjtemény.	69. oldal.
G. csoport.	Ált. kagyló-héj gyűjtemény.	105. oldal.
H. csoport.	Szegedvidéki csigafauna.	117. oldal.
I. csoport.	Szegedvidéki kagylófauna.	127. oldal.
J. csoport.	Szegedvidéki bogárfauna.	135. oldal.
K. csoport.	Szegedvidéki neopterafauna	163 oldal.
L. csoport.	Szegedvidéki Hemipterák	165 oldal.

Az 1935. évvégi álladékösszesítést lásd a 180. oldalon.

A. Kitömött emlősök.

Sorsz. L. sz.	Név	Db	Jegyzet
1.	Rhinolophus ferrum-equinum Keys.- Blass Patkósorrú denevér Szeged.	1	I. K. 338-1908. 1. 2. 3. és 4. sz. közös műbarlangban.
2.	Plecotus auritus Keys.-Blass. Nagyfülű denevér Szeged.	1	I. K. 338-1908.
3.	Vesperugo pipistrellus Keys.-Blass Törpe denevér Szeged	1	I. K. 338-1908.
4.	Vespertilio murinus Schreb Közönséges denevér Szeged	1	I. K. 38-1908.
5.	Erinaceus europaeus L. Sündisznó Szeged.	1	I. K. 335-1905.
6.	Sorex vulgaris L. Erdei cickány Gyönk.	1	I. K. 335-1908.
7.	Talpa europaea L. Vakondok Kistelek	1	I. K. 189-1905.
8.	Sciurus vulgaris L. Mókus Péterfalva (Szeben m.)	1	I. K. 335-1905.
9.	Myorus glis (L.) Nagy pele Pécsvárad.	1	I. K. 335-1905.
10.	Myorus glis (L.) Nagy pele Körmend	1	Vétel Petrick Gyulától Bp. 1929. márc. 15 P.
11.	Spermophilus citellus (L.) Ürge Szeged-Fehértó.	6	I. K. 335-1905. Csoport, közös talapzaton.
12.	Castor fiber (L.) Hód Kanada	1	Vétel a M. Nemz. Muz. tól 1911. 50 K I. K. 166 és 143-1911.
13.	Helimys cricetus (L.) Hörcsög Szeged.	5	I. K. 335-1905. Csoport, közös talapzaton.
14.	Epimys decumanus (Pall.) Vándor patkány Szeged	1	I. K. 189-1908.
15.	Mus minutus Pall. Törpe egér Marcali	1	I. K. 189-1908.

16.	Microtus arvalis Pall. Mezei pocok Szeged	1	I. K. 189-1908.
17.	Spalax typhlus Pall. Földi kutya Mezőhegyes	1	I. K. 189-1908.
18.	Lepus europaeus Pall. Mezei nyúl Szeged	2	I. K. 335-1905. Csoport, közös talapzaton.
19.	Canis lupus L. Farkas Brod	1	I. K. 388-1908.
20.	Canis familiaris ovilis villosus terrarius Raitsitsi. Anghi. Pumi Szeged-Felsőtanya.	1	1912. ápr. 28. Tömés 40 K.
21.	Canis familiaris luparius verus Fitz. Farkaskutya Szeged	1	Besz. 1910. szept. 27.
22.	Felis catus L var. (domestica Br.) (Elvadult házi m.?) Vadmacska Ismeretlen helyről.	1	I. K. 335-1905.
23.	Alopes vulpes L. Róka Szeged. Porgány	1	Besz. N. 34-1913. áll. seg. ból 1913-ban 38 K-ért.
24.	Foetorius nivalis (L.) Menyétke Kistelek és Dorozsma	2	Egyik: I. K. 335-1905. Másik: Besz. 1913-ban 20 fillérért.
25.	Foetorius erminea (L.) Hermelin Devecser	1	Nyári gereznával – I. K. 189- 1908.
26.	Foetorius putorius (L.) Görény Szeged, Alsóváros	1	I. K. 335-1905.
27.	Foetorius erminea (L.) Hermelin Lengyelország	2	Téli, fehér gereznával. Vétel Petrich Gy. Bp. 1929. III. 40 P- ért.
28.	Latax lutra (L.) Vidra Péczel	1	I. K. 189-1908.
29.	Taxus meles (L.) Borz Vágsellye	1	I. K. 335-1905.
30.	Ursus arctos (L.) Barna medve Szeged (fogságból)	1	Pillich Kálmán aj. 1913. Tömés 100 K.
31.	Caprea capreolus (L.) ? és ? Őz Pusztaszeri erdő	2	I. K. 335-1905. Selejtezve 1935. VII. 5.

32.	Sus scrofa L. Vaddisznó Rimaszombat	1	K. K. 335-1905. Átengedve a kegyesrendi gimn. nak 34/1936 sz. 74022/1935 polg. mest. szám Selejtezve 1935. VII. 5.
	Összegzés 1931. december 31-én	43	darab
	Kiselejtezve 21. 31. 32. szám	4	
	Összegzés 1935. december 31-én	39	darab
33.	Foetorius erminea L. Hermelin Szeged	1	Nagyfai Holt-Tisza 1938. IV. Téli fehér gereznával
	Összegzés 1939. március	44	darab
	Kiselejtezve 1935. VII. 5.	1	darab
	1943. II. 4.	43	darab
34.	Foetorius erminea (L.) Hermelin Csanytelek	1	Csanyteleki vadász társ. adománya, 33/943 ikt. sz.
35.	Felis catus ? és ? Vadmacska Mátraballa	2	1940. okt.
36.	Fiber Zibethicus (L.) ? Pézsmapocok Tápé	1	1941. V/2 az első Szeged vidéki példány
	Összegzés 1945. április 19 én	46	drb
	Kiselejtezve 31, 32 szám	2	drb
	Tényleges állomány IV/19 én	44	drb
	1945. IV. 21. Klein József		
	1950.		
37.	Cervus elaphus L. Szarvas	1	Kitömött fej nyakkal, 16-os Dr. Bereczk Péter ajándéka
38.	Spalax hungaricus Földi kutya, Hódmezővásárhely	1	Dr. Bereczk Péter ajándéka

B. Kitömött madarak.

Nomenclatura a magyarországi fajokra az Ornith. Közpt. 1918. évi Chernel I. Nomenclatora alapján.

L.sz.	Név	Db.	Származási hely és idő	Jegyzet
1.	Colymbus arcticus L. Sarki búvár	1	Félegyháza 1899. XI. 2.	
2.	Colymbus arcticus L. Sarki búvár	1	Balaton-Boglár 1907. okt. 7.	Csere Geusinger Róberttel. 716-1908. L. 99.
3.	Podiceps cristatus L. Búbos vöcsök	1	Szeged. 1903. júl. 5.	Zsótér László ajándéka.
4.	Podiceps greiseigena Bodd Vörösnakú vöcsök	3	Szeged 1904. X. 4.	Közös talapzaton.
5.	Podiceps nigricollis Brehm. Feketenakú vöcsök	1	Szeged 1901. júl. 20.	
6.	Larus argentatus cachinnans Pall Sárgalábú ezüstös sirály	1	Szeged 1903. ápr. 10.	Zsótér László aj.
7.	Larus fuscus L. Heringsirály	1	Szeged 1903. márc. 5.	
8.	Larus ridibundus L. Dankasirály	1	Szeged 1900. ápr. 7.	
9.	Larus ridibundus L. Dankasirály	1	Szeged 1902. ápr. 20.	Zsótér László aj.
10.	Sterna hiruendo L. Küszvágó csér	2	Szeged 1901. jún. 1.	10. és 11. l. számok közös talapzaton.
11.	Hydrochelidon leucoptera Tem. Fehérszárnyú szerkő	2	Szeged.	Hydrochelidon nigra (L.) Kormos szerkő
12.	Phalacrocorax carbo L. Nagy kárókatona	2	Pancsova.	Zsótér László aj.
13.	Mergus merganser L. ? öreg. Nagy bukó	1	Szeged	Zsótér László aj.
14.	Mergus merganser L. ? Nagy bukó	1	Szeged	
15.	Mergus albellus L. Kis bukó	1	Perlasz 1907. febr.	Mixich Lajos aj.
16.	Mergus albellus L. Kis bukó	2	Észak- Poroszország.	Zsótér László aj.
17.	Erismatura leucocephala Scop. Kékcőrű réce	1	Szatymaz 1901. jun. 18.	
18.	Somateria mollissima L. Dunaréce	1	Skócia	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916.
19.	Aix sponsa (L.) Karolinai réce	3		Zsótér László aj. (Nem honi faj).
20.	Nyroca ferina L. Barátréce	1	Szeged 1900.	Aythya ferina (L.)

21.	Nyroca ferruginea Gm. ? és ? Cigányréce	2	Szeged 1910.	Beszerz. Hering Edétől. Szeged. 1910. okt. 10. 22 K.
22.	Nyroca clangula L. Kerekréce	1	Szatymaz	Zsótér László aj.
23.	Spatula clypeata L. Kanalas réce	1	Szeged 1900. ápr. 30.	
24.	Anas boschas L. Tökésréce	2	Szeged. 1900. ápr. 8.	Közös talapzaton.
25.	Anas strepera L. Kendermagos réce	1	Szeged. Fehértó 1907. márc. 14.	
26.	Anas penelope L. Fütyülő réce	2	Szeged. Fehértó 1899. máj. 25.	Egy talapzaton.
27.	Anas acuta L. Nyílfarkú réce	2	Szeged. 1900. okt. 10.	Közös talapzaton.
28.	Nyroca ferina L. Barátréce	1	Szeged.	Aythia fuligula
29.	Anas crecca L. Csörgő réce	2	Szeged	Közös talapzaton.
30.	Anas moschata Flemm. Pézsmaréce	1	Szeged. 1910.	Czögler Kálmán aj. (Tömvé 1907-ben).
31.	Tadorna cornuta Gm. Bütykös ásólúd	1	Szeged 1900.	
32.	Anser ferus Bechot Nyári lúd	1	Szeged 1900. nov. 9.	
33.	Anser albifrons Ssp. var. erythropus (L.) Kis lilik	1	Szeged 1900.	
34.	Anser albifrons Scop Nagy lilik	1	Szeged 1902.	
35.	Haematopus ostralegus L. Csigaforgató	1	Szeged. Fehértó. 1906.	Zsótér László aj.
36.	Glareola pratincola L. Széki csér	2	Szeged. Fehértó 1902. nov. 17.	Közös talapzat.
37.	Squatarola helvetica L. ? és ? Ujjas lile	2	Szeged. 1899. jan. 31.	Egy talapzaton.
38.	Squatarola helvetica L. ? Ujjas lile	1	Dorozsma 1890. máj. 1.	
39.	Charadrius morinellus L. Havasi lile	1	Szeged-Holt- Tiszaág.	
40.	Charadrius alexandrinus L. Széki lile	1	Szeged	Zsótér László aj.
40.	Aegialitis hiaticula (L.) Nagy örvös lile	1		
41.	Vanellus capella Schaeff. Bibic	3	Szeged 1902. máj. 3.	Közös talapzaton.

42.	<i>Oedicnemus scolopax</i> Gm. Ugartyúk	2	Szeged-Fehértó 1901. máj. 3.	Zsótér László aj.
43.	<i>Oedicnemus scolopax</i> Gm. Ugartyúk	1	Szeged	Zsótér László aj.
44.	<i>Recurvirostra avosetta</i> L. Gulipán	1	Szeged- Fehértó. 1899. márc. 1.	Zsótér László aj.
45.	<i>Himantopus candidus</i> Bonn Gólyatöcs	1	Szeged	Zsótér László aj.
46.	<i>Tringa alpina</i> L. Havasi partfutó	1	Szeged-Fehértó	Zsótér László aj.
47.	<i>Totanus glareola</i> (L.) Réti cankó	1	Szeged- Fehértó.	Lakatos Károly aj. 1911. IX. 17. A tömés államsegélyből.
48.	<i>Tringa ferruginea</i> Brünn. Sarlós partfutó	2	Szeged	Zsótér László aj.
49.	<i>Pavoncella pugnax</i> L. Pajzsos cankó fiatal hímek és tojók	7	Szeged. 1902. máj.-jún.	Közös talapzaton.
50.	<i>Pavoncella pugnax</i> L. ?-ck Pajzsos cankó	4	Szeged 1902. jún.	Egy talapzaton.
51.	<i>Pavoncella pugnax</i> L. ? Pajzsos cankó	1	Szeged. 1900.	
52.	<i>Totanus calidris</i> L. Vöröslábú cankó	1	Szeged	
53.	<i>Totanus calidris</i> L. Vöröslábú cankó	1	Szeged- Fehértó.	Zsótér László aj.
54.	<i>Totanus maculatus</i> Tunst. Füstös cankó.	1	Szeged, Tápai rét.	Zsótér L. aj. Selejtezve. 1935. VII. 5.
55.	<i>Totanus stagnalis</i> Bechst. Tavi cankó	1	Szeged	Zsótér L. aj.
56.	<i>Totanus glareola</i> L. Réti cankó	1	Szeged	Zsótér L. aj.
57.	<i>Limosa aegocephala</i> Bechot Nagy goda	2	Szeged 1903. ápr. 4.	Közös talapzat.
58.	<i>Numenius arquatus</i> L. Nagy póling	4	Szeged 1900. máj. 10.	Közös talapzat.
59.	<i>Numenius phaeopus</i> L. Kis póling	1	Szeged	
60.	<i>Gallinago gallinaria</i> O. F. Müll. Középső sárszalonka	1	Szeged.	Zsótér L. aj.
61.	<i>Gallinago gallinula</i> L. ? Kis sárszalonka	1	Szeged. 1927.	Pálfy-Budinszky Endre vár. mérnök aj. Tömés 20.000 K.
62.	<i>Scolopax rusticola</i> L. Erdei szalonka	1	Zágon (Háromszék m.) 1901. máj. 1.	
63.	<i>Otis tetrax</i> L. Reznek	1	Szeged.	Zsótér László aj.

64.	<i>Grus communis</i> Bechrt. ? Daru	1	Szeged- Fehértó. 1908.	Beszerezés áll. seg.ből Hering Ede preparátortól. 1908. 70 ill. 35 K.
65.	<i>Grus communis</i> Bechrt. ? Daru	1	Szeged-Fehértó 1908.	Beszerezés áll. seg.ből Hering Ede preparátortól. 1908. 70 ill. 35 K.
66.	<i>Rallus aquaticus</i> L. Guvat	1	Szeged. 1900. márc.	
67.	<i>Rallus aquaticus</i> L. Guvat	1	Szeged, Felsőtanya. 1918.	Kovács Ödön reálisk. tanuló aj. Kitömés 15 K.
68.	<i>Gallinula chloropus</i> L. Vízi tyúk	4	Szeged	Közös talapzat. 1 öreg, 3 csibével.
69.	<i>Fulica atra</i> L. Szárca.	3	Szeged 1901. júl. 31.	Közös talapzat. 1 öreg, 2 csibe.
70.	<i>Plegadis falcinellus</i> L. Batla	1	Szeged 1902. aug. 17.	Zsótér László aj.
71.	<i>Plegadis falcinellus</i> L. Batla	2	Szeged, 1890. máj. 5.	
72.	<i>Platalia leucorodia</i> L. Kanalasgém	1	Szeged-Fehértó 1890. máj. 10.	Zsótér László. 1890.
73.	<i>Ciconia alba</i> Bechrt. Fehér gólya	1	Szeged	
74.	<i>Ciconia alba</i> Bechrt. Fehér gólya	1	Szeged 1902. júl. 13.	
75.	<i>Ciconia nigra</i> L. Fekete gólya	1	Szeged 1899. júl. 7.	
76.	<i>Ciconia nigra</i> L. Fekete gólya	1	Orosháza 1911.	Vétel 20 K.
77.	<i>Nycticorax griseus</i> L. Bakcsó	2	Szeged	Doránszky Károly aj. A preparátumok javítva 1912. IX/20. 5 K-ért.
78.	<i>Botaurus stellaris</i> L. Bölgébika	1	Szeged. Tápéi rét 1899. máj. 29.	Zsótér László aj.
79.	<i>Ardetta minuta</i> L. Pocgém	1	Szeged 1902. jún. 14.	Nyilassy Sándor aj. 1905.
80.	<i>Ardetta minuta</i> L. Pocgém	1	Szeged 1908	
81.	<i>Ardeola ralloides</i> Scop. Üstökös gém	2	Titel. (1) Szeged (1).	1 db Selejtezve. 1935. VII. 5.
82.	<i>Ardea cinerea</i> L. ? és ? Szürke gém	2	Szeged. 1900. május 18.	
83.	<i>Ardea purpurea</i> L. Vörös gém	1	Szeged	Zsótér László aj.
84.	<i>Ardea purpurea</i> L. Vörös gém	1	Szeged. Tápai rét. 1889. máj. 27.	

85.	<i>Ergetta garzetta</i> L. Kis kócsag	2	Ecsedi láp.	Zsótér László aj. 1 db Selejtezve. 1935. VII. 5.
86.	<i>Phasianus colchicus</i> L. v. <i>subalbidus</i> Naum. Fácán	4	Pusztaszer 1904.	Órgróf Pallavicini aj. Egy talapzaton.
87.	<i>Perdix cinerea</i> Lath. Fogoly	1	Szeged.	
88.	<i>Coturnix communis</i> Bonn. Fűrj.	2	Szeged, Alsótanya. 1907.	Zsótér László ajándéka.
89.	<i>Meleagris gallopavo</i> <i>silvestris</i> L. Vadpulyka	1	Pusztaszer 1904.	Órgróf Pallavicini aj.
90.	<i>Tetrao urogallus</i> L. ? és ? Siketfajd	2	Zágon (Háromszék m.)	Egy talapzaton.
91.	<i>Lyrurus tetrix</i> L. Nyírfajd	1	Sajó-Réde (Gómör m.) 1916. V. 10.	Ismeretlen ajándékozó. Prehiba.
92.	<i>Columba oenas</i> L. Kék galamb	1	Szeged 1902.	
93.	<i>Columba palumbus</i> L. Örvös galamb	1	Galgóc 1908.	
94.	<i>Turtur communis</i> Selb. Gerle	1	Szeged	
95.	<i>Gyps fulvus</i> Hablizl. Fakókeselyű	1	Szeged 1904. XI. 16.	
96.	<i>Circus aeruginosus</i> L. Barna réti héja	1	Szeged 1910. IX. 10.	Jámbori Lajos aj. 1910. IX/10.
97.	<i>Circus aeruginosus</i> L. Barna réti héja	2	Szeged 1903. nov. 5.	
98.	<i>Circus cyaneus</i> L. Kékes réti héja	1	Szeged 1900. jún. 5.	
99.	<i>Circus cyanus</i> L. Kékes réti héja	1	Szeged 1903. V. 15.	Fiatal nőstény.
100.	<i>Circus cyanus</i> L. Kékes réti héja	1	Szeged Fehértó. 1907.	Középkorú hím
101.	<i>Astur palumbarius</i> L. Héjja	1	Szeged. 1923.	Balázs K., vágóhídi igazgató aj. 1923. Kitömés 300 K.
102.	<i>Astur palumbarius</i> L. Héjja	1	Szeged 1903. okt. 25.	
103.	<i>Acipiter nisus</i> L. Karvaly	1	Szeged 1906. márc. 6.	
104.	<i>Circus gallicus</i> Gm. Kígyászölyv	1	Pestszentlőrinc	
105.	<i>Hirundo pennatus</i> Gm. Kis héjjasas	1	Szeged 1903. szept. 7.	
106.	<i>Buteo communis</i> Lesson Egerészölyv	1	Szeged 1903. aug. 13.	Pallavicini S. órgróf aj.

107.	Buteo communis Lesson Egerészölyv	2	Szeged 1903. aug. 24.	Zsótér L. aj.
108.	Buteo communis Lesson Egerészölyv	1	Szeged 1903. nov. 22.	Zsótér L. aj.
109.	Buteo communis Lesson Egerészölyv és Astur palumbarius Héja	(2) 1 1	Szeged 1904. szept. 1.	Zsótér L. aj. Téves det.-t javítottam. Lukács. 1937
110.	Buteo communis Lesson Egerészölyv	2	Szeged 1905. okt. 5.	
111.	Buteo ferox Gm. Sasölyv v. pusztai ölyv	1	Szeged 1907. okt. 5.	Csere Gensinger Péterrel. 716-1908. L. 99. sz.
112.	Archibuteo lagopus Brünn Gatyás ölyv	1	Szeged 1903. okt. 13.	
113.	Archibuteo lagopus Brünn Gatyás ölyv	1	Szeged- Feketeszl 1900. febr. 29.	Zsótér L. aj.
114.	Aquila heliaca Law. Parlagi sas	1	Szeged 1889. okt. 13.	Fiatal, átmeneti színezetű példány. Alsótanya. Domaszék.
115.	Aquila clanga Pall. Nagy békászó sas	1	Szeged, Tápei rét 1890. márc. 13.	
116.	Aquila pomarina Brehm. Kis békászó sas	1	Szeged 1903. okt. 6.	
117.	Milvus ictinus Savig. Vörös kánya.	2	Szeged	
118.	Milvus migrans Bodd. Barna kánya	1	Szeged 1903. III. 8.	
119.	Milvus migrans Bodd. Barna kánya	3	Szeged.	1 öreg, 2 fióka fészekben. 1 + 1 talapzaton (2 fiók együtt)
120.	Heliaëtus albicilla L. Rétisas	1	Szeged	
121.	Heliaëtus albicilla L. Rétisas	1	Pusztaszer 1900. febr. 21.	
122.	Heliaëtus albicilla L. Rétisas	2	Mohács.	Fiókák, fészekben.
123.	Pandion haliaëtus L. Rázó	1	Szeged, Alsóközpont. 1928. V. 15.	Fodor Jenő h. polg. mester aj. 1928.
124.	Falco cherrug Gray. Kerecsensólyom	1	Szeged, Fehértó 1890. III. 17.	Zsótér L. aj.
125.	Falco peregrinus Tunst. Vándorsólyom	1	Szeged 1901. nov. 20.	
126.	Falco peregrinus Tunst. Vándorsólyom	1	Szeged 1902. ápr. 15.	
127.	Falco peregrinus Tunst. Vándorsólyom	1	Szeged 1904. júl. 7.	

128.	Falco peregrinus Tunst. Vándorsólyom	1	Szeged 1909. márc. 17.	Jámbori Lajos aj. 1909.
129.	Falco aesalon Tunst. Kis sólyom	1	Szeged 1899. nov. 3.	
130.	(Falco aesalon Tunst. Kis sólyom) Falco subbuteo Kabasólyom	1	Szeged 1901. jan. 20.	Téves determinálást javítottam Dr. Lukács Szeged 1937.
131.	Cerchneis tinnunculus L. Vörös vércse	1	Szeged 1909.	
132.	Cerchneis tinnunculus L. Vörös vércse	1	Szeged 1922.	Balázs K. vágóhídi ig. aj.
133.	Cercheis vespertinus L. Kék vércse	2	Szeged 1900. máj. 30.	Egy talapzaton.
134.	Cercheis vespertinus L. Kék vércse	2	Szeged, Boszorkány- sziget. 1899. máj. 6.	Egy talapzaton.
135.	Cercheis vespertinus L. Kék vércse	2	Szeged, Alsótanya 1902.	
136.	Bubo ignavus Forst. Buhu	1	Szeged 1904. nov. 4.	
137.	Asio otus L. Erdei fülesbagoly	1	Szeged, Gyalai rét	
138.	Asio otus L. Erdei fülesbagoly	2	Újszeged 1930. XII. 15.	Varga Mihály kötélgyáros aj. 1930.
139.	Asio accipitrinus Pall. Réti fülesbagoly	2	Szeged	
140.	Syrnium aluco L. Macskabagoly (fekete változat)	1	Szeged	
141.	Syrnium uralense L. Urali bagoly	2	Mostar 1902. szept. 26.	
142.	Athene noctua Scop. Kuvik	1	Szeged	
143.	Strix flammea guttata Brehm. Gyöngybagoly	1	Szeged 1904. júl. 29.	
144.	Strix flammea guttata Brehm. Gyöngybagoly	1	Szeged 1900. jún.	
145.	Melopsittacus undulatus Shaw. Bábpapagály	1	Ausztrália	Molnár István ad. 35-6-XII.- 1913.
146.	Platycercus eximius (Shaw) Rosella-papagály	1	Újds Wales	Bíró Irén aj. Szeged. 1925. Maros u. 15.
147.	Cuculus canorus L. Kakuk	4.	Szeged 1899. aug. 2.	Közös talapzaton.

148.	<i>(Dendrocopus leucotos</i> <i>Bechst</i> <i>Fehérhátú fakopáncs)</i> <i>Picoides tridactylus L.</i> Háromujjú höcsík	2	Szeged 1900. dec. 10.	Közös talapzaton. Téves determinálást javítottam Dr. Lukács 1937.
149.	<i>Picus viridis L.</i> Zöld küllő	3	Szeged.	2 egy talapzaton. (1 + 1)
150.	<i>Picus viridis L.</i> Zöld küllő	1	Zágon 1904. márc. 3.	
151.	<i>Picus canis L.</i> Szürke küllő	2	Zágon 1904. márc. 3.	Egy talapzaton.
152.	<i>Alcedo ispida L.</i> Jégmadár	2	Szeged	Zsótér L. aj.
153.	<i>Merops apiaster L.</i> Gyurgyalag	2	Német Czernya. 1903. szept. 8.	
154.	<i>Coracias garrulus L.</i> Szalakóta	1	Budakeszi	Rózsa Tivadar aj. Budapest. 1923. Igen rossz állapotban lévén selejtezett 1936. V. 15. Czógl.
155.	<i>Coracias garrulus L.</i> Szalakóta	1	Szeged	
156.	<i>Uppupa epops L.</i> Búbosbanka	2	Szeged 1901. ápr. 6.	
157.	<i>Caprimulgus europaeus L.</i> Kecskefejő	2	Szeged 1899. máj. 3.	Egy talapzaton.
158.	<i>Cypselus apus L.</i> Sarlósfecske	1	Szeged 1901. máj. 10.	
159.	<i>Clivicola riparia L.</i> Parti fecske	3	Szeged, Porgány 1903. júl. 17.	Egy talapzaton.
160.	<i>Delichon urbica L.</i> Molnárfecske	1	Szeged	Vétel Szikla-Szilágyitól. 1916. Tömetés
161.	<i>Delichon urbica L. albino.</i> Fehér molnárfecske	1	Szeged 1913. júl. 13.	Wagner Rezső aj. 1913.
162.	<i>Hirundo rustica L.</i> Füsti fecske	1	Szeged	Vétel Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés
163.	<i>Bombycilla garrula L.</i> Csonttollú madár	3	Királyhalma 1914. február	Doránszky Károly aj.
164.	<i>Bombycilla garrula L.</i> Csonttollú madár	2	Szeged	Zsótér László aj. (1905 előtt). Egy talapzaton.
165.	<i>Bombycilla garrula L.</i> Csonttollú madár	1	Újszeged 1914. febr.	Pillich Kálmán aj.
166.	<i>Muscicapa grisola L.</i> Szürke légykapó	1	Szeged	Beszerz. Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés
167.	<i>Muscicapa atricapilla L.</i> Kormos légykapó	1	Szeged	Beszerz. Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés
168.	<i>Muscicapa collaris Bechst.</i> Örvös légykapó	1	Szeged	Beszerz. Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés

169.	Lanius excubitor L. Nagy örgébics	2	Szeged 1901. jún. 8.	Közös talapzat.
170.	Lanius excubitor L. Nagy örgébics	1	Szeged 1904. júl. 12.	
171.	Lanius minor Gm. Kis örgébics	2	Szeged 1901. máj. 4.	Közös talapzat.
172.	Lanius collurio L. Tövisszűrő gébics	2	Szeged 1902. máj. 22.	Közös talapzat.
173.	Corvus corax L. Holló	2	Szilágysomlyó 1900. jún. 7.	
174.	Corvus cornix L. Dolmányos varjú	1	Szeged	174. 175. 177. 176.: közös talapzaton.
175.	Corvus frugeligus L. Vetési varjú	1	Szeged	
176.	Corvus frugeligus L. Vetési varjú	1	Szeged	
177.	Coloeus monedula spermolegus Viell Csóka	1	Szeged	
178.	Pica rustica Scop Szarka	1	Szeged	
179.	Garrulus glandarius L. Szajkó	1	Beleg.	
180.	Nucifraga caryocatactes L. Északi magtörő	2	Zágon 1901. máj. 28.	Egy talapzaton.
181.	Oriolus galbula L. ? Sárgarigó	1	Szeged Makkoserdő, 1896.	
182.	Oriolus galbula L. ? Sárgarigó	1	Szeged, Felsőtanya, 1897.	
183.	Sturnus vulgaris L. Seregély	1	Szeged, 1922. márc. 20.	Czögler K. aj. Kitömés 40 K.
184.	Pastor roseus L. Pásztormadár	2	Szeged 1901. szept. hó	Egy talapzaton.
185.	Pastor roseus L. Pásztormadár	1	Szeged.	
186.	Passer domesticus L. Házi veréb	2	Szeged	Zsótér L. aj. Egy talapzaton.
187.	Passer montanus L. Mezei veréb	4	Szeged, 1902. febr. 17.	Egy talapzaton.
188.	Passer montanus L. sárgás színváltozat. Mezei veréb	1	Szeged. Belv. temető vasúti átjárója. 1930. nov. 20.	Czeizel I. igazgató aj. Tömés vitéz Olasz I. (Egyetemi Állt. int.)
189.	Coccyzus vulgaris Pall. Meggvágó	1	Újszeged, 1914. febr. 12.	Pillich K. aj.
190.	Coccyzus vulgaris Pall. Meggvágó	1	Szeged, 1904. nov. 18.	

191.	<i>Fringilla coelebs</i> L. Erdei pinty	2	Szeged, 1901. ápr. 30.	Egy talapzaton.
192.	<i>Fringilla montifringilla</i> L. Fenyőpinty	1	Szeged	
193.	<i>Fringilla canaria</i> L. Kanáripipity	1	Szeged. 1925.	Bíró Irén aj. Szeged. Maros u. 15.
194.	<i>Ligurinus chloris</i> L. Zöldike	2	Szeged 1901. jan. 8.	Egy talapzaton.
195.	<i>Ligurinus chloris</i> L. Zöldike	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés.
196.	<i>Acanthis cannabina</i> L. Kenderike	2	Szeged, 1900. nov. 3.	Egy talapzaton. Selejtezve 1935. VII. 5.
197.	<i>Acanthis cannabina</i> L. Kenderike	1	Szeged	Besz. Szikla-Szilágyitól 1916. Tömetés.
198.	<i>Acanthis linaria</i> L. Zsezse	3	Szeged. 1902. dec. 15.	Egy talapzaton.
199.	<i>Carduelis elegans</i> Step. Tengelic	2	Szeged 1907. jan. 26.	Egy talapzaton.
200.	<i>Pyrrhula rubicilla</i> Pall. Északi süvöltő	3	Lipótvár	Egy talapzaton.
201.	<i>Loria curvirostra</i> L. Keresztesőrű	1	Nyitra	Besz. Szikla-Szilágyitól. 1916.
202.	<i>Emberiza calandra</i> L. Sordély	2	Szeged. 1901. ápr. 8.	Egy talapzaton.
203.	<i>Emberiza citrinella</i> L. Citromsármány	3	Szeged 1907. nov. 9.	Egy talapzaton.
204.	<i>Anthus pratensis</i> L. Réti pipis	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól Budapest. 1916. (tömetés)
205.	<i>Anthus trivialis</i> L. Erdei pipis	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól Budapest. 1916. (tömetés)
206.	<i>Anthus campestris</i> L. Parlagi pipis	1	Szeged. 1901. nov. 29.	
207.	<i>Motacilla alba</i> L. Barázdabillegető	3	Szeged 1901. ápr. 6.	Zsótér László aj. Egy talapzaton.
208.	<i>Motacilla flava</i> L. Sárga billegető	1	Szeged	
209.	<i>Alauda arvensis</i> L. Mezei pacsirta	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól Budapest 1916. (tömetés)
210.	<i>Galerida cristata</i> L. Búbos pityer	2	Szeged 1901. jún. 8.	Egy talapzaton.
211.	<i>Otocoris alpestris flava</i> Gm. Északi fülespacsirta	4	Szeged, Fehértó 1902. jan. 24.	Csoport.
212.	<i>Certhia familiaris</i> L. Fakúsz	1	Szeged 1901. jan. 6.	
213.	<i>Parus major</i> L. Széncinege	2	Szeged 1901. okt. 6.	Egy talapzaton.
214.	<i>Parus major</i> L. Széncinege	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól. (tömetés) 1916.

215.	Parus ater L. Fenyves cinege	1	Szeged 1900. dec. 3.	
216.	Parus coeruleus L. Kék cinege	2	Szeged 1900. dec. 6.	Egy talapzaton.
217.	Parus coeruleus L. Kék cinege	1	Szeged	Beszerezés Szikla-Szilágyitól (tömetés) 1916.
218.	Parus palustris L. Barátcinege	1	Szeged, 1901. nov. 20.	
219.	Parus palustris L. Barátcinege	1	Szeged	Tömetés Szikla-Szilágy. 1916.
220.	Aegithalus caudatus L. Északi őszapó	1	Szeged	Tömetés Szikla-Szilágy. 1916.
221.	Aegithalus caudatus L. Északi őszapó	1	Szeged 1900. dec. 9.	
222.	Panurus biarmicus russicus Brehm. Szakállas cinege	2	Somogy Sz. Imre 1901. nov. 7.	Egy talapzaton. Selejtezve 1936. febr. 8.
223.	Anthoscopus pendulinus L. Függő cinege	2	Szeged, 1901. aug. 11.	Csoport.
224.	Sylvia nisoria Bechst. Karvalyposzáta	1	Szeged, 1901. máj. 3.	
225.	Sylvia attricapilla L. Barátka-poszáta	1	Szeged	
226.	Sylvia curruca L. Kis poszáta	1	Szeged	
227.	Phylloscopus collybita Vieill Csil-csal füzike	1	Szeged	A főfelügyelőség aj. 189/1908.
228.	Regulus ignicapillus Temm. Tüzesfejű királyka	1	Szeged, 1901. ápr. 3.	
229.	Regulus cristatus Koch Sárgafejű királyka.	1	Szeged, 1901. ápr. 3.	
230.	Acrocephalus arundinaceus L. Nádirigó	2	Szeged.	Csoport.
231.	Turdus musicus L. Énekes rigó	1	Szeged 1920. okt. 5.	
232.	Turdus musicus L. Énekes rigó	1	Szeged 1920. okt. 18.	Elgyöngülve megfogva a reálisk. udvarán. Czögler K. aj. Kitémte Németh I. tanítóképző int. tanár
233.	Turdus viscivorus L. Léprigó	1	Szeged 1900. szept. 20.	
234.	Turdus pilaris L. Fenyőrigó	1	Szeged 1899. okt. 8.	
235.	Turdus merula L. Fekete rigó	2	Szeged 1900. okt. 14.	Egy talapzaton.
236.	Turdus torquatus L. Északi örvös rigó	1	Szeged 1898. okt. 26.	

237.	Saxicola oenanthe L. Hantmadár	1	Szeged 1902. okt. 3.	
238.	Pratincola rubetra L. ? Rozsdás csaláncsuk	1	Szeged 1908.	All. ajándék. L. I. K. 189-1908.
239.	Pratincola rubicola L. ? Cigány csaláncsuk	1	Szeged 1908.	All. ajándék. L. I. K. 189-1908.
240.	Cinclus aquaticus Bechst. Északi vízirigó	2	Zágon 1898. jan. 5.	Egy talapzaton.
241.	Erithacus titys L. Házi rozsdafarkú	1	Szeged	
242.	Erithacus phoenicurus L. Kerti rozsdafarkú	1	Szeged 1900. dec. 25.	
243.	Erithacus rubecula L. Vörösbegy	2	Szeged 1901. okt. 6.	Egy talapzaton.
244.	Erithacus luscinius L. Fülemüle	1	szeged 1901. máj. 9.	

1934. december 31-én

505

394.	Recurvirostra avosetta L. Gulipán	1	Szeged-Fehértó 1898. ápr. 8.	Régi intézeti raktárányagból.
395.	Acipiter nisus L. Karvaly	1	Szeged- Alsóváros 1902. márc. 16.	Régi intézeti raktárányagból.
396.	Coracias garrulus L. Szalakóta	1	Szeged. Alsótanya. Biliscsi erdő 1935. máj. 24.	Gyömrei Kornél ajándéka. Reálisk. tanuló.
	Kiselejtezve 54, 85, 196, 81. szám.	5		
	Maradvány 1935. dec. 31.	503		
	Kiselejtezve a 154-i l. szám	1		
	Kiselejtezve a 222-i l. szám	2		
	Maradvány 1936. júl. 1.	500		
	Uj szerzemények 1936 október 1.-óta.			
397.	Aythya clangula ? Kerce-réce	1	Szeged 1937. ápr. 2.	Rácz Antal ajándéka. 1937.
398.	Colymbus arcticus Sarkibuvár	1	Szeged	Marsó Pál ajándéka 1937.
399.	Astur palumbarius L. Héja	1	Szeged 1935 nov. 16.	Schelmeczy Iván ajándéka 1937 ápr.
400.	Anas strepta L. ? és ? Kendermagos réce	2	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
401.	Anas crecca L. ? Apró réce	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
402.	Anas querquedula L. ? és ? Böjti réce	2	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937

403.	Anas querquedula L. ? Böjti réce	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
404.	Anas boschas L. ? Tökés réce	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937.
405.	Aythya niroca Güld. cigány réce	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
406.	Oedicnemus scolopax Ugartyúk	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
407.	Scolopax austicola L. Erdei szalonka	1	Szeged 1936 IV 22. Pálfi-erdő	Wagner Ferenc ajándéka 1937
408.	Gallinago gallinularia O. F. Müller Középső sárszalonka	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
409.	Gallinago gallinula L. Kis sárszalonka	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
410.	Numenius arquatus L. Nagy-gojzer	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
411.	Totanus calidris L. Fütyülő cankó	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
412.	Machetes pugnax L. Pajzsos cankó	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
412.	Limosa melanura Hirsch. Nagygoda	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 193.
413.	Aquila heliaca Saw. Parlagi sas	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
414.	Crex pratensis Gerhsch. Haris	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
415.	Numenius pheopus Kis gojzer	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
416.	Numenius pheopus Kis gojzer	1	Szeged	Wagner Ferenc ajándéka 1937
417.	Asió ótús L. Erdei füles bagoly	1	Szeged 1937	
418.	Acipiter nisus L. Karvaly	2	Régi anyagból visszamaradt	
419.	Milvus migrans Bodd Barna kánya	1	Tisza-Dob 1915	Balog Bertalan ajándéka
420.	Phasianus colchus L. Fácán	1		
421.	Astúr palumbarius L. ? Galambász héjja	1	1942	ismeretlen ajándékozó.
422.	Otis tarda L. ? Túzok	1	Tatari-bara (Deszk) 1937.IV5	Dr. Kovács Kálmán ajándéka
423.	Aquila heliaca Saw. Parlagi sas	1	Szeged 1937	Wagner Ferenc ajándéka
424.	Caracias garrulus L. Szalakóta	1	Szeged 1937	Wagner Ferenc ajándéka

425.	Turdus pilaris L. Fenyőrigó	1	1940	
426.	Gorvus frugilegus L. Vetési varjú albinó	1	Vajhát 1935128	Ozsvath László ajándéka
427.	Gorvus frugilégus L. Vetési varjú	1	Szt.Mihálytelek 1932 X23	Bálint György ajándéka. falon.
428.	Oedicnemus scolopax Ugartyúk	1	Szeged 1937	Wágner Ferenc ajándéka
429.	Crex pratensis Bechst. Haris	1	Szeged 1937	Wágner Ferenc ajándéka
430.	Limosa melanúra Leisel Nagy goda	1	Szeged	Wágner Ferenc ajándéka
431.	Totanus calidris L. Fütyülő cankó	1	Szeged 1937	Wágner Ferenc ajándéka
432.	Machitis Pugnax L. Pajzsos cankó	1	Szeged 1937	Wágner Ferenc ajándéka
	1950.			
433.	Pernis apivorus Darázsólyv.	1	Ferencszállás 1934.	Dr. Bereczk Péter ajándéka
434.	Cerchneis tinnunculu Vörös vércse	1	Óbéba 1937	Dr. Bereczk Péter ajándéka 434., 435. egybe montirozva
435.	Buteo vulgaris Ölyv	1	Óbéba 1937	Dr. Bereczk Péter ajándéka 434., 435. egybe montirozva
436.	Accipiter nisus Karvaly	1	Ferencszállás 1934. okt. 18.	Dr. Bereczk Péter ajándéka
437.	Bombycilla garrulus ? Csonttollú madár	2	Újszeged 1944.10.3.	Dr. Bereczk Péter ajándéka
438.	Sturnus vulgaris ? Seregély	1	Fehértó 1940	Dr. Bereczk Péter ajándéka
439.	Cyanecula Svecica ? Kékbecg	1	Fehértó 1950. 10. 9.	Dr. Bereczk Péter ajándéka
440.	5 db exotikus madár ?	5	egybe montirozva, kopottak	Dr. Bereczk Péter ajándéka
441.	Larus - sirály	1	?	Dr. Bereczk Péter ajándéka
442.	Ciconia nigra Fekete gólya	1	?	Dr. Bereczk Péter ajándéka

D. Folyadékos készítmények.				
L.sz.	Név	Drb	Származási hely, idő	Jegyzet
1.	<i>Lucioperca sandra</i> Cuv. & Val. Fogas süllő	1	Tisza. Szeged.	1-23. sz. Haering Ede (Szeged) szállítmánya. L. I. K. 257 – 1907.
2.	<i>Perca fluviatilis</i> L. Sügér	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920
3.	<i>Acerina cernua</i> (L.) Vágó durbincs	1	Tisza. Szeged	Selejt 920
4.	<i>Acerina schraetzer</i> (L.) Selymes durbincs	1	Tisza Martonos.	Selejt 920
5.	<i>Lota vulgaris</i> Cuv. Menyhal	1	Tisza. Algyő.	Selejt 920
6.	Ponty <i>Cyprinus carpio</i> L.	1	Tisza. Algyő.	Selejt 920
7.	<i>Tinca vulgaris</i> Cuv. Compó v. cigányhal	1	Tisza. Algyő.	Selejt 920
8.	<i>Carassius vulgaris</i> Nils. Kárász	1	Tisza. Martonos.	Selejt 920
9.	<i>Barbus fluviatilis</i> Ag. Rózsás márna	1	Tisza. Porgány	Selejt 920
10.	<i>Leuciscus rutilus</i> (L.) Pirosszárnyú koncér.	1	Tisza. Tápé.	Selejt 920
11.	<i>Esox lucius</i> L. Csuka	1	Tisza. Algyő.	Selejt 920
12.	<i>Silurus glanis</i> L. Harcsa	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920
13.	<i>Acipenser ruthenus</i> L. Kecsege.	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920
14.	<i>Plecus cultratus</i> (L.) Kardos.	1	Szeged. Tisza.	Selejt 920
15.	<i>Aspro asper</i> (L.) Kis bucó.	1	Tisza. Tisza.	Selejt 920
16.	<i>Aspro zingel</i> (L.) Nagy bucó.	1	Tisza. Boszork. sziget.	Selejt 920
17.	<i>Abramis brama</i> (L.) Dévér keszeg	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920
18.	<i>Abramis vimba</i> (L.) Éva-keszeg	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920
19.	<i>Abramis ballerus</i> (L.) Lapos keszeg.	1	Tisza. Algyő.	Selejt 920
20.	<i>Abramis sapa</i> (Pall.) Bagoly-keszeg	1	Tisza. Tápé.	Selejt 920
21.	<i>Leuciscus virgo</i> Heck. Leány-koncér.	1	Tisza. Szeged.	Selejt 920

22.	Lucioperca volgensis (Pall.) Kő-süllő	1	Tisza. Martonos.	Selejt 920
23.	Cobitis fossilis L. Réti csík.	1	Szeged. Tisza.	Selejt 920
24.	Ermys orbicularis (L.) Mocsári teknősbéka	1	Szeged, Alsótanya.	Haering Ede preparálása. 1907. Selejt 920
25.	Angvilla vulgaris Flem. Angolna.	1	Szeged. Tisza.	Skultéty Sándor aj. I. K. 21- 2-1917. Selejt 920
26.	Astacus fluviatilis L. Folyami rák.	1	Tisza. Algyő.	Haering E. prep. 1907. Elromlott, selejtezve. 1935. VII. 8. Selejt 920
	1934. december 31-én	26		
	26. sz. kislejtezve	1		
	Összeg 1935. december 31- én	25		
	Új szerzemények 1936. október 1. óta			
27.	Rana esculenta Kecskebéka.	1	Szeged 1937 máj 17.	Gyűjtötte: Dr. Lukács Dezső
29.	Bombinator igneus Vereshasú unka	1	Szeged 1937 máj 17.	Gyűj. Dr. Lukács Dezső

H. Szegedvidéki csiga-fauna Az egész anyag Czögler Kálmán gyűjtése.			
L.sz.	Név	Drb.	Jegyzet
1.	Theodoxus transversalis C. Pf.	30	
2.	Vivipara hungarica Hazay.	140	Viviparus hungaricus
3.	Vivipara vivipara Müll.	50	Viviparus viviparus
4.	Valvata cristata Müll.	100	
5.	Valvata pulchella Stud.	2	
6.	Lithoglyphus naticoides L. Pf.	800	
7.	Lithoglyphus naticoides L. Pf. – apertus Küst.	1	
8.	Bithynia tentaculata L.	80	
9.	Bithynia leachi Shepp.	50	
10.	Bithynia leachi Shepp. – troscheli Paasch.	1	
11.	Physa fontinalis L.	30	
12.	Physa acuta Drap.	2	
13.	Limnaea (Galba) truncatula Müll.	100	
14.	Limnaea (Stagnicola) palustris Müll.	30	
15.	Limnaea (Stagnicola) palustris Müll. – corvus Gm.	1	
16.	Limnaea (Stagnicola) palustris Müll. – fusca L. Pf.	1	
17.	Limnaea (Stagnicola) palustris Müll. – tursicula Held.	1	
18.	Limnaea (Radix) auricularia L.	100	
19.	Limnaea (Radix) ovata Drap.	70	70!
20.	Limnaea (Radix) peregra Müll.	15	
21.	Limnaea (Limnaea) stagnalis L.	50	
22.	Planorbis corneus L.	70	Planorbis cornea
23.	Anisus (Tropidiscus) planorbis L.	300	
24.	Anisus (Spiralina) vortex L.	10	
25.	Anisus (Spiralina) vorticulus Troschel.	10	
26.	Anisus (Anisus) leucostoma Millet.	1	
27.	Anisus (Anisus) spirorbis L.	100	
28.	Anisus (Anisus) septemqyratus Rossm.	20	
29.	Anisus (Gyraulus) albus Müll.	5	
30.	Anisus (Gyraulus) laevis Alder.	10	
31.	Anisus (Bathyomphalus) contortus L.	30	
32.	Anisus (Armiger) cristata L. – cristatus Drap.	30	Gyraulus crista

33.	Anisus (Armiger) cristata L. – nautilus L.	200	
34.	Anisus (Armiger) cristata L. – spinulosus Cless.	10	
35.	Anisus nitidus Müll.	80	Segmentina nitida
36.	Acroloxus lacustris L.	20	
37.	Succinea putris L.	60	
38.	Succinea elegans Risso.	2	
39.	Succinea pfeifferi Rossm.	12	
40.	Succinea oblonga Drap.	200	
41.	Cochlicopa lubrica Müll.	70	
42.	Truncatellina cylindrica Tér.	25	
43.	Pupilla muscorum Müll.	30	
44.	Pupilla muscorum Müll. – edentula Slavik.	1	
45.	Orcula dolium Drap. ?	1	
46.	Abida frumentum Drap.	25	
47.	Vallonia pulchella Müll.	100	
48.	Vallonia costata Müll.	40	
49.	Jaminia tridens Müll.	200	Chandrula tridens
50.	Jaminia tridens Müll. – eximia Rossm.	10	Chandrula tridens – eximia
51.	Clausilia (Iphigena) plicatula Drap.	1	
52.	Clausilia (Clausila) dubia Drap.	1	
53.	Clausilia (Clausila) dubia Drap. – var. carpathica Br. forma costata.	1	
54.	Clausilia (Clausila) pumila C. Pfr.	1	
55.	Laciniaria (Alinda) biplicata Montagu.	5	
56.	Laciniaria (Lacinaria) plicata Drap.	2	
57.	Cochlodina laminata Montagu. (Marpessa)	10	
58.	Caccilioides acicula Müller	20	
59.	Oxychilus cellarium Müller. (Polita cellaria)	3	
60.	Zonitoides nitidus Müller	2	
61.	Agriolimax laevis Müller	1	Devoceras laeve
62.	Fruticola fruticum Müller	20	
63.	Xerophila cereoflava M. Bielz. (Helicella)	1	Helicella cereoflava
64.	Helicella obvia Hartm.	400	
65.	Helicella candidula Studer.	2	
66.	Helicella striata Müller.	30	Helicella hungarica Soó et H. Wagner
67.	Helicella striata – cortulata C. Pfr.	4	Helicella hungarica Soó et H. Wagner
68.	Monacha carthusiana Müller.	200	
69.	Zenobiella rubiginosa A. Schmidt.	3	
70.	Zenobiella vicina Rossm.	30	
71.	Zenobiella incaruata Müll.	2	

72.	<i>Perforatella bidens</i> Chemnitz.	20	
73.	<i>Trichia hispida</i> L.	1	
74.	<i>Trichia sericea</i> Drap.	20	<i>Zenobiella rubiginosa</i> A. Schmidt
75.	<i>Euomphalia strigella</i> Drap.	5	
76.	<i>Helicigona arbustorum</i> L.	1	
77.	<i>Helicigona banatica</i> Rossm.	25	
78.	<i>Cepaea vindobonensis</i> C. Pfr.	100	
79.	<i>Cepaea vindobonensis</i> – <i>pallescens</i> Tér.	20	
80.	<i>Helix pomatia</i> L.	70	

Darabszám 1935 április 30-án

4534 gyarapodás 1935. ápr. 30 ig 2924 db.

81.	Szeged vidéki csiga gyűjtemény	158	Szabó János Szeged, Boldogassz. sug. 10. sz. a. adománya
-----	--------------------------------	-----	--

I. Szegedvidéki kagyló-fauna
Az egész anyag Czögler Kálmán gyűjtése.

1.	<i>Dreissensia polymorpha</i> Pall.	50	<i>Dreissena polymorpha</i> Pall.
2.	<i>Sphaerium</i> (<i>Sphaerium</i>) <i>corneum</i> L.	30	
3.	<i>Sphaerium</i> (<i>Sphaerium</i>) <i>rivicola</i> Lam.	50	
4.	<i>Musculium lacustre</i> Müll.	2	
5.	<i>Pisidium amnicum</i> Müll.	1	
6.	<i>Pisidium casertanum</i> Poli.	40	<i>Pisidium cinereum</i> Alder
7.	<i>Pisidium pusillum</i> Gm.	10	<i>Pisidium persanatum</i> Malm.
8.	<i>Pisidium obtusale</i> C. Pf.	3	
9.	<i>Unio crassus</i> Retz.	100	
10.	<i>Unio pictorum</i> L.	50	
11.	<i>Unio tumidus</i> Retz.	4	
12.	<i>Pseudanodonta complanata</i> Rossm.	50	<i>Anodonta complanata compacta</i> Zol.
13.	<i>Anodonta cygnea</i> L.	10	
14.	<i>Anodonta cygnea</i> – <i>piscinalis</i> Nilss.	30	
15.	<i>Anodonta cygnea</i> – <i>cellensis</i> Schröter.	10	

Összeg 1935. április 30

440

Gyarapodás 1935-ben 204 db

5. sz. melléklet

BERETZK PÉTER ÖRÖKLETÉTJE

Dr. Beretzk Péter

egyetemi m. tanár

nőorvos, máv. főtanácsos,-ig. főorvos

SZEGED, SZÉCHENYI-TÉR 9. TEL. 33-26.

148/1951. III. 19.

Szeged, 1951. március 17.

Állami Múzeum vezetőségének,
S Z E G E D

Alulírott, dr Beretzk Péter kijelentem, hogy a jelenleg is a szegedi Állami Múzeumban elhelyezett és kiállított Fehértói madár- és állat- valamint tojásgyűjteményemet a korábban bemutatott leltár szerint teljes egészében örökletként a szegedi Állami Múzeumnak adományozom. Kikötésem csupán annyi, hogy a gyűjtemény teljes egészében a szegedi Állami Múzeumban legyen elhelyezve, viszont az ellen nincs kifogásom, hogy egyes példányokat, mint többes példányokat a szegedi szegedi Állami Múzeum más múzeumnak kölcsönadjon. Ennek ellenében az kérésem, hogy a múzeum vezetősége biztosítsa a gyűjtemény továbbfejlesztését, nevezetesen a fényképanyag bővítését, a fészkeknek in situ begyűjtését, és a csontgyűjtemény fejlesztését. Ugyanakkor kérem, hogy a Fehértó élővilágát a jelenlegi gyűjtemény, valamint a további begyűjtések anyagának felhasználásával 1952-ben korszerűen állítsa ki. A kiállítás rendezése során a segítségemet felajánlom.

Állami Múzeum
Szeged
Telefon: 33-02 (64)
148-1941

Tárgy: Fehértavi madárgyűjtemény
letéti ügye

Múzeumok és Műemlékek Országos Központja
Muzeológiai Osztály

B u d a p e s t

F. hó 17-én Dr. Ujhelyi József és Dr. Móczár László muzeológusokkal együtt Dr. Beretzk Péter főorvosnál megjelentünk és kértük, hogy az általa gyűjtött fehértavi madárgyűjtemény kérdését tárgyaljuk meg. Mi, a magunk részéről korábban már megbeszéltük Dr. Beretzk főorvossal, hogy ő bármikor hajlandó írásba adni: az egész gyűjteményt bizonyos kikötésekkel a szegedi múzeumnak átengedi. A Központ kiküldöttei tehát teljesen előkészített ügyről hallottak és Dr. Beretzk Péter a mellékelt másodpéldányban felterjesztett nyilatkozatot jelenlétükben is megtette, illetőleg írásba foglalta. Kérjük, hogy Központunk e nyilatkozatot vegye tudomásul és megfelelő köszönőlevél formájában tegyen nevezettnek ígéretet arra, hogy a kéréseket -különösen a gyűjtés folytatásával kapcsolatban és a kiállítás korszerű rendezése terén- teljesíteni fogja.

Szeged, 1951. március hó 19-én

(dr. Bálint Alajos)
tud. int. oszt. vezető

6. sz. melléklet

Az „Erdő és Ember” című állandó kiállítás VII. pavilonjának
pincéjébe tervezett bányaenterior témavázlata

**Az „Erdő és Ember” című állandó kiállítás VII. pavilonjának
pincéjébe tervezett bányateriőr témavázlata**

Készítette: Gaskó Béla

A kiállítás helye: Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark.

A kiállítás célja: Bemutatni a kőszén, barnaszén és lignittelek kialakulását és jelentőségüket.

A téma részletes kifejtése, kapcsolódása az erdőkhöz:

Az organogén jellegű üledékek közül az egykori fás növényzethez kapcsolhatók a különféle kőszéntelepek. Kialakulásuk kezdetei összefüggenek a Devon végi illetőleg Karbon eleji megemelkedett tengerszinttel, amely előtölte a parti síkságokat és sekély peremterületeket alakított ki. A késő karbonban a Pangea őskontinensen végigfutó egyenlítő mentén végig pikkelyfákból, pecsétfákból kúszó zsurlókból, páfrányokból és primitív tülevelű fajokból álló őserdő tenyészett. A mocsaras, lagúnaszerű részeken a lassú süllyedő aljzatot tőzegesedő növényzet töltötte fel. Így keletkeztek a Föld kőszénmedencéi. A barnaszén és a lignit kialakulása hasonló alapmechanizmusra vezethető vissza, de ezek fiatalabb képződmények és a kiindulási növényzetük is más.

A bányászat és az erdészet kapcsolata hazánkban az 1500-as évektől válik szorosabbá. 1565-ben I. Miksa császár erdőrendtartásában szabályozza a bányakerdők használatát és fenntartását. 1571-ben kiadott bányarendtartása lehetővé tette, hogy a kamarához tartozó bányák felméréskor körzetben nemcsak használhatták az erdőket, de meg is szerezhették azokat.

A bányászat növekvő szakemberigényét jelzi az a kamarai határozat, amely 1735-ben a selmeci Bányászati–Kohászati Tanintézet kiépítését irányozta elő. A kétéves képzést adó iskola 1762-ig működött ebben a formában. 1763-ban Mária Terézia kamarai előterjesztésre jóváhagyta a selmeckői bányai önkormányzati érdekeket szolgáló Bányászati–Kohászati Akadémia felállítását. 1770-ben átszervezték az intézményt, a képzési időt 3 évre emelték. Mária Terézia a szervezeti változtatásokat jóváhagyó okmányában utal arra, hogy az erdészeti tudományok oktatására is nagyobb gondot kell fordítani, mert e nélkül a bányászat nem lehet meg. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a legkeresettebb bányafák /tölgyek, lucfenyő, vörösfenyő/ az idők során alig változtak. Az eltelt több, mint 200 évben egyedül az akáccal bővült a választék.

Kivitelezés

A pincében az átalakítás után olyan bánya enteriőr kialakítását tervezzük, amely teljesen körbejárható. A nyolcszögletű kiállítótér körbejárását a záró egység táróleválasztásának oldalfala irányítja. Erre a falfelületre helyezük fel 1–1 táblán a kiállítás plasztikus betűkkel kirakott magyar és angol nyelvű főcímeit /VIII. fal/. A táró csak 1 alapegységet foglal el /VIII/2/. A lezárás mögött szabadon maradó háromszög alakú térben el lehet helyezni a kiállítás elektronikus blokkját. Rendel-tetés szerinti használatához a VIII/1-es falfelületet egy ajtóval nyithatóvá tesszük.

A lejárattal szemben lévő fogadó felületre a hagyományos ovális keretekben a kiállítás magyar és angol nyelvű főszövegei olvashatók (I/1. ill. I/2. egység/).

A körfolyosón banyaácsolat fut végig. A bányafákat a bányafal kialakítása után célszerű összeácsolni, mert így nem akadályozza az egységes felületek kialakítását.

A bányafalakat poliuretánból készítjük, ennek felületét hőkezeléssel keményítjük, ásványi hatású dekor vakolattal vonjuk be, majd megfelelően színezzük. A leve-zető lépcsősor faburkolatát deszkákkal fedjük. Lényeges szempont a beépítendő faanyag előzetes rovaralanítása és gombamentesítése. Sajnos az impregnálás az adott nyirkos és viszonylag meleg környezetben gombásodás ellen legfőbb 1–2 évig biztosít teljes védelmet, ezért a beépített fákat kétévenként ismételtelen le kell védeni.

A kiemelt 8 falfelület közül 6-ra /II.–VII. felület/ arányos elosztásban besúly-lyesztett 1x1 m alaplapú, üveggel lezárt lapostárlók kerülnek. Közülük 5 tárlóba tárgyanyag kerül, ezek mélysége 15 cm, a fennmaradó 6 fali tárló 10 cm mélységű. Alaplapuk egységesen 1x1 m. A banyaácsolat minden falfelületet 2 részre oszt, ami behatárolja a fali tárlók elhelyezését és azok méreteit. A központi szöveg blokkok-tól balra indulva 5 alapegységbe /II–VI. felület/ 10 tablót építünk be. A VII. falra a VIII. egységben kiképzett táró enteriőr miatt csak 1 fali tárlót terveztünk. Így a táró megtekintését nem zavarja a közvetlenül előtte lévő fogadótér megbontása.

A fali tárlók megvilágítása felülről történik, a fényforrások minden esetben takartak. A tárlókban váltakozó sorrendben tablószerűen elrendezett ábrákat, grafi-kákat és képeket illetőleg tárgyakat vagy maketteket állítunk ki.

A vitrinek alapfilcezése egységesen sötétbarna, a táblóalátéteké ennél világo-sabb színárnyalatú barna. A fekete–fehér fotók a VI–X. pavilonok fotóanyagával megegyezően aranybaritált fotópapírból készülnek. A VII. falfelületre a VIII. egy-ségben kiképzett táró enteriőr miatt csak 1 fali tárlót terveztünk. Így a táró megte-kintését nem zavarja a közvetlenül előtte lévő oldalfal megbontása.

Főbb témakörök a körüljárás sorrendjében:**I. falfelület**

- I/1. A kiállítás magyar nyelvű szövegblokkja
 I/2. A kiállítás angol nyelvű szövegblokkja

II. falfelület

- II/1. Karbon kori erdő képe /színes fotó/
 II/2.–A karbon kori erdők domináns növényeinek –korpafüvek (*Lycopsidea*), pikkelyfa (*Lepidodendron*), pecsétfa (*Sigillaria*) és zsurlófa (*Calamites*) rekonstrukciós képei /fekete–fehér fotók/
 –A kőszén keletkezése, szénmedencék rétegződése /színes grafikák/

III. falfelület

- III/1. Karbon kori növények lenyomatai szénbányák kísérőközeteiben /tárgyanyag/
 III/2. Szén alaptípusok –kőszén, barnaszén, lignit– /tárgyanyag/

IV. falfelület

- IV/1. Kézi művelési eszközök és „gépekkel” végzett bányaművelés Georgius Agricola /1556/ nyomán /fekete–fehér fotók/
 IV/2. A Selmezbányai Akadémia bányászati és kohászati pavilonjának képe, továbbá az akadémia első tankönyveinek címlapjai, ábrái /fekete–fehér fotók/.

V. falfelület

- V/1. Függőleges táró makettje /Agricola –1556–nyomán/
 V/2. Ferde táró makettje /Agricola –1556–nyomán/

VI. falfelület

- VI/1. Magyarország szén– és kőolajmezői /színes grafika/
 VI/2. A Világ szén– és kőolajmezői /színes grafika/

VII. falfelület

- VII/1. XX. század eleji szénbánya makettje /Révai nagy lexikon –II. 1911.–nyomán/
 VII/2. A táró miatt üres falfelület.

VIII. falfelület

- VIII. **Táróleválasztás** A körfolyosó felét háromszögalakban leválasztjuk. A kialakult egységet felénél zárjuk. A kialakított nyitott diorámát a VII. falfelület felől lehet megtekinteni. A táró enteriőrben a legutóbbi időkhöz használatos kézi művelési eszközökkel ismerkedhet meg a látogató. Ezek: fejtőkálapács, csákány, bányászlapát, bányászteknő.

- VIII/2. Plasztikus betűkből kisedett angol nyelvű főcím

VIII/1. *Plasztikus betűkből kiszedett angol nyelvű főcím*

A lejárát melletti üvegezett térbe bányász díszruhába bábút helyezünk el. A bábú bányafelvonóban áll. A dioráma hátsó részébe eső lépcsőkanyarulatokat bányafalnak kialakított felület zárja el a látogatók elől.

Szeged 1996 XI.28.

.....
Gaskó Béla

Részlet a „Fa a bányászatban” c. kiállítás forgatókönyvéből

Készítette: Gaskó Béla

V/1 falfelület

Táró és 3 függőleges akna makettja
Georgius Agricola
/1556/ nyomán

felirat

tárgy

V/2 falfelület

A bányászati és kohászati palota
Selmezbányán

felirat ff. fotó in.: Bartha, D.–Oroszi, S./1991/: Selmec,
Selmec, Sáros Selmec....– Sopron.
VI.t. 10.

Előadó terem az erdészeti épületben
Selmezbányán

felirat ff. fotó in.: Bartha, D.–Oroszi, S./1991/: Selmec,
Selmec, Sáros Selmec....– Sopron
VIII.t. 14.

Folyosórészlet az erdészeti épületben
Selmezbányán

felirat ff. fotó in.: Bartha, D.–Oroszi, S./1991/: Selmec,
Selmec, Sáros Selmec....– Sopron.
VIII.t. 15.

Részlet Mária Terézia 1770. évi
alapító okiratából

felirat ff. fotó in.: Hiller, I./1985/: Erdészettörténet.
–Sopron. 92.

Részlet Cristoph Traugott Delius
bányaműveléstani jegyzetéből
Selmezbányán 1770

felirat 2db! ff. fotó in.: Hiller, I./1985/: Erdészettörténet.
–Sopron. 94.–95.

VI/1 falfelület

XX. század eleji szénbánya
makettje

felirat

tárgy.
in.: Révai Nagy Lexikon II. 1911.– Bp.

VI/2 falfelület

- A világ szén és kőolaj mezői* felirat színes fotó in.: Gribbin,J./1991/: Földünk élete.– Bp. 78.
- Külszíni szénfejtés* felirat színes fotó in.: Gribbin,J./1991/: Földünk élete.– Bp. 79.
- Mélybányászat* felirat színes fotó in.: Gribbin,J./1991/: Földünk élete.– Bp. 79.

VII/1 falfelület

- Magyarország szén és kőolaj mezői* felirat színes fotó in.: Pécsi,M. –szerk.– /1989/: Magyarország nemzeti atlasza.–Bp. 44.
- Elektromos világítás vastag széntelepen (XX. század első harmada)* felirat tárgy in.: Révai Nagy Lexikon II. 1911.– Bp.

Összegzés

A természettudományi anyag felhalmozódása a kezdetektől nyomon követhető. Még a főreáliskolában lévő könyvtárba érkeztek az első tárgyak. 1885-ben a Lászy Vilmos színi igazgató-féle régiséggyűjteménnyel együtt 144 ásvány, 17 „faköveget” és 30 különféle csiga került intézményünk jogelődjének a tulajdonába. A zömmel felvidéki lelőhelyekről származó anyag többsége ma is megcsodálható raktárunkban. Még ugyanebben az évben dr. Feichtinger Sándor esztergomi orvos felajánlotta herbáriumát a (későbbiek során) létesítendő szegedi egyetem számára. 870 genust felölelő, 4205 darabból álló növénygyűjteménye 1886 augusztusában került hozzánk.

1896-ban 2 jelentősebb gyarapodás alapozta meg végképp a természetrajzi tárat. Megvásárolták az 1892-ben elhunyt neves természetbúvárnak, Praznovszky Ignácnak rovarokból, madártojásokból, kövületekből és ásványokból álló hagyatékát. Zsótér László Budapestre költözése alkalmából a múzeumnak ajándékozta 47 példányt számláló madárgyűjteményét.

1899-ben Pálffy Viktor tanácsnok sürgetésére, igen kedvező áron megszerezték Vellay Imre Szeged környéki rovargyűjteményét, mely ekkor 30 rovardobozt töltött meg.

Sajnos a gondosan lelőhelyezett és határozott rovaranyag később állagvédelmi problémák miatt elpusztult. Valószínűleg ez készítette intézményünk vezetőit arra, hogy a természetrajzi tárat megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező gyűjteménykezelőkre bízzák.

Először (még 1909-ben) a vadászok és madarászok között szaktekintélynek számító Lakatos Károllyal próbálkoztak, de a megroppant egészségű ember 1911-ben távozott intézményüinktől. Ezt követően Tömörkény jó érzékkel választotta ki anyai ági rokonát, Lányi Béla felsőbb leányiskolai tanárt, aki 1911 és 1915 között, igazi floristára valló megszállottsággal tevékenykedett a növénytár gyarapításán. A fiatalon, mindössze 39 éves korában elhunyt Lányi egyike volt a kor legnagyobb magyar botanikusainak. Főműve a Magyar Botanikai Lapok 1914. évi kötetében megjelent „Csongrád megye flórájának előmunkálatai” ma is a legteljesebb összegzés erről a vidékről.

Móra Ferenc a gyűjtemény vezetését már a kezdet kezdetén, 1917-ben, a megfelelő emberre bízta. Czögler Kálmán főreáliskolai tanár személyében, fennállása óta első ízben került avatott vezető a természetrajzi gyűjtemény egésze élére.

Tennivaló bőven akadt, valamivel talán több is a kelleténél. Először azonosítani és rendszerezni kellett a meglévő tárgyakat. Az egyáltalán nem könnyű feladatot Czögler tanáros precizitással oldotta meg. Ezt követően beletárolta a Szegedi Városi Múzeum teljes természettudományos anyagát. Az első kötetbe az élővilág preparátumai, a másodikba az ásványok, a kőzetek és a kövületek kerültek. Szóbeli közlések alapján létezett egy herbáriumi napló is, de annak nyoma veszett. Nem

csak a napjainkban egyedileg leltárköteles tárgyakat vette nyilvántartásba, hanem minden kellő háttér-információval ellátott anyagrészt.

Móra Ferenc halála után történt néhány személyi változás a múzeumban. Ezek közé tartott Czögler Kálmán távozása, amely erősen kihatott az elkövetkezendő évekre.

Állandó gazda híján zűrzavaros időszak kezdődött, amely gyakorlatilag egészen 1951-ig tartott. A természetrajzi osztály kezelői gyakran váltakoztak anélkül, hogy munkásságuk maradandó értéket hozott volna létre.

Az egyetlen említésre méltó esemény az volt, hogy dr. Beretzk Péter MÁV főorvos 1936-ban letétbe helyezte nálunk fehér-tavi madárgyűjteményét. Csallány Dezső igazgatósága alatt példás együttműködés alakult ki a sokoldalú tudós és intézményünk között, ami később megszakadt, vagy legalábbis akadozott. A helyi lapok hasábjain 1947-ben furcsa írások jelentek meg. Felröppent a hír, hogy a helytelen tárolás miatt Budapestre kerül a teljes Beretzk-féle madáryanag.

Szerencsére ebből semmi sem lett. A vita elültével, 1951-ben Beretzk Péter az összes addigi preparátumát örökletét formájában a múzeumnak ajándékozta. Az újjászervezés munkálatai kikényszerítették a személyi bővítést. Csongor Győző középiskolai tanár kezdetben 1951-ben „félállásban” dolgozik intézményünkben, majd 1952 február 20-tól a Móra Ferenc Múzeum főállású munkatársa lesz.

Még ugyanebben az évben helyi- és budapesti szakemberek bevonásával létrehozzák a vidék legnagyobb természettudományos állandó kiállítását, a „Fehér-tó életét”. Átadását eredetileg november 7-re tervezték, de a munkával csak egy hónappal később, 1952 december 7-re készültek el. A késedelmet megúszták komoly következmények nélkül, amit valószínűleg a hatalmas közönségsikernek köszönhettek. A megnyitás utáni hetekben minden korábbi látogatási csúcs megdőlt.

1957-ben az állattár gondozását dr. Marián Miklós herpetológus vette át. Rövidesen preparátort is kaptunk, Keszei Péter személyében. A természettudományos munkatársaink 1957-től kapcsolódnak be a Tisza völgy komplex, ökológiai szemléletű kutatásába. A Tisza-kutatás kezdeti szakaszát a határtalan lelkesedés jellemezte. A tanyahajóval, motorcsónakkal, kerékpárral és gyalog folytatott felderítő utak dokumentatív anyaga gyűjteményünket gazdagította.

Az 1950-es évek végétől Csongor Győző érdeklődése anélkül, hogy botanikai kutatásait teljesen abba hagyná egyre inkább a várostörténet felé fordult. 1965-től csoportvezetőként, helytörténeti részlegünk irányítójává nevezik ki.

1963-ban (ezzel párhuzamosan) a részmunkaidőben foglalkoztatott Gallé László (senior) középiskolai tanárra bízják a herbáriumot, aki 1980-ban bekövetkező haláláig hű marad intézményünkhöz. Gallé munkatársaihoz hasonlóan a kezdetektől fogva aktív résztvevője a Tisza-kutató programoknak. Doktori disszertációját is a Tiszamente zuzmócönózisairól írta, 1967-ben.

A természettudományos részleg 1965-ben dr. Bátyai Jenőnével bővül. Keszei Péter 1968-ban történt távozása után ő marad az egyedüli preparátorunk.

Az 1970-es évek elején a természettudományi osztályon belül alapvető személyi változások történtek. A sort Hajpál Aranka biológus nyitotta, aki 1973 júniusától 1974 májusáig dolgozott nálunk. A meglehetősen rövid idő mindössze arra volt elegendő, hogy lerakja a halcsontváz gyűjtemény alapjait. Gaskó Béla biológus munkaviszonyának kezdete 1974, szakterülete a rovaran. Az elmúlt évtizedek két meghatározó személyisége szinte egyszerre válik meg intézményünkötől. Marián Miklós 1974-ben, Csongor Gyözö a következö esztendőben, 1975-ben vonul nyugállományba.

1985-ben két új munkatárssal bővült a természettudományi részleg. Tóth László raktárkezelö szakterülete a rovaran és a természetvédelem. Dr. Moldovay Gézáné 1994-ben bekövetkezett távozásáig botanikával és xylofómiával foglalkozott.

1986-ban végre megalakult a természettudományi osztály. A személyzeti feltöltés részeként 1988-ban Keszei Péter preparátor ismét intézményünk dolgozója lett. Munkaviszonya 1996-ban szűnt meg.

Varga András geodéta 1989-ben csatlakozott hozzánk. Részt vesz a természetvédelmi alapfelmérésekben, továbbá fejleszt a ásvány- és kőzetgyűjteményt. Ugyanebben az évben raktárkezelőnek került az osztályunkhoz Antal Tamás. Jelenlegi szakterülete a dokumentálás, továbbá az osztály kiállításainak technikai lebonyolítása.

A természettudományi részleg a közművelődést mindig kiemelt feladatnak tartotta. Szavaink igazolására tekintsük át a jelenleg is látható állandó kiállításaink jegyzékét:

Bartucz Lajos emlékszoba

Helyszíne a Szegvári Falumúzeum, az átadás időpontja 1985.

A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága

Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, a felújított változat 2000-ben nyílt meg.

Erdö és ember

Helyszíne az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, a ma látható kiállítás együttest 1994 és 1997 között, négy ütemben adtuk át az érdeklődöknek.

Csak egy Földünk van

Helyszíne a szegedi Móra Ferenc Múzeum épülete. A nyitás éve 1990, felújítva 2000-ben.

Iskola és erdőtörténeti kiállítás

Helyszíne az ásothalmi Bedö Albert Erdészeti Szakmunkásképzö Iskola. A jelenleg látható összeállítás 2000-ben készült.

Álföldfásítási Múzeum

Nevével ellentétben nem múzeum, hanem kiállítóhely. Helyszíne Bugac, átadása 1984-ben történt.

Summary

The accumulation of materials of natural sciences can be followed up from the very beginning. The first objects have been collected in the library of the main secondary school. 144 minerals, 17 „wood fossils” and 30 diverse snails beside the collection of antiques of Vilmos Lászy, the principle of the institution from the year 1885 has become the property of the legal predecessor of our institute. Most objects, which can be seen in our storehouse, are originated from the uplands habitats. In the same year dr Sándor Feichtinger, a physician from Esztergom, offered his herb collection the university of Szeged (latter established). This way in 1886 we were provided 870 genres, a plant collection of 4205 pieces.

In 1896 two relevant developments carried out the final base of the natural history stock. The inheritance of Ignác Praznovszky, a well-known naturalist, deceased in 1892 consisting of insects, bird eggs, fossils and minerals has been purchased. A bird collection of 47 pcs was presented to the museum by László Zsótér due to his move to Budapest.

Based on the pressure of Viktor Pálffy in 1899 a favourable purchase of an insect collection from the area by Szeged of Imre Vellay could be realized which filled at least 30 insect boxes.

Unfortunately owing to the asset erosion problems the entire carefully determined and identified insect object got spoilt. Most likely this fact made the managers of our institution decide to commit the natural history stock to professional collection operators.

First (in 1909) they tried to assign Károly Lakatos, an authority among hunters and falconers, who left our institution because of his health problems in 1911. Afterwards Tömörkény chose a relative of his mother's line, Béla Lányi teacher at a girls' school. He acted as a real florist with effectiveness and obsession to increase the plant stock. Lányi, who deceased in his early ages (39), was one of the greatest Hungarian botanists. His main article was shown up in the Hungarian Botanical Gazette (1914) with the title Pre-works of the Flora in Csongrád County is the most entire summary of this area.

At the very threshold, in 1917, the managing of the collection was left by Ferenc Móra to an adequate person, who was Kálmán Czögler, a teacher at a secondary school. He was the very first professional top person in this position concerning the natural history collection.

There was a lot to do, even more than possible. The first step was the identification and systematisation of the existing objects. This hard task was carried out by Czögler thru severe and precise educational methods. Then he prepared an inventory of the entire material of natural sciences of the Local Museum of Szeged. The preparatums and minerals, fossils were collected in two different volumes. According to some verbal information there was even a diary of herbs but this got lost. He not only registered the objects which are today individually stockable but stuffs with their essential background information as well.

After the death of Ferenc Móra some changes in the personnel of the museum were executed, such as the leaving of Kálmán Czögler which seriously effected the upcoming years.

Because of the lack of a stabil manager and owner a rather miserable period has started which practically lasted until 1951. The operators of the natural history division often changed without proving any everlasting values.

The only event to be worth mentioning was the deposit of a bird collection (White Lake area) of dr Péter Beretzk - physician of the Hungarian Railroad Co. - in 1936. During the management of Dezső Csallány a correct cooperation was built up between the scientist and our institution though this relation had been rather smoothless. In 1947 the local papers showed up some quite strange articles. Even some news was spread about the relocation of the whole Beretzk bird collection to Budapest due to stock problems.

Fortunately this has not been the case. After the debates in 1951 Péter Beretzk donated his whole preparatum as a persistant deposit to the museum. The reorganisation forced a further increase in the personnel. Győző Csongor, teacher at a secondary school, had in 1951 first a part-time job at our institution and from 20, Febr 1952 he was employed as a full-time worker.

In the same year involving some local experts and co-workers from Budapest the biggest permanent exhibition of the region has been established entitled Life of the White Lake. Originally the opening ceremony was scheduled for the 7, Nov however the work could be completed by 7, Dec only. The delay did not effect any serious outcome, likely owing to the great public success. During a couple of weeks after the opening each peak of attendance was surpassed.

From 1957 dr Miklós Marián herpetologist took the management of the animal stock. Shortly we got a preparator too named Péter Keszei. Our colleagues of natural sciences were involved to the complex, ecological research of the Tisza valley from 1957. The first period of the Tisza research was rather enthusiastic and

efficient. The exploratory tours arranged by motorboats, punts and ships, bikes and on foot enriched the documents of our collections.

From the end of the 50s the interest of Győző Csongor – without quitting his botanical research - oriented more and more to the town history. From 1965 he became the head of our local historical department.

In 1963 (parallely) László Gallé, senior teacher a a secondary school, was assigned to manage the herbarium who proved loyalty to the institution of ours until his passing in 1980. Similarly to his co-workers Gallé was also an active participant in the Tisza research programs. He even wrote his thesis about The Lichen Association of the Tisza Region in 1967.

The division of the natural sciences has been increased with Mrs Dr Bátyai. After the leaving of Péter Keszei in 1968 she remains the only preparator.

At the start of the 70s there were some significant changes in the staff carried out in the division of the natural sciences. The very first person to mention was Aranka Hajpál who worked for us from June 1973 to May 1974. This brief time was enough only to establish the base of her fish skeleton collection. The beginning of work of Béla Gaskó started in 1974, his field of activity was entomology. The two dominant persons of the last decades, Miklós Marián and Győző Csongor retire almost at the same time (1974 and 1975) and leave our institution.

1985 two new colleagues start to work at our division of natural sciences. The field of activity of László Tóth, store-keeper, is mainly environmental protection and entomology. Ms Dr Moldovay was dealing with botanical matters and xylotomy until she died in 1994.

In 1986 the department of natural sciences was set up at last. As the part of staff increase Péter Keszei again started to work for us as a preparator in 1988. His employment was quit in 1996.

András Varga joined us as a surveyor in 1989. He takes part in basic surveys moreover he develops the collection of minerals and rocks. In the very same year Tamás Antal was employed as a store-keeper. His present field of activity is the registration and the technical realisation of different exhibitions of the department.

Since the foundation of the department its relevant task is the public culture. As a confirmation of our words let's summarize the list of our permanent exhibitions:

Room of Honour – Lajos Bartucz

Place: Country Museum, Szegvár, surrendered in 1985

Wild Life of Pusztaszer, Protected Landscape Area

Place: Ópusztaszer, National Historical Memorial Park, renewed version opened in 2000

Wood and Humans

Place: Ópusztaszer, National Historical Memorial Park, the current exhibition was surrendered in 4 steps between 1994 and 1997

We Only Have One Earth

Place: the building of the Ferenc Móra Museum. The year of surrendering was 1990, renewed in 2000.

School and Exhibition of Wood History

Place: Ásotthalom, Albert Bedő Forestry Vocational School. The present exhibition was completed in 2000.

Museum of Tree Planting - Great Plain

As against to its name this is no museum but an exhibition hall. Place: Bugac, surrendered in 1984.

Irodalom

- Abafi–Aigner, L. /1898/: A lepkészet története Magyarországon. – Budapest.
- Abafi–Aigner, L. – Pável, J. – Uhryk, F. /1918/: Ordo: Lepidoptera. – in.
Paszlavszky J. – szerk. – A Magyar Birodalom Állatvilága.
Fauna Regni Hungariae. Budapest. 1–14.
- Agócsy, P. /1978/79/: Kiállítások kritikája, értékelése közvéleménykutatás szerepe a múzeumi közművelődési munkában. – Múz. Közl. 1978/79. 33–36.
- Agócsy, P. /1981/a/: Perspektíva vagy utópia. – Múz. Közl. 1981. 1. 32–37.
- Agócsy, P. /1981/b/: A fiatalok természetismereti klubjának megalakulása és működése. – Múz. Közl. 1981. 2. 89–91.
- Agricola, G. /1556/: De Re Metallica. – Reprint kiadv. Budapest.
- Albert, V. – Albert, A. /1978/: Fekete gólyák /Ciconia nigra/ a Tisza mentén.
– Tiscia. Pusztá. 1. 15.
- Andrésí, P. /2003/: Erdészeti Múzeum Ásotthalmon. – Ásotthalom.
- A Magyarországi Múzeumok és Könyvtárak Czimkönyve: /1901–1902/:
Magyar Minerva 2. – Budapest.
- A Magyarországi Múzeumok és Könyvtárak Czimkönyve: /1903–1904/:
Magyar Minerva 3. – Budapest.
- A Magyarországi Múzeumok és Könyvtárak...Évkönyve: /1930–1931/:
Magyar Minerva 6. – Budapest.
- A Természet /1899/: A budapesti entomológusok társasága. – A Természet. 23. 9–10.
- Ábrahám, L. – Juhász, M. – Nagy, L. /1998/: Dr. Marián Miklós a Somogy megyei természettudományi muzeológia megteremtője.
– Somogy. Múz. Közl. 13. 305–313.
- Barta, J. /1992/: Csongrád megye természetvédelmi területeinek jellemzése.
– Kézirat. Szeged.
- Bartha, D. – Oroszi, S. /1991/: Selmec, Selmec sáros Selmec. – Budapest–Sopron.
- Bába, K. /1994/: In Memoriam dco. Dr. Andor Horváth. – Acta Biol. Szeged. 40. 23–31.
- Bába, K. /1998/: Egy tudós tanár: Czögler Kálmán, a szegedi malakológiai iskola megalapozója. – Áll. Közl. 83. 89–98.
- Bálint, S. /1976/: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész.
– MFMÉ 1974/75. 2. Szeged.
- Bátyai, G. /1990–1991/: Preparátumok, iskolaszerek Haering Ede szegedi tanszergyára.
– Szeged. 12–13. 78–82.
- Bátyai, G. /1992/: A szegedi természettudományi gyűjtemény Reizner korszak 1.
– Szeged 8. 20.
- Bátyai, G. /1993/a/: A szegedi természettudományi gyűjtemény Reizner korszak –2.
– Szeged 1. 36–37.
- Bátyai, G. /1993/b/: A szegedi természettudományi gyűjtemény Reizner korszak –3.
– Szeged 2. 32–33.
- Bátyai, G. /1993/c/: A szegedi természettudományi gyűjtemény Reizner korszak –4.
– Szeged 3. 42.
- Bátyai, G. /1993/d/: A szegedi természettudományi gyűjtemény Reizner korszak –5.
– Szeged 4. 47.

- Bátyai, G. /1999/: A liget. – Stud. Nat. 1. 115–195.
- Bátyai, G. /2003/: Trófeák, fegyverek, preparátumok Vadászatai kiállítások szegediekkel. – Szeged 2. 28–31.
- Bedő, A. /1885/: A Magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása. I–V. – Budapest.
- Bedő, A. /1912/: Erdő-Ör. IX. kiadás. – Budapest.
- Bél, M. /1732/: Csongrád vármegye leírása. – Kézirat. Szeged.
- Beretzk, P. /1936/: A szegedi múzeum. – DM 11. 29. 7–8.
- Beretzk, P. /1937/: Vadászat, madarászat. – SZN 12. 25. 27–28.
- Beretzk, P. /1938/a/: Múzeumi problémák. – SZN 01. 23. 7–8.
- Beretzk, P. /1938/b/: Mentsük meg a Fehér-tó értékes madárvilágát: dr. Beretzk Péter indítványa a közgyűléshez. – SZN 06. 28. 4.
- Beretzk, P. /1943/a/: Embervédelem–természetvédelem–árvízvédelem. – DM 02. 02. 4.
- Beretzk, P. /1943/b/: Még egyszer és utoljára a fehér-tói csatornáról: válasz Hatolykai Papp Istvánnak. – DM 02. 07. 9.
- Beretzk, P. /1943/c/: A fehértavi kiskirályság bukása. – DM 09. 19. 7.
- Beretzk, P. /1943/d/: Hozzászólás a vadászati tilalmi rendelethez. – Nimród Vadászlap 26. 403–407.
- Beretzk, P. /1949/a/: Koratavaszi a szegedi Fehértavon. – Magy. Vad. 9. 7–8.
- Beretzk, P. /1949/b/: Féltve őrzött természeti kincsünk a gulipán. – Magy. Vad. 17. 5–6.
- Beretzk, P. /1953/: A szegedi Fehértó madárrezervátuma. – Hidr. Közl. 1–2. 2–8.
- Beretzk, P. /1958/: Kacsavadászat 1958. augusztus 1. – Magy. Vad. 8. 4–5.
- Beretzk, P. /1961/: Otthon nélkül a fehértavi széki madarak. – DM 03. 26. 9.
- Beretzk, P. /1962/: Átalakult a Fehér-tó. – Magy. Vad. 3. 14–15.
- Beretzk, P. /1964/a/: Egy évvel ezelőtt alakult meg a TIT Csongrád megyei Biológiai Szakosztálya keretében a Madártani Szakkör. – Búvár. 2. 126–127.
- Beretzk, P. /1964/b/: Vadászat és madárismeret. – Magy. Vad. 8. 6–7.
- Beretzk, P. /1968/: „Senkiszigete” a Marosban. – Búvár 6. 365.
- Beretzk, P.–Csongor, Gy.–Horváth, A.–Kárpáti, A.–Kolosváry, G.–Szabados, M.–Szekely, M. /1957/: Das Leben der Tisza. I. Über die Tierwelt der Tisza und ihrer Inundationsgebiete. – Acta Univ. Szeg. 1–2. 32–108.
- Beretzk, P.–Csongor, Gy.–Horváth, A.–Kárpáti, A.–Kolosváry, G.–Marián, M.–Szabados, M.–Ferencz, Sz. M.–Vásárhelyi, I.–Zicsi, A. /1958/: Das Leben der Tisza. IV. Die Tierwelt der Tisza auf Grund neuerer Sammlungen und Beobachtungen. – Acta Univ. Szeg. 3–4. 203–235.
- Beretzk, P.–Györffy, I. /1939/: Szeged sz. kir.város tulajdonát képező Fehértó 350 /háromszázötven/ kat. holdnak védelmi területté való nyilvánítása tárgyában mély tisztelettel tett előterjesztése. – Kézirat. Szeged.
- Beretzk, P.–Keve, A. /1957/: Zum Zuge des Sanderlings: *Crocethia alba* in Ungarn. – Orn. Mitteil. 208–210.
- Beretzk, P.–Keve, A.–Marián, M. /1962/: Jahreszeitliche Veränderung im Bestand der Rohrammer–Population in Ungarn. – Acta Zool. 8. 251–271.
- Beretzk, P.–Keve, A.–Marián, M. /1969/a/: Magyarország zöldikéinek: *Chloris chloris* L. rendszertani kérdése. – Áll. Közl. 56. 17–20.
- Beretzk, P.–Keve, A.–Marián, M. /1969/b/: Taxonomische bemerkungen zum Problem der Grünling–Population der Karpatenbeckens. – Bonn. Zool. Beitr. 20. 50–59.

- Bezerédi, I. /1991/: A Könyvtárak és a Múzeum. –in: Gaál, I. – szerk. – Szeged története 3. 2. Szeged 987–1003.
- Biczók, F. /1936/: Szeged és környékének Coleoptera faunája. – Pályamunka Szeged.
- Bod, P. /1979/: Találkozásaim a réti fülesbagollyal /*Asio flammeus*./– Tiscia. Pusztá 2. 19.
- Bodnár, B. /1908/: A Maros–Tisza–közének madárvilága. – Zool. Lap. 191–195.
- Bodnár, B. /1913/: Hódmezővásárhely Coccinellidái. – Rov. Lap. 20. 5–10.
- Bodnár, B. /1939/: A hódmezővásárhelyi református gimnázium természetrajzi múzeumának a története. – Hódmezővásárhely.
- Bodnár, B. /1944–47/: Adatok Hódmezővásárhely madárvilágához.– *Aquila* 51 –54. 173–174., 196–197.
- Bodnár, B. /1983/: Hódmezővásárhelynek és környékének földrajzi nevei.– Cs. M. történetéből 7. Szeged. (Sajtó alá rendezte: Szabó, J.)
- Bodrogekőzy, Gy.– szerk. – /1980/: Tiscia. Pusztá. 3. – Szeged.
- Borhidí, A.–Sánta, A. – szerk. – /1999/: Vörös könyv Magyarország növénytársulásairól 1–2. – Budapest.
- Csányi, P. /1947/: Penész eszi, moly rágja a múzeumban az értékes madárgyűjteményt. – SzN 07. 27.
- Chernel, I. /1899/: Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségekre. 1–3. – Budapest.
- Csete, Gy. /1996/: Az Erdők Temploma és Múzeuma. – in: Iványosi Szabó, A. – szerk. – Az Alsó–Tiszavidék természeti értékei, A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet. Kecskemét. 25.
- Csiki, E. /1906/: Csongrád vármegye bogárfaunája. – A magyar orvosok és természetvizsgálók 1905. évi 33. vándorgyűlésének munkálatai.– Különlk. Budapest.
- Csizmazia, Gy. /1979/: Lesz-e Beretz–múzeum? A Fehér-tó napjainkban. – DM 08. 04.
- Csizmazia, Gy.–Gaskó, B. /1986/: Beretz Péter örökletete.– MFMÉ 1984–85. 1. 377–407.
- Csongor, Gy. /1954/a: Móra Ferenc munkássága Bibliográfia. – A Sz. Egy. Könyvt. Kiadv. 18. 1–32.
- Csongor, Gy. /1954/b: Beretz Péter munkássága Bibliográfia. – A Sz. Egy. Könyvt. Kiadv. 27. 1–22.
- Csongor, Gy. /1954/c: Szeged és környéke élővilágának alapvető irodalma. – A Sz. Egy. Könyvt. Kiadv. 27. 1–22.
- Csongor, Gy. /1956/a: Czögler Kálmán /1884–1952/. – MFMÉ 155.
- Csongor, Gy. /1956/b: Szeged és a környező területek vízi Hemiptera fajainak ökológiája és elterjedése. – MFMÉ 121–145.
- Csongor, Gy. /1957/: Természetvédelmi feladataink Szeged környékén I. Zsombói erdő.– MFMÉ 216–236.
- Csongor, Gy. /1960/a: A szegedi Móra Ferenc Múzeum herbárium. – MFM Évk. 1958–1959 197–221.
- Csongor, Gy. /1960/b: Móra Ferenc és a természettudomány. – MFMÉ 1958–1959. 197–221.
- Csongor, Gy. /1977/: Czögler Kálmán a szegedi faunakutatás magvetője. – *Soosiana* 5. 3–8.
- Csongor, Gy. /1979/: Természetvédelmi feladataink Szeged környékén II. Vadontermő orchideák. – MFMÉ 1978/79. 1. 411–423.

- Csongor, Gy. /1980/: A Dél–Alföld növényritkaságai és azok védelme.
– MKCSM 207–212.
- Csongor, Gy. /1981/: Páfrányok az Alföldön. – MKCSM 179–186.
- Csongor, Gy. /1982/: Szeged–Alsótanya növényvilágáról /Csipak–sömlék/ 1.
– MKCSM 215–219.
- Csongor, Gy. /1985/: A szegedi múzeum növénygyűjteményének újabb gyarapodása.
– Múz.kut.Cs.m. 169–173.
- Csongor, Gy. /1992/: Növényvilág. – in.: Juhász, A. – szerk. – Mórahalom
Szeged. 19–31.
- Csongor, Gy.–Móczár, L. /1954/: A tiszavirág. – Múz. Füz. Szeged–Budapest.
- Czögler, K. /1910/: A cyanszärmazékokról. – Trencsény Vm. Term. Tud. Egl.
1908–1910. 21–23. 99–114.
- Czögler, K. /1913/: Jardin des Plantes. A párisi természetrajzi gyűjtemény. – Trencsén.
- Czögler, K. /1920/: Rovarkatalógus I.–II. – Kézirat. Szeged.
- Czögler, K. /1927/: A szegedvidéki kagylók. Faunabiológiai Tanulmány.
– Szegedi Áll. Baross G. Reálisk. 1926–26. évi Ért. 3–29.
- Czögler, K. /1933–1934/: Édesvízi kagylók a szegedvidéki régészeti leletekben.
– A m. kir. Ferencz J. Tud. Egl. Arch. Int. 9–10. 298–303.
- Czögler, K. /1935/: Adatok a szegedvidéki vizek puhatestű faunájához.
– Szegedi Áll. Baross G. Reálisk. 1934–35. évi Ért. 27–48.
- Czögler, K. /1937/: *Aphelocheirus aestivalis* /Fabr./ a szegedi és hódmezővásárhelyi
Tiszában. – Acta Litt. Ac. Sci. Reg. Univ. Hung. F.J. 4.
141–159.
- Czögler, K. /1942/: A Palicsi-tó Hemiptera faunája. – Szegedi m. kir. Baross G. gyak.
Gimn. 1941–42. Évk. 9–16.
- Czögler, K.–Rotarides, M. /1936/: *Riesenexemplare von Unio tumidus* Retz. aus Ungarn,
zugleich einige Vergleichsdaten über ungarische Unionen.
– Arch. für Hydrobiologie Stuttgart. 30. 142–159.
- Czögler, K.–Rotarides, M. /1938/: Analyse einer vom Vasser angeschwemmten
Molluskenfauna. – Arb. des Ung. Biol. Forsch. Inst. 10. 1–44.
- Czvalinga, I. /1997/: Lakatos Károly 1853–1914. – in.: Lakatos, K. /1997/ Természeti
és vadászképek. – (Reprint Kiadv.) Budapest. 171–180.
- Daday, J. /1891/: A magyar állattani irodalom ismertetése II. 1881–1890. – Budapest.
- Daday, J. /1895/: Vezető az Állattárban. – Budapest.
- Ember, J.–Németh, R. /1975/: Flamingó /*Phoenicopterus roseus*/ Kis–Széken /Kistelek/.
– Puszt. 6. 13.
- Erdős, J. /1935/: Maros torkolatának árvízi és ártéri bogárvilága biológiai
szempontból. – Dokt. ért. Szeged.
- Escherich, K. /1914/: Die Forstinsekten Mitteleuropas. 1. – Berlin.
- Escherich, K. /1923/: Die Forstinsekten Mitteleuropas. 2. – Berlin.
- Escherich, K. /1931/: Die Forstinsekten Mitteleuropas. 3. – Berlin.
- Farkas, Gy. /1985/: Lajos Bartucz, the outstanding personality of hungarian anthropology.
– Acta Biol. Szeged 31. 3–8.
- Farkas, S. – szerk. – /1999/: Magyarország védett növényei. – Budapest.
- Fári, I. /1993/: Szeged közművelődési viszonyai a századfordulón, különös tekintettel
a múzeum kialakulására és kezdeti működésére (1883–1917).
– Dokt. ért. Szeged.

- Fári, I. /1999/: Reizner János élete és munkássága. –Szeged.
- Fári, I.–Kőhegyi, M. /1985/: Herman Ottó szakvéleménye egy Szegednek felajánlott természettudományi gyűjteményről.
–Herman O. Múz. Évk. 22–23.175–188.
- Fári, I. –Nagy, Á. /2002/: A szegedi múzeum rövid története. – in. Lengyel, A. – szerk. –
A hagyomány szolgálatában. Szeged. 9–61.
- Firbás, Z. /2000/: Csongrád megye Turisztikai kalauz és térkép. – Szeged.
- Földváry, M. /1928/: A Balaton környékének természeti emlékei. – Erd. Kis. 319–352.
- Fröhlich, A. – szerk. – /1983/: „Bedő Albert” Erdőgazdasági Szakmunkásképző Intézet
Ásotthalom Jubileumi Évkönyve. 1883–1893.– Ásotthalom.
- Csongrád Megyei Továbbképzési és Módszertani Központ /1976/: Módszertani levél a
„Munka és műveltség” szocialista brigádvételkedőre. – Szeged
- Gaal, G. /1894/: A Magyar. Onith. Központ szervezete, eszközei és berendezése, különös
tekintettel a madarak költözködésére. – Aquila 1–2. 3–7.
- Gaal, G. /1896/: A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.
– Aquilla 3. 7–123.
- Gallé, L. –senior– /1939/: A szegedi Körtöltés zuzmóflórája. – Szegedi Klauzál Gábor
Gimn. Ért. 9–18.
- Gallé, L. –senior– /1941/: Zuzmók a szegedi vár faláról. – Bot. Közl. 38. 223–233.
- Gallé, L. –senior– /1957/: A szegedi Fehértó zuzmóflórája. – MFMÉ 237–250.
- Gallé, L. –senior– /1960/: A zombói láperdő zuzmóflórája. – MFMÉ 1958–59. 251–258.
- Gallé, L. –senior– /1962/: A Magyar Biológiai Társaság Szegedi Osztályának működéséről
1958 októberétől 1960 májusáig. – Biol Közl. 1. 73–83.
- Gallé, L. –senior– /1963/: A Magyar Biológiai Társaság Szegedi Osztályának működéséről
1961 szeptemberétől 1962 májusáig. –Biol Közl. 1. 75–84.
- Gallé, L. –senior– /1966/: Lichen Flora of the forty years old Botanical Garden in Szeged.
– Tiscia 41–66.
- Gallé, L. –senior– /1967/a/: Die Flechten des Theiss–Maros Winkels. – Fragm. Bot. 4.
53–76.
- Gallé, L. –senior– /1967/b/: Lichens of the Arboretum at Tizsakürt and her surroundings.
Tiscia 3. 21–26.
- Gallé, L. –senior– /1968/: Zuzmók–Lichenes – in. Hortobágyi, T. – szerk. –:
Növényhatározó 1. Budapest. 477–565.
- Gallé, L. –senior– /1970/a/: Flechtenvegetation und Flechtencönosen des Arboretum
in Szarvas. – Acta Biol. Szeged. 16. 43–49.
- Gallé, L. –senior– /1970/b/: Flechtenvegetation in den Friedhöfen von Szeged.
– MFMÉ 77–91.
- Gallé, L. –senior– /1973/: Kryptogám társulások a szegedi körtöltés téglaburkolatán.
– Stud. Bot. Hung. 8. 25–32.
- Gallé, L. –senior– /1976/: Teratológiai vizsgálatok virágos és virágtalan növényeken.
– Kandidátusi ért. Szeged.
- Gallé, L. –senior– /1979/a/: Wirkung der Luftverunreinigung auf die Verarmung der
Flechtenvegetation der Stadt Szeged und ihrer Umgebung.
– Acta Biol. Szeged 25. 3–15.

- Gallé, L. –senior– /1979/b: Magyarország zuzmócönózisai. Flechtenassoziationen in Ungarn.– MFMÉ 1976–77. 429–493.
- Gaskó, B. /1979/: Adatok a Szeged–körtöltés melletti erdősáv *Cerambycida* faunájához. – MFMÉ. 1978/79 1. 425–453.
- Gaskó, B./1982/a: Múzeum és természetvédelem. – MKCSM. 221–225.
- Gaskó, B. /1982/b: *Cerambycid* beetle developing on the willow *Salix alba* in Körtvélyes.–Tiscia 17. 143–154.
– MKCSM 221–227.
- Gaskó, B. /1983/: A gerinctelen állatok természetvédelméről.
– MKCSM 121–131.
- Gaskó, B. /1984/: Ritka *Cerambycid*ákról.
– MKCSM 219–229.
- Gaskó, B. /1986/: Védett cincérek 1. Hengeres szalmacincér (*Theophilea cylindricollis* Pic.).
– MKCSM 239–248.
- Gaskó, B. /1997/: A *Molorchus salicicola* (Stiller 1934) –*Coleoptera Cerambycidae*– dél–alföldi jelentőségéről. – MKCSM 261–270.
- Gaskó, B. /1998/: A Maros ártérről előkerült Kárpát–medencére nézve új cincér /*Coleoptera Cerambycidae*/ fajok.
– A Makói Múz. Füz. 165–182.
- Gaskó, B. /1989/: A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet védett *Coleopteráiról*.
– in.: Seregélyes, T. – szerk. – A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet természetvédelmi fenntartási és fejlesztési terve 2. Kézirat. Szeged. 1–8.
- Gaskó, B. /1993/a: Az örökletét háttére. –Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1994/a: Csongrád megye természetes és természetközeli területeinek a védelméről. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1997/a: Erdő és ember.– TKM Füzetek. Budapest.
- Gaskó, B. /1999/a: A természettudományi gyűjtemény.
– in.: Lengyel, A. – szerk. – A hagyomány szolgálatában. Szeged. 151–160.
- Gaskó, B. /1999/b: Dr. Csongor Győző (1915–1997).
– *Studia Naturalia* 1. 9–41.
- Gaskó, B. /1999/c: Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek a védelméről III. Adatok a Maros folyó alsó szakaszának élővilágához.– *Studia Naturalia* 2. 1–282.
- Gaskó, B. /1999/d: Emlékezés Vellay Imrere (1850–1898) különös tekintettel a szegedi Városi Múzeumot érintő adatokra. – *Studia Naturalia* 1. 43–73.
- Gaskó, B. /2000/: A Kiskunsági Nemzeti Park Körös–éri Tájvédelmi Körzetének természetvédelmi kezelési terve.
– Kézirat. Kecskemét.
- Gaskó, B. /2002/: Természeti értékeink „felfedezői” és oltalmazói. – in.: Rakonczai, J. – szerk. – Napfényország. Szeged. 138–145.
- Gaskó, B.–Varga, A. /1991/: Csak egy Földünk van. – Kiállításvezető Szeged.
- Ganglbauer, L. /1892–1904/: *Die Käfer von Mitteleuropa*. 1–4. – Wien.
- Gozmány, L. /1978/: Az angol "Etikai kódex". – *Fol. Ent. Hung.* 31/2. 305–308.
- Gribbin, J. /1991/: *Földünk*. – Budapest.

- Gubányi, A. /2002/: Kovács István Endre. – in.: Élesztős, L. – szerk. – Magyar múzeumi arcképcsarnok. Budapest. 503.
- Györffy, I. /1930/: Harasztok Csanád és Csongrád vármegyéből. – Acta Biol. Szeged. 192–197.
- Györfi, J. /1957/: Erdészeti rovartan. – Budapest
- Halász, Á. /1902/: Adatok Makó város faunájához. – Rov. Lap. 9. 161–166.
- Herman, O. /1894/: Megnyitó. – Aquila 1–2. 1–3.
- Herman, O. /1901/: A madarak hasznáról és káráról. – Budapest.
- Hiller, I. /1985/: Erdészettörténet. – Sopron.
- Hoffer, E. /1885/: Adatok az iskola történetéhez. – in.: Hoffer, E. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1884–85. Szeged. 14–17.
- Hoffer, E. /1887/: Természetrjai szertár. – in.: Hoffer, E. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1886–87. Szeged. 40–41.
- Hoffer, E. /1888/: Természetrjai szertár. – in.: Hoffer, E. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1887–88. Szeged. 50–51.
- Homor, I. /1904/: A természetrjai szertár gyarapodása 1903. évben. – in.: Homor, I. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1903–1904. Szeged. 71–72.
- Homor, I. /1907/: Természetrjai szertár – in.: Homor, I. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1906–1907. Szeged. 57.
- Homor, I. /1908/: Természetrjai szertár – in.: Homor, I. –közzét.– A Szeg. M. Kir. Áll. Főrealisk. Ért. 1907–1908. Szeged. 78–79.
- Horváth, A. /1962/: A szegedi múzeum recens Mollusca gyűjteménye. – MFMÉ 271–272.
- Horváth, A. /1963/: Die Mollusken–Sammlung aus dem Schwarzmeergebiet im Szegeder Móra Ferenc Museum. – MFMÉ 233–236.
- Horváth, F.–Dobolyi, K.–Morschhauser, T.–Lökök, L.–Karás, L.–Szerdahelyi, T. – szerk. – /1995/: Flóra adatbázis 1.2 Taxonlista és attribútum-állomány.–Vácrátót.
- Horváth, I. – szerk. – /1978/: Tiscia. Pusztá. 1.– Szeged.
- Horváth, I. – szerk. – /1979/: Tiscia. Pusztá. 2.– Szeged.
- Horváth, A. J.–Thirring, G. /1925/: Szeged és környékének részletes kalauza. – Budapest.
- Huszy, S. /1974/: A Természettudományi Múzeum gyűjtési módszereiről a század elején. – Frivaldszky 1–2. 115–123.
- Jablonowski, J. /1898/: Vellay Imre (1850–189). – Rov.Lap. 5. 180–186.
- Jablonowsky, J. /1894/: A magyarországi rendszeres madármegfigyelésekről. – Aquila 1–2. 7–9.
- Jakab, B. /1975/: Avarkori sírok tojánhéjleleteinek tanúságtétele. – MFMÉ. 1974–75. 1. 327–342.
- Jakab, B. /1977/: Weisstorchbestand Ungarns 1974. Magyarország gólyaállománya az 1974. évben. – Aquila 84. 37–50.
- Jakab, B. /1978/a/: Fosszilis avar- és középkori tojánhéjleletek összehasonlító vizsgálata. – MFMÉ 1976–77. 1. 41–48.
- Jakab, B. /1978/b/: Magyarország gólyaállományának 1974. évi felmérése. – MFMÉ 1976–77. 1. 495–534.
- Jakab, B. /1980/: Újabb tojánhéjlelet-vizsgálatok eredményei (longobard és avar kori leletanyag vizsgálata). – MFMÉ 1978/79. 1. 311–322.

- Jakab, B. /1981/: Gólyaállományunk populáció–dinamikája 1958–1979.
– MKCSM 191–196.
- Jakab, B. /1982/: Szaporodásbiológiai megfigyelések a fehér gólyánál.
– MKCSM 227–232.
- Jakab, B. /1984/: A gólya /*Ciconia ciconia*/ populációdinamikájának főbb tényezői.
– Pusztai 11. 89–103.
- Jakab, B. /1985/: A gólya populáció–dinamikájának két évtizede az 1979. évi felmérés eredményeinek tükrében. – MFMÉ 1982/83. 1. 413–451.
- Jakab, B. /1986/: Zur Populationsdynamik des Weisstorchs in Ungarn 1958 bis 1979.
– Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege
Bad–Württ. 43. 167–172.
- Jakab, B. /1989/: Der Weisstorch in Ungarn: Bestandsänderungen und ihre Ursachen.
Weisstorch – White Stork. Proc. I. Int. Stork Conserv. Symp.
Schriftenreihe des DDA 10. 105–113
- Jakab, B. /1991/: Bevölkerung des Weisstorchs in Ungarn (1958–1990).
– Les Ciconnes d' Europe 3–5. 125–134.
- Jakab, B. /1992/a/: A talajtípusok szerepe a fehér gólya /*Ciconia ciconia*/ elterjedésében
Magyarországon. – MFMÉ 1989/90 1. 519–532.
- Jakab, B. /1992/b/: Weisstorch–Lebensraumnutzung und –veränderungen in Ungarn.
– Internationale Weisstorch und Schwarzstorch–Tagung vom 20.–
23 März 1992. Schriften. Für. Umw. Natursch. im Minden–
Lübbecke 2. 21–27.
- Jakab, B. /1995/: Beretzk Péter munkássága. – Szeged.
- Jakab, B. /1996/: Beiträge von den letzten 15 Jahren, einschliesslich aktueller Erkenntnisse
und Ereignisse über Weisstorch in Ungarn.
– in. Kaatz, C.– Kaatz, M. –ed.– Jubiläumsband Weisstorch
Jubilee Edition White Stork. 3. 34–39.
- Jakab, B. /1998/: A környezetszennyezés káros hatása a madárszaporulatra a tojáshéj
vizsgálatok tükrében. – Tenkes 2. 40–47., 128–130.
- Jakab, B.–Molnár, Gy. /1980/a/: Őszeszék. –in: Marián M. – szerk. –
A Dél–Alföld madárvilága. Szeged. 104–111.
- Jakab, B.–Molnár, Gy. /1980/b/: Makraszék. –in: Marián M. – szerk. –
A Dél–Alföld madárvilága. – Szeged. 112–119.
- Jakab, B.– Molnár, Gy.–Albert, A.–Bogdán, I.–Kasza, F.–Magyar, L.–Mihály, Lné.
/1980/: Szeged város madárvilága. – in.: Marián, M. – szerk. –
A Dél–Alföld madárvilága. Szeged. 162–175.
- Jócsik, L. /1971/: Az öngyilkos civilizáció. – Budapest.
- Jócsik, L. /1976/: Környezetünk védelmében. – Budapest.
- Kaán, K. /1920/: Erdőgazdaság–politikai kérdések. – Budapest.
- Kaán, K. /1923/: Erdőgazdaság–politikai kérdések. – Budapest.
- Kádár, Z. /1991/: Emlékezés Lukács Dezsőre. – Áll. Közl. 77. 3–10.
- Kalivoda, B. – szerk. – /1998/: Crisicum 1.
- Kalivoda, B. – szerk. – /1999/: Crisicum 2.
- Kanabé, D. /1929/: Debrecen és környéke bogárfaunájának Cerambycidai.
– Debr. Szeml. in sep. 1–24.
- Kárpáti, Á. /1958/: Das Leben der Tisza V. die Avifauna des Mündungsgebietes
der Maros. – Acta Biol. Univ. Szeged. 4. 81–105.

- Kasza, F.–Marián, M. /2001/: A Baláta-láp és gerinces állatvilága, különös tekintettel a madarakra. – Kaposvár.
- Kézdi-Kovács, L. /1899/: A természet és a muzeumok. – A Természet 8. 1–3.
- Kiss, F. /1939/: Szeged erdőszete. – Erd. Lap. in. sep. 1–76.
- Kiss, T. /1983/: Múzeológia és természetvédelem. – Múz. Közl. 2. 3–7.
- Kollwenz, Ö. /1976/: Az alsó- és középfokú erdőszeti szakoktatás és az erdőszeti szakmunkás képzés története. – Agrártört. Szemle 18. 201–2231.
- Kolosváry, G. /1960/: A Móra Ferenc Múzeum Madrepোরariái.
– MFMÉ 1958–1959. 223–225.
- Konwiczka, H. /1911/: Etiketten für Käfer–Sammlungen. – Stuttgart.
- Kossuth, L. /1884/: A természettudományi nem- és fajnevek magyarosításának kérdéséről. Helfy Ignácshoz írt levél. –Term Tud. Közl. 1894. 26. 207–219.
- Kovács, I. /1982/: Felszólalás a vitán. – Múz. Közl. 1982 2. 35–37.
- Kovács, L.–Gozmány, L. /1962/: Lepkék–Lepidoptera. – in.:Móczár, L. – szerk. – Állatok gyűjtése. Budapest. 242–271.
- Kovács, M /1977/: A környezetvédelem biológiai alapjai. – Budapest.
- Körtvélyessy, L. /1963–64/: Bodnár Bertalan (1868–1952).
– Hmvhelyi Áll. Bethlen G. Gimn. Évk. 67–75.
- Kuhnt, P. /1912/: Illustrierte Bestimmungstabellen der Käfer Deutschland. – Stuttgart.
- Kürti, B. /1999/: 120 éve született Móra Ferenc. – Szeged 1. 16–18.
- Lakatos, K. /1898/: Mikor még nem szabályoztak. – A Természet. 16. 7–11.
- Lakatos, K. /1891/: Vadászati és madarászati emlékeimből. –Szeged.
- Lakatos, K. /1901/: Madárritkaságok. – A Természet. 21. 10.
- Lakatos, K. /1910/: Magyarország orvmadárfaunája. – Szeged.
- Lányi, B. /1915/: Csongrád megye flórájának előmunkálatai.– Magy. Bot.
Lap. 1914. 13. 232–269.
- Lipták, M. /1999/: Nálunk a gyerekek kérdeznak... Múzeumpedagógiai munka a szegedi Móra Ferenc Múzeumban 1978–1998.– Szeged 1. 48–49.
- Lödi, F. /1958/a/: Vigyázat, mérges kígyó! –DM 02. 14. 5.
- Lödi, F. /1958/b/: A kígyós szobában. –DM 09. 17.
- Lőrincz, I. /1978/: Fekete gólya /Ciconia nigra/ fészkelések a Tisza hullámterében 1976–ban.
– Tiscia. Pusztá. 1. 16.
- Lőrincz, I. /1978/: Fekete gólya /Ciconia nigra/ inváziója a Tisza völgyében, a Pélyi–Madárrezervátumában. – Tiscia. Pusztá. 1. 16.
- Lugosi, D. /1909/: Legújabb szegedi útmutató képekkel és térképpel.– Szeged.
- Magyar, G. /1890/: Természetrajzi szertár. – in.: Magyar, G. –közzét.–
A Szeg. Kegyesrendi Városi Főgimn. Ért. 1889–90. 96–97.
- Magyar, G. /1893/: Természetrajzi szertár. – in.: Magyar, G. –közzét.–
A Szeg. Kegyesrendi Városi Főgimn. Ért. 1892–93. 98–99.
- Magyar, L. /1971/: Az 1971 évi tavaszi madárvonulás megfigyelési adatai.
– Pusztá. 1. 3–10.
- Magyar, L. /1972/: Az 1971–72 évi téli madármegfigyelések adatai.
– Pusztá. 2. 4–11.
- Magyar, L. /1973/: Az 1972. év költési időszakának megfigyelési adataiból.
– Pusztá. 3. 6–12.
- Magyar, L.–Jakab, B. /1973/: Az 1973. év költési időszakának megfigyelési adataiból.
– Pusztá. 4. 4–11.

- Magy. Orn. Központ /1895/: A madárvonulás Magyarországon az 1894. év tavaszán. – Aquilla 2. 3–84.
- Mahunka, S. –ed.– /1991/: The Bátorliget Nature Reserves –after forty years. 1–2. – Budapest.
- Marián, M. /1959/: A Baláta-tó gerinces állatvilága. – Somogyi Almanach 1. 1–59.
- Marián, M. /1966/: The Herpetofauna of the Fehér-tó (Lake Fehér) near Kardoskút Hungary. Die Herpetofauna der ungarischen Sodaböden 1.– Vertebr. Hung. 8. 93–103.
- Marián, M. /1968/: Die Amphibien- und Reptilienfaunen des Kunfehértó (Kunfehérer-Sodasees) neben Kiskunhalas Ungarn. Die Herpetofauna der ungarischen Sodaböden 2. – Vertebr. Hung. 10. 142–161.
- Marián, M. – szerk. – /1971/: Puszta. 1. – Szeged.
- Marián, M. – szerk. – /1972/: Puszta. 2. – Szeged.
- Marián, M. – szerk. – /1973/a: Puszta. 3. – Szeged.
- Marián, M. – szerk. – /1973/b: Puszta. 4. – Szeged.
- Marián, M. – szerk. – /1974/: Puszta. 5. – Szeged.
- Marián, M. – szerk. – /1975/: Puszta. 6. – Szeged.
- Marián, M.–Traser, Gy. /1978/: Sopron környéki kétéltű–hüllők világa. – Sopr. Szeml. 32. 153–171.
- Marián, M. – szerk. – /1980/: A Dél-Alföld madárvilága. – Szeged.
- Marián, M. /1981/: A Barcsi ősborkás kétéltű és hüllőfaunája (Amphibia Reptilia). – Dunántúli Dolg. Termtud. Sor. 2. 167–188.
- Marián, M. /1982/: Húsz éves a Madártani és Természetvédelmi Szakkör. – Módszertani Műhely 2. 132–165.
- Marián, M. – szerk. – /1983/: Puszta. 1/10.– Budapest.
- Marián, M. – szerk. – /1984/: Puszta. 2/11.– Budapest.
- Marián, M. – szerk. – /1988/a: Puszta. 3/12.– Budapest.
- Marián, M. /1988/b: A Bakony hegység kétéltű és hüllőfaunája. – A Bakony Termtud. Kut. Eredm. 20. Zirc.
- Marián, M. /2000/: A Móra Ferenc Múzeum Természettudományi Gyűjteményének története. 1957–1974. – Kézirat. Szeged.
- Medvegy M. /1983/: A rovarvédelem ellentmondásai. – Búvár 1. 30.
- Merkel, O. /1987/: Cerambycidae of the Kiskunság National Park (Coleoptera).– in.: Mahunka, S. –ed.– The Fauna of the Kiskunság National Park. 2. 221–226. – Budapest.
- Mészáros, Gy. /1975/: Flamingók (Phoenicopterus ruber) Kecskemét fölött. – Puszta. 6. 13.
- Mészáros, Z.–Vojnits, A. /1972/: Lepkék pillék pillangók. – Budapest.
- Móczár, L. – szerk. – /1950/: Állathatározó I–II. – Budapest.
- Móczár, L. /1952/: Fehértavi híradó. – Kézirat. Szeged.
- Móczár L. /1982/: Gerinctelen állatok a rendelet védelmében. – Búvár 7. 308–310.
- Moldovay, Gné. /1993–1994/: A koldus hegedűje (Anyagvizsgálat) – MKCSM 285–286.
- Molnár, Gy.–Puskás, L. /1975/: Az 1975. év költési időszakának megfigyelési adataiból. – Puszta 6. 5–8.
- Molnár, Gy.–Széll, A. /1980/: Gödény /Pelecanus sp.?! a Szegedi Fehértavon.– Tiscia. – Puszta 3. 19.
- Móra, F. /1919/: Amink van. Összevissza a kultúrpalotában II. Az Oxytrypia regénye. – SZN 04. 24.

- Móra, F. /1927/a : A városi múzeum és Somogyi könyvtár. – in.: Kiss, F.–Sz.–Tonelli, S.–Szigethy, V. – szerk. – Szeged. Magy. Vár. Monogr. I. Budapest. 292–305.
- Móra, F. /1927/b : Majompör helyben. in.: Móra, F. Sokféle. –Budapest.
- Móra, F. /1927/c : Hasznos tudnivalók a sáskáról. – Beszélgetés a ferde toronnyal. – Budapest.
- Móra, F. /1935/: Tömörkény. –in.: Móra, F. Napok, holdak, elmúlt csillagok. – Budapest.
- Móra, F. /1936/: Szegedi tulipántos láda. –Budapest.
- Móra, F.–Wagner, J. /1909/: Természetrájz a polgári leányiskolák I. osztálya számára. –Budapest.
- Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya /1969/: Az állandó, időszaki és vándorkiállítások fejlesztésének néhány feladata. – Budapest.
- Nagy, I. /1958/: A szegedi Fehértó madárvilága képekben. – Különkiav. Győr.
- Nagymihály, S. /1937/: Ritka madárcsodák a szegedi Fehér-tón. Tolnai Világl. 04. 14. 40.
- Okruczky, A. /1864/a: Szeged és környéke a Sport-téren. I.– Vadász és Versenylap 21. 331–334.
- Okruczky, A. /1864/b: Szeged és környéke a Sport-téren. II.– Vadász és Versenylap 22. 347–351.
- Okruczky, A. /1864/c: Szeged és környéke a sport-terén. III.– Vadász és Versenylap 23. 362–367.
- Okruczky, A. /1864/d: Szeged és környéke a sport terén. IV.– Vadász és Versenylap 25. 395–399.
- Okruczky, A. /1864/e: Szeged és környéke a sport terén. IV.– Vadász és Versenylap 31. 495–499.
- Okruczky, A. /1864/f: Szeged és környéke a sport terén. V.– Vadász és Versenylap 32. 524–528.
- Okruczky, A. /1864/g: Szeged és környéke a sport terén. VI.– Vadász és Versenylap 34. 539–543.
- Pap, J. /1893/: Képek Szeged város birtokterületének növényvilágából. – A Szeg. Kegyesrendi Városi Főgimn. Ért. 1892–93. 1–24.
- Pap, J. /1963/: Múzeumi kiállítások.–Film és Népművelés 5. 3.
- Papp, J. /1985–1986/: Bíráló észrevételek Kiss Tamás: Múzeológia és természetvédelem c. tanulmányáról. – Múz. Közl. 98–102.
- Papp, J.–Réthy, Zs. /1980/: Magyar madártani bibliográfia.– Békéscsaba.
- Paszlavszyk J. /1900/: Előszó. – in.: A Magyar Birodalom Állatvilága. Fauna Regni Hungariae. – Budapest. 1.
- Paszlavszyk J. – szerk. – /1918/: A Magyar Birodalom Állatvilága. Fauna Regni Hungariae. – Budapest.
- Pécsi, M. – szerk. – /1989/: Magyarország nemzeti atlasza. – Budapest.
- Péter, L. /1989/: A szegedi főreáliskola elődei és utódai. – Szeged művelődéstörténetéből 7. Szeged.
- Polgár, S. /1908/: A katalógus–kérdés. – SzN 07. 29.
- P. Versegly, K. /1980/: Gallé László 1908–1980. – Bot. Közl. 67. 167–170.
- Rakoncay, Z. /1991/: A magyar természetvédelem 50 éve számokban. – Budapest.
- Redtenbacher, L. /1874/: Fauna Auszriaca.– Wien.

- Riethmüller, J. /1978/79/: Múzeum és közművelés. – Múz. Közl. 53–57.
- Reguli, E-né /1985/: Csongor Győző hetvenéves Adatgyűjtemény és bibliográfia.
– Kézirat. Szeged.
- Reitter, E. /1908–1916/: Fauna Germanica Käfer. 1–5.– Stuttgart.
- Rékási, J. /1974/: Az 1974. év költési időszakának megfigyelési adataiból.
– Pusztaszer 5. 4–13.
- Révai Nagy Lexikona II. /1911/: –Budapest.
- Schaufuss, C. /1916/: Calwer's Käferbuch. 1–2.– Stuttgart.
- Seidlitz, G. /1891/: Fauna Transsylvanica. Die Käfer (Coleoptera) Siebenbürgens.
– Königsberg.
- Seregélyes, T. – szerk. – /1989/: A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet természetvédelmi fenntartási és fejlesztési terve 1–2. Kézirat. Szeged.
- Simon, E. /1989/: A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet történelmi és kultúrtörténeti értékei.
– in.: Seregélyes, T. – szerk. – A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet természetvédelmi fenntartási és fejlesztési terve 2. Kézirat. Szeged. 1–22.
- Somogyi, P. /1965/: Fehértói képeskönyv. –Ludas Matyi 42. 11.
- Sobók, F. /1953/: A legnagyobb magyar természettudományi kiállítás.
–Magyar Nemzet 01. 09.
- Sterbetz, I. /1957/: A lunda: *Fratercula arctica* L. és a cifra pehelyréce: *Somateria spectabilis* L. bizonyítópéldányai.–Aquila 1956–1957. 63–64. 265–266., 332.
- Sterbetz, I. /1961/: Keleti vándorsólyom, északi viharsirály és nászruhás heringsirály a hódmezővásárhelyi Tornyay–Múzeum gyűjteményében. – Aquila 1960–1961. 67–68. 207–208, 245.
- Sterbetz, I. /1976/: A túzok /*Otis tarda* L./ környezete Magyarországon.
– Aquila 83. 53–75.
- Stiller, Gy. /1939/: Kiegészítő adatok Csongrád vármegye bogárfaunájához.
– Acta Univ. Szeg. Acta Biol. 5. 41–53.
- Stiller, V. /1926/: Die Käferfauna der Umgebung von Szeged in Ungarn, und Beschreibung einer neuen Farbenaberration von *Limonium aeruginosus* Oliv. /Col./ – Deutsch. Ent. Zeit. 4. 149–157.
- Stiller, V. /1934/a/: Biologische Beobachtungen über den Einfluss der Frühjahrs–Überschwemmung auf die Käferfauna bei Szeged im Jahre 1932. – Ent. Nach. 8. 61–68.
- Stiller, V. /1934/b/: Eine neue Art der Gattung *Caenoptera* Thoms. aus Ungarn. – Mitt. d. Deutsch. Ent. Ges. 5. 37–39.
- Stiller, V. /1935/: Beobachtungen über *Caenoptera salicicola* Stiller an der Heimstätte /Col.Ceamb./ – Ent. Anz. 15. 41–44.
- Stiller, V. /1942/: Die Käferfauna der Umgebung von Szeged in Ungarn IV.
– Ent. Zeit. 55. 1–4.
- Szabó, Zs. /1978/: Fekete gólyák (*Ciconia nigra*) a Baksi-pusztán. – Tiscia. Pusztaszer. 1. 15.
- Szántó, I. /1938/: Madárvilág a szegedi Fehértavon. –Élet 33. 1414 – 1415.
- Székessy, V. /1953/: Bevezetés. –in.: Székessy, V. – szerk. – Bátorliget élővilága. Budapest. 7–9.
- Székessy, V. – szerk. – /1953/: Bátorliget élővilága. – Budapest.
- Székely, P. /1977/: Korunk környezetbiológiája. – Budapest.

- Széll, A. /1979/: Füleskuvik (*Otus scops*) Kiskundorozsmán. – Tiscia. Pusztá. 2. 19.
- Szilády, Z. – szerk. – /1903/: A magyar állattani irodalom ismertetése.
III. 1890–1900. –Budapest.
- Szűts, M. /1914/: Szeged mezőgazdasága. – Szeged.
- Timár, L. /1956/: Megemlékezés Lányi Béláról. – Bot. Közl. 1955–56. 1–4. 1777–178.
- Timár, L. /1957/: Megemlékezés Czögler Kálmánról. – Áll. Közl. 46. 9–10.
- Tóth, S. /1896/: Természettajzi szertár. – in.: Tóth, S –közzét.–
A Makói M. Kir. Áll. Főgymn. 1895–96. évi Ért. Makó. 76.
- Trogmayer, O. /1999/: Múzeumtörténet 1945–1956. – Szeged 1. 21–23.
- Trogmayer, O.–Zombori, I. /1980/: Szer monostorától Ópusztaszerig. – Szeged.
- Uherkovich, G. /1964/: A Tisza–kutatás. –Kézirat. Szeged.
- Vajda, J. /1998/: Ópusztaszeri gyökereink. – Szeged.
- Vásárhelyi, T. /1990/: Az abbamaradt kettős spirál Csak egy Földünk van A szegedi
Móra Ferenc Múzeum új állandó kiállítása. – Múz. Hírl. 12. 4–6.
- Vellay, I. /1894/a: A múzeum kérdése. – SzH 01. 21.
- Vellay, I. /1894/b: A szegedi múzeum – A Schaufuss kollekcióhoz. SzH 02. 02.
- Vellay, I. /1894/c: A szegedi múzeum. – SzH 02. 17.
- Vellay, I. /1894/d: A múzeum kérdése. – SzH 02. 10.
- Vellay, I. /1899/a: Adatok Szeged faunájához I. Orthoptera.– Rov. Lap. 6. 104–107.
- Vellay, I. /1899/b: Adatok Szeged faunájához II. Hymenoptera. – Rov. Lap. 6. 121–125.
- Vellay, I. /1899/c: Adatok Szeged faunájához III Diptera. – Rov. Lap. 6. 136–138.
- Vellay, I. /1899/d: Adatok Szeged faunájához IV. Hemiptera. – Rov. Lap. 6. 168–172.
- Vellay, I. /1899/e: Adatok Szeged faunájához V. Lepidoptera.– Rov. Lap. 6. 183–184.
- Vedres, I. /1825/: A Sivány homokság Használhatása. – Szeged.
- Wollemann, M. /1975/: Flamingó (*Phoenicopterus ruber*) a Szegedi Fehértón.
– Pusztá. 6. 13.
- Wollemann, M. /1980/: Fekete gólyák (*Ciconia nigra*) gyülekezése 1979. augusztusában a
Tisza mentén. – Tiscia. Pusztá. 3. 19.
- Zólyomi, B. /1947/: A kiskundorozsmai Zsombó–erdő. (c. előadása) – Bot. Közl. 44. 85.
- Zombori, I. /1984/: Bél Mátyás Csongrád és Csanád megye leírása.
– in.: MFMÉ 1980–81. 2. 1–162.
- Zombori, I. /1999/: Kétfejű sas és cserkész lilium A szegedi Történeti Gyűjtemény 115 éve.
– in.: Zombori, I. – szerk. – Nagy István Emlékkönyv. 177–
232. Szeged.
- Zsótér, L. /1894/: Alföldi madárvilág. – SzH 02. 25.

Forgatókönyvek és témavázlatok

- Agócsy, P.–Gallé, L.–Gaskó, B. /1976/: Ember és környezete. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Csongor, Gy. /1952/: Szegedi–Fehértói kiállítás rendezőkönyve.– Kézirat. Szeged.
- Csongor, Gy.–Marián, M. /1961/: A Tisza /és környéke/ élővilága. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Csongor, Gy. /1962/: A Tisza és hazánk népgazdasága. A Tisza (és környéke) élővilága állandó kiállítás fejezete. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1990/: Csak egy Földünk van. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1993/b: Az erdő élete. Állandó kiállítás forgatókönyve.– Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1994/b: Erdő és ember állandó kiállítás I–IV. pavilon. Állandó kiállítás forgatókönyve.– Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1995/a: Erdő és ember állandó kiállítás I. pavilon. Állandó kiállítás forgatókönyve.– Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1995/b: Erdő és ember állandó kiállítás VII–X. pavilon. Állandó kiállítás forgatókönyve.– Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1997/b: Erdő és ember állandó kiállítás VII. pavilonjának pincerésze „Fa a bányaművelésben” kiállítás. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1997/c: Az „Erdő és Ember” című állandó kiállítás VII. pavilonjának pincerészeben tervezett bányateriőr témavázlata. Állandó kiállítás témavázlata. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1997/d: Erdő és ember állandó kiállítás XI. pavilon emelete Tülevelű fák kiállítás. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1999/e: Iskola és erdőtörténeti kiállítás. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B. /1999/f: A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet élővilága. Állandó kiállítás forgatókönyve.– Kézirat. Szeged.
- Gaskó, B.–Lesznyák, L. /1983/: Iskolánk 100 éve. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.
- Hazslinszky, B. /1950/: Fejlődéstörténeti kiállítás. Állandó kiállítás forgatókönyve. – Kézirat. Szeged.

Egyéb forrásmunkák

- A Csongrád Megyei Múzeumi Szervezet évi munkajelentései és munkatervei /1986–2000/
– Kézirat/ok/. Szeged.
- Gaskó, B. /1974– 1999/: Évi munkajelentések.–Kézirat/ok/. Szeged.
- Gaskó, B. /1975– 2000/: Évi munkatervek.–Kézirat/ok/. Szeged.
- Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Állattani Gyűjtemény Leltára I.
- Városi Múzeum Szeged /1917–1950/: Az Ásványtani Gyűjtemény Leltára.
- A MFM természettudományos leltárkönyve I. (1953).
- A MFM természettudományos leltárkönyve II. (1953–2000).

Szerző nélküli újságcikkek

DM= Délmagyarország, SzN = Szegedi Napló, SzH= Szegedi Híradó

DM 1934. 02. 23.

DM 1936. 11. 29.

DM 1937. 02. 21.

DM 1947. 07. 25.

DM 1952. 04. 22.

Dm 1954. 03. 19.

Dm 1954. 03. 21.

Dm 1954. 03. 23.

Dm 1955. 04. 07.

Kenderipar /1976/: Erőforrásunk: a munkaverseny. 04. 14. 5.

Nevelők Lapja 1955. 06. 19.

SzH 1905. 02. 28.

SzH 1905. 04. 15.

SzH 1926. 02. 07.

SzN 1906. 05. 04.

SzN 1908. 07. 24.

SzN 1913. 01. 12.

SzN 1919. 04. 23.

SzN 1919. 04. 29.

SzN 1919. 05. 11.

SzN 1936. 08. 18.

SzN 1947. 08. 06.

Szegedi Tükör 1955. 05. 11.

Szegedi Tükör 1955. 06. 07.

ISSN 1585-891X

KIADJA A CSONGRÁD MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT MÚZEUMA, MÓRA FERENC MÚZEUM

FELELŐS KIADÓ: DR. VÖRÖS GABRIELLA

E-mail: info@mfm.u-szeged.hu, <http://www.mfm.u-szeged.hu>

Nyomás és kötés: NORMA NYOMDÁSZ Kft. Hódmezővásárhely

Telefon: 62/244-499, fax: 62/241-249

E-mail: level@norma.hu, <http://www.norma.hu>

Megjelent 500 példányban

2003

